

Χ. ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ - Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - Δ. ΧΑΤΖΗ

# ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 146 π. Χ.

Α' & Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ



ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1970

ΕΤ'

89

ΕΧΒ

Μαζουαίρος (x)

ΙΣΤΟΡΙΑ

Α, Δ/Γ

# ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 146 π.Χ.



ΔΩΡΕΑ

ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΗΝ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

ΜΕΤΕΡ ΤΟΥ ΚΑΙ Ε.Χ.

ΔΡΑΒΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΣΤ'

89

ΕΧΒ

*Μαργαρίτος (x)*

Χ. ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ - Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - Δ. ΧΑΤΖΗ

# ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 146 π. Χ.

Α' & Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ



ΕΛΛΑΔΣ



21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ

*Πατρ. Ευδ. Διδ. Βιβλίου*  
αριθ. εισαγ. 309 του έτους 1971

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ  
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1970

002  
612  
322B  
929

ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

# ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Α' & Β' ΤΥΜΑΧΙΟΥ

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΩΡ

ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΑΡΑΪΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ  
ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΟΜΗΣ  
ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΟΜΗΣ  
ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΟΜΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΟΜΗΣ

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ



## ΙΣΤΟΡΙΑ

Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους εὕρισκετο εἰς ἡμι-  
γρίαν κατάστασιν. Δὲν εἶχε μόνιμον κατοικίαν, δὲν ἤξευρε νὰ καλ-  
λιεργῇ τοὺς ἀγρούς οὔτε ἐγνώριζε νὰ κατασκευάζῃ ἐνδύματα, ἐπι-  
πλα, οἰκιακὰ σκεύη. Ἔζη εἰς σπήλαια ἢ εἰς τρώγλας καὶ πολλάκις  
κατεσπαράσσετο ἀπὸ τὰ ἄγρια θηρία. Ἡ ζωὴ του δὲν ἦτο καθό-  
λου εὐχάριστος.

Μὲ κόπους πολλοὺς καὶ εἰς διάστημα χιλιάδων ἐτῶν ἀπέκτησε  
γνώσεις καὶ κατάρθωσε νὰ βελτιώσῃ τοὺς ὄρους τῆς ζωῆς του. Σι-  
γὰ σιγὰ προώδευσε, ἀνεπτύχθη ψυχικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ διε-  
μόρφωσε βίον κοινωνικὸν καὶ πολιτικόν, ἐδημιούργησε δηλαδὴ πο-  
λιτισμόν. Ἡ πρόοδος τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς τέχνας, τὰς ἐπιστήμας  
καὶ γενικῶς εἰς βίον εὐκολώτερον καὶ περισσότερον ἀνεπτυγμένον  
λέγεται πολιτισμός.

Μὲ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν σχέσιν μὲ τὸν πολιτι-  
σμόν ἀσχολεῖται ἡ Ἱστορία. Αὐταὶ αἱ πράξεις μᾶς ἐνδιαφέρουν, διότι  
δεικνύουν τὴν συνεχῆ καὶ συστηματικὴν προσπάθειαν πρὸς ἀνά-  
πτυξιν του. Ἱστορία λοιπὸν εἶναι ἡ συστηματικὴ ἀφήγησις γεγο-  
νότων σχετικῶν μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἔργα ἐκεῖνα τῶν ἀνθρώπων ποὺ  
συντελέσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ.

**ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ. ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.** Ἡ ζωὴ καὶ ἡ δρᾶσις τῶν  
ἀνθρώπων, ποὺ ἐζήσαν ὅπως τὰ ζῶα ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας εἰς πολὺ  
παλαιὰν ἐποχὴν, εἶναι σκοτεινὴ. Αἱ εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ  
αὐτῶν εἶναι ὀλίγαι καὶ προέρχονται ἀπὸ ἰχνογραφήματα, ὄπλα, ἐρ-  
γαλεῖα, ὁστᾶ ζῶων καὶ ἀνθρώπων ποὺ εὐρέθησαν ἐντὸς σπηλαίων  
ἢ καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς. Μὲ τὰς πληροφορίας ὁμως ποὺ μᾶς δίδουν  
τὰ λείψανα αὐτὰ πολὺ ὀλίγας καὶ ἀτελεῖς γνώσεις ἔχομεν περὶ τῆς

ζωής και της δράσεως των παλαιωτάτων ανθρώπων. Δέν γνωρίζομεν ακριβώς ποῦ και πῶς ἔζησαν και ἐπομένως δέν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνη λόγος περὶ της ἱστορίας των. Διὰ τοῦτο τοὺς χρόνους τῶν παλαιωτάτων ανθρώπων ὀνομάζομεν προϊστορικοὺς χρόνους και τὴν ἔρευναν και μελέτην των προϊστορίαν.

Τὰ πενιχρὰ λείψανα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀντλοῦμεν τὰς πληροφορίες μας διὰ τὸν προϊστορικὸν ἄνθρωπον ἀποτελοῦν τὰ μνημεῖα τῶν προϊστορικῶν χρόνων. Τὰ σπουδαιότερα ὅμως μνημεῖα εἶναι τὰ γραπτὰ (ἐπιγραφαί, ἔγγραφα, βιβλία), διότι αὐτὰ περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο διαφωτίζουν τὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος. Ἡ κυρίως ἱστορία ἀρχίζει ἀπὸ τότε πού σφύζονται γραπτὰ μνημεῖα. "Ὅλα τὰ μνημεῖα τῶν προϊστορικῶν και τῶν ἱστορικῶν χρόνων λέγονται ἱστορικὰ μνημεῖα ἢ πηγαὶ της Ἰστορίας.

**ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑΣ.** Οἱ προϊστορικοὶ χρόνοι διαιροῦνται εἰς τρεῖς μεγάλας ἐποχὰς ἀναλόγως τοῦ ὑλικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν ὁ ἄνθρωπος διὰ τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων χρησίμων εἰς τὰς ἀνάγκας του. Αἱ ἐποχαὶ αὐταὶ εἶναι :

1) Παλαιολιθικὴ ἐποχὴ ἢ ἐποχὴ τοῦ συνήθως λεγομένου ἀκατεργάστου λίθου. Κατ' αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ἐχρησιμοποιεῖ τὸν λίθον ἀφοῦ διὰ κρούσεως ἀφῆρει τεμάχια ἐξ αὐτοῦ, ὥστε νὰ λάβῃ τὸ κατάλληλον σχῆμα πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν διαφόρων ἀναγκῶν του.

2) Νεολιθικὴ ἐποχὴ ἢ ἐποχὴ τοῦ κατεργασμένου (λελεασμένου) λίθου. Τώρα ὁ ἄνθρωπος ἔχει μάθει νὰ κατεργάζεται και νὰ λειανῇ τὸν λίθον και νὰ τὸν τρυπᾷ, ἀναλόγως της χρήσεως. Αἱ δύο αὐταὶ ἐποχαί, παλαιολιθικὴ και νεολιθικὴ διήρκεσαν πολλὰς χιλιετηρίδας.

3) Ἐποχὴ τῶν μετάλλων. Ὁ ἄνθρωπος ἀργότερον ἐγνώρισεν τὰ μέταλλα και ἔμαθε τὴν χρῆσιν των. Τὰ πρῶτα μέταλλα πού ἐγνώρισεν ἦσαν ὁ χρυσοὺς και ὁ χαλκός (5000 π.Χ.). Τοῦ σιδήρου ἐγίνε χρῆσις πολὺ βραδύτερον (1000 π.Χ.).

**ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.** Οἱ παλαιότεροι ἱστορικοὶ λαοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι Ἀνατολικοὶ λαοί, δηλαδὴ οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Βαβυλωνῖοι και Ἀσσύριοι, οἱ Χετταῖοι, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Φοῖνικες, οἱ Μῆδοι και οἱ Πέρσαι. Ἐπειτα ἐμφανίζονται οἱ Ἕλληνας και κατόπιν οἱ Ρωμαῖοι.

Ἡ ἱστορία ὅλων αὐτῶν τῶν λαῶν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ ἀρχαιοτάτους χρόνους (5000 π.Χ.) καὶ φθάνει μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους (476 μ.Χ.), λέγεται Ἀρχαία Ἱστορία. Ἀκολουθεῖ ἡ Μεσαιωνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τὸ 476 μ.Χ. μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τοὺς Τούρκους (1453 μ.Χ.) ἢ μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου (1492 μ.Χ.). Μετὰ τὴν Μεσαιωνικὴν ἔχομεν τὴν Νεωτέραν Ἱστορίαν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1453 ἢ τὸ 1492 μ.Χ. καὶ φθάνει μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Οἱ Εὐρωπαῖοι λαμβάνουν τὸ ἔτος 1492 μ.Χ. ὡς χρονολογίαν ἐνάρξεως τῶν νεωτέρων χρόνων.

Τρεῖς λοιπὸν εἶναι αἱ μεγάλαι περίοδοι εἰς τὰς ὁποίας διαιρεῖται ἡ Γενικὴ Ἱστορία :

1) Ἡ Ἀρχαία Ἱστορία (ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους μέχρι τοῦ 476 μ.Χ.).

2) Ἡ Μεσαιωνικὴ Ἱστορία (476 - 1453 ἢ 1492 μ.Χ.).

3) Ἡ Νεωτέρα Ἱστορία (ἀπὸ τὸ 1453 ἢ 1492 μ.Χ. μέχρι σήμερον).

## ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

## ΑΙ ΧΩΡΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

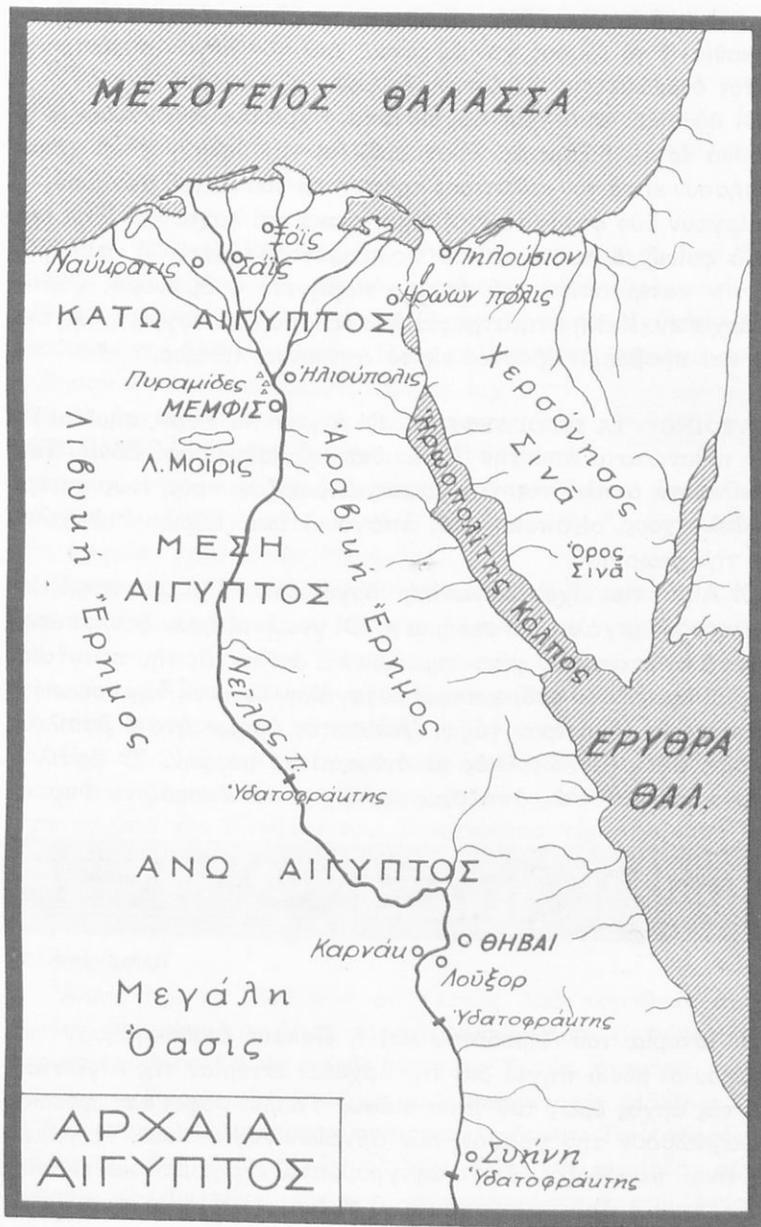
Ὁ ἀρχαιότερος πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ὁ πολιτισμὸς τῶν Αἰγαιῶν. Τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν ἀνέπτυξεν εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου με κέντρον τὴν Κρήτην λαὸς μεσογειακὸς ξένος πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Πολὺ ὑστερώτερον παρουσιάσθη εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα με κέντρον τὰς Μυκῆνας ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἐκαλλιέργησαν οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας πρῶτοι Ἕλληνες, οἱ Ἄχαιοί.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Αἰγαιοὶ δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὸν ἀρχαιότερον πολιτισμὸν. Καὶ αὐτοὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν παλαιότερου καὶ πολὺ προηγμένου λαοῦ τῆς νοτιοανατολικῆς Μεσογείου, τῶν Αἰγυπτίων. Πλὴν τῶν Αἰγυπτίων ἀνέπτυξαν πολὺ ἔνωρῖς ἰδικούς των πολιτισμοὺς καὶ λαοὶ Ἀσιατικοί. Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ Βαβυλωνιοὶ, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Φοίνικες, οἱ Χετταῖοι καὶ οἱ Πέρσαι. Οἱ Ἀσιατικοὶ αὐτοὶ λαοὶ μαζὶ με τοὺς Αἰγυπτίους ὀνομάζονται Ἀνατολικοὶ λαοί. Με τοὺς λαοὺς αὐτοὺς ἦλθον εἰς σχέσιν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολιτισμοῦ των. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἱστορίαν των.

## 1. ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

**Ἡ ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΝΕΙΛΟΣ.** Ἡ Αἴγυπτος εἶναι χώρα με πολὺ παλαιὰν ἱστορίαν καὶ σπουδαιότατον καὶ ἀρχαιότατον πολιτισμὸν. Οἱ Ἄχαιοι με τὰς ἐπιδρομάς των εἶχον φθάσει μέχρι τῆς Αἰγύπτου. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἡ Αἴγυπτος μᾶς εἶναι γνωστή.

Ἡ Αἴγυπτος εἶναι μεγάλη στενόμακρος πεδιάς εἰς τὸ μέσον ἐρήμων καὶ κατέχει τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς Ἀφρικῆς. Τὴν χώραν διαρρέει ὁ Νεῖλος ποταμὸς, ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους τοῦ κόσμου. Κάθε χρόνον, ἀπὸ τὸν Ἰούλιον μέχρι τοῦ Νοεμβρίου, πλημμυ-

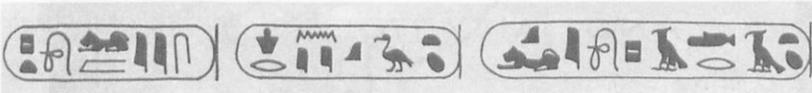


ρίζει και ή ίλϋς τήν όποίαν άφήνουν τά ύδατα, όταν άποσύρϋνται, καθιστᾶ τὸ ἔδαφος γονιμώτατον. Διά τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τήν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου.

Οἱ κάτοικοι ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐφρόντισαν μὲ ὑδραυλικά ἔργα, δεξαμενάς, ύδατοφράκτας και διώρυγας νά χρησιμοποιήσουν κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὰ ύδατα τοῦ ποταμοῦ. Ἐκαλλιέργουν δύο φορὰς τὸ ἔτος δημητριακά και λαχανικά. Ἐκεῖ ἐφύοντο ὁ φοῖνιξ, ὁ λωτὸς και τὸ πολυτιμώτατον φυτὸν ὁ πάπυρος, ἀπὸ τήν κατεργασίαν τοῦ ὀποίου παρήγετο ὁ ὀμώνυμος χάρτης τῶν ἀρχαίων. Καί ή κτηνοτροφία ἦτο ἐξ ἴσου ἀνεπτυγμένη. Ἀγέλαι βοῶν και προβάτων ἔβροσκον εἰς τὰ ἀπέραντα λιβάδια.

**ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ. ΤΑ ΙΕΡΟΓΛΥΦΙΚΑ.** Οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν σημίται και ἤλθον πιθανώτατα ἀπὸ τήν Ἀσίαν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ. Τοὺς προσεἴλκυεν ὁ πλοῦτος τῆς χώρας. Ὡμοιάζον πρὸς τοὺς σημερινούς Φελλάχους, οἱ ὀποῖοι εἶναι ἀπόγονοί των. Κύριον ἐπάγγελμα εἶχον τήν γεωργίαν.

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον κοινωνικήν ὀργάνωσιν. Τήν ἀριστοκρατίαν ἀπετέλουν οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες. Οἱ γεωργοὶ ἦσαν δουλοπάροικοι εἰς τὰ κτήματα τῶν γαιοκτημόνων και ἀνήκον εἰς τήν τελευταίαν τάξιν. Οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἄνδρες σοφοὶ μὲ μεγάλην θέσιν εἰς τήν κοινωνίαν και ἀπετέλουν ἰδιαιτέραν τάξιν. Ἀνώτατος ἀρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὀποῖος ἔθεωρεῖτο ὡς Θεὸς μὲ ἀνθρωπίνην μορφήν. Ὁ βασιλεὺς ἐκυβέρνα τὸ κράτος ὡς ἀπόλυτος μονάρχης και ὠνομάζετο Φαραῶ.



Ἱερογλυφικά.

Ἡ Ἱστορία τοῦ Ἡροδότου και ή Παλαιὰ Διαθήκη ἦσαν παλαιότερον αἱ μόναι πηγαὶ διὰ τήν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Αἴγυππου. Κατὰ τὰς ἀρχὰς ὀμως τοῦ 19ου αἰῶνος Γάλλοι σοφοὶ κατῴρθωσαν νά ἀναγνώσουν τήν γραφήν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων. Ἡ γραφή αὐτῆ εἶναι παράδοξος, διότι ὡς γράμματα ἐχρησιμοποιεῖ εἰκόνας. Οἱ Αἰγύπτιοι δηλαδῆ παρίστανον μὲ εἰκόνας τὰ ἴδια τὰ πράγματα,

τά όποία ήθελον νά φανερώσουν. Τά γραπτά αυτά μνημεία ώνομάστησαν **ιερογλυφικά**.

Πλείσται έπιγραφαι εύρέθησαν εις άρχαία αιγυπτιακά μνημεία. Η άνάγνωσις τών έπιγραφών αύτών καθώς και τά πλούσια έκ τών άνασκαφών εύρήματα διεφώτισαν πολύ τήν ιστορίαν και τόν πολιτισμόν τής άρχαίας Αιγύπτου.

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.** Η Αίγυπτος κατ' άρχάς ήτο διηρημένη εις πολλά κρατίδια. Με τόν καιρόν τά μικρά αυτά κράτη συνηνώθησαν εις δύο βασιλεία, τό βασιλείον τής κάτω Αιγύπτου και τό βασιλείον τής άνω Αιγύπτου. Τέλος τά δύο αυτά βασιλεία συνεωυνεύθησαν εις ένα και τοιοιτοτρόπως έσχηματίσθη τό άρχαιότερον κράτος τοϋ κόσμου. Τήν ένωσιν ολοκλήρου τής Αιγύπτου εις ένα κράτος επέτυχον οί βασιλείς τής Μέμφιδος, ή όποία έκειτο βορειοδυτικώς τοϋ Καίρου. Τό παλαιότερον αυτό βασιλείον τής Αιγύπτου ώνομάσθη άρχαίον κράτος τής Μέμφιδος.

**4000 π.Χ.**

Πρώτη πρωτεύουσα τής Αιγύπτου ήτο ή Μέμφις. Εις αύτήν ειχον τήν έδραν των οί παλαιότεροι βασιλείς, οί όποιοι ήσαν ικανοί και δραστήριοι ήγεμόνες. Τήν δύναμιν τών Φαραώ αύτών φανερώνουν οί σφζόμενοι πλησίον τής Μέμφιδος βασιλικοί τάφοι τής έποχής των, αί περίφημοι **πυραμίδες**.

Περί τό 2100 π.Χ. ό άρχων τών Θηβών εις τήν άνω Αίγυπτον έγινε άνεξάρτητος και κατώρθωσε νά ένώση τήν άνω και κάτω Αίγυπτον υπό τήν έξουσίαν του. Πρωτεύουσα τής Αιγύπτου έγιναν αί Θήβαι και τό κράτος, τό όποϊον ιδρύθη, ώνομάσθη μέσον κράτος τών Θηβών. Οί Φαραώ τών Θηβών ειχον δύναμιν και πλοῦτον, διεξήγαγον νικηφόρους πολέμους και έκτισαν μεγαλοπρεπή οικόδομήματα.

Άλλά περί τό 1800 π.Χ. οί Ύκσώς, λαός νομαδικός από τήν Άσίαν, υπέταξαν τήν Αίγυπτον και έκυριάρχησαν εις αύτήν επί δύο περίπου αιώνας. Οί ύποτελείς εις τοϋς Ύκσώς ήγεμόνες τών Θηβών κατώρθωσαν νά έκδιώξουν τοϋς κατακτητάς (1580 π.Χ.). Αί Θήβαι έγιναν πάλιν πρωτεύουσα τοϋ κράτους. Τοιοιτοτρόπως ιδρύθη τό νέον κράτος τών Θηβών. Κατά τήν περίοδον αύτήν ή δύναμις τών Φαραώ με τās μεγάλας κατακτήσεις εις τήν Άσίαν ήτο

μεγίστη. Ἐνδοξότερος ἐξ ὄλων εἶναι ὁ **Ραμσῆς Β΄** (1292 - 1225 π.Χ.), τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν **Σέσωστριν**. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Μετὰ τὸν Ραμσῆν Β΄ ἀρχίζει ἐποχὴ παρακμῆς. Οἱ ἱερεῖς ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν καὶ τέλος ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ Ἄμμωνος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξησθένισαν τὴν χώραν καὶ ἡ Αἴγυπτος ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ἀσσυρίους (670 π.Χ.). Μετ' ὀλίγον ὁ Ψαμμήτιχος ἡγεμὼν τῆς Σαΐδος εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, ἐξεδίωξε τοὺς Ἀσσυρίους καὶ ἱέρυσεν τὸ κράτος τῆς Σαΐδος εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ σπουδαιότερου ἀπὸ τοὺς διαδόχους του, τοῦ Ἀμάσιος

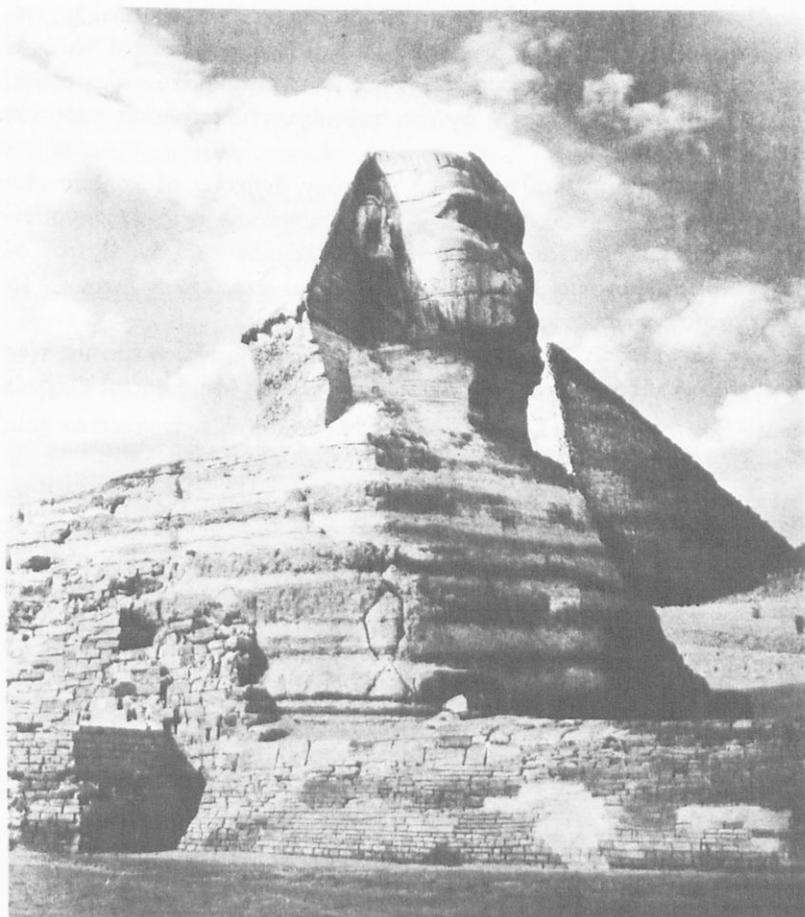
**525 π.Χ.**

ἐκτίσθη εἰς τὴν Αἴγυπτον πόλις ἑλληνικὴ, ἡ **Ναύκρατις**. Ἡ δύναμις ὁμῶς τῶν Φαραῶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶχεν ἐξασθενήσει καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιταχθοῦν εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Περσῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας **Καμβύσης** ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον, ἡ ὁποία παρέμεινεν ὑπὸ τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

**ΘΡΗΣΚΕΙΑ. ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ.** Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον πολλοὺς θεοὺς. Ἐλάτρευσαν διάφορα ζῷα, ἰδίως τὸν ταῦρον. Ἐλάτρευσαν ἀκόμη τὸν ποταμὸν Νεῖλον. Πρὸ πάντων ὁμῶς ἔθεοποίησαν τὰς φυσικὰς δυνάμεις. Ἀνώτατος Θεὸς τῶν ἦτο ὁ ἥλιος, ὁ **Pā**, εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν ἀφιερωμένοι οἱ ὀβελίσκοι. Μεγάλος θεὸς ἦτο καὶ ὁ Ἄμμων (Ζεὺς) τῶν Θηβῶν μὲ περίφημον μαντεῖον εἰς ὅσιν τῆς **Λιβυκῆς** ἐρήμου. Μεταξὺ τῶν ἄλλων θεῶν πολὺ ἐλατρεύοντο ὁ **Ὅσιρις** καὶ ἡ σύζυγός του **Ἴσις**, οἱ ὁποῖοι ἐσυμβόλιζον τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς φύσεως.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευον καὶ τοὺς νεκροὺς τῶν καὶ ἐφρόντιζον νὰ διατηροῦνται ἄφθαρτα τὰ νεκρὰ σώματα. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ νεκροὶ ἐταριχεύοντο καὶ ἐφυλάσσοντο ὡς μούμιαι εἰς ἀσφαλεῖς τάφους. Προσέτι ἐπίστευον ὅτι ἡ ψυχὴ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει, ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα δὲν καταστρέφεται. Ὁ νεκρὸς ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἄφθαρτος διὰ νὰ ζήσῃ καὶ ἡ ψυχὴ, ἡ ὁποία περιπλανᾶται εἰς ἄλλα σώματα ζῶων ἢ ἀνθρώπων καὶ κατόπιν ἐπιστρέφει εἰς τὸ παλαιὸν σῶμα. Ὁ Αἰγυπτιακὸς λαὸς δηλαδὴ πρῶτος ἐπίστευσεν εἰς τὴν λεγομένην μετεμψύχωσιν.

Ἡ πρόοδος τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὰς πρακτικὰς τέχνας, ὕφαντι-



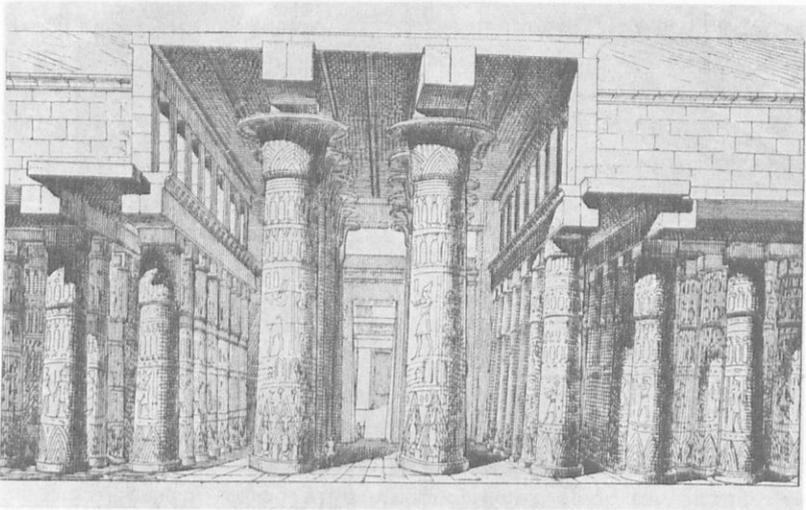
ΑΙ πυραμίδες καί ἡ μεγάλη Σφίγξ.

κὴν, βαφικὴν, μεταλλουργίαν καὶ ὑαλουργίαν ὑπῆρξε μεγάλη. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας, τὴν ἰατρικὴν, τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθηματικὰ ἢ ἐπίδοσιν τῶν εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ. Ἀνεκάλυψαν τὴν γραφὴν, τὸ ἡλιακὸν ἔτος τῶν 365 ἡμερῶν καὶ πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν χάρτην ἐκ παπύρου μὲ τὸν ὅποιον διηυκόλυνον τὴν διάδοσιν τῆς γραφῆς εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς.

Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον ἐσώθησαν πολλὰ μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς. Οἱ τάφοι, οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα εἶναι κτήρια τεράστια. Εὐρέθησαν καὶ ἀγάλματα κολοσσιαῖα. Ἐξ ὅλων αὐτῶν φαίνεται ἡ ἀγάπη τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ πρὸς τὰς ὀγκώδεις διαστάσεις.

Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀρχαίου κράτους ἀνήκουν οἱ κολοσσιαῖοι λίθινοι τάφοι, αἱ πυραμίδες. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς πυραμίδας Αἰγύπτιοι τεχνῖται ἐσκάλισαν ἓνα πελώριον βράχον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωσαν σχῆμα καθημένου λέοντος μὲ κεφαλὴν γυναικός. Τὸ κολοσσιαῖον αὐτὸ ἔργον εἶναι ἡ Μεγάλῃ Σφίγγι.

Εἰς τὸ κράτος τῶν Θηβῶν ἀνήκουν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἑρείπια τῶν ναῶν τοῦ Λουῆξορ καὶ τοῦ Καρνάκ. Νοτιῶς τῆς Μέμφιδος οἱ Φαραῶ



Ἐπίστευτος αἶθουσα τοῦ ναοῦ τοῦ Καρνάκ.

κατεσκεύασαν τεράστιον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Λαβύρινθον. Ἐπιγραφαί, ἀγάλματα, ἀνάγλυφα καὶ τοιχογραφαί στολιζοῦν τὰ αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Ἄλλὰ καὶ μὲ τὴν μικροτεχνίαν ἠσχολήθησαν οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι. Κατεσκεύασαν ἰδίως σφραγίδας καὶ δακτυλιολίθους θαυμασίας τέχνης.

Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς πολλά ἐδιδάχθη ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Περιήγηται Ἕλληνες σοφοί, ὅπως ὁ Θαλῆς, ὁ Σόλων, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Πλάτων, ἐπεσκέφθησαν τὴν χώραν τῶν Αἰγυπτίων, διὰ νὰ συμπληρώσουν τὰς γνώσεις των καὶ διὰ νὰ γνωρίσουν τὸν πολυθρύλητον αἰγυπτιακὸν πολιτισμὸν.

## 2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

**ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΙ ΛΑΟΙ ΤΗΣ ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑΣ.** Ἡ χώρα τῆς Ἀσίας ἢ ὁποία ἐκτείνεται μεταξὺ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος λέγεται Μεσοποταμία. Αἱ πλήμυραι τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν ἔκαμον τὸ ἔδαφος εὐφορώτατον. Τὸ νότιον τμήμα τῆς Μεσοποταμίας κατῴκησαν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν οἱ Σουμέριοι, λαὸς γεωργικὸς, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνήκεν οὔτε εἰς τοὺς Ἰνδοευρωπαϊοὺς οὔτε εἰς τοὺς σημίτας. Οἱ Σουμέριοι ἀνέπτυξαν προηγμένον πολιτισμὸν, ὁ ὁποῖος φθάσει πέραν τοῦ 4000 π.Χ. καὶ ἀπετέλεσε τὴν βάσιν ὄλου τοῦ μετέπειτα πολιτισμοῦ τῆς Μεσοποταμίας. Ἡ σφηνοειδὴς γραφὴ εἶναι ἡ σπουδαιότερα ἐφεύρεσις τῶν Σουμερίων.

4000 π.Χ.

Ἡ διαρκὴς πολιτικὴ ἐνότης τῆς νοτίου Μεσοποταμίας, ἢ ὁποία ὠνομάζετο Βαβυλωνία ἢ Χαλδαία κατωρθώθη διὰ τῆς πόλεως Βαβυλῶνος. Αὕτη αὐξηθεῖσα εἰς δύναμιν ἤνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της τοὺς λαοὺς τῆς νοτίου Μεσοποταμίας καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος.

2000 π.Χ.

**ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΒΑΒΥΛΩΝΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ.** Οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο καὶ Χαλδαῖοι, ἦσαν λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς. Μέγας βασιλεὺς τοῦ κράτους των ὑπῆρξεν ὁ Χαμμουραμί (1958 - 1917 π.Χ.). Οὗτος ἤνωσεν ὅλας τὰς πόλεις τῆς Βαβυλωνίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἔγινεν ὁ πραγματικὸς ἰδρυτὴς τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ἡ φροντίς του ἐστράφη κυρίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸν ἐκπολιτισμὸν τῆς χώρας. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ Χαμμουραμί εἶναι ἡ νομοθεσία του, ἢ ὁποία εὐρέθῃ χαραγμένη εἰς λιθίνην στήλην καὶ φανερῶναι ἀνωτέρων περὶ δικαιοσύνης ἀντίληψιν διὰ τὴν ἐποχὴν του. Διὰ τοῦτο θεωρεῖται



ἀπὸ τοῦς μεγαλυτέροισ νομοθέταις τοῦ κόσμου, ὅπως ὁ Μωϋσῆς. Αἱ διατάξεις τῆς νομοθεσίας τοῦ ἦσαν πολὺ αὐστηραί. Ἰδοῦ μερικαί :

Ἄν ὁ υἱὸς ἐκτύπησε τὸν πατέρα, νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.  
Ἄν κανεῖς κλέψη βόδι ἢ πρόβατον ἢ χοῖρον ἀπὸ κάποιον καὶ δὲν ἔξη νὰ τὰ πληρώσῃ εἰς τὸ δεκαπλάσιον, πρέπει νὰ θανατωθῇ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χαμμουραμπί ἤρχισεν ἡ παρακμῆ. Οἱ Χετταῖοι ἐπέδραμον ἐκ δυσμῶν, κατέλυσαν τὴν δυναστείαν τοῦ καὶ διέλυσαν τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος.

1731 π. Χ.

**ΤΟ ΑΣΣΥΡΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ.** Οἱ Ἀσσύριοι ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν βόρειον Μεσοποταμίαν, ἡ ὁποία ἀπὸ αὐτοῦς ὠνομάσθη Ἀσσυρία. Ἡ χώρα εἶναι ὄρεινῆ καὶ εἰς αὐτὴν ζοῦν σήμερον οἱ Κοῦρδοι. Οἱ Ἀσσύριοι εἶχον τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, τὴν ἰδίαν γραφὴν καὶ τὸν ἴδιον πολιτισμὸν μὲ τοὺς Βαβυλωνίους.

Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀσσύριοι ἦσαν ὑπήκοοι τῶν Βαβυλωνίων, κατόπιν ὅμως ἡ δύναμις των ηὔξήθη καὶ τότε ἐγιναν ἀνεξάρτητοι. Πρῶτος μέγας κατακτητὴς βασιλεὺς των ὑπῆρξεν ὁ Τεγλατφάλασαρ Α' περὶ τὸ 1100 π.Χ. Οὗτος ἐνίκησε τοὺς Βαβυλωνίους καὶ ὑπέταξε

Κυνήγιον λεόντων. (Ἀσσυριακὸν ἀνάγλυφον).



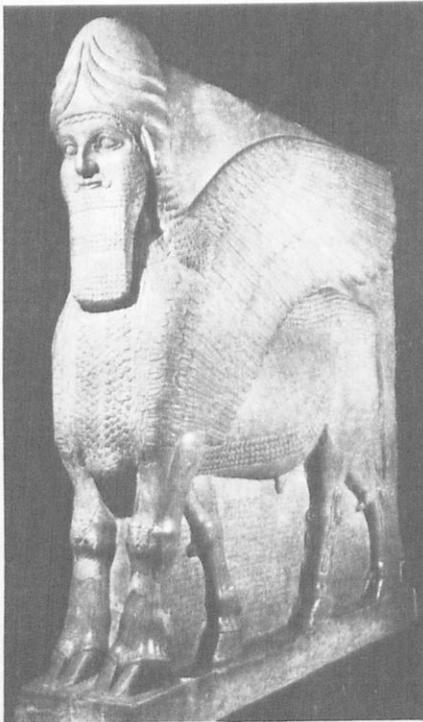
τήν χώραν των. Τὸ μέγα ἄσσυριακὸν κράτος ἔφθασεν ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν μέχρι τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου.

Ἡ μεγαλυτέρα ἀκμὴ τῆς ἄσσυριακῆς αὐτοκρατορίας συμπίπτει μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀσσορμπανιμπάλ (668 - 626 π.Χ.), τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Σαρδανάπαλλον καὶ διηγῆθησαν πολλὰ διὰ τὴν τρυφηλὴν ζωὴν του. Ὁ Ἀσσορμπανιμπάλ ὑπῆρξε μέγας πολεμιστὴς καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ὑπετάγη ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ ἄσσυριακὴ αὐτοκρατορία ἔλαβε τὴν μεγαλυτέραν ἔκτασιν. Τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους Νινεὺς ἐστόλισε μὲ λαμπροὺς ναοὺς καὶ ἀνάκτορα. Ἡ βιβλιοθήκη τῶν ἀνακτόρων ἀπετελέσθη ἀπὸ χιλιάδας πλίνθων μὲ σφηνοειδῆ γράμματα.

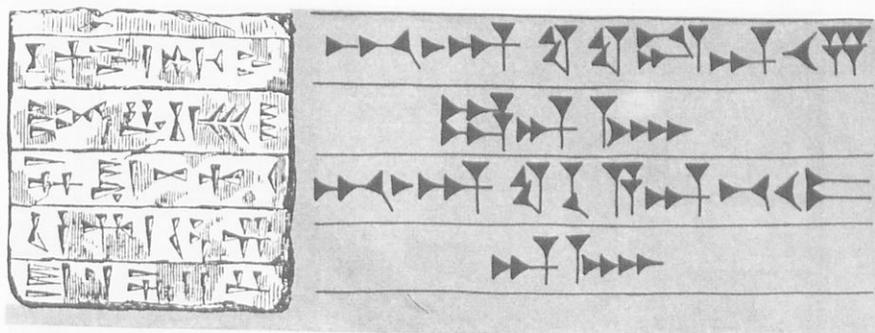
#### ΤΟ ΝΕΟΝ ΒΑΒΥΛΩΝΙΑΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ.

Μετὰ τὸν Ἀσσορμπανιμπάλ τὸ ἄσσυριακὸν κράτος παρήκμασε καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἀνέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἰδρυσαν τότε τὸ λεγόμενον νέον βαβυλωνιακὸν κράτος.

Περίφημος βασιλεὺς τοῦ κράτους τούτου ὑπῆρξεν ὁ Ναβουχοδονόσωρ (604 - 561 π.Χ.). Οὗτος ἐνίκησε τὸν Φαραὼ Νεκῶ πλησίον τοῦ Εὐφράτου, ἐκύριευσεν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπήγαγε τοὺς Ἑβραίους εἰς τὴν ἑβδομηκονταετῆ βαβυλωνίον



Πτερωτὸς ταῦρος. Κολοσσιαῖον ἄγαλμα μὲ μορφήν Ἀσσυρίου βασιλέως. Οἱ πτερωτοὶ ταῦροι ἐτοποθετοῦντο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων ὡς φρουροί.



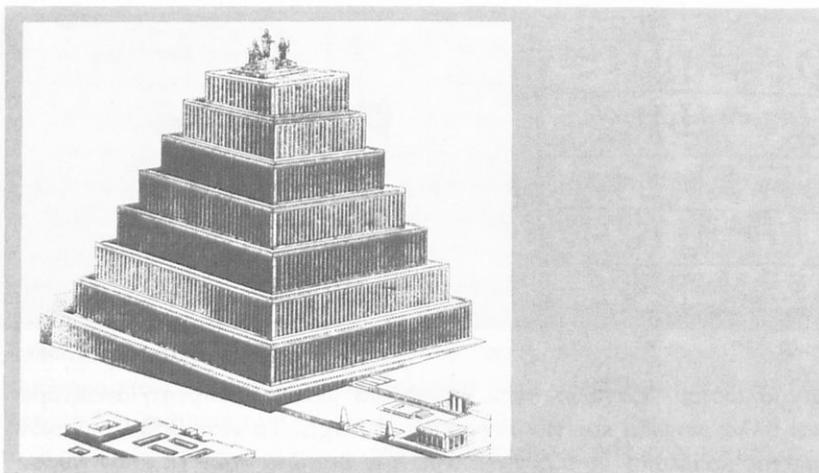
Σφηνοειδής γραφή.

αίχμαλωσίαν. Ἐστόλισε τὴν Βαβυλῶνα μὲ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ ἄλλα μνημεῖα καὶ τὴν ὠχύρωσε μὲ τείχη. Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος κατελύθη τὸ 539 π.Χ. ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Κύρον τὸν πρεσβύτερον.

**ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΗΓΑΙ. ΣΦΗΝΟΕΙΔΗΣ ΓΡΑΦΗ.** Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἦσαν λαοὶ συγγενεῖς καὶ ἦλθον πιθανῶς ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν. Διὰ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς αἱ παλαιότεραι γνώσεις μας περιωρίζονται εἰς ὅσα γράφουν ὁ Ἡρόδοτος καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Κατὰ τὰ μέσα ὅμως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Εὐρωπαῖοι σοφοὶ κατώρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τὴν περιέργον καὶ πολὺ δύσκολον γραφὴν των. Ἡ γραφὴ αὐτὴ εἶναι ἡ σπουδαιότερα ἐφεύρεσις τῶν Σουμερίων. Οἱ Σουμεριοὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν.

Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἐχάρασσαν τὰ γράμματά των μὲ ὀξύ ἐργαλεῖον ἐπάνω εἰς χλωρὰς πλίνθους. Αἱ πλίνθοι κατόπιν ἐψήνοντο καὶ τὰ γράμματα ἔμενον ἀνεξάλειπτα. Ἐπειδὴ τὰ γράμματα αὐτὰ ὁμοιάζουν μὲ σφῆνας, ἡ γραφὴ τοῦ εἶδους αὐτοῦ ὠνομάσθη σφηνοειδής. Βιβλιοθήκαι ὀλόκληροι εὐρέθησαν ἀπὸ πλίνθους μὲ σφηνοειδῆ γράμματα. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς παραδόξου αὐτῆς γραφῆς καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ μᾶς ἀπεκάλυψαν τὴν ζωὴν καὶ τὸν σπουδαῖον πολιτισμὸν τῶν δύο αὐτῶν λαῶν.

**ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΒΑΒΥΛΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΩΝ.** Ἡ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων ἦτο ἀστρολατρία.



Ἀσσυριακὸς ναὸς. Πύργος μετὰ πολλὰ πατώματα. Εἰς τὴν κορυφὴν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν.

Ἀνώτατος θεὸς τῶν ἠτο ὁ Βῆλος ( ἥλιος ), ὁ κύριος τοῦ κόσμου. Ναὸς τοῦ θεοῦ τούτου ἦτο τὸ περίφημον οἰκοδόμημα τῆς Π. Διαθήκης, ὁ πύργος τῆς Βαβέλ. Οἱ ἱερεῖς τῶν Βαβυλωνίων ( Χαλδαίων ) ὠνομάζοντο Μάγοι καὶ ἐνῶ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἀστρολογίαν, διότι ἐπίστευον ὅτι ἠδύναντο νὰ προῖδον τὸ μέλλον ἀπὸ τὰς κινήσεις τῶν ἀστέρων, εὔρον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας. Οἱ ἱερεῖς τῶν ἠσχολοῦντο μετὰ τὴν μαντικὴν καὶ εἶχον μεγίστην δύναμιν. Εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν ἀνῆκεν ὁ λαός, ὁ ὁποῖος εἰργάζετο διὰ τὸν βασιλέα, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς εὐγενεῖς.

Οἱ Βαβυλώνιοι ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας ἐκαλλιέργησαν τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθηματικά. Οἱ Ἀσσύριοι πρῶτοι κατεσκεύασαν πολεμικὰ ἄρματα καὶ πολεμικὰς μηχανάς. Ὁ καλλιτεχνικὸς πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων φανερώνεται κυρίως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν. Οἱ Βαβυλώνιοι κατεσκεύαζον τὰ κτήριά των μετὰ πλίνθους, διότι ἡ χώρα των εἶναι ἀμμώδης. Οἱ Ἀσσύριοι τοὺς ἐμιμήθησαν. Εἰς τὴν γλυπτικὴν ἀνέπτυξαν πρωτοτυπίαν καὶ διεκρίθησαν εἰς τὴν παράστασιν τῶν θηρίων καὶ ἰδίως τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ὠραιότερου ἐξ αὐτῶν, τοῦ λέοντος.

### 3. ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ

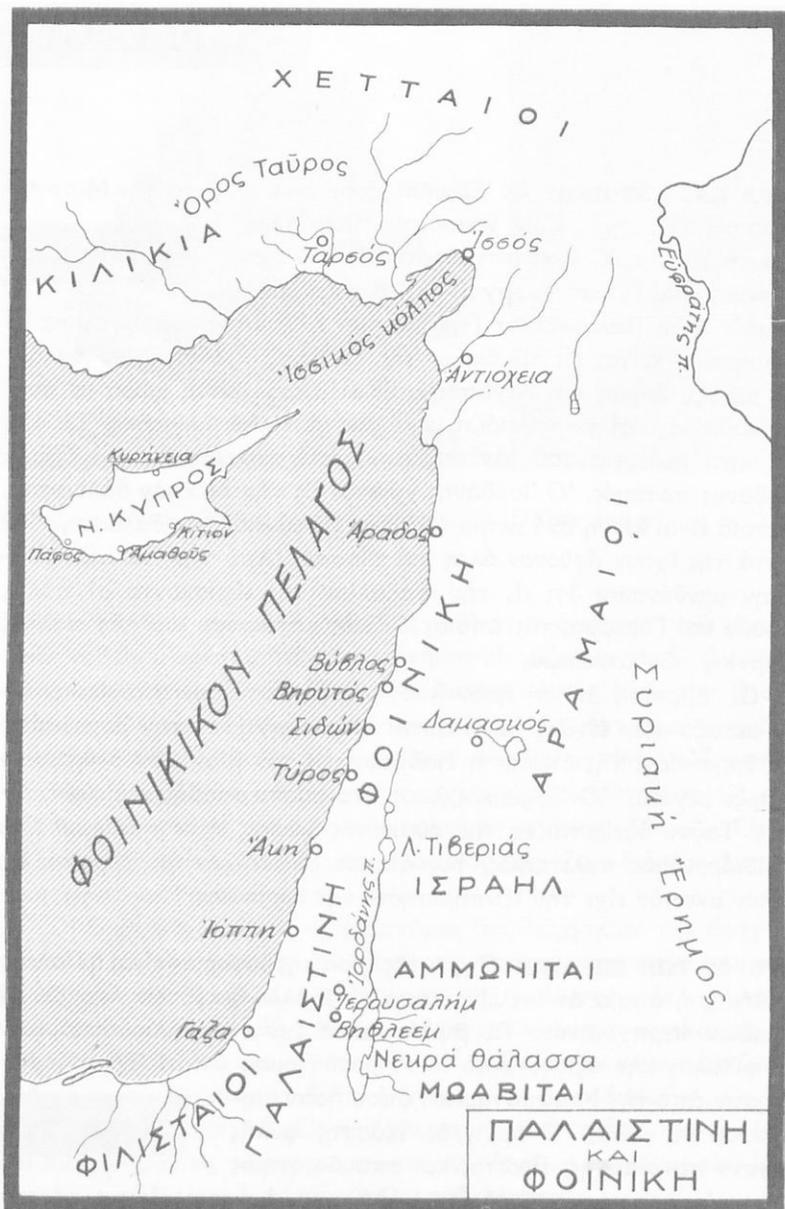
**ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ.** Οί Έβραίοι είναι σημίται από την Μεσοποταμίαν. Κατ' αρχάς έζων νομαδικόν βίον, αλλά περί τὸ 2000 π.Χ. έγκατεστάθησαν εἰς τήν Παλαιστίνην καὶ έγιναν γεωργοί. Ἡ Ἁγία Γραφή ὀνομάζει τήν Παλαιστίνην Γῆν Χαναάν ἢ Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας. Ἡ Παλαιστίνη κεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης μεταξύ Συρίας καὶ Αἰγύπτου. Εἶναι μικρὰ ὄρεινὴ χώρα με πολλὰς κοιλάδας καὶ παρουσιάζει μεγάλην ποικιλίαν κλίματος. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι συνέχεια τοῦ Ἀντιλιβάνου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πηγάζει ὁ Ἰορδάνης ποταμός. Ὁ Ἰορδάνης χύνεται εἰς τήν Νεκρὰν θάλασσαν, ἡ ὁποία εἶναι λίμνη 394 μέτρα ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὰ ὕδατά τῆς ἔχουν ἄφθονον ἄλας καὶ πίσσαν. Ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μαυθάνομεν ὅτι εἰς τὴν παραλίαν τῆς εὐρίσκοντο αἱ πόλεις Σόδομα καὶ Γόμορρα, τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς κατέκαυσε διὰ τὰς πολλὰς ἁμαρτίας τῶν κατοίκων.

2000 π. Χ.

Οἱ Έβραίοι, ἂν καὶ ἦσαν λαὸς μικρὸς, κατέχουν σπουδαίαν θέσιν μεταξύ τῶν ἔθνῶν, διότι αὐτοὶ ἐδημιούργησαν τὴν μονοθεϊστικὴν θρησκείαν, τῆς ὁποίας ἡ ἐπίδρασις εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ὑπῆρξε μεγάλη. Ὁ Έβραϊκὸς λαὸς ἦτο μυστικοπαθὴς καὶ εὐφάνταστος. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζη. Ὁ ἰδιόρρυθμος πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξαν οἱ Έβραίοι, ὡς κύριον σκοπὸν εἶχε τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς θρησκείας.

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ.** Πηγὴ τῆς ἑβραϊκῆς ἱστορίας εἶναι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ 49 βιβλία διαφόρων ἐποχῶν με ποικίλον περιεχόμενον. Τὰ βιβλία αὐτὰ ἔχουν μεγάλην ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν. Ἀπὸ αὐτὰ μαυθάνομεν, ὅτι οἱ Έβραίοι ἐξέκίνησαν ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπου ἦσαν διηρημένοι εἰς φυλάς. Ὁ ἀρχηγὸς ἐκάστης φυλῆς ἔλέγετο πατριάρχης. Πρῶτος καὶ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς πατριάρχας ὑπῆρξεν ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἔφυγε με τὴν

2000 π. Χ.



φυλήν του από την Μεσοποταμίαν και ἐγκατεστάθη εἰς τὴν γῆν Χαναάν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβραάμ οἱ Ἑβραῖοι ἐπανήρχισαν τὴν παλαιὰν νομαδικὴν ζωὴν, ἕως ὅτου κατέληξαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὅπου ἐγκατεστάθησαν. Κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον διαμονὴν των, ἡ ὁποία διήρκεσε περὶ τὰ 500 ἔτη, ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἔγιναν λαὸς ἰσχυρός. Τοῦτο ἀνησύχησε τοὺς Φαραῶ, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ πιέζουν αὐτοὺς σκληρῶς. Τότε παρουσιάσθη μεταξύ των ἐξαιρετικὸς ἀνὴρ, ὁ Μωϋσῆς, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν σοφίαν καὶ τὴν διορατικότητά του ἔσωσε τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τοὺς Φαραῶ. Ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τοὺς ὠδήγησε πρὸς βορρᾶν διὰ μέσου τῆς ἀραβικῆς ἐρήμου. Ἄλλ' ὁ Μωϋσῆς ἀπέθανε πρὶν πατήσῃ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν ὁποίαν μακρόθεν μόνον εἶδεν ἀπὸ τὴν κορυφὴν ὄρους ἀπέναντι τῆς Ἰεριχοῦς. Ὁ Μωϋσῆς ὑπῆρξε καὶ μέγας νομοθέτης. Ἔθεσε νόμους συμφώνως μὲ τὰς ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ κατὰ τὴν πορείαν πρὸς τὴν Παλαιστίνην. Οἱ νόμοι αὐτοὶ ἐρρύθμιζον τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν τῶν Ἑβραίων.

**1400 π.Χ.**

Οἱ Ἑβραῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωϋσέως διέβησαν τὸν Ἰορδάνην παρὰ τὴν Ἰεριχῶ μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ καὶ κατέλαβον τὴν Παλαιστίνην. Μέγαν κίνδυνον διέτρεξαν ἀπὸ τοὺς πολεμικοὺς Φιλισταίους, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὴν νότιον παραλίαν. Τοὺς Φιλισταίους κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ ὁ σπουδαιότερος βασιλεὺς τῶν Ἑβραίων ὁ Δαβίδ. Οὗτος ἐξέτεινε τὰ σύνορα τοῦ κράτους καὶ ἔκτισε τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρωτεύουσαν. Ὁ Δαβίδ ἦτο καὶ ἐξοχος ποιητής, ὅπως δεικνύουν οἱ ἐμπνευσμένοι ψαλμοὶ του.

**1010 π.Χ.**

Ὁ Σολομῶν, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Δαβίδ, ὀνομαστὸς διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην του, ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς του. Ἐκτὸς ἄλλων σημαντικῶν ἔργων κατεσκεύασε καὶ τὸ μεγαλοπρεπέστατον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ, τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ ναὸς οὗτος κατεστράφη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου αὐτοκράτορος Τίτου (70 μ.Χ.).

Μετὰ τὸν Σολομῶντα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν Ἑβραίων. Οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν Κῦρον, οἱ Μακεδόνες κατόπι κατέκτησαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν χώραν.

## 4. ΟΙ ΦΟΙΝΙΚΕΣ

**ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ.** Φοινίκην ὠνόμαζον οἱ Ἕλληνες τὴν στενὴν λωρίδα γῆς, ἣ ὀποία ἐκτείνεται μεταξύ τῆς παραλίας τῆς Συρίας καὶ τῆς δασώδους ὄροσειρᾶς τοῦ Λιβάνου. Σπουδαιότεραι πόλεις τῆς Φοινίκης ἦσαν ἡ Ἄραδος, ἡ Βύβλος, ἡ Βηρυτός, ἡ Σιδῶν καὶ ἡ Τύρος.

Οἱ Φοινίκες εἶχον πολλὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ μῦθοι, οἱ ὅποιοι σφάζονται, μαρτυροῦν ὅτι πλεῖστα στοιχεῖα πολιτισμοῦ εἰσήγαγον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, μεταξύ δὲ αὐτῶν καὶ τὸ ἀλφάβητον, τὸ ὅποιον διὰ τοῦτο ὠνομάσθη φοινικικόν.

Οἱ Φοινίκες ἦσαν σημίται. Ἡ φύσις τῆς χώρας τοὺς ἔκαμε νὰ στραφοῦν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Τὸ ὄρος Λίβανος ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς ἄφθονον καὶ ἀρίστην ξυλείαν διὰ τὴν κατασκευὴν πλοίων. Ὡς ἔμποροι ἐταξίδευον μόνον διὰ τὸ κέρδος καὶ ἀπέκρυπτον ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰς θαλασσίας ὁδοὺς καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἀνεκάλυπτον.

Οἱ Φοινίκες ἐλάτρευσαν τὰ οὐράνια σώματα. Κυριώτεροι θεοὶ τῶν ἦσαν ὁ Βάαλ (ἥλιος), θεὸς τοῦ φωτός, καὶ ἡ Ἀστάρτη (σελήνη), θεὰ τῆς γονιμότητος, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐταύτιζον μὲ τὴν Ἀφροδίτην. Ἡ λατρεία τῶν Φοινίκων ἦτο βάρβαρος, διότι ἐξiléωνον τοὺς θεοὺς μὲ τὴν θυσίαν τῶν τέκνων τῶν.

Αἱ πόλεις τῆς Φοινίκης ἔμειναν αὐτόνομοι καὶ ἐκυβερνῶντο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ βασιλεῖς καὶ ἀργότερον ἀπὸ πλουσίους ἐμπόρους. Ἡ Σιδῶν καὶ ἡ Τύρος προώδευσαν περισσότερον καὶ κατέλαβον ἐξέχουσαν θέσιν μεταξύ αὐτῶν.

Κατ' ἀρχὰς ἀνεπτύχθη ἡ Σιδῶν (1100 π.Χ.), ἡ ὁποία ἔγινε σπουδαία ἐμπορικὴ ἀγορὰ καὶ ἀπέκτησε μέγαν πλοῦτον. Τὰ πλοῖα τῆς ἐταξίδευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, περιέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον.

Πολὺν περισσότερον ἀπὸ τὴν Σιδῶνα ἀνεδείχθη ἀργότερον ἡ Τύρος. Οἱ Τύριοι διηθύνθησαν εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ὅπου ἴδρυσαν πολυαριθμοὺς ἀποικίας. Μὲ τὰ πλοῖα τῶν διεξήγον τὸ ἐμπόριον τῆς ἀνατολῆς μὲ τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ Τύρος ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν κατὰ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα.



**Η ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΙΑ ΤΩΝ ΦΟΙΝΙΚΩΝ.** Πρῶτοι ναυτικοὶ εἰς τὴν Μεσόγειον ὑπῆρξαν οἱ Κρήτες. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐδιδάχθησαν τὴν ναυτικὴν τέχνην οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἕλληνες. Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ κατὰ θάλασσαν κυριαρχία περιῆλθεν εἰς τοὺς Φοίνικας, οἱ ὅποιοι ἀπεδείχθησαν ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ἀποικιακοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου.

Οἱ Φοίνικες περὶ τὸ 1100 π.Χ. κατέλαβον τὴν Κύπρον, τὴν νῆσον τοῦ χαλκοῦ, ἔγιναν κύριοι τῆς Ρόδου καὶ ἦλθον εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τότε ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς Τύρου οἱ Φοίνικες ἐστράφησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον. Ἦλθον εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν (Γιβραλτάρ). Τὰς περισσοτέρας ἀποικίας ἐγκατέστησαν εἰς τὰ παράλια τῆς βορείου Ἀφρικῆς, ὅπου πλησίον τῆς Τύνιδος ἔκτισαν τὴν σπουδαιότεραν ἀποικίαν των, τὴν Καρχηδόνα (800 π.Χ.).

Τολμηροὶ θαλασσοπόροι οἱ Φοίνικες ἐπέρασαν τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἀπὸ Φοίνικας ναυτικούς ἐγινε καὶ ὁ περίπλους τῆς Ἀφρικῆς κατὰ παραγγελίαν τοῦ Φαραῶ Νεκῶ.

**ΕΜΠΟΡΙΟΝ - ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ - ΤΕΧΝΗ.** Οἱ Φοίνικες καὶ ὡς ἔμποροι ἀνεδείχθησαν ἀσύγκριτοι. Ἀπὸ τὸν Εὐξείνου Πόντον μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ ἐγέμισαν ὅλα τὰ παράλια καὶ πολλὰς νήσους μὲ ἐμπορικοὺς σταθμούς. Οἱ ἐμπορικοὶ σταθμοὶ ἦσαν θέσεις ὠχυρωμένοι πλησίον τῆς ἀκτῆς φυσικοῦ λιμένος. Εἰς αὐτοὺς ἀντήλλασσον τὰ ἐμπορεύματα των μὲ τὰ προϊόντα τῶν ἰθαγενῶν. Κατὰ ξηρὰν εἶχον ὀργανώσει καραβάνια μὲ τὰ ὅποια συνεκέντρωνον εἰς τὴν χώραν των ὀλόκληρον τὸ ἐμπόριον τῆς Βαβυλώνος καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας.

Οἱ Φοίνικες ἐδημιούργησαν καὶ βιομηχανίαν σημαντικὴν. Κατεσκεύασαν διάφορα εἶδη χρήσιμα εἰς τὴν ζωὴν, οἰκιακὰ σκευῆ, πηλῖνα ἀγγεῖα καὶ λεπτὰ ὑφάσματα. Διὰ τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς ἴδρυσαν πολυάριθμα ἐργαστήρια, τὰ ὅποια ἦσαν πραγματικὰ ἐργοστάσια καὶ παρήγον ἄφθονα καὶ εὐθηνὰ βιομηχανικὰ εἶδη. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων, τῆς ὑάλου καὶ τὴν βαφικὴν διεκρίθησαν οἱ Φοίνικες. Μὲ τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας ἔβαφον τὰ πολυτελέστερα ὑφάσματα.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν δὲν ἀνέπτυξαν ἰδικόν των σχέδιον, εἶχον ὅμως σπουδαίους καλλιτέχνας. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑβραίων Σολομῶν μὲ Φοίνικας τεχνίτας κατεσκεύασε τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ.

## 5. ΟΙ ΧΕΤΤΑΙΟΙ

Αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας μᾶς δίδει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη περὶ τῶν Χετταίων, ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ νεώτερα σπουδαῖα εὐρήματα καὶ ἀπὸ ἐπιγραφάς. Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν ὅτι οἱ Χετταῖοι ἦσαν ἀρχαῖος ἀνατολικὸς λαὸς μὲ ἀξιόλογον καὶ ἰδιορρυθμὸν πολιτισμὸν. Ὁ λαὸς οὗτος ἐζησεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ οἱ ἀρχαιότεροι βασιλεῖς του φθάνουν ἕως τὸ 2000 π.Χ. Οἱ Χετταῖοι δὲν εἶναι οὔτε ἰνδοευρωπαῖοι οὔτε σημίται ἀλλ' ἀνήκουν εἰς τοὺς καλουμένους Μικρασιάτας, ὅπως οἱ Λυδοί, οἱ Κᾶρες, οἱ Λυκάονες, οἱ Καππάδοκες κ.λπ.

2000 π.Χ.

Πρωτεύουσα τοῦ κράτους των ἦτο ἡ Χαττοῦσα, ἡ ὁποία ἔκειτο εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Μπογάτζκιοῖ ἀνατολικῶς τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ. Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἀπέκτησε δύναμιν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καὶ περὶ τὸ 1500 π.Χ. ὀλόκληρος ἡ Μικρὰ Ἀσία εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Πρὸς δυσμὰς ἐπεκράτουν κατὰ θάλασσαν οἱ Κρηῖτες καὶ ἤκμαζεν ὁ Κρητομυκηναϊκὸς πολιτισμὸς. Ἡ Χαττοῦσα ἦτο ὠχυρωμένη μὲ ἰσχυρὰ τείχη, στρατιωτικαὶ δὲ ὁδοὶ ἦνωνον αὐτὴν μὲ τὰς ἐπικαίρους θέσεις τῶν συνόρων πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς.

Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἔφθασεν εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν κατὰ τὸν 14ον π.Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Χετταῖοι ἦλθον εἰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς. Εὐρέθη σχέδιον ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ὁ τότε βασιλεὺς τῶν Χετταίων ἔστειλεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Μυκηνῶν πρὸς διακανονισμὸν διαφόρων πολιτικῶν ζητημάτων.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 13ου π.Χ. αἰῶνος οἱ Χετταῖοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν πίεσιν μεσογειακῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκ τῶν παραλίων ἐκινήθησαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸ τῆς ὁρμῆς των ὑπέκυψαν οἱ Χετταῖοι καὶ τὸ κράτος των κατελύθη περὶ τὸ 1200 π.Χ.

## 6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

**ΟΙ ΛΑΟΙ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΙΡΑΝ. ΤΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟΝ ΤΟΥ ΙΡΑΝ.** Κατά τους χρόνους τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ὁμοφυλίαν κατῆλθον πρὸς νότον ἀπὸ τὰς ρωσικὰς στέππας. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐν τμῆμα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι, ἐγκατεστάθη εἰς τὸ δυτικὸν Ἰράν καὶ ἐν ἄλλο εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἰνδίας. Οἱ Μῆδοι, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἀποτελοῦν ἓνα κλάδον τῆς μεγάλης Ἰνδοευρωπαϊκῆς οἰκογενείας λαῶν, τοὺς λεγομένους Ἀρίους. Τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰράν με τεραστίαν ἔκτασιν ἀπλώνεται μεταξὺ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς λίμνης Ἀράλης πρὸς βορρᾶν καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ πρὸς νότον. Ὅλη ἡ χώρα τοῦ Ἰράν λέγεται Ἀριανή.

**ΤΟ ΜΗΔΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ.** Τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ δυτικοῦ Ἰράν κατέχει ἡ Μηδία καὶ τὸ νότιον ἡ Περσία. Ἡ Μηδία εἶναι χώρα πλήρης ἀγρίων ὀρέων με πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας. Ἡ Περσία ὄρεινὴ καὶ αὐτὴ, ἔχει μεγάλας πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι εἶναι εὐφορώτατοι.

Πρωτεύουσα τῆς Μηδίας εἶναι τὰ Ἐκβάτανα. Οἱ Μῆδοι κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα π.Χ. ἠνάγκασαν καὶ τοὺς ὁμοφύλους των Πέρσας νὰ ὑποταχθοῦν εἰς αὐτούς. Ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων Κουαξάρης συνεννοηθεὶς με τοὺς Βαβυλωνίους ὑπέταξε τὴν Ἀσσυρίαν καὶ ἡ Μηδία ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν. Πρὸς δυσμὰς τὸ μηδικὸν κράτος ἔφθασε μέχρι τοῦ Ἄλως ποταμοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐχωρίζετο ἀπὸ τὸ βασιλεῖον τῶν Λυδῶν.

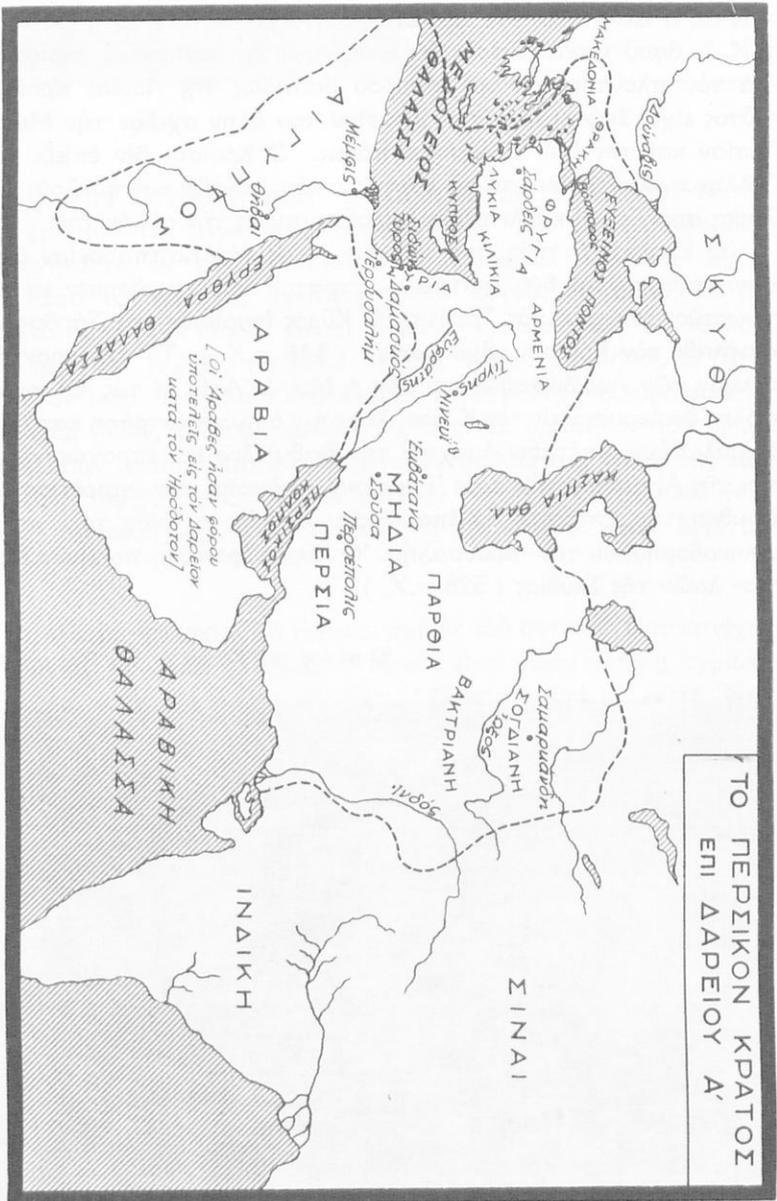
Τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Μήδων ὑπῆρξεν ὁ Ἀστυάγης (584 - 550 π.Χ.), υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κουαξάρου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του οἱ Πέρσαι με ἀρχηγὸν τὸν Κύρον κατέλυσαν τὴν ἐξουσίαν τῶν Μήδων καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα. Ἀπὸ τότε Μῆδοι καὶ Πέρσαι συνεχωνεύθησαν καὶ τὸ κράτος των ὠνομάσθη ἀδιαφόρως Μηδικὸν ἢ Περσικὸν κράτος. Παλαιότερα πρωτεύουσά του ἦσαν οἱ Πασαργάδαι, κατόπιν ἡ Περσέπολις καὶ τέλος τὰ Σοῦσα.

**ΚΥΡΟΣ Ο ΙΔΡΥΤΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.** Ὁ Κῦρος (556-528 π.Χ.), ἀφοῦ ὑπέταξε τοὺς Μήδους, ἐστράφη κατὰ τοῦ περιφήμου διὰ τὸν πλοῦτόν του καὶ ἰσχυροῦ βασιλέως τῆς Λυδίας Κροΐσου. Οὗτος εἶχεν ἐνώσει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλην σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς ἐκεῖ Ἑλληνικὰς πόλεις. Ὁ Κροΐσος δὲν ἐπίεζε τοὺς Ἕλληνας. Συνεβουλευέτο τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ πολλοὺς Ἕλληνας σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας ἐφιλοξένησεν εἰς τὴν αὐλήν του.

Ὁ Κροΐσος ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Κῦρου εἰς τὴν Καππαδοκίαν ὅπου συνητήθησαν οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, τὰς Σάρδεις. Ὁ Κῦρος ἐκυρίευσεν τὰς Σάρδεις καὶ συνέλαβε τὸν Κροΐσον αἰχμάλωτον (546 π.Χ.). Τὸ πλοῦσιον βασιλεῖον τῶν Λυδῶν καθὼς καὶ ὅλη ἡ Μικρὰ Ἀσία μὲ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ὑπήκουσαν εἰς τὸν Κῦρον. Κατόπιν ὁ Κῦρος ἐστράφη κατὰ τῶν Βαβυλωνίων, ὑπέταξεν ἀμαχητὶ τὴν Βαβυλῶνα καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Αἰγύπτου. Εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὅποιοι τὸν ἐχαιρέτισαν ὡς ἐλευθερωτὴν, ἐπέτρεψε νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ἀνοικοδομήσουν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Κῦρος ἐφονεύθη πολεμῶν ἐναντίον λαῶν τῆς Σκυθίας (528 π.Χ.).

Ὁ τάφος τοῦ Κῦρου εἰς τὰς Πασαργάδας.





‘Ο τάφος του, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχεν ἀνεγείρει εἰς τὰς Πασαργάδας σφύζεται μέχρι σήμερον. Ἐπ’ αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή με σφηνοειδῆ γράμματα, ἡ ὁποία λέγει : « Ὡ ἄνθρωπε, ἐγὼ Κύρος εἶμι ὁ Καμβύσου, ὁ τὴν ἀρχὴν Πέρσας καταστησάμενος καὶ τῆς Ἀσίας βασιλεύσας. Μὴ οὖν φθονήσης μοι τοῦ μνήματος ».

‘Ο Κύρος ὑπῆρξε μέγας στρατηγός, ἑξοχος πολιτικός καὶ φιλόανθρωπος πρὸς τοὺς ἠττημένους ἐχθρούς του. ‘Ο Ἀθηναῖος ἱστορικός Ξενοφῶν ἔγραψεν ὀλόκληρον σύγγραμμα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀρετὰς του.

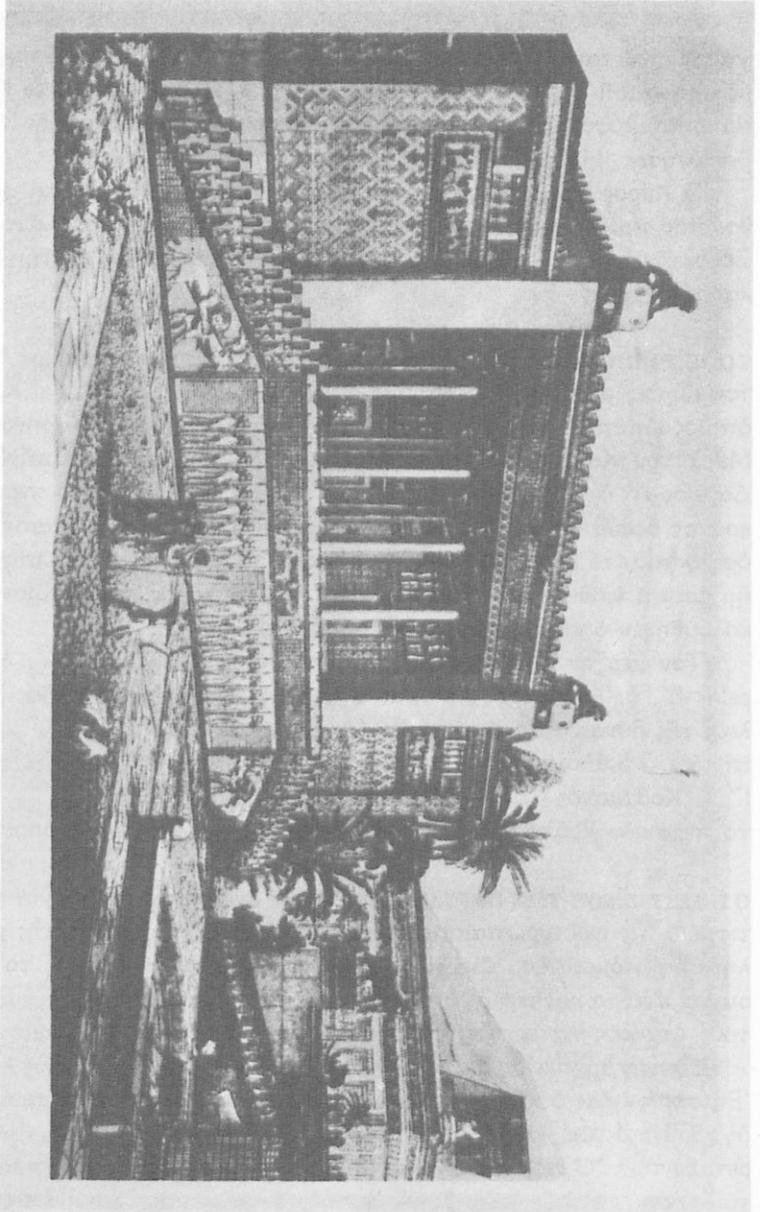
**ΤΟ ΠΕΡΣΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΚΥΡΟΝ.** Τὸ κατακτητικὸν ἔργον τοῦ Κύρου συνεπλήρωσεν ὁ υἱὸς του Καμβύσης ( 528 - 521 π.Χ. ), ὁ ὁποῖος ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Κυρηναϊκὴν. Μετὰ τὸν Καμβύσην ὀνομαστὸς βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὑπῆρξεν ὁ Δαρεῖος Α΄ ὁ Ὑστάσπου ( 521 - 485 π.Χ. ). Εἰς αὐτὸν τὸ περσικὸν κράτος ὀφείλει τὴν διοικητικὴν του ὀργάνωσιν, τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὀρίων του, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δυνάμιν του. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος του Ξέρξης Α΄.

Τὸν Ξέρξην διεδέχθησαν κατὰ σειρὰν ὁ Ἀρταξέρξης Α΄, ὁ Δαρεῖος Β΄, ὁ Ἀρταξέρξης Β΄ καὶ ὁ Ἀρταξέρξης Γ΄. Τελευταῖος βασιλεὺς τῆς δυναστείας αὐτῆς τῶν Ἀχαιμενιδῶν ὑπῆρξεν ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρταξέρξου Γ΄ Δαρεῖος Γ΄ ὁ Κοδομανός ( 336 - 330 π.Χ. ). Ἐπ’ αὐτοῦ τὸ περσικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

**330 π.Χ.**

**Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ.** Οἱ Πέρσαι ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον πολιτισμόν. Ὡς Ἰνδοευρωπαῖοι εἶχον τὰ χαρίσματα τῶν λαῶν τῆς μεγάλης αὐτῆς ὁμοεθνίας. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ὀξεῖαν ἀντίληψιν, τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα καὶ τὴν ἀγάπην των πρὸς τὸ ὄραϊον. Ἀπὸ τοὺς λαοὺς, τοὺς ὁποῖους κατέκτησαν, παρέλαβον ὅ,τι ἐνόμιζον χρήσιμον.

Εἰς τὴν θρησκείαν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνατολικούς λαοὺς. Ἐπίστευον ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς αἰώνιον πόλεμον μεταξύ των. Ὁ θεὸς τοῦ ἀγαθοῦ ὁ Ἀχουρα Μάσδα, εἶναι ὁ πλάστης τοῦ κόσμου καὶ ἔχει ὡς βοηθοὺς τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἐναρέτους



Περσικὸν ἀνάκτορον, (Ἐπιπέδα).  
(Ἐπιπέδα).

ανθρώπους. Ὁ θεὸς τοῦ κακοῦ, ὁ Ἄριμάν, ἀκολουθεῖται ἀπὸ πλῆθος πονηρῶν πνευμάτων καὶ προσπαθεῖ νὰ καταστρέψῃ τὸν κόσμον. Νικητὴς ἀπὸ τὴν πάλιν αὐτὴν θὰ ἐξέλθῃ ὁ ἀγαθὸς θεὸς τοῦ φωτός.

Κύριον στοιχεῖον τῆς λατρείας τῶν Περσῶν εἶναι τὸ πῦρ καὶ διὰ τοῦτο ἡ θρησκεία αὐτὴ ὠνομάσθη Πυρολατρία. Αἱ προσευχαὶ ἐγίνοντο εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων. Οἱ θεοὶ των δὲν εἶχον ναοὺς καὶ ἀγάλματα. Ἰδρυτὴς τῆς θρησκείας εἶναι ὁ Ζαρατούστρας ( Ζωροάστρης, 7ος π.Χ. αἰών ), ἡ δὲ διδασκαλία του περιέχεται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Περσῶν, τὴν Ζένδ - Ἄβέσταν.

Οἱ Πέρσαι εἶχον δύο κοινωνικὰς τάξεις, τοὺς γαιοκτῆμονας εὐγενεῖς καὶ τοὺς δουλοπαροίκους γεωργοὺς. Ἡ πρώτη τάξις ἦτο προνομιοῦχος καὶ κατελάμβανεν ὅλας τὰς ἀνωτέρας θέσεις. Ἐξ ἄλλου μεγάλην δύναμιν εἶχον οἱ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο μάγοι. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἦτο ἀπόλυτος μονάρχης καὶ εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸν προσκυνοῦν οἱ ὑπήκοοί του.

Ἔνθα ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα διεσώθησαν μᾶς ἐκπλήσσουν μὲ τὴν μεγαλοπρέπειάν των. Θαυμάσια αἶθουσαι τελετῶν καὶ ὑποδοχῶν, ἀνάγλυφοι παραστάσεις, πλῆθος κομφῶν κίωνων, πλουσία διακόσμησις μαρτυροῦν τὸν πλοῦτον, τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν Περσῶν βασιλέων.



Περσικὸν κιονόκρανον.

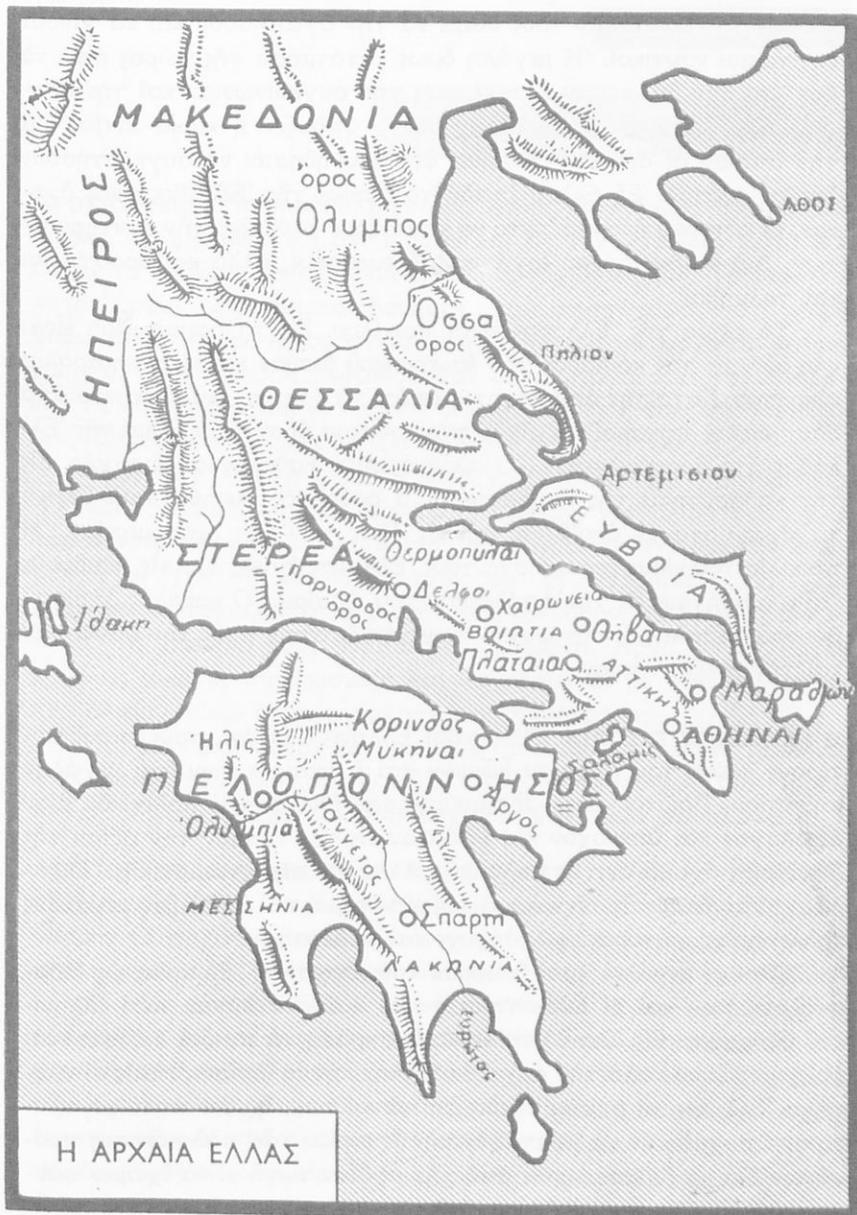
## Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ

**ΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ.** Ἡ Ἑλλάς εὐρίσκεται εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς λεγομένης σήμερον Βαλκανικῆς χερσονήσου. Ἡ Μακεδονία, ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία ἀποτελοῦν τὴν λεγομένην βόρειον Ἑλλάδα, ἡ ὅποια χωρίζεται ἀπὸ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα διὰ τῶν κόλπων Ἀμβρακικοῦ καὶ Μαλιακοῦ. Ἡ στερεὰ Ἑλλάς περιλαμβάνει τὴν Ἀττικὴν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν. Ἡ Πελοπόννησος εἶναι χερσόνησος, ἡ ὅποια συνεδέετο μὲ τὴν Στερεάν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Λακωνία, Μεσσηνία, Ἀρκαδία, Ἥλις, Ἀχαΐα, Κορινθία καὶ Ἀργολίς ἀποτελοῦν τὰ μικρότερα μέρη τῆς Πελοποννήσου.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἶχεν ἐγκατασταθῆ καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἴονίου πελάγους, ἀλλὰ δὲν περιωρίσθη εἰς αὐτὰ τὰ ὄρια. Διὰ τῶν ἀποικιῶν του ἐξηπλώθη εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἰς τὴν Σικελίαν καὶ εἰς ὅλα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου.

**Η ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ. ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ.** Ἡ Ἑλλάς εἶναι χώρα ὄρεινῆ. Τὰ 3/4 τοῦ ἐδάφους της σκεπάζονται ἀπὸ ὄρη, τὰ ὅποια διασταυρῶνονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον μεταξύ των, ὥστε νὰ σχηματίζουν μικρὰς καὶ μεγάλας πεδιάδας. Αἱ πεδιάδες αὐταὶ διαρρέονται ὑπὸ ποταμῶν καὶ εἶναι κατάλληλοι πρὸς καλλιέργειαν. Ἡ μεγαλύτερα πεδιάς εἶναι ἡ Θεσσαλική. Διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Πηνειοῦ καὶ εἶναι καταλληλοτάτη διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἵπποτροφίαν. Ἄλλαι μικρότεραι πεδιάδες εἶναι τῆς Μακεδονίας, τῶν Θηβῶν, τῆς Μεσσηνίας καὶ τοῦ ποταμοῦ Εὐρώτα. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος ἐκτείνονται μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ σχηματίζουν ἀποτόμους ἀκτάς.

Ἡ θάλασσα περιβάλλει τὴν χώραν ἐξ ἀνατολῶν, ἐκ νότου καὶ ἐκ δυσμῶν, εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει κόλπους, πορθμούς, πολλοὺς λιμένας καὶ ὄρμους. Ἡ στενὴ ἐπαφὴ τῶν Ἑλλή-



νων με την θάλασσαν τούς ἔκαμε νά τήν ἀγαπήσουν καί νά γίνουν ἐπιτήδευοι ναυτικοί. Ἡ μεγάλη ὁμως κατάρτησις τῆς χώρας ἀπό τὰ ὄρη καί τήν θάλασσαν ἐδυσχέραине τήν συγκοινωνίαν καί τήν ἐπαφήν τῶν γειτόνων μεταξύ των. Αὐτό ὑπῆρξεν ἡ κυρία αἰτία, διὰ τήν ὁποίαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δέν ἠδυνήθησαν νά συγκροτήσουν ἐνιαῖον κράτος. Ἐξ ἄλλου ἐπειδή τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἄγονον, οἱ κάτοικοι ἠναγκάζοντο νά κοπιάζουν πολὺ διὰ τήν συντήρησίν των. Διὰ τοῦτο ἔγιναν ἐργατικοί, ἐφευρετικοί, ἀλλὰ καί δραστήριοι καί τολμηροί.

Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ποικίλον. Εἰς τὰ ὄρεινά μέρη εἶναι ψυχρόν, εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ ἐσωτερικοῦ θερμόν καί εἰς τὰ παράλια εὐκρατον. Κατὰ τήν ἀρχαιότητα, ὅποτε τὰ ὄρη τῆς ἐκαλύπτοντο ἀπὸ δάση καί οἱ ποταμοὶ τῆς εἶχον περισσότερα ὕδατα, τὰ κλίμα τῆς Ἑλλάδος ἦτο δροσερώτερον. Ὁ οὐρανὸς εἶναι καθαρὸς καί διανυγῆς. Εἰς τήν καθαρότητα τῆς ἀτμοσφαίρας ὁ ὀφθαλμὸς συνηθίζει νά βλέπῃ τὰ πράγματα με ἀκρίβειαν καί εἰς ὅλας των τὰς λεπτομερείας. Ἡ ποικιλία τοῦ κλίματος καθίστα τούς Ἕλληνας ὑγιεῖς, εὐφρεῖς, φαιδρούς καί εὐαισθητοὺς εἰς τήν ἀπόλαυσιν τοῦ ὥραίου. Ὁ καθαρὸς ἀήρ τοῦ βουνοῦ ἐνέβαλεν εἰς τήν ψυχὴν των τήν ἀγάπην πρὸς τήν ἐλευθερίαν καί τήν ἀνεξαρτησίαν.

**Ἡ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ.** Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶναι ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους λαοὺς τοῦ ἀρχαίου κόσμου καί ἡ ἱστορία των ἔχει μεγάλην σημασίαν. Πρῶτοι αὐτοὶ ἐδημιούργησαν ἔθνικόν καί πολιτικόν βίον ἀξιόλογον καί ὑπέροχον καί ἐδίδαξαν εἰς τὸν κόσμον τήν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας ὄχι μόνον τῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ καί τῆς πνευματικῆς. Ἐκαλλιέργησαν ὅλας τὰς τέχνας καί τὰς ἐπιστήμας καί ἀνέδειξαν μεγάλους καλλιτέχνας, ρήτορας, φιλοσόφους καί πολιτικούς.

Ὅλοι οἱ μεγάλοι λαοὶ θεωροῦν τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ὡς διδασκάλους των καί οἱ Εὐρωπαῖοι σοφοὶ κάμνουν λόγον περὶ ἑλληνικοῦ θαύματος. Εἰς ὅλα τὰ πολιτισμένα κράτη τὰ παιδιὰ διδάσκονται καί γνωρίζουν καλὰ τήν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ἡμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι εἴμεθα ἀπόγονοὶ των, ἔχομεν πολὺ μεγαλύτεραν ὑποχρέωσιν νά μελετῶμεν τήν ἱστορίαν τῶν παλαιῶν μας προγόνων διὰ νά διδασκώμεθα ἀπὸ τήν σοφίαν των καί νά ἔχωμεν πάντοτε ὡς παράδειγμα τὰ ἀθάνατα ἔργα των.

## ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

**ΠΡΟΕΛΛΗΝΕΣ.** Παλαιολιθική εποχή. "Ανθρωποι και ζῶα τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς φαίνεται ὅτι ἔζησαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ ἐδίδαξαν τὰ παλαιολιθικὰ εὐρήματα κυρίως τῆς Θεσσαλίας. Τρομακτικὸὶ κατακλυσμοὶ καὶ σεισμικαὶ δονήσεις, πού ἀνεστάτωνον τότε χωρὶς διακοπὴν τὴν γῆν, ἐσταμάτησαν τὴν ζωὴν τοῦ παναρχαίου ἐκείνου κόσμου. Πότε ἀκριβῶς ἐνεφανίσθησαν οἱ πρωτόγονοι αὐτοὶ ἄνθρωποι εἰς τὴν χώραν μας καὶ πόσον διήρκεσεν ἡ ζωὴ των δὲν γνωρίζομεν. Ὅπως δὴποτε ὅμως θὰ ἔζησαν πολὺ πρὸ τοῦ 6000 π.Χ.

Νεολιθικὴ ἐποχὴ (6000 - 3000 π.Χ.). Εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα (Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν, Βοιωτίαν, Ἀργολίδα κ.λπ.) εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ ὀλίγον ἄργότερον εἰς τὴν Κρήτην ἀνευρίσκονται ἔχνη τῆς νεολιθικῆς περιόδου. Οἱ ἄνθρωποι τῶρα ἔχουν μάθει νὰ κατεργάζωνται διὰ λειάνσεως τὸν λίθον, τὸ ξύλον, τὰ κόκκαλα. Τὰ μέταλλα τοὺς εἶναι ἀκόμη ἀγνωστα. Ἀρχίζουν νὰ κατοικοῦν εἰς μικροὺς συνοικισμοὺς καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ κυνήγιον καὶ τὴν ἀλιείαν. Εἶναι ἐπίσης γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι.

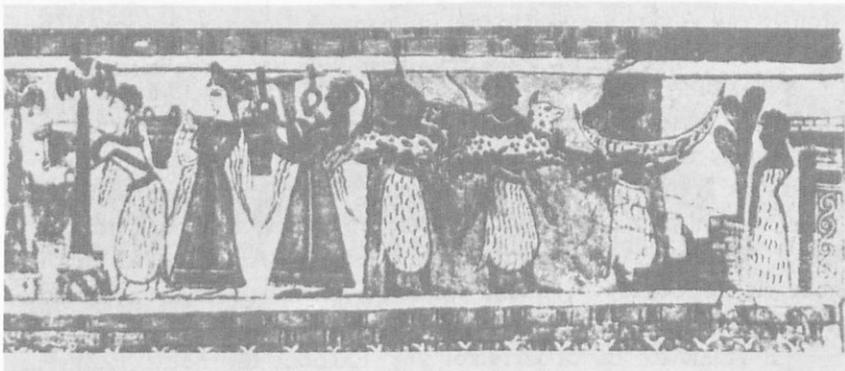
Οἱ νεολιθικοὶ αὐτοὶ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦσαν Ἕλληνες. Ἀνῆκον εἰς τὴν λευκὴν φυλὴν καὶ οἱ ἱστορικοὶ τοὺς ὀνομάζουν Προέλληνας. Εἶναι οἱ Πελασγοὶ τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν παραδόσεων.

**Αἰγαῖοι. Πολιτισμὸς τῶν Αἰγαίων.** Κατὰ τὸ τέλος τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς (3000 π.Χ.) εἰσβάλλουν νέοι λαοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Φέρουν τὸ πρῶτον μέταλλον, τὸν χαλκόν, καὶ ἐγκαινιάζουν τὴν τρίτην περίοδον τῆς ἑλληνικῆς προΐστορίας, τὴν ἐποχὴν τοῦ Χαλκοῦ.

Οἱ νέοι κάτοικοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου, ὅπου ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον πολιτισμόν. Ἰδιαιτέρως προώδευσαν αἱ Κυκλάδες. Σπουδαιότερον κέντρον τῶν Κυκλάδων ὑπῆρξεν ἡ Μήλος, ἡ ὁποία εἶχε συχρὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Κρήτην. Ἡ κρητικὴ ἐπίδρασις φαίνεται εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀγγείων ὄχι μόνον τῆς Μήλου ἀλλὰ καὶ τῆς νήσου Θήρας.

Πολύ ἔνωρις οἱ κάτοικοι τῶν Κυκλάδων ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον. Μὲ τὰ πλοῖά των ἔταξίδευσαν εἰς ὅλους τοὺς λιμένας τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἴονιου πελάγους. Τὰ προϊόντα των ἦσαν παντοῦ περιζήτητα. Πρῶτοι αὐτοὶ ἤνοιξαν τὸν θαλάσσιον δρόμον πρὸς τὴν Δύσιν. Πρὶν ἀπὸ τοὺς Κρήτας, τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Φοίνικας, οἱ Κυκλάδιοι, τολμηροὶ θαλασσοπόροι ἐγνώρισαν τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Τὸν προελληνικὸν αὐτὸν κόσμον τοῦ Αἰγαίου οἱ ἱστορικοὶ ὠνόμασαν Αἰγαιοὺς καὶ τὸν πολιτισμὸν των Αἰγαῖον πολιτισμὸν. Οἱ Αἰγαιοὶ ἀνήκουν εἰς ἰδιαίτερον κλάδον τῆς λευκῆς φυλῆς, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουν Μεσογειακὴν φυλὴν.



Κρήτες προσφέροντες σπονδὴν, μύσχους καὶ πλοῖον εἰς νεκρόν.

**Ἡ ΚΡΗΤΗ.** Ἡ εὐφορος γῆ, τὸ γλυκὺ κλίμα, πρὸ πάντων ὁμως ἡ προνομιοῦχος γεωγραφικὴ τῆς θέσις κατέστησαν συντόμως τὴν Κρήτην κυρίαρχον δύναμιν μεταξὺ τῶν Αἰγαιῶν. Εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, εἰς ἴσην σχεδὸν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα κέντρα τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἡ Κρήτη κατεῖχεν ἰδεώδη θέσιν διὰ τὴν ἀναπτύσσει πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις τὸ ἐμπόριόν της καὶ τὴν ἐλέγχε μετὰ τὸν στόλον της τὴν θάλασσαν. Ἦτο ἐπίσης ἡ γέφυρα ἐπικοινωνίας μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

**ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ.** Ἡ νῆσος, ἰδίως τὸ ἀνατολικὸν της μέρος, κατῳκεῖτο ἀπὸ πυκνὸν πληθυσμὸν. Εἰς τὰ

βόρεια και νότια παράλια είχαν δημιουργηθῆ πολλοί συνοικισμοί. Αί πόλεις ἦσαν ἀνοχύρωτοι. Δὲν ἐφοβοῦντο ἐπιδρομὴν οὔτε ἀπὸ τὴν ξηρὰν οὔτε ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ πολεμικοὶ στόλοι τῶν Κρητῶν ἐκυριάρχουν εἰς τὴν Μεσόγειον.

Λαὸς μὲ πάθος πρὸς τὴν θάλασσαν οἱ Κρηῖτες προώδευσαν γρήγορα εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην καὶ ὑπῆρξαν διδάσκαλοι τῶν Φοινίκων καὶ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ ναυτικά. Τὰ ναυπηγεῖά των ἦσαν φημισμένα. Ὅπως οἱ Κυκλάδιοι διεκρίνοντο καὶ αὐτοὶ διὰ τὸ ἐμπορικόν των δαιμόνιον. Τὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς γῆς ( λάδι, κρασί, σῦκα κ.λπ. ) καὶ τὰ εἶδη τῆς μεταλλοτεχνίας ( ὄπλα, ἐργαλεῖα, κοσμήματα, οἰκιακὰ σκευῆ ) μετεφέροντο εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Μεσογείου. Μεγάλην φήμην εἶχον ἀποκτήσει καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀγγειοπλαστικῆς των.

Αἱ σχέσεις τῶν Κρητῶν μὲ τοὺς ξένους λαοὺς δὲν ἦσαν πάντοτε φιλικαί. Ἄλλοτε ἐπεκοινῶνουν μαζί των ὡς φίλοι καὶ ἄλλοτε ὡς κατακτηταί. Γραπτὰ μνημεῖα, ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα καὶ μυθικαὶ παραδόσεις, μᾶς πληροφοροῦν ὅτι οἱ Κρηῖτες εἶχον κάμει αἰσθητὴν τὴν παρουσίαν των εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν Φοινίκην, τὴν Κύπρον, τὸν Λίβανον καὶ τὴν Παλαιστίνην. Τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τοὺς ἐγνώριζον ἐπίσης. Μὲ τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἶχον τακτικὴν ἐπικοινωνίαν. Τὰ μεγάλα κέντρα τῆς Πελοποννήσου Μυκῆναι καὶ Τίρυνς ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν των. Ὁ μῦθος περὶ φόρου ἐπτὰ νέων καὶ ἐπτὰ νεανίδων εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κρήτης Μίνωα ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων μαρτυρεῖ στενὴν σχέσιν τῶν Κρητῶν μὲ τὴν Ἀττικὴν. Τὰ κρητικὰ πλοῖα ἔφθανον ἀκόμη ἕως τὴν Λιβύην πρὸς νότον καὶ τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας πρὸς δυσμᾶς. Ὁ ὕλικός πλοῦτος τῆς Κρήτης ἠύξανε καταπληκτικῶς καὶ παραλλήλως ἐξελίσσετο ὁ πολιτισμὸς της.

**ΤΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ.** Περὶ τὸ 2000 π.Χ. ἡ Κρήτη εἶχε φθάσει εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Οἱ ἡγεμόνες τῶν ἰσχυροτέρων πόλεων ἀνεγείρουν μεγαλοπρεπεῖ ἀνάκτορα. Εἰς τὴν Κνωσὸν καὶ τὴν Φαιστόν, τὰς δύο παλαιότερας πόλεις ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης, τὰ ἀνάκτορα ἀποτελοῦν μεγάλα οἰκοδομικὰ συγκροτήματα. Γύρω ἀπὸ μίαν κεντρικὴν αὐλὴν πολὺπλοκοὶ διάδρομοι ὄδηγοῦν εἰς τὰ βασιλικά διαμερίσματα, εἰς αἰθούσας ὑποδοχῆς, γραφεῖα, βωμοὺς, ἐργαστήρια καὶ ἀποθήκας.



Ἄνακτορον Κνωσοῦ. Ἀνατολική πτέρυξ. Ὁ κορμὸς τῶν κίονων λεππύνεται πρὸς τὰ κάτω.

Τὰ κτήρια ἦσαν πολυώροφα καὶ ἐχρησίμευον ὡς κατοικία ὄχι μόνον τοῦ βασιλέως καὶ τῆς οἰκογενείας του, ἀλλὰ καὶ πολυαριθμοῦ προσωπικοῦ αὐλικῶν, θεραπόντων, δούλων, τεχνιτῶν καὶ ἄλλων ἀνθρώπων τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος. Ὑπῆρχεν ἐπίσης εἰς τὰ ἀνάκτορα σύστημα διοχετεύσεως τῶν ὑδάτων πολὺ ἀξιόλογον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Οἱ Ἕλληνες ἐνεθυμοῦντο ἀργότερον τὰ ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ καὶ τὰ ὠνόμαζον « Λαβύρινθον ». Κατὰ τὴν ἀντίληψίν των, ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὰ περίπλοκα ἐκεῖνα ἀνάκτορα ἦτο ἐντελῶς ἀκατόρθωτος χωρὶς τὴν βοήθειαν ὁδηγοῦ. Ἀπὸ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀντίληψιν ἐπλασαν τοὺς μύθους τοῦ Λαβυρίνθου καὶ τοῦ Μινωταύρου, ἀνθρώπου μὲ κεφαλὴν ταύρου.

Περὶ τὸ 1700 π.Χ. ἰσχυροὶ σεισμοὶ κατέρριψαν εἰς ἐρείπια τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰς πόλεις τῆς Κρήτης. Μία δευτέρα γενικὴ καταστροφή σημειώνεται περὶ τὸ 1500 π.Χ. Τὴν φορὰν αὐτὴν ὠφείλετο εἰς

τὴν τρομακτικὴν ἔκρηξιν τοῦ ἠφαιστείου τῆς Θήρας. Πελώρια κύματα ἔφθασαν μὲ μεγάλην ταχύτητα εἰς τὰς βορείους ἀκτὰς τῆς Κρήτης καὶ ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν ἀνῆρπασαν ὅλους τοὺς παραλίους συνοικισμούς. Σεισμοὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου συνεπλήρωσαν τὴν καταστροφήν.

Ἀπὸ τότε ὁ κρητικὸς πολιτισμὸς ἀρχίζει νὰ παρακμάζη. Μόνον ἡ Κνωσὸς διέρχεται μίαν νέαν περίοδον ἀκμῆς, ποὺ διαρκεῖ ἑκατὸν ἀκόμη ἔτη. Αἱ ἄλλαι πόλεις ἀναγνωρίζουν τὴν ἐξουσίαν της. Ἐν τούτοις κατὰ τὸν τελευταῖον αὐτὸν αἰῶνα οἱ ἡγεμόνες τῆς Κνωσοῦ δὲν ἦσαν Κρήτες. Τὸν βασιλικὸν θρόνον κατεῖχον ξένοι πρίγκιπες, οἱ Ἀχαιοί. Μετὰ τὴν καταστροφήν τῆς Κρήτης, οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι Ἕλληνες ἔθεσαν πόδα εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐγκατεστάθησαν κυρίαρχοι εἰς τὴν Κνωσόν.



Πηλίνη πινακίς μὲ ἑλληνικὴν γραμμικὴν γραφήν.

**Ἡ ΚΡΗΤΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ Ἡ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ.** Τὸ ἱστορικὸν αὐτὸ γεγονός ἀπεκάλυψεν ἡ ἀνάγνωσις τῆς κρητικῆς γραφῆς. Πράγματι ἡ μέχρι πρὸ ὀλίγου ἀκατάληπτος γραμμικὴ γραφὴ τῶν πελίνων πινακίδων, ποὺ εὐρέθησαν θαμμέναι ὑπὸ τὰ ἑρείπια τοῦ τελευταίου ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, ἀπεδείχθη ὅτι ἦτο γραφὴ ἑλληνικὴ. Ἡ ἀνεύρεσις παρομοίων πινακίδων εἰς τὰς Μυκῆνας, τὴν Πύλον καὶ ἄλλα κέντρα τῶν Ἀχαιῶν, ἐπεβεβαίωσαν τὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὴν σπουδαιοτάτην αὐτὴν ἀνακάλυψιν.

**ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.** Πρὶν ἀπὸ μερικὰς δεκαετίας δὲν ἐγνωρίζομεν σχεδὸν τίποτε διὰ τὸν κόσμον ποὺ ἔζησε καὶ ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Κρήτην. Μόλις τὸ 1893 ὁ Ἄγγλος ἀρ-



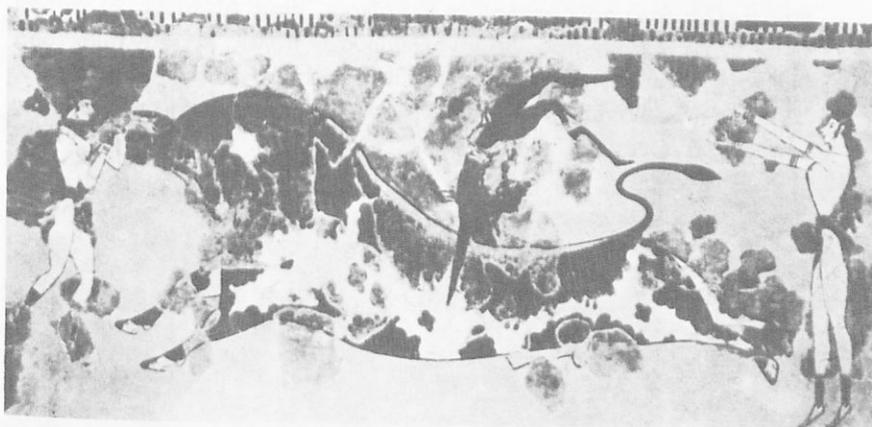
Τύπος γυναικός τῆς Κρήτης. Ἐκ τοῦ τοιχογραφίου τῆς Κνωσοῦ. (Ἡ λεγομένη « Πάρισιάννα »).

μαρτυροῦν ὅτι εἰς τὴν Κρήτην ἔζησεν ἕνας χαρούμενος λαός. Ἐδῶ ἀπεικονίζονται σκηναὶ συμποσίων καὶ χορῶν, ἐκεῖ παριστάνονται θρησκευτικαὶ πομπαί, ἀγῶνες καὶ ταυρομαχίαι. Ἡ ζωὴ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ὑπαίθρου εἴλκυσαν ἰδιαιτέρως τοὺς Κρήτας καλλιτέχνας. Ἄνθρωποι τοῦ ἀγροῦ, ζῶα καὶ φυτὰ, ἀκόμη καὶ ὁ κόσμος τοῦ θά-

χαιολόγος Ἔβανς καὶ ἀργότερον ἄλλοι Ἕλληνες καὶ ξένοι σοφοὶ ἀνέσκαψαν τὰ εἱρεπία τῆς Κρήτης καὶ ἔφεραν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἕνα προϊστορικὸν κόσμον μὲ πολιτισμὸν γεμᾶτον φῶς καὶ ζωηρὰ χρώματα, ποτισμένον μὲ τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς. Εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰς ἀπλᾶς οἰκίας, εἰς τὰ ἔργα τέχνης καὶ τὰ προϊόντα τῶν ἐργαστηρίων τῶν οἱ Κρήτες ἀπετύπωσαν τὸν ζωηρὸν καὶ εὐθυμον χαρακτήρα τῶν. Ὅλαι αἱ παραστάσεις ποὺ διεσώθησαν εἰς τοὺς τοίχους τῶν εἱρεπωμένων οἰκοδομημάτων ἢ εἰς τὰ πολύχρωμα σκεύη τῆς ἀγγειοπλαστικῆς δὲν εἶναι παρὰ στιγμιότυπα τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ



Κρητικὰ ἀγγεῖα μὲ ἀπλᾶ σχέδια καὶ ὠραία διακόσμησιν ἀπὸ τὸν φυτικὸν καὶ θαλάσσιον κόσμον.



Ἀκροβατικά γυμνάσια ἐπὶ ταύρου. (Τοιχογραφία ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ).

λασσίου βυθοῦ, εὐρίσκονται μὲ πολλὴν φυσικότητα ἀπεικονισμένα εἰς τὰ ἔργα των.

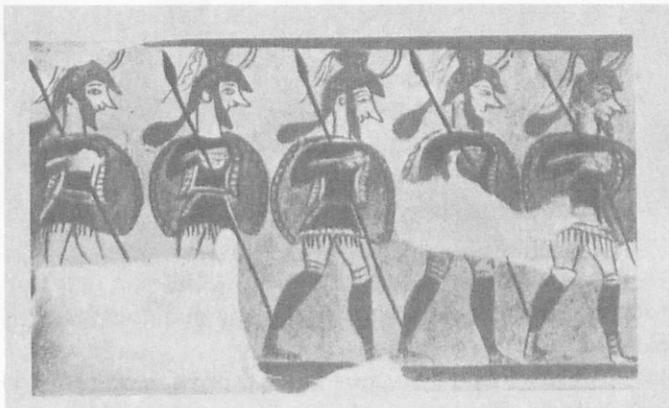
Ἄλλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ Κρήτη, παρὰ τὰς καταστροφὰς πού ὑπέστη, ἐδοκίμασε καὶ μακρὰς περιόδους εὐημερίας. Εἰς τὸ διάστημα αὐτῶν τῶν περιόδων ἐδημιούργησεν ἐκείνον τὸν λαμπρὸν πολιτισμὸν, πού δικαίως ἀνεγνωρίσθη ὡς ὁ πρῶτος πραγματικὸς πολιτισμὸς τῆς Εὐρώπης.

**ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ.** Ἐνῶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Κρήτης ἔκτιζον τὰ πρῶτα μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορά των, ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς, ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ἕως τὴν Πελοπόννησον, κατεκλύζετο ἀπὸ νέους πληθυσμούς. Ἡ γλῶσσά των ἦτο Ἑλληνικὴ. Ἀνῆκον εἰς μίαν μεγάλην οἰκογένειαν λαῶν, τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατάγονται οἱ σπουδαιότεροι λαοὶ τοῦ κόσμου, Ἕλληνες, Ρωμαῖοι, Γάλλοι, Ἄγγλοι, Γερμανοί. Εἰς τὴν χώραν μας κατῆλθον ἀπὸ τὰς πεδιάδας τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης, ὅπου περιεπλανῶντο ἐπὶ αἰῶνας. Ἦσαν πολυάριθμοι καὶ καλῶς ὠπλισμένοι. Πρῶτοι αὐτοὶ ἔφερον ἵππους. Ἡ ἐπικράτησις των δὲν συνήντησε μεγάλην δυσκολίαν. Γρήγορα ἐπέβαλον καὶ τὴν γλῶσσάν των.

2000 π.Χ.

Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ Ἕλληνες, οἱ Ἀχαιοί, ὅπως ὠνομάζοντο, ἔμα-

θαν πολλά ἀπὸ τοὺς παλαιούς κατοίκους, τοὺς Αἰγαίους, οἱ ὅποιοι ἦσαν περισσότερο προωδευμένοι. Ἰδρυσαν πόλεις, ἔκτισαν ἀνάκτορα διὰ τοὺς ἡγεμόνας των καὶ ἠσχολοῦντο μὲ ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἐμπόριον. Ὡς λαὸς πολεμιστῶν οἱ Ἀχαιοὶ ἔτρεφον ἰδιαίτεραν ἀγάπην πρὸς τοὺς ἵππικούς ἀγῶνας καὶ τὰς πολεμικὰς περιπετείας.



Μυκηναῖοι πολεμισταί. (Ἀπὸ ἀγγεῖον τῶν Μυκηνῶν).

**ΜΥΚΗΝΑΙ. ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΧΑΙΩΝ.** Περὶ τὸ 1600 π.Χ. τὸ σημαν-

**1600 π.Χ.**

τικώτερον ἀχαικὸν κράτος, τὸ κράτος τῶν Μυκηνῶν, εἶχεν ἀποκτήσει μέγα ὄνομα. Οἱ Μυκηναῖοι συνηγωνίζοντο τοὺς Κρήτας εἰς τὸν πολιτισμόν. Τὰ ἦθη, ἡ θρησκεία καὶ πρὸ πάντων ἡ τέχνη τῶν Μυκηναίων εἶχον ἤδη δεχθῆ εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν αἱ σχέσεις Κρήτης καὶ Μυκηνῶν γίνονται πολὺ στεναί.

Ὀλίγον ἀργότερον οἱ Μυκηναῖοι ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῆς Αἰγύπτου. Ἡ συμμετοχὴ των εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Φαραῶν κατὰ τῶν βαρβάρων Ὑκσῶς, ὑπῆρξε πολὺτιμος. Ἐξ ἴσου ση-

**1580 π.Χ.**

μαντικὴ ἦτο καὶ ἡ ἀμοιβὴ των. Ἐπιστρέφοντες ἔφεραν μαζί των μεγάλας ποσότητας χρυσοῦ. Οἱ βασιλεῖς τῶν Μυκηνῶν ἔθεωροῦντο ὅτι ἔπλεον εἰς τὸν χρυσόν. Ὁ

Ὁμηρος ὀνομάζει τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἀχαιῶν « πολύχρυσον Μυκῆνην ». Ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἔφεραν καὶ ἓν νέον ὄπλον, τὸ πολεμικὸν ἄρμα.

Περὶ τὸ 1500 π.Χ. μετὰ τὴν τρομερὰν καταστροφὴν τῆς Κρήτης Μυκηναῖοι καταλαμβάνουν τὴν νῆσον καὶ γίνονται ἡγεμόνες τῆς. Εἶναι ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ὄλα τὰ ἀρχαῖα κράτη ἀναγνωρίζουν τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν δύναμιν τῶν Μυκηνῶν.

**1500 π.Χ.**

Ὁ περιπετειώδης χαρακτῆρ τῶν ὠθεῖ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ πρὸς ἄλλας τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις. Κυριαρχοῦν εἰς τὸ Αἰγαῖον μὲ τὸν στόλον τῶν καὶ ἄλλοτε ὡς ἔμποροι, ἄλλοτε ὡς θαλασσοπόροι κινοῦνται πρὸς ὄλα τὰ σημεῖα τῆς Μεσογείου. Τὰ ἀρχαῖα προϊόντα (λάδι, κρασί, ἔργα κεραμεικῆς καὶ μεταλλοτεχνίας κ.λπ.) εὐρίσκουν ἀγορὰς ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ἕως τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Ἀκόμη καὶ μονίμους ἐγκαταστάσεις ἐπιχειροῦν οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὴν Ρόδον, τὴν Κύπρον καὶ τὰς μικρασιατικὰς ἀκτὰς.

### **ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ. ΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ.**

Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀχαιῶν εἶχεν ἐξαπλωθῆ σχεδὸν εἰς ὅλοκληρον τὴν Ἑλλάδα. Σπουδαῖα κέντρα τοῦ ἦσαν αἱ Μυκῆναι καὶ ἡ Τίρυνς εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἡ Πύλος εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ὁ Ὀρχομενὸς καὶ

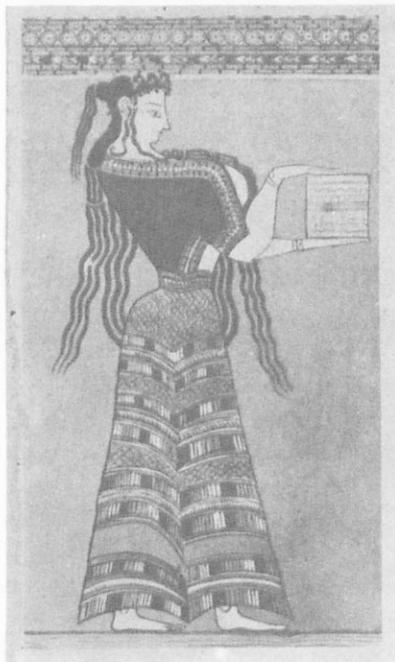


Ἡ Πύλη τῶν λεόντων. Ἡ εἴσοδος εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηνῶν μὲ τὰ ἐκατέρωθεν Κυκλώπεια τεῖχη.

αί Θῆβαι εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἢ Ἴωλκὸς εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Περισσοτέραν ὅμως φήμην καὶ ἀκτινοβολίαν εἶχεν ὁ πολιτισμὸς τῶν Μυκηνηῶν. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαιολόγοι ὀλόκληρον τὸν πολιτισμὸν τῶν Ἀχαιῶν ὠνόμασαν μυκηναϊκὸν πολιτισμόν.

Πρὶν ἀπὸ ἑνα περίπου αἰῶνα ( 1876 ) ὁ γερμανὸς σοφὸς Ἑρρίκος Σλήμαν, παρακινήθει ἀπὸ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν Ὅμηρον, ἦλθεν εἰς τὰς Μυκήνας καὶ ἔκαμεν ἀνασκαφὰς εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηνηῶν. Ἀνεκάλυψε τότε τάφους μυκηναίων βασιλέων μὲ ἐκπληκτικούς θησαυροὺς μεγάλης ἀρχαιολογικῆς ἀξίας ( χρυσᾶ κοσμήματα, πολυτίμους λίθους, χρυσοποικίλτα ὄπλα, ἀργυρᾶ καὶ χάλκινα ἀγγεῖα κ.λπ.). Οἱ Μυκηναῖοι εἰς τὴν τέχνην ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ. Σήμερον γενικῶς πιστεύεται ὅτι ὁ μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς ὀφείλει μὲν πολλὰ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ παρουσιάζει καὶ σημαντικὰς διαφορὰς ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν τῆς.

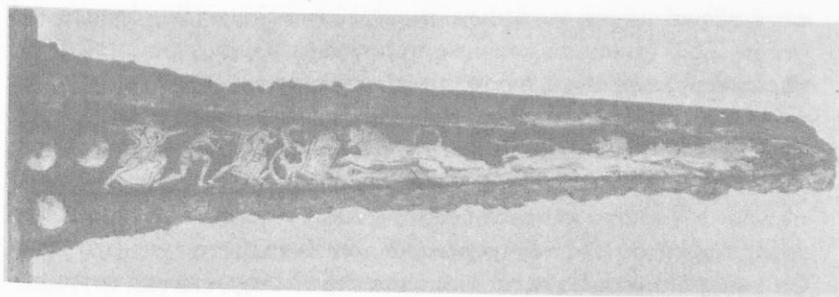
**ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.** Οἱ βασιλεῖς



τῶν Ἀχαιῶν, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο ἐχθρικός ἐπιδρομάς, πολὺ συχνὰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἐκτίζον τὰ ἀνάκτορά των ἐπάνω εἰς ὠχυρωμένας ἀκροπόλεις. Τὰ πελώρια τείχη τῶν ἀκροπόλεων ἐκτισμένα μὲ ὑπερμεγέθεις ὀγκολίθους χωρὶς ἀμμοκονίαν τόσῃ ἐντύπωσιν ἐπροξένησαν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους Ἕλληνας, ὥστε τὰ ἐθεώρησαν ὡς ἔργα μυθικῶν γιγάντων, τῶν Κυκλώπων, καὶ τὰ ὠνόμασαν Κυκλώπεια. Εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Τίρυνθος τὸ πάχος τῶν τειχῶν φθάνει εἰς δύο μέρη μέχρι 17,5 μέτρα. Ἐντὸς τῶν τειχῶν ὑπῆρχον στενοὶ διάδρομοι καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν των ἠνοίγοντο μικρὰ δωμάτια.

Ἡ κυρία μὲ τὴν πυξίδα. (Τοιχογραφία ἀνακτόρου τῆς Τίρυνθος).

Τὸ μυκηναϊκὸν ἀνάκτορον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ λαβυρινθώδη ἀνάκτορα τῆς Κρήτης, εἶναι ἀπλοῦν καὶ λιτόν. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνακτόρου συνεκεντροῦτο γύρω ἀπὸ ἓν κεντρικὸν κτήριον μὲ ἓνα ὄροφον.



Ἐγχειρίδιον Μυκηναϊκόν. (Παράστασις κυνηγίου λεόντων μὲ ἐπικολλήσεις χρυσοῦ καὶ ἀργύρου).

Τοῦτο εἶχε σχῆμα ὀρθογώνιον καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τρία μέρη, τὴν αἴθουσαν, τὸν πρόδομον καὶ τὸ κυρίως μέγαρον. Ἡ αἴθουσα ἦτο στοὰ μὲ δύο κίονας ἀνοικτὴ πρὸς τὴν αὐλήν. Ὁ πρόδομος ἦτο δωμάτιον πρὸ τοῦ κυρίως μεγάρου. Εἰς τὸ μέσον τοῦ κυρίως μεγάρου εὕρισκετο χαμηλὴ κυκλικὴ ἐστία, διὰ νὰ θερμαίνη καὶ συγχρόνως νὰ φωτίζη, διότι παράθυρα δὲν ὑπῆρχον. Ἐφωτίζετο μόνον ἀπὸ τὴν εἴσοδον. Τὸν τύπον αὐτὸν τοῦ μεγάρου ἔφερον οἱ Ἀχαιοὶ ἀπὸ τὴν



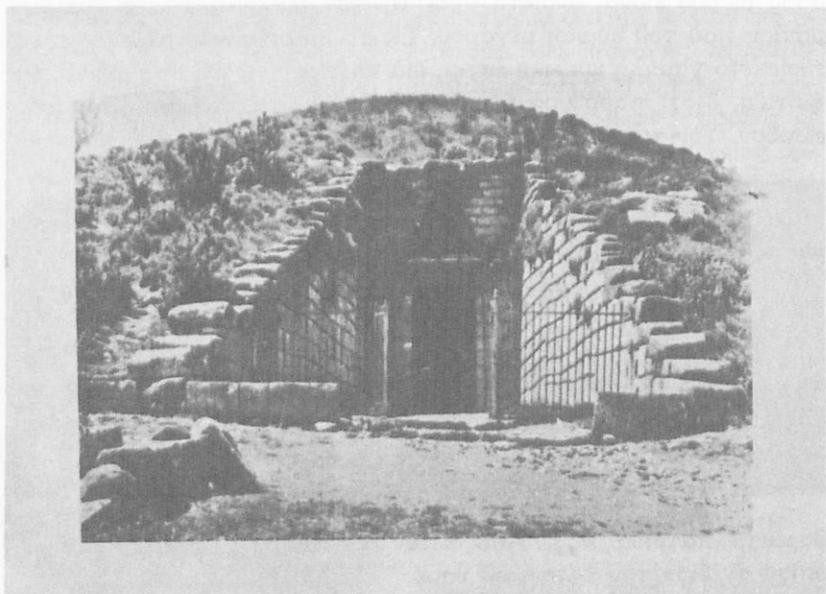
Μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα.

βορεινὴν πατρίδα των. Ἀπὸ αὐτὸν ἀνεπτύχθη βραδύτερον τὸ ὠραῖον σχέδιον τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ.

Ἄλλ' οἱ Ἀχαιοὶ ἦσαν πρωτίστως λαὸς γενναίων πολεμιστῶν.

Όταν ήλθον εις έπαφήν με τούς Κρήτας έθαύμασαν τήν τέχνην των. Εις τάς τοιχογραφίας όμως τών ανακτόρων και εις τά έργα τής μυκηναϊκής γλυπτικής και μεταλλοτεχνίας εικονίζονται ώς επί τò πλείστον σκηναί μάχης, κυνηγίων, παρατάξεις πολεμιστών, άρματα και ίπποι. Έδω έχομεν νά κάμωμεν προφανώς με λαόν, τόν όποιον ηύχαρίστουν ύπερβολικά αί πολεμικά περιπέτειαι.

Και εις άλλας αντίληψεις διέφερον οί Άχαιοί από τούς Κρήτας. Οί Κρήτες ένδιέφεροντο περισσότερο διά τήν καλήν ζωήν εις τόν παρόντα κόσμον. Οί Άχαιοί, όπως ακριβώς οί Αιγύπτιοι, ήθελον νά περνοῦν εύχάριστα και μετά θάνατον. Διά τουτο οί νεκροί έχρειάζοντο εις τόν τάφον όλα τά προσωπικά των αντικείμενα : τά έπιτραπέζια σκεύη διά νά πίνουν, τά όπλα των διά νά μάχωνται, τά κοσμήματα των διά νά επιβάλλωνται. Οί τάφοι τών Άχαιών ήσαν άλλοτε λαξευμένοι εις τόν βράχον και άλλοτε κτιστοί υπό τήν γήν με πέτρινον θόλον. Οί θολωτοί τάφοι προωρίζοντο διά τούς βασιλείς και τούς πρίγκιπας.



Θολωτός τάφος. Ό θησαυρός του Άτρέως.

**ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ.** Περί τὸ 1100 π.Χ. ἐσήμενε τὸ τέλος τοῦ μυκηναϊκοῦ κόσμου. Τρομερὰ καταστροφή ἐπληξεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἦσαν σπάνια εἰς τὴν χώραν μας αἱ ἀναστατώσεις κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνας τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ( 1400 - 1100 π.Χ.). Ἐξ αἰτίας τῆς πιέσεως ἄλλων λαῶν ἀπὸ βορρᾶ διάφοροι Ἑλληνικοὶ λαοί, Ἡπειρώται, Θεσσαλοὶ καὶ ἄλλοι, ἠναγκάζοντο νὰ μετακινουῦνται νοτιώτερον καὶ νὰ ἀναζητοῦν νέας περιοχὰς πρὸς ἐγκατάστασιν. Αὐτὴν τὴν φερόν ὅμως δὲν ἐπρόκειτο ἀπλῶς περὶ μετακινήσεως λαοῦ. Ἡ εἰσβολὴ τῶν Δωριέων, οἱ ὅποιοι κατὰ κύματα κατέκλυσαν τὴν Ἑλλάδα περὶ τὸ 1100 π.Χ., προέκλεσε τὴν μεγαλύτεραν ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν χώραν.

**1100 π.Χ.**

Οἱ Δωριεῖς, λαὸς ποιμενικός, συγγενὴς πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, ἔφερον σιδηρᾶ ὄπλα καὶ ἦσαν ρωμαλεώτεροι τῶν Ἀχαιῶν. Διὰ μέσου τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος ἔφθασαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Διέβησαν τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Ἀργολίδα, τὴν Λακωνίαν καὶ τὴν Μεσσηνίαν. Ἀλλὰ δωρικὰ φῦλα ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Φωκίδος καὶ τῆς Αἰτωλίας, τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Ἡλείας. Αἱ μυκηναϊκαὶ ἀκροπόλεις δὲν κατῳρθώσαν νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν ὀρμὴν των, αἱ πόλεις τῶν Ἀχαιῶν ἐπυρπολήθησαν. Ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος ἔγινε δωρικὴ πλὴν τῆς Ἀρκαδίας, ὅπου διετηρήθησαν οἱ Ἀχαιοί. Ἡ ἰσχυροτέρα δωρικὴ φυλὴ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα τῆς Λακωνικῆς. Εἶναι οἱ Λάκωνες ἢ Σπαρτιᾶται, οἱ ὅποιοι ἔγιναν ὀνομαστοὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Παντοῦ οἱ Δωριεῖς κατέστρεφον τὸν πολιτισμὸν τῶν Ἀχαιῶν. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παλαιούς κατοίκους ἐζήτησαν νέαν πατρίδα εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ ἄλλοι ποὺ ἔμειναν ἔγιναν δουλοπάροικοι ἢ εἰλωτες, ὅπως τοὺς ὀνόμαζον οἱ Σπαρτιᾶται.

Ἀργότερον αἱ λεπτομέρειαι τῆς δωρικῆς μεταναστεύσεως εἶχον λησμονηθῆ καὶ οἱ Δωριεῖς, διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν καταγωγὴν των ἀπὸ τὸν μυθικὸν ἥρωα Ἡρακλέα, ἔπλασαν τὸν μῦθον ὅτι ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων ἦτο κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν, δηλαδὴ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐκδιώξει ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον ὁ βασιλεὺς τῶν Μυκηναίων Εὐρυσθεύς.

## Η ΕΛΛΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΘΟΔΟΝ ΤΩΝ ΔΩΡΙΕΩΝ

**Ο ΠΡΩΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ.** Τὰ ἀποτελέσματα τῆς δωρικῆς εἰσβολῆς δὲν ἐβράδυνον νὰ φανοῦν. Ὅπου ἐγκατεστάθησαν οἱ Δωριεῖς ἢ πρόδος ἐσταμάτησεν, ἢ τέχνη ὠπισθοδρόμησε καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπανῆλθον εἰς τὰς πρωτογόνους συνηθείας. Τὰ ἀγγεῖα τῶρα εἶναι χονδροειδῆ καὶ μεγάλα μὲ ἀτέχνους παραστάσεις ἢ ἀπλᾶ γεωμετρικὰ σχέδια (κύκλους, γραμμὰς κ.λπ.) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κομψὰ κρητομυκηναϊκὰ ἀγγεῖα μὲ τὰς φυσικωτάτας παραστάσεις. Ἡ θαλασσοκρατία περιῆλθεν εἰς τοὺς Φοίνικας. Ἠκολούθησαν κύματα μεταναστεύσεων πρὸς τὰς νήσους καὶ τὰ μικρασιατικὰ παράλια.

Ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Βοιωτίαν Αἰολεῖς, Ἀχαιοὶ δηλαδὴ ποὺ ὠμίλου τὴν αἰολικὴν διάλεκτον, διέπλευσαν τὸ Αἰγαῖον καὶ κατέλαβον τὰς νήσους Λέσβον καὶ Τένεδον. Ἐκ τούτων ὁρμώμενοι μετὰ μακροὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου ἴδρυσαν αἰολικὰς ἀποικίας ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης. Σπουδαιότερα αἰολικὴ ἀποικία ἦτο ἡ Μυτιλήνη εἰς τὴν Λέσβον.

Ἄλλοι ἀποικοὶ μὲ τὸ ὄνομα Ἴωνες ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν, τὴν Εὐβοίαν καὶ τὰ βορειοανατολικά παράλια τῆς Πελοποννήσου κατέλαβον τὰς βορείους Κυκλάδας, ἔπειτα τὰς μεγάλας νήσους Χίον καὶ Σάμον καὶ τέλος τὰς ἀπέναντι τῶν νήσων τούτων μικρασιατικὰς ἀκτὰς. Δώδεκα Ἴωνικαὶ πόλεις ἤκμασαν τότε (Ἴωνικὴ δωδεκάπολις), αἱ ὅποια βραδύτερον ἠνώθησαν εἰς ὁμοσπονδίαν, τὸ «κοινὸν τῶν Ἴωνων» μὲ κέντρον τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸ ἀκρωτήριο τῆς Μυκάλης. Ἀπὸ τὰς πόλεις αὐτὰς ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ Μίλητος, ἡ Φώκαια, ἡ Ἐφεσος καὶ ἡ Χίος. Ἡ Σμύρνη, ἀποικία αἰολικὴ κατ' ἀρχάς, κατελήφθη ἀπὸ τοὺς γείτονας Ἴωνας καὶ περιελήφθη εἰς τὴν Ἴωνικὴν δωδεκάπολιν.

Τέλος Δωριεῖς ἀποικοὶ κατέλαβον τὰς νήσους Κύθηρα, Μῆλον, καὶ Θήραν, ἔπειτα τὴν Ρόδον, τὴν Κῶ καὶ τὴν νότιον παραλίαν τῆς Καρίας. Εἰς τὴν Καρίαν ἴδρυσαν τὴν Κνίδον καὶ τὴν Ἀλικαρνασ-

σόν, αἱ ὁποῖα μὲ τὴν Κῶ καὶ τρεῖς πόλεις τῆς Ρόδου ἀπετέλεσαν σύνδεσμον, τὴν δωρικὴν ἐξάπολιν, μὲ κέντρον τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὸ Τριόπιον ἀκρωτήριον.

Ἡ Μικρὰ Ἀσία ἔγινε τῶρα τὸ κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἀποικοὶ δὲν ἠσθάνθησαν ποτὲ ὡς ξένοι εἰς τὰς νέας χώρας των. Τὴν νέαν των πατρίδα ἔβλεπον ὡς προέκτασιν τῆς πατρικῆς ἑλληνικῆς γῆς. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἠγάπησαν. Ἐκαλλιέργησαν τὰ εὐφώρα ἐδάφη της, ἀνέπτυξαν τὸ ἐμπόριον καὶ προώδευσαν πολὺ εἰς τὰς τέχνας. Ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἦσαν ἀσφαλεῖς. Ὁ στόλος των συνηγωνίζετο τοὺς Φοίνικας, διέπλεε τὸ Αἰγαῖον καὶ παρείχεν ἀσφάλειαν εἰς τοὺς νέους κατοίκους. Ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν ἐν τούτοις ὁ κίνδυνος ἐπιθέσεως ἦτο μεγαλύτερος. Μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς εἶχον σχέσεις καὶ ἔμαθαν πολλὰ ἀπὸ αὐτοῦς.

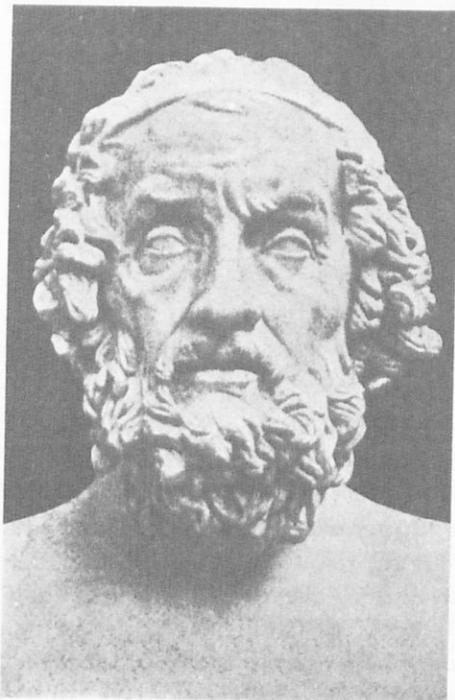


Γεωμετρικὰ ἀγγεῖα.

**ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΦΥΛΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΛΕΚΤΟΙ.** Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰς μεταναστεύσεις παρουσιάζονται διηρημένοι εἰς τέσσαρας φυλάς, τοὺς Ἀχαιοὺς, τοὺς Ἴωνας, τοὺς Δωριεῖς καὶ τοὺς Αἰολεῖς. Αἰολεῖς ὠνομάσθησαν οἱ Ἀχαιοί, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὰς μεταναστεύσεις ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Λέσβον καὶ τὴν ἀπέναντι παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ὠμίλου τὴν Αἰολικὴν διάλεκτον. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὠνομάσθησαν κατόπιν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ὅσοι δὲν ἦσαν Ἴωνες καὶ Δωριεῖς. Παρέμεινεν ὅμως καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν Ἀχαιῶν. Διὰ τοῦτο ἐθεωρήθησαν οἱ Αἰολεῖς ὡς ἀποτελοῦντες τετάρτην φυλὴν.

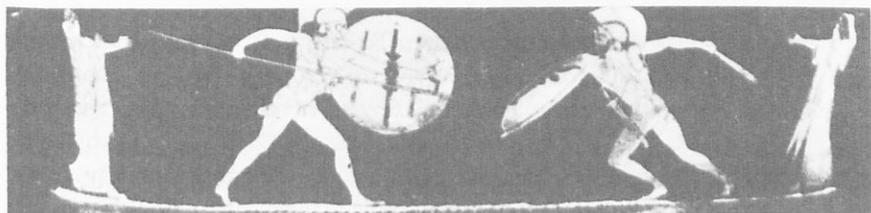
Ἐπειδὴ τὰ διάφορα ἑλληνικὰ φύλα εἰς διαφόρους χρόνους κατήλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τόπους ποικίλους κατὰ τὸν φυσικὸν σχηματισμὸν καὶ τὸ κλίμα, διὰ τοῦτο ἐσχηματίσθησαν πολλαὶ τοπικαὶ διάλεκτοι. Αἱ κυριώτερα' διάλεκτοι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι τρεῖς, ἡ αἰολικὴ, ἡ ἰωνικὴ καὶ ἡ δωρικὴ. Ἐκ τῆς ἰωνικῆς κατόπιν προῆλθε καὶ τετάρτη διάλεκτος, ἡ ἀττικὴ, ἡ ὁποία διακρίνεται διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν ἀκρίβειαν εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν νοημάτων. Αἱ διαφοραὶ ὅμως τῶν διαλέκτων δὲν ἦσαν τόσον μεγάλα ὥστε οἱ ὀμιλοῦντες τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν νὰ μὴ δύνανται νὰ κατανοήσουν τὰς ἄλλας. Τὰ φιλολογικὰ ἔργα ἐκάστης φυλῆς δὲν ἔθεωροῦντο ὅτι ἀνήκον εἰς μόνην αὐτήν, ἀλλὰ εἰς ὅλον τὸ ἔθνος καὶ ὅλοι οἱ Ἕλληνες τὰ ἐθαύμαζον καὶ τὰ ἐμάνθανον.

#### ΤΑ ΕΠΗ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ ΚΑΙ Ο ΤΡΩΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. Οἱ Ἕλληνες



εἶχον φέρει μαζί των εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὄχι μόνον τὴν θέλησιν νὰ θεμελιώσουν νέαν ζωὴν μακρὰν ἀπὸ τὰς προγονικὰς των ἐστίας, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν κληρονομίαν τῶν πατέρων των, τὴν θρησκείαν, τὰς συνηθείας, τὰς παραδόσεις των. Τὰ δημοτικὰ των τραγούδια, τὰ ἔπη, ὅπως τὰ ὠνόμαζον, ἦσαν πολὺ ἀγαπητὰ εἰς τοὺς ἀποίκους, διότι τοὺς ὑπενθύμιζον τὰ ἥρωικὰ κατορθώματα καὶ τὰς περιπετείας τῶν προγόνων των. Οἱ ἄοιδοί, δηλαδὴ οἱ τραγουδισταὶ τῶν ποιημάτων αὐτῶν, ἐπεδείκνυον τὴν τέχνην των εἰς τὰς αὐλὰς

Ἄ. Ὁ Ὅμηρος.



Μονομαχία Ἀχιλλεύς και Ἑκτορος. (Παράστασις ἐπὶ ἀγγείου).

τῶν βασιλέων, τὰ συμπόσια καὶ τὰς λαϊκὰς πανηγύρεις μέσα εἰς ἀτμόσφαιραν συγκινήσεων καὶ ἐθνικῆς ὑπερηφανείας.

Ἀπὸ τὸν κύκλον αὐτὸν τῶν τραγουδιῶν ἐνεπνεύσθη καὶ ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῶν αἰώνων, ὁ Ὅμηρος, διὰ νὰ συνθέσῃ τὰ δύο μεγάλα ἔπη του, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσειαν. Πότε καὶ ποῦ ἔζησεν ὁ Ὅμηρος, δὲν γνωρίζομεν. Κατὰ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην ἢ τὴν Χίον καὶ ἔζησε κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα π.Χ.

Εἰς τὴν Ἰλιάδα μᾶς διηγεῖται τὸν Τρωικὸν πόλεμον. Ἡ Ὀδύσεια περιγράφει τὰς θαλασσίας περιπλανήσεις τοῦ πανούργου βασιλέως τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεύς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἡ φαντασία τοῦ ποιητοῦ ἐπλούτισε τὰ γεγονότα τοῦ Τρωικοῦ πολέμου μὲ πολλοὺς θρύλους καὶ μυθικὰς διηγήσεις. Ἐν τούτοις αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Ἑρρίκου Σλήμαν εἰς τὴν Τροίαν ἀπέδειξαν ὅτι αἱ διηγήσεις ἐκεῖναι εἶχον ἱστορικὴν βάσιν.

Πράγματι περὶ τὸ 1200 π.Χ. τὸ μικρασιατικὸν κράτος τῆς Τροίας ἦτο πολὺ ἰσχυρὸν καὶ προωδευμένον. Ἐπροστατεῦετο ἀπὸ ἰσχυρὰ τείχη καὶ περιέκλειε μεγάλους θησαυροὺς. Τὴν δύναμιν καὶ τὰ πλοῦτη του ᾧφειλεν εἰς τὴν γεωγραφικὴν του θέσιν. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅπου εὐρίσκετο, ἔκλειε τὸν ἐμπορικὸν δρόμον πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἠνάγκαζε τοὺς διερχομένους ἀπὸ τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων νὰ πληρώνουν βαρεῖς φόρους.

Ἐναντίον τοῦ ἀπαραδέκτου αὐτοῦ ἀποκλεισμοῦ οἱ Ἕλληνες ἀνέλαβον πολεμικὴν ἐπιχείρησιν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ βασιλέως τῶν Μυκηναίων Ἀγαμέμνωνος. Μετὰ δεκαετίες ἀγῶνας ἡ Τροία ἐκυριεύθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας (1184 π.Χ.). Οἱ θριαμβευταὶ Ἕλληνες εἰσέδυσαν εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἐπραγματοποίησαν τὴν πρώτην ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν των μὲ τοὺς λαοὺς τοῦ βορρᾶ.

**Η ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΟΜΗΡΙΚΩΝ ΕΠΩΝ.** Τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου εἶναι ποιητικὰ ἀριστουργήματα. Οἱ Ἕλληνες τὰ ἐθαύμαζον καὶ τὰ περιέβαλλον μὲ μεγάλην ἀγάπην. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἦσαν τὸ κυριώτερον σχολικὸν βιβλίον. Ἄν δὲν ἐσφώζοντο μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, δὲν θὰ ἐγνωρίζομεν σχεδὸν τίποτε διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἦθη τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἶναι δηλαδὴ ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ἱστορικαὶ πηγαί. Αἱ διηγήσεις τοῦ Τρωικοῦ πολέμου καὶ τῶν περιπλανήσεων τοῦ Ὀδυσσεῶς πάντοτε ἐφρονημάτιζον τοὺς Ἕλληνας. Παρουσιάζουν τὸν ἑλληνισμὸν ἠνωμένον εἰς κοινούς ἀγῶνας καὶ συμβολίζουν τὴν ἐφευρετικότητα καὶ τὸν ἥρωικὸν καὶ ἀκατάβλητον χαρακτῆρα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

**Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕΤΑ ΤΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ.** Μὲ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων ἐσταμάτησαν πλέον αἱ ἐπιδρομαὶ ἑλληνικῶν φύλων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐξ ἄλλου οἱ Ἕλληνες ἀποικοὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ νέου πολιτισμοῦ, ποὺ ἀνεπτύχθη ἐκεῖ. Σιγὰ - σιγὰ ἤρχισε νὰ διαμορφώνεται εἰς τὰς πόλεις ἡ κοινωνία, ὅπως ἀκριβῶς τὴν γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα.

Οἱ Ἕλληνες τῶν Ὀμηρικῶν χρόνων ( 9ου καὶ 8ου αἰῶνος π. Χ.) ἦσαν διηρημένοι εἰς δύο κοινωνικὰς τάξεις, τοὺς εὐγενεῖς ἢ ἀρίστους, ὅπως ἐλέγοντο, καὶ τὸν λαόν. Οἱ εὐγενεῖς κατεγίνοντο μὲ τὰ πολεμικὰ καὶ συμμετεῖχον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως. Ἀπὸ τὸν λαὸν προήρχοντο οἱ γεωργοί, οἱ ποιμένες καὶ οἱ τεχνῖται.

Τὸ κράτος ἐκυβέρνηα ὁ βασιλεὺς. Ἡ ἐξουσία του ἦτο κληρονομικὴ ( πατριαρχικὴ βασιλεία ). Εἰς τὴν ἀσκήσιν τῶν καθηκόντων του ἐβοηθεῖτο καὶ ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς. Μὲ τὸν καιρὸν οἱ εὐγενεῖς ἀπέκτησαν μεγάλην δύναμιν, περιώρισαν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ ἀνέλαβον αὐτοὶ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους ( ἀριστοκρατία ).

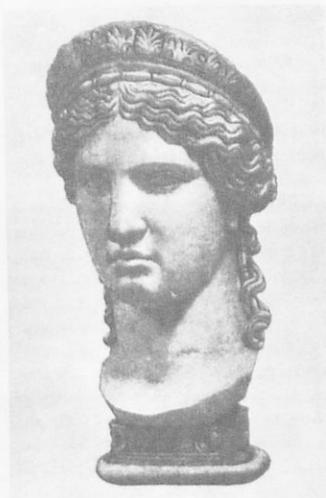
Οἱ κάτοικοι ἠσχολοῦντο κυρίως μὲ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἡ οἰκιακὴ βιοτεχνία ἦτο ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένη. Ἐνδύματα, ἔπιπλα, σκεύη καὶ ἀγροτικὰ ἐργαλεῖα κατασκευάζοντο εἰς τὸν οἶκον ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Καὶ ἡ πλέον σκληρὰ ἐργασία δὲν ἔθεωρεῖτο ἐντροπή. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ὅλοι ἐφρόντιζον νὰ εἶναι καλοὶ πολεμισταί. Ἐλάτρευον τοὺς ἥρωας καὶ ἐθεώρουν τὴν πολεμικὴν ἀνδρείαν ὡς τὴν σπουδαιότεραν ἀρετὴν.

## Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

**Η ΠΑΛΑΙΟΤΑΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ.** Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους εἶναι λατρεία τῶν φυσικῶν δυνάμεων.



Κεφαλή τοῦ Διός.



Ἡ Ἥρα.

Κατὰ πρῶτον εἶχον θεοποιηθῆ τὰ δύο κυριώτερα στοιχεῖα τῆς φύσεως, ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ. Βαθμηδὸν ἢ φυσιολατρία περιέλαβεν ὅλας τὰς φυσικὰς δυνάμεις καὶ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ἥλιον, ὠκεανόν, ποταμούς, πηγάς, ἀστραπὰς, ἀνέμους κ.λπ. Εἰς τοὺς θεοὺς των οἱ Ἕλληνες ἔδωσαν ἀργότερα ἀνθρωπίνην μορφήν. Τοὺς ἐφαντάσθησαν ὡς ἀνθρώπους, ἀλλὰ μεγαλυτέρας, ὠραιότερας καὶ ἰσχυροτέρας. Ἐπροσωποποίησαν ἀκόμη καὶ τὰς ἠθικὰς δυνάμεις. Ὁ Ζεὺς π.χ. προσωποποιεῖ τὴν φρόνησιν, ἡ Ἀθηναῖα τὴν σοφίαν κ.λπ. Διὰ τοὺς θεοὺς των ἔπλασαν πολλοὺς ὠραίους μύθους, οἱ ὅποιοι φανεροῦν

τὴν δύναμιν τῆς φαντασίας καὶ τὴν καλαισθησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

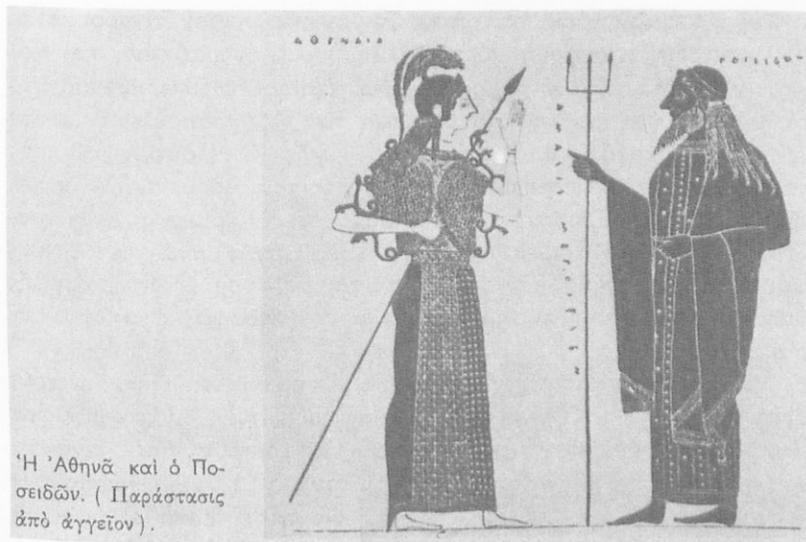
**ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΟΙ ΘΕΟΙ.** Ἀπὸ τοὺς πολλοὺς θεοὺς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δώδεκα ἦσαν οἱ μεγαλύτεροι, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν κατοικίαν των εἰς τὸ ὑψηλότερον καὶ θαυμασιώτερον ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ ὄρη, τὸν Ὀλυμπόν. Διὰ τοῦτο ἐλέγοντο Ὀλύμπιοι.

Ἀνώτερος ὄλων, πατὴρ καὶ βασιλεὺς θεῶν καὶ ἀνθρώπων, εἶναι ὁ Ζεὺς, θεὸς τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ δύναμις του εἶναι ἀκαταμάχητος καὶ αἱ βουλαὶ του ἀνεξιχνίαστοι. Ἡ Ἥρα εἶναι σύζυγος τοῦ Διός, θεὰ τοῦ γάμου. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Διός Ποσειδῶν εἶναι ὁ θεὸς τῆς θαλάσσης. Κρατεῖ τὴν τρίαιναν μὲ τὴν ὁποῖαν προκαλεῖ τὴν τρικυμίαν καὶ σειεῖ τὴν γῆν. Ἡ Ἀθηνᾶ, κόρη τοῦ Διός, ἐξελθοῦσα πάνοπλος ἐκ τῆς κεφαλῆς του, εἶναι ἡ θεὰ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἐργασίας. Κρατεῖ



ἀσπίδα καὶ δόρυ καὶ φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κράνος. Ὁ Ἀπόλλων εἶναι ὁ ὠραιότερος ἐξ ὄλων, θεὸς τοῦ φωτὸς καὶ τῆς μουσικῆς. Παίζει τὴν κιθάραν, τὴν δὲ μουσικὴν του συνοδεύουν μὲ τὸ ἄσμα των αἱ Μοῦσαι, αἱ κόραι τοῦ Διός, καὶ τοιοῦτοτρόπως φαιδρύνουν τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀπόλλωνος Ἄρτεμις εἶναι ἡ παρθένος θεὰ τῆς σελήνης, τοῦ κυνηγίου καὶ τῶν δασῶν. Ὁ Ἄρης, νέος γιγαν-

Ὁ Ἀπόλλων.



Ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ποσειδῶν. (Παράσταση ἀπὸ ἀγγείου).

τόσωμος, ἀγριωπὸς καὶ πάνοπλος, εἶναι ὁ θεὸς τοῦ πολέμου. Εἶναι μισητός, διότι τοῦ ἀρέσουν αἱ φιλονικίαι καὶ ἡ αἵματοχυσία. Ὁ Ἥφαιστος εἶναι ὁ θεὸς τοῦ πυρὸς καὶ τῆς μεταλλοτεχνίας. Εἶναι χωλὸς καὶ εἰς τὰ ὑπόγεια ἐργαστήριά του κατασκευάζει τοὺς κερανοὺς τοῦ Διός. Ἡ Ἀφροδίτη ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν ἀφρὸν τῆς θαλάσσης μὲ κάλλος ἀπαράμιλλον. Εἶναι ἡ θεὰ τῆς γυναικείας ὠραιότητος. Ἡ Δημήτηρ, ἀδελφή τοῦ Διός, εἶναι ἡ θεὰ τῆς γεωργίας καὶ τῆς γονιμότητος τῆς γῆς. Ὁ Ἑρμῆς, ὁ ἀγγελιαφόρος τοῦ Διός, φορεῖ πτερωτὰ πέδιλα καὶ κρατεῖ τὸ κηρύκειον. Εἶναι ὁ θεὸς τοῦ ἐμπορίου (κερδῶνος) καὶ τῶν γραμμάτων (λόγιος). Ὁ Ἑρμῆς συνῶδευε καὶ τὰς ψυχὰς τῶν νεκρῶν εἰς τὸν Ἄδην (ψυχοπομπός). Ἡ Ἑστία, θεὰ καὶ προστάτις τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, λατρεύεται εἰς ὅλας τὰς οἰκίας μὲ ἰδιαίτερον δι' αὐτὴν βωμόν.

**ἌΛΛΟΙ ΚΑΤΩΤΕΡΟΙ ΘΕΟΙ. ΟΙ ΗΜΙΘΕΟΙ. Η ΛΑΤΡΕΙΑ.** Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας ἐκτὸς τῶν δώδεκα Ὀλυμπίων θεῶν ἐπίστευον καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους κατωτέρους θεοὺς τῆς γῆς, τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ κάτω κόσμου. Ὁ πλέον ἀγαπητὸς ἀπὸ τοὺς θεοὺς τῆς γῆς ἦτο ὁ Διόνυσος,

ὁ θεὸς τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ οἴνου. Τὸν συνοδεύουν οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Σειληνοί. Ἡ Περσεφόνη, κόρη τῆς Δήμητρος, ὀνομαζομένη καὶ Κόρη, ἦτο ἡ θεὰ τῆς ἀνθήσεως. Τὴν εἶχεν ἀρπάσει ὁ Πλούτων καὶ ἦτο σύζυγός του εἰς τὰ ὑπόγεια βασιλεία τοῦ Ἄδου, ὅπου ἔμενε μόνον ἕξ μῆνας καὶ κατόπιν ἐπέστρεφεν εἰς τὴν γῆν. Ὁ Πλούτων, ἀδελφὸς τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, εἶναι ὁ θεὸς τοῦ Ἄδου, σκοτεινὸς καὶ δύστροπος. Τὴν εἴσοδον τοῦ Ἄδου φυλάσσει ὁ Κέρβερος, κύων τρομερός. Εἰς τὰ σπήλαια, εἰς τὰ δάση καὶ τὰς πηγὰς κατῴκουν αἱ Νύμφαι. Κάθε δένδρον καὶ κάθε ρεῦμα εἶχε τὸν θεὸν του. Εἰς τὰ βῆθη τῆς θαλάσσης κατοικοῦν αἱ νηρηίδες, θαλάσσιαι θεότητες προστατεύουσαι τοὺς πλέοντας.

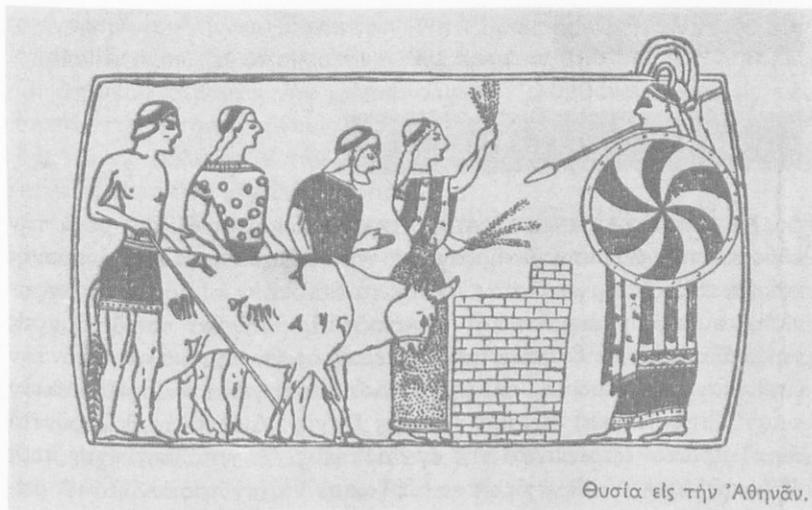
Οἱ θεοὶ ὅμως κατήρχοντο καὶ εἰς τὴν γῆν διὰ νὰ ζήσουν μὲ τοὺς ἀνθρώπους, διότι ἐζήλευον τὴν ὡραίαν ζωὴν των. Ἐνίοτε μάλιστα ἐνυμφεύοντο γυναῖκας θνητὰς καὶ ἀπὸ τὸν γάμον αὐτὸν ἐγεννῶντο

παιδιὰ μὲ ὑπερανθρώπους ἰδιότητος. Εἶναι οἱ ἥρωες ἢ ἡμίθεοι, ὅπως ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θησεύς, ὁ Μίνως καὶ ἄλλοι.

Ἐξ ἄλλου οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐλάτρευον καὶ τοὺς νεκροὺς των, διότι ἐπίστευον ὅτι ἐξηκολούθουν νὰ ζοῦν εἰς τὸν Ἄδην καὶ ἠδύναντο νὰ τοὺς ὠφελήσουν ἢ νὰ τοὺς βλάψουν. Ἐκάστη οἰκογένεια ἐτίμα τοὺς νεκροὺς προγόνους της διὰ νὰ τυγχάνη τῆς προστασίας των. Τοὺς ἔθαιπτον συνήθως εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας.



Ἡ Ἄρτεμις.



Θυσία εις τὴν Ἀθηνᾶν.

Ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι ἐφαντάσθησαν τοὺς θεοὺς των μὲ ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας, διὰ νὰ ἔχουν τὴν εὐμένειάν των ἔκαμνον ὅ,τι θὰ προεκάλει τὴν εὐχαρίστησίν των. Ἔδιδον δηλαδὴ εἰς αὐτοὺς δῶρα, καρπούς, ἀγγεῖα, κοσμήματα κ.ἄ. Εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις ἐθυσίαζον πρὸς τιμὴν των ζῶα. Μὲ τὴν θυσίαν σκοπὸν εἶχον ἄλλοτε μὲν νὰ εὐχαριστήσουν τὸν θεὸν καὶ ἄλλοτε νὰ τὸν παρακαλέσουν διὰ νὰ ἐπιτύχουν κάτι. Ἡ παράκλησις αὐτὴ ἐλέγετο προσευχή. Μὲ θυσίας λοιπὸν καὶ προσευχὰς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐλάτρευον τοὺς θεοὺς των.



## ΑΠΟΙΚΙΑΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ. Οί τρεις αιώνες μετά τήν κάθοδον τῶν Δωριέων ὑπῆρξαν διὰ τήν Ἑλλάδα περίοδος ἀναμονῆς καί ἐσωτερικῆς ὀργανώσεως. Ἀπό τὸ 800 π.Χ. οἱ Ἕλληνες ἐνεφανίσθησαν πάλιν ἀκμαῖοι καί δυνατοί. Ἦρχισαν νὰ ταξιδεύουν εἰς τήν θάλασσαν μὲ διαρκῶς μεγαλυτέραν ὀρμὴν ὄχι μόνον ἀπὸ τήν ἐπιθυμίαν τοῦ κέρδους, ἀλλὰ καί ἀπὸ περιέργειαν καί φιλομάθειαν « κατ' ἐμπορίαν καί θεωρίαν », ὅπως ἔλεγον. Διὰ τοῦτο θεωροῦνται ὡς οἱ πρῶτοι ἐξερευνηταὶ τῆς ἀρχαιότητος. Ἀντιπάλους εἶχον τοὺς Φοίνικας, τοὺς ὁποίους ὁμως κατώρθωσαν νὰ ἐκτοπίσουν καί νὰ μείνουν αὐτοὶ κυρίαρχοι εἰς τήν θάλασσαν. Κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα ἐπανελήφθη ἡ ὀρμὴ τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀποικισμὸν μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐξάπλωσιν των εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καί τῆς Μεσογείου. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀποικιακὸς λαὸς τῆς ἀρχαιότητος.

Τὰ αἴτια τοῦ δευτέρου ἑλληνικοῦ ἀποικισμοῦ, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἀπὸ τὸν 8ον μέχρι τοῦ 6ου αἰῶνος εἶναι τὰ ἑξῆς :

- 1 ) Ἡ αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καί ἡ ἀνεπάρκεια τῶν προϊόντων τῆς γῆς διὰ τὴν διατροφήν των.
- 2 ) Αἱ πολιτειακαὶ μεταβολαὶ εἰς τινὰς πόλεις ἠνάγκαζον τὰς πολιτικὰς μερίδας, αἱ ὁποῖαι ἠττώοντο, νὰ ἐκπατρίζωνται καί νὰ ἀναζητοῦν νέαν πατρίδα καὶ 3 ) Τὸ φύσει ἐμπορικὸν καί ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ ἀποικοὶ ἀνεχώρουν ἐκ τῆς πόλεως των ἔπειτα ἀπὸ ἱεροτελεστίαν καί μὲ μεγάλην πομπήν. Ἡ μητρόπολις, ἡ πόλις δηλαδὴ ποῦ ἀπέστελλεν ἀποίκους, ἐπροστάτευεν ἐπισήμως τὸν ἀποικισμὸν. Διῶριζε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀποστολῆς, τὸν οἰκιστὴν, ὅπως ἐλέγετο, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτέρας οἰκογενείας. Οὗτος ἔφερε τὸ ἱερὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον οἱ ἀναχωροῦντες ἐλάμβανον ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἑστίας καί ὠδήγει τοὺς ἀποίκους εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἐγκατασταθοῦν. Κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν των εἰς τὴν νέαν πατρίδα ἐτέλουν θρη-

σκευητικήν τελετήν καί ἐτοποθέτουσιν τὸ ἱερόν πυρ εἰς τὸν ναόν, τὸν ὁποῖον ἐκτιζόν. Ἡ ἀποικία εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν μητρόπολιν. Οἱ ἀποικοὶ ἐσέβοντο τὴν μητρόπολιν καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς ἐορτάς τῆς ἢ τὴν ἐβοήθουν, ἐὰν ἐκινδύνευεν. Ἐνίοτε ὁμως ἡ ἀποικία ἤρχετο εἰς πόλεμον μὲ τὴν μητρόπολιν. Πόλεμος ἀποικίας καὶ μητροπόλεως ἐθεωρεῖτο μεγάλη ἀσέβεια.

Δύο εἶδη ἀποικῶν ὑπῆρχον. Αἱ παλαιότεραι ἀποικίαι, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες μετέβησαν διὰ τὴν ἐγκατασταθῶν μονίμως, ἐλέγοντο ἀποικίαι ἐγκαταστάσεως. Αἱ νεώτεραι, αἱ ὁποῖαι ἰδρύθησαν, ὅταν ἀνεπτύχθη τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, εἰς τὰ παράλια τῶν χωρῶν τῆς μεγάλης παραγωγῆς, ἦσαν ἐμπορικοὶ σταθμοὶ καὶ ὀνομάζοντο ἀποικίαι ἐκμεταλλεύσεως.

**ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΔΥΣΣΕΩΣ.** Οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ ἐστράφησαν ἤδη κατὰ τὸν ὄντον αἰῶνα πρὸς τὴν Δύσιν. Τὰ παράλια τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας, παρὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐντοπίων καὶ τὸν ἐχθρὸν συναγωνισμόν τῶν Καρχηδονίων, ἐκαλύφθησαν συντόμως ἀπὸ ἑλληνικὰς ἀποικίας. Πρῶτοι οἱ Κορίνθιοι ἐτόλμησαν νὰ ἐπεκτείνουσιν τὰς ναυτικὰς καὶ ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις των μέχρι Σικελίας. Κατέλαβον καὶ ἀπόικισαν τὴν Κέρκυραν διὰ τὴν διευκολύνουσιν τὸν πλοῦν των μεταξὺ Πελοποννήσου καὶ Ἰταλίας. Κατόπιν Κορίνθιοι καὶ Κερκυραῖοι ἐκτίσαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας τὴν Ἀπολλωνίαν καὶ τὴν Ἐπίδαμνον.

Ἀπὸ τὰς ἀποικίας τῆς Ἰταλίας ἀρχαιοτάτη ἦτο ἡ Κύμη κτισθεῖσα ἀπὸ Χαλκιδεῖς τῆς Εὐβοίας εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Καμπανίας. Ὑπὸ τῆς Κύμης κατόπιν ἐκτίσθη ἡ Παρθενόπη (σήμερον Νεάπολις). Ἀρχαῖοι ἀποικοὶ ἀπὸ τὴν βορειοδυτικὴν Πελοπόννησον ἐκτίσαν εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος τὴν Σύβαριν καὶ τὸν Κρότωνα. Χαλκιδεῖς τῆς Εὐβοίας ἱδρυσαν τὴν πρώτην ἀποικίαν, τὴν Νάξον, εἰς τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Σικελίας. Ἡ Νάξος βραδύτερον ἐκτίσθη νοτιώτερον τὰς πόλεις Κατάνην καὶ Λεοντίνους. Χαλκιδεῖς ἐπίσης ἱδρυσαν εἰς τὰς δύο παραλίας τοῦ πορθμοῦ μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Σικελίας τὸ Ρήγιον καὶ τὴν Ζάγκλην, ἡ ὁποία ἀργότερον ἐδέχθη Μεσσηνίουσιν φυγάδας καὶ μετωνομάσθη Μεσσήνη. Αἱ Συρακοῦσαι, ἡ ὀνομαστὴ πόλις τῆς Σικελίας, μοναδικὴ ἀποικία τῶν Κορινθίων εἰς τὴν νῆσον, ἀνεπτύχθη τόσον πολὺ, ὥστε ἐγένετο μία ἀπὸ τὰς μεγάλας πόλεις τῆς ἀρχαιότητος.



Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα Δωριεῖς καὶ Ἴωνες συνηγωνίζοντο εἰς τὴν ἴδρυσιν ἀποικιῶν ἐπὶ τῶν Ἱταλικῶν καὶ Σικελικῶν ἀκτῶν. Τότε ἀκριβῶς ἡ Σπάρτη ἴδρυσεν τὸν Τάραντα, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ὁμωνύμου κόλπου, ἐνῶ Ρόδιοι καὶ Κρήτες ἔκτισαν εἰς τὴν νότιον παραλίαν τῆς Σικελίας τὴν Γέλαν, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθεν ὁ Ἀκράγας. Ὀλόκληρος ἡ Κάτω Ἱταλία ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀποικιῶν εἶχεν ὄψιν Ἑλληνικὴν καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Μεγάλῃ Ἑλλάς.

Περὶ τὸ 600 π.Χ. Ἴωνες θαλασσοπόροι ἀπὸ τὴν Φώκαιαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπροχώρησαν ἀκόμη δυτικώτερον καὶ ἐγκατέστησαν ἐμπορικὸς σταθμοὺς εἰς τὰ παράλια τῆς Γαλατίας (σήμερον Γαλλίας). Ἡ Μασσαλία, ἀποικία τῶν Φωκαέων, ἐγίνε σπουδαῖον ἑλληνικὸν κέντρον εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον καὶ οἱ Ἕλληνες

ναυτικοί τὴν ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ὄρμητῆριον καὶ σταθμὸν ἀνεφο-  
διασμοῦ διὰ τὰ μακρινὰ μέχρι τῶν Ἑρακλείων στηλῶν ( σήμερον  
Γιβραλτάρ ) ταξιδιά των.

**ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΥΞΕΙΝΟΥ.** Ἀπὸ τὸν 7ον αἰῶνα π.Χ.  
οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ ἀναζητοῦν καλυτέραν τύχην πρὸς βορρᾶν.  
Τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, πλοῦσια εἰς ξυλείαν καὶ  
μέταλλα, ἐδέχθησαν τότε ἀποίκους ἀπὸ τὴν Ἑρέτριαν καὶ τὴν Χαλ-  
κίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ὠνομάσθη ἡ Χαλκιδικὴ χερσόνησος. Ἡ Ὀλυνθος,  
ἀποικία τῶν Χαλκιδέων, καὶ ἡ Ποτειδαία, τὴν ὁποίαν ἀργότερον  
ἴδρυσαν οἱ Κορίνθιοι εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῆς Παλλήνης, ἦσαν αἱ σπου-  
δαιότεραι ἀποικίαι τῆς Μακεδονίας. Πρὸς ἀνατολὰς καθ' ὅλην τὴν  
θρακικὴν παραλίαν ἐκτίσθησαν ἄλλαι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι καὶ κατε-  
λήφθησαν αἱ πρότερον ὑπὸ τῶν Φοινίκων κατεχόμεναι νῆσοι Σα-  
μοθράκη καὶ Θάσος.

Ἀπὸ πολὺ ἔνωρὶς οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀντιληφθῆ τὴν σημασίαν  
τοῦ ἐμπορικοῦ δρόμου, ὁ ὁποῖος διὰ μέσου τῶν στενωῶν τοῦ Ἑλ-  
λησπόντου ὠδήγει πρὸς τὰ ἀφιλόξενα ἀλλὰ κερδοφόρα παράλια τοῦ  
Εὐξεινοῦ. Οἱ μῦθοι τοῦ Τρωικοῦ πολέμου καὶ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκ-  
στρατείας εἶναι ἀπήχησις τῶν μακροχρονίων ἀγώνων τῶν Ἑλλή-  
νων νὰ προσεγγίσουν εἰς ἐκείνας τὰς γεμάτας μυστήριον περιοχάς.  
Τώρα ποῦ εἶχον ἀνάγκην μακρινῶν σταθμῶν διὰ τὴν διεξαγωγὴν  
ἐμπορίου, δὲν ἐβράδυνον νὰ ἀποικίσουν τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἑλλησπόν-  
του, τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς ὀμιχλώδους θαλάσσης τοῦ Εὐξεινοῦ.

Λέσβιοι ἰδρύνουν τὴν Σηστόν, Μιλήσιοι τὴν Ἄβυδον καὶ τὴν  
Κύζικον, Φωκαεῖς τὴν Λάμψακον, Μεγαρεῖς τὴν Χαλκηδόνα καὶ  
ἀπέναντι αὐτῆς τὸ Βυζάντιον.

Ὀλίγον ἀργότερον τολμηροὶ ἔμποροι ἀπὸ τὴν Μίλητον τῆς Μι-  
κρᾶς Ἀσίας εἰσδύουν εἰς τὸν τρικυμιώδη Εὐξεινον Πόντον καὶ κάμνουν  
τὴν ἀρχὴν τῶν μεγάλων ἀποικιστικῶν ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας  
ὠργάνωσεν ἐκεῖ ἡ Μίλητος κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα.

Εἰς τὰ νότια παράλια τοῦ Εὐξεινοῦ, εἰς θέσιν ἐπικαιροτάτην Μι-  
λήσιοι ἰδρύνουν περὶ τὸ 630 π.Χ. τὴν Σινώπην, ἡ ὁποία τόσον πολὺ  
ἤκμασεν, ὥστε ἀπέκτισεν ὅλην τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν μέχρι τῆς  
Κολχίδος. Σπουδαιόταται ἀποικίαι τῆς Σινώπης εἰς τὸ μέρος αὐτὸ  
ἦσαν ἡ Ἄμισός καὶ ἡ Τραπεζοῦς.

Πρὸς βορρᾶν, εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς βαρβάρου Σκυθίας (νοτίου Ρωσίας) ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Μιλησίων ἡ Ὀλβία. Εἰς τὴν Ταυρικὴν χερσόνησον (σημ. Κριμαίαν) ἰδρύθησαν τὸ Παντικάπαιον (σημ. Κέρτς), ἡ Φαναγόρεια καὶ ἡ Τάναϊς εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, τοῦ σημερινοῦ Δόν.

Τέλος πρὸς δυσμὰς εἰς θέσιν ἐπίκαιρον ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου νοτίως τοῦ Ἰστροῦ ποταμοῦ (σημ. Δουνάβευς) οἱ Μιλήσιοι ἰδρύουν τὰς πόλεις Ἰστρον, Τόμους (σημ. Κωνσταντζαν), Ὀδησσὸν (σημ. Βάρναν) καὶ Ἀπολωννίαν.

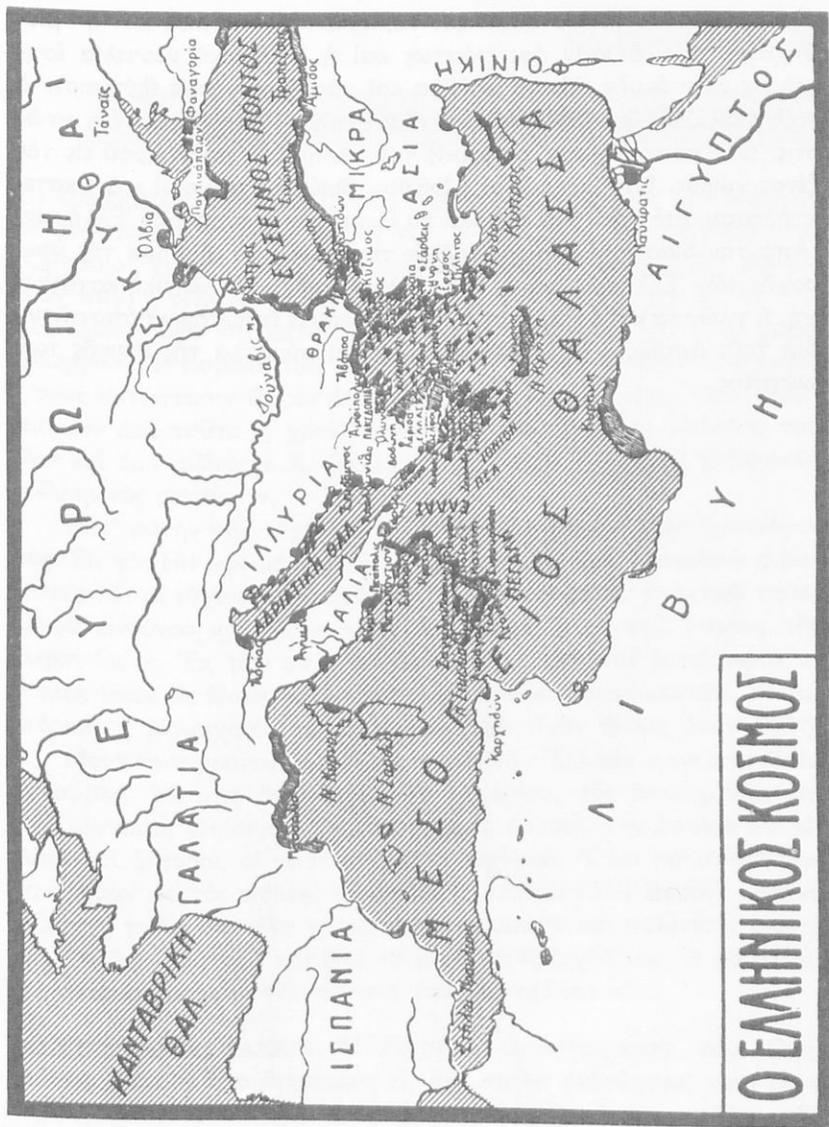
Τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Μιλησίων ἐξεμεταλλεύετο θαυμασίως τὰς πλουσίας εἰς πρώτας ὕλας περιοχὰς τοῦ Εὐξείνου. Ὀλοαὶ αἱ ἀποικίαι τοῦ Εὐξείνου ἦσαν κυρίως σταθμοὶ ἐκμεταλλεύσεως καὶ ἔγιναν ἀξιόλογα ἐμπορικὰ κέντρα.

**ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΑΦΡΙΚΗΣ.** Τὸν πρὸς νότον θαλάσσιον δρόμον, γνωστὸν εἰς τοὺς προγόνους των Ἀχαιοὺς, δὲν περιεφρόνησαν οἱ Ἕλληνες τοῦ 7ου αἰῶνος. Ἐπὶ τοῦ φιλέλληνοσ Φαραῶ Ψαμμητίχου Μιλήσιοι ἰδρυσαν τὴν Ναύκρατιν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου. Ἡ πόλις ἐδέχθη βραδύτερον ἀποίκους ἀπὸ διάφορα σημεῖα τῆς Μεσογείου καὶ ἀπέβη σπουδαῖον διεθνὲς κέντρον ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας.

Τὴν ἰδίαν περίπου ἐποχὴν οἱ Ἕλληνες ἐστράφησαν καὶ πρὸς τὴν γειτονικὴν Λιβύην. Δωριεῖς ἀπὸ τὴν νῆσον Θήραν ἰδρυσαν ἐκεῖ τὴν ἀποικίαν τῆς Κυρήνης (631 π.Χ.), εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν σημερινὴν Τρίπολιν. Ἡ Κυρήνη, λόγῳ τῆς μεγάλης κινήσεως τῶν προϊόντων τῆς καὶ ἰδίως τοῦ σιλφίου, ὀνομαστῆς θεραπευτικῆς βοτάνης, ἀπέκτησε πλοῦτη καὶ ἔγινε συντόμως πολὺ ἰσχυρά.

Μὲ τὴν ἰδρυσιν ἀποικιῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Λιβύην οἱ Ἕλληνες κατέφεραν καίριον πλήγμα κατὰ τῶν ἀνταγωνιστῶν των Φοινίκων. Τὸν θαλάσσιον δρόμον ἀπὸ Φοινίκης μέχρι Γιβραλτάρ δὲν ἤλεγχον πλέον οἱ πονηροὶ Φοίνικες, ἀλλ' οἱ εὐφρεῖς Ἕλληνες.

**ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΥ ΔΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΝ.** Περὶ τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος τὸ πρὸς τὰς ἀποικίας ρεῦμα τῶν Ἑλλήνων ἐσταμάτησεν. Ἐπὶ τρεῖς περίπου αἰῶνας ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ εἶχεν ἐξαπλωθῆ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Ἀπὸ τὰ βᾶθη τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἕως τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ ὠμιλεῖτο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσ-



# Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

σα καὶ ἐκυκλοφόρει τὸ ἑλληνικὸν νόμισμα. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία προώδευσαν ἀφαντάστως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία ἐσημείωσε νέαν ἀκμὴν. Μὲ τὰ ταξίδια καὶ τὰς ἐξερευνήσεις ἐξύπνησεν ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ἐπλουτίσθησαν μὲ νέας γνώσεις. Οἱ ἀποικοὶ ἔγιναν οἱ φορεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰς ξένας χώρας. Βάρβαροι λαοὶ (Σκύθαι, Φρύγες, Ἰλλυριοὶ κ.ἄ.) κατεκτήθησαν ἀπὸ τὴν εὐγένειαν καὶ τὸ ζωντανὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ τὴν διασπορὰν αὐτὴν ἐξήλθε τονωμένον τὸ αἶσθημα τῆς ὑπεροχῆς τῶν Ἑλλήνων ἔναντι τῶν ἄλλων λαῶν. Ἡ ἑλληνικὴ καταγωγὴ, ἡ γλῶσσα καὶ ὁ πολιτισμὸς των οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ ἀποτελοῦν διὰ τοὺς ἀποίκους ἱερὰν κληρονομίαν καὶ σύμβολα τῆς ἐθνικῆς των ἐνότητος.

## ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

**ΟΙ ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ.** Οί δύο πρώτοι αἰῶνες μετὰ τὴν δωρικὴν μετανάστευσιν, δηλαδὴ ὁ 9ος καὶ ὁ 8ος αἰὼν π.Χ. ὀνομάζονται Ὀμηρικοὶ χρόνοι, διότι τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἀποτελοῦν τὴν κυρίαν πηγὴν τῶν πληροφοριῶν μας διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Ἡ Ἑλλάς ἐξακολουθεῖ καὶ κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους νὰ εἶναι χώρα γεωργική. Ἡ εἰσβολὴ τῶν Δωριέων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν ἔφερον ὀπισθοδρόμησιν εἰς τὸν μυκηναϊκὸν πολιτισμόν. Διὰ τοῦτο ἡ χρονικὴ περίοδος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τοῦ 9ου καὶ 8ου αἰῶνος π.Χ. ὠνομάσθη ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἱστορικοὺς « ἑλληνικὸς μεσαίων ».

Κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον ἡ ζωὴ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι πρωτόγονος. Εἰς τὰς ἐπὶ ὑψωμάτων ὠχυρωμένας ἀκροπόλεις κατέφκουν ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ εὐγενεῖς. Πέριξ ἔμενον ὁ λαὸς καὶ μόνον ἔν καιρῷ πολεμικοῦ κινδύνου κατέφευγε πρὸς ἀσφάλειαν ἐντὸς τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως. Ἐκ τῶν συνοικισμῶν αὐτῶν προῆλθον βραδύτερον αἱ πόλεις ἰδίως εἰς θέσεις, αἱ ὅποια ἦσαν κέντρα συγκοινωνιῶν. Τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ναυτιλία δὲν εἶχον ἀκόμη ἀναπτυχθῆ.

Μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐγίνε σπουδαία μεταβολή. Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ναυτιλίας ἐδημιουργήθη νέα τάξις, ἡ ἀστική, τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσαν οἱ ἔμποροι, οἱ ναυτικοὶ καὶ οἱ τεχνῖται. Ὅλοιο αὐτοὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὅποια ἐγίναν μεγάλα ἀστικά κέντρα. Ἐκάστη πόλις ἀπετέλει χωριστὴν οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν ἐνότητα ( πόλις - κράτος ) καὶ εἶχε τὰ μέσα νὰ ἐξελιχθῆ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν τελείαν μορφήν τῆς πόλεως τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ.

**ΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ.** Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους ἦτο διηρημένη εἰς δύο τάξεις ἀνθρώπων, τοὺς ἐλευθέρους καὶ τοὺς δούλους. Οἱ δούλοι ἦσαν αἰχμάλωτοι πολέμου. Ἡ καλλιέργεια τῶν κτημάτων καὶ ἡ βοσκὴ τῶν ποιμνίων ἦσαν ἔργα τῶν δούλων.

Οί ἐλεύθεροι ἐξ ἄλλου διηροῦντο εἰς δύο τάξεις, αἱ ὁποῖαι διέφερον πολὺ μεταξύ των, εἰς τοὺς γαιοκτῆμονας εὐγενεῖς καὶ τὸν λαόν. Οἱ εὐγενεῖς ἐλέγοντο ἄνακτες, ἡγήτορες, βουλευφόροι, γέροντες. Ἡ λέξις γέρων δὲν ἐσήμαινε τὸν μεγαλύτερον κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀλλὰ τὸν ἔχοντα τὸ ἀξίωμα τοῦ ἄρχοντος. Δοῦλοι ὑπηρέτουσαν τοὺς εὐγενεῖς εἰς τὰς οἰκίας των. Μετὰ τῶν δούλων συνυπηρέτουσαν ὡς μισθωτοὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγρούς τῶν πλουσίων καὶ πτωχοὶ ἐλεύθεροι, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο θῆτες. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ γῆ ἀπετέλει τὸν κυριώτερον πλοῦτον. Ἡ Ἑλλάς ἦτο χώρα γεωργικὴ.

Πλὴν τῶν γαιοκτημόνων εὐγενῶν καὶ τῶν θητῶν ὑπῆρχε καὶ τρίτη τάξις ἐλευθέρων, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο δημιουργοί. Αὐτοὶ ἤσκουσαν δημοσίᾳ τέχνην τινὰ, ἦσαν δηλαδὴ χαλκεῖς, σκυτοτόμοι, ἀοιδοί, μάντιες, ἰατροί, κήρυκες.

**ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ.** Τὸ ἀρχαιότατον πολίτευμα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦτο ἡ κληρονομικὴ βασιλεία. Ἐπίστευον ὅτι ὁ βασιλεὺς κατήγετο ἀπὸ ἥρωα ἢ καὶ θεόν καὶ ὅτι ἐλάμβανε τὴν δυνάμιν του ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Δία. Ὡς ἐκ τούτου τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως ἔθεωρεῖτο ἱερόν. Ἡ βασιλεία ἦτο μὲν κληρονομικὴ, ἀλλ' ἀπῆτεῖτο ὁ βασιλεὺς νὰ ἔχη καὶ ἄλλα προσόντα σύνεσιν, σωματικὴν ρώμην καὶ πολεμικὴν ἀνδρείαν.

Ἡ δύναμις τῶν βασιλέων κατὰ τοὺς Ὀμηρικοὺς χρόνους δὲν ἦτο ἀπόλυτος, ὅπως κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν. Ὁ βασιλεὺς ἐξηκολούθει μὲν νὰ ἔχη κατὰ τὸν πόλεμον ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ἀλλ' ἐν καιρῷ εἰρήνης ἡ δυνάμις του περιορίζετο ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Ὁσάκις δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ σπουδαίαν ἀπόφασιν διὰ τὴν πόλιν προσεκάλει τοὺς εὐγενεῖς εἰς συμπόσιον, κατὰ τὸ ὁποῖον συζητοῦντο τὰ σοβαρὰ ζητήματα τῆς πόλεως καὶ ἐλαμβάνοντο ἀποφάσεις ( βουλὴ γερόντων ). Ἐνίοτε συνεκάλει καὶ τὸν λαὸν εἰς ἐκκλησίαν ( ἀγορὰ δήμου ) διὰ νὰ ἀκούσῃ τὴν γνώμην του. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν πρῶτος ὁ βασιλεὺς ἐξέθετε τὰ ἀποφασισθέντα, οἱ δὲ γέροντες ἦτοί οἱ σύμβουλοι τοῦ βασιλέως ἔδιδον τὰς ἀναγκαίας ἐξηγήσεις. Ψηφοφορία δὲν ἐγίνετο, ἀλλ' ὁ λαὸς διὰ βοῆς ἐπεδοκίμαζεν ἢ ἐξέφραζε τὴν ἀποδοκιμασίαν του, ἂν ἡ ἀπόφασις δὲν ἤρεσκεν εἰς αὐτόν.

Ὁ βασιλεὺς εἶχε καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, ἡ ὁποία ὁμως ἦτο

περιωρισμένη. Σπανίως οί άνθρωποι προσέφευγον εις τόν βασιλέα διά νά λύση τās διαφοράς των, διότι κατά τούς χρόνους εκείνους έπεκράτει ή αύτοδικία. Πάντες τότε ώπλοφόρου, διά νά δύνανται νά υπερασπίζουσι τόν έαυτόν των κατά τής βίας και τής άδικίας. Τό άδίκημα και ίδίως ό φόνος ένδιαφέρει τās δύο οικογενείας, του άδικήσαντος και του άδικηθέντος, και ή τιμωρία διά τόν φόνον ήτο προσωπική υπόθεσις τών συγγενών του φονευθέντος. Ό φονεύς ήδύνατο νά άποφύγη τήν έκδίκησι, άν ή αίκογένεια του φονευθέντος έδέχετο νά λάβη χρηματικήν άποζημίωσι, άλλως ήναγκάζετο νά φύγη μακράν τής πατρίδος και νά ζή ώς φυγάς.

Κατά τόν 7ον αιώνα π.Χ. ή βασιλεία κατηργήθη εις όλην σχεδόν τήν Έλλάδα και διετηρήθη μόνον εις τήν Ήπειρον και τήν Μακεδονίαν. Εις τήν Σπάρτην ή βασιλεία διετηρήθη μέχρι τών τελευταίων χρόνων αλλά τά δικαιώματά της περιωρίσθησαν κατά πολύ. Όλη ή διοίκησις τής πόλεως μετά τήν κατάργησις τής βασιλείας περιήλθεν εις χείρας τών εύγενών, τών άρίστων, όπως έλέγοντο. Τό ούτω διαμορφωθέν πολίτευμα ονομάζεται άριστοκρατικόν.

Άλλά μέ τήν ανάπτυξιν του έμπορίου, τής ναυτιλίας και τής βιομηχανίας οί έμποροι, οί ναυτικοί και οί βιομήχανοι ήρχισαν νά προοδεύουσι οικονομικώς και ήθελον νά λάβουσι μέρος εις τήν διοίκησι. Εις πολλά μέρη οί άριστοκρατικοί ήναγκάσθησαν νά μοιρασθούσι τήν έξουσίαν μέ αυτούς, τούς ισχυρούς του χρήματος, και τό πολίτευμα μετεβλήθη εις όλιγαρχικόν.

Η όλιγαρχία ήτο μισητή εις τόν λαόν. Διά τουτο άρχίζει σφοδρός άγών μεταξύ του λαού και τών όλιγαρχικών και πολλά ελληνικά κράτη ταρασσονται από στάσεις, δηλαδή πολιτικές έριδας. Εις πολλά μέρη επικρατεί ό λαός, ό δήμος, όποτε λαμβάνει εις χείρας του τήν έξουσίαν και επιβάλλει τήν δημοκρατίαν.

Πολλάκις όμως κατά τήν διάρκειαν τών πολιτικών ταραχών φιλόδοξοι άνδρες εκ τής τάξεως τών εύγενών έδειξαν εύνοιαν προς τόν λαόν και μέ τήν βοήθειάν του κατώρθωσαν νά καταλάβουσι τήν άρχήν και νά γίνουσι τύραννοι. Τό νέον πολίτευμα ονομάζεται τυραννίς.

**ΟΙ ΝΟΜΟΘΕΤΑΙ.** Ό λαός κατά τήν διάρκειαν τής πάλης του έναντίον τών εύγενών διά τήν συμμετοχήν του εις τήν διοίκησι, έπρο-

χώρησε κατά στάδια εις τὴν πλήρη πολιτικὴν του ἀποκατάστασιν· Κατ' ἀρχὰς ἐζήτει γραπτούς νόμους, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον ἔρμηνείαν τῶν ἀγράφων ἐθίμων ἐκ μέρους τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον εις χεῖράς των τὴν δικαιοσύνην. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἐπήρχετο συμβιβασμὸς μεταξύ τῶν ἀντιμαχομένων καὶ τότε ἀνετίθετο εἰς ἄνδρα ἐπιφανῆ κοινῆς ἐμπιστοσύνης νὰ ρυθμίσῃ τὰς διαφοράς των καὶ νὰ γράψῃ νόμους. Οἱ ἐπιφανεῖς αὐτοὶ ἄνδρες ὠνομάσθησαν νομοθέται.

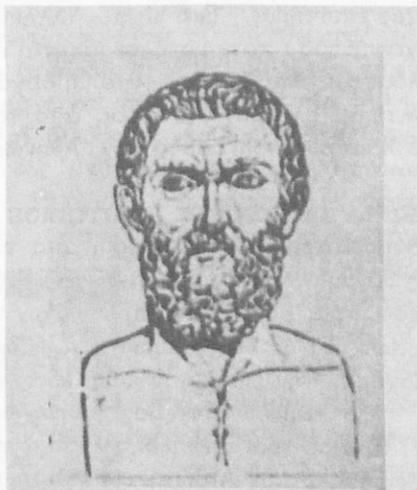
Ὡς ἀρχαιότερος ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς νομοθέτας θεωρεῖται ὁ Ζάλευκος, ὁ ὅποιος κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα π.Χ. ἔθεσε νόμους εἰς τοὺς Λοκροὺς τῆς Κάτω Ἰταλίας. Οἱ νόμοι του, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολὺ αὐστηροί, ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἠθικὴν τάξιν τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου. Ἐξ ἄλλου μεγάλην φήμην ἀπέκτησεν ὁ Χαρώνδας, νομοθέτης εἰς τὴν Κατάνην τῆς Σικελίας. Ἡ νομοθεσία του ἐγίνε δεκτὴ ἀπὸ πολλὰς πόλεις τῆς Σικελίας καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας. Ἄλλοι ὀνομαστοὶ νομοθέται ἦσαν ὁ Πιττακὸς εἰς τὴν Μυτιλήνην, ὁ Δράκων καὶ ὁ Σόλων εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ γραπτὴ νομοθεσία εἰσῆχθη εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ μόνον ἡ Σπάρτη ἐξηκολούθησε νὰ κυβερνᾶται κατὰ τὰ παλαιὰ ἔθιμα.

Οἱ σοφοὶ οὗτοι ἄνδρες διετύπωσαν εἰς συντόμους φράσεις χρησιμωτάτας διὰ τὸν βίον συμβουλὰς, τὰ λεγόμενα ἀποφθέγματα. Εἰς αὐτὰ περιέλαβον τὸ καταστάλαγμα τῆς προσωπικῆς των πείρας καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἐκ μέρους των παρατηρήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Οἱ ἐπισημότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ γνωστοὶ ὡς ἑπτὰ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος : Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος, Βίας ὁ Πριηνεύς, Κλεόβουλος ὁ Ρόδιος, Σόλων ὁ Ἀθηναῖος, Περίανδρος ὁ Κορίνθιος καὶ Χίλων ὁ Λακεδαιμόνιος. Τὸ ἀπόφθεγμα « Γνώθι σαυτόν », δηλαδὴ νὰ ἐξετάσῃς καὶ νὰ γνωρίσῃς καλὰ τὸν ἑαυτόν σου, οἱ ἱερεῖς τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν τὸ ἔθεσαν ὡς προμετωπίδα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος.

**ΟΙ ΤΥΡΑΝΝΟΙ.** Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τυράννους ἀπεδείχθησαν ἄξιοι τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς, τὴν ὁποῖαν διὰ τῆς βίας κατέλαβον. Ἐκυβέρνησαν τὴν πατρίδα των μὲ σύνεσιν, ἔκαμαν ἔργα μεγάλα καὶ ἔγιναν ὀνομαστοὶ μεταξύ ὄλων τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Φεῖδων εἰς τὸ Ἄργος, ὁ Πολυκράτης εἰς τὴν Σάμον, ὁ Κύψελος καὶ ὁ υἱὸς του Περίανδρος εἰς

τὴν Κόρινθον, ὁ Κλεισθένης εἰς τὴν Σικυῶνα καὶ ὁ Πεισίστρατος εἰς τὰς Ἀθήνας εἶναι μετὰ τῶν τυράννων, τοὺς ὁποίους πολὺ ἐπήνεσαν οἱ ἀρχαῖοι διὰ τὴν λαμπρὰν διαχείρισιν τῆς ἐξουσίας των.

Οἱ διάδοχοι ὅμως αὐτῶν ἐξώκειλαν εἰς κατάχρησιν τῆς ἐξουσίας πρὸς ἰδίαν ὠφέλειαν καὶ ἐπέβαλον καθεστῶτα βίας καὶ τρομοκρατίας. Νέοι πολιτικοὶ ἀγῶνες ἤρχισαν τότε ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῶν τυράννων καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς δημοκρατίας. Ἡ ἐποχὴ τῆς τυραννίδος, ἀρχίζει κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα καὶ φθάνει περίπου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 6ου αἰῶνος π.Χ. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος εἰς μὲν τὰς ἰωνικὰς πόλεις ἰδρύθησαν δημοκρατίαι, εἰς δὲ τὰς δωρικὰς ὀλιγαρχαίαι.



Περίαςδρος ὁ Κορίνθιος.

## Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

**ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ.** Ἀπὸ τὸν 8ον αἰῶνα π.Χ. καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἐπομένων δύο αἰῶνων ( 7ου καὶ 6ου ) αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐγνώρισαν μεγάλην ἀκμὴν. Οἱ κάτοικοί των διεκρίθησαν ὡς δραστήριοι ἔμποροι καὶ τολμηροὶ θαλασσοπόροι. Ἦσαν πρωταγωνισταὶ εἰς τὴν ἰδρυσιν ἀποικιῶν. Ἦγάπων τὰ ὠραῖα πράγματα καὶ ἠσχολοῦντο μὲ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἐκεῖ εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐγεννήθησαν τότε μεγάλοι ποιηταὶ καὶ μουσικοὶ, μαθηματικοὶ καὶ φιλόσοφοι. Ἀπὸ ἐκεῖ μετεφευτέυθη ἀργότερον εἰς τὰ ἐδάφη τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος ὁ σπόρος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐμελλε νὰ ἀναπτυχθῆ ὁ λαμπρὸς πολιτισμὸς τῶν Ἀθηῶν τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ.

**ΙΩΝΙΑ ΚΑΙ ΙΩΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ.** Οἱ Ἴωνες ἀπεδείχθησαν δραστηριώτεροι καὶ ἰκανώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀποίκους. Τόση ἦτο ἡ δύναμις των ὥστε ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπεξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον εἰς βᾶρος τῶν Αἰολέων καὶ Δωριέων. Ἡ Αἰολικὴ Σμύρνη καὶ ἡ δωρικὴ Ἀλικαρνασσὸς ἐδέχθησαν ἰσχυρὰν τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἰώνων καὶ ἔγιναν κέντρα ἰωνικά.

Τὸ ἰωνικὸν στοιχεῖον ὑπερεῖχε παντοῦ. Οἱ καλύτεροι ἔμποροι, οἱ ἐμπειρότεροι ναυτικοὶ, οἱ ἐσοχώτεροι σοφοὶ καὶ καλλιτέχνη ἐζῶν εἰς τὴν Ἰωνίαν. Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ἐφημίζοντο διὰ τὰ πλοῦτη καὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐμφάνισίν των. Ὁ ἰωνικὸς πολιτισμὸς ἐσκίαζε τὰς προόδους τῶν ἄλλων ἀποίκων. Οὔτε οἱ Αἰολεῖς οὔτε οἱ Δωριεῖς ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀμφισβητήσουν ἀπὸ τοὺς Ἴωνας τὰ πρωτεῖα. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ὑπεροχῆς τελικῶς ὅλοι οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὠνομάσθησαν Ἴωνες καὶ ὁ γεωγραφικὸς ὅρος Ἰωνία περιέλαβεν ὁλόκληρον τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν. Γενικῶς ὅλαι αἱ πόλεις τῆς Ἰωνίας προώδευσαν συντόμως. Μερικαὶ μάλιστα ἀπὸ αὐτὰς ὅπως ἡ Μίλητος, ἡ Ἔφεσος, ἡ Φώκαια παρουσίασαν ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν. Ἐπίσης διεκρίθησαν ἰδιαίτερος αἱ νῆσοι Σάμος, Χίος καὶ Λέσβος.

**Η ΜΙΛΗΤΟΣ.** Μεγάλη και πλουσία ἐμπορική πόλις εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰωνίας ὑπῆρξεν ἡ Μίλητος. Κτισμένη παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ κατεῖχε προνομιοῦχον γεωγραφικὴν θέσιν. Ἡ παραλία τῆς ἐσχημάτιζε τέσσαρας φυσικοὺς λιμένας, ἐνῶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὰς μεγάλας ἀγορὰς τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Καρίας διηκόλυνε τὸ ρεῦμα τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς πόλεως ἦλθε γοργή. Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα π.Χ. οἱ Μιλήσιοι ἐσχεδίασαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των πέραν ἀπὸ τὴν στενὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰς γειτονικὰς περιοχὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὴν τόλμην καὶ τὴν ἰκανότητά των ὀφείλεται ὁλόκληρος ὁ ἀποικισμὸς τοῦ Εὐξείνου. Τὰ ἀγροτικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα τῆς Μιλήτου ( λάδι, κρασί, ἀγγεῖα, ὑφάσματα, εἶδη πολυτελείας ) ἀπὸ τὰ βᾶθη τοῦ Εὐξείνου ἕως τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα ἐγνώριζον συνεχῆ ζήτησιν καὶ συνεσώρευον εἰς αὐτὴν πλοῦτη.

Οἱ Μιλήσιοι δὲν ἦσαν μόνον ἐμποροὶ καὶ ναυτικοί. Ἐφρόντιζον ἕξ ἴσου νὰ καλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Εἰς τὴν Μίλητον ἐγεννήθησαν οἱ τρεῖς μεγάλοι φιλόσοφοι Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος καὶ Ἀναξίμενης, ὁ ἱστορικὸς Ἑκαταῖος καὶ ὁ ποιητὴς Φωκυλίδης. Τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν τῶν Μιλησίων διετάρασσον ἐν τούτοις κατὰ διαστήματα ὀξεῖς πολιτικοὶ ἀνταγωνισμοί. Πλοῦσια ἀριστο-



Νόμισμα Μιλήτου.

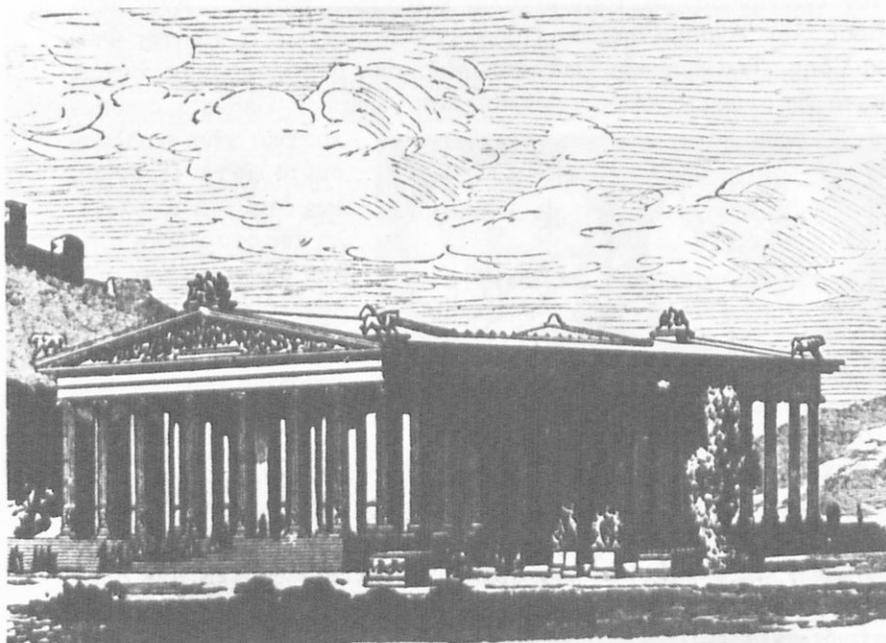
**ΕΦΕΣΟΣ ΚΑΙ ΦΩΚΑΙΑ.** Ἡ Ἐφεσὸς μὲ τοὺς τέσσαρας ναοὺς τῆς προστάτιδος τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος συνηγωνίζετο εἰς λαμπρότητα καὶ ἀκμὴν τὴν Μίλητον. Οἱ Ἐφέσιοι κατεγίνοντο μὲ ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ αἱ τράπεζαί των ἦσαν ἀνοικταὶ ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους ἡγεμόνας τῆς Λυδίας καὶ τῆς Περσίας μὲ τοὺς ὁποίους εἶχον στενὰς σχέσεις.

κρατικὰ γένη ἐνηλλάσσοντο εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἕως ὅτου κατὰ τὰ τέλη τοῦ βου αἰῶνος π.Χ. τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως ἀνέλαβεν ἡ δραστηρία τάξις τῶν ἐμπόρων.

Ἡ Ἔφεσος ἐγέννησε καὶ μεγάλους φιλοσόφους καὶ ποιητάς. Ὁ βαθυστόχαστος φιλόσοφος Ἡράκλειτος καὶ ὁ γλυκὺς ποιητὴς Καλλίνος ἦσαν Ἐφέσιοι. Ἡ πλουσία Ἔφεσος ἔπαιε ἀργότερον θῦμα τῶν ἀρπακτικῶν διαθέσεων τοῦ βασιλέως τῆς Λυδίας Κροίσου.

Ἡ Φώκαια, πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἑρμου ποταμοῦ, ἐφημίζετο διὰ τοὺς ἐφευρετικούς καὶ τολμηροὺς ναυτικούς της. Τὰ γοργοτάξιδα πλοῖα των, αἱ περίφημοι πεντηκόντοροι μὲ τὰ πενήντα κουπιὰ διέσχίζον ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον ἕως τὸ ἄλλο τὴν Μεσόγειον, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ἕως τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Πρῶτοι οἱ Φωκαεῖς ἐτόλμησαν νὰ ἰδρύσουν ἀποικίαν εἰς τὰ παράλια τῆς Γαλλίας, τὴν Μασσαλίαν, καὶ πρῶτοι αὐτοί, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐπέρασαν τὰς Ἡρακλείους στήλας ( Γιβραλτάρ ) καὶ ἀντιμετώπισαν τὸν ἀχανῆ ὠκεανόν.

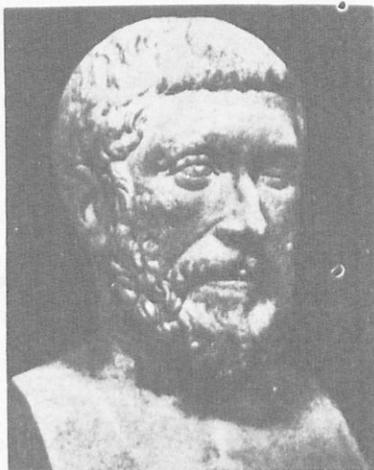
Ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος εἰς τὴν Ἔφεσον. (Ἀναπαράστασις).



**ΣΑΜΟΣ ΚΑΙ ΧΙΟΣ.** Ἡ Σάμος ἠκολούθησε τὴν πρόοδον τῶν πόλεων τῆς μικρασιατικῆς παραλίας. Ὁ συναγωνισμὸς μὲ τὴν Μίλητον ἔφερε τοὺς Σαμίους ναυτικούς καὶ ἐμπόρους εἰς τὴν Προποντίδα, τὰς ἄκτας τῆς Κιλικίας, τὴν Ναύκρατιν τῆς Αἰγύπτου, τὴν Κυρήνην καὶ τὴν Σικελίαν. Μὲ τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Χαλκίδα ἡ Σάμος εἶχε συνάψει συμμαχίαν.

Ἀπὸ τὸ 533 π.Χ. τὴν νῆσον ἐκυβέρνησε ὁ Πολυκράτης, ὁ ὁποῖος συνεδύαζεν ἀρετὰς καὶ ἐλαττώματα. Ἦτο κυβερνήτης εὐφυῆς, δραστήριος μὲ μεγάλα σχέδια καὶ φιλοδοξίας.

Ἀλλὰ συγχρόνως ἦτο ἀπάνθρωπος εἰς τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους, αὐταρχικὸς καὶ ἀνήσυχος. Εἶχεν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν καὶ ἐνέπνεε φόβον εἰς ὅσους ἀντετίθεντο εἰς τὴν πολιτικὴν του. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη τύραννος. Παρ' ὅλα τὰ ἐλαττώματά του ὁ Πολυκράτης εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς τύραννος μὲ ἀγάπην καὶ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν χώραν του. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πολυκράτους ἡ Σάμος ἐγνώρισεν ἡμέρας λαμπράς. Ἀνεπτύχθη ἡ γεωργία, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. Τὰ ὑφαντὰ τῆς νήσου ἐγιναν περιζήτητα. Ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια μεταλλουργίας ἐξήρχοντο θαυμάσια ἔργα τέχνης, ἰδίως ἀφ' ὅτου δύο Σάμιοι καλλιτέχναι, ὁ Ροΐκος καὶ ὁ Θεόδωρος, ἐχρησιμοποίησαν διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν μεταλλοτεχνίαν τὴν μέθοδον νὰ χύνουν λυωμένον ὀρείχαλκον εἰς κοίλους τύπους διὰ τὴν κατασκευὴν ἀγαλμάτων καὶ ἄλλων ἔργων τέχνης. Ἡ πόλις τῆς Σάμου ἀπέκτησε μέγα ὑπόγειον ὕδραγωγεῖον καὶ ὁ λιμὴν τῆς ἐπροστατεύθη μὲ πρόχωμα ἀσυνήθων διαστάσεων. Μὲ βάσιν παλαιὰ σχέδια τοῦ Ροΐκου ἐκτίσθη τὸ Ἡραῖον, περιλαμπρὸς ναὸς πρὸς τιμὴν τῆς πολιούχου θεᾶς Ἡρας. Τὰ ἔργα αὐτὰ γνωστὰ ὡς «ἔργα Πολυκράτεια» ἐξετέλεσαν Σάμιοι καὶ ξένοι μηχανικοὶ προσκληθέντες ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὄψις τῆς πόλεως ἠλλαξε καὶ ἐνεκαινιάσθη νέα ἐποχὴ εὐημερίας διὰ τοὺς κατοίκους.

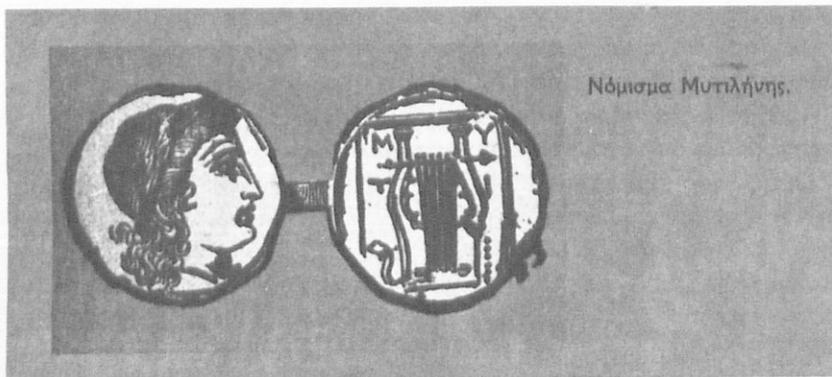


Ὁ Πυθαγόρας.

Εἰς τὴν Σάμον ἔζη τότε καὶ ὁ περίφημος μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος Πυθαγόρας. Οὗτος καταγόμενος ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν ἦλθεν εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸν Πολυκράτην καὶ ἐγκατέλειπε τὴν νῆσον.

Παράλληλον πρὸς τὴν Σάμον ἀκμὴν εἶχε καὶ ἡ Χίος. Οἱ κάτοικοί της διεκρίθησαν ὡς ἔμποροι καὶ βιομήχανοι. Ἦσαν οἱ πρῶτοι, πρὸς ἐπεδότησιν εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀπαραίτητοι διὰ τὰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις των. Μὲ τὰς Ἐρυθρὰς ἐπὶ τῆς ἀπέναντι μικρασιατικῆς ἀκτῆς ἡ Χίος εἶχε στενὰς σχέσεις, ὄχι ὅμως πάντοτε φιλικὰς. Παρὰ τὰς συχνὰς πολιτικὰς μεταβολὰς οἱ Χῖοι ἐκυβερνῶντο μὲ καλοὺς νόμους, οἱ ὅποιοι, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐχρησίμευσαν ὡς πρότυπον εἰς τὸν Ἀθηναῖον νομοθέτην Σόλωνα.

**Ἡ ΛΕΣΒΟΣ.** Ἡ αἰολικὴ Λέσβος μὲ κυριωτέρας πόλεις τὴν Μυτιλήνην καὶ τὴν Μήθυμναν, ἐσημείωσεν ἰδιαίτεράν πρόοδον. Τὴν μεγαλύτεραν δραστηριότητα παρουσίασεν ἡ Μυτιλήνη. Ἦτο ἡ μόνη πόλις τῆς Λέσβου, ἡ ὅποια ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀποικισμὸν τῶν Ἑλλήνων. Δὲν ἐπεχείρησαν ὅμως μακρινὰ ταξίδια οἱ Μυτιληναῖοι. Περιωρίσθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Τρωάδος. Ἐκτίσαν τὰς πόλεις Μάδυτον καὶ Σηστόν καὶ τὴν Αἶνον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ.



Τὸ ὥραϊον κλίμα τῆς Λέσβου, ἡ ἀσφαλὴς γεωγραφικὴ θέσις καὶ οἱ ἀνετοὶ ὄροι ζωῆς, πρὸς ἀνεπτύχθησαν ἐκεῖ ἀπὸ τὴν προσοδοφόρον καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου, ἀπεμάκρυναν τοὺς Λεσβίους ἀπὸ

τὰ πολεμικά καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰς ἀπολαύσεις. Δύο Λέσβιοι ποιηταί, ὁ Ἄλκαϊος καὶ ἡ Σαπφῶ ἔψαλλον εἰς τοὺς τρυφεροὺς στίχους των τὴν ἀμέριμον ζωὴν τῶν συμπατριωτῶν των. Μόνον αἱ πολιτικαὶ ταραχαὶ διέκοπτον τὴν ἀμεριμνησίαν των. Πράγματι συχναὶ ἦσαν αἱ διαμάχαι μεταξὺ τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν διὰ νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν. Δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ τύραννοι ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου. Τότε οἱ ἀγῶνες ἐγίνοντο ὀξύτεροι καὶ διεταράσσετο ἡ ἡσυχία τῶν κατοίκων.

Τὸ 590 π.Χ. εἰς μίαν ἐξαιρετικὰ κρίσιμον στιγμήν τὴν ἐξουσίαν ἀνέλαβεν ὁ δίκαιος καὶ γενναῖος Πιπτακός. Καὶ ἄλλοτε εἶχεν ἐπιδείξει τὰς ἀρετάς του, ὅταν ἐνίκησεν εἰς μονομαχίαν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβουν τὴν αἰολικὴν κτῆσιν τῆς Τροίας. Τώρα διωρίσθη αἰσυμνήτης, δηλαδὴ διαιτητῆς τῶν διαφορῶν τῶν ἀντιπάλων παρατάξεων καὶ ἐπέτυχε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν γαλήνην εἰς τὴν νῆσον. Ἔθεσε σοφοὺς νόμους καὶ ἐκυβέρνησε τὴν πατρίδα του ἐπὶ δέκα ἔτη μὲ σύνεσιν καὶ ἀνιδιοτέλειαν. Δικαίως ἐθεωρήθη ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς Ἑλλάδος.



## Η ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

**ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.** Ἡ μητροπολιτική Ἑλλάς, ὅπως καὶ ἡ μικρασιατική, παρέμειναν μέχρι τέλους χωρισμένοι εἰς μικρὰ κράτη. Ἐκάστη πόλις ἔθετεν ὑπεράνω ὅλων τὴν διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας της. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν πολλὰ κρατίδια ( πόλεις - κράτη ), τὰ ὅποια δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐνωθῶν καὶ νὰ ἀποτελέσουν κράτος ἐνιαῖον.

Δύο ἦσαν τὰ κυριώτερα αἷτια τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, τὰ ἑξῆς :

- 1 ) Ἡ μεγάλη κατάτμησις τῆς χώρας ἀπὸ τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὴν θάλασσαν εἶχε δημιουργήσει χώρους κλειστοὺς εἰς τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὴν ἐπαφὴν τῶν κατοίκων μεταξύ των. Ἡ γεωγραφικὴ διάσπασις ἐπόμενον ἦτο νὰ φέρῃ καὶ τὴν πολιτικὴν διάσπασιν.
- 2 ) Ἡ διαχείρισις τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς πολίτας καὶ ὄχι, ὅπως γίνεται σήμερον, ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους των ( βουλευτάς, πληρεξουσίους κ.λπ.). Ἄλλὰ μὲ τοιοῦτου εἴδους προσωπικὴν διοίκησιν μόνον μικρὰ κράτη κυβερνῶνται.

Εἰς αὐτοὺς τοὺς λόγους ὀφείλεται ἡ ἀδυναμία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος νὰ ἀποτελέσῃ κράτος ἐνιαῖον καὶ ἰσχυρόν.

**ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ.** Μετὰ τὰς μεταναστεύσεις ἡ κατάστασις εἰς τὴν μητροπολιτικὴν Ἑλλάδα ἥλλαξε. Τὰ παλαιὰ ἰσχυρὰ μυκηναϊκὰ κέντρα παρεχώρησαν τὴν θέσιν των εἰς νέας πόλεις. Ἐξ αὐτῶν ἄλλαι προώδευσαν καὶ ἐπλούτησαν ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Ἄλλαι, ὅσαι ἔμειναν μέχρι τέλους γεωργικαί, καθυστέρησαν εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ δὲν ἔλαβον σπουδαῖον μέρος εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν.

Ἡ Πελοπόννησος, ἕνεκα τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν κατὰ μέγα μέρος ἀκαταλλήλων διὰ τὴν ναυτιλίαν ἀκτῶν της παρέμεινεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γεωργικὴ. Εἰς τὰς μεγάλας περιφερείας της, Ἀργολίδα, Ἀχαΐαν, Ἡλιδα, Ἀρκαδίαν καὶ Μεσσηνίαν ἀπὸ τὸν 8ον ἕως τὸν 6ον αἰῶνα π.Χ. ἡ πρόοδος δὲν ἦτο μεγάλη. Ἀντιθέτως συ-

χναί ἦσαν αἱ στάσεις τῶν παλαιῶν κατοίκων Ἀχαιῶν, διὰ τὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν κατακτητῶν Δωριέων. Ἡ Σπάρτη εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἔγινε τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ Κόρινθος μαζί μὲ τὴν Σικυῶνα, ἀπετέλεσαν τὰς μόνας ναυτικὰς καὶ ἐμπορικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι συνηγωνίσθησαν τοὺς Ἴωνας καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἰδρυσιν ἀποικιῶν.

**ΤΟ ΑΡΓΟΣ. Ο ΦΕΙΔΩΝ.** Τὸ Ἄργος εἶναι ἀρχαιοτάτη πόλις κειμένη εἰς τὸ μέσον τῆς Ἀργολικῆς πεδιάδος, εἰς τοὺς πρόποδας ἀκροπόλεως, ἡ ὁποία ἐλέγετο Λάρισα. Κατὰ τὴν Δωρικὴν κατάκτησιν οἱ Δωριεῖς συνεβιβάσθησαν μὲ τοὺς παλαιότερους κατοίκους τοῦ Ἄργους, τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ ταχέως συνεχωνεύθησαν μὲ αὐτοὺς. Οἱ Ἄργεῖοι δὲν ἐλησμόνησαν τὴν δόξαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ θεώρουν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν κληρονόμων τοῦ κράτους τῶν Μυκηνῶν. Διὰ τοῦτο εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ εἶναι ἡγεμόνες τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα π.Χ. πρὶν ἢ Σπάρτη φθάσῃ εἰς τὴν μεγίστην τῆς δύναμιν, τὸ Ἄργος ἦτο ἡ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Τροιζήν, ἡ Αἴγινα, αἱ Κλεωναί, ὁ Φλιοῦς, ἡ Σικυῶν καὶ ἄλλαι πόλεις ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας προΐστατο τὸ Ἄργος.

Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα π.Χ. ἐβασίλευσεν εἰς τὸ Ἄργος ὁ Φεῖδων ἀπὸ τὸ γένος τῶν Ἡρακλειδῶν. Ὁ Φεῖδων συνεκέντρωσεν εἰς χεῖρας του ὅλην τὴν ἐξουσίαν καὶ ἔγινε τύραννος. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ Ἄργος ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν. Ὀλόκληρος ἡ ἀνατολικὴ Πελοπόννησος διετέλει ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν του. Ὁ Φεῖδων ὑπήγαγε τὴν Κόρινθον εἰς τὴν ἀργολικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ εἰσβαλὼν μὲ στρατὸν εἰς τὴν Ἥλιδα ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοὺς Ἡλείους τὴν προεδρίαν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων.

Πρῶτος ὁ Φεῖδων ἔκοψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα νομίσματα ἰδρύσας νομισματοκοπεῖον εἰς τὴν Αἴγιναν, ἡ ὁποία ἦτο, μετὰ τὴν Κόρινθον, ἡ ἐμπορικωτέρα ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς ἀργολικῆς ὁμοσπονδίας. Ἐπίσης, αὐτὸς πρῶτος ἐκανόνισε τὰ μέτρα τῶν ξηρῶν καὶ τῶν ὑγρῶν προϊόντων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φεῖδωνος τὸ Ἄργος ἔχασε διὰ παντὸς τὴν ἐξωτερικὴν του δύναμιν. Οἱ Σπαρτιαῖται ἀφῆρεσαν ἀπὸ τοὺς

Ἀργεῖους τὴν Κυνουρίαν καὶ τὴν Θυρεᾶτιν, οἱ δὲ Ἑλεῖοι βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας ἀνέλαβον τὴν προστασίαν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Οἱ Ἀργεῖοι παρὰ τὸν περιορισμὸν τῆς δυνάμεώς των διετήρησαν τὰς ἀξιώσεις των περὶ ἡγεμονίας εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἀντίθεσίν των πρὸς τὴν Σπάρτην.

**Η ΚΟΡΙΝΘΟΣ.** Ἡ Κόρινθος κατῳκεῖτο ἤδη ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Τότε εἶχεν ἀραιὸν πληθυσμὸν καὶ ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς ἦτο ἡ γεωργία. Σημασίαν ἤρχισε νὰ ἀποκτᾷ ἡ Κόρινθος, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἔμποροι ἀντελήφθησαν τὴν σπουδαιότητα τῆς μικρᾶς λωριδος τοῦ Ἴσθμου, ὁ ὁποῖος πράγματι δὲν ἐχώριζεν, ἀλλὰ ἤνωνε τὴν θάλασσαν τοῦ Αἰγαίου μὲ τὸ Ἴόνιον καὶ τὴν δυτικὴν Μεσόγειον. Αὐτὸ συνέβη πολὺ ἀργότερον, τὸν 8ον αἰῶνα π.Χ.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ Ἴσθμὸς καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Κορίνθου ἔγιναν τὸ σημεῖον, ὅπου συνητῶντο ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὁ μεσογειακὸς κόσμος. Ὁ ἐμπορικὸς δρόμος ἀπὸ τὴν βόρειον πρὸς τὴν νότιον Ἑλλάδα διήρχετο διὰ μέσου τῆς Κορίνθου καὶ τὰ πλοῖα, ὅσα κατηνθύνοντο πρὸς ἀνατολὰς ἢ δυσμὰς ἐχρησιμοποιοῦν πολὺ συχνὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἴσθμου. Οἱ δύο λιμένες τῆς Κορίνθου, τὸ Λέχαιον ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ αἱ Κεγχρεαὶ ἐπὶ τοῦ Σαρωνικοῦ, ἀκριβῶς εἰς τὰ δύο ἅκρα τοῦ Ἴσθμου, ἀπέκτεσαν μεγάλην κίνησιν. Ὡραία ξυλίνη λεωφόρος, ὁ περίφημος Δίολκος, ἤνωνε τοὺς δύο λιμένας καὶ οἱ ναυτικοὶ διὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ταξιδιὸν των ἀπὸ τὴν μίαν θάλασσαν εἰς τὴν ἄλλην ἔσυρον τὰ πλοῖά των ἐπάνω εἰς τὴν ἐπίπεδον ἐπιφάνειάν της.



Κορινθιακὸν ἀγγεῖον. (Οἰνοχόη).

Τὴν πόλιν τῆς Κορίνθου, ἡ ὁποία ἦτο κτισμένη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν θάλασσαν εἰς τοὺς πρόποδας ἀποκρήμνου λόφου, ἐπροστάτευν ἡ ἀκρόπολις της, ὁ Ἀκροκόρινθος. Σειρὰ τειχῶν περιέβαλλε τὴν πόλιν, ἐκ τῶν ὀπείων σπουδαιότερα ἦσαν τὰ Μακρὰ

τείχη. Αὐτὰ τὰ τείχη ἦνωνον τὴν πόλιν μὲ τὸν λιμένα εἰς τὸν Κορινθιακόν.

**ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ. ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ.** Ἡ Κόρινθος εἶχε τὴν ἰδίαν πολιτικὴν ἐξέλιξιν μὲ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἀφοῦ ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ἐκυβερνήθη ἀπὸ τὴν ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν τῶν Βακχιαδῶν, ἐδοκίμασεν ἐν συνεχείᾳ καὶ τοὺς τυράννους. Ὁ Κύψελος περὶ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος, ἵδρυσεν δυναστείαν τυράννων, γνωστὴν ὡς δυναστείαν τῶν Κυψελιδῶν. Εἰς τὴν ἐξουσίαν τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Περιάνδρου, ἡγεμῶν εὐφυῆς καὶ δραστήριος, ἓνας ἐκ τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὰ 44 ἔτη τῆς τυραννίδος του ( 627 - 583 π.Χ. ) ἡ Κόρινθος ἐξειλίχθη εἰς μεγάλην δύναμιν. Ὁ στόλος τῶν Κορινθίων ἐφωδιάσθη μὲ νέα εὐκίνητα πλοῖα, τὰς τριήρεις, καὶ ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν θάλασσαν. Τὰ κορινθιακὰ προϊόντα ( εἶδη πολυτελείας, ὑφαντά, ἀγγεῖα, ἀρώματα κ.λπ. ) κατέκτησαν τὰς ξένας ἀγοράς.

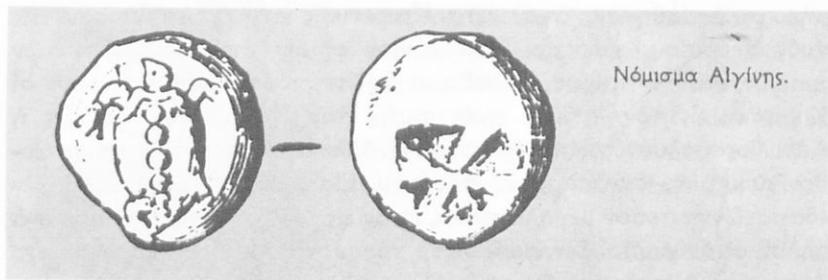
Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κέρκυραν καὶ τὰς Συρακούσας, τὰς πρώτας ἀποικιακὰς κτήσεις τῆς Κορίνθου ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν Βακχιαδῶν, νέαι ἀποικίαι ἰδρύθησαν εἰς τὴν ἠκαρνανικὴν καὶ ἠπειρωτικὴν παραλίαν ἢ Λευκάς, τὸ Ἀνακτόριον, ἢ Ἀμβρακία, ἢ Ἀπολλωνία. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ τυράννου ἐστράφη περισσότερον πρὸς τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα. Περικαλλεῖς ναοὶ ἐστόλισαν τὴν πόλιν, ὠραῖα οἰκοδομήματα ἐκτίσθησαν, ἀγάλματα ἐξαιρετικῆς τέχνης ἐστήθησαν εἰς τοὺς δημοσίους χώρους. Πανελλήνιον φήμην ἀπέκτησαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ τὰ Ἴσθμια, δηλαδὴ οἱ ἀγῶνες τοὺς ὁποίους ἐτέλουν οἱ Κορινθιοὶ εἰς τὸν Ἴσθμόν πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Γενικῶς ἡ Κόρινθος πολυάνθρωπος, ὅσον ποτὲ ἄλλοτε, ἐδοκίμασε τότε περιοδὸν εὐημερίας, δυνάμεως καὶ πλοῦτου. Εἰς καμμίαν ἄλλην πόλιν δὲν ἔδαπανῶντο τόσον μεγάλα ποσά, ὅσον εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ποιθενὰ ἄλλου οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐπεδίδοντο τόσον πολὺ εἰς τὰς διασκεδάσεις. Διὰ τοῦτο ἡ παροιμία ἔλεγεν « Οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον », δηλαδὴ δὲν ἔμπορεῖ ὁ καθένας νὰ ταξιδεύσῃ εἰς τὴν Κόρινθον.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν τυράννων ἡ Κόρινθος ἔπαυσε νὰ παίζει πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Εὐρίσκετο πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Σπάρτης καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν.

**Η ΣΙΚΥΩΝ.** Εἰς ἀπόστασιν 4 χιλιομέτρων δυτικῶς τῆς Κορίνθου ἡ Σικυῶν δὲν ὑπέτρησεν ἀπὸ τὴν γείτονά της. Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα π.Χ. ὁ Ὁρθαγόρας ἐξέβαλεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν Δωριέων καὶ ἔγινε τύραννος. Ἀπὸ τότε καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς αἰῶνος ἡ Σικυῶν ὑπὸ τοὺς Ὁρθαγορίδας ἐγνώρισεν ἡμέρας λαμπράς. Ἀνεπτύχθησαν τὸ ἐμπόριον, αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα. Ἐπὶ Κλεισθένους, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6ου αἰῶνος π.Χ., ἡ πόλις ἔγινε κέντρον φιλοσόφων καὶ καλλιτεχνῶν.

**Η ΑΙΓΙΝΑ.** Ἡ ἄγονος νῆσος Αἴγινα κατωκείτο ἀπὸ Δωριεῖς. Περί τὸ 750 π.Χ. ὁ τύραννος τοῦ Ἄργου Φεῖδων ὑπεχρέωσε τοὺς Αἰγινήτας νὰ γίνουν ὑπήκοοί του. Τότε ἰδρύθη εἰς τὴν νῆσον τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν νομισματοκοπεῖον. Ἐκεῖ ἔκοπτον ἀργυρᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἔφερον ἀποτυπώματα χελῶνης καὶ ὠνομάζοντο διὰ τοῦτο χελῶναι. Γενικῶς ἡ βιομηχανία τοῦ μετάλλου ἤκμασε πολὺ εἰς τὴν Αἴγινα. Εἰς τὰ ἐργαστήριά της εἰργάζοντο χιλιάδες δούλων καὶ τὰ προϊόντα τῆς μεταλλοτεχνίας μετεφέροντο ἀπὸ τοὺς τολμηροὺς Αἰγινήτας ναυτικούς εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου.

Συγχρόνως ἡ Αἴγινα, ἐπειδὴ ἔσπερειτο τῶν ἀπαραιτήτων ἀγαθῶν διὰ νὰ θρέψη τὸν πληθυσμὸν της, ἦτο ἠναγκασμένη νὰ εἰσάγῃ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν σιτηρὰ καὶ ἄλλα εἶδη διατροφῆς. Ὁ λιμὴν της ἦτο ἐλεύθερος εἰς ὅλους. Ἐπὶ δύο αἰῶνας ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία τῆς



Αἰγίνης κατεῖχεν εἰς τὸ Αἰγαῖον τὰ πρωτεῖα. Δὲν ἐπεχείρησαν ὅμως οἱ Αἰγινήται ἀποικιστικὰς ἐξορμήσεις. Ἦρκοῦντο νὰ μεταφέρουν διὰ τῶν πλοίων των τὰ ἐμπορικὰ φορτία καὶ νὰ διατηροῦν καλὰς σχέσεις μὲ ὅλους. Κόσμημα τῆς νήσου ἀπετέλεσε κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα π.Χ. ὁ ὠραῖος ναὸς τῆς προστάτιδος της Ἀφαίας Ἀθηνᾶς.

Ἡ Αἴγινα εἶχε σοβαροὺς ἀνταγωνιστάς, τὴν Χαλκίδα, τὴν Κόρινθον, τὴν Σάμον. Ὁ ἀνταγωνισμὸς ἰδίως τῶν Ἀθηναίων τὴν ἔφερε τελικῶς εἰς τὴν παρακμὴν.

**ΤΑ ΜΕΓΑΡΑ.** Τὴν μεγάλην ἀκμὴν των παρουσίασαν τὰ Μέγαρα κατὰ τὸν 7ον καὶ 6ον αἰῶνα. Τότε ἱδρύσαν καὶ τὰς ἀποικίας των εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὸ Βυζάντιον εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκράτουν τὰς κλεῖδας τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Οἱ Μεγαρεῖς ἦσαν καλοὶ γεωργοί, σπουδαῖοι τεχνῖται κεραμικῶν ἔργων καὶ φημισμένοι ὑφαντουργοί. Περισσότερον ὅμως διεκρίθησαν ὡς ἔμποροι καὶ ναυτικοί. Περὶ τὸ 640 π.Χ. τὴν ἔξουσίαν κατέλαβεν ὁ τύραννος **Θεαγένης**. Ἀργότερον τὰ Μέγαρα περιεπλάκησαν εἰς πολέμους πρὸς τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Μίλητον διὰ νὰ ἐξασθελήσουν τελικῶς ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Ἀθηναίων.

Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀνεπτύχθησαν καὶ εἰς τὰ Μέγαρα ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις. Μεγαρεῖς ἦσαν ὁ φιλόσοφος Εὐκλείδης καὶ ὁ ποιητὴς **Θέογνις**, τὸ δὲ θεατρικὸν εἶδος τῆς κωμωδίας φαίνεται ὅτι εἰς τὰ Μέγαρα εἶχε κάμει μεγάλας προόδους.

**Ἡ ΕΥΒΟΙΑ.** Εἰς τὴν Ἰωνικὴν Εὐβοίαν ἐξεχώριζον ἤδη ἀπὸ τὸν 8ον αἰῶνα π.Χ. δύο πόλεις : ἡ Χαλκὶς καὶ ἡ Ἐρέτρια. Τὸ Ληλάντιον πεδῖον, ἡ εὐφορος δηλαδὴ πεδιάς πού κεῖται μεταξὺ Χαλκίδος καὶ

Νόμισμα Χαλκίδος.



Ἐρετρίας, ἔδιδεν εἰς τοὺς πλουσίους γαιοκτήμονας, τοὺς ὀνομαζομένους ἵπποβότας, ὑλικὸν πλοῦτον καὶ δύναμιν. Κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα τίποτε δὲν ἐσκίασε τὴν ἁρμονικὴν συνεργασίαν καὶ τὴν εὐγενῆ ἀμιλλαν τῶν δύο πόλεων. Τὰ πλούσια ἀργιλοφόρα καὶ χαλκοφόρα μεταλλεῖα των ἔδωσαν εἰς τοὺς Χαλκιδεῖς καὶ τοὺς Ἐρετριοὺς τὰ μέσα

νά αναπτύξουν αξιόλογον μεταλλουργικήν βιομηχανίαν. Τὰ προϊόντα της ( ὄπλα, ἀγγεῖα καὶ τρίποδες ) ἐκυκλοφόρουν παντοῦ.

Πολὺ ἔνωρις ἐπέχειρσαν τολμηρὰς ἀποικιστικὰς ἐξορμήσεις. Οἱ Χαλκιδεῖς προηγῆθησαν ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ἀποικισμόν τῆς Δύσεως. Ἐγκατεστάθησαν, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὰ ἀνατολικά παραλία τῆς Σικελίας, καὶ εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν ἵδρυσαν τὴν Κύμην καὶ τὸ Ρήγιον. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἐρετριεῖς ἐξηπλώθησαν μέχρι τῆς Κερκύρας καὶ μαζί μὲ τοὺς Χαλκιδεῖς ἀπώκισαν τὰς ἀκτὰς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Χαλκιδικῆς.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7ου αἰῶνος τὸ Ληλάντιον πεδῖον ἀπὸ ἀσήμαντον ἀφορμὴν ἔγινε θέατρον σκληρῶν πολεμικῶν συγκρούσεων μεταξὺ Ἐρετρίας καὶ Χαλκίδος. Ὁ πόλεμος ἐτάραξεν ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα καὶ εἶχε καταστρεπτικὰς συνεπεῖας καὶ διὰ τὰς δύο πόλεις. Αἱ ἀποικιακαὶ ἔγκαταστάσεις τῶν εὐρέθησαν ἐκτεθειμέναι εἰς τὰς ὀρέξεις τῶν ἄλλων Ἑλλήνων.

Ἡ Εὐβοία, ὅπως ἡ Αἴγινα, ἔκοψεν ἰδικόν της νόμισμα καὶ εἰσήγαγεν ἰδικὰ της μέτρα καὶ σταθμά. Τὸ νομισματικὸν καὶ μετρικὸν της σύστημα παρέλαβον κατόπιν καὶ αἱ δύο μεγάλαι ἐμπορικαὶ πόλεις, ἡ Κόρινθος καὶ αἱ Ἀθῆναι.

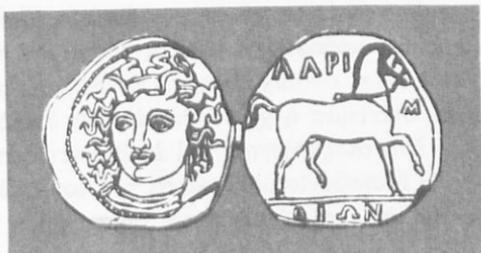
**ΒΟΙΩΤΙΑ ΚΑΙ ΦΩΚΙΣ.** Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Εὐβοεῖς οἱ Βοιωτοὶ δὲν εἶχον ἐπίδοσιν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν. Αἱ ἀκτὰς τῆς Βοιωτίας, τὰς ὁποίας περιβρέχει πρὸς βορρᾶν ὁ πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου καὶ πρὸς νότον ὁ Κορινθιακὸς κόλπος, ἦσαν ἐντελῶς ἀκατάλληλοι διὰ τὴν προσέγγισιν πλοίων. Ἡ μεγάλη βοιωτικὴ πεδιάς ἦτο ἀρκετὴ διὰ νὰ θρέψη τὸν πληθυσμὸν καὶ ἡ πλουσία ἐσοδεῖα της ἱκανοποιεῖ ἀπολύτως τὰς ἀνάγκας τῶν Αἰολέων κατοίκων.

Ἡ Βοιωτία, μολοντί γεωργικὴ, ἐγνώρισεν ἐξαιρετικὴν ἀνθησιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ἀπὸ τὴν μυκηναϊκὴν ἤδη ἐποχὴν εἶχεν ἀναπτύξει αξιόλογον πολιτισμόν, πού συνεχίσθη καὶ μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων. Τώρα αἱ πόλεις τῆς Βοιωτίας, αἱ Θῆβαι, ὁ Ὀρχομενός, αἱ Πλαταιαί, ἡ Τάναγρα κ.ἄ. ἡμιλλῶντο εἰς πλοῦτον καὶ δύναμιν. Ἡ ἰσχυροτέρα ἐξ ὅλων, αἱ Θῆβαι, ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἵδρυσιν ὁμοσπονδίας ἢ κοινοῦ ὅπως ἐλέγετο, τῶν βοιωτικῶν πόλεων. Τὸ κοινὸν διηύθυνον οἱ Βοιωτάρχοι, δύο ἀρχηγοὶ ἐκλεγόμενοι ἀνά πᾶν ἔτος.

Ἡ Φωκίς ἦτο ἀσήμαντος ἀγροτική περιφέρεια. Ἐν τούτοις τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν προσεῖλκεν εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν γωνίαν προσκυνητὰς ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰς ξένας χώρας. Ἐκεῖ, εἰς τὰς ὑπωρεῖας τοῦ Παρνασσοῦ, ἔσπευδον ἰδιῶται καὶ ἄρχοντες, διὰ νὰ λάβουν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ θεοῦ ἀπάντησιν εἰς τὰ ζητήματά των.

**ΘΕΣΣΑΛΙΑ.** Ἡ Θεσσαλία φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ πατρίς τῶν παλαιότερων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους ἤκμασεν ἐκεῖ ἡ Ἰωλκός, τὸ ὄρμητήριον τῶν Ἀργοναυτῶν.

Ἡ θεσσαλικὴ πεδιάς εἶναι εὐφορος καὶ πλουσία καὶ διὰ τοῦτο ἡ Θεσσαλία παρέμεινε πάντοτε γεωργικὴ. Τὴν ἐκυβέρνησιν μεγαλοκτηματῖαι εὐγενεῖς. Τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν ἐκαλλιέργουν οἱ πενέσται, δηλ. οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς χώρας, οἱ ὅποιοι παρέμειναν μετὰ τὴν δωρικὴν εἰσβολήν. Μεγάλας ἐκτάσεις τοῦ θεσσαλικοῦ κάμπου ἐκάλυπτον τὰ σιτηρά, ἐνῶ τὴν περιοχὴν διέτρεχον καλῶς γυμνασμένοι πολεμικοὶ ἵπποι.



Νόμισμα Λαρίσης.

Ἰσχυραὶ ἀριστοκρατικαὶ οἰκογένειαι ἦσαν οἱ Ἀλευάδαι τῆς Λαρίσης καὶ οἱ Σκοπάδαι τῆς Κρανῶνος. Ἡ Θεσσαλία δὲν εἶχε μεγάλας πόλεις. Ἡ Φάρσαλος, ἡ Λάρισα, ἡ Κρανῶν, αἱ Φεραὶ εἶναι γεωργικαὶ κωμοπόλεις. Ἀργὰ αἱ πόλεις τῆς Θεσσαλίας ἐσχημάτισαν ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας προῖστατο κατόπιν ἐκλογῆς μεταξὺ τῶν εὐγενῶν ὁ Ταγός. Οὗτος εἶχεν ἀπόλυτον ἐξουσίαν κατὰ τὸν πόλεμον καί, ἀναλόγως μὲ τὰς ἰκανότητάς του, ἤμποροῦσε νὰ ἀσκήῃ τὰ δικαιώματά του ἰσοβίως.

Οἱ Θεσσαλοὶ εὕρισκοντο εἰς συνεχῆ ἐπαφήν μὲ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τοῦ νότου. Ἦδη ἀπὸ τὸν βῶν αἰῶνα ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τούτοις δὲν ἐπηρεάσθησαν ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἡ Θεσσαλία ἔμεινεν ὀπίσω εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὰ γράμματα.

**ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ.** Ἡ Μακεδονία ἐχωρίζετο ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν διὰ τῶν ὄρεινῶν ὄγκων τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Καμβουνίων. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας διέσχιζον ὑψηλὰ ὄρη, μεταξύ τῶν ὁποίων ἠπλοῦντο εὐφοροὶ πεδιάδες. Διὰ μέσου τῶν ὄρεινῶν ἔρρεον ποταμοί, οἱ ὁποῖοι καθίστων τὰς ὄρεινὰς κοιλάδας ἐξαιρετικὰ προσφόρους εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Οἱ Μακεδόνες δὲν ἠσθάνθησαν ποτὲ ἰδιαιτέραν κλίσιν πρὸς τὴν θάλασσαν. Αἱ παραθαλάσσιαι περιοχαὶ ἔστερουντο καλῶν λιμένων. Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας οἱ Μακεδόνες ἐζήσαν ἀπομονωμένοι ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπον Ἑλλάδα καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς. Ἦσαν ἀπόγονοι τῶν Δωριέων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀπεκόπησαν ἀπὸ τοὺς ὁμοφύλους των κατὰ τὴν κάθοδόν των πρὸς νότον καὶ παρέμειναν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Μακεδονίας ἀναμιχθέντες μὲ ἐντοπίους πληθυσμούς. Κατὰ τὸ ἑλληνικὸν σύστημα ἡ χώρα διηρέθη εἰς μικρὰ κρατίδια. Ἐκαστον κρατίδιον ἦτο ἀνεξάρτητον καὶ ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ ἰδικόν του βασιλέα.

Ἡ Μακεδονία μόλις κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσίν τῆς καὶ συμμετέσχε δραστηρίως εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους. Προηγουμένως ὅμως ὑπῆρξεν ὁ κυματοθραύστης, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον συνετριβήσαν ἀλλεπάλληλοι ἀπὸ βορρᾶ ἐπιδρομαὶ βαρβάρων, πού ἠπειλοῦν τὴν Ἑλλάδα. Οἱ συνεχεῖς ἀγῶνες πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐστοίχισαν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν καθυστέρησίν των εἰς τὸν πολιτισμὸν. Μὲ τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς οἱ Μακεδόνες ἔγιναν οἱ σωτῆρες τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς, τὸν ὁποῖον οἱ ἴδιοι ἀργότερον διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔκαμαν κτῆμα ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.



Νόμισμα Ἀκαρνανίας

#### **ἩΠΕΙΡΟΣ — Αἴτωλια καὶ Ἀκαρνανία.**

Οἱ Ἡπειρώται, ὅπως οἱ Μακεδόνες, ἀπομονωμένοι μέσα εἰς τὰ δύσβατα ὄρη των, ἐζήσαν μακρὰν τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς. Ἐν τούτοις εὕρισκοντο εἰς στενὴν ἐπαφήν μὲ τοὺς Μακεδόνας, μὲ τοὺς ὁποῖους τοὺς συνέδεον κοινοὶ ἀγῶνες κατὰ τῶν βαρβάρων Ἰλλυριῶν.

Οἱ ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ θρῦλοι ἐθεώρουν τὴν Ἡπειρον ὡς κοιτίδα τῆς ἑλλη-

νικῆς φυλῆς. Πράγματι ἀπὸ τὴν Ἥπειρον ἐπέρασαν σχεδὸν οἱ περισσότεροι ἑλληνικοὶ λαοί. Εἰς τὰς νέας ἐστίας τῶν μὲ συγκίνησιν ἐνεθυμοῦντο τὸ περίφημον μαντεῖον τῆς Δωδώνης, τὸ ἀρχαιότερον ἑλληνικὸν μαντεῖον. Ἐκεῖ, ἀπὸ τὸν ψίθυρον τῶν φύλλων τῆς ἱερᾶς δρυὸς οἱ ἱερεῖς τοῦ Δωδωναίου Διὸς ἐμάντευον τὰς θελήσεις τοῦ θεοῦ καὶ ἔδιδον χρησμούς εἰς τοὺς προσφεύγοντας ἀπὸ κάθε γωνίαν τῆς ἑλληνικῆς γῆς προσκυνητάς.

Πρὸς νότον τῆς Ἥπειρου αἱ περιοχαὶ τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας παρουσίαζον τὰ ἴδια μὲ τὴν Ἥπειρον χαρακτηριστικά. Γεωργικαὶ καὶ κτηνοτροφικαὶ παρέμειναν ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλον τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς μέχρι τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων.

## Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ

**ΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ.** Αἱ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας εἶχον τὴν πολιτικὴν ἐξέλιξιν τῆς μητροπόλεως. Ἡ ἐξουσία περιῆλθε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν, ἔπειτα εἰς τοὺς τυράννους καὶ τέλος εἰς τὸν λαόν. Ἡ μετάβασις ἀπὸ τὸ ἐν πολίτευμα εἰς τὸ ἄλλο δὲν ἐγένινεν ὁμαλῶς. Προηγῆθησαν συγκρούσεις καὶ ἐσημειώθησαν ταραχαί, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν ἀναστατώσεις εἰς τὰς πόλεις. Οἱ πολιτικοὶ ἀνταγωνισμοὶ ἐβοήθησαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ρητορικῆς, ἡ ὁποία ἐγεννήθη εἰς τὴν Σικελίαν, ἀλλὰ βραδύτερον μετεφυτεύθη εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τοὺς σοφιστάς.

Μαζὶ μὲ τὴν ρητορικὴν ἐκαλλιεργήθησαν καὶ αἱ ἄλλαι ἐπιστήμαι. Αἱ φιλοσοφικαὶ σχολαὶ τοῦ Πυθαγόρου εἰς τὸν Κρότωνα καὶ τοῦ Ξενοφάνους τοῦ Κολοφωνίου εἰς τὴν Ἑλέαν τῆς Ἰταλίας εἶχον πολλοὺς μαθητάς καὶ ἀνέδειξαν σπουδαίους ἄνδρας, μεταξύ τῶν ὁποίων ἐξέχουσαν θέσιν κατέχουν οἱ φιλόσοφοι Παρμενίδης καὶ Ἐμπεδοκλῆς. Τὰ μαθηματικά καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπιστήμη ἔλαβον ἐπίσης ἀνάπτυξιν ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν Ἰώνων σοφῶν, ἐγκατεστημένων εἰς τὰς ἀποικίας τῆς Δύσεως.

Παραλλήλως ἤνθησαν καὶ αἱ τέχναι. Εἰς τὴν τέχνην τῶν Ἑλλήνων τῆς Δύσεως ἐπικρατεῖ ὁ βαρὺς δωρικὸς ρυθμὸς. Τὰ σωζόμενα μνημεῖα προδίδουν τὴν προσπάθειαν τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν ὑπὲρ τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἁρμονίας, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν τοὺς Ἕλληνας τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες τῆς Δύσεως ἠγάπων τὸ κολοσσιαῖον, τὸ βαρὺ καὶ τὸ πολυτελές.

**ΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ: ΚΥΜΗ.** Ἡ Κύμη, ἡ ἀρχαιότερα ἑλληνικὴ ἀποικία τῆς Δύσεως, ἀπετέλεσε τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας. Δὲν ἦτο εὐκόλος ἡ ζωὴ διὰ τοὺς Χαλκιδεῖς κατοίκους τῆς πόλεως. Οἱ βάρβαροι γείτονές των Τυρρηνοὶ ἦσαν διαρκῆς ἀπειλή καὶ αἱ συγκρούσεις τῶν πολεμικῶν των μὲ τοὺς στόλους τῶν Καρχηδονίων ἦσαν συχναὶ καὶ πεισμα-

τώδεις. Ἐν τούτοις οἱ ναυτικοὶ καὶ οἱ ἔμποροι τῆς Κύμης εἶχον ἐξαιρετικὰ ὠργανωμένον εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἔμποριον.

Προϊόντα τῆς Ἰταλίας, ἰδίως σίτος, μετεφέροντο εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἑλληνικὰ προϊόντα ( ἄγγεα, σκεύη, ὄπλα κ.λπ. ) ἐγείμιζον τὰς ἰταλικὰς ἀγοράς. Οἱ ἔμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἰταλίας ἔφερον τοὺς Κυμαίους εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Τυρρηνοὺς, τοὺς Λατίνους καὶ ἄλλους ἐγχωρίους. Οἱ Κυμαῖοι ἔγιναν διδάσκαλοι τῶν. Τοὺς ἐδίδαξαν τὸ ἀλφάβητον τῆς Χαλκίδος καὶ τοὺς ἐμήτησαν εἰς τὸν πολιτισμὸν. Ἡ Κύμη εἶχε γίνῃ πρόδρομος τῆς Ρώμης.

**ΣΥΒΑΡΙΣ — ΚΡΟΤΩΝ — ΤΑΡΑΣ.** Ἀπὸ τὰς ἄλλα; ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας σπουδαιότερα ἦσαν ἡ Σύβαρις, ὁ Κρότων καὶ ὁ Τάρας.

Ἡ Σύβαρις εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος ἀπέκτησε γρήγορα τὴν φήμην πλουσίας καὶ πολυανθρώπου πόλεως. Τὰ πλοῦτη τῆς ὤφειλεν εἰς τὴν κατάπληκτικὴν γονιμότητα τοῦ ἐδάφους τῆς. Ὁ σίτος καὶ ἡ ἄμπελος κατελάμβανον ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς καλλιεργησίμου γῆς καὶ ἀπέδιδον πολλὰ εἰς τοὺς κατοίκους. Οἱ Συβαρίται εἶχον ἀναπτύξει ἔμπορικὰς σχέσεις μὲ τοὺς γείτονάς τῶν καὶ τὰς πόλεις τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἰδιαιτέροι δεσμοὶ τοὺς συνέδεον μὲ τοὺς Μιλησίους.

Περίφημοι διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν ἦσαν αἱ ἑορταὶ τῆς Συβάρεως. Οἱ Συβαρίται ἠγάπων ὑπερβολικὰ τὴν χλιδὴν καὶ διὰ τοῦτο ἀπέκτησαν κακὸν ὄνομα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἀργότερα, ἐξ αἰτίας πολιτικῶν διαφορῶν, περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον μὲ τὴν γειτονικὴν πόλιν Κρότωνα. Ἡ Σύβαρις ὑπέκυψε καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας ( 510 π.Χ. ).

Ὀλίγον νοτιώτερον ὁ Κρότων, εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν τῆς σημερινῆς χερσονήσου τῆς Καλαβρίας, διετήρησε τὸν αὐστηρὸν χαρακτῆρα τῶν Ἀχαιῶν ἀποίκων του. Οἱ Κροτωνιάται ἐπλούτησαν ἀπὸ τὰς εὐφόρους γαίας τῶν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἀλλὰ δὲν παρεσύρθησαν ποτὲ εἰς τὴν τρυφηλὴν ζωὴν. Ἠγάπησαν τὸν ἀθλητισμὸν καὶ διεκρίθησαν ἐπανειλημμένως εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. Τὸν θαυμασμὸν ὄλων τῶν Ἑλλήνων εἶχεν ἀποσπάσει ὁ Ὀλυμπιονίκης



Νόμισμα Κρότωνος.



Μίλων ὁ Κροτωνιάτης, ὁ ὀνομαστότερος ἀπὸ τοὺς ἀθλητὰς τῆς ἀρχαιότητος. Διὰ τὴν ὑπερφυσικὴν του δύναμιν διηγήθησαν πολλὰ.

Ἐπὶ τοῦ Λακινίου ἀκρωτηρίου οἱ ἄποικοι ἔκτισαν πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας ναόν, ὁ ὁποῖος ἔγινε τὸ θρησκευτικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἰταλίας. Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 6ου αἰῶνος π.Χ. τὴν πόλιν ἐκυβέρνησαν οἱ μαθηταὶ τοῦ ἐγκατασταθέντος ἐκεῖ φιλοσόφου Πυθαγόρου. Κατήγοντο ἀπὸ ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας καὶ διετήρησαν ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐξουσίαν.

Ὁ Τάρας εἰς τὸν βόρειον μυχὸν τοῦ ὀμωνύμου κόλπου, ἦτο ἀποικία δωρικὴ. Οἱ Λάκωνες κάτοικοί του εἶχον φέρει μαζί των τοὺς θεοὺς καὶ τὰς συνηθείας τῆς πατρίδος των. Μὲ τὴν ἐργατικότητά των ἡ πόλις ἀπέκτησε πλοῦτον καὶ δύναμιν. Οἱ Ταραντῖνοι ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν, ἤσκουν τὴν ἀλιεῖαν καὶ εἶχον ἀναπτύξει σημαντικῶς τὴν βιομηχανίαν ἔργων ἀγγειοπλαστικῆς. Περίφημα ἔξ ἄλλου ἦσαν τὰ ὑφαντουργεῖα των καὶ τὰ ἐργαστήρια βαφῆς τῶν ὑφασμάτων. Ἡ παραγωγή πορφύρας ἀπὸ θαλάσσια κογχύλια ἦτο ἀποκλειστικὴ εἰδικότης τῶν Ταραντίνων. Διεξῆγον ἐμπόριον μὲ ὅλας τὰς χώρας τῆς Μεσογείου καὶ κατέβαλλον κάθε προσπάθειαν διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν πρόοδον καὶ τὴν διαρκῆ ἀκμὴν τῆς πόλεως των.

**Αἱ ἀποικίαι τῆς Σικελίας : ΣΥΡΑΚΟΥΣΑΙ.** Αἱ Συρακοῦσαι εἶναι ἡ μόνη ἀποικία τῶν Κορινθίων εἰς τὴν Σικελίαν. Ἡ πόλις ἰδρύθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰῶνος ( 734 π.Χ. ) καὶ πολὺ ταχέως ἔγινεν ἡ πολυανθρωποτέρα καὶ πλουσιωτέρα πόλις τῆς νήσου. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἀνεπτύχθησαν πολὺ τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία, ἡ ναυτιλία καὶ αἱ τέχναι. Συρακοῦσιοι τεχνῖται κατεργάζοντο τὸν σίδηρον, τὸν



Νόμισμα Συρακουσῶν.  
Ἡ νύμφη Ἀρέθουσα καὶ  
Τέθριππον.

χαλκί ν καὶ τὸν ἄργυρον, ἔμποροι ἐξήγον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν σῆτον καὶ οἶνον, ναυτικοὶ διέσχίζον ἀφόβως τὴν θάλασσαν τῆς Μεσογείου. Ἡ μικρὰ νῆσος Ὀρτυγία ἐπροστάτευε τὸν μεγάλον λιμένα τῶν Συρακουσῶν, ἐνῶ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἐκτεταμένον τεῖχος περιβάλλον τὰ πέντε μεγάλα τμήματα τῆς πόλεως, παρείχεν ἀσφάλειαν εἰς τοὺς κατοίκους. Αἱ Συρακοῦσαι ἐφημίζοντο διὰ τοὺς ὠραίους ναοὺς, τὰ θέατρα καὶ τὰ γυμναστήρια. Τὰ θαυμάσια νομίσματά των ἦσαν ἀληθινὰ ἀριστουργήματα τέχνης.

Αἱ Συρακοῦσαι προωρισμένοι νὰ ἔχουν τὴν ἡγεσίαν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τῆς νήσου ἐρριψοκινδύνευσαν μαζί των εἰς σκληροὺς πολέμους πρὸς τοὺς Καρχηδονίους καὶ τοὺς Τυρρηνοὺς. Τὴν πόλιν ἐκυβέρνησεν ἡ ἀριστοκρατία τὴν ὁποίαν διεδέχθησαν ἀργότερον (5ον αἰῶνα π.Χ.) οἱ τύρανοι. Ὁ Γέλων καὶ ὁ Ἰέρων ἦσαν ἀπὸ τοὺς ὀκταστούς τυράννους τῆς ἀρχαιότητος.

**ΣΕΛΙΝΟΥΣ — ΓΕΛΑ — ΑΚΡΑΓΑΣ.** Ἐπὶ τῆς νοτίου παραλίας τῆς νήσου, ἐστραμμένοι πρὸς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν τῆς Καρχηδόνας, ἤκμαζον αἱ πόλεις Σελινοῦς, Γέλα καὶ Ἀκράγας. Ἡ δυτικωτέρα ἐξ αὐτῶν, ἡ Σελινοῦς, ἰδρῦθη τὸ 629 π.Χ. ἀπὸ Μεγαρεῖς. Εἶχε δύο λιμένας, διπλὴν ἀκρόπολιν καὶ ἐτέμενετο ἀπὸ ὠραίας λεωφόρους μὲ θαυμάσιον ἀποχευτικὸν σύστημα. Τὰ περίχωρά της ἐκαλύπτοντο ἀπὸ ἐλαιόδενδρα. Κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα ἐφθασεν εἰς ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν. Ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν προκαλοῦν σήμερον τὰ ἐρείπια ἐννεὰ μεγάλων ναῶν, χαρακτηριστικῶν διὰ τὴν τέχνην τῶν Ἑλλήνων τῆς Δύσεως.

Δωρικαὶ ἦσαν αἱ δύο ἄλλαι πόλεις, Γέλα καὶ Ἀκράγας. Τὴν Γέ-



Νόμισμα Ἀκράγαντος.



Ἐρείπια ναοῦ τοῦ Σελινοῦντος.

λαν ἔκτισαν τὸ 690 π.Χ. Κρήτες καὶ Ρόδιοι. Ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ προώδευσε ταχέως. Ἡ γεωργία ἦτο ἡ κυριωτέρα ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς. Ἡ ἔλλειψις καλοῦ λιμένος δὲν ἤμπόδιζε τὴν Γέλαν νὰ ἀναπτυχθῇ ἐμπορικῶς.

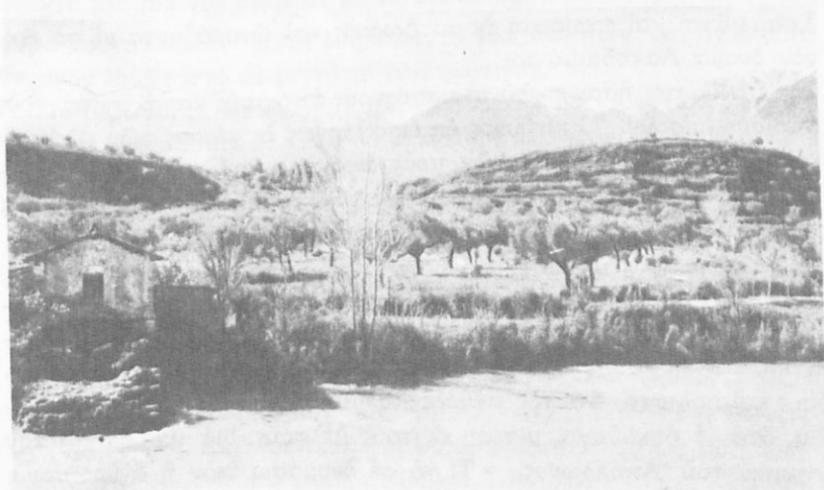
Ὁ Ἀκράγας, ἀποικία τῶν Ροδίων, εἰς τὸ μέσον μεταξύ Γέλας καὶ Σελινοῦντος, ἀπέκτησε πλοῦτον ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς ἐλαίας. Αἱ ἀγοραὶ τῆς Μεσογείου καὶ αὐταὶ ἀκόμη τῆς ἀντιπάλου Καρχηδόνας ἐπρομηθεύοντο οἶνον καὶ ἔλαιον ἀπὸ τὸν Ἀκράγαντα. Εἰς τὴν πόλιν συνεσωρεύοντο θησαυροί, οἱ ὅποιοι τὴν ἐστόλισαν μὲ ὠραῖα κτήρια, ναοὺς καὶ θεάτρα. Μετὰ τὰς Συρακούσας ὁ Ἀκράγας ἔγινεν ἡ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Σικελίας. Ὀνομαστὸς διὰ τὴν ἀγριότητά του ἔγινεν ὁ Ἀκραγαντῖνος τύραννος Φάλαρις ( 6ος αἰὼν π.Χ. ).

## Η ΣΠΑΡΤΗ

**Η ΛΑΚΩΝΙΚΗ.** Οἱ Σπαρτιᾶται, ἡ ἰσχυροτέρα δωρική φυλή, ἐγκατεστάθησαν, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα τῆς Λακωνικῆς. Ἡ Λακωνικὴ εἶναι στενὴ καὶ ἐπιμήκης πεδιάς μεταξύ δύο ὑψηλῶν ὄρεων μὲ ἀποτόμους κατωφερείας, τοῦ Ταυγέτου πρὸς δυσμὰς καὶ τοῦ Πάρνωνος πρὸς ἀνατολάς. Ἡ πεδιάς αὐτὴ ἔχει μορφήν κοιλώματος καὶ διὰ τοῦτο «κοίλη Λακεδαίμων» ἐλέγετο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους. Διὰ μέσου τοῦ κοιλώματος ρεεὶ ὁ μικρὸς ποταμὸς Εὐρώτας.

Τὸ ἔδαφος τῆς Λακωνικῆς ἦτο ἀρκετὰ εὐφορον καὶ παρῆγε σιτηρὰ. Εἰς τοὺς λόφους τῆς ἐφέυετο ἡ ἀμπελος καὶ τὰ ὄρη τῆς ἦσαν κατάλληλα διὰ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἐπειδὴ ὁμως αἱ ἀκταὶ τῆς δὲν ἔχουν καλοὺς λιμένας, διὰ τοῦτο δὲν ἀνεπτύχθησαν ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ χώρα ἔμεινε γεωργικὴ. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα ἰδρῦθη τὸ ἰσχυρότερον στρατιωτικὸν κράτος τῆς Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σπάρτην.

Ἡ κοιλάς τοῦ Εὐρώτα καὶ ὁ Ταυγέτος.



**ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΛΑΚΩΝΙΚΗΣ.** Οί κατακτηταί Δωριεῖς ἐκ τῆς πόλεως Σπάρτης ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Εὐρώτα ὠνομάσθησαν Σπαρτιαῖται. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ κυρίαρχοι, οἱ ὅποιοι εἶχον εἰς χεῖράς των τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Οἱ Σπαρτιαῖται ἀπετέλουν τὸν διαρκῆ στρατὸν τῆς πολιτείας καὶ ἡσχολοῦντο μόνον μετὰς δημοσίας ὑποθέσεις. Ἐζῶν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων των, διότι κάθε Σπαρτιατῆς εἶχε τὸν κλῆρὸν του, τὸν ὅποιον, ἐπειδὴ ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν, δὲν ἠδύνατο νὰ πωλήσῃ.

Ἡ Λακωνικὴ ἐμοιράσθη εἰς κλήρους (κομμάτια γῆς) μεταξὺ τῶν νικητῶν. Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι Ἀχαιοί, οἱ ὅποιοι ὑπεδουλώθησαν, ἔγιναν εἰλωτες, δηλαδὴ δούλοι τῶν νέων των κυρίων καὶ κατενεμήθησαν εἰς κάθε κλῆρον περισσότεροι τοῦ ἐνὸς μετὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ των. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ καλλιεργοῦν τὸν κλῆρον τοῦ κυρίου των καὶ νὰ παραδίδουν εἰς αὐτὸν ὠρισμένον ποσὸν ξηρῶν καὶ ὑγρῶν καρπῶν. Οἱ εἰλωτες ὑπῆρέτουν εἰς τὸν στρατὸν ὡς φίλοι, δηλαδὴ ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι, δι' ἀνδραγαθίαν δὲ ἠδύνατο νὰ ἐλευθερωθοῦν καὶ τότε κατετάσσοντο εἰς τοὺς νεοδαμῶδεις, δηλαδὴ εἰς τὴν τάξιν τῶν νέων πολιτῶν.

Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς κατακτητὰς ἐγκατεστάθησαν ὡς μικροῖδιοκτῆται εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη καὶ ἔζων εἰς μικρὰς κωμοπόλεις. Ἦσαν ἐλεύθεροι πολῖται καὶ ὑπεχρεοῦντο εἰς στρατιωτικὴν θητείαν. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν περίοικοι, ἡσχολοῦντο δὲ μετὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας. Σπαρτιαῖται καὶ περίοικοι ἦσαν Δωριεῖς καὶ ὠνομάζοντο μετὰ τὸ κοινὸν ὄνομα Λακεδαιμόνιοι.

Οἱ εἰλωτες ἦσαν πολὺ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατακτητὰς, τοὺς ὁποίους ἐμίσουν. Ὁ κίνδυνος ἐπαναστάσεως ἐκ μέρους τῶν εἰλωτῶν καὶ ἡ ὀρμὴ τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς ἀπόκτησιν νέων χωρῶν ἐπέβηλον εἰς αὐτοὺς τὴν καθαρῶς στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν τῆς πολιτείας των. Ἡ Σπάρτη ὠμοίαζε μετὰ διαρκῆς στρατόπεδον.

**Ο ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ.** Οἱ Ἀρχαῖοι ἀπέδιδον τὴν ὀργάνωσιν τοῦ σπαρτιατικοῦ κράτους καὶ τὴν αὐστηρὰν νομοθεσίαν του εἰς ἓνα σοφὸν νομοθέτην, τὸν Λυκοῦργον. Περί τοῦ βίου του διηγήθησαν πολλοὺς μύθους καὶ μάλιστα, ὅτι τὸν ἐνεθάρρυνε πολὺ εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ ἡ Πυθία, ὅταν ὁ Λυκοῦργος μετέβη εἰς τοὺς Δελφοὺς, διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τοῦ Ἀπόλλωνος. « Τί νὰ σὲ ὠνομάσω θεὸν ἢ ἄνθρωπον »

Είπεν εις αὐτὸν ἡ Πυθία καὶ τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι οἱ νόμοι τοῦ θὰ ἀναδείξουν τὴν Σπάρτην εἰς μεγάλην καὶ ἰσχυρὰν δύναμιν. Σήμερον ὁ Λυκοῦργος θεωρεῖται μυθικὸν πρόσωπον. Τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης δὲν εἶναι ἔργον ἑνὸς νομοθέτου, ἀλλὰ διήλθε μακρὸν στάδιον ἀναπτύξεως, ἕως ὅτου λάβῃ τὴν ὀριστικὴν του μορφὴν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους.

**ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ.** Ἡ Σπάρτη εἶχε δύο βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν παράδοσιν κατήγοντο ἀπὸ τὸν Ἡρακλέα. Οἱ δύο βασιλεῖς κατ' ἀρχὰς συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς ἐξουσίας, θρησκευτικὴν, στρατιωτικὴν, δικαστικὴν. Εἰς τὸν πόλεμον ἦσαν ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ εἶχον μεγάλην δύναμιν. Πολὺ ἔνωρις ὁμως ἡ ἐξουσία των ἐξησθῆναι καὶ διετήρησαν μόνον τιμητικὰ δικαιώματα. Προῆδρευον εἰς τὴν γερουσίαν, εἶχον διπλὴν μερίδα εἰς τὰ συσσίτια, τιμητικὴν θέσιν εἰς τοὺς ἀγῶνας, μεγαλύτερον κλῆρον καὶ μεγαλυτέραν μερίδα εἰς τὰ λάφυρα τοῦ πολέμου. Ὅλοι ἐσηκῶνοντο ἐνώπιόν των καὶ ὅταν ἀπέθνησκον ἐθάπτοντο μὲ μεγάλην ἐπισημότητα.

Ἡ Γερουσία. Τὸ κράτος κυβερνᾷ συμβούλιον γερόντων, ἡ σπαρτιατικὴ « γερουσία ». Τὴν γερουσίαν ἀποτελοῦν 28 ἰσόβια μέλη ἀπὸ τοὺς συμπληρώσαντας τὸ 60ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των. Τὰ μέλη τῆς γερουσίας ἐξέλεγον οἱ εὐγενεῖς ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους κτηματίας.

Ἡ Ἐκκλησία. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ὠνομάζετο Ἀπέλλα καὶ ἀπετελεῖτο ἐξ ὄλων τῶν πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἡλικίαν ἄνω τῶν 30 ἐτῶν. Συνήρχετο κατὰ πᾶσαν πανσέληνον εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ ἔργον εἶχε νὰ ἀποφασίζῃ περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, νὰ ἐκλέγῃ τοὺς γέροντας εἰς τὴν γερουσίαν, τοὺς ἐφόρους καὶ τοὺς παιδονόμους, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν ἐπιμέλειαν τῶν παιδῶν τῆς Σπάρτης καὶ νὰ ψηφίζῃ τοὺς νόμους. Αἱ ἀποφάσεις της ἐλαμβάνοντο μόνον διὰ βοῆς χωρὶς συζήτησιν.



Λυκοῦργος.

Οἱ Ἐφοροὶ. Εἰς τὴν Σπάρτην τὴν ἀνωτέραν ἐξουσίαν εἶχον οἱ 5 ἔφοροι. Ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον ἀστυνομικὰ καθήκοντα, κατόπιν ὅμως συνεκέντρωσαν ὅλην τὴν ἐξουσίαν καὶ ἔγιναν παντοδύναμοι. Ἐπέβλεπον τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ παύουν, τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ὁποίους ἠδύνατο νὰ εἰσάγουν εἰς δίκην, τοὺς πολίτας διὰ νὰ τηροῦν τὰς παλαιὰς συνηθείας καὶ τοὺς νόμους. Εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἔρχονται εἰς διαπραγματεύσεις μὲ ξένους καὶ νὰ συνοδεύουν τὸν βασιλέα κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν διὰ νὰ τὸν ἐπιβλέπουν. Τέλος οἱ ἔφοροι εἶχον τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων καὶ ἐπέβλεπον τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων.

**Ἡ ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ.** Ἡ ἀγωγή τῶν πολιτῶν εἰς τὴν Σπάρτην εἶναι σύμφωνος μὲ τὸν στρατιωτικὸν τῆς χαρακτῆρα. Ὁ Σπαρτιάτης ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεώς του ἀνῆκεν εἰς τὴν πολιτείαν. Τὰ νεογέννητα παιδιὰ ἐξητάζοντο ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας καὶ ὅσα εὐρίσκοντο ἀσθενικὰ καὶ ἀνάπηρα δὲν ἐνεγράφοντο εἰς τὸν κατάλογον τῶν Σπαρτιατῶν, ἔχανον δηλαδὴ τὰ πολιτικά των δικαιώματα. Τὰ ὑγιᾶ καὶ ἀρτιμελῆ ἀπεδίδοντο εἰς τὴν μητέρα των, ἡ ὁποία τὰ ἀνέτρεφεν μέχρι τοῦ ἑβδόμου ἔτους. Ἀπὸ τὴν ἡλικίαν αὐτὴν τὰ παρελάμβανεν ἡ πολιτεία καὶ αὐτὴ ἐφρόντιζε νὰ τὰ ἀναθρέψῃ, ὅπως ἤθελεν.

Ἡ ἀνατροφή τῶν παιδῶν ὑπὸ τῆς πολιτείας σκοπὸν εἶχε νὰ κάμῃ τὰ σώματά των εὖρωστα μὲ τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις καὶ τὴν σκληραγωγίαν διὰ νὰ γίνουν καλοὶ στρατιῶται. Συνήθιζον νὰ ὑπομένουν εὐκόλως τὴν πείναν, τὴν δίψαν, τὸ ψῦχος, τὸν καύσωνα, τὴν ἀγρυπνίαν. Ἐβάδιζον ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδητοι καὶ ἐφόρουσαν τὸ αὐτὸ ἔνδυμα χειμῶνα καὶ θέρος. Διὰ νὰ συνηθίζουσαν νὰ ὑποφέρουσαν κάθε σωματικὸν πόνον ἀγογγύστως, εἰς ὠρισμένας ἑορτὰς τὰ ἐμαστίγωνον μέχρι αἵματος. Ἐπέτρεπον εἰς αὐτὰ ἀκόμη καὶ νὰ κλέπτουσαν ἰδίως φαγώσιμα, διὰ νὰ συμπληρῶνουν τὴν τροφήν των. Τοιοῦτοτρόπως ἐσυνήθιζον εἰς τὴν πονηρίαν τοῦ πολέμου. Ἐὰν ὅμως συνέλαβάνοντο νὰ κλέπτουσαν ἐτιμωροῦντο αὐστηρῶς διὰ τὴν ἀνεπιτηδειότητά των. Ἐκοιμῶντο καθ' ὀμάδας εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐπάνω εἰς κλίνας ἀπὸ καλάμια, τὰ ὁποία ἔκοπτον ἀπὸ τὰς ὄχθας τοῦ Εὐρώτα. Ἐγυμνάζοντο συνεχῶς εἰς τὸν δρόμον, τὴν πάλην, τὸ ἄλμα, τὸν δίσκον καὶ τὸ ἀκόντιον.

Ἡ καθαρῶς στρατιωτικὴ ἀγωγή τῶν παιδῶν περιώριζε τὴν πνευματικὴν τῶν μόρφωσιν. Ἐμάνθανον μόνον ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν, ἀπεστήθιζον τοὺς νόμους τοὺς ἀποδιδόμενους εἰς τὸν Λυκοῦργον καὶ ἠσκοῦντο εἰς τὸ νὰ ᾄδουν πατριωτικὰ ᾠσματα καὶ νὰ χορεύουν χοροὺς πολεμικοὺς. Ὅταν κατὰ τὰς ἑορτὰς ἐχόρευον ἐσχηματίζοντο τρεῖς χοροί, τῶν γερόντων, τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν παιδῶν.

Καὶ οἱ μὲν γέροντες ἐχόρευον καὶ ἔψαλλον πρῶτοι :

Ἡμεῖς ἡμεθα κάποτε γενναῖα παλληκάρια.

Οἱ ἄνδρες ἔψαλλον :

Τώρα εἴμεθα ἡμεῖς, καὶ ἂν θέλῃς, μπορεῖς νὰ δοκιμάσῃς.

Καὶ οἱ παῖδες ἀπήντων :

Ἡμεῖς θὰ γίνωμεν πολὺ καλύτεροί σας.

Ἐδιδάσκοντο προσέτι οἱ νέοι νὰ εἶναι σεμνοί, νὰ σέβωνται τοὺς γέροντας, νὰ ἴστανται ὡς ἀγάλματα καὶ σιωπηλοὶ ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων καὶ νὰ ἐκφράζον με συντόμους φράσεις σπουδαίας σκέψεως. Αὐτὸ ἐλέγετο λακωνισμός.

Καὶ τὰ κορίτσια τῶν Σπαρτιατῶν ἀντρέφοντο δημοσίᾳ, ὅπως οἱ νέοι. Ἐγυμνάζοντο καὶ αὐτὰ ὁμοίως καὶ εἶχον ὡς μόνον ἕνδυμα ἓνα χιτῶνα, ποὺ ἔφθανε μέχρι τῶν γονάτων, διὰ νὰ ἔχουν ἐλευθερίαν εἰς τὰς κινήσεις των. Ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ παρευρίσκοντο εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀνδρῶν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες περιώριζον τὰς γυναῖκας εἰς τὴν οἰκίαν. Μὲ τὴν ἀνατροφὴν αὐτὴν αἱ γυναῖκες τῶν Σπαρτιατῶν ἐγίνοντο δυναταὶ εἰς τὸ σῶμα καὶ γενναῖαι εἰς τὴν ψυχὴν, πραγματικαὶ γυναῖκες πολεμιστῶν, αἱ ὁποῖαι ἐθεώρουν ὡς καθήκον νὰ παρορμοῦν τοὺς ἄνδρας των εἰς τὴν μάχην. Ἡ μήτηρ, ὅταν παρέδιδε τὴν ἀσπίδα εἰς τὸν υἱὸν της, τοῦ ἔλεγεν : « Ἡ τὰν ἦ ἐπὶ τᾶς », δηλαδὴ ἦ νὰ φέρῃς τὴν ἀσπίδα ὀπίσω νικητῆς ἢ νὰ σὲ φέρουν ἐπάνω εἰς αὐτὴν νεκρόν.

**Ο ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ.** Ὁ Σπαρτιάτης ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ μέχρι τοῦ ἑξήκοστοῦ ἔτους ἦτο στρατιώτης καὶ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὸν πόλεμον, ὃ ὁποῖος ἦτο δι' αὐτὸν πανήγυρις. Ἐθεώρει καθήκον του νὰ μάχεται καὶ νὰ ἀποθνήσκῃ ὑπὲρ πατρίδος. Κατὰ τὴν μάχην ἔμενε σταθερὸς εἰς τὴν θέσιν του καὶ ἦ ἐνίκα ἢ ἐπιπτε νεκρός. Ἡ ἐγκατάλειψις τῆς θέσεως ἐθεωρεῖτο ὡς μεγάλη ἐντροπὴ καὶ ὃ « τρέσας », ὅπως ἐλέγετο ὃ δειλός, ποὺ ἔφευγεν ἀπὸ τὴν μάχην ἢ ἔρριπτε τὴν ἀσπίδα



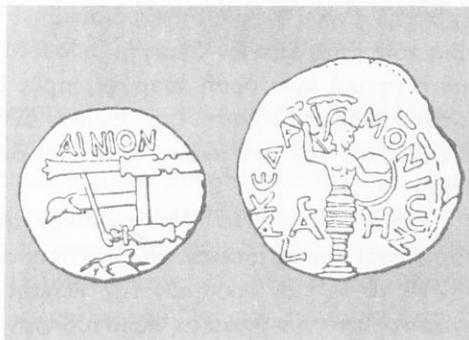
Σπαρτιᾶται ὀπλίται.

του, περιεφρονεῖτο ἀπὸ ὄλους.

Τὸ κύριον σῶμα τοῦ Σπαρτιατικοῦ στρατοῦ ἀπετέλουν οἱ ὀπλίται, οἱ ὅποιοι ἔφερον ἀμυντικὰ καὶ ἐπιθετικὰ ὄπλα. Ὡς ἀμυντικὰ ὄπλα εἶχον τὸ κράνος διὰ νὰ προφυλάττη τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον, τὸν θώρακα διὰ νὰ προφυλάττη τὸ στήθος, τὰς κνημίδας διὰ νὰ προφυλάττουν τοὺς πόδας καὶ ἀσπίδα στρογγύλην διὰ νὰ προστατεύη τὸ σῶμα. Ὡς ἐπιθετικὰ ὄπλα εἶχον δόρυ μακρὸν καὶ ξίφος βραχύ.

Οἱ ὀπλίται παρετάσσοντο ὁ εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου, οὕτως ὥστε τὸ δεξιὸν ἐκάστου νὰ καλύπτεται ἀπὸ τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τῆς ἀσπίδος τοῦ παραστάτου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίζετο ἓν συμπαγὲς τεῖχος, ἡ σπαρτιατικὴ φάλαγξ, ἡ ὁποία ἐβάδιζεν εἰς τὴν μάχην μὲ τὸν ἦχον αὐλοῦ, ἐνῶ ἔφαλλε τὸν παιᾶνα, πολεμικὸν ἐμβατήριον. Ἡ Σπάρτη ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις ἔμεινεν ἀτείχιστος, διότι ὡς τεῖχη ἐχρησίμευον ἡ ἀνδρεία καὶ τὰ στήθη τῶν πολιτῶν τῆς.

**Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΣΠΑΡΤΙΑΤΩΝ.** Οἱ Σπαρτιᾶται ἦσαν πολὺ ὀλιγαρκεῖς, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλουν πολὺ τὰ λεγόμενα συσσίτια. Ὅλοι δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 20οῦ μέχρι τοῦ 60οῦ ἔτους ἔτρωγον μαζὶ καὶ διέμενον ἀνὰ 15 εἰς σκηνας καὶ ὄχι εἰς τὰς οἰκίας των. Τὰ κοινὰ αὐτὰ δεῖπνα ἐλέγοντο συσσίτια. Τὸ φαγητὸν ἦτο πολὺ ἀπλοῦν. Ἡ κυριωτέρα τροφή των ἦτο ὁ μέλας ζυμὸς ἀπὸ χοιρινὸν κρέας, ξίδι καὶ ἀλάτι. Ἐντὸς αὐτοῦ ἔβαπτον τὸν κρίθινον ἄρτον των. Ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰ συσσίτια ἦτο ὑποχρεωτικὴ δι' ὄλους, ἀκόμη καὶ διὰ τοὺς βασιλεῖς.



Διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν συσσιτίων ὁ καθένας ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ συνεισφέρει ἀνάλογον ποσὸν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά του. Ὄταν κα-  
νεῖς λόγῳ πενίας δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ παρέχῃ τὴν εἰσφορὰν διὰ τὴν  
κοινὴν τροφήν, ἔχανε τὰ πολιτικά του δικαιώματα. Ἡ κοινὴ αὐτῆ  
ζωὴ τῶν νέων τῆς Σπάρτης συνετέλει καὶ εἰς τὴν μεταξύ των ἀνά-  
πτυξιν τοῦ αἰσθήματος τῆς φιλίας.

Ὁ βίος τῶν Σπαρτιατῶν, καθὼς βλέπομεν, ἦτο καθαρῶς στρα-  
τιωτικός. Ὅλα εἰς τὴν Σπάρτην, ἀνατροφή παιδίων, ἔθιμα, νόμοι,  
σκοπὸν ἔχουν νὰ κάμουν τοὺς πολίτας σκληραγωγημένους καὶ ἀν-  
δρείους στρατιώτας. Διὰ νὰ μὴ νοθευθῇ μὲ ξένας συνθηεῖας ἡ αὐστηρὰ  
στρατιωτικὴ ἀγωγή τῶν πολιτῶν ἀπηγορεύοντο εἰς τοὺς Σπαρ-  
τιατάς τὰ ταξίδια ἔξω τῆς χώρας των. Καὶ εἰς τοὺς ξένους, οἱ ὁποῖοι  
ἔπεσκέπτοντο τὴν Σπάρτην, δὲν ἐπετρέπετο νὰ μείνουν πολὺν χρό-  
νον. Τὴν ἀποδημίαν καθίστα ἀδύνατον καὶ τὸ νόμισμα τῆς Σπάρτης,  
τὸ ὁποῖον ἦτο σιδηροῦν. Λόγῳ τοῦ βάρους του ἦτο δύσχρηστον  
καὶ δυσμετακόμιστον, ὡς τοιοῦτον δὲ οὐδεμίαν κυκλοφορίαν εἶχε  
πέραν τοῦ Σπαρτιατικοῦ κράτους. Ἡ χρῆσις τῶν σιδηρῶν νομισμά-  
των ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ κάμῃ τοὺς πολίτας νὰ μὴ εἶναι φιλάργυροι  
καὶ νὰ ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὸν πλοῦτον. Μὲ τὸν  
τρόπον αὐτὸν τῆς ζωῆς τῶν πολιτῶν τῆς ἡ Σπάρτη ἔγινε μεγάλη  
δύναμις καὶ διετηρήθη ἀκμαία, ὅταν αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ πόλεις πε-  
ριῆλθον εἰς παρακμήν.

**ΟΙ ΜΕΣΣΗΝΙΑΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ.** Ἡ Σπάρτη εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐπεκτείνῃ  
τὰ ὄριά της, διότι ὁ πληθυσμὸς της εἶχεν αὐξηθῆ καὶ ἦτο ἀναγκαία ἡ

ἀπόκτησις νέου ἐδάφους πρὸς διανομήν. Ἐκτὸς τούτου καὶ ἡ στρατιωτική τῶν Σπαρτιατῶν ἀγωγή ἠσθάνετο τὸν πόλεμον ὡς ἀνάγκην. Ἡ κατακτητική των ὀρμὴ ἐστράφη πρὸς δυσμὰς ἐναντίον τῆς γειτονικῆς καὶ εὐφόρου Μεσσηνίας. Ἔγιναν δύο μακροχρόνιοι πόλεμοι κατὰ τὸν 8ον καὶ τὸν 7ον αἰῶνα οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται Μεσσηνιακοὶ πόλεμοι.

Κατὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον (743 - 724 π.Χ.) οἱ Μεσσήνιοι μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρήσουν τὴν ὑπαιθρον ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ ὄχυρόν φρούριον τῆς Ἰθώμης καὶ ἐκεῖ ἐξηκολούθησαν ἀντιστάμενοι ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἀριστόδημον. Οἱ Σπαρτιαῖται κατῶρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν Ἰθώμην μετὰ εἰκοσαετῆ γενναίαν ἄμυναν τῶν Μεσσηνίων καὶ νὰ γίνουν κύριοι ὀλοκλήρου τῆς Μεσσηνίας. Ἡ πλουσία πεδιάς της ἐμοιράσθη εἰς κλήρους μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἔγιναν εἴλωτες.

Ἐπὶ ὀγδοῆκοντα ἔτη ἐστέναζον οἱ Μεσσήνιοι ὑπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγόν. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἀρχίζει ὁ δεῦτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (645 - 622 π.Χ.). Οἱ Μεσσήνιοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ νεαροῦ Ἀριστομένους, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ βασιλικὸν αἶμα, ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, τοὺς ἐνίκησαν καὶ τοὺς ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς Μεσσηνίας. Οἱ Σπαρτιαῖται ἔχασαν τὸ θάρρος των καὶ περιῆλθον εἰς φοβερὰν ἐσωτερικὴν κρίσιν ἀπὸ τὴν ὁποίαν τοὺς ἔσωσεν ὁ Ἀθηναῖος ποιητὴς Τυρταῖος. Μὲ τὰ ἐνθουσιώδη πολεμικὰ τραγούδια του ἠλέκτρισε τὴν ψυχὴν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐξήγειρε τὸ πατριωτικὸν των φρόνημα. Εἰς τὰ τραγούδια αὐτὰ ὑμνεῖται ἡ πολεμικὴ ἀνδρεία καὶ ὁ ἥρωικὸς θάνατος τοῦ νέου εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς μάχης. « Εἶναι ὠραῖον πρᾶγμα, λέγει ὁ Τυρταῖος, νὰ σκοτωθῆ γιὰ τὴν πατρίδα στὴν πρώτη γραμμὴ ἕνα παλληκάρι ποὺ πολεμáει σὰν γενναῖος ἄνδρας ».

Καὶ ἀλλοῦ λέγει :

« Ἡ ἀνδρεία εἶναι τὸ καλύτερον καὶ ὠραιότερον στολίδι καὶ αὐτὸ ἀξίζει νὰ φέρῃ ἕνα νέο παλληκάρι ».

Οἱ Σπαρτιαῖται ὤρμησαν κατὰ τῶν Μεσσηνίων καὶ τοὺς ἐνίκησαν μετὰ μακροὺς ἀγῶνας. Τότε ὁ ἥρωικὸς Ἀριστομένης μετὰ πολλοὺς ὀπαδοὺς του ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ μακρὰν τῆς πατρίδος. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους κατέφυγον εἰς τὴν Ζάγκλην τῆς Σικελίας, ὅπου εὔρον νέαν πατρίδα καὶ τὴν μετωνόμασαν Μεσσηνίαν. Ἄλλοι

μετέβησαν και έγκατεστάθησαν εις τήν 'Αρκαδίαν. "Όσοι έμειναν έγι-  
ναν ειλωτες και έκαλλιέργουν τούς άγρούς τών Σπαρτιατών.

**Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ.** Μετά τήν ύποταγήν τής Μεσση-  
νίας ή κατακτητική όρμη τής Σπάρτης έστράφη κατά τών βορείων γει-  
τόνων της 'Αρκάδων και 'Αργείων, αλλά συνήντησεν Ισχυράν αντί-  
στασιν. 'Η Σπάρτη μετέβαλε τότε τήν κατακτητικήν πολιτικήν της  
και προσεπάθησε νά αύξηση με συμμαχίας τήν δύναμίν της. Πολλοί  
λαοί και πολλαί πόλεις τής Πελοποννήσου, οί 'Αρκάδες, οί 'Ηλείοι,  
ή Κόρινθος, ή Σικυών και άλλαι πλήν του "Αργους έγιναν σύμμαχοί  
της. Εις τήν συμμαχίαν αύτήν προσεχώρησαν και πέραν του 'Ισθμού  
τά Μέγαρα και ή νήσος Αίγινα. Κάθε πόλις τής συμμαχίας είχε τήν  
ανεξαρτησίαν της, άλλ' ήτο ύποχρεωμένη νά ακολουθή τήν Σπάρτην  
εις τόν πόλεμον. Τοιουτοτρόπως ιδρύθη ή Πελοποννησιακή συμμα-  
χία κατά τόν βον αιώνα π.Χ., ή όποία απέβη ή πρώτη στρατιωτι-  
κή δύναμις τής 'Ελλάδος. Κατά τούς Περσικούς πολέμους ήτο ή  
ισχυροτέρα στρατιωτική όργάνωσις, τήν όποιαν διέθετον οί "Ελλη-  
νες έναντίον τών Περσών. Τήν Πελοποννησιακήν συμμαχίαν διηύθυ-  
νε συμβούλιον άπό αντιπροσώπους τών συμμαχικών πόλεων.

## ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

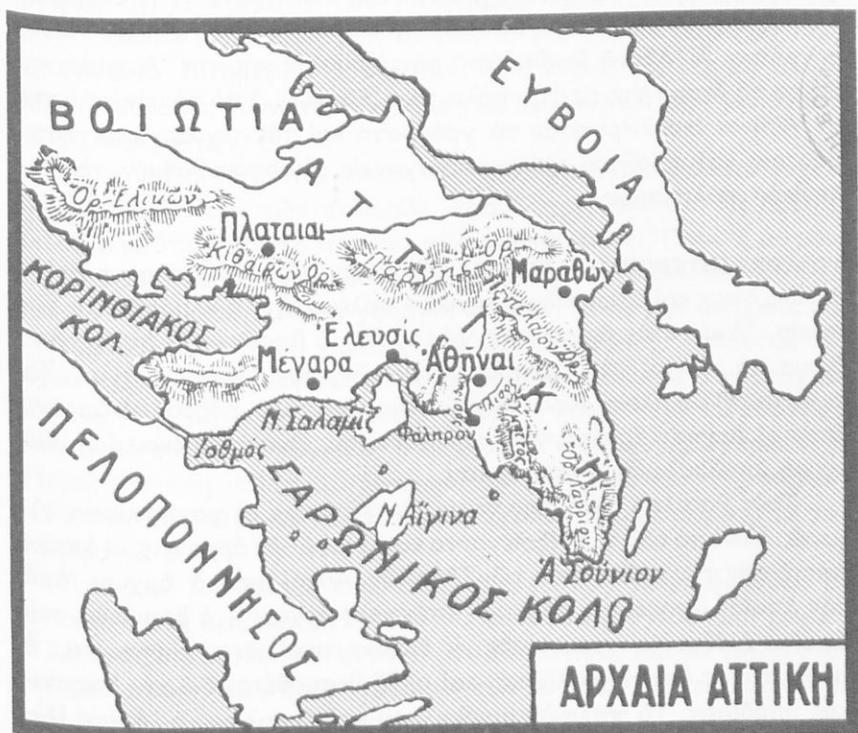
**Η ΑΤΤΙΚΗ.** Ἡ Ἀττικὴ εἶναι μικρὰ τριγωνικὴ χερσόνησος εἰς τὰ ΝΑ. τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὸ Σούνιον ἀκρωτήριον. Τὰ ὄρη Πάρνης καὶ Κιθαιρῶν χωρίζουν τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, καὶ τὰ ὕδατα τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου τὴν βρέχουν ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μεταξὺ τῶν ὁρέων τὰ ὁποῖα τὴν διατέμνου σχηματίζονται 4 πεδιάδες, τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Μεσογείων, τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Ἐλευσίνος. Πρὸς ἀνατολὰς ὑψώνονται ὁ Ὑμηττός καὶ τὸ Πεντελικόν, ὄρη ὀνομαστά, τὸ πρῶτον διὰ τὸ μέλι του καὶ τὸ δεύτερον διὰ τὰ μάρμαρά του.

Τὰ ὄρη τῆς Ἀττικῆς τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἐκαλύπτοντο ἀπὸ δάση καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς Κηφισὸς καὶ Ἰλισὸς, οἱ ὁποῖοι σήμερον εἶναι χεῖμαρροι, εἶχον περισσότερα ὕδατα. Τὸ ἔδαφος τῆς δὲν εἶναι γόνιμον καὶ εἰς τοὺς λόφους τῆς ἐκαλλιεργεῖτο ἡ ἄμπελος καὶ ἐφύετο ἡ ἐλαία. Αἱ ἄκται τῆς ἔχουν καλοὺς λιμένας καὶ καθὼς εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὴν θάλασσαν ἡ Ἀττικὴ ἦτο προωρισμένη νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ θαλασσοῦ δρόμου ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέχρι τῆς δυτικῆς Μεσογείου θαλάσσης. Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοί της, γεωργοὶ κατ' ἀρχὰς ἐστράφησαν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἐγιναν σπουδαῖοι ναυτικοὶ καὶ ἔμποροι. Τὸ γλυκὺ κλίμα τῆς Ἀττικῆς, ἡπιώτερον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐπέδρασεν εἰς τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς ἔκαμε ζωηροὺς, δραστηρίους καὶ εὐφρεῖς.

**Η ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ.** Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς φθάνουν μέχρι τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς. Κατὰ τοὺς μυκηναίκοις χρόνους ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἡ ἔδρα τοῦ ἡγεμόνος τῆς πόλεως. Ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλαι μικρότεραι πόλεις τῆς Ἀττικῆς ἀπετέλουν ἀνεξάρτητα κρατίδια. Ἀπὸ τὰς πόλεις αὐτὰς αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν τὸ σπουδαιότερον στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον.

Οι παλαιότεροι Έλληνες, οί όποίοι είχαν έγκατασταθή εις τήν Ἀττικὴν εἶναι οί Ἴωνες, συγγενεῖς τῶν Ἰώνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οί Ἴωνες ἤνωσαν πρῶτον τοὺς κατοίκους τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν καί ἔπειτα ἠνάγκασαν καί τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Ἀττικῆς νά ἐνωθοῦν μέ τὰς Ἀθήνας. Κατέλυσαν τὰ βουλευτήρια καί τὰς χωριστὰς κυβερνήσεις τῶν διαφόρων πόλεων καί ἴδρυσαν κοινὰς ἀρχὰς εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐξηνάγκασε τοὺς εὐγενεῖς γαιοκτήμονας, οί όποίοι μέχρι τότε ἔζων πλησίον τῶν κτημάτων των νά ἐγκαταλείψουν τὰ χωρία των καί νά ἐγκατασταθοῦν περίξ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ συνοικισμοῦ αὐτοῦ οί Ἀθηναῖοι ἐτέλουν ἑορτήν, τὰ Συνοίκια. Τότε ὅλοι οί κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς κατὰ τήν συνθήειαν τῶν Ἰώνων διηρέθησαν εἰς τέσσαρας φυλάς.

Τὸν συνοικισμόν τῶν Ἀθηνῶν ἐπέτυχε κατὰ τήν παράδοσιν ὁ μυθικός βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων Θησεύς, ὁ όποῖος εἶναι διὰ τοὺς Ἴω-



νας ὅ,τι εἶναι ὁ ἥρωας Ἡρακλῆς διὰ τοὺς Δωριεῖς. Ὁ Θησεὺς μὲ τὴν σωματικὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐφευρετικότητά του προσέφερε σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς. Ἐκαθάρισε τὴν χώραν ἀπὸ τοὺς ληστὰς καὶ ἀπῆλλαξε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν φόρον τῶν ἐπτὰ νέων καὶ ἐπτὰ νεανίδων ποῦ ἐπλήρωνον εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Κρήτης Μίνωα.

Οἱ Ἀθηναῖοι, γεωργοὶ κατ' ἀρχάς, ἔγιναν, ὅπως εἶδομεν, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου σπουδαῖοι ναυτικοὶ καὶ ἔμποροι. Δύο μεγάλοι λιμένες ἀνεπτύχθησαν τότε εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἀττικῆς, τὸ Φάληρον κατ' ἀρχάς καὶ ὁ Πειραιεὺς κατόπιν. Ὁ Πειραιεὺς τόσον ἐμεγάλωσεν ὥστε ἔγινεν ἡ δευτέρα μετὰ τὰς Ἀθήνας πόλις τῆς Ἀττικῆς.

Πολιοῦχος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ θεὰ τῆς σοφίας, τὴν ὁποίαν κατ' ἐξοχὴν ἐλάτρευσαν οἱ Ἀθηναῖοι. Διὰ τὴν προστασίαν τῆς πόλεως ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἔπλασαν τὸν μῦθον τῆς φιλονικίας τῆς μὲ τὸν θεὸν τῆς θαλάσσης Ποσειδῶνα. Τὴν διαφορὰν τῶν ἔλυσαν οἱ ἄλλοι θεοί, οἱ ὁποῖοι ἐδικαίωσαν τὴν Ἀθηνᾶν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἀθηνᾶ ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἔδωκε τὸ ὄνομά της εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς αἰ Ἀθῆναι ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ἀπέκτησαν δύναμιν καὶ πλοῦτον καὶ προήγαγον εἰς μέγιστον βαθμὸν τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν.

**ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ.** Τὸ ἀρχαιότερον πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως καὶ ὄλων τῶν ἐλληνικῶν πόλεων, ἦτο ἡ κληρονομικὴ βασιλεία. Ἀνώτατος ἄρχων τῆς χώρας ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνηα τὸ κράτος μὲ συμβούλιον εὐγενῶν, τὸν Ἄρειον Πάγον. Ὡς τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν ἀναφέρεται ὁ Κόδρος, ὁ ὁποῖος, ὅταν οἱ Δωριεῖς εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐθυσίασθη ἐκουσίως, διὰ νὰ μὴ ὑποδουλωθῇ ἡ πατρίς του.

Τοὺς βασιλεῖς διεδέχθησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν οἱ γαιοκτήμονες εὐγενεῖς. Ἀπὸ τὸ 683 π.Χ. ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ἑννέα ἄρχοντες, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουσαν τὴν κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτοὶ ἦσαν ὁ ἄρχων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὠνομάζετο τὸ ἔτος ( ἐπώνυμος ἄρχων ), ὁ βασιλεὺς, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐξουσία περιωρίσθη εἰς θρησκευτικὰ μόνον καθήκοντα, ὁ πολέμαρχος διὰ τὰ πολεμικά, καὶ οἱ ἕξ θεσμοθέται διὰ τὰς δικαστικὰς ὑποθέσεις. Τὸ παλαιὸν συμβούλιον τοῦ βασιλέως, ὁ Ἄρειος Πά-

γος, ξεγκολούθησε να υπάρχει. Ἀπετελείτο ἀπὸ τοὺς διατελέσαντας ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς τῶν ἐγίνοντο ἰσόβια μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Ὁ Ἀρειος Πάγος ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας, εἶχε τὴν ἐποπτεῖαν τῆς διοικήσεως διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων, ἀπεφάσιζε περὶ ὄλων τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων τῆς πολιτείας καὶ ἐδικαιοῦτο νὰ τιμωρῇ πάντα παρεκτρεπόμενον.

**Αἱ Πρωταὶ Ταραχαὶ. Ὁ Κυλῶν.** Τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἀριστοκρατικόν, διότι ὅλη ἡ διοίκησις τῆς πόλεως συνεκεντρώθη εἰς τὰς χεῖρας τῶν εὐγενῶν ἢ εὐπατριδῶν. Τὸ ἄλλο πλῆθος τὸ ὅποιον ἀπετελείτο ἀπὸ γεωργούς, ἐμπόρους, ναυτικούς, τεχνίτας καὶ χειρῶνακτας δὲν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν διοίκησιν. Ἡ κατάστασις τῶν γεωργῶν ἦτο ἀθλία. Ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἀκτήμονες καὶ ἐργάζοντο ὡς ἐργάται εἰς τὰ κτήματα τῶν εὐπατριδῶν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν ὡς ἐνοίκιον εἰς τοὺς κυρίους τὸ 1/6 ἀπὸ τὸ εἰσόδημά των καὶ ἐλέγοντο ἐκτημόριοι ἢ πελάται. Ἄν ὁ κύριος τῆς γῆς δὲν ἐλάμβανε τὸ μίσθωμα, ἠδύνατο νὰ πωλήσῃ ὡς δούλους καὶ τοὺς γεωργούς καὶ τὰ παιδιά των.

Ἀλλὰ καὶ ἡ θέσις τῶν μικροκτηματιῶν γεωργῶν δὲν ἦτο εὐχάριστος, ἰδίως ἔνεκα τῶν σκληρῶν νόμων περὶ δανείων. Τὰ δάνεια ἐδίδοντο μὲ ὑποθήκην τὰ σώματα τῶν δανειζομένων. Ὅσοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσουν τὸ χρέος των ἐγίνοντο δοῦλοι τῶν δανειστῶν. Οἱ μικροκτηματῆαι γεωργοὶ εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δανείζωνται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κακῆς ἐσοδείας. Ὡσαύτως οἱ τεχνῆται ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συνάπτουν δάνεια κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνεργίας. Ὡς ἐκ τούτου καὶ οἱ γεωργοὶ καὶ οἱ τεχνῆται ἐδυσφόρουν πολὺ κατὰ τῶν εὐγενῶν. Τὴν δυσἀρέσκειαν αὐτὴν ἐπέτεινε ἡ πλήρης στέρησις πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ ἡ ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης ὑπὸ τῶν εὐγενῶν κατὰ παλαιὰ ἄγραφα ἔθιμα σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντά των.

Ἀπὸ τὸν 7ον αἰῶνα π.Χ. παρουσίασε σημαντικὴν πρόοδον ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἡ Ἀττικὴ ἔπαυσε νὰ εἶναι γεωργικὴ χώρα. Οἱ ἔμποροι, οἱ ναυτικοὶ καὶ οἱ βιοτέχνηαι ἐπλούτισαν καὶ δὲν ἠνείχοντο τὴν μειονεκτικὴν των θέσιν ἀπέναντι τῶν εὐγενῶν. Ὅλος λοιπὸν ὁ λαὸς ἦτο δυσηρεστημένος ἐναντίον των.

Από την δυσαρέσκειαν αὐτὴν προεκλήθησαν ἐσωτερικαὶ ταραχαί. Ὁ λαὸς ἐζήτηε κυρίως γραπτοὺς νόμους καὶ ἐστασίαζε. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἠθέλησε νὰ ἐκμεταλλευθῆ ὁ Κύλων, πλούσιος Ἀθηναῖος εὐπατρίδης, διὰ νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηναίων.

Πρὸς τοῦτο βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις ὀπαδῶν του καὶ τοῦ πενθεροῦ του Θεαγένους, τυράννου τῶν Μεγάρων, κατέλαβεν αἰφνιδίως τὴν Ἀκρόπολιν.

636 π. Χ.

Ὁ Ἀλκμεωνίδης ἄρχων Μεγακλῆς τὸν ἐπολιόρκησεν, ἀλλ' ὁ λαὸς δὲν ἐξηγέρθη, ὅπως ἤλπιζεν ὁ Κύλων, καὶ ἡ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν. Ὁ Κύλων καὶ ὁ ἀδελφός του διέφυγον, οἱ ὀπαδοὶ του ὁμως ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸν Μεγακλέα. Παρὰ τὴν συνθήκην οἱ περισσότεροὶ ἐσφάγησαν ἐνῶ κατήρχοντο ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ πρᾶξις αὐτὴ ἐθεωρήθη ὡς ἀσέβεια εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ὠνομάσθη Κυλώνειον ἄγος. Ἐπειδὴ τότε ἐνέσκηψεν εἰς τὴν πόλιν λοιμὸς πρὸς ἀποτροπὴν του οἱ Ἀλκμεωνίδαι οἱ ὅποιοι εἶχον θεωρηθῆ ὡς ἐναγεῖς δηλ. κατηραμένοι, κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβιον ἔξοριαν. Πλὴν τούτου ἐκλήθη, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ σοφὸς γέρον Ἐπιμενίδης, ὁ ὅποιος μὲ θυσίας ἐκαθάρισε τὴν πόλιν.

**Ἡ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΔΡΑΚΟΝΤΟΣ.** Ἡ κατάστασις τοῦ λαοῦ οὐδόλως μετεβλήθη καὶ μετὰ τὴν ἀπόπειραν τοῦ Κύλωνος. Αἱ ταραχαὶ ἐξηκολούθουν καὶ ὅταν ἔφθασαν εἰς ἐπικίνδυνον σημεῖον ἠναγκάσθησαν οἱ εὐπατρίδαι νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ ἀναθέσουν τὸ 621 εἰς τὸν εὐπατρίδην Δράκοντα νὰ συντάξῃ νέους νόμους.

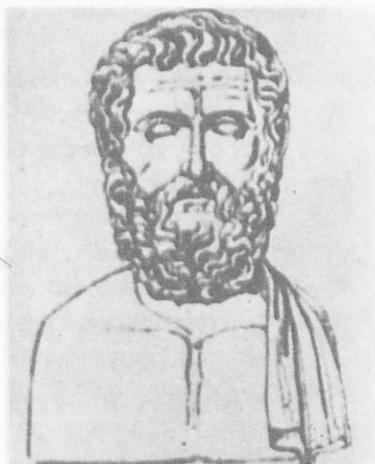
621 π. Χ.

Ὁ Δράκων μὲ τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος, τὴν ὁποῖαν ἔκαμεν, ἔδωσε πολιτικὰ δικαιώματα εἰς ὅσους ἠδύναντο νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατὸν ὀπλιζόμενοι μὲ ἰδικὰ τῶν ἔξοδα. Ἀπέκλεισε δηλαδὴ τοὺς θῆτας καὶ τοὺς δούλους. Τοὺς νόμους του, οἱ ὅποιοι περιελάμβανον τὰ ἕως τότε ἄγραφα ἔθιμα, ἐχάραξεν εἰς λιθίνας πλάκας καὶ τὰς ἐποθέτησεν εἰς τὴν ἀγοράν. Ἀλλὰ τότε ἐφάνη πόσον τὰ ἔθιμα αὐτὰ ἦσαν αὐστηρά. Διὰ τοῦτο οἱ μεταγενέστεροὶ Ἕλληνες ἔλεγον ὅτι οἱ νόμοι τοῦ Δράκοντος ἐγράφησαν μὲ αἷμα καὶ ὄχι μὲ μελάνην. Καὶ σήμερον, ὅταν θέλωμεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι ἕνας νόμος εἶναι πολὺ αὐστηρός, τὸν ὀνομάζομεν Δρακόντειον νόμον.

**Ο ΣΟΛΩΝ.** Οί νόμοι τοῦ Δράκοντος δὲν ἐβελτίωσαν τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Ἀντιθέτως ἐστερέωσαν τὴν μεγάλην ἀνισότητά μεταξὺ εὐπατριδῶν καὶ λαοῦ. Τὰ χρέη τῶν ἀγροτῶν ἤϋξανον καὶ ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ πληρώσουν, ἐ- γίνοντο δοῦλοι.

**594 π.Χ.**

Διὰ τοῦτο αἱ ταρραχαὶ ἐξηκολούθουν καὶ ἡ πόλις περιῆλθεν εἰς κίνδυνον. Τότε αἱ ἀντιμαχόμεναι μερίδες κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἐξέλεξαν τὸν Σόλωνα ἄρχοντα μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν (594), διὰ νὰ μεταβάλῃ τὸ πολίτευμα καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν συνδιαλλαγὴν των.



Ἵ Σόλων.

Ἵ Σόλων κατήγετο ἀπὸ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν μετρίαν περιουσίαν καὶ τὴν σοφίαν του ἦτο ἀρεστὸς εἰς τὸν λαόν. Εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην πείραν, διότι, ὅταν ἦτο νέος, ἔκαμε πολλὰ ταξίδια καὶ ἐγνώρισε τὰ ἦθη καὶ τοὺς νόμους διαφόρων χωρῶν. Ἵκτὸς τούτου μὲ τὰ πατριωτικὰ του ποιήματα εἶχεν ἐξεγείρει τὴν φιλοπατρίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ εἶχε γίνει αἴτιος νὰ ἀνακτήσουν τὴν Σαλαμίνα ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς. Μὲ τοὺς στίχους του : « Ἵς πᾶμε στὴ Σαλαμίνα νὰ πολεμήσωμεν γιὰ τὸ ἀγαπημένον μας νησί καὶ νὰ βγάλωμε ἀπὸ ἐπάνω μας τὴν μεγάλην ντροπὴ » τόσοσὸν πολὺ ἐνεθουσίασε τοὺς συμπολίτας του, ὥστε ὤρμησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του κατὰ τῶν Μεγαρέων, τοὺς ἐνίκησαν καὶ ἀνέκτησαν τὴν νῆσον.

**Η ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΟΣ.** Πρῶτον νομοθετικὸν ἔργον τοῦ Σόλωνος ἦτο ἡ κατάργησις ὅλων τῶν χρεῶν, ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ δανεισμοῦ μὲ ὑποθήκην τὰ σώματα τῶν δανειζομένων. Ἵ νόμος αὐτὸς ὠνομάσθη σειςάχθεια, ἦτοι ἀπόσεισις τοῦ βάρους, τὸ ὁποῖον ἐπιέζε τὸν λαόν. Συγχρόνως διὰ νὰ διευκολύνη τὰς συναλλαγὰς καὶ νὰ ἀνακουφίσῃ τοὺς ζημιωθέντας ἀπὸ τὴν σειςάχθειαν εὐπόρους μετέβαλε τὸ νομισματικὸν σύστημα. Ἵ μὲν ἀντὶ τῆς τιμῆς τῶν 70 δραχμῶν πού εἶχε, ἐτιμᾶτο τώρα 100 δραχμάς.

Ἐξ ἄλλου ὁ Σόλων, διὰ τὴν συγκρατήσιν τὰς πλεονεκτικὰς τάξεις τῶν εὐγενῶν, ὥρισεν διὰ νόμου ἀνώτατον ὄριον κτηματικῆς περιουσίας μεγαλύτερον τοῦ ὁποῦ οὐδεὶς ἐπετρέπετο νὰ ἔχη. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἀττικὴ ἔγινε χώρα μικροκτηματιῶν.

Μέχρι τοῦ Σόλωνος ἡ διαίρεσις τῶν πολιτῶν εἰς τάξεις ἐστηρίζετο εἰς τὴν καταγωγὴν καὶ ἀπεκλείετο ἡ προαγωγή εἰς ἀνωτέραν τάξιν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀπέκτων μεγαλύτεραν περιουσίαν. Ὁ Σόλων κατήργησεν τὴν παλαιὰν διαίρεσιν καὶ διήρσε τούς πολίτας εἰς τέσσαρας τάξεις μὲ βᾶσιν τὴν κτηματικὴν τῶν περιουσίαν, δηλαδὴ μετέτρεψε τὸ πολίτευμα εἰς τιμοκρατικόν.

Ἡ νέα διαίρεσις περιελάμβανε: 1) τούς πεντακοσιομεδίμους μὲ ἐτήσιον εἰσόδημα 500 μεδίμων σίτου, οἴνου ἢ ἐλαίου. (Ὁ μέδιμος ἦτο μέτρον χωρητικότητος ἴσον πρὸς 48 περίπου χιλιόγραμμα.) 2) Τούς τριακοσιομεδίμους ἢ ἵππεις μὲ ἐτήσιον εἰσόδημα 300 μεδίμων ἀπὸ τὰ ἴδια προϊόντα. 3) Τούς διακοσιομεδίμους ἢ ζευγίτας μὲ εἰσόδημα 200 μεδίμων καὶ 4) τούς θήτας μὲ εἰσόδημα κάτω τῶν 200 μεδίμων ἢ μὲ κανὲν εἰσόδημα. Ἀνάλογος ὑπῆρξε καὶ ἡ κατάταξις τῶν ἐμπόρων μὲ βᾶσιν τὰ ἔσοδά των εἰς χρῆμα. Δι' αὐτούς ἐλήφθη ὡς βᾶσις ἡ δραχμὴ, ἡ ὁποία ὑπελογίσθη ἴση πρὸς ἓνα μέδιμον. Ὅσοι ἀνῆκον εἰς τὰς δύο πρώτας τάξεις ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατὸν ὡς ὀπλίται καὶ ὡς ἵππεις, οἱ ζευγίται ὡς ὀπλίται καὶ οἱ θήτες ὡς ψιλοὶ ἢ ὡς ναῦται.

Ὁ Σόλων ἀναλόγως τῆς τάξεως εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκεν ἕκαστος καθώρισεν τὰ φορολογικὰ βάρη καὶ τὰ πολιτικά του δικαιώματα. Αἱ τρεῖς ἀνώτεροι τάξεις ἔφερον ὅλα τὰ βάρη τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν ἐξελέγοντο οἱ ἄρχοντες. Μόνον οἱ ἐννέα ἄρχοντες ἐξελέγοντο ἀπὸ τούς πεντακοσιομεδίμους καὶ τούς ἵππεις. Οἱ θήτες ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰ δικαστήρια.

#### **ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ.**

Ὁ Σόλων ἔκαμε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου κυρίαρχον σῶμα τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας. Ὅλοι οἱ πολῖται καὶ τῶν τεσσάρων τάξεων ἡλικίας ἄνω τῶν 20 ἐτῶν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Αὐτὴ ἐψήφισε τούς νόμους, ἐξέλεγε τούς ἄρχοντας καὶ τούς δικαστάς, ἐζήτηε παρ' αὐτῶν εὐθύνας μετὰ τὴν λήψιν τῆς ἀρχῆς των, ὥριζε τούς φόρους, ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης καὶ περὶ συμμαχιῶν. Ἡ ἐκκλη-

σία τοῦ δήμου συνήρχετο τρεῖς τοῦλάχιστον φορὰς τὸν μῆνα μέχρι μὲν τοῦ 5ου αἰῶνος εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τὸν 5ον δὲ αἰῶνα εἰς τὴν Πνύκα. Πᾶς πολίτης ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὸν λόγον, οἱ μεγαλύτεροι ὁμως κατὰ τὴν ἡλικίαν εἶχον προτεραιότητα.

Ὁ Σόλων διετήρησε τὴν βουλήν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἰδρύσει ὁ Δράκων, ἀλλὰ τὴν διωργάνωσε συστηματικώτερον. Ἡ βουλή ἦτο ἐν συμβούλιον ἀπὸ 400 μέλη ἡλικίας ἄνω τῶν 30 ἐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐξελέγοντο κατ' ἔτος καὶ ἐξέδιδε προβουλεύματα περὶ παντὸς ζητήματος, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Ἡ βουλή δηλαδὴ ἦτο ἀρχὴ προβουλευτική.

Μέγα βῆμα πρὸς τὴν δημοκρατίαν εἶναι ἡ ἴδρυσις ὑπὸ τοῦ Σόλωνος μεγάλου λαϊκοῦ δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο Ἑλιαία. Εἰς τὴν Ἑλιαίαν, ἐλάμβανον μέρος καὶ οἱ θῆτες. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ 6000 δικαστὰς κληρουμένους κατ' ἔτος ἐκ τῶν ἔχόντων ἡλικίαν ἄνω τῶν 30 ἐτῶν. Δὲν συνεδρίαζον ὅλοι ὁμοῦ, ἀλλὰ διηροῦντο εἰς δέκα τμήματα ἐκ 500 δικαστῶν ἕκαστον, ἔμενον δὲ καὶ 1000 ὡς ἀναπληρωματικοί. Κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν ἀρχόντων ἐπετρέπετο ἔφεσις εἰς τὴν Ἑλιαίαν καὶ ἡ κρίσις τῆς ἦτο τελεσιδικος.

Ἐπειδὴ πολλάκις ἡ πόλις ἐταράσσετο ἀπὸ στάσεις, μερικοὶ δὲ πολῖται ἦσαν ἀδιάφοροι, ὁ Σόλων ἔθεσε νόμον διὰ τοῦ ὁποίου ἐκηρύσσετο ἄτιμος, δηλαδὴ ἔστερεῖτο τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν στάσιν ἐτήρει οὐδετερότητα. Μὲ τὸν νόμον αὐτὸν ἠθέλησε νὰ προφυλάξῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὴν ἐπικράτησιν τῶν πονηρῶν. Ἐπίσης ὑπεχρέωνε τοὺς γονεῖς νὰ μορφώνουν τὰ τέκνα των καὶ ἐπέβαλεν εἰς ἕκαστον Ἀθηναῖον νὰ ἔχῃ ἐν ἐπάγγελμα.

Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐγράφησαν εἰς τετραγώνους ξυλίνας στήλας στενουμένας πρὸς τὰ ἄνω καὶ στρεφομένας περὶ ἄξονα, αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο κύρβεις καὶ ἐτοποιητήθησαν εἰς τὴν βασιλείον στοάν. Οἱ πολῖται ὠρκίσθησαν ὅτι θὰ τοὺς τηρήσουν. Ἄλλ' ὁ Σόλων μὲ τὴν νομοθεσίαν του ὡς δίκαιος διαιτητῆς δὲν ἤρρεσεν εἰς οὐδεμίαν ἐκ τῶν ἀντιπάλων μερίδων. Ὁ λαὸς ἠλπίζεν ἀναδασμὸν τῆς γῆς, οἱ δὲ εὐπατρίδαι ἐδυσφόρου διὰ τὴν κατάργησιν τῶν χρεῶν. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἐνοχλήσεις πρὸς μεταβολὴν τῶν νόμων του ὁ Σόλων ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν ἀποδημίαν του ἡ ὁποία διήρκεσε 10 ἔτη, ἐπεσκέφθη πολλὰς χώρας, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὴν Λυδίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου συνητήθη μὲ τὸν βασιλέα Κροῖσον.

**Ο ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ.** Μετά την άποδημίαν τοῦ Σόλωνος οἱ Ἀθηναῖοι μόνον ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἔμειναν ἡσυχοί. Κατόπιν αἱ ταραχαὶ ἐπανελήφθησαν. Τρία κόμματα, οἱ Πεδιακοί, οἱ Παράλιοι καὶ οἱ Διάκριοι διεμορφώθησαν τότε, τὰ ὅποια ὠνομάσθησαν ἀπὸ τὰ μέρη εἰς τὰ ὅποια κατώκουν ἢ εἶχον τὰ κτήματά των οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτά. Τὸ κόμμα τῶν Πεδιακῶν ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν μεγάλων ἰδιοκτητῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον τὰ κτήματά των εἰς τὴν εὐφορον πεδιάδα τοῦ Κηφισοῦ. Οἱ Πεδιακοὶ ἦσαν δυσηρεστημένοι ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν τοῦ Σόλωνος καὶ μὲ ἀρχηγὸν τὸν Λυκοῦργον ἐπέδωκον τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος εἰς ὀλιγαρχικόν. Εἰς τὸ κόμμα τῶν Παραλίων ἀνήκον οἱ ἔμποροι, οἱ ναυτικοί, οἱ ἐπαγγελματίαι καὶ ἐκ τῶν ἀγροτῶν, ὅσοι ἀπέκτησαν μὲ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος μετρίαν περιουσίαν. Αὐτοὶ ἀπετέλουν τὴν μέσην τάξιν καὶ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἀλκμεωνίδην Μεγακλέα ἦσαν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σόλωνος. Ὀνομάσθησαν « Παράλιοι » ἐπειδὴ εἶχον τὰ κτήματά των εἰς τὰ νοτιοανατολικά παράλια τῆς Ἀττικῆς. Τὸ τρίτον κόμμα τῶν Διακριῶν περιέλαβεν ὅσους μὲ τὴν ἀποκοπὴν τῶν χρεῶν ἔχασαν τὴν περιουσίαν των καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι κατώκουν τὰ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὄρεινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς. Αὐτὰ τὰ μέρη ὠνομάζοντο Διακρία. Οἱ Παράλιοι ἦσαν οἱ περισσότεροὶ καὶ ἐπέδωκον τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων τῶν εὐγενῶν καὶ νέον ἀναδασμὸν τῆς γῆς. Ἀρχηγὸν εἶχον τὸν εὐπατρίδην Πεισίστρατον, ὁ ὅποιος ἀπὸ φιλοδοξίαν τοὺς ἐκολάκευεν.

Ὁ Πεισίστρατος ἦτο φιλόδοξος, ἀλλ' ἱκανὸς πολιτικὸς καὶ στρατηγός. Εἶχε διαπρέψει εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Μεγαρέων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Σαλαμίνας. Μὲ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τοὺς καλοὺς τρόπους του ἐκέρδισε τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ. Ἐπέτυχε νὰ τοῦ δοθοῦν κατόπιν ἀποφάσεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου πεντήκοντα σωματοφύλακες διὰ νὰ μὴ κινδυνεύῃ ἡ ζωὴ του ἀπὸ τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους.

**560 π. Χ.**

Μὲ τοὺς σωματοφύλακας αὐτοὺς τοὺς ὁποίους ἤυξησεν εἰς 400 κατῶρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν (560).

Δὲν παρέμεινεν ὅμως ἐπὶ πολὺν χρόνον, διότι Πεδιακοὶ καὶ Παράλιοι συνεννοήθησαν καὶ ἐπέτυχον νὰ τὸν ἐκδιώξουν. Μετά τινα χρόνον συμφιλιωθείς μὲ τὸν Μεγακλέα, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα ἔλαβε σύζυγον, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἀλλ' ἐξεδιώχθη διὰ δευτέραν φορὰν

καὶ ἔμεινε πολλὰ ἔτη μακρὰν τῆς Ἀττικῆς. Μὲ μισθοφορικὸν στρατὸν ἰδικόν του καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Ἐρετριέων κατώρθωσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν (546) τὴν ὁποίαν διετήρησε μέχρι τέλους τοῦ βίου του.



Ἀθηναῖος Ἱππέυς.

#### ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΥ.

Ὁ Πεισίστρατος ἤσκησε φιλειρηνικὴν πολιτικὴν. Ἐνίσχυσε τὴν ναυτικὴν ἐπιρροὴν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸ

Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἐσταθεροποίησε τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὸ Σίγειον καὶ εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Τροίας. Ἐβοήθησε τὸν Μιλτιάδην, θεῖον τοῦ νικητοῦ τοῦ Μαραθῶνος Μιλτιάδου, νὰ ἀποικίσῃ τὴν θρακικὴν χερσόνησον καὶ τὰς νήσους Λῆμνον καὶ Ἰμβρον. Μὲ τὴν πολιτικὴν του αὐτὴν ὁ Πεισίστρατος ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς κατὰ θάλασσαν κυριαρχίας τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Πεισίστρατου ὑπῆρξεν ἡπία καὶ δικαία. Πρὸς τοὺς ἐχθροὺς του δὲν ἐφάνη ἐκδικητικὸς. Μόνον τὴν ἰσχυρὰν οἰκογένειαν τῶν Ἀλκμεωνιδῶν καὶ ὀλίγους ἄλλους ἐξώρισεν. Ἐκυβέρνησε σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος καὶ τίποτε δὲν ἐπέδωξε διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἐδάνειζεν εἰς τοὺς γεωργοὺς χρήματα διὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν καὶ νὰ πληρῶνουν τακτικὰ τὸν φόρον. Διὰ νὰ μὴ καταβαίνουν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παραμελοῦν τοὺς ἀγροὺς των ὤρισε τοὺς κατὰ δῆμους δικαστάς, οἱ ὁποῖοι περιήρχοντο τὴν χώραν καὶ διέλυον τὰς διαφορὰς των. Ἡ σώφρων πολιτικὴ του συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀναπτυχθοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὰ μέσα τοῦ βίου αἰῶνος τὸ ἔμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία.

Ὁ Πεισίστρατος ἦτο φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐστόλισε τὴν πόλιν μὲ σπουδαῖα καλλιτεχνικὰ ἔργα. Ἀνέθεσεν εἰς φίλους

του ποιητὰς νὰ συλλέξουν καὶ καταγράψουν τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα μέχρι τότε ἀπηγγέλλοντο κατὰ τμήματα ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις μετεβάλλοντο. Κατεσκεύασεν ὁδοὺς καὶ ὑδραγωγεῖα καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὁ ὁποῖος συνεπληρώθη μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ( 138 μ. Χ. ) ἀπὸ τὸν φιλέλληνα Ρωμαῖον αὐτοκράτορα Ἀδριανόν. Τότε ἰδρύθη βιβλιοθήκη καὶ κατεσκευάσθησαν ἡ κρήνη Καλλιρρόη, ἡ νέα ἀγορά, ὁ ναὸς τοῦ Διονύσου. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἔργα γλυπτικῆς μιμοῦνται τὴν ἰωνικὴν τέχνην. Εἰς τὴν μεγάλην ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων ἔδωσε λαμπροτέραν μορφήν μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν μουσικῶν ἀγῶνων. Γενικῶς ὁ Πεισίστρατος μετὰ τὴν δημοκρατικὴν μᾶλλον παρά τυραννικὴν διοίκησιν του ἐπέτυχεν νὰ ἐνώσῃ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους καὶ νὰ ἀφήσῃ τὴν καλυτέραν ἀνάμνησιν διὰ τὴν ἐποχὴν του.

**ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΙΔΑΙ.** Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πεισιστράτου (527 π.Χ.) ἡ ἀρχὴ περιῆλθεν ὁμαλῶς εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱόν του Ἰππίαν, ὁ ὁποῖος κατ' ἀρχὰς ἐκυβέρνησε μετὰ σύνεσιν καὶ πραότητα, ὅπως ὁ πατήρ του. Ὅταν ὁμως μετὰ τινα ἔτη δύο εὐγενεῖς νέοι, ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, ἐφόνευσαν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων διὰ προσωπικοὺς λόγους τὸν ἀδελφόν του Ἰππάρχον, ὁ Ἰππίας ἔγινε σκληρότατος. Τότε οἱ ἐξόριστοι Ἀλκμεωνίδαι βοηθούμενοι ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Κλεομένην ἐπολιόρκησαν τὸν Ἰππίαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Ἀσίαν ( 510 π.Χ. ). Τοιοῦτοτρόπως αἱ Ἀθηναὶ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς τυραννίδος.

#### **ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΚΛΕΙΣΘΕΝΟΥΣ.**

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος ἤρχισαν πάλιν ταραχαί. Ἰδίως ἐστασίαζον οἱ φίλοι τῶν τυράννων ὑπὸ τὸν Ἰσαγόραν καὶ οἱ δημοκρατικοὶ ὑπὸ τὸν Ἀλκμεωνίδην Κλεισθένην. Ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν αὐτὸν τῶν κομμάτων ὑπερίσχυσεν ὁ Κλεισθένης (507 π.Χ.), ὁ ὁποῖος μετερρῦθμισε τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον.

Καὶ πρῶτον ἐχορήγησεν εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς, ἐγχωρίους καὶ ξένους, πολιτικά δικαιώματα. Ἡ παλαιὰ διαίρεσις εἰς 4 φυλάς, ἡ ὁποία ἦτο ἀριστοκρατικὴ καὶ ἐξυπηρετεῖ τοπικὰ συμφέροντα, κατηργήθη. Τώρα ὁ Κλεισθένης διήρσεσεν ὅλην τὴν Ἀττικὴν

εις δέκα φυλάς. Ἐκάστη φυλή περιελάμβανε δέκα δήμους. Μὲ τὴν νέαν δηλαδὴ διαίρεσιν ἡ Ἀττικὴ εἶχεν 100 δήμους. Διὰ τὴν ἀναμείξη τούτων πολίτας, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη διάκρισις μεταξύ των, εἰς ἑκάστην φυλὴν περιέλαβε πολίτας ἀπὸ ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, παραλίους, πεδιακοὺς καὶ διακρίους.

Ἄλλὰ καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν βουλευτῶν ηὔξησεν ὁ Κλεισθένης εἰς πεντακοσίους ἀντὶ τετρακοσίων. Ἐκάστη φυλὴ ἐξέλεγε 50 βουλευτὰς ἀπὸ τούτων δημότας τῆς, οἱ ὅποιοι εἶχον τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ 36 ἡμέρας. Τὸ ἔτος εἶχε διαιρεθῆ εἰς 10 τμήματα. Κυρίαρχον σῶμα ἦτο ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, ἡ ὁποία ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου, περὶ εἰρήνης καὶ περὶ συμμαχιῶν. Καθώρισεν ἐπίσης τὴν ἐκλέγωνται κατ' ἔτος δέκα στρατηγοί, ἕνας ἐξ ἑκάστης φυλῆς. Οἱ στρατηγοὶ ἀπετέλουν τὸ κυριώτερον ἀξίωμα τῆς πολιτείας.

Ὁ Κλεισθένης διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς πολιτείας ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς τυραννίδος ἔθεσε τὸν περὶ ἐξοστρακισμοῦ νόμον. Πᾶς πολίτης, ὁ ὅποιος διὰ τὴν μεγάλην πολιτικὴν του δύναμιν καθίστατο ἐπικίνδυνος εἰς τὴν πολιτείαν, ἐξωρίζετο ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ δέκα ἔτη. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐξοστρακισμοῦ τὸ εἶχεν ἡ ἐκκλησία. Κατ' ἀρχὰς ὁ νόμος ἐφηρμόσθη ἐπὶ τῶν φίλων καὶ συγγενῶν τοῦ Πεισιστράτου. Βραδύτερον ὅμως ἔγινε κατάχρησις ἐκ μέρους τῶν κομμάτων καὶ συνήθως ἐξοστρακίζετο ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀσθενεστέρου κόμματος. Μὲ τὴν μεταρρυθμίσειν τοῦ πολιτεύματος ἔγινε πλήρης δημοκρατικὴ ἐξίσωσις τῶν πολιτῶν καὶ διὰ τοῦτο ὁ Κλεισθένης θεωρεῖται ὡς ὁ κύριος ἰδρυτὴς τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας.

Αἱ τολμηραὶ μεταβολαὶ τοῦ Κλεισθένου ἠρέθισαν τοὺς ἀριστοκρατικούς, ὁ δὲ ἀρχηγὸς των Ἰσαγόρας ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης δύο φορές ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος. Ἀπὸ τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἀφωσιώθησαν εἰς τὴν τήρησιν τοῦ πολιτεύματος τοῦ Κλεισθένου καὶ κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν πρώτην θέσιν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

## Η ΕΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

**ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ ΟΝΟΜΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.** Οί κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 7ου αἰῶνος π.Χ. δὲν εἶχον κοινὸν ὄνομα. Εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ὅμηρου ὀνομάζονται Ἀχαιοί, Δαναοί, Ἀργεῖοι. Μόνον ἓν μέρος ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Φθίας εἰς τὴν νότιον Θεσσαλίαν, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Ἀχιλλεύς, ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος Ἕλληνας.

Τὸ ὄνομα Ἕλληνες κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προῆλθεν ἀπὸ τοὺς Σελλούς ἢ Ἐλλούς, οἱ ὅποιοι κατόικουν τὴν Ἑλλοπίαν τῆς Ἠπείρου, ὅπου ἔκειτο ἡ Δωδώνη μὲ τὸ περίφημον μαντεῖόν της. Ἐκεῖθεν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐξηπλώθη μέχρι τῆς Φθίας. Μὲ τὰς μεταναστεύσεις ἤρχισε νὰ διαδίδεται καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέρη, ἀλλὰ κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν ἐγινε μόνον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7ου αἰῶνος π.Χ.

Οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ τὴν διαίρεσίν των εἰς φυλὰς ἐπλασαν τὸν μῦθον τοῦ Ἕλληνος ὡς κοινοῦ προγόνου ὄλων τῶν Ἑλλήνων. Τοῦ Ἕλληνος υἱοὶ ἦσαν ὁ Δῶρος, ὁ Αἰόλος καὶ ὁ Ξοῦθος. Ἐκ τοῦ Ξοῦθου ἐγεννήθησαν ὁ Ἀχαιὸς καὶ ὁ Ἴων. Δῶρος, Αἰόλος, Ἀχαιὸς καὶ Ἴων ἦσαν οἱ παλαιοὶ πρόγονοι τῶν Δωριέων, τῶν Αἰολέων, τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Ἰώνων. Οἱ Ἕλληνες ὄλους τοὺς ξένους λαοὺς τοὺς ὠνόμασαν βαρβάρους.

**ΗΘΙΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.** Οἱ Ἕλληνες, ὅπως εἶδομεν, ἔμειναν χωρισμένοι εἰς πολλὰς ἀνεξαρτήτους πολιτείας καὶ ποτὲ δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀποτελέσουν ἑνιαῖον κράτος. Παρὰ τὴν διαίρεσιν αὐτὴν καὶ τὴν ἐξάπλωσίν των εἰς ἀπομεμακρυσμένας καὶ ποικίλας χώρας εἶχον πλήρη συνείδησιν ὅτι ἀνήκον εἰς ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος. Ἀδιάσπαστοι ἠθικοὶ δεσμοὶ συνέδεον τοὺς Ἕλληνας τόσο στενῶς μεταξύ των, ὥστε ὅλοι ἐθεώρουν τοὺς ἑαυτοὺς των ὡς μέλη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους. Τοιοῦτοι δεσμοὶ ἦσαν ἡ κοινὴ καταγωγὴ, ἡ κοινὴ γλῶσσα, ἡ κοινὴ θρησκεία, τὰ κοινὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἢ ὅπως λέγει ὁ Ἡρόδοτος « τὸ ὄμαιμον καὶ τὸ ὀμόγλωσσον καὶ τὰ κοινὰ τῶν θεῶν ἱδρύματα καὶ αἱ θυσίαι καὶ τὰ ὀμότροπα ἦθη ».

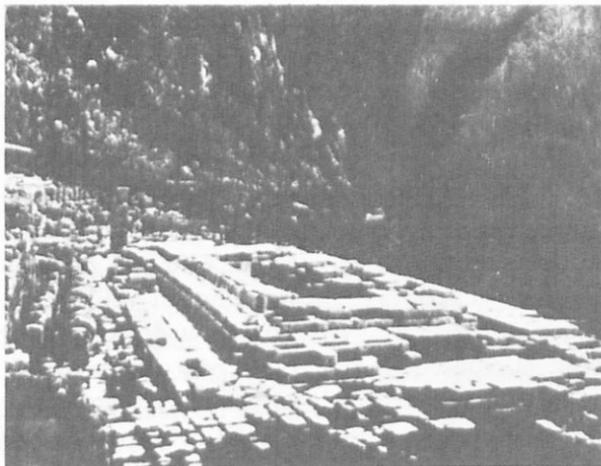
Ὁ πνευματικός σύνδεσμος τῶν Ἑλλήνων ποτέ δὲν ἔλειψε καθ' ὅλον τὸν βίον τοῦ ἔθνους. Εἰς τὴν διατήρησιν του συνετέλεσε πολὺ ἡ θρησκεία μὲ τὰ ἀποτελεσματικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα διέθετε. Τὰ μέσα αὐτὰ ἦσαν τὰ μαντεῖα, αἱ ἀμφικτιονίαι καὶ οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες.

**ΜΑΝΤΕΙΑ.** Οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευον ὅτι οἱ θεοὶ μὲ διάφορα σημεῖα προεμήνυον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Τοιαῦτα σημεῖα ἦσαν ἀσυνήθη φυσικὰ φαινόμενα, ὅπως αἱ ἀστραπαί, αἱ βρονταί, οἱ σεισμοί, αἱ ἐκλείψεις τῆς σελήνης καὶ τοῦ ἡλίου, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο διοσημίαι. Διὰ τὴν ἐξήγησίν των ὁμως ἐχρειάζετο ἰδιαιτέρα ἰκανότης. Ὄρισμένοι ἀνθρωποὶ μὲ τὴν εὐνοίαν τῶν θεῶν εἶχον τὴν χάριν νὰ δύνανται ἐκ τῶν διοσημιῶν νὰ κατανοοῦν τὴν θέλησίν των καὶ νὰ προλέγουν τὰ μέλλοντα. Οἱ ἀνθρωποὶ αὐτοὶ ἐλέγοντο μάντις. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ σπλάγχχνα τῶν θυσιαζομένων ζώων καὶ ἀπὸ τὴν πτῆσιν τῶν οἰωνῶν δηλ. τῶν σαρκοφάγων ὀρνέων, προσεπάθουν νὰ μάθουν τὴν θεῖαν θέλησιν. Ἡ μαντικὴ τέχνη εἶχε σπουδαίαν ἐπίδρασιν εἰς τὸν δημόσιον καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Κυρίως ὁμως τὴν θέλησιν τῶν θεῶν διὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν ἐμάνθανον οἱ Ἕλληνες εἰς ἱεροὺς τόπους, ὅπου ἐπίστευον ὅτι παρίσταντο ἀοράτως αὐτοὶ οἱ θεοί. Αὐτοὶ οἱ ἱεροὶ τόποι ὠνομάζοντο μαντεῖα καὶ συνέρρεον εἰς αὐτὰ ἀνθρωποὶ ἀπὸ διάφορα μέρη διὰ νὰ λάβουν χρησμόν.

**ΜΑΝΤΕΙΟΝ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ.** Μαντεῖα ὑπῆρχον πολλὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀρχαιότερον ἐξ ὅλων ἦτο τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς εἰς τὴν Δωδώνην τῆς Ἡπείρου. Ἀλλὰ τὸ ὀνομαστότερον ἐξ αὐτῶν, τὸ ὁποῖον πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τῶν Ἑλλήνων ἦτο τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν.

Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔκειτο εἰς τὰς νοτίους κλιτύς τοῦ Παρνασσοῦ ἐν μέσῳ ἀποτόμων βράχων καὶ ἦτο ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Ἐκ τῶν βράχων ἀνέβλυζον πηγαὶ δροσεροῦ ὕδατος, μετὰξὺ τῶν ὁποίων κυριώτερα ἦτο ἡ Κασταλία. Ἡ ἱέρεια, ἡ ὁποία ἔλεγε τοὺς χρησμούς, ὠνομάζετο Πυθία. Προηγουμένως ἐλούετο εἰς τὴν Κασταλίαν πηγήν, κατόπιν ἐμάσα φύλλα δάφνης καὶ στεφανωμένη προσήρχετο εἰς τὸ ἱερόν.

Ἐκεῖ ἐκάθητο ἐπὶ τρίποδος τοποθετημένου ὑπεράνω χάσματος,



Ἐρείπια τοῦ ναοῦ  
τοῦ Ἀπόλλωνος  
εἰς Δελφοὺς.

ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνήρχοντο ἀναθυμιάσεις. Αἱ ἀναθυμιάσεις καὶ τὰ φύλλα τῆς δάφνης ἔφερον τὴν Πυθίαν εἰς ἔκστασιν καὶ ἔλεγε λόγους ἀσαφεῖς. Ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν οἱ παριστάμενοι ἱερεῖς κατήρτιζον τοὺς χρησμούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἕμμετροι, σύντομοι καὶ συνήθως διφορούμενοι.

Οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἄνδρες συνετοί, πεπειραμένοι καὶ εὐφυεῖς. Ἐγνώριζον πολὺ καλὰ τὴν κατάστασιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ διὰ τῶν χρησμῶν παρεῖχον εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι προσέφευγον εἰς τὸ μαντεῖον τὰς καταλλήλους συμβουλὰς. Διὰ τοῦτο τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔγινε ταχέως πανελληνιον καὶ σπουδαῖον κέντρον ἔθνικῆς ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων. Ἡ φήμη του ἦτο τεραστία. Ὄχι μόνον Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ ξένοι ἤρχοντο ἀπὸ διάφορα μέρη διὰ νὰ ζητήσουν χρησμόν, ἔφερον δὲ πλουσιώτατα δῶρα. Αἱ δωρεαὶ καὶ τὰ ἀφιερώματα ἦσαν τόσον πολλὰ, ὥστε οἱ Δελφοὶ ἐστολίσθησαν ταχέως μὲ λαμπρὰ οἰκοδομήματα καὶ καλλιτεχνικοὺς θησαυροὺς. Οἱ θησαυροὶ ἦσαν οἰκοδομήματα τῶν διαφόρων πόλεων, τὰ ὅποια ἔκτιζον διὰ νὰ φυλάσσουν ἐντὸς αὐτῶν τὰ ἀφιερώματά των εἰς τὸν θεόν.

**ΑΜΦΙΚΤΙΟΝΙΑΙ.** Εἰς μερικὰ κεντρικὰ ἱερά τῆς Ἑλλάδος προσήρχοντο διὰ νὰ προσφέρουν θυσίας ὄχι μόνον οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, ὅπου εὕρισκετο τὸ ἱερόν, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ πόλεων, οἱ πε-

ραιοί η ἀμφικτιόνες, ὅπως ἐλέγοντο. Διὰ τοῦτο τὴν διοργανώ-  
 σιν τῶν κοινῶν ἐορτῶν  
 καὶ τὴν προστασίαν  
 τῶν συμφερόντων τοῦ  
 ἱεροῦ εἶχον ἀντιπρόσω-  
 ποι ὄλων τῶν γειτονι-  
 κῶν πόλεων. Τοιοῦτο-  
 τρόπως ἐδημιουργήθη  
 μεταξύ τῶν πόλεων αὐ-  
 τῶν ἐν εἶδος θρησκευ-  
 τικοῦ συνδέσμου, ὁ ὁ-  
 ποῖος κατὰ μικρὸν ἔφε-  
 ρε καὶ τὴν πολιτικὴν  
 των ἔνωσιν, ὑπὸ μορ-  
 φὴν σημερινῆς ὁμο-  
 σπονδίας. Ὁ θρησκευ-  
 τικὸς αὐτὸς σύνδεσμος  
 εἶχε κέντρον τὸ ἱερόν.

Ἀμφικτιονίαι ὑπῆρχον πολλαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἡ ἀμφι-  
 κτιονία τῶν δώδεκα ἰω-  
 νικῶν πόλεων καὶ ἡ ἀμ-  
 φικτιονία τῆς δωρικῆς  
 ἑξαπόλεως εἰς τὴν Μι-  
 κρὰν Ἀσίαν. Ἐπίσης ἡ  
 ἀμφικτιονία περὶ τὸ ἱε-  
 ρὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς  
 τὴν Δῆλον κ.ἀ. Ἀλλ' ἡ  
 ἐπισημοτέρα ἐξ ὄλων  
 ἦτο ἡ ἀμφικτιονία τῶν  
 Δελφῶν, τῆς ὁποίας  
 μετεῖχον δώδεκα λαοί,  
 Βοιωτοί, Δωριεῖς, Ἴω-  
 νες, Φωκεῖς, Θεσσαλοὶ  
 καὶ ἄλλοι, δηλαδὴ τὸ

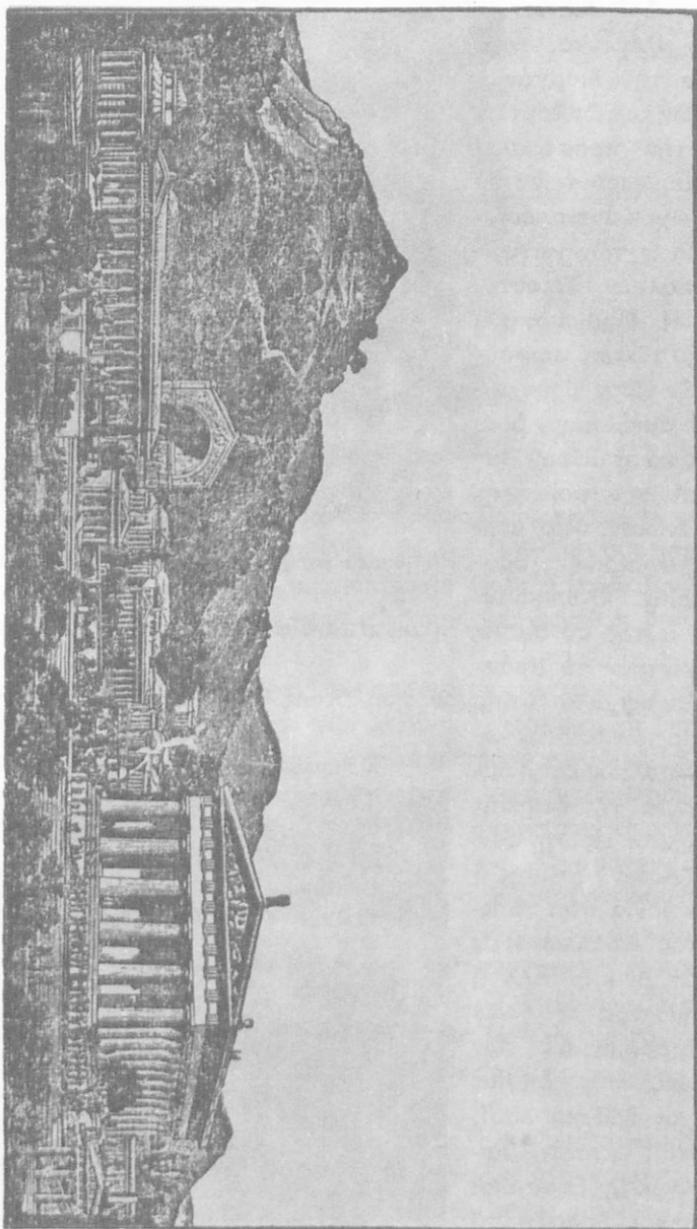


Ἡ Πυθία καθμένη ἐπὶ τοῦ τρίποδος χρησιμοδοτεῖ.

ἡ ὁμοσπονδία ὠνομάζετο ἀμφικτιονία καὶ

Ὁ θησαυρὸς τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς Δελφοὺς.





\*Αποψις τῆς Ὀλυμπίας. (Ἀναπαράστασις).

μεγαλύτερο μέρος τῆς Ἑλλάδος. Τόσον ἦτο τὸ ἀξίωμα τῆς μεταξύ τῶν Ἑλλήνων ὥστε τὴν δελφικὴν ἀμφικτιονίαν ἐνόουν, ὅταν ἔκαμνον λόγον περὶ ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου.

Ἐκαστος λαὸς ἔστειλε κατ' ἔτος εἰς τὸ συνέδριον δύο ἀντιπροσώπους ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς ἐλέγετο ἱερομνήμων καὶ ὁ ἕτερος πυλαγώρας. Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον συνήρχετο δύο φοράς τὸ ἔτος, τὸ μὲν ἔαρ εἰς τοὺς Δελφούς, τὸ δὲ φθινόπωρον εἰς τὴν Ἀθήλην παρὰ τὰς Θερμοπύλας. Εἶχε τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν, διεχειρίζετο τὰ κτήματα καὶ τοὺς θησαυροὺς του, διηύθυνε τοὺς πυθικοὺς ἀγῶνας καὶ ἠδύνατο νὰ κηρύξη τὸν πόλεμον ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔβλαπτον τὴν ἱερὰν περιουσίαν. Πολλάκις ἐπενέβαινε ὡς διαιτητῆς καὶ ἐφρόντιζε νὰ λύη τὰς ἀναφυομένας διαφορὰς μεταξύ τῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὸ συνέδριον. Ἦτο δηλαδὴ τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον εἰς τὴν ἐποχὴν του ἕν εἶδος Ὁργανισμοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν.

**ΟΙ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ.** Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ τελοῦν εἰς διαφόρους πόλεις θρησκευτικὰς πανηγύρεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐλάμβανον μέρος ὄχι μόνον οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἐπανηγύριζον, ἀλλὰ καὶ οἱ περίοικοι. Κατὰ τὰς μεγάλας πανηγύρεις εἰς τὰ πανελλήνια ἱερὰ συνέρρεον ἑορτασταὶ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ παρακολουθήσουν ἢ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, νὰ ψάλουν τὰ τραγούδια τῆς ἰδιαιτέρας τῶν πατρίδος, νὰ σύρουν τοὺς χοροὺς τῆς, νὰ ἀγωνισθοῦν τέλος μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἰς εὐγενεῖς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀθλητικοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας εἴλκυον περισσότερο τὴν Ἑλληνικὴν νεότητα, ἀπέκτησαν μεγάλην φήμην καὶ κατέστησαν συντόμως Πανελλήνιοι. Διὰ νὰ ἀγωνισθῆ κανεὶς εἰς αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ εἶναι Ἕλλην. Οἱ βάρβαροι δὲν εἶχον δικαίωμα συμμετοχῆς. Ἡ νεανικὴ χάρις, τὸ κάλλος, ἡ σωματικὴ δύναμις καὶ ἡ εὐφυΐα τῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν προεκάλουν τὸν θαυμασμόν ὄλων.

Οἱ Πανελλήνιοι ἀγῶνες ἦσαν τέσσαρες : 1 ) τὰ Πύθια, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο εἰς τοὺς Δελφούς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τετραετίαν, 2 ) τὰ Ἴσθμια, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο εἰς τὸν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος κατὰ διετίαν, 3 ) τὰ Νέμεα, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο εἰς τὴν Νεμέαν τῆς Ἀργολίδος πρὸς τιμὴν τοῦ

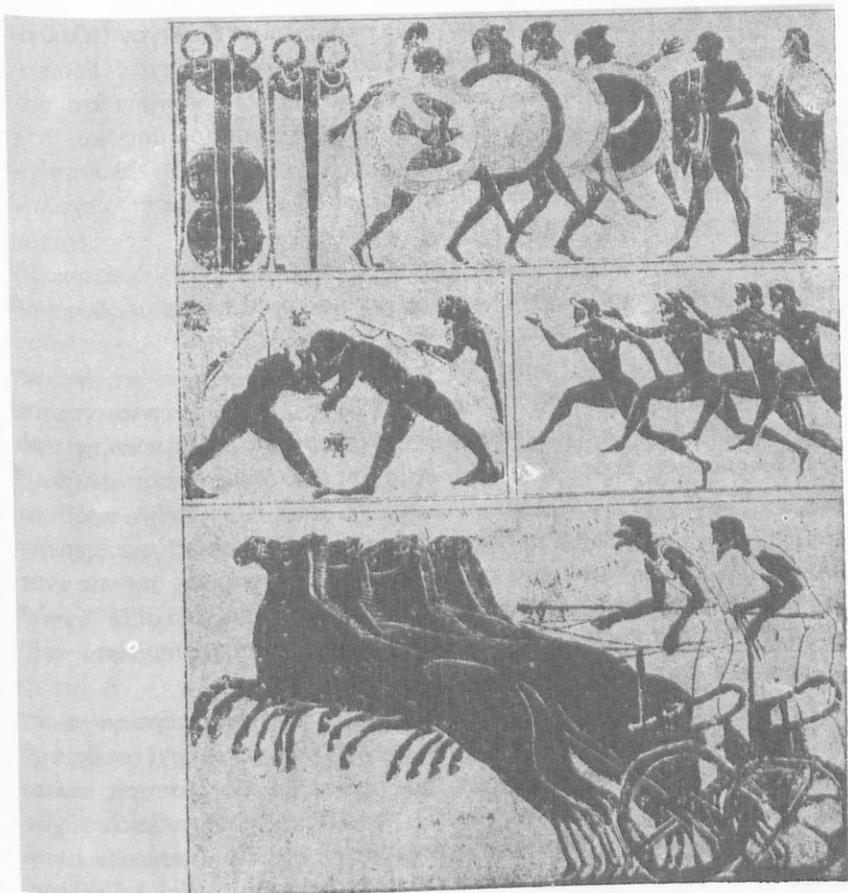
Διός κατά διετίαν καὶ 4) τὰ Ὀλύμπια ἢ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, οἱ ὅποιοι ἐτελοῦντο κατὰ τετραετίαν εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Ὀλυμπίας πρὸς τιμὴν τοῦ Διός.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀγώνων κήρυκες ἐκήρυσσον ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, τὴν ἐκεχειρίαν, ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι. Οἱ Ἕλληνες ἐγκατέλειπον τὰς ἐριδας καὶ τὰ μίση των καὶ ἔσπευδον εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους τῶν ἀγώνων. Ἐκεῖ ἠσθάνοντο τὴν ἀδελφικὴν συγγένειαν μεταξύ των, ἐθυσίαζον εἰς τοὺς ἰδίους θεοὺς, ἐστεφάνωνον τοὺς ἰδίους ἥρωας, ἤκουον τοὺς ποιητὰς, τοὺς ἱστορικοὺς, ἐθαύμαζον τοὺς καλλιτέχνας.

Οἱ ἀγῶνες δὲν ἦσαν χρηματικοί, ἀλλὰ στεφανίται, δηλαδὴ ὡς βραβεῖα ἐδίδοντο εἰς τοὺς νικητὰς ἀπλοῖ στέφανοι, οἱ ὅποιοι ἐσυμβόλιζον τὴν ἠθικὴν σημασίαν τῆς νίκης. Ἐξαιρετικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις τῶν ξένων ἀπὸ τὰ βραβεῖα αὐτά. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία συνέπεσε μὲ τὴν ἐποχὴν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, οἱ Πέρσαι ἐξεπλάγησαν, ὅταν ἐπληροφόρηθησαν, ὅτι τὸ βραβεῖον διὰ τὸ ὅποιον διηγωνίζοντο οἱ Ἕλληνες ἦτο ἀπλοῦς κλάδος ἐλαίας. Ἐμειναν ἱστορικοὶ οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνε τότε πρὸς τὸν Μαρδόνιον κάποιος ἀπὸ τοὺς Πέρσας ἀξιώματουχοὺς : « Παπαῖ, Μαρδόνιε, ἐπὶ ποίους ἀνδρας ἠγαγες μαχησομένους ἡμᾶς, οἱ οὐ περὶ χρημάτων τὸν ἀγῶνα ποιοῦνται, ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς ; » (Ἡρόδοτος).

**ΤΑ ΟΛΥΜΠΙΑ.** Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο ἀνὰ πᾶν τέταρτον ἔτος εἰς τὴν Ὀλυμπίαν πρὸς τιμὴν τοῦ Διός κατὰ μῆνα Ἰούλιον καὶ διήρκουν πέντε ἡμέρας. Ἡ ἴδρυσις των ἀπεδίδετο εἰς τὸν Ἡρακλέα. Τὰ Ὀλύμπια ἦσαν ἡ ἀρχαιοτέρα καὶ λαμπροτέρα ἀπὸ τὰς παρελληνίους ἐορτὰς.

Ἡ Ὀλυμπία κεῖται εἰς τὴν Ἡλιδά, ἐκεῖ ὅπου ἐνώνονται οἱ ποταμοὶ Ἀλφειὸς καὶ Κλάδεος μεταξύ κοιλάδος καὶ καταφύτων λόφων. Εἰς τὸν ἱερὸν χώρον τῆς Ὀλυμπίας, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο Ἄλτις, ὑψοῦτο μαρμάρινος ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Διός, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχε τὸ κολοσσιαῖον χρυσελεφάντινον ἀγαλμα τοῦ θεοῦ καθήμενου ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἔργον τοῦ Φειδίου. Ἡ Ἄλτις εἶχε γεμίσει ἀπὸ ναοὺς, ἠρῶα καὶ ἀγάλματα, διότι κάθε πόλις ἐφιλοτιμήθη νὰ ἰδρύσῃ ἐκεῖ κάτι τὸ ἰδιαιτέρον. Βορειοδυτικῶς τῆς Ἄλτεως ἦτο τὸ στάδιον, ὅπου



Σκηναί από τούς 'Ολυμπιακούς αγώνας.

έτελοῦντο οἱ ἀθλητικοὶ αγῶνες.

Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν οἱ ἱερεῖς ἐθυσίαζον εἰς τοὺς θεοὺς καὶ οἱ Ἑλλανοδίκαι, δηλαδή οἱ κριταὶ τῶν αγῶνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν Ἕλαιοι, ὠρκίζοντο ὅτι θὰ εἶναι δίκαιοι καὶ ἀμερόληπτοι εἰς τὸ ἔργον των. Τέλος οἱ ἀγωνισταὶ ἐδίδον ἐνόρκως τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι ἐγυμνάσθησαν συμφώνως πρὸς τὸν νόμον καὶ ὅτι θὰ ἀγωνισθοῦν τιμῶς καὶ χωρὶς δόλου.

Αἱ ἐπόμεναι τρεῖς ἡμέραι διετίθεντο εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀγω-

νισμάτων. Τὸ ἀγωνιστικὸν πρόγραμμα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπλουτί-  
ζετο καὶ περιέλαβεν ὄλων τῶν εἰδῶν τὰ ἀγωνίσματα: δρόμον,  
πάλην, ἄλμα, δισκοβολίαν, ἀκόντισιν, πυγμαχίαν, πυγμὴν καὶ πάλ-  
λην. Θεαματικά ἦσαν τὰ ἀγωνίσματα τῆς ἵπποδρομίας καὶ τῆς  
τεθρίππου ἄρματοδρομίας. Ὁ ἀγὼν ἦτο σκληρὸς. Οἱ Ὀλυμπιονί-  
και ἐχειροκροτοῦντο ἐνθουσιωδῶς καὶ οἱ ἴδιοι ἠσθάνοντο μεγάλην  
τιμὴν διὰ τὴν νίκην των.

Κατὰ τὴν πέμπτην καὶ τελευταίαν ἡμέραν ἐγένετο ἡ ἀπονομὴ  
τῶν βραβείων. Παῖς ἀμφιθαλής, τοῦ ὁποίου δηλαδὴ καὶ οἱ δύο γο-  
νεῖς εὐρίσκοντο ἐν ζωῇ, ἔκοπτεν ἀπὸ τὴν παλαιοτάτην ἀγριελαίαν  
τῆς ἱερᾶς Ἄλτεως, τὸν κότινον, ὅπως ἐλέγετο, 17 κλάδους, διὰ νὰ  
κατασκευασθοῦν οἱ στέφανοι τῶν νικητῶν εἰς τὰ 17 ἀγωνίσματα τὰ  
ὁποῖα ἐβραβεύοντο. Οἱ στέφανοι ἐτοποθετοῦντο ἐπὶ τραπέζης πρὸ  
τοῦ βωμοῦ τοῦ Διός. Ὁ κήρυξ ἐνώπιον τοῦ συνηγμένου πλήθους  
ἐξεφώνει τὸ ὄνομα καὶ τὴν πατρίδα τοῦ νικητοῦ. Ὁ νικητὴς προσήρ-  
χετο καὶ οἱ Ἕλληνοδίκαι ἐπέθετον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸν στέφανον,  
ἀνέγραφον δὲ τὸ ὄνομά του καὶ τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος του εἰς τοὺς  
ἐπιστήμους καταλόγους. Τοῦτο ἀπετέλει μεγίστην δόξαν καὶ δι' αὐτὸν  
καὶ διὰ τὴν πατρίδα του. Οἱ Ὀλυμπιονίκαι ἐώρταζον τὴν νίκην των  
μὲ θυσίας καὶ ἐπινίκια συμπόσια.

Ἡ ἐπιστροφή τοῦ νικητοῦ εἰς τὴν πατρίδα ἦτο μέγα γεγονός.  
Ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν συμπολιτῶν του εἰσῆρχετο εἰς τὴν  
πόλιν ἐν πομπῇ ἐπάνω εἰς ἄρμα, τὸ ὁποῖον ἔσυρον τέσσαρες λευκοὶ  
ἵπποι καὶ κατέθετε τὸν στέφανον τῆς νίκης εἰς τὸν ναὸν τοῦ πολιούχου  
θεοῦ. Μερικαὶ πόλεις κατὰ τὴν ἐπιστροφήν τῶν Ὀλυμπιονικῶν ἐκρή-  
μιζον μέρος τοῦ τείχους διὰ νὰ εἰσέλθῃ θριαμβευτικῶς ὁ νικητὴς.  
Μὲ αὐτὸ ἤθελον νὰ δείξουν ὅτι ἡ πόλις, ἡ ὁποία ἔχει τοιοῦτους ἀθλη-  
τάς, δὲν χρειάζεται τείχη. Καθ' ὅλον του τὸν βίον ὁ Ὀλυμπιονίκης  
ἐθεωρεῖτο πρόσωπον ἱερόν, ἐτρέφετο ἀπὸ τὸ δημόσιον, ἦτο ἀπηλ-  
λαγμένος παντὸς φόρου καὶ εἶχε τιμητικὴν θέσιν κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ  
εἰς τὸ θέατρον. Εἰς τὴν Σπάρτην εἶχε καὶ τιμητικὴν θέσιν κατὰ τὴν  
μάχην πλησίον τοῦ βασιλέως ὡς ὑπασπιστής του.

Ἡ ὀλυμπιακὴ τετραετία ὠνομάζετο Ὀλυμπιάς. Οἱ Ἕλληνες εἶ-  
χον τὰς Ὀλυμπιάδας ὡς βάσιν διὰ τὸν ὑπολογισμὸν κοινῆς χρονο-  
λογίας. Αἱ Ὀλυμπιάδες ἤρχιζον ἀπὸ τὸ 776 π.Χ., διότι ἀπὸ τότε  
ἤρχισαν νὰ καταγράφωνται τὰ ὀνόματα τῶν Ὀλυμπιονικῶν.





\*Αρπα και λύρα.

εις τὴν κυρίως Ἑλλάδα καθὼς καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς νήσους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μεγάλοι πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ μεταβολαί. Ἡ βασιλεία ἐξέλιπε σχεδὸν παντοῦ, τὴν δὲ ἀρχὴν ἔλαβον εἰς χεῖράς των οἱ εὐγενεῖς. Σφοδροὶ ἀγῶνες ἐπηκολούθησαν μεταξύ τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ναυτιλίας εἶχεν εὐπορήσει καὶ ἤθελε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν διοίκησιν.

Εἰς τὴν νέαν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν κατάστασιν ἀναπτύσσεται τὸ αἶσθημα τῆς προσωπικότητος καὶ ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων στρέφεται εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ παρόντος καὶ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἐχρειάζετο νέα ποιήσις διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὰ αἰσθηματά, τὰ πάθη καὶ τὰς σκέψεις τῶν πολιτῶν, ποιήσις προσωπικῆ, ἡ ὁποία ὠνομάσθη λυρική, ἀπὸ τὸ κυριώτερον τῶν συνοδευόντων αὐτὴν μουσικῶν ὀργάνων, τὴν λύραν. Ὁ 7ος καὶ ὁ 6ος αἰὼν εἶναι ἐποχὴ τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Ἡ λυρική ποιήσις ἔνεκα τοῦ διαφόρου χαρακτῆρος τῶν ἑλληνικῶν φύλων ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐκαλλιεργήθη, ἔλαβε διαφόρους μορφάς. Τὰ κυριώτερα εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως εἶναι ἡ ἐλεγεία, ὁ ἴαμβος, ἡ ὥδη καὶ ἡ χορική ποιήσις. Ἐκαστον ἐκ τῶν εἰδῶν τούτων ἔχει ἰδιαιτέρα μέτρα καὶ συστήματα μετρικά, ἡ δὲ μουσικὴ συνδέεται μὲ αὐτὰ στενῶς.

**ΕΛΕΓΕΙΑ - ΙΑΜΒΟΣ - ΩΔΗ.** Ἡ ἐλεγεία κατ' ἀρχὰς ἦτο ἄσμα θρηνηῶδες,

συνοδευόμενον ὑπὸ αὐλοῦ, ἔπειτα δὲ ἔλαβε ποικίλον περιεχόμενον καὶ ἔκφρασιν. Ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τοὺς Ἴωνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τὰς μεγάλας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς μεταβολὰς, αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν ἀπὸ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα κατὰ τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς ἔγινε χρῆσις τοῦ εἶδους αὐτοῦ τῆς λυρικῆς ποιήσεως.

Ὁ ἔλεγειακὸς ποιητὴς ἐκφράζει ἰδίᾳ σκέψεις καὶ αἰσθήματα λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὰς περιπετείας τοῦ δημοσίου ἢ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ποίησίν του ἀφθονοῦν αἱ γνῶμαι καὶ τὰ ἀποφθέγματα, διὰ τοῦτο ἡ ἔλεγειακὴ ποίησις λέγεται καὶ γνωμική.

Ἡ ἔλεγεία εἶναι ποίημα σύντομον. Ἀποτελεῖται ἀπὸ διστίχα, τὰ ὁποῖα ἐπαναλαμβάνονται μέχρι τέλους τοῦ ποιήματος καὶ φέρουν τὸν τύπον μικρᾶς στροφῆς. Ὁ πρῶτος στίχος τοῦ διστίχου εἶναι δακτυλικὸν ἑξάμετρον καὶ ὁ δεῦτερος δακτυλικὸν πεντάμετρον. Ἔνεκα τῆς ἐπικῆς γλώσσης καὶ τοῦ μέτρου ἡ ἔλεγειακὴ ποίησις δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Ἀπὸ τὴν ἔλεγείαν ἀργότερον ἀνεπτύχθη τὸ ἐπίγραμμα. Ἀναλόγως τῆς ὑποθέσεως ἡ ἔλεγεία ἦτο πολεμικὴ, πολιτικὴ, ἠθικὴ κ.λπ. Πολεμικὰς ἔλεγείας ἐποίησαν ὁ Καλλίνος ὁ Ἐφέσιος περὶ τὸ 650 π.Χ. καὶ ὁ γνωστὸς εἰς ἡμᾶς ποιητὴς Τυρταῖος κατὰ τὸν δεῦτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον. Ὁ ποιητὴς Μίμνερμος ὁ Κολοφώνιος μὲ ἔλεγείας ἔψαλλε τοὺς πόθους του καὶ τὰς ἀπολαύσεις τῆς νεότητος. Πολιτικὰς ἔλεγείας ἐποίησαν ὁ περίφημος νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν Σόλων καὶ ὁ Θεόγνις ὁ Μεγαρεύς (540 - 470 π.Χ.), φανατικὸς ἀριστοκρατικὸς.

Ὁ ἱάμβος εἶναι σατιρικὴ ποίησις διὰ τῆς ὁποίας σκώπτονται τὰ ἐλαττώματα καὶ αἱ κακίαι τῶν ἀνθρώπων μὲ σκοπὸν τὴν ἠθικὴν των βελτίωσιν. Ἐνίοτε ἡ ποίησις αὐτὴ ἐχρησιμοποιοεῖτο ὑπὸ τῶν ποιητῶν πρὸς ἐκδίκησιν κατὰ τῶν προσωπικῶν των ἐχθρῶν. Περίφημος ἱαμβογράφος ὑπῆρξεν ὁ Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος (725 - 650 π.Χ.). Συνέθεσεν ἱάμβους μὲ τοὺς ὁποίους ἐξεδικήθη τοὺς ἐχθροὺς του καὶ τοὺς ἔφερεν εἰς ἀπόγνωσιν. Πολλοὶ νεώτεροι ποιηταὶ ἐμιμήθησαν τὸν Ἀρχίλοχον, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ὁ ρωμαῖος ποιητὴς Ὀράτιος.

Τὴν τελείαν μορφήν τῆς λυρικῆς ποιήσεως χαρακτηρίζει ἡ θερμὴ ἐκδήλωσις τῶν ἀτομικῶν τοῦ ποιητοῦ συγκινήσεων, χαρᾶς, λύπης, ἀγάπης, μίσους, φιλίας. Ἡ ποίησις αὐτὴ εἶναι προσωπικὴ, τὴν ἐκαλ-



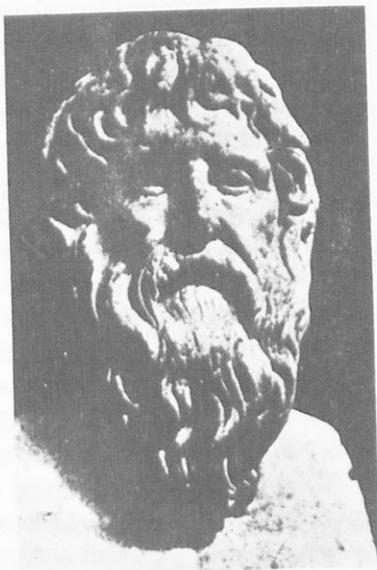
Ἄλκαϊος καὶ Σαπφώ.

λιέργησαν δὲ οἱ Αἰολεῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ πρὸ πάντων οἱ Λέσβιοι. Οὐσιῶδες στοιχεῖόν της εἶναι ἡ μουσικὴ, μορφή δὲ ποιητικὴ ἡ ᾠδή, προωρισμένη νὰ ψάλλεται. Γλῶσσα τῆς ᾠδῆς εἶναι ἡ αἰολικὴ διάλεκτος, ὃ δὲ ρυθμὸς γοργὸς καὶ ζωηρὸς. Ἐπιφανέστεροι ἐκ τῶν ποιητῶν τῆς κατηγορίας αὐτῆς εἶναι ὁ Ἄλκαϊος, ἡ Σαπφὼ καὶ ὁ Ἀνακρέων. Ὁ Ἄλκαϊος περὶ τὸ 600 π.Χ. ἐγεννήθη εἰς τὴν Μυτιλήνην καὶ ἀνήκεν εἰς ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν. Τὰ πολιτικοῦ περιεχομένου ποιήματά του ὠνόμασαν στασιωτικά.

Ὀλίγον νεωτέρα τοῦ Ἄλκαίου εἶναι ἡ Σαπφὼ ἀπὸ τὴν Ἐρεσσὸν τῆς Λέσβου. Τὰ ποιήματά της ἔχουν τόσην συναισθηματικότητα, χάριν καὶ περιπάθειαν, ὅσην οὐδενὸς ἄλλου ποιητοῦ. Ἡ Σαπφὼ ἦτο μεγάλη ποιήτρια. Ἐθαυμάσθη καὶ ἐτιμήθη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὀνομασθεῖσα δεκάτη Μοῦσα, Λεσβία ἀηδῶν καὶ ἀδελφὴ τῶν Χαρίτων.

Ὁ Ἀνακρέων ὁ Τήνιος (περὶ τὸ 560 π.Χ.) ὕμνησε τὴν νεότητα, τὸν οἶνον, τὴν χαρὰν τοῦ συμποσίου καὶ γενικῶς τὴν καλὴν ζωὴν.

**ΤΟ ΧΟΡΙΚΟΝ ἄΣΜΑ.** Χορικὸν ἄσμα λέγεται, τὸ ἄσμα τὸ ἀδόμενον ὑπὸ χοροῦ. Θέμα ἔχει τὴν πανηγυρικὴν ἐξύμνησιν τῶν θεῶν, τῶν ἡρώων, τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν καὶ τῶν νικητῶν εἰς ἀγῶνας καὶ πανηγύρεις. Δὲν ἐκφράζει, ὅπως ἢ κυρίως λυρική ποίησις, τὰ πάθη καὶ τὰ συναισθήματα ἑνὸς προσώπου, ἀλλὰ διερμηνεύει τὰς ἰδέας καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ πλήθους. Τὸν χορὸν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἄσματος συνώδευεν ὁ αὐλός, ὁ ὁποῖος εἶχε γίνει δημοφιλὴς ἀπὸ τὰς διονυσιακὰς ἑορτὰς. Ὁ χαρακτήρ τοῦ χορικοῦ ἄσματος εἶναι μεγαλοπρεπέστερος ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Ποιητικὴ μορφή καὶ ἔδῳ εἶναι ἡ ᾠδή, ἀλλ' αἱ στροφαὶ τῆς εἶναι μεγάλα καὶ τεχνικαί, ἄδονται δὲ ὑπὸ χοροῦ, ὁ ὁποῖος ὀρχεῖται συνήθως περὶ βωμῶν μεμέτρα καὶ ρυθμοὺς ποικιλωτάτους.



Ὁ Ἄνακρέων.

Ἡ χορική ποίησις ἐκαλλιεργήθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς καὶ κατόπιν διεδόθη, λόγῳ τοῦ γενικοῦ χαρακτῆρός της, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Διάλεκτον ἔχει τὴν δωρικὴν μὲ πολλοὺς ἐπικούς καὶ αἰολικούς τύπους. Αἱ ᾠδαὶ τῆς ἔχουν διάφορα ὀνόματα ἕνεκα τοῦ ποικίλου περιεχομένου των, παιᾶνες, ὕμνοι, προσόδια, παρθένια, ἐγκώμια, ἐπιπνίκια, ἐπιθαλάμια, σκόλια καὶ διθύραμβοι. Ὁ παιᾶν ἦτο ὕμνος πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα θριαμβευτικὸς διὰ τὴν νίκην, ἐψάλλετο δὲ εἰς ἑορτὰς καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Εἰς τὴν χορικὴν ποίησιν διεκρίθησαν ὁ Ἄλκμαν, ὁ Στησίχορος, ὁ Ἀρίων, ὁ Σιμωνίδης ὁ Κεῖος καὶ ὁ ἐπισημότερος ὄλων, ὁ Πίνδαρος.

Ὁ Ἄλκμαν (630 π.Χ.) ἀπὸ τὰς Σάρδεις τῆς Λυδίας ἐξησεν εἰς τὴν Σπάρτην. Τὰ χορικά του συνωδεύοντο ἀπὸ αὐλὸν καὶ εἶχον μεγάλην διάδοσιν. Ἐγράφε ποικίλα ποιήματα, ὕμνους, παιᾶνας κ.λπ. Ὁ Στησίχορος ὁ Ἰμεραῖος (ἀπὸ τὴν Ἰμέραν τῆς Σικελίας)

ήκμασε κατά τὰς ἀρχὰς τοῦ βου αἰῶνος π.Χ. Μὲ τὴν γόνιμον καὶ τολμηρὰν φαντασίαν τοῦ ἀνύψωσε τὴν ᾠδὴν εἰς περίτεχνον εἶδος προσθέσας εἰς τὴν στροφὴν καὶ ἀντιστροφὴν, τὴν ἐπιφωδόν. Ἀπὸ τοὺς χορούς του, τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος ἤσκει καὶ οἱ ὁποῖοι ἔγιναν ἀγαπητοί, ὠνομάσθη Στησίχορος.

Ὁ Ἀρίων ὁ Μηθυμναῖος (ἀπὸ τὴν Μήθυμναν τῆς Λέσβου) εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ διθυράμβου, χορικοῦ ἔσματος ἀφιερωμένον εἰς τὸν Διόνυσον. Ἦκμασε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ βου αἰῶνος π.Χ. καὶ εἶχε στενὴν σχέσιν μὲ τὴν αὐλὴν τοῦ τυράννου τῆς Κορίνθου Περιάνδρου, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζησε τὸν περισσότερον χρόνον τῆς ζωῆς του. Ἐκ τοῦ διθυράμβου προῆλθεν ἡ τραγωδία, περὶ τῆς ὁποίας θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὴν ἐπομένην περίοδον τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ὁ Σιμωνίδης ὁ Κεῖος (556 - 468 π.Χ.) διέμεινε εἰς τὰς αὐτὰς πολλῶν φιλομούσων τυράννων ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπως τοῦ Θήρωνος εἰς τὸν Ἀκράγαντα καὶ τοῦ Ἰέρωνος εἰς τὰς Συρακούσας, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐγραψε μὲ πολλὴν ἐπιτυχίαν ἐπινίκια, ὕμνους, παιᾶνας, θρήνους, διθυράμβους, σκόλια καὶ ἐπιγράμματα εἰς τοὺς πεσόντας κατὰ τὰς μάχας τῶν Περσικῶν πολέμων.

Ὁ Πίνδαρος (515 - 446 π.Χ.) εἶναι ὁ μέγιστος τῶν Ἑλλήνων λυρικῶν ποιητῶν. Ἦτο Θηβαῖος ἀπὸ εὐποροῦ καὶ εὐγενῆ οἰκογένειαν. Ἐγραψεν ἐπινικίους ᾠδὰς, αἱ ὁποῖαι καὶ διεσώθησαν. Εἰς αὐτὰς ἔξυμνεῖ τοὺς νικητὰς τῶν τεσσάρων πανελληνίων ἀγώνων μὲ πυκνότητα ἰδεῶν καὶ μεγίστην ποιητικὴν ἑξαρσιν. Διὰ τοῦ Πινδάρου ἡ λυρική χορική ποίησις ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην τῆς ἀκμῆν.

**Ο ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ.** Οἱ Ἕλληνας κατ' ἀρχὰς ἐκαλλιέργησαν τὸν ποιητικὸν λόγον. Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ ὅλους τοὺς λαοὺς εἰς τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν των, κατὰ τὴν ὁποίαν παρουσιάζει μεγάλην δύναμιν ἢ φαντασίαν. Ὄταν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου προήχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ κρίσις, ἔστρεψαν περισσότερον τὴν προσοχὴν των εἰς τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἡ ποίησις. Τότε ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται ὁ πεζὸς λόγος.

Ὅπως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ποιήσεως, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ λόγου προηγήθησαν οἱ Ἴωνες. Τὰ πρῶτα ἔργα δη-

λαδή του πεζοῦ λόγου ἐγράφησαν εἰς τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον. Αὐτὴ ἔγινε κατὰ τὸν βον αἰῶνα π.Χ. γλῶσσα κοινὴ, ἢ ὁποῖα ἀνεγινώσκετο καὶ ἐγράφετο ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου, τῆς πρώτης κοινῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων, μετεδόθησαν αἱ γνώσεις, τὰς ὁποίας ἤρχισε νὰ ἀποκτᾷ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα.

**ΟΙ ΛΟΓΟΓΡΑΦΟΙ. ΕΚΑΤΑΙΟΣ Ο ΜΙΛΗΣΙΟΣ.** Τὸ ἔργον τῆς ἑλληνικῆς ἱστοριογραφίας πρὸ τῆς ἐμφανισέως τῆς εἰς πεζὸν λόγον τὸ ἐξεπλήρωνεν ἡ ἐπική ποίησις μὲ τὰς μυθώδεις καὶ φανταστικὰς διηγήσεις. Μὲ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ πεζοῦ λόγου ἀνεφάνη καὶ τὸ πρῶτον ἱστορικὸν ὕλικόν, δηλαδή ἐπιγραφαὶ διάφοροι, ἀναγραφαὶ τοῦ γένους καὶ τῶν πράξεων τῶν διαφόρων ἀρχόντων, ἀναγραφή τῶν ὀνομάτων τῶν νικητῶν εἰς τοὺς πανελληνίους ἀγῶνας, συνθήκαι, νόμοι καὶ ἄλλαι δημόσιαι πράξεις. Τὴν πρώτην αὐτὴν ἱστορικὴν ὕλην ἤρχισαν νὰ ἐρευνοῦν ἀπὸ τὸν βον αἰῶνα π.Χ. οἱ Ἴωνες πρὸς συγγραφὴν διαφόρων γεγονότων. Τὸ ὕλικόν ὁμως αὐτὸ τὸ ἐπλούτισαν μὲ προφορικὰς παραδόσεις καὶ μὲ ἰδικὰς τῶν παρατηρήσεις καὶ σκέψεις.

Τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς ὠνόμασαν λογογράφους, διότι τὴν ἱστορικὴν διήγησιν ἐκάλεσαν λόγον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐπικάς ἀφηγήσεις. Οἱ λογογράφοι ἀπέβλεπον κυρίως πρὸς τέρψιν τῶν ἀνθρώπων καὶ δὲν ἐχώριζον τὸ θαυμαστὸν ἀπὸ τὸ φυσικόν, τὸ μυθῶδες ἀπὸ τὸ πραγματικόν, τὸ ψευδὲς ἀπ' τὸ ἀληθές. Τὸ κριτικὸν πνεῦμα τῶν δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἄρκετά. Ἐπέρασε πολὺς καιρὸς διὰ νὰ φανῆ ὁ πρῶτος πραγματικὸς ἱστορικός, ὁ Ἡρόδοτος. Τὰ ἔργα τῶν λογογράφων ἦσαν πλήρη λέξεων καὶ φράσεων ποιητικῶν καὶ διὰ τοῦτο ἀποτελοῦν μετάβασιν ἀπὸ τὸν ποιητικὸν λόγον εἰς τὸν πεζόν. Οἱ λογογράφοι ἦσαν Ἴωνες, ἔζησαν μετὰ τὸν 600 π.Χ. καὶ ἔγραψαν γενεαλογίας, κτίσεις πόλεων καὶ περιγραφὰς τῆς γῆς.

Ἐπισημότερος ἐκ τῶν λογογράφων ἦτο ὁ Ἐκαταῖος ὁ Μιλήσιος (545 - 475 π.Χ.). Ἐταξίδευσεν πολὺ καὶ εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην πείραν. Ἐγραψε δύο μεγάλα ἔργα, τὰς « Γενεαλογίας » καὶ τὴν « Γῆς περίοδον », δηλαδή περιήγησιν τῆς γῆς. Εἰς τὰς « Γενεαλογίας » ἀφηγεῖτο, ἀπὸ τοῦ Δευκαλίωνος καὶ ἐντεῦθεν, τὴν ἱστορίαν τῶν μεγάλων μυθολογικῶν οἰκογενειῶν, πρὸς τὰς ὁποίας συνέδεον οἱ Ἕλληνες τὸ ἀπώτερον παρελθόν των. Ἡ « Γῆς περίοδος » περιλαμβάνει ὅ,τι εἶδε καὶ ἔμαθε ἀπὸ τὰς πολλὰς χώρας, τὰς ὁποίας

περιηγήθη. Με τὸ ἔργον του αὐτὸ ὁ Ἑκαταῖος ἔγινεν ὁ πατὴρ τῆς ἑλληνικῆς γεωγραφίας.

**Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.** Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν παλαιοτάτην ἀκόμη ἐποχὴν ἐζήτησαν νὰ ἐξηγήσουν τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου. Μετὰ τὴν ζωηρὰν καὶ δροσερὰν φαντασίαν τῶν ἑπλάσαν περὶ αὐτοῦ θελκτικωτάτους μύθους. Ὅταν ὁμως προώδευσαν πνευματικῶς, δὲν ἤρκοῦντο πλέον εἰς τὰς περὶ κόσμου ἐρμηνείας τῶν μύθων.

Πρῶτοι οἱ Ἕλληνες τῶν ἰωνικῶν πόλεων προσεπάθησαν νὰ εὗρουν λογικὴν ἐξήγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Οἱ τοιοῦτοι ἐλέγοντο φιλόσοφοι καὶ ἐπειδὴ ἠσχολοῦντο μετὰ τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως ὠνομάσθησαν φυσικοὶ φιλόσοφοι. Τῶν φιλοσόφων τούτων διεκρίθησαν τρεῖς σχολαὶ ἡ Ἴωνικὴ, ἡ Πυθαγόρειος καὶ ἡ Ἑλεατικὴ. Τῆς Ἴωνικῆς σχολῆς ἰδρυτὴς ὑπῆρξεν ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος. Τρεῖς Μιλήσιοι φιλόσοφοι ἔγιναν ὀνομαστοί, ὁ Θαλῆς, ὁ Ἀναξίμανδρος καὶ ὁ Ἀναξίμενης. Ἐκ τούτων ὁ Θαλῆς (624 - 548 π.Χ.) ὡς ἀρχικὴν οὐσίαν τῶν ὄντων ἐθεώρει τὸ ὕδωρ, ὁ Ἀναξίμανδρος (616 - 545 π.Χ.), ὁ ὁποῖος εἶχε γνώσεις ἀστρονομικὰς καὶ γεωμετρικὰς παρεδέχετο ὡς ἀρχὴν τοῦ κόσμου τὸ ἄπειρον καὶ ὁ Ἀναξίμενης (585 - 528 π.Χ.) τὸν ἀέρα. Εἰς τὴν Ἴωνικὴν σχολὴν ἀνήκε καὶ ὁ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος (535 - 475 π.Χ.), ὁ ὁποῖος ἐπίστευεν ὅτι τὸ πῦρ εἶναι ἡ μόνη ἀρχικὴ αἰτία τῶν ὄντων. Τὰς σκέψεις του διετύπωσεν εἰς σύντομα καὶ δυσκολονόητα ἀποφθέγματα καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη σκοτεινὸς φιλόσοφος. « Πάντα ρεῖ, πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει » εἶπεν ὁ Ἡράκλειτος, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι εἰς τὴν φύσιν καὶ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου τίποτε δὲν εἶναι μόνιμον καὶ σταθερόν.

Ἡ Πυθαγόρειος σχολή, ἡ ὁποία ἰδρύθη εἰς τὸν Κρότωνα τῆς Κάτω Ἰταλίας ἀπὸ τὸν Σάμιον Πυθαγόραν προσεπάθει νὰ ἀποδείξῃ ὡς ἀρχὴν τοῦ κόσμου τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ἁρμονίαν.

Τὴν Ἑλεατικὴν σχολὴν ἰδρυσεν εἰς τὴν Ἑλέαν τῆς Κάτω Ἰταλίας ὁ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος (582 - 480 π.Χ.), ὁ ὁποῖος ἐπίστευεν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἓν ὄν αἰώνιον καὶ ἀμετάβλητον καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ θεός (πανθεισμός). Μαθητὴς του ὑπῆρξεν ὁ Παρμενίδης ὁ Ἑλεάτης (540 - 470 π.Χ.), ὁ ἐπισημότερος τῶν Ἑλεατῶν. Κατ' αὐτὸν μόνον ἡ νόησις μᾶς παρέχει τὴν ἀλήθειαν, ἐνῶ αἱ αἰσθήσεις εἶναι πηγὴ πλάνης.

**ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.** Ἡ πορεία τὴν ὁποῖαν ἠκολούθησε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀπὸ τὰς πρώτας τοῦ ἐκδηλώσεως παρουσιάζει μεγαλειώδη ἐξέλιξιν πρὸς τὰ ἄνω.

Κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν ἐπικήν ποιήσιν ἐξύμνησε τὰς ἀνδραγαθίας τῶν πολεμιστῶν καὶ τὰς περιπετείας τῶν θαλασσοπόρων ἢ διετύπωσε χρησίμους διὰ τὸν βίον συμβουλὰς. Κατόπιν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν ποιητικὴν διατύπωσιν τῶν πόθων καὶ τῶν συναισθημάτων του. Συνέθεσεν ὕμνους διὰ νὰ ἐξάρη τὰ μεγάλα πολεμικὰ γεγονότα καὶ ὤδ᾽ αὖς διὰ νὰ τιμήσῃ τοὺς νικητὰς τῶν πανελληνίων ἀγώνων.

Ἄφοῦ ἐχρησιμοποίησε τὴν ποιήσιν διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸ ὠραῖον ἀνεζήτησε τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ κόσμου τὴν ὁποῖαν ἤρχισε νὰ διατυπώσῃ εἰς πεζὸν λόγον.

Τοιοτοτρόπως τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα μὲ τὴν ἀσύγκριτον δημιουργικότητά του ἔκαμε τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ τέλος τοῦ βου αἰῶνος π.Χ. νὰ κατέχῃ τὸ ἀνώτερον ἐπίπεδον τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχρόνους λαούς.



Ὁ Ἡράκλειτος.

## ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

## ΜΗΔΙΚΟΙ Ἡ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

**ΟΙ ΠΕΡΣΑΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ.** Οἱ Πέρσαι ἀπετέλουν ἓνα ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ἀνατολικούς λαούς. Ἦσαν Ἰνδοευρωπαῖοι, ὅπως εἶδομεν, μὲ προηγμένον πολιτισμόν. Οἱ Πέρσαι δὲν ἐπιέζον τοὺς διαφόρους λαούς τοῦ ἀπεράντου κράτους των. Ἦσαν μάλιστα ἀνεκτικοὶ ἀπέναντί των καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὰς θρησκευτικὰς των ἀντιλήψεις.

Ἡ θρησκεία τῶν Περσῶν εἶναι θρησκεία ἠθική. Βαθεῖα εἶναι ἡ πίστις των εἰς τὸν ἀγαθὸν θεόν, τὸν Ἄχουρα Μάσδα, τὸν θεὸν τοῦ φωτός. Ἡ πίστις ἐβοήθησε τοὺς βασιλεῖς των εἰς τὸν ἀγῶνά των ἐναντίον τοῦ ψεύδους. Ἡ περσικὴ θρησκεία ἐτέθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους. Οἱ Πέρσαι δὲν ἐθεοποίησαν τοὺς βασιλεῖς των, ὅπως συνέβη μὲ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Βαβυλωνίους.

Ἡ ἀλήθεια ἀποτελεῖ τὸν κύριον σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς τῶν Περσῶν. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει τὰ ἑξῆς : « Οἱ Πέρσαι μορφώνουν τὰ τέκνα των ἀπὸ τὸν πέμπτον ἔτος μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ, τὰ διδάσκουν δὲ τρία πράγματα μόνον : νὰ ἱππεύουν, νὰ τοξεύουν καὶ νὰ λέγουν τὴν ἀλήθειαν. . . Ὡς τὸ αἰσχρότερον πράγμα θεωροῦν τὸ ψεῦδος, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον τὸ νὰ ὀφείλῃ κανεὶς χρέος. Καὶ τοῦτο διὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, πρὸ πάντων ὁμως, ὅπως λέγουν, διότι κατ' ἀνάγκην ἐκεῖνος, πού ὀφείλει, συμβαίνει νὰ λέγῃ καὶ κάποιο ψέμα ».

Ἐπίσης ἔργα ἀνωτέρου πολιτισμοῦ εἶναι τὸ εὐρὺ ὀδικὸν δίκτυον, τὸ ὅποῖον ἤρχιζεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις καὶ ἔφθανεν ἕως τὰ Σοῦσα, καθὼς καὶ τὸ ἀποκεντρωτικὸν σύστημα τῆς διοικήσεως τοῦ Δαρείου. Ἐξ ἄλλου τὰ σφριζόμενα ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα μὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μεγαλοπρέπειάν των εἶναι οἱ καλύτεροι μάρτυρες τοῦ περσικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ πολιτισμὸς ὁμως τῶν Περσῶν καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ἀνατολι-

κῶν λαῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιζήση καὶ ἐξέλιπε μαζί μὲ τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐδημιούργησε. Τοῦτο συνέβη, διότι τὰ κράτη των πολιτικῶς καὶ κοινωνικῶς παρέμειναν στάσιμα. Διετήρησαν μέχρι τέλους τὸ ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα καὶ τὴν ἰδίαν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Οἱ Πέρσαι καὶ οἱ ἄλλοι ἀνατολικοὶ λαοὶ δὲν εἶχον ἀποκτήσει συνείδησιν τῆς ἀξίας των καὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας.

Διάφοροι τῶν Περσῶν καὶ ὄλων τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἦσαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἐλεύθερος πολιτικός των βίος καὶ αἱ πλούσιαι φυσικαὶ ἀρεταὶ των ἐνέπνευσαν εἰς αὐτοὺς ὑψηλὸν καὶ γενναῖον φρόνημα. Ὅ,τι κυρίως τοὺς ἀπησχόλει ἦτο ἡ διατήρησις τῆς ἐλευθερίας των καὶ ἡ βελτίωσις τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ των κόσμου. Διὰ τοῦτο ὁ πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἀνέπτυξαν, εἶναι αἰώνιος καὶ πανανθρώπινος.

Τὸ μέγα καὶ ἀπέραντον περσικὸν κράτος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ. ἐπεχείρησε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα. Τότε οἱ Ἕλληνες εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διεξαγάγουν ἀγῶνα φοβερὸν καὶ ἄνισον ἐναντίον τῶν Περσῶν. Παρὰ τὴν ἀνισότητά τοῦ ἀγῶνος ἡ νίκη των ὑπῆρξε περιφανής. Οἱ Πέρσαι ἀπὸ τὸ συντριπτικὸν κτύπημα τῶν Ἑλλήνων οὐδέποτε κατόπιν κατώρθωσαν νὰ συνέλθουν.

Τὴν μεγαλειώδη αὐτὴν καὶ τιτανικὴν πάλην Ἑλλήνων καὶ Περσῶν θὰ παρακολουθήσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα.

**ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ.** Ἄφ' ὅτου τὸ περσικὸν κράτος ἐξηπλώθη μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ βλέψεις τῶν Περσῶν βασιλέων ἐστράφησαν πρὸς τὴν Μεσόγειον. Εἶχον τὴν γνώμην ὅτι, διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλὲς τὸ ἀπέραντον κράτος των, ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἡ ὁποία περιέβρεχε τὰ δυτικὰ παράλια τῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Μεσόγειον ἐκυριάρχουν οἱ Ἕλληνες. Ἦτο ἀνάγκη ἐπομένως ὁ μικρὸς ἀλλὰ δραστήριος αὐτὸς λαὸς νὰ ἐξαφανισθῇ ἢ νὰ συγχωνευθῇ μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀπήρτιζον τὴν ἰσχυρὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ Πέρσαι ἐκίνητοποίησαν ὅλας τὰς ὑλικὰς των δυνάμεις, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἀντιμετώπισαν μὲ ἀνεπαρκῆ πολεμικὴν προπαρασκευήν, ἀλλὰ μὲ ψυχὴν καὶ φρόνημα ἀκατάβλητον.

Μὲ τοὺς Μηδικοὺς ἢ Περσικοὺς πολέμους ἀρχίζει ἡ λαμπροτέρα

περίοδος τῆς ἔθνικῆς μας ἱστορίας. Οἱ μεγάλοι πρόγονοί μας μὲ τὸν ἀπαράμιλλον ἥρωισμόν των ἔσωσαν τότε τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσιν εἰς τοὺς Ἀσιάτας. Διὰ τοῦτο τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἀποτελοῦν σπουδαιότατον σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

#### ΟΙ ΠΕΡΣΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 6ου π. Χ. ΑΙΩΝΟΣ. Ο ΔΑΡΕΙΟΣ.

Ἄδελφός μου, ὁ Δαρεῖος Α΄ ὑπῆρξεν ὁ ὄργανωτὴς τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν Ἰνδιῶν ἔφθανε μέχρι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ τῆς Λιβυκῆς ἐρήμου. Διήρξεν αὐτὸ εἰς εἴκοσι διοικητικὰς περιφερείας, τὰς σατραπείας, καὶ εἰς ἑκάστην διώρισε διοικητὴν, τὸν σατράπην, μὲ μεγάλα δικαιώματα. Ἐφήρμοσε δηλαδὴ σύστημα διοικήσεως, τὸ ὁποῖον σήμερον λέγομεν ἀποκεντρικόν. Ὁ σατράπης ἀπέστελλε τοὺς εἰσπραττομένους φόρους εἰς τὰ Σοῦσα καὶ εἶχε πάντοτε ἔτοιμον στρατὸν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ βασιλέως. Ὁ περσικὸς στόλος ἀποτελεῖτο ἀπὸ φοινικικά, αἰγυπτιακὰ καὶ πλοῖα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπιθεωρηταὶ περιοδεύοντες εἰς τὰς σατραπείας ἀνέφερον εἰς τὸν βασιλέα περὶ τῆς διοικήσεως τῶν σατραπῶν. Τοιοῦτο-



τρόπως ὁ Πέρσης μονάρχης εἶχε πάντοτε ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους του.

Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συγκοινωνίας κατεσκεύασεν ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι συνέδεον τὴν πρωτεύουσαν Σοῦσα μὲ τὰς σατραπείας, εἰς ὠρισμένας δὲ ἀποστάσεις ὑπῆρχον καταλύματα, οἱ λεγόμενοι σταθμοί. Εἰς αὐτοὺς ἔμενον πάντοτε ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, εἶδος ταχυδρόμων, οἱ ὁποῖοι μετέδιδον τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως.

Ἐξ ἄλλου διὰ νὰ διευκολύνῃ τὸ ἐμπόριον ἔκοψε χρυσᾶ καὶ ἀργυ-

Δαρεῖος Α΄. (Ἀπὸ περσικῶν ἀνάγλυφον).

ρᾶ νομίσματα. Μεγάλην κυκλοφορίαν καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων εἶχον οἱ δαρεικοί, χρυσᾶ νομίσματα μὲ τὴν προτομὴν τοῦ Δαρείου.

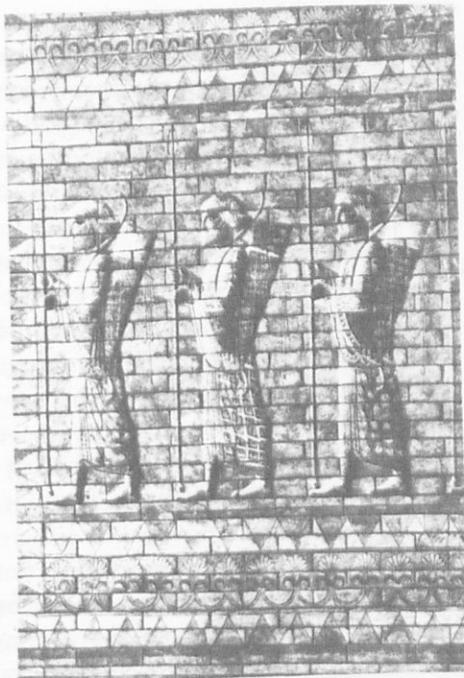
Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου ἡ Περσία ἦτο ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἰσχυροτέρα δύναμις. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν τὸν Δαρεῖον «μέγαν βασιλέα», ἐξηκολούθησαν δὲ νὰ ὀνομάζουσι τοιοῦτοτρόπως ὅλους τοὺς μετ' αὐτὸν Πέρσας βασιλεῖς.

#### ΑΙ ΙΩΝΙΚΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΠΕΡΣΑΣ.

Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις, καθὼς εἶδομεν, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Λυδίας ὑπὸ τοῦ Κύρου ἐγιναν καὶ αὐταὶ ὑπήκοοι τῶν Περσῶν. Αἱ ἐπισημότεραι μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ἡ Φώκαια, ἡ Ἐφεσος, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Σμύρνη.

Οἱ Ἕλληνες τῶν ἰωνικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι τότε ἤκμαζον, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κροίσου εἶχον αὐτονομίαν. Μετὰ τὴν ὑποταγὴν των εἰς τοὺς Πέρσας ἔχασαν τὴν αὐτονομίαν καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς περσικοὺς νόμους. Ὁ Δαρεῖος διώρισεν εἰς τὰς ἰωνικὰς πόλεις ἐμπίστους τοῦ Ἕλληνας ὡς διοικητὰς μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο τύραννοι. Οὗτοι ἐφρόντιζον νὰ ἐκτελοῦν πιστῶς τὰς ἐντολάς του. Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν ζυγὸν καὶ ἐζήτουν εὐκαιρίαν νὰ τὸν ἀποτινάξουσι.

**Ἡ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΑΡΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΚΥΘΩΝ.** Ὁ Δαρεῖος ἐπεχείρησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ ἀπέραντον κράτος του μὲ νέας κατακτήσεις. Κατὰ τὸ ἔτος 514 π.Χ. ἐξεστράτευσεν μὲ μεγάλας δυνάμεις ἐναν-



Πέρσαι πολεμισταί. (Παράστασις ἐπὶ βερνικωμένων πλίνθων εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων).

τίον τῶν Σκυθῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσίαν. Ὁ στόλος του ἀποτελούμενος ἀπὸ ἰωνικὰ καὶ νησιωτικὰ σκάφη ἐπλευσεν εἰς τὸν Δούναβιν διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ γέφυραν. Ἐπὶ τοῦ στόλου ἐπέβαινον οἱ τύραννοι τῶν ἰωνικῶν πόλεων μὲ τοὺς ὁποίους συνεστράτευσεν ἀναγκαστικῶς καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς θρακικῆς χερσονήσου Ἰσθιαῖος Μιλτιάδης.

514 π.Χ.

Ὁ Δαρεῖος διῆλθε διὰ τῆς Θράκης, καθυπέταξε τὰς θρακικὰς φυλάς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Δούναβιν, ὅπου εὗρεν ἐτοιμὴν τὴν γέφυραν καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Σκυθίαν. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του ὁμως ἐναντίον τῶν Σκυθῶν ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἀτάκτως. Τοῦτο ἐπληροφορήθησαν οἱ Ἕλληνες οἱ φυλάσσοντες τὴν γέφυραν εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τότε ὁ Μιλτιάδης προέτρεψε νὰ τὴν διαλύσουν. Τοιοῦτρόπως θὰ ἐπετύγχανον τὴν πλήρη καταστροφὴν τοῦ Δαρείου, ἀλλ' ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰσθιαῖος ἀντέδρασε καὶ ἡ γέφυρα διητηρήθη.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν ἀπέτυχε καὶ ὁ ἴδιος καταδιωκόμενος ἀπὸ τοὺς Σκύθας διέβη τὴν γέφυραν καὶ διὰ τῆς Θράκης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἡ Θράκη ὁμως, αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καθὼς καὶ ἡ Μακεδονία ἔγιναν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας.

**Η ΙΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ.** Ὁ Ἰσθιαῖος εἶχεν ἀποκτήσει τὴν εὐνοίαν τοῦ Δαρείου, ἀλλὰ κατόπιν ἐθεωρήθη ἐπικίνδυνος ἕνεκα τῆς μεγάλης δυνάμεώς του καὶ ὁ Δαρεῖος τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὰ Σοῦσα διὰ νὰ τὸν ἔχη δῆθεν σύμβουλόν του. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του ἐκυβέρνα τὴν Μίλητον ὁ γαμβρὸς του Ἀρισταγόρας ὡς ἐπίτροπος αὐτοῦ.

Ὁ Ἀρισταγόρας παρακινηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰσθιαίου ἔπεισε τὰς ἰωνικὰς πόλεις νὰ ἐπαναστατήσουν. Κατὰ συμβουλήν του ἐξεδίωξαν τοὺς τυράννους καὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσιν στρατόν. Συγχρόνως ἐσκέφθη νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Κατ' ἀρχὰς ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἀλλ' οἱ διστακτικοὶ Σπαρτιαῖται ἠρνήθησαν τὴν ζητουμένην συνδρομήν. Τότε ὁ Ἀρισταγόρας ἐστράφη πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Αὐτοὶ ὡς ὀμόφυλοι τῶν Ἴωνων καὶ ὡς φίλοι καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐλευθερίας ἔστειλαν 20 πλοῖα μὲ ὀλίγον στρατόν. Εἰς αὐτὰ προσέθε-

499 π.Χ.

σαν άλλα 5 οί Έρετριείς. Οί Άθηναίοι και οί Έρετριείς ήλθον εις την Μικράν Άσίαν, όπου ήνώθησαν με τους επαναστάτας.

Όλοι μαζί έβάδισαν κατά των Σάρδεων, πρωτεύουσής τής σατραπείας, και τās έκυρίευσαν εύκόλως. Η άκρόπολις όμως άντέστη. Ένϖ οι επαναστάται έπολιορκουν την άκρόπολιν αίφνιδια πυρκαϊά κατέκαυσε την πόλιν. Οί Έλληνες ήναγκάστησαν να άποχωρήσουν. Κατά την άποχώρησιν των ενικήθησαν πλησίον τής Έφέσου από τους Πέρσας. Τότε οί Άθηναίοι και οί Έρετριείς έγκατέλειψαν τους Ίωνας, οί οποιοί έξηκολούθησαν τον άγώνα μόνοι.

Έν τϖ μεταξύ ή επανάστασις ειχεν έπεκταθῆ μέχρι του Βυζαντίου. Οί Πέρσαι έλαβον δραστήρια μέτρα και ό Περσικός στόλος κατέστρεψε τον Ιωνικόν παρά την νήσον Λάδην, πλησίον τής Μιλήτου. Μετ' όλίγον οί Πέρσαι έκυρίευσαν και έκαυσαν την Μίλητον. Η λύπη

**494 π. Χ.**

των Άθηναίων δια την άποτυχίαν τής Ιωνικής επαναστάσεως και την καταστροφήν τής Μιλήτου υπῆρξε μεγάλη. Όταν άργότερον έπαίχθη εις τό θέατρον τό δράμα του ποιητου Φρυνίχου «Μιλήτου άλλωσις», ή συγκίνησις των υπῆρξε τόση, ώστε «εις δάκρυα έπεσε τό θέατρον», κατά τον Ήρόδοτον, «και έζημίωσαν Φρύνιχον χιλιάσι δραχμαϊς ως άναμνήσαντα οικεία κακά».

Η Ιωνική επανάστασις ειχε θλιβερόν τέλος. Κατέστρεψε τās έλληνικās πόλεις τής Μικρās Άσίας και έγινε άφορμή των περσικων πολέμων.

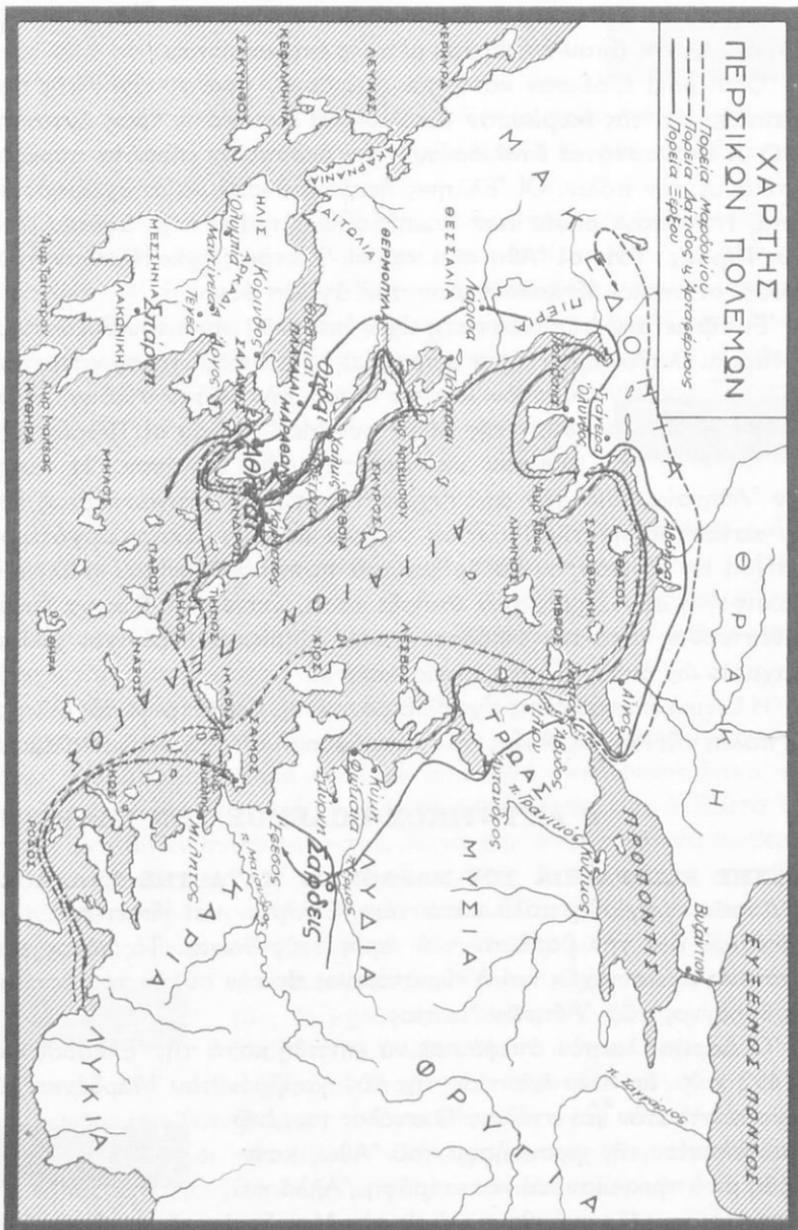
## Ο ΑΜΥΝΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

### ΑΤΥΧΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΜΑΡΔΟΝΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ό Δαρείος ώργίσθη πολύ κατά των Έλλήνων και ιδιαιτέρως των Άθηναίων δια την βοήθειάν των προς τους Ίωνας. Τό πάθος του αυτό διήγειρε συνεχώς και ό εύρισκόμενος εις την αύλήν του έκπτωτος τύραννος των Άθηνων Ίππίας.

Ό Δαρείος λοιπόν απέφασισε να έπιτεθῆ κατά τής Έλλάδος και τό 492 π.Χ. έστειλεν εναντίον της τον γαμβρόν του Μαρδόνιον με Ισχυρόν στρατόν και στόλον. Ό στόλος του, ενϖ έπλεε πλησίον τής χερσονήσου του Άθω, κατελήφθη από τρικυμίαν και κατεστράφη. Άλλά και ό στρατός του έδοκιμάσθη πολύ εις την Μακεδονίαν, όπου ειχε σοβα-

**492 π. Χ.**



ρός άπωλείας. Ώς εκ τούτου ο Μαρδόνιος ήναγκάσθη νά έπιστρέψη άπρακτος.

**ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ. ΜΑΡΑΘΩΝ.** Ο Δαρείος έπέμεινε εις τήν πραγματοποίησιν τών σχεδίων του νά ύποτάξη τήν Ελλάδα και διέταξε νά έτοιμασθῆ νέος στρατός και στόλος. Τόν στρατόν αυτόν συνήθροισε και έπεβίβασε εις 600 πολεμικά πλοία και πολλά φορτηγά τήν άνοιξιν του 490 π.Χ.

Άρχηγός τῆς έκστρατείας διώρισε τόν Δάτιν και τόν Άρταφέρην. Αυτοί ήκολούθησαν διαφορετικήν όδόν άπό τόν Μαρδόνιον. Έπλευσαν δια τού Αίγαίου πελάγους και τών ελληνικών νήσων και έφθασαν εις τήν Εύβοιαν, όπου έκυρίευσαν και κατέστρεψαν τήν Έρέτριαν. Ύστερον έπλευσαν εις τήν Άττικήν και άπεβιβάσθησαν εις τόν Μαραθώνα κατá συμβουλήν του γέροντος Ήππιου, τόν όποιον ειχον μαζί των ως σύμβουλον.

Οί Άθηναίοι ήτοιμάσθησαν νά τους άποκρούσουν. Έστειλαν άμέσως εις τήν Σπάρτην τόν ταχυδρόμον Φειδιππίδην δια νά ζητήση βοήθειαν. Ο Φειδιππίδης ώμίλησεν εις τους έφόρους με πνεύμα πανελληνιον: « Λακεδαιμόνιοι, είπεν, οί Άθηναίοι σάς παρακαλούν νά τους βοηθήσετε και νά μη άδιαφορήσετε νά ύποδουλωθῆ άπό άνδρας βαρβάρους αρχαιοτάτη ελληνι-

\*Ελλην όπλίτης.



κή πόλις» (Ἡρόδοτος). Οἱ Σπαρτιᾶται ἐβράδυναν διὰ θρησκευτικούς λόγους νὰ κινητοποιηθοῦν. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας μόνον οἱ Πλαταιεῖς ἔστειλαν αὐθορμήτως ὅλην τὴν δύναμίν των ἐκ 1.000 ὀπλιτῶν.

**Ἡ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ.** Ἀθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς ἐν ὄλῳ 10.000 παρετάχθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα ἀπέναντι τῶν Περσῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δέκα στρατηγῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπερεῖχεν ὁ Μιλτιάδης. Ἐπρεπε νὰ ἐπιτεθοῦν τὸ ταχύτερον, εἶπεν ὁ Μιλτιάδης εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον καὶ τὴν γνώμην του αὐτὴν κατώρθωσε ταχέως νὰ τὴν ἐπιβάλῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους.

Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου, ἐνὸς ἐκ τῶν 10 στρατηγῶν, ὅλοι ἀνεγνώρισαν ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν Μιλτιάδην. Ὁ Μιλτιάδης ἐφήρμοσε τὸ ἐξῆς στρατηγικὸν σχέδιον. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τιμῆς ἕνεκα παρέταξε τοὺς Πλαταιεῖς. Διὰ νὰ ἐξισώσῃ τὸ μῆκος τῆς παρατάξεώς του πρὸς τὸ ἐχθρικὸν μέτωπον εἰς μὲν τὸ κέντρον ἐτοποθέτησεν ὀλίγους ἄνδρας, ἀντιθέτως δὲ ἐπέκνωσε τὰς πτέρυγας.

Ὅταν ἐδόθη τὸ σύνθημα οἱ Ἀθηναῖοι ὤρμησαν μὲ τὸσον ἐνθουσιασμόν, ὥστε οἱ Πέρσαι τοὺς ἐνόμισαν τρελλοὺς. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε φοβερά. Οἱ Ἀθηναῖοι διέσπασαν τὰς τάξεις τῶν Περσῶν καὶ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν πλοίων, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν νὰ ἐπιβιβασθοῦν. Ἐπέτυχον μόνον νὰ κυριεύσουν 7 πλοῖα.

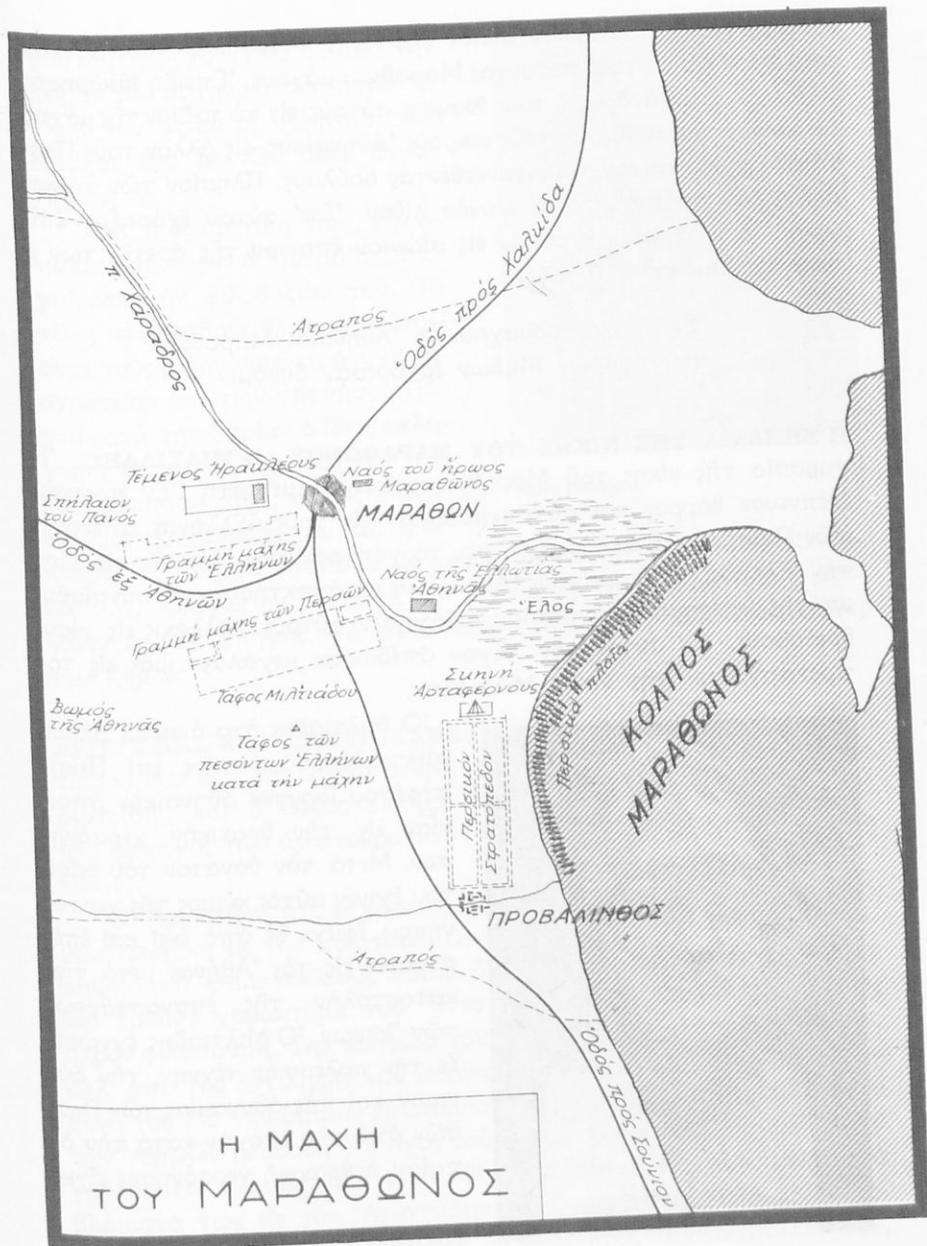
**480 π.Χ.**

Ἀπὸ τοὺς Πέρσας 6.000 ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίου τῆς μάχης. Ἀθηναῖοι δὲ ἐφονεύθησαν 192.

Ὁ περσικὸς στόλος διηυθύνθη πρὸς τὸ Φάληρον μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ εὔρισκε τὰς Ἀθήνας χωρὶς ὑπερασπιστὰς καὶ θὰ τὰς κατελάμβανεν εὐκόλως. Ὁ Μιλτιάδης ἐννοήσας τὸ ἐχθρικὸν σχέδιον ἔσπευσεν ἀμέσως μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρετάχθη πλησίον τῆς φαληρικῆς ἀκτῆς. Οἱ Πέρσαι ὅταν εἶδον ἀπὸ μακρὰν νὰ ἀστράπτουν ὑπὸ τὸν λαμπρὸν φθινοπωρινὸν ἥλιον τὰ νικηφόρα ὄπλα τῶν Ἀθηναίων, ἔφυγον ἐντροπισσμένοι εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν ἐπομένην τῆς μάχης ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας 2.000 Σπαρτιᾶται, ἀλλ' ἦτο πλέον ἄργά. Ἐν τούτοις ἐπεσκέφθησαν τὸ πεδίου τῆς μάχης καὶ συνεχάρησαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὸ μέγα κατόρθωμα.

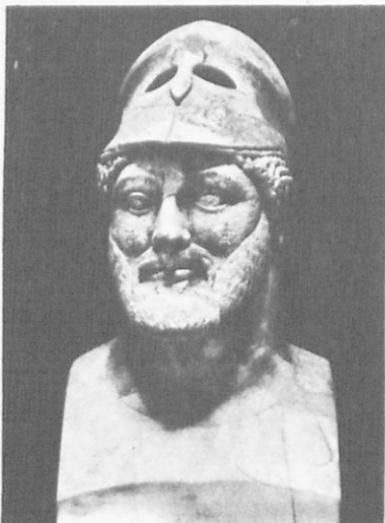
Ἐκ τῶν πλουσίων λαφύρων τὸ δέκατον προσέφερον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς θεοὺς. Ἐξαιρετικῶς ἐτίμησαν τὸν Μιλτιάδην, ὁ ὅποῖος μὲ τὸ



εύφυες σχέδιόν του ἔγινεν αἴτιος τῆς νίκης. Μοναδικὴν ἐπίσης τιμὴν ἀπένευμαν καὶ εἰς τοὺς πεσόντας Μαραθωνομάχους. Ἐπειδὴ ἔθεώρησαν ὑπέροχον τὴν ἀνδρείαν των ἔθαψαν αὐτοὺς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Εἰς κοινὸν τάφον ἔθεσαν τοὺς νεκροὺς Ἀθηναίους, εἰς ἄλλον τοὺς Πλαταιεῖς καὶ εἰς τρίτον τοὺς φονευθέντας δούλους. Πλησίον τῶν τάφων ἀνήγειραν τρόπαιον ἀπὸ λευκὸν λίθον. Ἐπ' αὐτοῦ ἐχάραξαν ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον ἔγραψεν εἰς αἰώνιον ἔπαινον τῆς ἀρετῆς των ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης ὁ Κεῖος :

Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι  
χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν.

**Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ. Ο ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ.** Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος ὑπῆρξε μεγίστη. Ἐν πρώτοις ἐνέπνευσε θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπέναντι τῶν Περσῶν. Ἐξ ἄλλου ἀνύψωσε τὸ γόητρον τῶν Ἀθηνῶν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔκαμε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀποκτήσουν τὸ συναίσθημα τῆς ὑπεροχῆς, τὸ ὁποῖον ὠδήγησεν αὐτοὺς πολλακίς εἰς νέους θριάμβους. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀπέδωσαν μεγάλας τιμὰς εἰς τὸν πρωτεργάτην τῆς νίκης Μιλτιάδην.



Ὁ Μιλτιάδης ἦτο ἀνεψιὸς ἄλλου Μιλτιάδου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ Πεισιστράτου ἴδρυσεν ἀθηναϊκὴν ἀποικίαν εἰς τὴν θρακικὴν χερσόνησον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θεῖου του ἔγινεν αὐτὸς κύριος τῆς χερσονήσου, ἔφυγε δὲ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων. Ὁ Μιλτιάδης ἐγνώριζε τὴν πολεμικὴν τέχνην, τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας τῶν Περσῶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ θρακικὴ χερσόνησος εἶχεν

Μιλτιάδης.

ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας. Διὰ τὴν πειρὰν τοῦ αὐτῆν καὶ τὴν στρατηγικὴν τοῦ ἄξιαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐξέλεξαν ἓνα ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν.

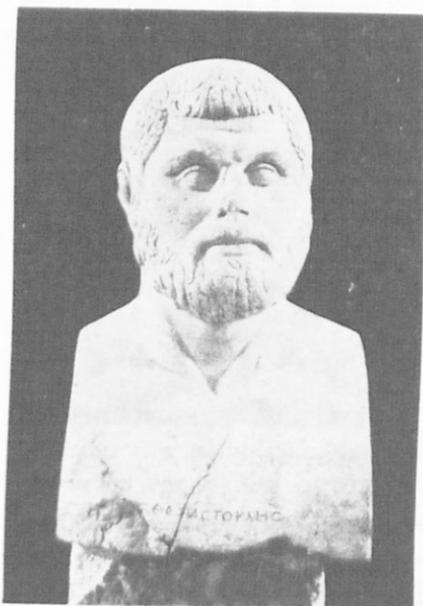
Ἄλλ' ἡ ἐξαιρετικὴ τιμὴ, τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησεν ὁ Μιλτιάδης, ἐμεγάλωσε τὴν φιλοδοξίαν του. Τὸ τέλος τοῦ ὑπῆρξε θλιβερόν. Παρέσυρε τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀτυχῆ ἐκστρατεῖαν ἐναντίον τῆς νήσου Πάρου κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἴδιος ἐπληγώθη βαρέως. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ τὸν κατηγόρησαν τότε, ὅτι ἐξηπάτησε τοὺς συμπολίτας του καὶ ἠέκκλησία τοῦ δήμου ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν ὡς ποινὴν πρόστιμον 50 ταλάντων. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς. Τὸ πρόστιμον ἐπλήρωσε βραδύτερον ὁ υἱὸς τοῦ Κίμων.



Ἄριστειδης.

**ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΚΑΙ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ.** Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου δύο νέοι καὶ ἔξοχοι ἄνδρες κυριαρχοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ Ἄριστειδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἦσαν ἀντίπαλοι. Ὁ Ἄριστειδης ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τῶν δημοκρατικῶν.

Ὁ Ἄριστειδης ἦτο ἐκ φύσεως συντηρητικὸς καὶ ἀπεστρέφετο τοὺς νεωτερισμοὺς εἰς τὴν πολιτείαν. Δὲν εἶχε τὴν εὐρείαν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀλλὰ διεκρίνετο διὰ τὸν ἥρεμον, εὐθὺν καὶ δίκαιον χαρακτῆρά του. Ἦτο προσέτι ἀφιλοχρήματος καὶ εἰς ἄκρον φιλόπατρις. Τὴν πατρίδα του υπηρέτησεν ὄχι ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τοῦ καθήκοντος. Παροιμιώδης ἦτο ἡ δικαιοσύνη του διὰ τὴν ὁποῖαν ἐπωνομάσθη δίκαιος. Ὅταν εἰς τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν ἠκούσθη ὁ στίχος τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου « οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει », ὅλοι οἱ θεαταὶ ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὸν Ἄριστειδην. Ὁ Ἄριστειδης διεξήγαγε σφοδρούς, ἀλλ' εὐπρεπεῖς πολιτικούς ἀγῶνας πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του,



Θεμιστοκλής.

τόν Θεμιστοκλέα, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ τέλος κατώρθωσε νὰ τὸν ἐξορίση.

Ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἀριστείδην ὑπῆρξεν ὁ Θεμιστοκλής, εἰς ἕκ τῶν μεγαλοφυστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἦτο πολὺ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος, ἀλλὰ διεκρίνετο διὰ τὸν προβλεπτικόν του νοῦν, τὸν ὁποῖον συνώδευεν ἕκτακτος δραστηριότης. Κατὰ τὸν μέγalon Ἀθηναῖον ἱστορικὸν Θουκυδίδην «Ὁ Θεμιστοκλής ἦτο ἄξιος θαυμασμοῦ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, διότι εἰς τὸ πρόσωπόν του ἀπεδείχθη κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ἡ μεγάλη ἀξία τῆς μεγαλοφυίας του».

Μόνον ὁ Θεμιστοκλής ἐθεώρει τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὡς ἀρχὴν νέων ἀγῶνων πρὸς τοὺς βαρβάρους. Διὰ τοῦτο προβλεπτικώτατα ἐζήτηε ἐνίσχυσιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως. Μόνον μὲ ἰσχυρὸν στόλον, ἔλεγεν, οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἠδύναντο νὰ ἀποκρούσουν τὸν μέγαν περσικὸν κίνδυνον. Εἰς τὸ πρόγραμμά του συνήντησε σφοδρὰν ἀντίδρασιν ἀπὸ τοὺς ἀριστοκρατικούς. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐφοβοῦντο ὅτι μὲ τὴν στρατολογίαν τῶν θητῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἦταν ἀπαραίτητοι διὰ τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ στόλου, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ θὰ ἀπέκτων μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν εἰς βᾶρος τῆς ἰδικῆς των.

Ὁ Θεμιστοκλής κατώρθωσε νὰ ἐξορίσῃ τὸν Ἀριστείδην καὶ τότε ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ναυτικὸν του πρόγραμμα. Ὁχύρωσε τὸν φυσικὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς. Μὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρίου κατεσκεύασε 200 τριήρεις καὶ ἔκαμε τὰς Ἀθήνας τὴν ἰσχυροτέραν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγαλοφυοῦς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς δραστηριότητός του ἐφάνησαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

**Ο ΞΕΡΞΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΥΕΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.** Ἡ πρόβλεψις τοῦ Θεμιστοκλέους ἀπεδείχθη ὀρθή. Ὁ Δαρείος ἐταράχθη μὲν ἀπὸ τὴν ἦτταν τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἐπέμεινε ὁμως εἰς τὸ σχέδιόν του περὶ ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν παρασκευῶν ἀπέθανε καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ξέρξης ( 485 π.Χ.) ὁ ὁποῖος ἦτο ἀλαζῶν, ἀνόητος καὶ δειλός.

Ὁ Ξέρξης διέταξε γενικὴν καθ' ὅλον τὸ κράτος στρατολογίαν καὶ ἐτοιμασίαν πολεμικῶν καὶ φορητῶν πλοίων μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια. Μετὰ τέσσαρα ἔτη συνεκεντρώθη τεραστία δύναμις, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἀπετελεῖτο ἀπὸ 1.700.000 πεζοῦς, 80.000 ἵππεις, 1207 πολεμικά καὶ 3000 μεταγωγικά. Ὁ Ξέρξης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς μεγάλης στρατιᾶς καὶ ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις τὴν ἀνοιξιν τοῦ 480 π.Χ. Ὄταν ἔφθασεν εἰς τὸ μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ στενὸν μέρος τοῦ Ἑλλησπόντου διέβη τὰς γεφύρας, αἱ ὁποῖαι εἶχον κατασκευασθῆ ἐκεῖ κατὰ

480 π.Χ.

διαταγὴν του καὶ διεπεραιώθη εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατόπιν ἐβάδισε διὰ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας χωρὶς νὰ συναντήσῃ καμμίαν ἀντίστασιν. Ἡ τεραστία στρατιὰ ἐσκόρπιζε παντοῦ τὸν τρόμον καὶ τὴν ἀπόγνωσιν.

**ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΣΘΜΟΝ.** Οἱ Ἀθηναῖοι ὅταν ἔμαθαν τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Ξέρσου, ἠρώτησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ ἔλαβον τὸν χρησμόν, ὅτι μόνον τὰ ξύλινα τείχη θὰ τοὺς σώσουν. Διάφοροι ἐρμηνεῖαι ἐδόθησαν, ἀλλ' ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι ξύλινα τείχη ἦσαν τὰ πλοῖα. Ἀπεφάσισαν τότε ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι, ὅσοι ἠδύναντο νὰ φέρουν ὄπλα, νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν ὑπὲρ τῆς πατρίδος των καὶ ὀλοκλήρῳ τῆς Ἑλλάδος.

Συγχρόνως Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται συνεκάλεσαν πανελληνίον συνέδριον εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὅπου ὅλαι σχεδὸν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἔστειλαν ἀντιπροσώπους. Τὸ ἔθνος διὰ πρώτην φοράν παρουσιάσθη ἠνωμένον εἰς μίαν δύναμιν πρὸ τοῦ κοινοῦ κινδύνου. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἔνωσις αὐτή, οἱ Ἀθηναῖοι ἐθυσίασαν τὰ πρωτεῖα των. Ἐδέχθησαν νὰ γίνουσι οἱ Σπαρτιᾶται ἀρχηγοὶ τοῦ ἀγῶνος ὅχι μόνον κατὰ ξηράν, ἀλλὰ

481 π.Χ.

καί κατά θάλασσαν, μολονότι αὐτοί εἶχον τὸν ἰσχυρότερον στόλον.

Κατ' ἀρχάς οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ συνεδρίου ἀπεφάσισαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Πρὸς τοῦτο ἔστειλαν διὰ θαλάσσης στρατιωτικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία κατέλαβε θέσεις ἐπικαίρους εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον αὐτὸ τῆς ἀμύνης ἐγκατελείφθη, διότι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐφοβήθησαν μήπως περικυκλωθοῦν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν. Ὁ στρατὸς ἐπεβίβάσθη ἐκ νέου εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ἴσθμόν. Τότε ἀπεφασίσθη νὰ καταληφθῇ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν διὰ νὰ σταματήσῃ ἡ περσικὴ προέλασις. Συγχρόνως ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ βορειότερον ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας, τὸ Ἀρτεμίσιον, διὰ νὰ ματαιώσῃ τὴν εἴσοδον τοῦ περσικοῦ στόλου εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον.

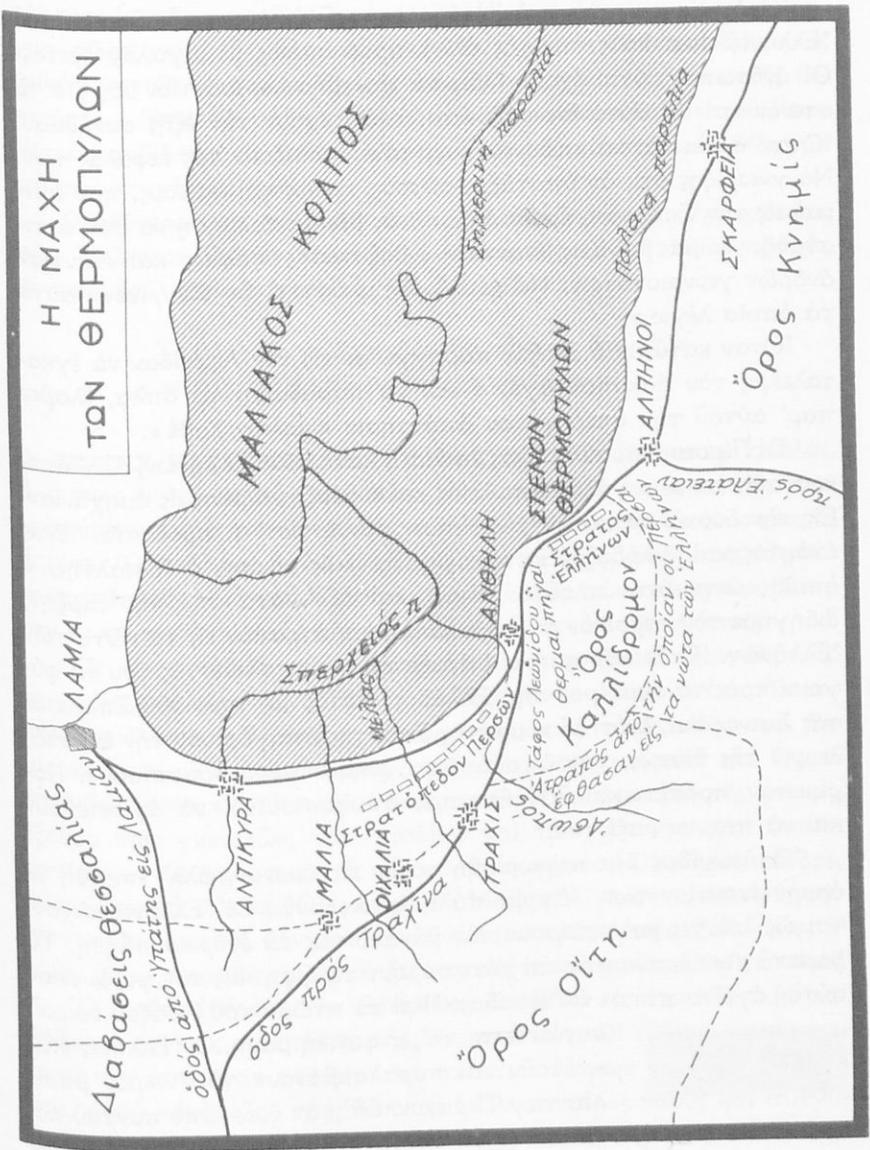
**Ἡ ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ.** Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μὲ 300 Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους 7000 Ἕλληνας κατέλαβε τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ σταματήσῃ τὴν περσικὴν προέλασιν συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ πανελληνίου συνεδρίου.

Ἐξ ἄλλου στόλος ἀπὸ 300 πολεμικὰ πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 150 ἦσαν ἀθηναϊκά, ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εὐρυβιάδου περιέμενε τὸν περσικὸν εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον. Ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ὁ Ξέρξης, ὅταν ἐφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔμαθεν, ὅτι ὀλίγοι Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Λεωνίδα κατεῖχον τὸ στενὸν διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθοδόν του πρὸς νότον. Πλησίον τοῦ στενοῦ ὑπῆρχον θερμαίπηγαί. Ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα Θερμοπύλαι. Σήμερον δὲν ὑπάρχει πλεόν στενόν, διότι μετεβλήθη τὸ σχῆμα τῆς παραλίας ἐκ τῶν προσχώσεων τοῦ Σπερχεῖου.

Ὁ Ξέρξης ἐνόμισεν ὅτι οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες φρουροὶ θὰ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, μόλις θὰ ἐβλεπον τὴν μυρμηκιὰν τοῦ στρατοῦ του. Ἠπατήθη ὁμως καὶ ἔστειλεν ἕνα κατάσκοπον ἱππέα νὰ ἴδῃ πόσοι ἦσαν καὶ τί ἔκαμνον. Ὁ ἱππεὺς ἐπέστρεψε καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ξέρξην, ὅτι ὀλίγοι Σπαρτιᾶται ἐφύλασσαν ἐκεῖ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐγυμνάζοντο καὶ ἄλλοι ἐκτενίζοντο. Ὁ Ξέρξης ἐκάλεσε τότε τὸν ἐξόριστον βασιλέα τῆς Σπάρτης Δημάρατον, ὁ ὁποῖος ἠκολούθει τὸν περσικὸν στρατὸν ὡς σύμβουλος τοῦ βασιλέως καὶ ἐζήτησε νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ

Η ΜΑΧΗ  
ΤΩΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ



ὄσα συνέβαινον εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Δημάρατος, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, τοῦ ἀπήντησε: « Βασιλεῦ, οἱ Ἕλληνες εἶναι λαὸς πτωχὸς ἀλλὰ προικισμένος μὲ μεγάλας ἀρετάς. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἔχουν ἔλθει νὰ πολεμήσουν ἐναντίον μας διὰ τὸ στενὸν καὶ δι' αὐτὸ ἐτοιμάζονται. Διότι ἔχουν τὴν ἐξῆς συνήθειαν. Ὅταν πρόκειται νὰ κινδυνεύουν, τότε στολίζουσι τὰς κεφαλὰς των. Νὰ γνωρίζῃς ὅτι, ἂν ὑποτάξῃς αὐτούς, καθὼς καὶ ἐκείνους, ποὺ ἔμειναν εἰς τὴν Σπάρτην, κανὲν ἄλλο ἔθνος δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ σοῦ ἀντισταθῇ. Τώρα βαδίζεις ἐναντίον ἐνδοξοτάτης πόλεως καὶ ἐναντίον ἀνδρῶν γενναιοτάτων. Νὰ μὲ θεωρῆς ψεύστην, ἂν δὲν γίνουσι αὐτὰ τὰ ὅποια λέγω ».

Ὅταν κατόπιεν ὁ Ξέρξης παρήγγειλεν εἰς τὸν Λεωνίδα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄσκοπον ἀγῶνα καὶ νὰ παραδώσῃ τὰ ὄπλα, ἔλαβεν παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπερήφανον ἀπάντησιν « μολῶν λαβέ ».

Οἱ Πέρσαι ἔκαμαν πολλὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν μὲ μεγάλας ἀπωλείας καὶ ὁ Ξέρξης εὐρέθη εἰς ἀμηχανίαν. Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν περίστασιν τὸν ἔσωσεν ἡ προδοσία. Ἐνας ἀνόητος καὶ φιλόδοξος κάτοικος γειτονικῆς κώμης, ὁ Ἐφιάλτης, ὁ ὁποῖος ὠνειρεύετο πλοῦτον, τιμὰς καὶ ἀξιώματα ἀπὸ τὸν Ξέρξην, ὠδήγησε τὸν περσικὸν στρατὸν ἀπὸ μίαν ἀτραπὸν εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Λεωνίδας τότε διέταξε τοὺς συμπολεμιστάς του νὰ φύγουν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτας ἔμεινεν ἐκεῖ, διότι οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἀπηγόρευον τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν διετάχθησαν νὰ ὑπερασπίσουν. Παρέμειναν προσέτι καὶ 700 Θεσπιεῖς ἀποφασισμένοι νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ πέσουν μαζί του.

Ὁ Λεωνίδας δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς ἄμυναν, ἀλλ' ἐπετέθη μὲ ὀρμὴν ἐναντίον των. Ἄγρια πάλη ἐπακολουθεῖ. Οἱ Ἕλληνες μάχονται ὡς λέοντες καὶ σπεύρουσι τὸν θάνατον εἰς τὰ ἐχθρικά πλήθη. Τὰ δόρατά των θραύονται καὶ τότε σύρουσι τὰ ξίφη. Εἰς τὸν γιγάντειον αὐτὸν ἀγῶνα πίπτει ὁ Λεωνίδας. Περὶ τὸ πτώμα τοῦ ἐνδόξου νεκροῦ συνάπτεται τώρα φονικὴ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπικρατοῦν καὶ παραλαμβάνουσι τὸν νεκρὸν βασιλέα των. Περιεκυκλώθησαν ὁμῶς ἀπὸ παντοῦ καὶ πολεμοῦντες μὲ ὅ,τι μέσον εἶχον ἔπεσαν ὅλοι μεταξύ σωροῦ ἐχθρῶν πτωμάτων.

480 π.Χ.

Ἡ ἥρωική θυσία τῶν ὀλίγων ἀγωνιστῶν τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος ἔμεινεν αἰώνιον καὶ ἀσύγκριτον παράδειγμα φιλοπατρίας δι' ὅλον τὸν κόσμον. Διὰ τὰς κατόπιν ἑλληνικὰς γενεὰς ἀπετέλεσε πηγὴν ἔθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ πατριωτικῆς ἐμπνεύσεως. Ἀπὸ τὰ βάρη τῶν αἰώνων τὸ « μολὼν λαβέ » τοῦ Λεωνίδου μεταδίδεται εἰς τοὺς Ἕλληνας ὄλων τῶν ἐποχῶν ὡς δίδαγμα καὶ προσταγή καὶ χρέος.

Βραδύτερον εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐθυσιάσθησαν, ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων ὕψωσε κενοτάφιον ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον ἐχαράχθη τὸ πολυθρύλητον ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου :

ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε  
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

**Ο ΞΕΡΞΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΕΦΕΙ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ.** Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὅποιος ἐν τῷ μεταξύ παρέπλεε τὸ Ἄρτεμισιον συνεκρούσθη ἐπανειλημμένως πρὸς τὸν περσικὸν καὶ ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν σοβαρὰς ζημίας. Ὅταν ὁμως ἤλθεν ἡ εἶδησις ὅτι ὁ Ξέρξης διέβη τὰς Θερμοπύλας, ἔπλευσε διὰ τοῦ Εὐρίππου εἰς τὸν Σαρωνικὸν καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸ στενὸν μεταξύ τῆς νήσου Σαλαμίνας καὶ τῆς Ἀττικῆς.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ὅλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖόν των. Ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο μόνοι νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν τοῦ Ξέρξου, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν. Μὲ κατήφειαν καὶ θλίψιν ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα. Σπαρακτικὴ ἦτο ἡ σκηνὴ τῆς γενικῆς ἐξόδου τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων καὶ τῶν γερόντων, οἱ ὅποιοι κατέφυγον ὡς πρόσφυγες εἰς τὰς πλησίον νήσους. Οἱ μάχιμοι ἄνδρες ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖα. Ὀλίγοι μόνον Ἀθηναῖοι γέροντες ἐκλείσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν ὁποίαν ὠχύρωσαν προχείρως μὲ ξύλινον φράγμα. Εἶχον παρερμηνεύσει τὰ ξύλινα τείχη τοῦ χρησμοῦ τῆς Πυθίας.

Ὁ Ξέρξης ἐπέρασε τὴν Βοιωτίαν, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως. Οἱ ὀλίγοι ὑπερασπισταὶ τῆς ὑπέκυψαν κατόπιν ἀντιστάσεως ὀλίγων ἡμερῶν. Οἱ Πέρσαι, ἀφοῦ κατέλαβον τὰς Ἀθήνας, ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ ἀπεγύμνωσαν τὰς οἰκίας τῶν πλουσιῶν. Τέλος ἔθεσαν πῦρ καὶ κατέκαυσαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως.

**ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΙΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑ.** Ὁ περσικὸς στόλος, ἀφοῦ παρέπλευσε τὴν Εὐβοίαν καὶ τὸ Σούνιον, ἐστάθμευσεν εἰς τὸ Φάληρον. Τότε οἱ ναύαρχοι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὴν Σαλαμίνα συνήλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν. Ἄλλ' εὐθύς ἔξ ἀρχῆς διεφώνησαν.

Οἱ Πελοποννήσιοι προέτειναν νὰ πλεύσουν εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὅπου ἦτο ὁ στρατός, διότι ἂν ἐνικῶντο εἰς τὴν Σαλαμίνα διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ ἀποκλεισθοῦν εἰς τὴν νῆσον. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὑπεστήριξεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας, ὅπου τὰ βάρεια καὶ δυσκίνητα σκάφη τῶν Περσῶν δὲν θὰ ἠδύναντο εὐκόλως νὰ κινηθοῦν. Ὁ Πλούταρχος διηγεῖται, ὅτι ὁ Εὐρυβιάδης εἰς τὴν ἔξαρσιν τῆς συζητήσεως ἐσήκωσε τὴν ράβδον του διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ἀτάραχος ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν ἐκράτησεν ἀκίνητον μὲ τὴν ἀπάντησίν του «πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ».

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ξέρξης μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι συνέφερεν εἰς αὐτὸν νὰ κλείσῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ καταστρέψῃ ὅλα τὰ πλοῖα των, διέταξε τὸν στόλον τὴν ἰδίαν νύκτα νὰ τοὺς κυκλώσῃ. Τὴν κύκλωσιν ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς ναυάρχους ὁ Ἀριστείδης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει ἐπίτηδες μὲ μικρὸν πλοιάριον ἀπὸ τὴν Αἴγινα, ὅπου ἦτο ἐξόριστος. Τότε οἱ Ἑλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ναυμαχήσουν. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ λαμβάνουν καταλλήλους θέσεις ἀπέναντι τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀπέναντι ὄρους Αἰγάλεω περιστοιχισμένος ἀπὸ τὰ ἄριστα περσικὰ τάγματα ἐκάθητο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου ὁ Ξέρξης, διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὸν ἀγῶνα.

**Ἡ ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ.** Ἡ πρωία τῆς ἐπομένης ἡμέρας, 22ας Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π.Χ. εὔρε τοὺς ἐχθρικοὺς στόλους ἀντιμετώπους. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 180 ἀθηναϊκά, ὁ δὲ περσικὸς ἀπὸ 1000. Πρῶτα ὤρμησαν οἱ Ἑλληνες ψάλλοντες τὸν πολεμικὸν παιᾶνα :

ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδα,  
ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη  
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν.



Οἱ Ἀθηναῖοι προσέβαλον τὰ φοινικικά πλοῖα καὶ κατόπιν ὅλος ὁ στόλος ἐπετέθη κατὰ τοῦ περσικοῦ. Ἡ ναυμαχία ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν.

Οἱ ἄνδρες τοῦ περσικοῦ στόλου ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἀλλ' ὁ χῶρος ἦτο στενὸς καὶ τὰ μεγάλα πλοῖα τῶν ἐδυσκολεύοντο εἰς τὰς κινήσεις. Τὰ ἑλληνικά πλοῖα ἀντιθέτως ἦσαν μικρὰ καὶ εὐκίνητα, οἱ δὲ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο μὲ μεγάλην τέχνην καὶ ἀσύγκριτον ἥρωισμόν.

Πρῶτοι ὑπερίσχυσαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί τῶν Φοίνικες, οἱ ὁποῖοι παρέσυρον καὶ τὸν ὑπόλοιπον περσικὸν στόλον. Εἰς διάστημα ὀλίγων ὥρῶν τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίως ἐγένισεν ἀπὸ συντρίμματα καὶ ναυάγια. Οἱ Πέρσαι ἔφυγον πανικόβλητοι μὲ τόσην σπουδὴν, ὥστε ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἑλλήνων τὸ περσικὸν ἀπόσπασμα, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀποβιβάσει τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἰς τὴν Ψυττάλειαν. Τὴν ἰδίαν ἑσπέραν ὁ Ἄριστειδης μὲ ὀλίγους Ἀθηναίους ὀπλίτας ἀπεβίβασθη εἰς τὴν ἐρημόνησον καὶ τὸ ἐξώντωσε.

Εἶχε νυκτώσει πλέον καὶ τὸ φῶς τῆς πανσελήνου ἔλαμπεν ὡς φωτοστέφανος εἰς τὰ μέτωπα τῶν νικητῶν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ περσικοῦ στόλου εἶχε καταστραφῆ. Ἡ περίλαμπρος νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα, ἣ ὁποία ὠφείλετο κυρίως εἰς τὸ στρατηγικὸν δαιμόνιον τοῦ Θεμιστοκλέους, εἶχε κρίνει ὀριστικῶς τὸν ἀγῶνα.

**ΦΥΓΗ ΤΟΥ ΞΕΡΞΟΥ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΔΟΝΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΟΥΣ.** Ὁ Ξέρξης ἐφοβήθη μήπως οἱ Ἕλληνες, ὡς κύριοι τῆς θαλάσσης, τὸν ἀποκλείσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διέταξε λοιπὸν τὸν στόλον του νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, διὰ νὰ σώσῃ τὰς γεφύρας, τὰς ὁποίας ὑπῆρχε φόβος νὰ καταστρέψουν οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἄφησεν εἰς τὸν στρατηγὸν τοῦ Μαρδόνιον στρατὸν 300.000 ἀνδρῶν, διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον, ἐπέστρεψε διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν Ἀσίαν ταπεινωμένος καὶ πανικόβλητος.

Τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους, πρωτεργάτου τῆς νίκης, ἐγινε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Λέγεται ὅτι, ὅταν ὀλίγον βραδύτερον προσῆλθεν ὡς θεατῆς εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ὅλοι τὸν ἐπευφήμησαν ἐνθουσιωδῶς, ὡς σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Μαρδόνιος διεχείμασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ

479 π.Χ., πρὶν ἀρχίσῃ τὰς ἐπιχειρήσεις, ἐπεδίωξε νὰ κάμῃ συμμάχους τοὺς Ἀθηναίους μὲ τὴν πεποιθήσιν, ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐπιτύχῃ εὐκολώτερον τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διεβίβασεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου Α', τὸν ὁποῖον οἱ Πέρσαι εἶχον παραλάβει μαζί των διὰ τῆς βίας, προτάσεις συμφερωτάτας. Ὑπεσχέθη νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν καὶ τοὺς ναοὺς των καὶ γὰ ἀύξηση τὸ κράτος των εἰς ἕκτασιν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου ἔδωσαν τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Μαρδονίου : « Ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τὴν συνήθη πορείαν του, οὐδέποτε οἱ Ἀθηναῖοι θὰ συμμαχήσουν μὲ τοὺς Πέρσας » (Ἡρόδοτος). Παρεκάλεσεν μόνον τοὺς Σπαρτιάτας νὰ στείλουν βοήθειαν τὸ ταχύτερον, διότι κατ' αὐτῶν θὰ ἐστρέφετο πρῶτον ὁ Μαρδόνιος μετὰ τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς προτάσεις τους.

**Ἡ ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ.** Ὁ Μαρδόνιος μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεων του ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀττικῆς καὶ κατέλαβε τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐγκαταλειφθῆ καὶ πάλιν ἀπὸ τοὺς κατοίκους. Ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τοῦ προηγουμένου ἔτους ἀπεσύρθη εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς Πλαταιάς. Εἰς τὸν στρατὸν του προσετέθησαν καὶ οἱ Θηβαῖοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον προσχωρήσει εἰς τοὺς Πέρσας.

Οἱ Σπαρτιάται ἐκινήθησαν δραστηρίως. Ὁ στρατὸς των ὑπὸ τὸν Πausanίαν ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Σπάρτην καί, ἀφοῦ διήλθε τὸν Ἴσθμόν, ἠνώθη μὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ Πλαταιεῖς, τῶν ὁποίων στρατηγὸς ἦτο ὁ Ἀριστείδης. Ὁ ἠνωμένος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἀνερχόμενος περίπου εἰς 70.000 μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν Πausanίαν ἦλθεν εἰς τὰς Πλαταιάς καὶ ἔλαβε θέσιν ἀπέναντι τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Ἡ ὥρα τῆς μεγάλης συγκρούσεως ἐπλησίαζε.

Πρῶτος ὁ Μαρδόνιος ἐπετέθη κατὰ τῆς πτέρυγος τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ Pausanίας τότε ἔδωσε τὸ σημεῖον τῆς ἀντεπιθέσεως καὶ ὁ ἀγὼν ἤρχισε σφοδρὸς καὶ πεισματώδης. Οἱ Πέρσαι ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλ' ἐφάνησαν πολὺ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὁποίους διὰ πρώτην φορὰν ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ πολεμήσουν μὲ ὄλας τὰς στρατιωτικὰς των δυνάμεις κατὰ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Μαρδόνιος μαχόμενος μεταξύ τῶν πρώτων ἐφονεύθη καὶ οἱ Πέρσαι ἤρχισαν νὰ φεύγουν πανικόβλητοι. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τρέψει εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Θηβαίους ὀπλίτας. Οἱ Πέρσαι καταδιωκόμενοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς ξυλίνου τείχους, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ Μαρδόνιος ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου του. Ἀλλὰ καὶ τὸ τεῖχος ἐκυριεύθη.

Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιὰς ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ. Ὁ περσικὸς στρατὸς εἶχεν ὀριστικῶς συντριβῆ καὶ κάθε κίνδυνος ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἶχεν ἐκλείψει. Οἱ Θηβαῖοι ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς διὰ τὴν διαγωγὴν των. Ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσουν τοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὁποῖοι συνεβούλευσαν τὴν συμμαχίαν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς διέφυγε τὸν θάνατον.

**479 π.Χ.**

Ἀπὸ τὰ πλούσια λάφυρα οἱ Ἕλληνες κατεσκεύασαν καὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν χρυσοῦν τρίποδα, ὁ ὁποῖος ἐστηρίζετο ἐπὶ τρικεφάλου χαλκίνου ὄφους. Ἐπίσης μέγα μέρος τῶν λαφύρων ἔδωσαν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Πausανίαν.

Οἱ σύμμαχοι δὲν παρέλειψαν νὰ τιμῆσουν καὶ τοὺς Πλαταιεῖς. Ἡ πόλις των ἐκηρύχθη ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστος, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ τελοῦνται κατὰ πενταετίαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης πανελλήνιοι ἀγῶνες, τὰ Ἐλευθέρια.

**Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΥΚΑΛΗΣ ΚΑΙ Η ΜΑΧΗ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΙΜΕΡΑΝ.** Τὴν ἡμέραν τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιὰς ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατετρόπωσε τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Σάμου.

Ὁ ἠνωμένος στόλος τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Σπαρτιάτην Λεωτυχίδην καὶ τὸν Ἀθηναῖον Ξάνθιππον ἐναυλόχει εἰς τὴν Δῆλον. Ἐκεῖ ἔφθασαν πρέσβεις ἀπὸ τὴν Σάμον καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν νήσων καὶ τῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ ἀποτινάξουν τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ξάνθιππος ἐπλευσαν εἰς τὴν Μυκάλην, ὅπου ἦτο ἠγκυροβολημένος ὁ περσικὸς στόλος. Μόλις ἔμαθον οἱ Πέρσαι ὅτι ἔρχονται ἐναντίον των οἱ Ἕλληνες ἔσυραν τὰ πλοῖά των εἰς τὴν ξηρὰν, ὅπου εἶχον συγκεντρώσει ἰσχυρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Οἱ Ἕλληνες μὲ ὀλίγον στρατόν, τὸν ὁποῖον ἀπεβίβασαν, ἐνίκησαν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς τε-





λεμικὸν πλοῖον ἐσώθη καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν θαλασσοκράτειραν Καρχηδόνα τὴν μεγάλην συμφορὰν.

Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων τῆς Σικελίας συνέπεσε κατὰ τὴν παράδοσιν μὲ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰς τὰ ὕδατα τῆς Σαλαμῖνος.

**ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.** Ὁ μέγας ἀγὼν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐτελείωσε μὲ πλήρη θρίαμβον τῶν προγόνων μας. Θαυμάζομεν καὶ ἀποροῦμεν πῶς κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες νὰ συντρίψουν τοὺς ἰσχυροτάτους στρατοὺς καὶ στόλους, οἱ ὁποῖοι ἦλθον κατὰ τῆς χώρας των.

Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐφάνησαν κατώτεροι εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων, ἄπειροι δὲ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Πράγματι ἐνῶ ὁ Περσικὸς στρατὸς ἐπολέμησε μὲ ἐξαιρετικὴν ἀνδρεία, οἱ ἀρχηγοὶ του δὲν εἶχον τὴν εὐστροφίαν νὰ τὴν ἐκμεταλλευθῶν. Ὁ Ξέρξης, ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς του δειλίας, ἐφάνη ἀνίκανος ἀκόμη καὶ νὰ ἀντιληφθῆ καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς συστάσεις καὶ ὑποδείξεις τοῦ Δημαράτου, τὸν ὁποῖον εἶχε μαζί του ὡς σύμβουλον. Ἐστηρίζετο μόνον εἰς τὴν τεραστίαν δυνάμιν του κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἄλλος σπουδαῖος λόγος τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων εἶναι τὸ ὑψηλὸν φρόνημα, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξεν εἰς αὐτοὺς ὁ ἐλεύθερος ἔθνικὸς των βίος. Τοὺς διαφόρους λαοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στρατὸς, συνέδεε μόνον ἡ τυφλὴ ὑποταγὴ εἰς τὴν παντοδύναμον θέλησιν τοῦ αὐθέντου. Τοὺς Ἕλληνας ἀντιθέτως ἠγωνεῖν ἢ κοινὴ φυλετικὴ καταγωγὴ καὶ ἐκίνει ἢ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ ἀφοσίωσις καὶ στοργὴ πρὸς τὴν ἄγονον γῆν, τὴν ὁποῖαν ἐκληροδότησαν εἰς αὐτοὺς οἱ πατέρες των.

Ἐξ ἄλλου ἢ σωματικῆς ἀσκήσεως, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπεβάλλοντο ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν οἱ Ἕλληνες, ὁ καλύτερος ὀπλισμὸς, ἡ ἀνωτέρα στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδιαιτέρως τὸ ναυτικὸν ὑπῆρξαν σοβαρώτατοι παράγοντες τῆς νικηφόρου ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος. Οἱ Ἀθηναῖοι παρουσίασαν κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον ἀρχηγούς τοῦ στόλου των ἄνδρας ἐξόχους. Εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου οἱ ἄνδρες τῶν περσικῶν πλοίων ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Θεμιστοκλέους. Οὗτος ἀντελή-

φθῆ ἐγκαίρως, ποῦ θὰ ἐκρίνετο ὁ ἀγών καὶ ἐκεῖ συνεπέκνωσε τὸ ἡμισυ τῆς δυνάμεώς του. Ἀντιθέτως οἱ Πέρσαι ὄχι μόνον ἦσαν ξένοι πρὸς τὴν ναυτικὴν τέχνην, ἀλλ' ἐστεροῦντο καὶ ἐνιαίας διοικήσεως κατὰ τὴν ὥραν τῆς ναυμαχίας. Πλὴν τούτου ὁ περσικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ πλοῖα καὶ πληρώματα, τὰ ὅποια ἔδιδον οἱ ἄλλοεθνεῖς ὑπήκοοι τοῦ κράτους ( Φοίνικες, Ἴωνες κ.λπ. ). Δὲν ὑπῆρχεν ἐπομένως ὁ ἀπαραίτητος διὰ τὴν νίκην ἐνθουσιασμός καὶ ἡ δρᾶσις τῶν πληρωμάτων εἶχεν ὡς κίνητρον τὸν φόβον ἢ τὴν ἐπίδειξιν.

Πρωτίστως ὅμως ὁ θρίαμβος τῶν Ἑλλήνων, ὀφείλεται εἰς τὸ ὑψηλὸν των φρόνημα καὶ εἰς τὴν πίστιν των εἰς τὴν ἰδέαν τῆς πατρίδος καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ τέλος τῶν ἐνδόξων ἀμυντικῶν ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἔγινεν ἡ ἀρχὴ νέας καὶ μεγάλης ἐποχῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα.

## Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

## Ο ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Ὁ νικηφόρος ἀμυντικὸς ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς αὐτοπεποίθησιν καὶ τοὺς κατέστησεν ὑπερφάνους. Δὲν ἐβράδυνεν ὁμως νὰ δημιουργηθῆ καὶ ἀντιζηλία μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν τοὺς ἑαυτοὺς των πρωτοεργάτας τῆς νίκης. Αὐτοὶ ἐκέρδισαν τὴν πρώτην νίκην εἰς τὸν Μαραθῶνα, εἰς αὐτοὺς κυρίως ὠφείλετο ἡ νίκη τῆς Σαλαμίνας, αὐτοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς μεγαλυτέρας θυσίας. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐξ ἄλλου ἐπίστευον, ὅτι μὲ τὸν πειθαρχικὸν καὶ γενναῖον στρατὸν των ἐξησφάλισαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλ' ἡ συνεργασία τῶν Ἑλλήνων καὶ μετὰ τὰς νίκαις των κατὰ τῶν Περσῶν δὲν διεσπάσθη. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ὑπὸ νέαν μορφήν. Ἐγένετο ἐπιθετικὸς. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἐκδίωξις τῶν Περσῶν ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ ἐπιθετικὸς πόλεμος διήρκεσε 30 ἔτη καὶ ἐτελείωσε μὲ τὴν ἀπαλλαγὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆν περσικὴν κυριαρχίαν.

**ΟΧΥΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ.** Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἐπέστρεψαν εἰς τὰς Ἀθήνας, εὔρον αὐτὰς κατεστραμμένας. Ἀφοῦ ἐπεδόθησαν εἰς πρόχειρον ἀνοικοδόμησιν τῶν ἑρειπίων, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ περιτειχίσουν τὴν πόλιν. Εἰς τοῦτο ἀντέδρασαν οἱ Σπαρτιᾶται, διότι δῆθεν τὰ τείχη ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὀρμητήρια τῶν Περσῶν εἰς ἐνδεχομένην ἐπιδρομὴν των.

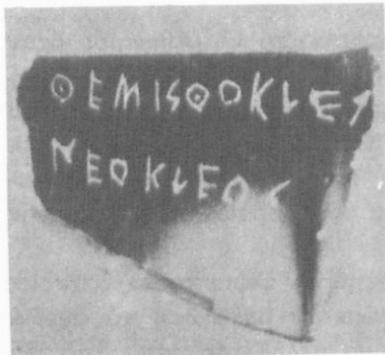
Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην τὸν Θεμιστοκλέα, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του κατῶρθωσε νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδια των καὶ ἡ πόλις ἐτειχίσθη. Ὄταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέστρεψεν ἀπὸ τῆν

Σπάρτην συνεπλήρωσε τὰ ὀχυρωματικά ἔργα τῶν Ἀθηνῶν. Κατόπιν ὠχύρωσε καὶ τὸν Πειραιᾶ, τὸν ὁποῖον κατέστησεν ἰσχυρότατον πολεμικὸν ναύσταθμον καὶ ἔμπορικὸν λιμένα ἀσφαλέστατον.

**ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ.** Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Πausανίου ἐξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἀπηλευθέρωσε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Αἱ πόλεις αὐταὶ μετὰ τῶν νήσων εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐπειτα ὁ συμμαχικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλάσποντον, κατόπιν δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ ἐκυρίευσεν τὸ Βυζάντιον. Τοιοῦτοτρόπως ἀποκατεστάθη ἡ συγκοινωνία μετὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Πausανίας ἀπὸ τὰς μεγάλας τιμὰς καὶ τὴν δόξαν εἶχε γίνεαι πολὺ ἐγωιστῆς καὶ ὑπερήφανος. Δὲν ἤθελε νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του, ἤρχισε νὰ ζῆ πολυτελῶς καὶ κατεπίεζε τοὺς συμμάχους. Διὰ τὴν διαγωγὴν του αὐτὴν οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἀνεκάλεσαν καὶ ἐπειδὴ ἀπεδείχθη, ὅτι εὕρισκετο εἰς συνενόησιν μὲ τὸν Ξέρξην, τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος εἶχεν ὁ νικητῆς τῶν Πλαταιῶν Πausανίας.

Ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ νικητῆς τῆς Σαλαμίνας, ἀπέθανεν ἐπίσης ἀδόξως. Βίαιος τὸν χαρακτήρα, ταχέως περιῆλθεν εἰς ὄξειαν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πολιτικούς του ἀντιπάλους. Ἀλλὰ καὶ ἡ Σπάρτη ἐργάζετο διὰ τὴν ἐξόντωσίν του, διότι τὸν ἐθεώρει ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν.



Τὸ 472 π.Χ. ἐπεκράτησαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κίμων, υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ Κίμων κατόπιν συνενόησεως μὲ τοὺς ἄλλους πολιτικούς ἐχθροὺς τοῦ Θεμιστοκλέους κατάρθωσε νὰ τὸν ἐξορίσῃ (470 π.Χ.).

\*Ὀστρακὸν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ πατρὸς του.

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸν κατηγόρησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς δῆθεν συνένοχον τοῦ Πausανίου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Συγχρόνως ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἐπεδίωξαν νὰ τὸν συλλάβουν. Ἡναγκάσθη τότε ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ καταφύγη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἄρταξέρξου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαδεχθῆ τὸν Ξέρξην. Ὁ Ἄρταξέρξης τὸν ἐδέχθη μὲ ἐξαιρετικὰς τιμὰς, τοῦ παρεχώρησε μάλιστα καὶ τρεῖς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ συντηρῆται ἀπὸ τὰς προσόδους των. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, τὴν Μαγνησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ διέμενεν, ἀπέθανεν ἐκ νόσου, ὅπως λέγει ὁ Θουκυδίδης, τὸ 459 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 64 ἐτῶν. Οἱ συγγενεῖς του μετεκόμισαν τὰ ὄστα του κρυφίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἔθαψαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς.

**Ἡ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ.** Μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Πausανίου οἱ σύμμαχοι ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ ἀναλάβουν τὴν ἡγεμονίαν των. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς συμμαχίας. Τοὺς ἐμμήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Τοιοῦτοτρόπως τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν ἐξηκολούθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέθεσαν εἰς τὸν Ἀριστείδην, τὸν ὁποῖον διώρισαν ἀρχηγὸν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, τὴν ὀργάνωσιν τῆς συμμαχίας. Ὁ δίκαιος οὗτος ἀνὴρ καθώρισε τὸ ποσὸν τοῦ στρατοῦ ἢ τῶν πλοίων ἢ τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ δίδῃ ἐκάστη πόλις διὰ τὴν συμμαχίαν μὲ τόσῃ ἀμεροληψίαν, ὥστε δὲν ἠκούσθη κανὲν ἀπολύτως παράπουνον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ συμμαχία, ἡ ὁποία, ἐπειδὴ εἶχε ἔδραν τὴν νῆσον Δῆλον, ὠνομάσθη συμμαχία τῆς Δῆλου. Εἰς τὴν συμμαχίαν ἔλαβον μέρος ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων οἱ νησιῶται καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀντιπρόσωποι αὐτῶν συνήρχοντο κατὰ περιόδους εἰς τὴν Δῆλον καὶ ἀπεφάσιζον μὲ ἰσοψηφίαν διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς συμμαχίας. Εἰς τὴν νῆσον ὑπῆρχε καὶ τὸ κοινὸν ταμεῖον, οἱ διαχειρισταὶ τοῦ ὁποίου ὠνομάζοντο ἑλληνοταμίαι καὶ ἦσαν Ἀθηναῖοι. Τὸ ποσὸν τῆς ἐτησίας συμμαχικῆς εἰσφορᾶς ἦτο κατ' ἀρχὰς 460 τάλαντα. Μετὰ δέκα ἔτη ὁ

478 π.Χ.



Κεφαλή τοῦ Κίμωνος.

Ἄριστείδης, ὁ δίκαιος ὄργανωτῆς τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας πτωχότατος.

**Ο ΚΙΜΩΝ.** Ὁ Κίμων εἶχε χάσει μικρὸς τὸν πατέρα του Μιλτιάδην. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του ὁ βίος του ἦτο ἄτακτος. Ἀργότερον ἀπέβαλε τὰς κακὰς συνηθείας καὶ μετεβλήθη εἰς πολίτην χρηστὸν καὶ γενναϊόφρονα. Κατὰ σύστασιν τοῦ Ἄριστείδου ἀφωσιώθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας.

Πρῶτος ὁ Κίμων ὤρμησε πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ παρέσυρε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς, πολιτικὸς του ἀντίπαλος, προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ προελαύνοντος Ξέρξου. Νέος ἀκόμη ἐπολέμησε μὲ γενναϊότητα εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Ὁ Κίμων εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του ὑπῆρξεν ἀδωροδόκητος καὶ πρὸς τοὺς συμπολίτας του πολὺ γενναϊόδωρος. Τὴν περιουσίαν του ἔκαμε κοινὸν κτῆμα τοῦ λαοῦ. Εἰς τοὺς τρόπους ἦτο ἀπλοῦς, σοβαρὸς καὶ ἀπεστρέφετο τὴν πολυλογίαν. Ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα. Μετὰ τὴν ἔξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἄριστείδου (470 π.Χ.) ὁ Κίμων ἔγινεν ὁ ἀδιαφιλονίκητος ἡγέτης τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτικῆς καὶ διέπρεπεν ὡς πολιτικὸς καὶ ὡς στρατηγός.

Κατ' ἀρχὰς ἀπηλευθέρωσεν ὅλας τὰς πόλεις τῶν θρακικῶν παραλίων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὁποῖαι προσετέθησαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῆς νήσου Σκύρου, τὴν ὁποῖαν κατεῖχον οἱ Δόλοπες, φοβεροὶ πειραταί. Ὁ Κίμων ἐνίκησε τοὺς πειρατὰς καὶ κατέλαβε τὴν Σκῦρον, ὅπου ἐγκατέστησεν Ἀθηναίους κληροῦχος.

**ΑΙ ΝΙΚΑΙ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ. ΚΙΜΩΝΕΙΟΣ ΕΙΡΗ-  
ΝΗ.** Ὁ Κίμων, ἀφοῦ ἐστερέωσε τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸ Αἰ-  
γαῖον, ἐστράφη κατὰ τῶν Περσῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας,  
διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὰς ἐκεῖ ἐλληνικὰς πόλεις ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν.

Ὁ Κίμων ὡς ἀρχηγὸς τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἐξεδίωξε τὸ 467 π.Χ. τοὺς Πέρσας ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῶν παραλίων τῆς Καρίας καὶ Λυκίας. Τὸν περσικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 200 πολεμικὰ πλοῖα κατὰ τὸ πλεῖστον φοινικικά, κατέστρεψεν εἰς ἀπο-  
φασιστικὴν ναυμαχίαν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐ-  
ρυμέδοντος ποταμοῦ εἰς τὴν Παμφυλίαν. Ἀμέ-  
σως κατόπιν ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν ξηρὰν  
καὶ δισκόρπισε τὸ παρατεταγμένον εἰς τὴν παραλίαν περσικὸν τῶν  
Περσῶν.

467 π.Χ.

Ὁ Κίμων ἀπέθανε τὸ 449 π.Χ. πολιορκῶν τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου ( σημερινὴν Λάρνακα ). Καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ ἀθηναϊκὸς στό-  
λος ἐνίκησε τὸν περσικὸν μετὰ βραχεῖαν ναυμαχίαν παρὰ τὴν Σαλα-  
μίνα τῆς Κύπρου. Τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Κίμωνος τόσον φό-  
βον ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς Πέρσας, ὥστε εἰς τὸ Αἰγαῖον ἔπαυσεν ὁ πλοῦς  
περσικῶν πλοίων καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἀπε-  
σύρθη ἀπὸ τὰ ἐλληνικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀ-  
σίας. Ἐκ τούτου προῆλθεν ὁ θρύλος, ὅτι συνω-  
μολογήθη εἰρήνη μετὰ τῶν Περσῶν καὶ Ἀθηναίων, ἢ ὅποια ἔφερε τὸ  
ὄνομα Κιμώνειος εἰρήνη.

449 π.Χ.

**ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΧΑΝΟΥΝ ΤΗΝ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑΝ ΤΩΝ.** Ἡ παράτασις  
τοῦ πολέμου ἐστενοχῶρει τοὺς συμμαχοὺς, οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὸ  
πλεῖστον φιλήσυχοι ἔμποροι καὶ ναυτικοί. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξέλιπεν  
ὁ κίνδυνος ἐκ μέρους τῶν Περσῶν, ὅσαι πόλεις ἔδιδον πλοῖα καὶ ἄν-  
δρας προέτειναν νὰ δίνουν ἀντὶ τούτων μόνον χρήματα. Οἱ Ἀθηναῖοι  
δὲν ἔφεραν ἀντίρρησην. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ κατεσκεύασαν ἰσχυρὸν  
στόλον, εἰς τὸν ὅποιον τὰ πληρώματα ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται καὶ  
μισθοφόροι. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπῆλθε βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν  
ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Δι' αὐτῆς οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν εἰς τὴν πραγμα-  
τικότητα κυρίαρχοι τῶν συμμάχων τῶν.

Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου αἱ συμμαχικαὶ πόλεις εὐρέθησαν  
εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσαρμόσουν τὰ πολιτεύματά τῶν πρὸς τὸ πο-

λίτευμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔχασαν καὶ τὴν αὐτονομίαν των. Μόνοι αἱ νῆσοι Χίος, Λέσβος, Σάμος παρέμειναν πραγματικοὶ σύμμαχοι. Τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον μετεκομίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μόνη πλέον ἡ ἐκκλησία τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων ἀπεφάσιζε διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν πόρων του.

Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ μέγα ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, τὴν Εὐβοίαν, τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Συγχρόνως ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν περιέλαβε τὰ Μέγαρα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Λοκρίδα.

**Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ.** Εἶδομεν, ὅτι ἡ ἀντιζηλία μεταξύ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης ἐξεδηλώθη ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν. Ἡ ἴδρυσις καὶ ὀργάνωσις τοῦ μεγάλου ἀθηναϊκοῦ κράτους προεκάλεσε μεταξύ τῶν δύο πόλεων ὄξυν ἀνταγωνισμὸν διὰ τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐφόσον τὰς Ἀθήνας ἐκυβέρνην οἱ ἀριστοκρατικοὶ αἱ σχέσεις Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἦσαν καλαί. Οἱ Σπαρτιαῖται εἰς ὅλας τὰς διαπραγματεύσεις των μετὰ τὸν Κίμωνα ἔδειξαν πνεῦμα διαλλακτικόν. Ὁ Κίμων ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς ταπεινώσεως τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ὑπεστήριξεν αἴτησιν τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους περὶ ἀποστολῆς βοηθείας, ὅταν ἐπιέζοντο ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους κατὰ τὸ τρίτον μεσσηνιακὸν πόλεμον (466 - 455 π.Χ.). Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν πρὸς ἐνίσχυσιν 4.000 ὀπλίτας ὑπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κίμωνα, ἀλλ' οἱ Σπαρτιαῖται τοὺς ἀπέπεμψαν μετ' ὀλίγον μετὰ διαφόρους προφάσεις. Οἱ δημοκρατικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνος τὸν διέβαλον ὡς αἴτιον τῆς προσβολῆς καὶ ἐπέτυχον τὴν ἐξορίαν του (461 π.Χ.).

Ἡ μοιραία σύγκρουσις Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἔγινεν εἰς τὴν Τάναγραν τῆς Βοιωτίας (457 π.Χ.). Κατὰ τὴν μάχην ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιαῖται. Καίτοι ὁμως νικηταὶ ἔκριναν φρόνιμον νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ἄλλου ἀνεκάλεσαν τὸν Κίμωνα ἐκ τῆς ἐξορίας κατὰ πρότασιν τοῦ Περικλέους καὶ αἱ Ἀθηναῖαι μετὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο ἐπιφανεστάτων πολιτικῶν, τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ

Κίμωνος, ανέκτησαν τήν ἐπιβολήν των. Ἡ Βοιωτία ἠναγκάσθη νά εἰσέλθῃ εἰς τήν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Τὴν Βοιωτίαν ἠκολούθησαν κατόπιν ἡ Φωκίς καὶ ἡ Λοκρίς. Τὸ 455 π.Χ. παρεδόθη ἡ Αἴγινα καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος παραπλεύσας τὴν Πελοπόννησον ἔκαυσε τοὺς λιμένας τῶν Σπαρτιατῶν, Μεθώνων καὶ Γύθειον. Ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ πενταετῆ εἰρήνην ( 451 π.Χ. ).

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν εἰς τὴν Κορώνειαν ( 447 π.Χ. ) ἀπὸ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Βοιωτοὺς. Φωκεῖς, Λοκροὶ καὶ Μεγαρεῖς ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Καθ' ὑποκίνησιν τῆς Σπάρτης ἐπανεστάτησε καὶ ἡ Εὐβοία. Κατὰ τῆς νήσου ἐστάλη ὁ Περικλῆς καὶ τὴν ἐξηνάγκασε νά ἐπανελθῇ εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐν τῷ μεταξύ σπαρτιατικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἐλευσίως.

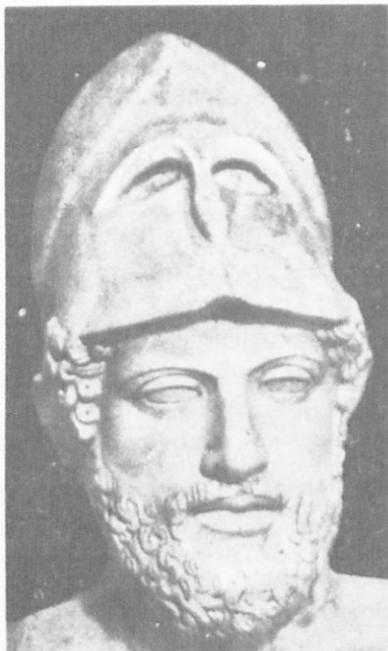
Τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου ἀπεμάκρυνεν ὁ Περικλῆς. Δι' ἐνεργειῶν του συνωμολογήθη εἰρήνη διὰ 30 ἔτη μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Εἶναι αἱ τριακοντούτις σπονδαί, ὅπως τὰς ὀνομάζει ὁ Θουκυδίδης.

445 π. Χ.

**Ο ΠΕΡΙΚΛΗΣ.** Ὁ Περικλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης, καὶ τῆς Ἀγαρίστης, ἀνεψιάς τοῦ Κλεισθένης. Ἦρχισε τὸ πολιτικὸν του στάδιον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου. Εἶχεν ἰσχυρὸν πολιτικὸν ἀντίπαλον τὸν Κίμωνα, τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐνῶ αὐτὸς ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πολιτικοῦ Ἐφιάλτου.

Σοβαρὸς καὶ ἀτάραχος ὁ Περικλῆς οὐδέποτε ἐκολάκευσε τὸν λαόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἤσκει μεγάλην ἐπιρροὴν μὲ τὴν συναρπαστικὴν εὐγλωττίαν του. Διὰ τὴν εὐφράδειαν, τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ παραστήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔδιδε μεγαλυτέραν ἐπιβολὴν τὸ κράνος, καὶ τὸν ἤρεμον χαρακτῆρά του οἱ Ἀθηναῖοι τὸν παρωμοίασαν μὲ τὸν Δία καὶ τὸν ὀνόμασαν Ὀλύμπιον. Οἱ ποιηταὶ ἔλεγον ὅτι, ὅταν ὠμίλει ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας, ἤστραπτεν, ἐβρόντα καὶ συνεκλόωνιζε τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Περικλῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξελέγετο κατ' ἔτος στρατηγὸς καὶ ἡ σχεδὸν μοναρχικὴ ἐξουσία του ἐντὸς δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ὠφείλετο εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν προσωπικότητά του. Ὁ



Περικλής.

Θουκυδίδης εξαίρων τὰ μεγάλα πολιτικά προσόντα τοῦ Περικλέους λέγει ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἡ πολιτεία « ἐγένετο τε λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή ».

#### ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ.

Ὁ Περικλῆς, διὰ νὰ μὴ νοθεύεται τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα μὲ τὴν μὴ συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν πτωχῶν πολιτῶν, εἰσήγαγε διὰ νόμου τὸν ἐκκλησιαστικόν, δικαστικόν καὶ βουλευτικόν μισθόν. Εἰς τοὺς πολίτας δηλαδή, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἢ ἐκληρῶνοντο δικασταὶ ἢ ἐξελέγοντο βουλευταί, ἐδίδετο ἀποζημίωσις.

Ἄλλὰ καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν τῶν συμπολιτῶν του ἐφρόντισεν ὁ Περικλῆς. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του τὸ θέατρον ἦτο λαϊκὸν σχολεῖον. Ἐπρεπε λοιπὸν οἱ πολῖται ὅλων ἀνεξαίρετως τῶν κοινωνικῶν τάξεων νὰ δύνανται νὰ παρακολουθοῦν τὰς θεατρικὰς παραστάσεις. Πρὸς τοῦτο μὲ εἰδικὸν νόμον ὑπεχρέωσεν ὁ Περικλῆς τὴν πολιτείαν νὰ πληρῶνῃ εἰς κάθε πτωχὸν τὸ ἀντίτιμον τοῦ εἰσιτηρίου διὰ τὸ θέατρον. Τὰ χρήματα αὐτὰ ἐλέγοντο θεωρικά.

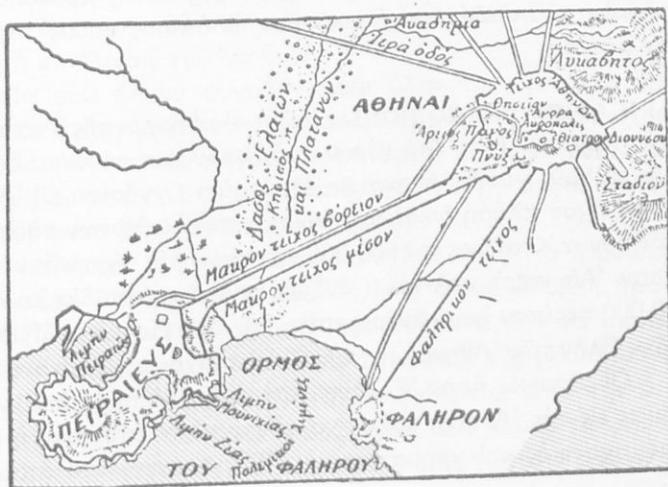
Ὁ Περικλῆς εἶχε πρόγραμμα νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔπαυεν ἡ διαίρεσις τῆς Ἑλλάδος εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη μὲ ἀντιζηλίαν καὶ πολέμους μεταξύ των. Κατόπιν προτάσεώς του ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐψήφισε νὰ προσκληθοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τοῦ Περικλέους οἱ Σπαρτιαῖται ἀντέδρασαν καὶ τὸ σχέδιόν του ἐναυάγησε.

Μεγάλην ἐπίσης σημασίαν ἐδίδεν ὁ Περικλῆς εἰς τὴν κατὰ θά-

λασσαν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν μὲ κάθε τρόπον προσεπιάθησε νὰ ἀυξήσῃ. Διὰ τὴν ἀξίαν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἔλεγε : « Μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος » ( Θουκυδίδης ). Ἐσκέφθη λοιπὸν νὰ συνδέσῃ στενότερον καὶ ἀσφαλέστερον τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν θάλασσαν. Καὶ ὁ Κίμων προηγουμένως εἶχε δεῖξει παρομοίαν φροντίδα. Ἐκτίσθη δηλαδή ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως τὸν Πειραιᾶ ἀφ' ἑνὸς καὶ μέχρι τοῦ ( Παλαιοῦ ) Φαλήρου ἀφ' ἑτέρου τὰ λεγόμενα μακρὰ τεῖχη, τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον ἢ Φαληρικόν, ὅπως ὠνομάζοντο. Ὁ Περικλῆς διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ καλύτερον τὸν μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τευχῶν εὐρύν διάδρομον ἔκτισε τὸ λεγόμενον μέσον τεῖχος. Εἰς τὸν χώρον μεταξὺ τῶν τευχῶν ἠδύναντο νὰ εὐρίσκουν ἀνέτως ἄσυλον εἰς περίπτωσιν ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς μὲ ὅλην τὴν κινητὴν περιουσίαν των.

Καὶ διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν ἐφρόντισεν ἐπίσης ὁ Περικλῆς. Ἐστόλισε τὴν Ἀκρόπολιν μὲ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, τὰ ὁποῖα ἔδωκαν εἰς αὐτόν, εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἄφθαρτον δόξαν.

Σχέδιον τῶν μακρῶν τευχῶν.



## ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

### 1. Η ΛΑΜΠΡΑ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑ

Μετά τούς περσικούς πολέμους ἀρχίζει διὰ τὴν Ἑλλάδα περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Οἱ Ἕλληνες ἀνοικοδομοῦν τὰς πόλεις των ἀνεγείρουσιν τούς ναούς των καὶ κτίζουν ἄλλους ὠραιότερους, καλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὅσον ποτὲ ἄλλοτε.

Ἡ μεγαλύτερα καὶ σημαντικώτερα πρόοδος ἐσημειώθη εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι τότε ἔφθασαν εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δυνάμεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς. Ὁ σπουδαιότερος δημιουργὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου ὑπῆρξεν ὁ Περικλῆς, ὁ μεγαλύτερος πολιτικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τελειώνει μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τὴν ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ Περικλέους. Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους εἶναι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν Ἀθηναίων. Τὰ ἐξαιρετικὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ὁ ὁποῖος ὀμιλεῖ περὶ ἑλληνικοῦ θαύματος.

**α) Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.** Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται. Διὰ νόμου τοῦ Περικλέους μόνον οἱ ἔχοντες ἀφοτέρους τούς γονεῖς Ἀθηναίους ἐθεωροῦντο γνήσιοι. Οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται εἶχον πλήρη δικαιώματα καὶ αὐτοὶ ἐκυβέρνην τὸ κράτος. Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἐπὶ 600.000 κατοίκων τῆς Ἀττικῆς μόνον 140.000 ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται ( ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά ). Ἀπὸ αὐτοὺς 30.000 περίπου ἦσαν ἄνδρες καὶ αὐτοὶ ἀπετέλουν τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων. Πλὴν τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν ὑπῆρχον οἱ μέτοικοι καὶ οἱ δοῦλοι.

Οἱ μέτοικοι ἦσαν Ἕλληνες ἀπὸ ἄλλα μέρη, οἱ ὁποῖοι ἔμενον μόνιμως εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἤσχολοῦντο μὲ τὸ ἐμπόριον ἢ μὲ ἐργασίας βιομηχανικὰς καὶ χρηματιστικὰς. Ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τὸ κράτος,

ἀλλὰ δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν οὔτε ἐπετρέπετο νὰ ἔχουν ἀκίνητον περιουσίαν. Ἦσαν ὅμως ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν στρατόν. Ἐπλήρωνον φόρον, τὸ μετοίκιον, δώδεκα ἀττικὰς δραχμὰς ἑτησίως.

Οἱ δοῦλοι ἦσαν ἢ βάρβαροι ἀγορασμένοι μὲ χρῆμα ἢ ἀπόγονοι δούλων ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν Ἀττικὴν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 200.000. Οἱ δοῦλοι ἔμενον εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων των καὶ ἔκαμνον διαφόρους ἐργασίας. Ἄλλοι ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὰ ἐργοστάσια, ὅπου εἰργάζοντο μόνον διὰ τὴν τροφὴν των. Δὲν εἶχον κανὲν δικαίωμα. Ὁ κύριος μετεχειρίζετο τὸν δοῦλον, ὅπως ἤθελε, μόνον δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ τὸν φονεύσῃ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ἡ θέσις τῶν δούλων βελτιώθη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν αὐτοὺς ὡς μέλη τῆς οἰκογενείας των καὶ τοὺς ὠνόμαζον οἰκέτας καὶ παῖδας. Ὅσοι δοῦλοι ἐμάνθανον γράμματα προσελαμβάνοντο ἀπὸ τὸ κράτος ὡς ὑπάλληλοι, ἰδίως λογισταί. Ἐπίσης δοῦλοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Σκύθαι, ἦσαν ὅλοι οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπὲρταί. Ἐφερον τόξον καὶ μαστίγιον καὶ ἐπέβλεπον τὴν τάξιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὰ δικαστήρια καὶ εἰς τοὺς δημοσίους τόπους.

**β) ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ.** Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πολίτευμα δημοκρατικόν. Ὅλοι οἱ πολῖται εἶχον ἴσα δικαιώματα καὶ αὐτοὶ ἐκυβέρνην τὸ κράτος. Κυρίαρχον ὄργανον τοῦ πολιτεύματος ἦτο ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου, δηλαδὴ ἡ συνέλευσις τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου συνεκέντρωνεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν. Τὸ πρόγραμμα τῶν συζητήσεων συντάσσον οἱ πρυτάνεις. Ὅλοι εἶχον δικαίωμα νὰ λαμβάνουν τὸν λόγον. Οἱ ρήτορες, ὅπως ἐλέγοντο οἱ ὀμιλοῦντες, ἀνέβαινον εἰς τὸ βῆμα μὲ στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν. Ἡ ἀπόφασις ἐλαμβάνετο δι' ἀνατάσεως τῆς χειρός.

Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σπουδαιότερα ἀρχὴ ἦτο ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Τὸ ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο, ὅπως εἶδομεν, προβουλευτικόν. Προητοιμάζε δηλαδὴ τὰ νομοθετήματα, διὰ τὰ ὁποῖα θὰ ἀπεφάσιζεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου. Αἱ ἀποφάσεις τῆς βουλῆς ἐλέγοντο προβουλευτά. Μόνον μετὰ τὴν ψήφισίν των ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐγίνοντο νόμοι τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο τὰ ψηφίσματα τῆς ἐκκλησίας ἔφερον εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν ἐξῆς τυπικὴν φράσιν : « Ἐδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ ».

Οί 50 βουλευταὶ ἐκάστης φυλῆς ἐκυβέρνηων τὸ κράτος ἐπὶ 36 ἡμέρας καὶ ὠνομάζοντο τότε πρυτάνεις, ἡ φυλὴ των πρυτανεύουσα καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς πρυτανεία. Ἡ σειρά τῶν πρυτάνεων ὠρίζετο διὰ κλήρου. Διὰ κλήρου ἐπίσης ἐξελέγετο καθ' ἐκάστην ἐκ τῶν πρυτάνεων ὁ πρόεδρος των, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων. Ὁ ἐπιστάτης ἐκράτει τὴν σφραγίδα τῆς πόλεως, τὰς κλείδας τοῦ δημοσίου θησαυροῦ καὶ προήδρευεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἦτο μὲ ἄλλους λόγους ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν. Οἱ πρυτάνεις ἐτρέφοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς τὸ πρυτανεῖον, πλησίον τοῦ βουλευτηρίου.

Ἄλλο σοβαρώτατον ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐκκλησίας. Εἶχε δηλαδὴ ἡ βουλή καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν σήμερον ἀσκεῖ ἡ κυβέρνησις.

**γ) ΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΙ.** Οἱ δέκα στρατηγοί, ἦσαν οἱ ἐπισημότεροι ἄρχοντες. Ἐξελέγοντο δι' ἓν ἔτος κατ' ἀρχὰς μὲν ἓνας ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 487 π.Χ. καὶ ἐξῆς μόνον οἱ ἑννέα. Ὁ δέκατος στρατηγὸς ἐξελέγετο ἀδιακρίτως φυλῆς ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους πολίτας καὶ ἦτο τρόπον τινὰ ὁ ἀρχιστράτηγος. Ὁ οὕτως ἐκλεγόμενος στρατηγὸς ἦτο συνήθως ἡ σπουδαῖος πολιτικὸς ἢ ἐπιφανὴς στρατιωτικὸς, ὅπως π.χ. ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ Κίμων, ὁ Περικλῆς.

Οἱ στρατηγοὶ καθὼς καὶ οἱ ταμίαι ἦσαν οἱ μόνον ἄρχοντες, οἱ ὁποῖοι ἐξελέγοντο διὰ ψηφοφορίας (αἵρετοὶ) καὶ ὄχι διὰ κλήρου (κυαμευτοί). Ἡ ἐπανεκλογή των ἐπετρέπετο χωρὶς κανένα περιορισμόν. Οἱ στρατηγοὶ ἐκτὸς τῆς διοικήσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ γενικῶς τῆς φροντίδος διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας διηύθυνον καὶ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν. Ἐδέχοντο τοὺς ξένους πρεσβευτάς καὶ ἠδύναντο νὰ συνάπτουν συνθήκας. Ἐνίοτε ὁ λαὸς ἐχορήγει εἰς αὐτοὺς εὐρυτάτην δικαιοδοσίαν καὶ τότε ἐλέγοντο στρατηγοὶ αὐτοκράτορες.

## 2. ΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

**α) Ο ΣΤΡΑΤΟΣ.** Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρατὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ πεζοὺς καὶ ἵππεις. Οἱ πεζοὶ ἦσαν ἡ ἰσχυροτέρα καὶ πολυαριθμοτέρα δύναμις, ἐνῶ οἱ ἵππεις ἦσαν ὀλίγοι. Ἡ πολεμικὴ ἀξία τοῦ ἵππικοῦ

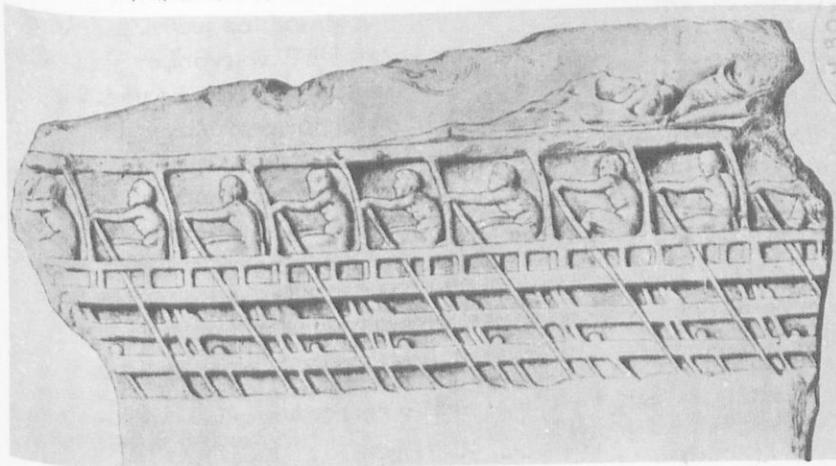
ήτο μικρά, αλλά δια την λαμπρότητα, την οποίαν προσέδιδον εις τὰς θρησκευτικὰς πομπὰς καὶ τὰς λοιπὰς πανηγύρεις, ἐτίμων πολὺ αὐτὸ τὸ σῶμα οἱ Ἀθηναῖοι. Οἱ ὀπλιταὶ ἀνήρχοντο εἰς 13.000 καὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν των εἰς τὰς μάχας.

Οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὴν φρούρησιν τοῦ ἐκτεταμένου κράτους των εἰσήγαγον τὸ σύστημα τῆς κληρουχίας. Οἱ κληροῦχοι ἦσαν πτωχοὶ Ἀθηναῖοι, τοὺς ὁποίους ἐγκαθίστα ἡ κυβέρνησις εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς φρουροὶ καὶ νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς συμμάχους. Εἰς τὴν νέαν των πατρίδα οἱ κληροῦχοι διετήρουν ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου.

**β) Ο ΣΤΟΛΟΣ.** Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας ἐπέδωθησαν μὲ μεγαλύτερον ζῆλον εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν ἐτελειοποίησαν. Πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν αἱ τριήρεις. Ἐκτὸς τῶν τριήρων ὑπῆρχον καὶ τὰ ὀπλιταγωγὰ ἢ ἵππαγωγὰ πλοῖα διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἵππων. Τὰ φορτηγὰ πλοῖα ἐλέγοντο ὀλκάδες ἢ στρογγύλα πλοῖα ἢ ἀπλῶς πλοῖα. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου, ὡς εἶδομεν, εἶχον οἱ στρατηγοί.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατέστησαν τὸν Πειραιᾶ μέγαν πολεμικὸν λιμένα. Κατεσκεύασαν ἐκεῖ ναυπηγεῖα καὶ ὑπόστεγα ἐπὶ τῆς παραλίας, τοὺς

Τριήρης. (Μαρμάρινον ἀνάγλυφον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν).



λεγόμενους νεωσοίκους. Εἰς αὐτοὺς ἀνεσύροντο καὶ ἐφυλάσσοντο τὰ πλοῖα, διὰ νὰ μὴ ὑφίστανται φθορὰν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ναύσταθμος τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

### 3. ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

**ΕΣΟΔΑ ΚΑΙ ΕΞΟΔΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.** Οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὰς μεγάλας δαπάνας τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους καὶ τοῦ ἐξοπλισμοῦ διέθετον ἔσοδα, τὰ ὅποια προήρχοντο ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου, τῆς νήσου Θάσου καὶ τῆς Θράκης, ἀπὸ τὸν φόρον τῶν μεταίικων, ἀπὸ τὰ χρηματικὰ πρόστιμα κατὰ τὰς δίκας. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον εἰσόδημα εἶχε τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὰς χρηματικὰς εἰσφορὰς τῶν συμμάχων μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. Αἱ χρηματικαὶ αὐταὶ πρόσοδοι ἀνῆλθον ἐπὶ Περικλέους εἰς 600 τάλαντα. Ἐκτὸς τῶν τακτικῶν ἐσόδων ὑπῆρχον καὶ τὰ ἔκτακτα. Τὰ ἔσοδα αὐτὰ προήρχοντο ἀπὸ ἐκτάκτους ἐπιβαρύνσεις, τὰς ὁποίας ἐπέβαλεν ἡ πολιτεία εἰς πλουσίους πολίτας.

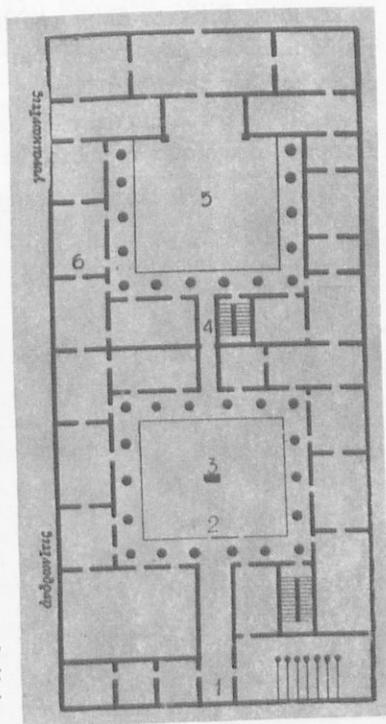
Ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία πλὴν τῶν δαπανῶν τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ ἐξοπλισμοῦ εἶχε καὶ ἄλλα πρόσθετα ἔσοδα. Σοβαρὰ ποσὰ διετίθεντο διὰ τὰς ἐορτὰς καὶ ἰδίως διὰ τὰ θεωρικά. Σημαντικὸν ἐπίσης ποσὸν ἐδαπάνα ἡ πόλις δι' ἡμερησίαν ἀποζημίωσιν τῶν ἀναπήρων τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἀνικάνων πρὸς ἐργασίαν. Οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ ὠνομάζοντο ἀδύνατοι.

## Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

**1. Η ΚΑΤΟΙΚΙΑ.** Αἱ κατοικίαι τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀκόμη καὶ τῶν πλουσιωτέρων δὲν παρείχον τὰς ἀνάσεις τῶν σημερινῶν κατοικιῶν, αἱ ὅποια εἶναι προῖον τῆς μεγάλης τεχνικῆς προόδου τοῦ τελευταίου αἰῶνος. Ἐν τούτοις ἡ ἀθηναϊκὴ οἰκία ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς οἰκίας τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων ἦτο ἀρκετὰ περιποιημένη. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς εἰς τὸν περίφημον Ἐπιτάφιόν του, ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς, ἐγκωμιάζει καὶ τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν. «Καὶ ἐναντίον τῶν κόπων, λέγει, ἐφροντίσαμεν νὰ εὕρωμεν πλεῖστα μέσα ἀνακουφίσεως... μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦμεν εὐπρεπεῖς ἰδιωτικὰς κατοικίας».

Γενικῶς αἱ οἰκίαι τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ἦσαν μικραὶ καὶ ἰσόγειοι, ἀλλ' ὑγιειναί, εὐάεροι καὶ εὐήλιοι. Οἱ τοῖχοι κατεσκευάζοντο ἀπὸ λίθους ἢ πλίνθους καὶ δὲν εἶχον παράθυρα εἰς τὸ ἰσόγειον. Τὰ δωμάτια ἐλάμβανον φῶς καὶ ἀέρα ἀπὸ τὴν αὐλήν. Αἱ μεγαλύτεραι οἰκίαι ἀνῆκον εἰς τοὺς πλουσίους καὶ μερικαὶ ἐστολίζοντο μὲ τοιχογραφίας. Ἡ ἀρχαία οἰκία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιελάμβανε δύο εὐρύχωρα διαμερίσματα, τὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν (ἀνδρῶν,

Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας. 1. Εἴσοδος ἀπὸ τὸν δρόμον. 2. Περίστυλος αὐλή. 3. Εἴσοδος εἰς γυναικωνίτιν. 5. Περίστυλος αὐλή γυναικωνίτιδος. 6. Θάλαμοι.



άνδρωνίτις) και τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν (γυναικῶν, γυναικωνίτις). Εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς ὑπῆρχε βωμὸς και πλησίον αὐτοῦ τὸ ἄγαλμα τοῦ ἑρκείου Διός.

Οἱ ἄνδρες τὰς περισσοτέρας ὥρας τῆς ἡμέρας διήρχοντο ἐκτὸς τῆς οἰκίας εἰς τὰς παλαιστρας και εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου συνεζήτουν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως και ἐπὶ ἄλλων ἐνδιαφερόντων ζητημάτων. Αἱ γυναῖκες παρέμενον εἰς τὰς οἰκίας ἐργαζόμεναι.

**2. Η ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ.** Ἡ ἐνδυμασία ὄλων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦτο πολὺ ἀπλή. Ἄνδρες και γυναῖκες ἐφόρουσαν τὰ ἴδια περίπου ἐνδύματα. Τὰ συνήθη φορέματά των ἦσαν ὁ χιτῶν και τὸ ἱμάτιον. Τὸν χιτῶνα ἐφόρουσαν κατὰσαρκα, ὅπως τὸ σημερινὸν ὑποκάμισον. Τὸ ἱμάτιον, εἶδος σημερινοῦ ἐπανωφορίου, ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ χιτῶνος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπρόσεχον πολὺ διὰ τὴν καλαίσθητον ἐμφάνισίν των. Αἱ γυναῖκες ἰδίως διέθετον ὄλην τὴν ἐφευρετικότητά των εἰς τὸν τρόπον μετὸν ὅποιον ἐφόρουσαν τὰ ἐνδύματα αὐτὰ διὰ νὰ προσδίδουν ἰδιαιτέραν χάριν εἰς τὸ σῶμά των.

Και τὰ ὑποδήματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦσαν πολὺ ἀπλά. Ἐφόρουσαν σανδάλια ἢ πέδιλα, τὰ ὅποια ἀπετελοῦντο ἐξ ἑνὸς δερμα-



Ἄνθρωπος μετὰ χιτῶνα και  
ἄνθρωπος μετὰ ἱμάτιον.

τίνου πέλματος και ἐδέοντο μὲ ἱμάντας εἰς τὰ σφυρά. Τὰ ἐχρησιμοποιοῦν εἰς ἐπιστήμους ἐμφανίσεις (ἐπισκέψεις, πανηγύρεις κ.λπ.), διότι συνήθως ἄνδρες και γυναῖκες περιεπάτου ἀνυπόδητοι.

### 3. ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ.

Τὰ παιδία μέχρις ἑπτὰ ἐτῶν ἔμενον εἰς τὰ σπίτια των, ὅπου ἔπαιζον, ὅπως σήμερον. Ὅταν ἐμεγάλωνον τὰ μὲν ἄρρενα ἐστέλλοντο εἰς κατωτέρους διδασκάλους, διὰ νὰ διδαχθοῦν τὰ πρῶτα γράμματα, τὰ δὲ κορίτσια ἤσυχολοῦντο μὲ τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας. Σκοπὸς τῆς μορφώσεως τῶν νέων εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἡ ἀρμονικὴ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν και σωματικῶν δυνάμεων των, διὰ νὰ γίνουσι τέλειοι ἄνθρωποι, «καλοὶ κάγαθοί», ὅπως ἔλεγον. Αἱ Ἀθηναὶ δὲν ἐπέδιδον μὲ τὴν μόρφωσιν νὰ παρασκευάσουσι ἀποκλειστικῶς στρατιώτας, ὅπως συνέβαινε μὲ τὴν Σπάρτην.

Τὰ σχολεῖα δὲν ἦσαν δημόσια, ἀλλὰ ἰδιωτικά, οἱ δὲ διδάσκαλοι ἰδιῶται, οἱ ὅποιοι ἐπληρώνοντο ἀπὸ τοῦς γονεῖς. Ἐλέγοντο γραμματισταὶ (γραμματοδιδάσκαλοι) και ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀριθμητικὴν και γεωμετρίαν. Εἰδικοὶ διδάσκαλοι, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο παιδοτρίβαι, ἐδίδασκον τὰ παιδία τὴν γυμναστικὴν. Ἄλλοι



Γυνὴ μὲ χιτῶνα και  
γυνὴ μὲ ἱμάντιον.

εδίδασκον μουσικήν καὶ ἐλέγοντο κιθαρισταί. Οἱ μαθηταὶ ἐμάνθανον καὶ νὰ ἀπαγγέλλουν ποιήματα μεγάλων ποιητῶν, τὰ ὁποῖα ἀπεστήθιζον. Ἐπὶ τὸ δωδέκατον ἔτος ἐπεδίδοντο εἰς ἀσκήσεις εἰς τὰς παλαιστρας καὶ τὰ δημόσια γυμνάσια ( γυμναστήρια ). Καὶ κατὰ τὸ στάδιον τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως συνεπλήρωνον τὴν μὀρφωσίν των. Ἐνώτερα ἐκπαιδευτήρια, δημόσια ἢ ἰδιωτικά, δὲν ὑπῆρχον. Οἱ ἔφηβοι ὅμως τῶν Ἀθηνῶν ἠδύναντο νὰ συμπληρώσουν τὴν μὀρφωσίν των εἰς τὴν ἀγοράν, εἰς τὰ γυμναστήρια καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς ἀκόμη, διότι εἰς τὰς Ἀθήνας συνέρρεον τότε ὅλοι οἱ σοφοὶ διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὴν σοφίαν των. Οἱ νέοι ἐν τούτοις τῶν πλουσιωτέρων οἰκογενειῶν ὅσοι ἰδίως ἠσθάνοντο ἔλξιν πρὸς τὴν πολιτικὴν, προσέφευγον εἰς τοὺς λεγομένους σοφιστάς, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον τὴν πολιτικὴν τέχνην μὲ μεγάλα δίδακτρα.

Οἱ νέοι ἐστρατεύοντο εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, ὅτε καὶ ἐνεγράφοντο εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν. Μόλις ἐστρατεύοντο ἐλάμβανον ἀπὸ

Σχολεῖον. (Ἀπὸ ἀγγεῖον τοῦ ἀγγειογράφου Δούριδος).

Εἰς τὸ μέσον ὁ διδάσκαλος μὲ ἀνοικτὸν τὸ βιβλίον ἀκούει τὸν μαθητὴν νὰ ἀπαγγέλλῃ ποιήματα. Ἀριστερὰ ἄλλος διδάσκει μουσικήν. Δεξιὰ ὁ δούλος παιδαγωγὸς ἀναμένει τὸν μαθητὴν διὰ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του. Εἰς τὸν τοῖχον κρέμονται μουσικὰ ὄργανα.



Παλαίστρα.



τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα τὰ ὄπλα καὶ ἔδιδον τὸν ἀκόλουθον ὄρκον :  
« Δὲν θὰ ἐντροπιάσω τὰ ὄπλα μου τὰ ἱερά, οὔτε θὰ ἐγκαταλείψω τὸν  
σύντροφόν μου κατὰ τὴν μάχην, μὲ ὅποιον καὶ ἂν ταχθῶ εἰς τὴν ἰδίαν  
γραμμὴν. Θὰ ὑπερασπισθῶ δὲ τὰ ἱερά καὶ τὰ ὄσια καὶ μόνος μου καὶ  
μὲ πολλούς· τὴν δὲ πατρίδα μου δὲν θὰ τὴν παραδώσω μικροτέραν,  
ἀλλὰ μεγαλυτέραν καὶ ἰσχυροτέραν ἀπὸ ὅσῃν θὰ τὴν παραλάβω.  
Καὶ θὰ ὑπακούω προθύμως εἰς τοὺς ἐκάστοτε δικαστὰς καὶ θὰ συμ-  
μορφοῦμαι μὲ τοὺς κειμένους νόμους καὶ μὲ οἰουσδήποτε ἄλλους θεο-  
πίσῃ ἀπὸ κοινοῦ ὁ λαός· καὶ ἂν κανεὶς προσπαθῇ νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς  
νόμους ἢ δὲν συμμορφοῦται μὲ αὐτούς, δὲν θὰ τὸ ἐπιτρέψω, ἀλλὰ θὰ  
τοὺς ὑπερασπίσω καὶ μόνος καὶ μὲ πολλούς. Καὶ θὰ τιμῶ τὰ ἱερά τῆς  
τοῦς ὑπερασπίσω καὶ μόνος καὶ μὲ πολλούς. Καὶ θὰ τιμῶ τὰ ἱερά τῆς  
πατρίδος μου. Μάρτυρες δι' αὐτὰ ἄς εἶναι οἱ θεοὶ Ἄγλαυρος, Ἐνυά-  
λιος, Ζεὺς, Αὐξώ, Θαλλώ, Ἥγεμόνη ».

Ἡ στρατιωτικὴ θητεία ἦτο διετής. Τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ στρα-  
τοῦ ἀπετέλουν οἱ ὀπλίται, οἱ ὅποιοι ἦσαν βαρέως ὀπλισμένοι  
καὶ προήρχοντο ἀπὸ τὰς τρεῖς εὐπωρωτέρας τάξεις, τοὺς πεντακοσιο-  
μεδίμνους, τοὺς ἵππεις καὶ τοὺς ζευγίτας. Ὡς ὀπλίται ἐστρατεύοντο  
καὶ οἱ μέτοικοι. Ἐκτὸς τῶν ὀπλιτῶν εἰς τὸν στρατὸν ὑπηρέτουσαν καὶ οἱ  
ἵππεις καὶ οἱ ψιλοὶ. Οἱ ἵππεις προήρχοντο ἀπὸ τὰς δύο ἀνωτέρας  
τάξεις καὶ εἶχον μᾶλλον διακοσμητικὴν ἀποστολήν. Οἱ ψιλοὶ ἦσαν  
ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι ( πελτασταί, σφενδονῆται, τοξόται ) καὶ ἐλαμ-  
βάνοντο ἀπὸ τὴν τελευταίαν τάξιν τῶν θητῶν.

**4. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟΝ.** Ἡ Ἀττικὴ ἦτο χώρα ἀγρονος καὶ  
οἱ Ἀθηναῖοι ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των πρὸς τὴν βιομηχανικὴν



κικήν χερσόνησον και ἐφρόντιζον νὰ ἔχουν πάντοτε καλὰς σχέσεις με τὸν βασιλέα τῆς Θράκης.

Σίτον ἐπρομηθεύοντο οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Ἐκτὸς τοῦ σίτου εὐρίσκον ἐκεῖ τὰ περιζήτητα προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἰδίως μπαχαρικά. Καὶ με τοὺς κατοίκους τῶν παραλίῶν τῆς Μακεδονίας εἶχον ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι συναλλαγὰς. Ἀπὸ τὴν περιοχὴν μεταξύ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι κατεῖχον μεταλλεῖα, ἐπρομηθεύοντο ξυλείαν πρὸς ναυπήγησιν πλοίων. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου ἴδρυσαν καὶ περίφημον ἀποικίαν, τὴν Ἀμφίπολιν.

Εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι ἴδρυσαν ἀποικίαν, τοὺς Θουρίους, καὶ ἐξέτειναν τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς των μέχρι τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Τυρρηνίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισαν νὰ συναγωνίζωνται ἐπιτυχῶς τοὺς Κορινθίους, οἱ ὅποιοι εἶχον προηγηθῆ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι μάλιστα ἐπροχώρησαν μέχρι τῶν παραλίῶν τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι με τὰ ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα συνεκέντρωσαν εἰς χεῖράς των τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐμπορίου. Νομίσματα παντὸς εἶδους ἐκυκλοφόρουν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἀγοράν. Διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν των καὶ διὰ τὴν χορήγησιν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν δανείων ἐδημιουργήθησαν τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ ἀργυραμοιβοῦ καὶ τοῦ τραπεζίτου.

**5. Αἱ Μεγάλαι ἑορταὶ καὶ Πανηγυρεῖς.** Οἱ Ἀθηναῖοι σχετικῶς με τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἶχον τὰς περισσοτέρας ἑορτάς. Αἱ ἐπισημότεραι ἦσαν τὰ Παναθήναια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Ἐλευσίνια, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο με ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα. Ὁ Περικλῆς ἐφρόντισε διὰ νόμου νὰ δίδωνται χρήματα εἰς τοὺς ἀπόρους ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον, διὰ νὰ μετέχουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς ἑορτάς καὶ νὰ μὴ δοκιμάζου πικρίαν.

Τὰ Παναθήναια, ἡ μεγίστη ἀθηναϊκὴ ἑορτὴ, ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς ἀνὰ τέσσαρα ἔτη κατὰ μῆνα Ἰουλίου. Ἐντόπιοι καὶ ξένοι προσήρχοντο ἄθροοι εἰς τὴν ἑορτήν, διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν τελετὴν καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ νὰ θαυμάσουν τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν τῆς πόλεως. Ἡ ἑορτὴ διήρκει ἐξ ἡμέρας. Τὰς πρώτας ἡμέρας ἐγίνοντο ἀγῶνες μουσικοί, ἀθλητικοί, ἵπτικοί,



Παναθηναϊκός ἀμφορεύς.

άρματοδρομικοί, ναυτικοί. Τὸ βραβεῖον διὰ τὸν νικητὴν ἦτο ἀμφορεύς μὲ ἔλαιον ἀπὸ τὰς ἱερὰς ἐλαίας τῆς Ἀθηνᾶς, τὰς μορίας, ὅπως ἐλέγοντο. Ἐπίσης ἐγένετο ἀγὼν εὐανδρίας, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκα ἡ φυλὴ, ἡ ὁποία παρουσίαζε τοὺς ρωμαλεωτέρους ἄνδρας ἢ τοὺς ἀκμαιοτέρους γέροντας. Κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα τῶν Παναθηναίων ἐγένετο λαμπαδηδρομία.

Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον καὶ θεαματικώτερον μέρος τῆς ἑορτῆς ἦτο ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων, ἡ ὁποία ἐγένετο τὴν τελευταίαν ἡμέραν. Κατ' αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέβαινον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ προσφέρουν εἰς τὴν πολιοῦχον θεᾶν τὸν κίτρινον μάλλινον πέπλον, τὸν ὁποῖον εἶχον ὑφάνει εὐγενεῖς παρθένοι τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πομπὴ ἐξεκίνει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπροχώρει εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Προηγεῖτο πλοῖον κινούμενον ἐπὶ τροχῶν μὲ τὸν πέπλον τῆς Ἀθηνᾶς κρεμασμένον εἰς τὸν ἰστόν του. Ἦκολούθουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς. Μετὰ τοὺτους αἱ κανηφόροι καὶ κατόπιν τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα. Ἦκολούθουν προσέτι ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ τῶν ξένων, γέροντες μὲ κλάδους ἐλαίας, οἱ μέτοικοι μὲ τὰς γυναϊκάς των. Τὴν μακρὰν συνοδείαν ἔκλειον ἵππεῖς, οἱ ὁποῖοι μὲ δυσκολίαν συνεκράτουν τοὺς ζωηροὺς ἵππους των. Πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Ἀκροπόλεως ὁ πέπλος κατεβιβάζετο καὶ μετεκομίζετο εἰς τὸν Παρθενῶνα. Ἐπηκολούθουν θυσίαι καὶ γενικὴ εὐωχία. Τὴν πομπὴν ἀπὸ θανάτῃς εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ του.

Τὰ Διονύσια ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, θεοῦ τοῦ οἴνου καὶ τῆς βλαστήσεως. Ἐωρτάζοντο τὸν Μάρτιον μὲ μεγάλην εὐθυμίαν. Νέοι μετῆμφισμένοι εἰς σατύρους ἔλεγον πειρακτικούς λόγους εἰς οἰονδήποτε χωρὶς νὰ παρεξηγῶνται. Ἦτο καὶ αὐτὸς τρόπος λατρείας πρὸς τὸν θεόν, ὁ ὁποῖος ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν γέλωτα. Πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ἐψάλλετο ἐνθουσιῶδες ῥαψῶδες, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο διθύραμβος. Κατὰ τὰ Διονύσια ἐπαίζοντο εἰς τὸ θέατρον νέα δραματικά ἔργα.

Τὰ Ἐλευσίνια ἐτελοῦντο κατ' ἔτος εἰς τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης. Διήρουν 9 ἡμέρας. Κατὰ τὰς πρώτας πέντε ἐγίνοντο καθαρμοί, θυσίαι καὶ προσευχαί. Τὴν ἕκτην μεγάλη πομπὴ ἐξεκίνει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ ἔφθανεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Κατὰ τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ ἐγίνοντο οἱ λεγόμενοι γεφυρισμοί, πειράγματα δηλαδὴ καὶ ἀστεῖσμοι πρὸς τοὺς διαβάτας. Ἡ πομπὴ ἔφθανε τὴν νύκτα εἰς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὸ πλῆθος διενευκτέρευεν εἰς τὸν εὐρύτατον περίβολον τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὰς ἐπομένας νύκτας ἐγίνοντο μυστικά τελεταὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος, τὰ λεγόμενα Ἐλευσίνια μυστήρια.

**6. Αἱ Λειτουργίαι.** Ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία διὰ νὰ ἀνακουφίζεται ἀπὸ τὰς δαπάνας ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς εὐπόρους πολίτας ὠρισμένας ἐκτάκτους ὑποχρεώσεις. Αἱ ἰδιαίτεροι αὐταὶ ὑποχρεώσεις τῶν εὐπόρων Ἀθηναίων πολιτῶν ἐλέγοντο λειτουργίαι καὶ ἀπετέλουν τρόπον τινὰ εἰδικὴν φορολογίαν τῶν πλουσίων. Αἱ σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἡ χορηγία, ἡ γυμνασιαρχία, ἡ ἀρχιθεωρία καὶ ἡ τριηραρχία.

Ἡ χορηγία ἦτο πολὺ δαπανηρὰ λειτουργία. Ὁ ἀναλαμβάνων αὐτὴν ὠνομάζετο χορηγός. Αὐτὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ εὕρῃ τὰ κατάλληλα πρόσωπα διὰ τὸν χορόν, ὁ ὁποῖος προωρίζετο διὰ τοὺς λυρικοὺς ἢ δραματικοὺς ἀγῶνας, νὰ τὰ μισθοδοτῇ καὶ νὰ τὰ συντηρῇ, ἐφ' ὅσον χρόνον ἤσκοῦντο. Ἐπὶ πλέον ὑπεχρεοῦτο νὰ εὕρῃ καὶ νὰ μισθοδοτῇ τὸν κατάλληλον χοροδιδάσκαλον. Ἐὰν τὸ δρᾶμα ἐνίκα εἰς τὸν δραματικὸν ἀγῶνα, ὁ χορηγὸς ἐλάμβανεν ὡς βραβεῖον ἀπλοῦν στέφανον ἀπὸ κισσόν. Πρὸς διαιώνισιν τῆς νίκης τοῦ ἀνέθετε χάλκινον τρίποδα με ἀναμνηστικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὸν Δίονυσον ἢ τὸν Ἀπόλλωνα. Αὐτοὶ οἱ τρίποδες ἐλέγοντο χορηγικοὶ καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων τοὺς ἐτοποθέτου, χορηγικά. Σφάζεται ὠραιότατον χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους, τὸ ὁποῖον σήμερον ὀνομάζεται κοινῶς φανάρι τοῦ Διογένοϋς.

Ὁ πολίτης, ὁ ὁποῖος ἀνελάμβανε τὴν λειτουργίαν τῆς γυμνασιαρχίας, ἐλέγετο γυμνασιάρχος. Αὐτὸς κατέβαλλεν ὅλα τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ἀσκήσιν καὶ τὴν διατροφήν τῶν ἀγωνιστῶν τῆς λαμπαδηδρομίας.

Ἡ ἀρχιθεωρία συνίστατο εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς δαπάνης διὰ τὰς

θεωρίας. Ἐλέγετο δὲ θεωρία ἢ ἀποστολὴ ἀντιπροσώπων ἐκ μέρους τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὰς πανελληνίους ἑορτὰς ἢ τοὺς ἱεροὺς τόπους, ὅπως εἰς τὴν Δῆλον. Οἱ ἀντιπρόσωποι ὠνομάζοντο θεωροί.

Ἐκ τῶν δαπανηροτέρων λειτουργιῶν ἦτο ἡ τριηραρχία. Ὁ τριήραρχος παρελάμβανε ἀπὸ τῆν πολιτείαν κενὴν τριήρη καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ τὴν ἐξοπλίσῃ καὶ νὰ τὴν συντηρῇ ἐξ ἰδίων του.

## Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

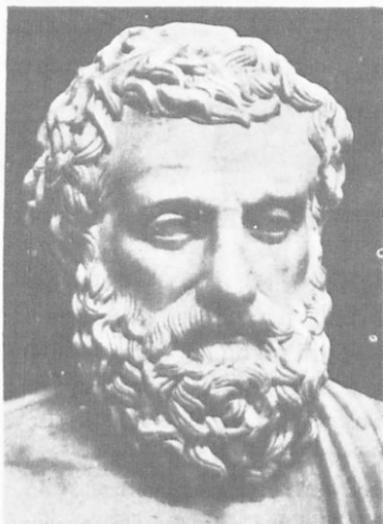
## 1. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΑΚΜΗ

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ., μὲ τὸν ὁποῖον συμπίπτει ἡ πολιτικὴ δράσις τοῦ Περικλέους, αἱ Ἀθηναίαι ἔφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν. Ὅχι μόνον ἡ ὁμαδικὴ καὶ ἀτομικὴ δραστηριότης ὑπῆρξεν ἔντονος εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἔφθασεν εἰς μοναδικὴν τελειότητα. Δι' αὐτό, ὅταν λέγωμεν αἰὼν τοῦ Περικλέους, ἐννοοῦμεν τὴν λαμπροτέραν περίοδον ὅχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἀλλ' ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

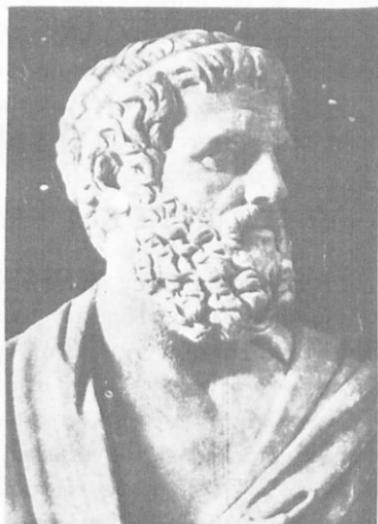
**Ἡ ΠΟΙΗΣΙΣ.** Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ἀνεπτύχθη τὸ καθαρῶς ἑλληνικὸν δημιούργημα, ἡ δραματικὴ ποίησις. Ἡ ποίησις αὐτὴ εἶναι ἔντεχνος συνδυασμὸς τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ συνδέεται στενωῶς μὲ τὴν λατρείαν καὶ τοὺς μύθους τοῦ Διονύσου. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοὺς μύθους αὐτοὺς ἄλλοι μὲν ἔχουν ὑπόθεσιν θλιβεράν, ἄλλοι δὲ φαιδράν, ἐγεννήθησαν δύο εἶδη δραματικῆς ποιήσεως, ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμῳδία. Οἱ ἐνδοξότεροι τραγικοὶ ποιηταὶ τῶν Ἀθηναίων εἶναι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης.

Ὁ Αἰσχύλος ὑπῆρξε ποιητικὴ μεγαλοφυΐα καὶ τὰ ἔργα του δημιουργήματα ὑψηλῆς καὶ δυνατῆς ἐμπνεύσεως. Τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν του εἶναι ὑπερφυσικά, δηλαδὴ δὲν συναντῶνται εἰς τὰς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Μαραθωνομάχος, ἀλλὰ πρὸ πάντων Σαλαμινομάχος ὁ ἴδιος, ἔγραψε καὶ ἱστορικὴν τραγωδίαν, τοὺς Πέρσας, διὰ νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ὁ Σοφοκλῆς εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους. Ἀγαπᾷ τὸ μέτρον καὶ τὴν ἀρμονίαν εἰς τὴν διαγραφὴν τῶν χαρακτήρων. Παρουσιάζει εἰς τὰ ἔργα του μορφὰς ἰδανικάς, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ φροντίζουσι νὰ φθάσουν οἱ ἄνθρωποι.

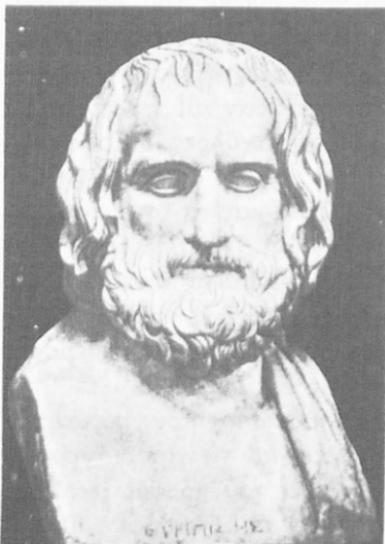


Αισχύλος.

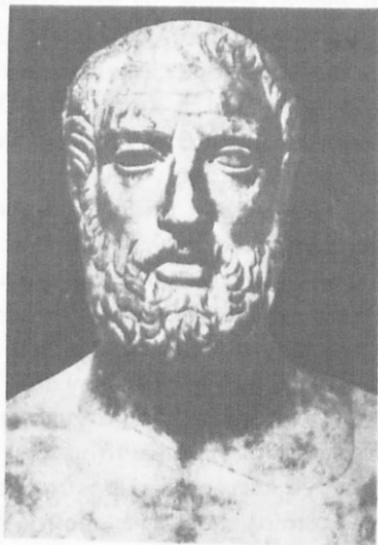


Σοφοκλής.

Εύριπίδης.



Ἄριστοφάνης.



Ὁ Εὐριπίδης ἐμφανίζει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς τραγωδίας του, ὅπως πράγματι εἶναι καὶ ὄχι ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι, ἐπειδὴ δὲ πολλὰ-κις ἐκφράζουν καὶ φιλοσοφικὰς ἰδέας ὠνομάσθη ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφος.

Ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς ποιητὰς ἐσοχώτερος εἶναι ὁ Ἀριστοφάνης. Τὴν σάτιράν του δὲν διέφυγεν οὔτε αὐτὸς ὁ Σωκράτης, τοῦ ὁποίου εἶχε παρεξηγήσει τὴν διδασκαλίαν. Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς διασύρει ὑπερβολικὰ τὸν Εὐριπίδην. Συντηρητικὸς εἰς τὰς ἀντιλήψεις του δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ καινοτομίας.

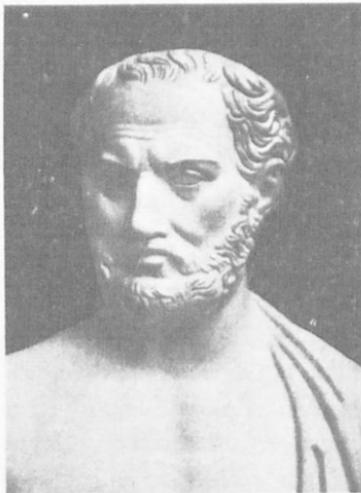
**Ἡ Ἱστορία.** Πατὴρ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας, ὑπῆρξεν ὁ Ἡρόδοτος ἀπὸ τὴν Ἀλικαρνασσόν (484 - 425 π.Χ.). Οἱ περσικοὶ πόλεμοι, μὲ τοὺς ὁποίους συμπίπτει ἡ παιδικὴ του ἡλικία, τὸν συνεκίνησαν πολὺ. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ ἐκθέσῃ τὰ αἰτία, τὰς ἀφορμάς, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξέλιξίν των. Συγχρόνως ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ διηγηθῆ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι, ὡς ὑπήκοοι τῶν Περσῶν, ἔλαβον μέρος εἰς τὴν τιτανικὴν πάλην Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Διὰ νὰ συγκεντρώσῃ πληροφορίας περὶ ὧσων ἐπρόκειτο νὰ διηγηθῆ, περιῆλθεν ὅλας τὰς τότε γνωστὰς χώρας τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης.

Κατὰ τὴν ἐκθεσίν τῶν γεγονότων, παρὰ τὴν προσπάθειάν του, καὶ ὁ Ἡρόδοτος εἰς πολλὰ σημεῖα εἶναι ἐπιηρεασμένος ἀπὸ τὰς μυθ. καὶ διηγήσεις τῶν πρὸ αὐτοῦ ἱστοριογράφων. Γενικῶς ὅμως λέγει τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ διήγησίς του εἶναι ἀπλή καὶ εὐχάριστος. Τὸ ἔργον του ἔχει ἀξίαν, διότι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἔθνικὴν μας ἱστορίαν.

Ἡ Ἱστορία λαμβάνει ἐπιστημονικὴν μορφήν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ



Ἡρόδοτος.



Θουκυδίδης.

Περικλέους. Τότε έζησεν ο μεγαλύτερος ιστορικός του αρχαίου κόσμου, ο Θουκυδίδης, ο οποίος είναι ο πρώτος κριτικός ιστοριογράφος και ο έπισημότερος εκ των αρχαιοτέρων αττικων πεζογράφων. Συνέγραψε την Ιστορίαν του Πελοποννησιακού πολέμου με μεγίστην άμεροληψίαν, σπανίαν κρίσιν και άπαραμίλλον εκφραστικήν δύναμιν. Διά τας άρετάς του αυτάς ο Θουκυδίδης θεωρείται υπόδειγμα ιστορικού συγγραφέως.

**Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.** Κατά τους χρόνους τής άκμης των Άθηνων μεταξύ άλλων φιλοσόφων ήλθεν εις τας Άθήνας και ο Άναξαγόρας από την Ίω-

νίαν. Υπήρξε διδάσκαλος του Περικλέους. Πρώτος αυτός έκήρυξεν, ότι ο νοϋς ζωογονεί, κινεί και ρυθμίζει τα πάντα. Κατά την θεωρίαν αυτήν ο κόσμος παρουσιάζεται ως προΐον λογικής δυνάμεως.

Άμέσως κατόπιν ένεφανίσθησαν οι σοφισταί. Αυτοί ήσαν άνθρωποι εύρείας μορφώσεως και προήρχοντο ως επί το πολύ από τας άποικίας. Οι έπισημότεροι εξ αυτών ήσαν ο Γοργίας ο Λεοντίνος, ο Πρωταγόρας ο Άβδηρίτης, ο Ίππίας ο Ήλειος και ο Πρόδικος ο Κεΐος. Με τους σοφιστάς ή φιλοσοφία στρέφει την προσοχήν της εις τον έσωτερικόν άνθρωπον. Δέν υπάρχει, έλεγον, αλήθεια παραδεκτή από όλους τους ανθρώπους. Άληθές είναι, ότι συμφέρει εις το άτομον και άγαθόν, ότι το ώφελεί. Εις τας Άθήνας, όπου είχαν συρρεύσει κατά το δεύτερον ήμισυ του 5ου αΐωνος π.Χ., όπως είδομεν, ήσκουν, το έπάγγελμα του διδασκάλου τής πολιτικής και τής ρητορικής. Η προσπάθεια να διαστρέφουν τα πράγματα με την ρητορικήν δεξιότην των (παρίστανον το δίκαιον ως άδικον και αντίθετως) και γενικώς ή νεωτερίζουσα διδασκαλία των άνεστάτωσε την συντηρητικήν άθηναϊκήν κοινωνίαν. Διά τουτο άργότερον έθεωρήθησαν υπεύθυνοι τής παρακμής των Άθηνων.

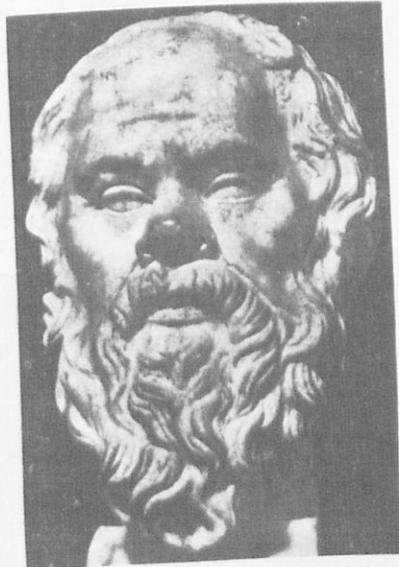
Συγχρόνως σχεδόν με τους σοφιστάς παρουσιάσθη ο Σωκράτης

(469 - 399 π.Χ.). Έγεννήθη εις τὰς Ἀθήνας ἀπὸ πτωχοῦ γονεῖς, τὸν λιθοξόου Σωφρονίσκου καὶ τὴν μαῖαν Φαιναρέτην. Γράμματα ἔμαθεν ὀλίγα, ἀλλ' ἡ φύσις τὸν εἶχε προικίσει μὲ δυνατὸν νοῦν. Κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του, ταχέως ὅμως τὸ ἐγκατέλειψε καὶ ἐπέδοθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία δι' αὐτοῦ ἔλαβε σπουδαίαν ἐξέλιξιν.

Ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης τοῦ Σωκράτους, ὅπως καὶ τῶν σοφιστῶν, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς σοφιστὰς, ὁ Σωκράτης ἐδίδασκεν, ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀλήθεια καὶ ἀγαθόν, τὰ ὁποῖα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τὰ ἀντιλαμβάνονται ὁμοίως. Δι' αὐτὸ σκοπὸν τῆς φιλοσοφίας του ἔθεσε τὴν εὕρεσιν τῶν αἰώνιων νόμων, οἱ ὁποῖοι κανονίζουν τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν ὀδηγοῦν νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ κακόν. Ἐδίδασκεν ἐπίσης ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἀρετὴν καὶ ὄχι τὴν ἀπατηλὴν καὶ πρόσκαιρον ὑλικὴν εὐτυχίαν. Εἶναι δὲ ἀρετὴ κατὰ τὸν Σωκράτην καὶ ἡ γνώσις. Ἡ πρώτη γνώσις, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἡ γνώσις τοῦ ἑαυτοῦ του, τὸ γνῶθι σαυτόν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς σωκρατικῆς διδασκαλίας.

Πληθὸς νέων, ἰδίως ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ καὶ ὠρίμων ἀνθρώπων τὸν ἠκολούθει διαρκῶς καὶ ἤκουε τὴν διδασκαλίαν του, διὰ τὴν ὁποίαν οὐδέποτε ἔλαβε χρήματα. Ἐκτὸς ὅμως τῶν πολυπληθῶν θαυμαστῶν καὶ φίλων ὁ Σωκράτης ἀπέκτησε καὶ ἐχθροὺς θανασίμους. Οἱ σοφισταὶ πρῶτοι, τῶν ὁποίων ἐπολέμησε τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ πλάνην ἐθεώρουν αὐτὸν ἐχθρὸν τῆς δημοκρατίας, ἐπέδωκαν νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Ὑπέβαλον ἔναντιον του μῆνυσιν δι' ἀσέβειαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ ἐπέτυχον νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον τὸ 399 π.Χ.

Σωκράτης.

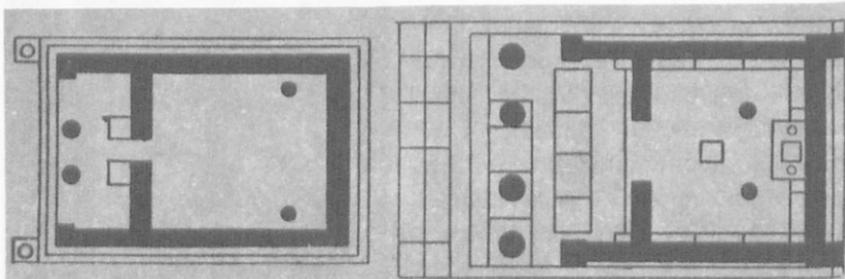


## 2. Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

**Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ. ΟΙ ΡΥΘΜΟΙ.** Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους ἐξ ἴσου μὲ τὰ γράμματα ἀνεπτύχθησαν καὶ αἱ καλαὶ τέχναι, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ, ἡ ζωγραφικὴ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔδωσεν, ὅπως γνωρίζομεν, ἀπὸ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους ἐξαιρετὰ δείγματα σημαντικῆς ἀναπτύξεως. Διὰ τὴν φθάσῃ ὅμως εἰς τὴν τελειότητα τῶν μέσων τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ., ἐπέρασεν ἀπὸ πολλὰ στάδια, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς.

Οἱ ναοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦσαν γενικῶς μικροί, διότι ἐθεωροῦντο ὡς κατοικίαι τῶν θεῶν καὶ δὲν ἐχρησίμευον ὡς τόποι συγκεντρώσεως τῶν πιστῶν, ὅπως σήμερον. Ἀπὸ τὴν μορφήν τῶν κίωνων διακρίνομεν δύο τεχνοτροπίας, δηλαδὴ δύο διαφορετικὰ σχέδια κατασκευῆς ναῶν, τὰ ὁποῖα λέγονται ρυθμοί, τὸν δωρικὸν καὶ τὸν ἰωνικόν. Ὁ δωρικὸς ρυθμὸς εἶναι βαρὺς καὶ ἐπιβλητικὸς, ἐνῶ ὁ ἰωνικὸς εἶναι ἐλαφρότερος καὶ κομψότερος.

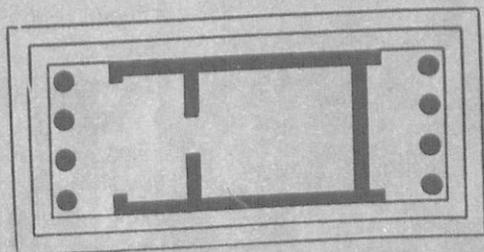
**ΜΟΡΦΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΑΩΝ.** Κατ' ἀρχὰς ὁ ναὸς ἦτο πολὺ ἀπλοῦς. Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἓν ὀρθογώνιον δωμάτιον τοῦ ὁποίου οἱ δύο μακροὶ τοῖχοι ἐξεῖχον πρὸς ἀνατολὰς. Μεταξὺ τῶν ἄκρων τῶν τοίχων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο παραστάδες, ἐτοποθετήθησαν δύο κίονες. Τοιουτοτρόπως ὁ ναὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο μέρη. Τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ εἴσοδος, ἐλέγετο πρόδομος ἢ πρόναος. Ὁ ὀπισθεν τοῦ προνάου κλειστὸς χώρος ἐλέγετο σηκός. Εἰς τὸν σηκὸν ἐτοποθετεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ. Ὁ ναὸς, ὁ ὁποῖος εἶχεν αὐτὸ τὸ σχῆμα, ἐλέγετο ναὸς ἐν παραστάσι. Ἀργότερον κα-



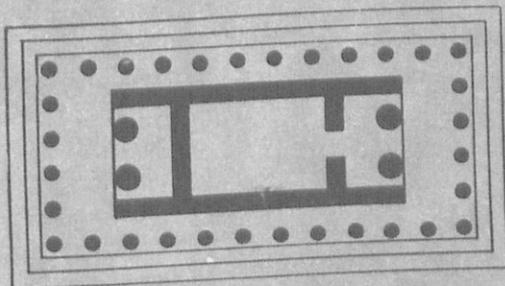
Ναὸς ἐν παραστάσι.

Ναὸς πρόστυλος.

Ναὸς ἀμφιπρόστυλος.

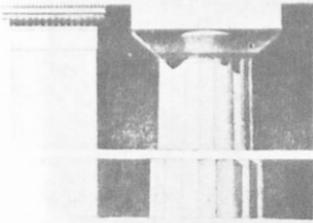


Ναὸς περίπτερος.



τεσκεύασαν στοὰν μὲ τέσσαρας κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν. Ὁ τοιοῦτος ναὸς ἐλέγето πρόστυλος. Χάριν συμμετρίας προσετέθη ὁμοία στοὰ καὶ πρὸς δυσμὰς, ὁ λεγόμενος ὀπισθόδομος, καὶ ὁ ναὸς ἐγένινεν ἀμφιπρόστυλος. Ὁ τύπος τοῦ ἀρχαίου ναοῦ διεμορφώθη ὀριστικῶς, ὅταν προσετέθη ὀλόγουρά του στοὰ ἀπὸ κίονας. Ἡ στοὰ τοῦ εἶδους αὐτοῦ ἐλέγето ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους περίστασις ἢ πτερὸν καὶ ὁ ναὸς μὲ τὸ σχῆμα αὐτὸ ὠνομάσθη περίπτερος.

Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ καὶ οἱ κίονες στηρίζονται εἰς βᾶσιν λιθοκτιστον, τὸ κρηπίδωμα, τὸ ὁποῖον ἔχει βαθμίδας διὰ τὴν ἀνάβασιν. Πρὸ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε βωμός. Ἐπ' αὐτοῦ ἐγένοντο αἱ θυσίαι κατὰ τὰς τελετάς, ὅποτε ὁ λαὸς συνηθροίζετο πέριξ τοῦ βωμοῦ. Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὁποῖον στηρίζεται εἰς τοὺς τοίχους καὶ τοὺς κίονας μέχρι καὶ τῆς στέγης, λέγεται θριγκός. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι ἐπικλινῆς καὶ σχηματίζει εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς τρίγωνα, τὰ ὁποῖα ἀγᾶλλονται ἀετώματα. Καὶ τὰ δύο ἀετώματα ἐστολίζοντο μὲ ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα παρίστανον σκηνὰς ἀπὸ τοὺς μύθους τοὺς σχετικoὺς μὲ τὸν θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ναὸς ἦτο ἀφιερωμένος.



‘Ο δωρικός κίων στηρίζεται ἀπ’ εὐθείας εἰς τὸ κρηπίδωμα καὶ φέρει αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς ὀξεία ἄκρα. ‘Ο ἰωνικός κίων στηρίζεται εἰς ὠραίαν βᾶσιν, ἡ ὁποία λέγεται σπειῖρα. Εἶναι ὑψηλότερος καὶ λεπτότερος τοῦ δωρικοῦ καὶ ἔχει περισσοτέρας αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς στενὰς ταινίας. Τὸ κιονόκρανον τοῦ δωρικοῦ κίονος εἶναι πολὺ ἀπλοῦν, ἐνῶ τοῦ ἰωνικοῦ φέρει κοσμήματα, τὰ ὁποῖα λέγονται ἑλικες. Βραδύτερον ἀπὸ τὸν ἰωνικὸν κίονα προῆλθεν ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς μὲ καταστόλιστον κιονόκρανον. Ὅπως γίνεται φανερὸν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὁ κίων αὐτὸς ἐχρησιμοποίηθη κατ’ ἀρχὰς εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Κορίνθου. Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον ἔχει σχῆμα καλαθίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ἀπὸ φύλλα ἀκάνθης. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη καὶ τρίτος ρυθμὸς, ὁ κορινθιακός.

**Η ΓΛΥΠΤΙΚΗ. ΑΡΧΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ.** Ἡ γλυπτική εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα π.Χ. ἔφθασεν εἰς τελειότητα, τὴν ὁποῖαν κανεὶς λαὸς, ἀρχαῖος ἢ νέος, δὲν κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ. Εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτὴν ἔφθασεν ἡ γλυπτική ὕστερον ἀπὸ μακρὰς καὶ ἐπιπόνους προσπάθειας.

Τὰ πρῶτα δημιουργήματα τῆς γλυπτικῆς ἦσαν ἄτεχνα εἶδωλα ἀπὸ ξύλον μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς κλειστοὺς, τὰς χεῖρας προσκεκολλημένους εἰς τὸ σῶμα καὶ τοὺς πόδας ἠνωμένους. Μὲ κορμούς δένδρων δηλαδὴ ἤρχισαν οἱ τεχνῖται νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα θεῶν, τὰ λεγόμενα ξόανα. Πρῶτοι οἱ Σάμιοι καλλιτέχναι Ροῖκος καὶ Θεόδωρος τὸν 7ον αἰῶνα π.Χ. ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν κατασκευὴν ἀγαλμάτων τὸν

Δωρικός, ἰωνικός καὶ κορινθιακός κίων.



Κοῦρος. (Μαρμάρινον ἀρχαῖον ἄγαλμα δωρικής τέχνης).



Κόρη. (Μαρμάρινον ἀρχαῖον ἄγαλμα ἰωνικής τέχνης).

ὀρείχαλκον. Ἡ τέχνη, ἡ ὁποία προηγήθη τῶν περσικῶν πολέμων, λέγεται ἀρχαῖκή καὶ περιλαμβάνει δύο αἰῶνας, τὸν 7ον καὶ τὸν 6ον.

Καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν διακρίνομεν δύο τεχνοτροπίας, τὴν δωρικὴν καὶ τὴν ἰωνικὴν. Ἡ δωρικὴ προτιμᾷ νὰ παριστάνῃ ἀθλητὰς γυμνοῦς, δυνατοῦς εἰς τὸ σῶμα, σχεδὸν ὑπερφυσικοῦς. Χρησιμοποιεῖ κυρίως τὸν ὀρείχαλκον, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει ζωηρότερον τὸ σκληρὰ ἄγωγημένον ἀνδρικὸν σῶμα. Οἱ ἀνδριάντες αὐτοὶ ἔχουν τὴν ἰδίαν μορφήν καὶ ὀνομάζονται κοῦροι.



Μαρμάρινον αντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς. (Ἀθηνᾶ τοῦ Βαρβακείου).

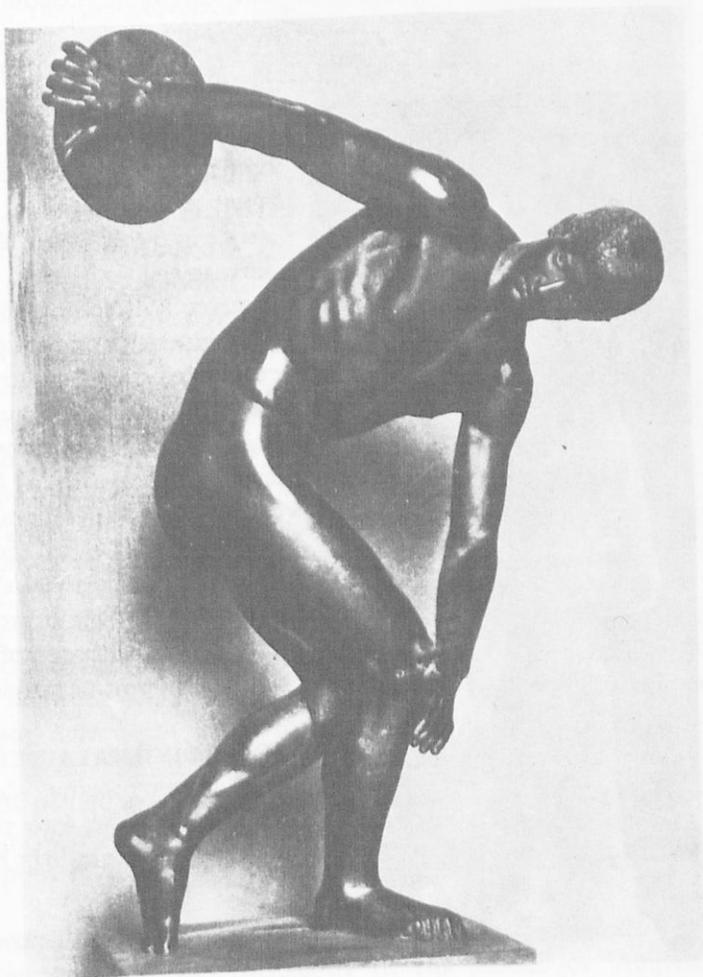
Οἱ Ἴωνες ἦσαν ἄνθρωποι εὐθυμοὶ. Ἐθαύμαζον τὴν εὐλυγισίαν, τὴν χάριν καὶ τὴν δροσερότητα τοῦ σώματος καὶ παρέστησαν κατὰ προτίμησιν τὸ γυναικεῖον σῶμα. Ὡς ὑλικὸν μετεχειρίσθησαν τὸ μάρμαρον, διότι εἶναι καταλληλότερον, διὰ τὴν ἀπόδωσιν τὴν λευκὴν καὶ τρυφερὰν γυναικεῖαν σάρκα. Τὰς γυναῖκας παριστάνουν μὲ πλουσίαν ἐνδυμασίαν, μὲ ὠραῖον κτένισμα καὶ μὲ ἑλαφρὸν μειδιάμα εἰς τὰ χεῖλη. Τὸ μειδιάμα αὐτὸ εἶναι κοινὸν καὶ εἰς τοὺς κούρους καὶ ὀνομάζεται ἀρχαῖκὸν μειδιάμα. Τὰ γυναικεῖα ἀγάλματα λέγονται κόραι.

**ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΓΛΥΠΤΑΙ ΤΟΥ 5ου ΑΙΩΝΟΣ.** Κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα ἔζησαν οἱ διασημότεροι γλύπται ὄλων τῶν ἐποχῶν. Οἱ ἐπιφανέστεροι ἐξ αὐτῶν, ὁ Φειδίας, ὁ Μύρων καὶ ὁ Πολύκλειτος, ἔγιναν αἰώνια πρότυπα καλλιτεχνικῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἀσυγκρίτου ἐμπνεύσεως.

Μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων καλλιτεχνῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Φειδίας, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο μόνον γλύπτης, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτέκτων. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθῆνας ὀλίγον μετὰ τὸ 500 π.Χ. Τὰ ὀνομαστότερα ἔργα του εἶναι τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ ἐπίσης χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ. Πῶς ἀπεικονίζετο ὁ Ζεὺς τῆς Ὀλυμπίας σχηματίζομεν μικρὰν ἰδέαν ἀπὸ τὰ νομίσματα τῶν Ἡλείων. Εἰς τοὺς ἀρχαίους τόσῃ ἐντύπωσιν ἔκαμνε τὸ ἄγαλμα αὐτό, ὥστε ἔλεγον, ὅτι ὁ Φειδίας ἀπέδωσε κατὰ τρόπον τέλειον τὴν μορφήν τοῦ Διός, διότι ὁ ἴδιος ὁ Ζεὺς κατέβη ἐπίτηδες ἀπὸ τὸν οὐρανόν, διὰ τὴν ἀχρησιμεύσιν ὡς πρότυπον εἰς τὸν καλλιτέχνην.

Ἐξαιρετικῆς ἐπίσης τέχνης ἦτο καὶ τὸ χρυσελεφάντινον ἀγάλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος. Ἰδέαν τοῦ ἀγάλματος λαμβάνομεν ἀπὸ μαρμαρινὸν ἀντίγραφον, τὴν Ἀθηνᾶν τοῦ Βαρβακείου. Περίφημον ἀγάλμα τοῦ Φειδίου ἦτο καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ. Ὡνομάσθη Λημνία, διότι τὴν ἀφιέρωσαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηναίων κληροῦχοι τῆς Λήμνου.

Ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος. (Ἀντίγραφον).



Ὁ Μύρων εἶναι Ἀθηναῖος ὀλίγον προγενέστερος τοῦ Φειδίου. Τὰ ἔργα του εἶναι ὀρειχάλκινα καὶ παρουσιάζουν μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τὰς κινήσεις. Ἡ χαλκῆ βούς, τὴν ὁποίαν εἶχε στήσει εἰς μίαν πλατεῖαν τῶν Ἀθηνῶν, προεκάλει τὸν θαυμασμόν διὰ τὴν φυσικότητά της. Ὡραῖον ἄγαλμα τοῦ Μύρωνος ἦτο καὶ ὁ Δισκοβόλος, ἀθλητῆς ἔτοιμος νὰ ἐκσφενδονήσῃ τὸν δίσκον. Τὸν παριστᾷ εἰς μίαν στιγμιαίαν στάσιν, ἡ ὁποία δεικνύει ὅτι ὁ καλλιτέχνης κατῴρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴν παράδοσιν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰ ἔργα του κίνησιν καὶ ζωὴν.



Ὁ Πολύκλειτος, νεώτερος τοῦ Φειδίου, κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα τῆς Κορινθίας. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποιοῦν τὸν ὀρειχάλκον καὶ ἔγινεν ὁ διασημότερος χαλκοπλάστης τῆς σχολῆς τοῦ Ἀργεῦς. Παρίστανεν ἰδίως νέους ἀθλητὰς μὲ δυνατὸν καὶ ὠραῖον σῶμα. Ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὰς ὀρθὰς ἀναλογίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τὰς ἰδέας του αὐτὰς ἐφήρμοσεν εἰς τὸν περίφημον Δορυφόρον, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη κανὼν καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς κατόπιν καλλιτέχνας. Ἄλλο ἐξαιρετὸν ἔργον τοῦ Πολυκλείτου εἶναι ὁ Διαδούμενος. Ὁ ἀνδριὰς παριστᾷ ἔφηβον, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ δέσῃ τὴν κόμην του μὲ ταινίαν.

#### **ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΓΕΙΟΓΡΑΦΙΑ.**

Τὴν προϊστορικὴν ζωγραφικὴν γνωρίζομεν καλὰ ἀπὸ τὰς περιφήμους τοιχογραφίας τῆς Κρήτης καὶ

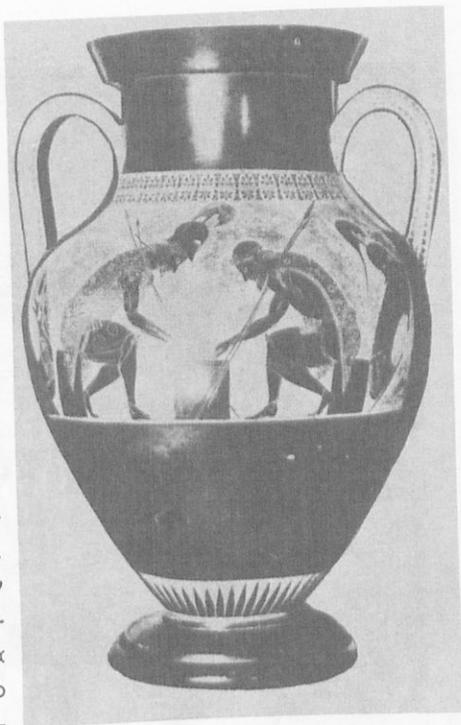
Ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου. (Μαρμάρινον ἀντίγραφον).

τῆς Τίρυνθος. Αἱ γνώσεις μας ὁ-  
μως διὰ τὴν ἑλληνικὴν ζωγραφι-  
κὴν τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἶναι  
πολὺ περιωρισμέναι. Δι' αὐτὴν  
ἔχομεν μόνον εἰδήσεις ἀπὸ ἀρ-  
χαίους συγγραφεῖς. Ἀπὸ αὐ-  
τοὺς μαθαίνομεν περὶ τῶν ἔργων  
καὶ τῆς ἀξίας τῶν μεγαλυτέρων  
ζωγράφων τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ.,  
τοῦ Πολυγνώτου, τοῦ Ζεύξι-  
δος καὶ τοῦ Παρρασίου, διότι  
οὐδεὶς πίναξ αὐτῶν σφύζεται.

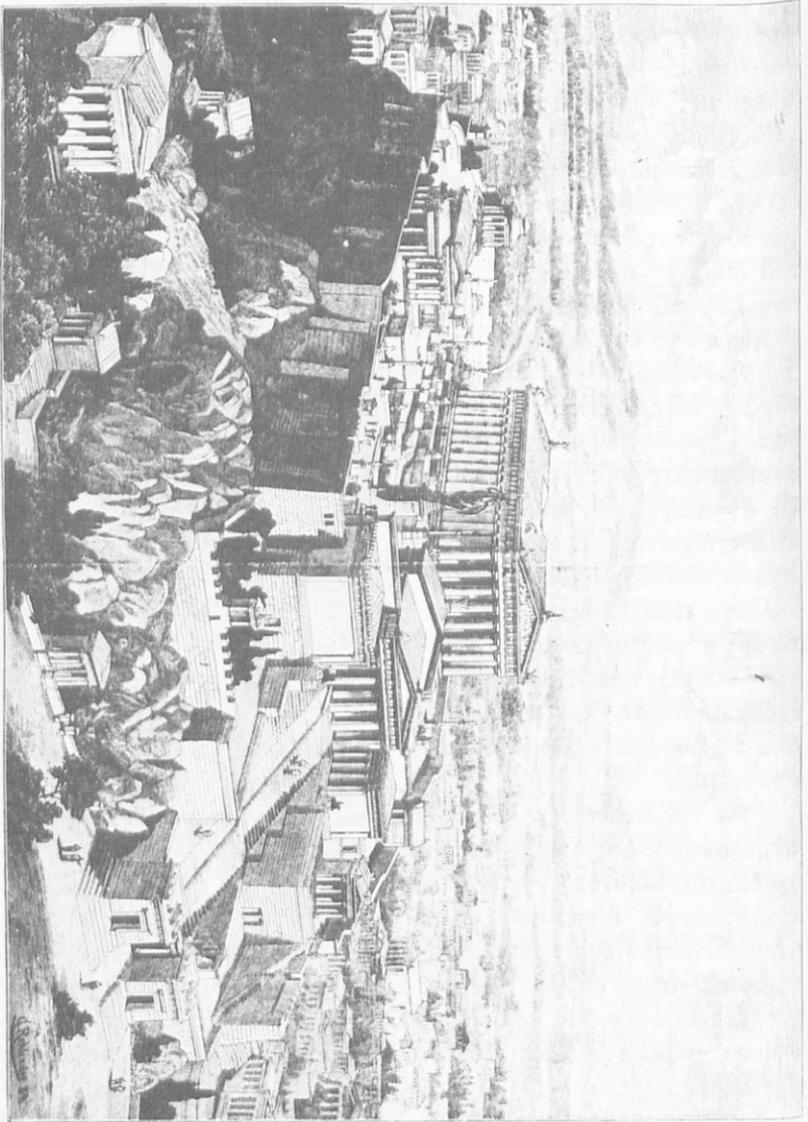
Τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνι-  
κῆς ζωγραφικῆς κατὰ τοὺς ἱστο-  
ρικοὺς χρόνους διαφωτίζουν ση-  
μαντικώτατα αἱ ἀγγειογραφίαι.  
Οἱ ἀγγειογράφοι, καίτοι ἦσαν  
ἀπλοῖ τεχνῖται, μᾶς ἀφῆκαν ἀ-  
ληθινὰ καλλιτεχνήματα. Πολλὰ  
μάλιστα εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ  
τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ζωγρά-  
φων. Πλήθος τοιούτων ἀγγείων  
ἔχουν διασωθῆ καὶ στολιζοῦν  
ὄλα τὰ μουσεῖα τοῦ πολιτισμέ-  
νου κόσμου.

Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγγειογραφίας ἐπεκράτησαν δύο ρυθμοί,  
ὁ μελανόμορφος καὶ ὁ ἐρυθρόμορφος. Ὁ μελανόμορφος ἔχει πα-  
τριδα τὴν Κόρινθον καὶ ἐκυριάρχησε κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα π.Χ. Ὁ  
ἐρυθρόμορφος ἀνεπτύχθη βραδύτερον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεκρά-  
τησε κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα π.Χ. Τὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα φέρουν ζω-  
γραφισμένας μὲ μαῦρον χρῶμα τὰς μορφάς. Τὰ ἐρυθρόμορφα ἀντι-  
θέτως ἔχουν μαῦρον χρῶμα εἰς ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου  
καὶ τὰς μορφὰς ἐρυθράς. Τὰ ἐρυθρόμορφα εἶναι τὰ ὠραιότερα.

**Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ.** Οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἤτταν τῶν Περ-  
σῶν καὶ τὴν σωτηρίαν των ἀπέδωσαν εἰς τὴν πολιοῦχον Ἀθηνᾶν,



Μελανόμορφος ἀμφορεύς. Ὁ Αἴας καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς παίζουσι πεισσοῦς. (Ἔργον τοῦ ὀνομαστοῦ Ἀθηναίου ἀγγειογράφου τοῦ 6ου αἰῶνος Ἐξηκίου).



Η Ακρόπολις των Αθηνών. (Αναπαράσταση).

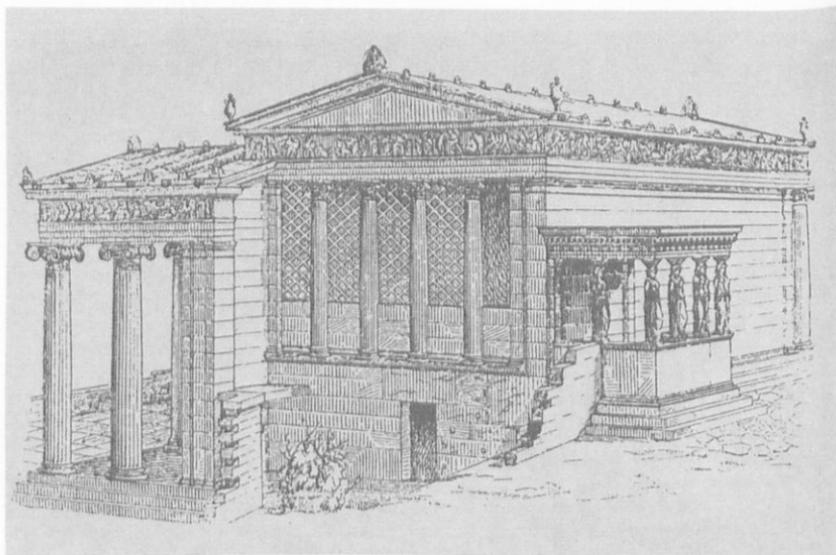


Παρθενών. (Ἀναπαράστασις).

εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ἀφιερωμένη ἡ Ἀκρόπολις. Ἀπὸ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν θεὰν ἀπεφάσισαν νὰ κτίσουν τοὺς ἐρειπωμένους ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως πολυτελεστέρους καὶ ὠραιότερους. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς καὶ κατῴρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Φειδίου νὰ καταστήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν τὸ λαμπρότερον καλλιτεχνικὸν μνημεῖον ὅλων τῶν αἰῶνων.

Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνερχόμεθα ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευράν, ὅπου σήμερον ὑπάρχει λιθινὴ κλίμαξ. Ὅταν ἀνέλθωμεν τὴν κλίμακα εὐρισκόμεθα ἔμπροσθεν μεγαλοπρεποῦς εἰσόδου, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Προπύλαια. Τὴν λαμπρὰν αὐτὴν μαρμαρίνην στοὰν ἔκτισεν ὁ ἀρχιτέκτων Μνησικλῆς. Ταυτοχρόνως μὲ τὰ Προπύλαια ἐκτίσθη ὁ μικρὸς ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἢ Ἀπτέρου Νίκης. Εἶναι ναὸς ἀμφιπρόστυλος ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, εὐρίσκεται δὲ δεξιὰ μας, πρὶν διέλθωμεν τὰ Προπύλαια, ἐπὶ προεξοχῆς τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὅταν προχωρήσωμεν ἀπὸ τὰ Προπύλαια θὰ παρατηρήσωμεν



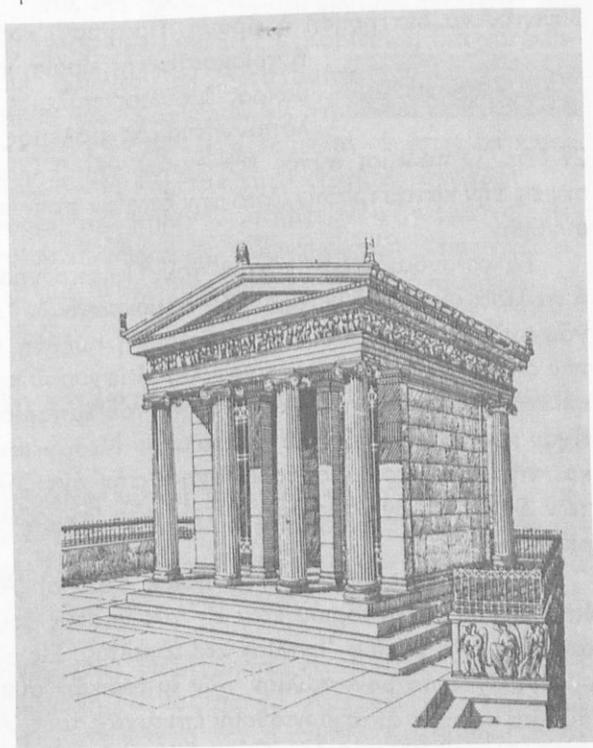
Τὸ Ἐρέχθειον. Στοὰ τῶν Καρυατίδων. (Ἄναπαράστασις).

ἄριστερά μας τμήματα βάσεως τοῦ κολοσσιαίου ὄρειχαλκίνου ἀγάλματος τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς, τὸ ὁποῖον κατεσκεύασεν ὁ Φειδίας. Τόσον μέγα ἦτο τὸ ὕψος του ὥστε οἱ παραπλέοντες τὸ Σούνιον ἔβλεπον τὴν αἰχμὴν τοῦ δόρατος τῆς θεᾶς. Καθὼς προχωροῦμεν δεξιὰ μας ὑφοῦται τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ σεβαστότερον μνημεῖον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ Παρθενῶν. Ὁ ναὸς αὐτὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου εἶναι τὸ τελειότερον ἔργον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς. Ὁ Ἴκτινος καὶ ὁ Καλλικράτης ἦσαν οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι περίπτερος δωρικοῦ ρυθμοῦ. Εἰς τὸν σηκὸν του ὑπῆρχε τὸ χρυσελεφάντινον ἀγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου. Περιφῆμα διὰ τὴν ἀνυπέββλητον τέχνην των εἶναι τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα μὲ τὰ ὁποῖα ἐστόλισαν τὸν ναὸν ἀπὸ παντοῦ ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ του.

Ἀπέναντι τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος ὑπάρχει τὸ κομψότατον καὶ χαριτωμένον δημιούργημα τῆς ἀττικῆς τέχνης, τὸ Ἐρέχθειον, ναὸς ἰωνικοῦ ρυθμοῦ. Εἰς τὸν χώρον ὅπου ἰδρύθη, ἔγινε κατὰ τὴν παράδοσιν ἢ φιλονικία τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος

διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως. Τὸ λαμπρότερον τμήμα τοῦ ναοῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν νοτίαν πλευράν, ἣ ὁποία ἔχει ἔστεγασμένην προεξοχήν ἐν εἴδει στοᾶς. Ἀντὶ κίωνων ἐξ ὠραῖαι κόραι μὲ τὴν τοπικὴν ἐνδυμασίαν τῶν γυναικῶν τῆς μικρᾶς κώμης τῆς Λακωνικῆς, τῶν Καρυῶν (σήμερον Ἀράχωβα), ὑποβαστάζουν τὴν στέγην τῆς στοᾶς. Εἶναι αἱ περίφημοι Καρυάτιδες, ἀπὸ τὰ ζωντανώτερα καὶ θελκτικώτερα γλυπτὰ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐμπνεύσει πλείστους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ὄλων τῶν ἐποχῶν.

"Ὅπως βλέπομεν, ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἶναι συγκεντρωμένα τὰ σεβαστότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα, πρὸς τὰ ὁποῖα ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος ἠσθάνετο ἐξαιρετικὸν σεβασμόν. Ὁ ἴδιος σεβασμὸς παρακινεῖ καὶ σήμερον τοὺς πολιτισμένους ἀνθρώπους νὰ ἔρχωνται ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ τῶν ἱερῶν ἔρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως.



Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς  
(Ἀπτέρου) Νίκης, ἰ-  
ωνικοῦ ρυθμοῦ.  
(Ἀναπαράστασις).

## Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

## 1. ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΜΑΙ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ αὐθαίρετος διαγωγή τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς συμμάχους συνετέλεσεν, ὥστε νὰ γεννηθοῦν μίση καὶ τὰ παλαιὰ πάθη μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων νὰ ἐξαφθοῦν εἰς μέγαν βαθμόν. Τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ἐπωφελήθησαν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ παρουσιάσθησαν προστάται τῶν καταδυναστευομένων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἡ εἰρήνη. Πράγματι κατὰ τὸ ἔτος 431 π.Χ.

**431 - 404 π.Χ.**

ἡ τριακονταετής εἰρήνη κατελύθη καὶ ἤρχισε μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ γνωστὸς ὡς Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 27 ἔτη. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐξήντησε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ὠδήγησεν εἰς τὴν καταστροφὴν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ποτὲ πλέον δὲν ἠδυνήθη νὰ συνέλθῃ.

Τὸ σπουδαιότερον αἴτιον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο ἡ παλαιὰ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς Σπάρτης. Ἡ ἀντίθεσις αὐτὴ ηὔξηθη εἰς μέγαν βαθμόν μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐκτεταμένου καὶ ἰσχυροῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου των. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κυριαρχήσει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Αἰγύπτου. Τοῦτο ἐγέννησε τὴν ἀντιζηλίαν καὶ τὸν φθόνον τῶν Σπαρτιατῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν ἰσχυρῶν συμμάχων των Κορινθίων.

Οἱ Κορίνθιοι ἀνησύχησαν πολὺ, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ οἱ Κορίνθιοι εἶχον τὸ μονοπώλιον τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Αἱ προσπάθειά των νὰ ἀνταγωνισθοῦν ἐπιτυχῶς τοὺς Ἀθηναίους δὲν ἔφερον κανὲν ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο οἱ Κορίνθιοι ἐπεδίωκον τὸν πόλεμον.

Μόλις ἐδόθη ἡ πρώτη ἀφορμὴ ἤλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Εἰς τὸ τέλος κατώρθωσαν νὰ παρασύρουν καὶ τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι παρὰ τὴν ἀνησυχίαν των διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν Ἀθηναίων, ἦσαν πάντοτε διστακτικοὶ νὰ ἀναλάβουν πόλεμον ἑναντίον των.

Ἀφορμὰς εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωσαν τὰ ἐξῆς γεγονότα. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐπίδαμνον (σημερινὸν Δυρράχιον), ἀποικίαν τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, ἐγένετο ἐπανάστασις. Οἱ Κορίνθιοι ἐπενέβησαν, ἀλλ' ἡ ἐπέμβασίς των κατέληξεν εἰς πόλεμον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Κερκυραίων, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ ἐγνώριζον, ὅτι μὲ τὸ νὰ βοηθήσουν τοὺς Κερκυραίους παρεβίαζον τὴν τριακονταετῆ εἰρήνην, ἔκριναν, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ χάσουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ προσεταιρισθοῦν ὡς σύμμαχον τὴν Κέρκυραν. Ἡ νῆσος εἶχεν ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν καὶ εὐρίσκετο εἰς ἐξαιρετικὴν θέσιν. Οἱ Κορίνθιοι, διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ἀθηναίους, ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν Ποτειδαίαν, ἡ ὁποία ἦτο μὲν ἀποικία τῶν Κορινθίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἀλλὰ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ἀμέσως στρατὸν καὶ στόλον εἰς τὴν Ποτειδαίαν καὶ τὴν ἐπολιόρησαν στενῶς.

Ἄλλη σοβαρὰ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ὑπῆρξε τὸ ψήφισμα τοῦ Περικλέους, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Μεγαρεῖς, σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν, ἀπεκλείοντο ἀπὸ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγορὰς τοῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων.

## 2. ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΕἰΣ ΣΠΑΡΤΗΝ. Ἡ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατόπιν τῶν γεγονότων αὐτῶν οἱ Κορίνθιοι ἐπέτυχον νὰ συκληθῆ συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας εἰς τὴν Σπάρτην. Τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν εἰρηνοφίλων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος.

Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήχθησαν εἰς τρεῖς περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος ὠνομάσθη δεκαετής ἢ Ἀρχιδάμειος πόλεμος (431 - 421). Ἐλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν βασιλεῖα Ἀρχίδαμον, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις ἑναντίον τῶν Ἀθηναίων. Κατὰ τὴν

περίοδον αὐτὴν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου ἦσαν ἀμφίβολα. Ἡ δευτέρα περίοδος περιλαμβάνει τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν τῶν Ἀθηναίων (415 - 413), ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς καταστροφὴν τῶν.

Τὴν τρίτην περίοδον ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος Δεκελεικὸς πόλεμος (413 - 404), ὁ ὁποῖος ἐτελείωσε μὲ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ ὅλη ἡ Ἑλλάς διηρέθη εἰς δύο στρατόπεδα. Μὲ τὴν Σπάρτην εἶχε συνταχθῆ ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, μερικαὶ πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ἡ Λευκάς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτὸς τῶν ὑπηκόων τῶν εἶχον ὡς συμμάχους τὴν Ναύπακτον, τοὺς Ἀκαρνανᾶς καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους τὴν Κέρκυραν, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Ζάκυνθον. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιαῖται εἶχον συμπαθείας καὶ μεταξὺ τῶν ὑπηκόων τῶν Ἀθηναίων, διότι διεκήρυττον, ὅτι πολεμοῦν, διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀθηναίων. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι κατήρχοντο εἰς τὸν πόλεμον μὲ ἀκμαίας δυνάμεις. Ἰσχυρότεροι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ θάλασσαν, ὑστέρον τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν δύναμιν κατὰ ξηράν.

### 3. ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

**ΑΡΧΙΔΑΜΕΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. Ο ΛΟΙΜΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ.** Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 431 π.Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισε κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ κόπῃ τὰ δένδρα καὶ νὰ καταστρέφῃ τοὺς ἀγρούς. Οἱ ἀγρόται κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους, εἶχον καταφύγει μέσα εἰς τὰ τείχη τῆς πόλεως, ὁπόθεν μὲ πόνον ψυχῆς παρηκολούθουν τὴν φθορὰν τῆς περιουσίας τῶν. Ὁ Περικλῆς εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι κατὰ ξηράν οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε νὰ περιορισθοῦν μόνον εἰς ἄμυναν. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος, διὰ νὰ ἀποδώσῃ τὰ ἴσα εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐπλευσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐλεηλάτει τὰ παράλια τῆς.

Ὁ Ἀρχίδαμος μόλις ἤρχισαν νὰ λείπουν αἱ τροφαὶ ἐγκατέλειπε τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐπίσης, ἀφοῦ ἐλεηλάτησε τὰ εὐφορώτερα παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπέρασε τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν μὲ φροντίδα τοῦ δημοσίου τοὺς πρώτους νεκροὺς τοῦ πολέμου, ὠρίσθη δὲ ὁ Περικλῆς ἐκ μέρους τῆς πόλεως νὰ εἴπη « ἐπ' αὐτοῖς ἔπαινον τὸν πρέποντα ». Ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε τότε ὁ ἄθηναῖος πολιτικός, εἶναι πραγματικὸν ἀριστούργημα. Ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους, ὅπως λέγεται, ἀποτελεῖ ὕμνον πρὸς τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν. « Μόνη, λέγει, ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ ὅλας τὰς σημερινὰς πόλεις παρουσιάζεται εἰς τὰ μάτια τοῦ ἐρευνητοῦ ἀνωτέρα τῆς φήμης τῆς. . . . Λοιπὸν χάριν τοιαύτης πόλεως αὐτοὶ ἐδῶ γενναίως μαχόμενοι ἐφονεύθησαν, ἐπειδὴ ἐθεώρησαν χρέος τῶν νὰ μὴν τὴν ἀφήσουν νὰ χαθῆ, καὶ ὁ καθένας ἀπὸ ὅσους μένουσιν εἰς τὴν ζωὴν δίκαιον εἶναι νὰ θέλῃ νὰ ὑποφέρῃ πρὸς χάριν τῆς ». (Θουκυδίδου, Περικλέους Ἐπιτάφιος).

Τὸ δεύτερον ἔτος ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὁ δὲ στόλος τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Περικλέα ἐλεηλάτησεν ἐκ νέου διάφορα μέρη τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου.

Ἄλλὰ τὸ ἔτος αὐτὸ συγχρόνως περίπου μὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σπαρτιατῶν φοβερὰ ἐπιδημικὴ νόσος, λοιμὸς, ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Ἡ ἐπιδημία ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν λόγῳ τοῦ συνωστισμοῦ μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου. Προσέβαλεν ὅλους χωρὶς διάκρισιν φύλου ἢ ἡλικίας. Ὁ Θουκυδίδης, ὁ ὁποῖος προσεβλήθη ἀπὸ τὸν λοιμὸν καὶ ἐσώθη, τὸν περιγράφει μὲ θαυμαστὴν ἀκρίβειαν. Ἀπὸ τὰ συμπτώματα φαίνεται, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ. Ὁ λοιμὸς διήρκεσε μὲ μικρὰς ὑποχωρήσεις καθ' ὅλον τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου καὶ ἐπροξένησε μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν πληθυσμὸν.

**ΔΥΣΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ.** Ὁ Ἀρχίδαμος ἐφοβήθη, μήπως προσβληθῆ ὁ στρατὸς του ἀπὸ τὴν ἐπιδημίαν καὶ ἀπεχώρησε μὲ σπουδὴν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ κατάστασις ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν θροῦσιν τοῦ λοιμοῦ ἦτο σχεδὸν ἀπελπιστικὴ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ χάνουν τὸ ἠθικόν των. Εἰς τὴν ἀπόγνωσίν των ἐστράφησαν κατὰ τοῦ Περικλέους, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὑπαίτιον τῶν συμφορῶν, καὶ ἀφήρεσαν ἀπὸ

αὐτὸν τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ. Χωρὶς δυσφορίαν καὶ παράπονον ὁ Περικλῆς ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔχασεν ἀπὸ τὴν νόσον τοὺς δύο υἱοὺς του.

Ἡ ἀνικανότης τῶν διαδόχων τοῦ Περικλέους ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τὸν ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ἀρχὴν. Προσεβλήθη ὅμως καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν λοιμὸν καὶ ἀπέθανε τὸ φθινόπωρον τοῦ 429 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 62 ἐτῶν. Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ὑπῆρξε διὰ τοὺς Ἀθηναίους ἀνεπανόρθωτος συμφορὰ.

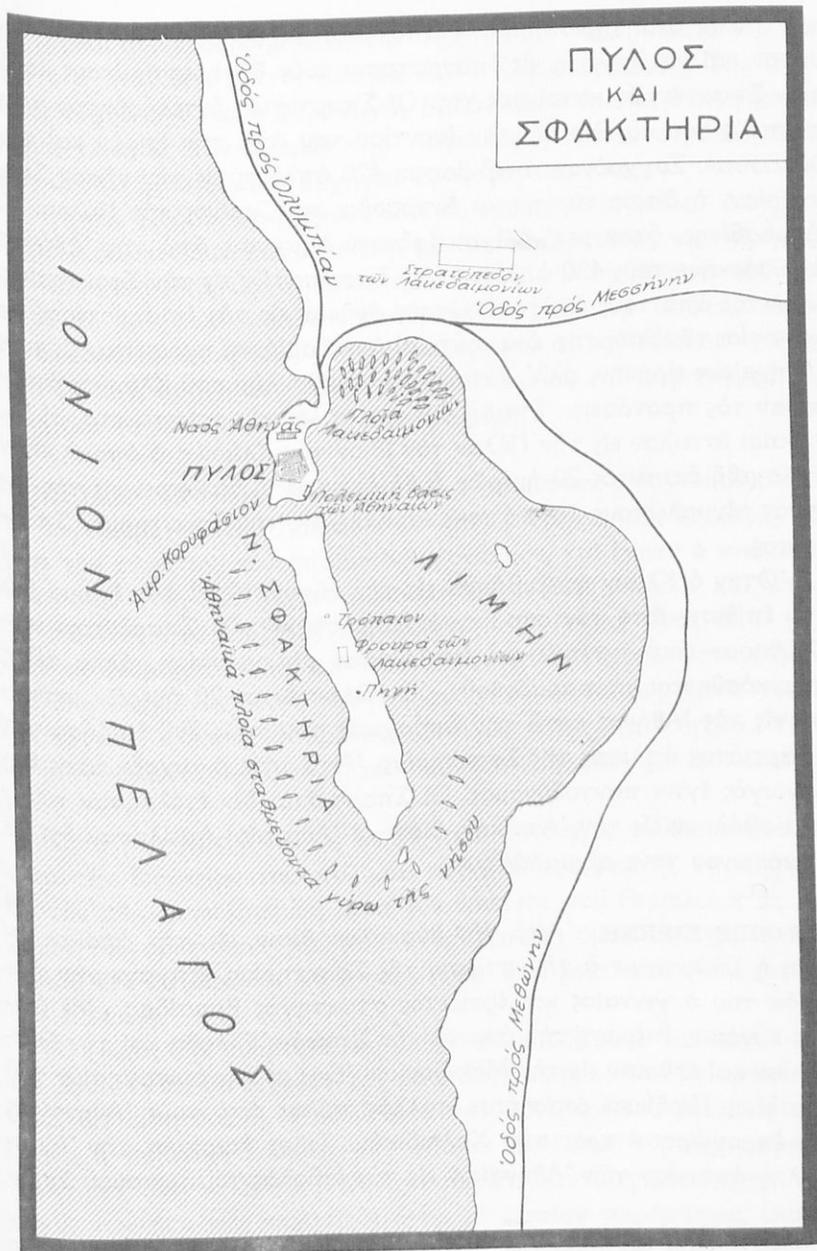
Μετὰ τὸν Περικλέα ἐπεκράτησαν πολιτικοί, οἱ ὅποιοι ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἰκανοποίησιν τῆς προσωπικῆς των φιλοδοξίας. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐκλογὴν των εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἐκολάκευον τὰς ἀδυναμίας τοῦ λαοῦ. Οἱ πολιτικοὶ αὐτοὶ ὠνομάζοντο δημαγωγοί. Περίφημος δημαγωγὸς τῶν χρόνων αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Κλέων, ἀνθρωπος ἐμπαθέστατος καὶ τυχοδιώκτης. Κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν οἰογένειαν, ἀλλ' εἶχε πλουτίσει ὡς βιομήχανος βυρσοδέψης. Πλὴν τῶν χρημάτων διέθετε καὶ ρητορικὴν καὶ δημαγωγικὴν ἰκανότητα μοναδικήν. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἐπεβάλλετο εἰς τὸ πλῆθος καὶ τὸ παρέσυρεν εἰς τὰς ἰδέας του. Ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων.

**ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ. ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΠΥΛΟΥ.** Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ Ἀρχίδαμος δὲν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ λοιμοῦ, ἀλλ' ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Πλαταιῶν, τὰς ὁποίας ἐπολιορκῆσεν. Ἐν τῷ μεταξύ ἔπεσεν ἡ Ποτεΐδαια καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ( 428 ) ἀπεστάτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἡ Λέσβος. Ἡ Μυτιλήνη ἐπολιορκήθη κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν καί, ἀφοῦ προέβαλεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ἐκυριεύθη καὶ ἐτιμωρήθη σκληρῶς. Ἡ Λέσβος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ Σπαρτιάται μετὰ διετὴ πολιορκίαν ἐκυριεύσαν τὰς Πλαταιὰς καὶ διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς συμμάχους των Θηβαίους, ἐφόνευσαν τοὺς ὀλίγους ὑπερασπιστὰς τῆς ἐνδόξου πόλεως. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος ἐγένετο ἀγριώτερος.

Κατὰ τὴν ἐπομένην περίοδον σημαντικώτερον πολεμικὸν γεγονός ὑπῆρξεν ἡ κατάληψις τῆς Πύλου καὶ τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης κατέλαβε καὶ ὠχύρωσε τὸν λιμένα τῆς Πύλου ( 425 ). Ἐσχεδίαζε νὰ καταστήσῃ

# ΠΥΛΟΣ ΚΑΙ ΣΦΑΚΤΗΡΙΑ



τήν πόλιν ὀρηπτήριον διὰ νὰ ἀποκλείσῃ ἐκ δυσμῶν τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς δυσηρεστημένους κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν κατοίκους τῆς. Οἱ Σπαρτιαῖται ἀνετλήθησαν τοὺς σκοπούς του καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον του ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως ἀπεβίβασαν 420 ὀπλίτας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηριάν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος τῆς Πύλου. Ὁ Δημοσθένης, ὅταν μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐνίσχυσις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἐπολιόρκησε τοὺς 420 ὀπλίτας τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Σφακτηριάν. Ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ὀπλίτας αὐτοὺς ἀνῆκον εἰς τὰς ἐπισημοτέρας οἰκογενείας τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο οἱ Λακεδαιμόνιοι προέτειναν εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰρήνην, ἀλλ' αὐτοὶ κατὰ συμβουλήν τοῦ Κλέωνος ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πολιορκία παρετείνετο, οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Πύλον τὸν ἴδιον τὸν Κλέωνα, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἢ θὰ ἐφόνευεν ἢ θὰ ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας αἰχμαλώτους τοὺς ἀποκλεισμένους εἰς τὴν Σφακτηριάν Σπαρτιατάς.

Ὅταν ὁ Κλέων ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον, εὔρεν ὅλα ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην. Οἱ Σπαρτιαῖται ἐκυκλώθησαν ἀπὸ παντοῦ καὶ ἐπολέμησαν μὲν γενναίως, ἀλλὰ τέλος ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Ὁ Κλέων ἐντὸς 20 ἡμερῶν μετέφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του τοὺς 292 ἐπιζήσαντας Σπαρτιατάς ὀπλίτας τῆς Σφακτηρίας. Ἀπὸ τότε ὁ τυχοδιώκτης δημογωγὸς ἔγινε παντοδύναμος. Οἱ Σπαρτιαῖται δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἠπέλιθσαν ὅτι θὰ ἐθανάτωνον τοὺς αἰχμαλώτους.

**ΝΙΚΙΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ.** Ἀπὸ τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρέθη ἡ Σπάρτη μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Σφακτηρίας, ἐξήγαγε τὴν πατρίδα του ὁ γενναῖος καὶ ἐξαιρετος στρατηγὸς Βρασίδης. Μὲ ὀλίγας δυνάμεις ἐπέρασε τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ βασιλέως Περδίκκα ἀπέσπασε πολλὰς πόλεις ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Χαλκιδικὴν. Τέλος ἐκυρίευσεν τὴν Ἀμφίπολιν, ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος.

Κατὰ τοῦ Βρασίδου οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τὸν Κλέωνα. Οἱ δύο

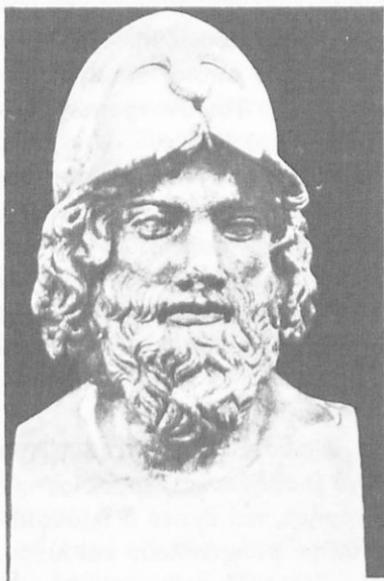
ἀντίπαλοι συνεκρούσθησαν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν ( 422 ). Κατὰ τὴν μάχην ὁ ἀθηναϊκὸς στρατὸς ἐνίκηθη καὶ ὁ Κλέων ἐφονεύθη. Τὴν ἰδίαν ὁμως τύχην εἶχε καὶ ὁ στρατηγὸς Βρασίδης, ὁ ὁποῖος ἐτάφη μὲ μεγάλαις τιμᾶς εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἀμφιπόλεως. Τοιοῦτοτρόπως ἔλειψαν οἱ δύο φιλοπόλεμοι ἀρχηγοὶ Βρασίδης καὶ Κλέων.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπερίσχυσε τότε τὸ κόμμα τοῦ Νικίου, ὁ ὁποῖος ἤρχισεν ἀμέσως διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Σπαρτιάτας περὶ εἰρήνης. Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιάται ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὴν παράτασιν τοῦ πολέμου τὸ 421 π.Χ. ἔκλεισαν πεντηκονταετῆ εἰρήνην ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποδοθοῦν ἀμοιβαίως οἱ αἰχμάλωτοι καὶ αἱ κυριευθεῖσαι πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἔγινε μὲ τὰς ἐνεργείας τοῦ στρατηγοῦ Νικίου, διὰ ταῦτα ὠνομάσθη Νικίειος εἰρήνη.

**Ο ΝΙΚΙΑΣ.** Ὁ Νικίας κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν οἰκογένειαν. Ἀπὸ τὰ ἀργυρωρυχεῖα τοῦ Λαυρείου καὶ ἀπὸ βιομηχανικὰς ἐργασίας ἠΰ-  
ξησε τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐκληρονόμησε, καὶ ἔγινεν ὁ πλουσιώ-  
τερος τῶν Ἀθηνῶν. Καίτοι πλούσιος διῆγε βίον ἀπλοῦν καὶ λιτόν.  
Ὡς πολίτης ἦτο ἐνάρετος καὶ συνετός. Ὁ Νικίας εἶναι ἀπὸ τοὺς  
ὀλίγους ἀνδρας, τῶν ὁποίων ἐπαινεῖ τὸν χαρακτῆρα ὁ Θουκυδίδης :  
«Ἡ ὅλη διαγωγή, λέγει, τοῦ Νικίου ἦτο κανονισμένη κατὰ τοιοῦ-  
τον τρόπον, ὥστε νὰ ἀποβλέπη μόνον εἰς τὴν χρηστότητα ». Ἄλλ'  
ὑπεράνω ὅλων τῶν ἀρετῶν του διέλαμπεν ἡ φλογερὰ φιλοπατρία  
του.

Ὡς στρατηγὸς ὁ Νικίας διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς πολλοὺς ἀγῶνας  
κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ ἀπέλαυε γενικῆς ὑπολήψεως.  
Εἰς τὴν πολιτικὴν διεκρίθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ὡς ἀρ-  
χηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος. Ἐπειδὴ ὁμως εἶχε χαρακτῆρα  
ἥπιον, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ βιαιοτάτου ἀντιπάλου  
του Κλέωνος.

Ὁ Νικίας εἶχε συμβουλευσεῖ τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τὴν κατάληψιν  
τῆς Σφακτηρίας νὰ δεχθοῦν τὰς προτάσεις εἰρήνης τῶν Σπαρτιατῶν,  
ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλέωνος ἐπε-  
βλήθη ἡ πολιτικὴ του, εἰς τὴν ὁποῖαν ὠφέιλετο ἡ Νικίειος εἰρήνη.  
Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεκράτησαν οἱ φιλοπόλεμοι. Ἀρ-  
χηγὸς των ἦτο νέος πολιτικὸς ἀνὴρ μὲ ὠραῖον παράστημα, εὐφυῆς  
καὶ δραστήριος, ἀλλὰ καὶ πλήρης ἐλαττωμάτων, ὁ Ἀλκιβιάδης.



Ἄλκιβιάδης.

**Ο ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ.** Ὁ Ἄλκιβιάδης ἀνῆκεν εἰς μεγάλην οἰκογένειαν. Πολύ ἔνωρίς ἔχασε τὸν πατέρα του Κλεινίαν, ὁ ὅποιος ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τῆς Κορωνείας (446) καὶ τὴν κηδεμονίαν του ἀνέλαβεν ὁ ἐκ μητρὸς συγγενῆς του Περικλῆς. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του παρηκολούθησε τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Σωκράτους. Ὁ Σωκράτης παρὰ τὰς προσπάθειάς του, πολὺ ὀλίγον ἐπέδρασεν εἰς τὸν ἀτίθασον χαρακτῆρα τοῦ μαθητοῦ του. Ὁ Ἄλκιβιάδης μὲ τὴν λαμπρὰν μόρφωσιν, τὴν ρητορικὴν του δεινότητά, τὴν εὐφυΐαν, τοὺς εὐγενεῖς τρόπους καὶ τὴν ὠραιότητά του ἐγοήτευσεν ὄλους.

Ἄλλ' εἶχεν ὁ Ἄλκιβιάδης καὶ μεγάλα ἐλαττώματα, διότι ἦτο ὑπερβολικὰ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Χάριν τῶν προσωπικῶν ἐπιδιώξεών του ἐγένινεν ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν χωρὶς νὰ πιστεῦθῃ εἰς τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας. Ἐνῶ ἦτο καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ὅπως καὶ ὁ Νικίας, ἐν τούτοις ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου. Ἐφαντάζετο, ὅτι θὰ τοῦ ἐδίδοτο ἡ εὐκαιρία νὰ ἀποκτήσῃ δόξαν καὶ ὄνομα. Μὲ τὴν ἀλλοπρόσαλλον πολιτικὴν καὶ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην του ὠδήγησε τὴν πατρίδα του εἰς μεγάλας συμφοράς.

#### 4. ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

**Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ.** Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρέφει τὴν προσοχὴν των πρὸς δυσμάς. Τοὺς προσεῖλκεν ἡ ἐπίκαιρος θέσις τῆς Σικελίας μὲ τὰς πλουσίας ἑλληνικὰς ἀποικίας της, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρῶτην θέσιν κατεῖχον αἱ

Συρακοῦσαι. Ἐὰν ἐγίνοντο κύριοι τῆς μεγάλης νήσου, σπουδαιότατα ἑλληνικά κέντρα τῆς Δύσεως θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν ἡγεμονίαν των. Ἐξ ἄλλου ἡ Πελοπόννησος θὰ ἀπεκλείετο ἀπὸ παντοῦ καὶ ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο ὑποχείριος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐσκέφθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μεγαλεπήβολον αὐτὸ σχέδιον. Καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

Εἰς τὴν Σικελίαν εἶχον ἀρχίσει ἐχθροπραξία μεταξύ τῶν πόλεων Ἐγέστης καὶ Σελινοῦντος. Ἐπειδὴ οἱ Συρακοῦσιοι ἐβόηθον τοὺς Σελινοῦντίους, οἱ Ἐγεσταῖοι ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὑπεστήριξε τὴν αἴτησιν τῶν Ἐγεσταίων, τὴν ὁποῖαν οἱ φρονιμώτεροι Ἀθηναῖοι καὶ πρὸ πάντων ὁ Νικίας ἀπέκρουον. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὁ Νικίας ἐτόνισε τὸν μέγιστον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον θὰ διέτρεχον, ἂν ἀπετύγχανον εἰς τὴν μακρινὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν. Οἱ φρόνιμοι λόγοι τοῦ Νικίου δὲν ἔπεισαν τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ γοητεία καὶ τὰ ἀπατηλὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἀλκιβιάδου τοὺς παρέσυραν καὶ ἀπεφάσισαν τὴν ἐκστρατείαν, τὴν ὁποῖαν ἤρχισαν νὰ ὀργανώνουν με ζῆλον καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἀμέσως ἐξέλεξαν στρατηγούς τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Λάμαχον καὶ τὸν Νικίαν.

Ἄλλ' ἐνῶ αἱ πολεμικαὶ ἐτοιμασίαι εὐρίσκοντο εἰς τὸ τέλος των, ἀπροσδόκητον γεγονός συνετάραξε τὰς Ἀθήνας. Μίαν πρωίαν εὐρέθησαν κομμένα αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἑρμῶν. Ἦσαν δὲ οἱ Ἑρμαῖ μικραὶ τετράγωνοι στήλαι μετὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὴν κορυφὴν καὶ ἐτοποθετοῦντο ὡς ὁδοδείκται εἰς τὰς ὁδοὺς. Ὁ ἀκρωτηριασμός τῶν Ἑρμῶν ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς μεγάλη ἀσέβεια καὶ ὡς κακὸς οἰωνὸς διὰ τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ ἔνοχοι δὲν ἀνευρίσκοντο, ἀλλ' οἱ πολλοὶ ὑπώπτευον τὸν Ἀλκιβιάδην.

Ὁ στόλος μετὰ τὴν ἄλλην ἐκστρατευτικὴν δύναμιν ἀπέπλευσεν ἐκ τοῦ Πειραιῶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ θέρους τοῦ 415 π.Χ. Ὁ ἀπόπλους ἔλαβε μορφήν πανηγυρικὴν. Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι

Στήλη Ἑρμοῦ.



καὶ Πειραιεῖς συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ κατευώδωσαν τοὺς ἀναχωροῦντας μὲ τὰς θερμότερας εὐχάς. Εἰς τὴν Κέρκυραν, ἣ ὅποια εἶχεν ὀρισθῆ ὡς τόπος συγκεντρώσεως, συνηθροίσθησαν 134 τριήρεις, 5.100 ὀπλίται, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1.500 Ἀθηναῖοι, 1.300

**415 π.Χ.**

μισθοφόροι ψιλοὶ καὶ πλῆθος ἄλλο φορτηγῶν καὶ μεταγωγικῶν πλοίων. Ἀπὸ τὴν Κέρκυραν ὁ στόλος διηυθύνθη εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Ἰταλίας καὶ κατόπιν εἰς τὴν Σικελίαν. Τότε παρουσιάσθησαν αἱ πρῶται δυσκολίαι. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νήσου δὲν ἔδειξαν προθυμίαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἀθηναίους.

Ἀλλὰ τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα ἦτο τὸ ἐξῆς : εἰς τὴν Σικελίαν κατέπλευσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὸ ἱερὸν πλοῖον Σαλαμινία, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην, διὰ νὰ ἀπολογηθῆ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του κατηγορίαν διὰ τὸν ἀκρωτηριασμόν τῶν Ἑρμῶν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἠκολούθησε μὲ τὴν ἰδικήν του τριήρη τὴν Σαλαμινίαν, καθ' ὁδὸν ὅμως ἔδραπέτευσε καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἐρήμην εἰς θάνατον καὶ ἐδήμευσαν τὴν περιουσίαν του. Τότε ἐφάνη ὁ διεστραμμένος χαρακτήρ τοῦ Ἀλκιβιάδου. Διὰ νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς Ἀθηναίους συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας ἄφ' ἑνὸς νὰ στείλουν εἰς τὴν Σικελίαν ἱκανὸν στρατηγὸν μὲ ἰσχυρὰν δύναμιν καὶ ἄφ' ἑτέρου νὰ τειχίσουν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὴν Δεκλείαν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτὴν μονίμως.

**Ἡ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ.** Οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοὶ Νικίας καὶ Λάμαχος ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Συρακουσίους εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως ἐπολιόρκησαν στενωῶς τὴν πόλιν. Τότε οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἔστειλαν πρὸς βοήθειάν των τὸν ἐμπειροπόλεμον στρατηγὸν Γύλιππον μὲ δύναμιν τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἡ ἄφιξις του ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικὸν τῶν Συρακουσίων.

Ἀντιθέτως εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων ἡ κατάστασις ἐχειροτέρευε διαρκῶς. Ὁ στρατηγὸς Λάμαχος ἐφονεύθη ὁ δὲ Νικίας μετὰ ἐπανειλημμένας ἀποτυχίας συνέστησε δι' ἐπιστολῆς του εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐπιχείρησιν. Εἰς ἀπάντησιν οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν βοήθειαν ἀπὸ 70 πλοῖα καὶ 4.000 ὀπλίτας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν ἐνισχύσεων τὰ πράγματα διαρκῶς ἐχειροτέρευον διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ἐπίθε-

σις, τὴν ὁποῖαν ἐνήργησαν κατὰ τῶν Συρακουσῶν, ἀπέτυχεν. Ὁ ἄθρηναϊκὸς στόλος κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος εἰς ἐπανειλημμένας ἀτυχεῖς ναυμαχίας. Ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἐγινε κρίσιμος. Μόνοι των ἔκαυσαν τὸν ὑπόλοιπον στόλον καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Οἱ Συρακούσιοι τοὺς ἐπετέθησαν ἐκ τῶν ὄπισθεν. Κατόπιν ἐξαιρετικῆς φθορᾶς καὶ ἀφαντάστου κακοπαθείας οἱ δύο Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ των κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 413 π.Χ.

413 π.Χ.

Ἀπὸ 40.000 ἀνδρας μόλις 7.000 εἶχον διασωθῆ. Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἄλλους ἐθανάτωσαν οἱ Συρακούσιοι καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Νικίαν, καὶ ἄλλους ἔρριψαν εἰς τὰ λατομεῖα. Ἐκεῖ ἀπὸ τὰς κακουχίας, τὰς στερήσεις καὶ τὰς ἀσθενείας οἱ περισσότεροι ἀπέθανον. Ὅσοι ἔζησαν ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι. Μόνον ἐλάχιστοι κατῶρθωσαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ φέρουν τὴν θλιβεράν εἴδησιν τῆς μεγάλης συμφορᾶς. Τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς ἔδωκεν ὁ Θουκυδίδης συμπυκνωμένον εἰς μίαν φράσιν: « οὐδὲν ἔστιν, ὅ,τι οὐκ ἀπώλετο ».

## 5. ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

**ΔΕΚΕΛΕΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ.** Ἀπὸ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 413 π.Χ. ὁ πόλεμος ἐγενικεύθη. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήθησαν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Σπαρτιατικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἄγιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὠχύρωσε τὴν Δεκέλειαν κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ἀπέκλεισε στενῶς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ξηρᾶς.

Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν στιγμὴν ἔφθασαν αἱ πληροφορίες διὰ τὴν καταστροφὴν. Μεγάλῃ ἀγωνίᾳ καὶ ἀπελπισίᾳ κατέλαβε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐφοβοῦντο ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν θὰ ἤρχετο ἀπὸ τὴν Σικελίαν ὁ νικητὴς καὶ θὰ κατελάμβανε τὰς Ἀθήνας. Ἐσυλλογίζοντο ἀκόμη, ὅτι ἴσως καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκινουῦντο εἰς ἀποστασίαν ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς δυσκόλου θέσεώς των. Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔχασαν ὅλως διόλου τὸ ἠθικόν των. Μετὰ τὴν πρώτην κατὰπληξιν ἤρχισαν ἀμέσως νέας ἐτοιμασίας καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατῶρθωσαν νὰ ἀνασυγκροτήσουν τὰς δυνάμεις των.

Ἐν τούτοις ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἔχειροτέρου καθημερινῶς. Οἱ Σπαρτιαῖται δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Ἀττικῆς ἀπὸ τὴν Δεκέλειαν. Ἦρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσι ἰσχυρὸν στόλον διὰ νὰ προσβάλλουσι τοὺς Ἀθηναίους καὶ κατὰ θάλασσαν. Συγχρόνως ἔστειλαν τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν του ἀπεστάτησαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους συμμάχους τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας καὶ ἐτάχθησαν μετὰ τὴν Σπάρτην.

Ἄλλ' οἱ Σπαρτιαῖται ἔκαμαν καὶ κάτι ἄλλο πολὺ φοβερῶτερον. Διὰ τοῦ σατράπου τῆς Ἰωνίας καὶ Καρίας Τισσαφέρνης συνενεοήθησαν μετὰ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ἔγιναν σύμμαχοί του καὶ ἀνεγνώρισαν τὴν περσικὴν κυριαρχίαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς ἀντάλλαγμα ἀνέλαβεν ὁ Τισσαφέρνης νὰ μισθοδοτῇ τὰ πληρώματα τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Πέρσαι ἐπεμβαίνουν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνισχύουσι μετὰ χρήματα τοὺς Σπαρτιατάς.

**ΑΝΑΚΛΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ. Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΠΑΡΑ ΤΑΣ ΑΡΓΙΝΟΥΣΑΣ.** Μετ' ὀλίγον ὁ Ἀλκιβιάδης ἐκίνησε τὰς ὑποψίας τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Τισσαφέρνην, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε καταστρεπτικὰς συμβουλὰς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Παρέστησεν εἰς αὐτὸν ὅτι τὸ συμφέρον τῶν Περσῶν ἐπιβάλλει νὰ ἐνδύσκωνται εἰς διαρκῆ πόλεμον αἱ δύο ἰσχυρότεροι ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη. Συγχρόνως διεβεβαίωσε τοὺς ἐν Σάμῳ στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων ὅτι θὰ ἔκαμνε φίλους τῶν Ἀθηναίων τοὺς Πέρσας. Μετὰ τὰς ἐνεργείας τῶν οὕτω παραπλανηθέντων στρατηγῶν κατώρθωσεν ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ ἀνακληθῇ ἀπὸ τὸν Ἀθηναϊκὸν λαόν.

Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιρροὴ εἶχεν αὐξηθῆ, μετέβαλον τὴν δημοκρατίαν εἰς ὀλιγαρχίαν. Κατέλυσαν τὴν βουλὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἐγκαθίδρυσαν νέαν βουλήν, τὴν λεγομένην κυβέρνησιν τῶν τετρακοσίων (411 π.Χ.). Ὁ στόλος δὲν ἐνέκρινε τὴν μεταβολὴν καὶ ἐπανέφερε τὴν δημοκρατίαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης, ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὰς ἐπιτυχίας, ἔπλευσε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 407 π.Χ. εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ὁ λαὸς τὸν ὑπέδεχθη μετὰ ἑξάλλον χαρὰν καὶ διὰ ψηφίσματος τῆς ἐκκλησίας ἀνεκήρυξεν αὐτὸν

στρατηγὸν αὐτοκράτορα, δηλαδή στρατηγὸν μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν. Μὲ ἰσχυρὸν στόλον ἔπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὰς πρώτας του ὅμως ἐπιχειρήσεις εἶχεν ἀποτυχίας καὶ τοῦτο τὸν κατέστησεν ὑποπτὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι τὸν καθήρεσαν ἀπὸ τὴν στρατηγίαν. Εἰς ἀντικατάστασίν του ἐξέλεξαν δέκα στρατηγοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἰκανώτερος ἦτο ὁ Κόνων.

Τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 406 οἱ Σπαρτιᾶται ἔστειλαν ὡς ναύαρχον τὸν Καλλικρατίδαν, ἄνδρα μὲ πανελλήνια αἰσθήματα. Ὁ Καλλικρατίδας ἠσθάνετο ψυχικὸν πόνον διὰ τὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν ἀλλὰ πιστὸς εἰς τὰς ἐντολὰς τῆς πατρίδος του ἐκίνηθη μὲ δραστηριότητα καὶ εἶχε σπουδαίαν ἐπιτυχίαν. Κατάρθωσε νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ναύαρχον Κόνωνα εἰς τὸν λιμένα τῆς Μυτιλήνης.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὸ ἀτύχημα τοῦ Κόνωνος, ἠτοίμασαν ταχέως στόλον, ὁ ὁποῖος ἔπλευσε πρὸς τὴν Λέσβον. Ὁ Καλλικρατίδας ἄφησε μοῖραν τοῦ στόλου του νὰ πολιορκῇ τὸν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ μὲ τὰ ὑπόλοιπα πλοῖα διηυθύνθη πρὸς συνάντησιν τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν πλησίον τῶν νησίδων Ἀργινοῦσῶν, μεταξύ τῆς Λέσβου καὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας. Μέγα μέγρος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου κατεστράφη, ὁ ἴδιος δὲ ὁ ναύαρχος Καλλικρατίδας ἐπνίγη. Οἱ Σπαρτιᾶται, οἱ ὅποιοι ἐπολιόρκουν τὸν Κόνωνα, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέπλευσαν εἰς Χίον, ὁ δὲ Κόνων ἠνώθη μὲ τοὺς νικητάς.

406 π. Χ.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀξιοκατάκριτον διαγωγὴν ἀπέναντι τῶν νικητῶν στρατηγῶν καὶ ἠμαύρωσαν τὴν νίκην των. Ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ λόγῳ τῆς μεγάλης θαλασσοταραχῆς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ περισυλλέξουν τοὺς ναυαγούς καὶ τοὺς νεκροὺς κατηγορήθησαν ἀπὸ τοὺς δημαγωγούς διὰ παράβασιν καθήκοντος καὶ ἀνεκλήθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Μετὰ μικρὰν διαδικασίαν κατεδικάσθησαν ὅλοι εἰς θάνατον πλὴν τοῦ Κόνωνος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν.

**Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΓΟΣ ΠΟΤΑΜΟΥΣ.** Μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῶν Ἀργινοῦσῶν οἱ Σπαρτιᾶται κατ' ἀπαίτησιν τῶν συμμάχων ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στόλου εἰς τὸν Λύσανδρον, ἄνδρα μὲ στρατηγικὴν πείραν καὶ ἐξαιρετὸν διπλω-

ματικήν εϋστροφίαν. Ὁ Λύσανδρος μὲ ἐπιδεξίους ἐλιγμούς εἰσῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Λάμψακον, πόλιν ἐπὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠκολούθουν κατὰ πόδας τὸν Λύσανδρον καὶ ἠγκυροβόλησαν μὲ 180 πλοῖα εἰς μίαν θέσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Αἰγὸς ποταμοί. Ἀπὸ ἐκεῖ ἰσχυραὶ μοῖραι τοῦ στόλου ἐξήρχοντο καθημερινῶς εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ ματαίως προεκάλουν τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν (405 π.Χ.).

Τὴν πέμπτην ἡμέραν συνετελέσθη εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην τὸ μεγαλύτερον δρᾶμα ὀλοκλήρου τοῦ πολέμου. Ἐνῶ τὰ πληρώματα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ἦσαν διεσκορπισμένα εἰς τὴν ξηράν, ὁ Λύσανδρος ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν κατέλαβεν ὀλόκληρον. Μαζί μὲ τὰ πλοῖα ἠχμαλώτισε καὶ τὰ πληρώματά των ἐκ 3.000 ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἀνηλεῶς κατέσφαξε. Μὲ τὴν ἀπάνθρωπον αὐτὴν πρᾶξιν ἐκηλίδωσε τὸ λαμπρὸν του κατόρθωμα. Μόνον ὁ Κόνων μὲ 12 πλοῖα κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς τὴν Κύπρον. Ἐξέφυγεν ἐπίσης καὶ τὸ ἱερὸν πλοῖον τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Πάραλος, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν τρομερὰν ἀγγελίαν. Ἡ συμφορὰ διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὑπῆρξεν αὐτὴν τὴν φορὰν ἀνεπανόρθωτος. Ὁ Λύσανδρος ἀφοῦ ἐκάνονισε τὰ πράγματα εἰς τὰς κτήσεις καὶ τὰς συμμαχικὰς πόλεις τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως συνέφερεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἔπλευε πρὸς τὸν Πειραιᾶ μὲ 200 πολεμικὰ πλοῖα.

**ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ.** Ἦτο νύξ, ὅταν ἡ Πάραλος ἐφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν. Ἀθηναῖοι καὶ Πειραιεῖς ἐβυθίσθησαν εἰς τὸ πένθος. « Δὲν ἐπένθουν, λέγει ὁ Ξενοφῶν, μόνον τοὺς σκοτωμένους, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον τοὺς ἰδίους τοὺς ἑαυτοὺς των, ἐπειδὴ εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ πάθουν ὅ,τι κακὸν εἶχον κάμει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων ».

Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ Λύσανδρος εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἤρχισε τὴν πολιορκίαν τῶν δύο πόλεων ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως οἱ βασιλεῖς Ἄγισ καὶ Πausανίας μὲ ὄλην τὴν πεζικὴν δύναμιν τῆς σπαρτιατικῆς συμμαχίας ἀπέκλεισαν τελείως τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὴν ξηράν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέμειναν μὲ καρτερίαν τὴν πολιορκίαν ἐπ' ἀρκετόν. Μόνον ὅταν αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον ἐντελῶς καὶ οἱ θάνατοι ἀπὸ

τὴν πείναν καθημερινῶς ἐπληθύνοντο ἠναγκάσθησαν νὰ στείλουν εἰς τὴν Σπάρτην πρέσβεις περὶ εἰρήνης.

Εἰς τὸ συνέδριον τῶν συμμάχων, τὸ ὁποῖον συνῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῶν ὄρων τῆς εἰρήνης, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Θηβαῖοι προέτειναν νὰ μὴ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ νὰ καταστρέψουν ἐντελῶς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Σπαρτιαῖοι ὅμως ἡρνήθησαν νὰ ἐξαφανίσουν πόλιν ἑλληνικὴν, ἡ ὁποία εἶχε προσφέρει σπουδαιότητα ὑπηρεσίας, ὅταν ἡ Ἑλλάς εὐρέθη εἰς μέγιστον κίνδυνον.

Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης οἱ Ἀθηναῖοι συνῆψαν εἰρήνην μὲ βαρυτάτους ὄρους. Ὑπεχρέωθησαν: 1) νὰ κρημνίσουν τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, 2) νὰ παραδώσουν τὸν στόλον των ἔκτος 12 πλοίων, 3) νὰ δεχθῶν τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐξοριστῶν διὰ

404 π.Χ

πολεμικὰ ἀδικήματα καὶ 4) νὰ γίνουσι σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν.

Ὁ Λύσανδρος ἀπεβίβασθη εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀμέσως ἤρχισε νὰ κρημνίσῃ τὰ τεῖχη, ἐνῶ αὐλητρίδες ἐχόρευον μὲ τὴν συνοδείαν αὐλοῦ καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπανηγύριζον. Εἶχον τὴν ιδέαν ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤρχιζεν ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ τοῦτο ὁ Λύσανδρος ἐπλευσεν εἰς τὴν Σάμον, ἡ ὁποία ἔμενεν ἀκόμη πιστὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, κατέλαβε τὴν νῆσον καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησίν της εἰς τοὺς ὀλιγαρχικούς. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην θριαμβευτῆς. Ἐφερε μαζί του ἔκτος τῶν ἄλλων λαφύρων καὶ 470 τάλαντα, περισσεύματα ἐκ τῶν περσικῶν χρημάτων.

## 6. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἦτο ὀλέθριος διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁλητὴ ἢ μικρά, ἐπίμονος καὶ δημιουργικὴ ἐργασία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης ἐξεμηδενίσθη. Οἱ ἀγροὶ ἐγκατελείφθησαν, ἡ ὑπαιθρος ἐδενδροτομήθη, σπουδαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια. Ἐξ ἄλλου μυριάδες ἄνθρωποι ἢ ἐφονεύθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἢ ἀπέθανον ἀπὸ τὰς στερήσεις, τὰς κακουχίας καὶ τὰς ἐπιδημίας. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἠθικαὶ ζημίαι δὲν ἦσαν μικρότεραι ἀπὸ τὰς ὑλικὰς. Οἱ Ἕλληνες διεκρίνοντο ἀνέκαθεν διὰ τὰ ἀπαλά των

ἦθη. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τοῦ πολέμου αὐτοῦ καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι παρεσύρθησαν εἰς ἀγριότητας, αἱ ὁποῖαι ἐκηλίδωσαν τὸν πολιτισμὸν των. Ἐλησμόνησαν τὴν κοινὴν καταγωγὴν καὶ τοὺς κοινούς ἀγῶνας κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἔθεσαν ὡς σκοπὸν τὴν ἐξόντωσιν τῶν ὁμοφύλων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὠραίας των χώρας. Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι ὁ μόνος νόμος τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν. Ἐφθασαν ἀκόμη εἰς τοιοῦτον σημεῖον ταπεινώσεως οἱ Ἕλληνες, ὥστε νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν καὶ αὐτῶν τῶν Περσῶν εἰς τὸν μεταξύ των ἀγῶνα. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐνίκησαν τοὺς Ἀθηναίους μὲ περσικὰ χρήματα.

Αὐτὰς τὰς ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς συμφορὰς ἐπέσῳρευσε εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Ὑπῆρξε δυστύχημα διὰ τὸν Ἕλλητισμὸν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας, οἱ ὁποῖοι τόσον ἐξύψωσαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐδημιούργησαν πολιτισμὸν, πρὸ τοῦ ὁποῖου κλίνει εὐλαβῶς τὸ γόνυ ἡ ἀνθρωπότης, εἶχον καὶ σοβαρὰ ἐλαττώματα. Τὰ χειρότερα ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ φιλοπρωτία. Αὐτὰ προεκάλεσαν τοὺς μακροὺς ἐμφυλίους πολέμους, οἱ ὁποῖοι ὠδήγησαν τὸ ἔθνος εἰς τὴν παρακμὴν, ἐξησθένησαν τὰς δυνάμεις του καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν του. Τοῦτο ἀποτελεῖ διδακτικώτατον μάθημα δι' ἡμᾶς. Μόνον ἡ εὐγενὴς ἀμιλλα μεταξύ τῶν πολιτῶν καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἐθνικὴ ἀλληλεγγύη συντηροῦν τὴν δύναμιν τῶν λαῶν καὶ ὀδηγοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν εὐημερίαν.

## 7. ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ἀκμὴ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν ὠφείλετο εἰς τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Κυρίως ὅμως ἦτο ἔργον τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι διηύθυνον κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τὰς τύχας του. Ὁ Μιλτιάδης πρῶτος μὲ τὴν στρατηγικὴν ἰδιοφυίαν, τὴν φλογερὰν φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν ἔθεσεν εἰς τὸν Μαραθῶνα τὰ θεμέλια τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος του. Ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ τὸν δαιμόνιον νοῦν κατέστησε τὰς Ἀθήνας ναυτικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία συνέτριψε τὸν περσικὸν στόλον καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλος ὀνομαστός Ἀθηναῖος, ὁ Ἀριστείδης, διωργάνωσε καὶ ἐστέρεωσε τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ ἀντάξιος πρὸς τὸν πατέρα

υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου Κίμων προσέθεσεν εἰς αὐτὸ τὰς νησιωτικὰς καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ περιώρισε τὸν βασιλεῖα τῶν Περσῶν μόνον εἰς τὰς κατὰ ξηρὰν κτήσεις του. Ὅταν ἡ διοίκησις τῶν Ἀθηνῶν περιῆλθεν εἰς τὰς ἰσχυρὰς χεῖρας τοῦ μεγαλοφυοῦς Περικλέους ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Ἡ ἐξαιρετικὴ ἀνθησις τῆς κοινωνικῆς, πνευματικῆς, καλλιτεχνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς ἔδωκε δόξαν καὶ γόητρον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπέβαλεν εἰς τὴν συνείδησιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὡς πρώτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἐκλείπουν αἱ μεγάλαι φυσιογνωμίαι μὲ τὸν ἀγνὸν πατριωτισμὸν, τὸν ἔξοχον νοῦν, τὸν ἀκέραιον χαρακτῆρα. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν κατὰ τὸ πλεῖστον δημαγωγοί, ταπεινοὶ συμφεροντολόγοι, χωρὶς πολιτικὰς ἢ ἠθικὰς ἀρχάς, ἄνθρωποι μὲ ἓνα λόγον φαῦλοι. Αὐτοὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἐσπατάλησαν ἀσκόπως τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως καὶ προητοίμασαν τὴν παραδοσιν τῆς πατρίδος των εἰς τὴν δουλείαν τῆς Σπάρτης.

Εὐτυχεῖς οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν εὐτυχίαν νὰ τοὺς κυβερνοῦν εὐφρεῖς, ἱκανοί, φιλοπάτριδες καὶ ἠθικοὶ ἄνδρες! Καὶ ἂν δὲν τοὺς ὀδηγοῦν πάντοτε εἰς τὴν μεγαλοουργίαν, ἐξασφαλίζουν τοῦλάχιστον εἰς αὐτοὺς τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν προκοπὴν.

## Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

**ΑΙ ΝΕΑΙ ΟΛΙΓΑΡΧΙΑΙ. ΟΙ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΤΥΡΑΝΝΟΙ.** Οί Σπαρτιᾶται, ἀφοῦ ἐπέτυχον νὰ γίνουιν ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος, ἐλησμόνησαν ὅλας τὰς ὑποσχέσεις περὶ ἐλευθερίας, τὰς ὁποίας εἶχον δώσει εἰς τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Πρώτη πολιτικὴ των πρᾶξις ἦτο νὰ καταλύσουιν τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι πρότερον ἦσαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ νὰ ἐγκαταστήσουιν ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις ἀπὸ τοὺς πιστοτέρους φίλους των. Ἔστειλαν ἐπίσης εἰς ἐκάστην ἐξ αὐτῶν Σπαρτιάτην - διοικητὴν, ὀνομαζόμενον ἄρμοσθην καὶ τὰς ὑπεχρέωνον νὰ πληρώνουιν φόρον μεγαλύτερον ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἔδιδον εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Λύσανδρος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς 30 ἀπὸ τοὺς φανατικωτέρους ὀλιγαρχικούς, οἱ ὁποῖοι ἀντικατέστησαν ὅλας τὰς ἀρχάς, ὅπως ἤθελον. Διὰ νὰ στηρίξουιν τὴν ἀρχὴν των οἱ τριάκοντα, ἐχρησιμοποιοῦιν ἐκτὸς τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς, τὴν ὁποῖαν ἐγκατέστησεν ὁ Λύσανδρος, καὶ σῶμα ἰππέων ἀπὸ ὀλιγαρχικούς τῆς ἀρεσκείας των. Συγχρόνως ἐπέδιωξαν νὰ ἐπιβληθοῦν μὲ τὴν τρομοκρατίαν, τὴν ἐξορίαν καὶ τὴν σφαγὴν. Κάθε πολίτην πλούσιον ἢ πτωχόν, δημοκρατικόν ἢ ὀλιγαρχικόν, ὁ ὁποῖος δὲν τοὺς ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην, τὸν ἐφόνεον.

Κατὰ τὸ ὀκτάμηνον διάστημα τῆς ἀρχῆς των οἱ τριάκοντα ἐφόνευσαν περισσοτέρους ἀπὸ 1.500 πολίτας, ἐνῶ πολλοὺς ἄλλους ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουιν τὴν πόλιν. Διὰ τὰ βίαια μέσα καὶ τὰς φρικιαστικὰς κακουργίας των ὀνομάσθησαν τύραννοι. Ἡ τρομοκρατία των ἐφθασεν εἰς τὴν ἀποκορύφωσίν της, ὅταν ὁ σημαντικώτερος καὶ αἰμοβόρωτερος ἀπὸ αὐτοὺς, ὁ Κριτίας, ἐθανάτωσε καὶ αὐτὸν τὸν συνάρχοντά του Θηραμένην.

**ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ.** Ἀπὸ αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶτε ἐξωρίσθησαν εἶτε μόνοι των ἐγκατέλειψαν τὰς

Ἀθήνας ὡς δημοκρατικοί, πολλοὶ κατέφυγον εἰς τὰς Θήβας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Θρασύβουλος διακριθεὶς ὡς στρατηγὸς κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ὁ Θρασύβουλος δὲν ἠνείχετο νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν 30 καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ.

Πρὸς τοῦτο μὲ 70 ἀπὸ τοὺς ἀνδρειότερους ἐξορίστους κατέλαβε τὴν Φυλὴν, ὄχυρὸν φρούριον ἐπὶ τῆς Πάρνηθος. Ἐντὸς ὀλίγου ἡ δυνάμις του ἑδεκαπλασιάσθη καὶ μὲ αὐτὴν ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ. Ὁ Κριτίας ὤρμησεν ἐναντίον του, ἀλλ' ἠττήθη καὶ ἐνεύθη. Τότε οἱ ἴδιοι οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καθήρσαν τοὺς τριάκοντα, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Οἱ Σπαρτιάται, οἱ ὅποιοι εἶχον ἔλθει πρὸς βοήθειαν τῶν ὀλιγαρχικῶν, προετίμησαν νὰ μεσολαβήσουν διὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο μερίδων. Χάριν αὐτῆς ἐδέχθησαν νὰ μὴ ἐπανέλθουν οἱ τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Σπαρτιᾶτῶν ἐκ τῆς Ἀττικῆς ὁ Θρασύβουλος εἰσηγήθη θριαμβευτικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐχορήγησε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἐπανέφερε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

403 π.Χ.

**ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ.** Ὁ σατράπης τῆς Λυδίας Κύρος ὁ νεώτερος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Δαρείου Β', ἀπεφάσισε νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του Ἀρταξέρξη καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς βασιλεὺς. Τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων του ἐβάσιζε κυρίως εἰς τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔτρεφον πρὸς αὐτὸν οἱ Πέρσαι τῆς σατραπείας του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων, διὰ τὰς πρὸς αὐτοὺς ὑπηρεσίας του κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Συνήθροισε λοιπὸν 100.000 περσικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἀριαῖον καὶ 13.000 Ἕλληνας μισθοφόρους, οἱ ὅποιοι χάριν συντομίας ὠνομάσθησαν μύριοι. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγῶν διεκρίνετο ὁ Σπαρτιάτης Κλέαρχος. Μὲ τὰς δυνάμεις αὐτὰς ἐξέκίνησεν ὁ Κύρος ἀπὸ τὰς Σάρδεϊς τὴν ἀνοιξιν τοῦ 401 π.Χ. καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος Κύρου Ἀνάβασις.

Ὁ Ἀρταξέρξης ἐπληροφορήθη ἐγκαίρως ἀπὸ τὸν σατράπην τῆς Καρίας Τισσαφέρην τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Κύρου καὶ ἐπήλθεν ἐναντίον του μὲ μεγάλας δυνάμεις. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρού-

σθησαν παρά τὰ Κούναξα τῆς Βαβυλωνίας. Κατὰ τὴν μάχην ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀπέναντί των βαρβάρους, ἀλλ' ὁ Κῦρος ἐφονεύθη καὶ ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχεν. Ὁ Ἄρταξέρξης ἐζήτησε τότε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ὄπλα, ἀλλ' ὁ Κλέαρχος ἐξ ὀνόματος ὄλων ἀπήντησεν ὑπερηφάνως : « Οὐ τῶν νικῶντων τὰ ὄπλα παραδιδόναι » ( Ξενοφῶντος Κύρου Ἀνάβασις ).

#### 401 π. Χ.

Οἱ Ἕλληνες ἐσκέφθησαν ὅτι μόνον συντεταγμένοι, ὅπως ἦσαν, ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των. Οἱ Πέρσαι προσεπιήθησαν ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ διευκολύνουν τὴν ἐπιστροφὴν των, ἕως ὅτου ὁ Τισσαφέρνης κατῴρθωσε μὲ δόλον νὰ φονεύσῃ τοὺς στρατηγούς των. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκολουθήσει ὡς ἰδιώτης τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου, μὲ λόγους πατριωτικούς ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικὸν τοῦ ἀπληγισμένου στρατοῦ τῶν μυρίων. Κατὰ συμβουλήν του ὁ στρατὸς ἐξέλεξε νέους στρατηγούς καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸν ἴδιον. Τότε ἤρχισεν ἡ πορεία διὰ μέσου τῶν ἀγνώστων καὶ χιονοσκεπῶν ὁρέων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Περσίας μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Εὐξείνιον. Αὕτῃ εἶναι ἡ πολυθρύλητος Κάθοδος τῶν Μυρίων. Μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν νέων στρατηγῶν καὶ πρὸ πάντων τοῦ Ξενοφῶντος οἱ μύριοι ἐβάδισαν ἐπὶ τέσσαρας μῆνας μέσα εἰς τὴν ἀγνωστον χώραν πολεμοῦντες πρὸς τὸ δριμύτατον ψῦχος, τὴν πείναν, τὰς κακουχίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ὄταν οἱ Ἕλληνες ἀντίκρυσαν ἀπὸ ἕν ὄρος πλησίον τῆς Τραπεζοῦντος τὸν Εὐξείνιον Πόντον ἀπὸ τόσῃν χαρὰν καὶ συγκίνησιν κατελήφθησαν, ὥστε μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐφώναζον **θάλαττα, θάλαττα**. Ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα διὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἔφθασαν εἰς τὴν Θράκην, ὁπόθεν οἱ ἑναπομείναντες 6.000 ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα ἐπέστρεψαν ἐκ νέου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἠνώθησαν μὲ τὸν σπαρτιατικὸν στρατὸν τοῦ στρατηγοῦ Θίβρωνος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποβιβασθῆ εἰς τὴν Ἰωνίαν καὶ ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Τισσαφέρνους.

Τὸ κατόρθωμα τῶν μυρίων νὰ διέλθουν μὲ ὀλίγας σχετικῶς ἀπωλείας ἀπὸ αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς περσικῆς αὐτοκρατορίας ἀπέδειξεν, ὅτι, καίτοι διετῆρει αὕτη τὴν παλαιὰν ἔκτασίν της, εὕρισκετο εἰς παρακμὴν.

**ΠΟΛΕΜΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ . Ο ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ .** Ὁ Ἄρταξέρξης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου, διὰ νὰ ἀνταμείψῃ τὸν Τισσαφέρην, διώρισε αὐτὸν σατράπην καὶ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνήκον εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Κύρου. Ὁ Τισσαφέρνης ἐσκέφθη τότε νὰ τιμωρήσῃ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας, διότι εἶχον ταχθῆ μετὰ τὸν Κύρον. Οἱ Ἴωνες ἐνόησαν τὰ σχέδια τοῦ πονηροῦ Πέρσου καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ἰωνικῶν πόλεων. Κατ' ἀρχὰς ἔστειλαν τὸν Θίβρωνα καὶ κατόπι τὸν Δερκυλίδαν. Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Σπάρτην ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ Ἄγησιλαός. Οὗτος ἦτο μὲν μικρόσωμος καὶ χωλὸς εἰς τὸν ἓνα πόδα, ἀλλ' εἶχε μεγάλας ἀρετάς, αἱ ὁποῖαι τὸν ἀνέδειξαν ἓνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἦτο ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους, εὐγενής, εὐπειθής εἰς τοὺς ἄρχοντας, στρατηγὸς ἔξοχος καὶ πρὸ πάντων ἀνὴρ μετὰ πανελλήνια αἰσθήματα.

Ὅταν ἔφθασαν εἰδήσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐτοιμάζει μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν, προφανῶς ἐναντίον τῆς Σπάρτης, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὸ 396 ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἰωνίαν, ὅπου ἐνίκησε τὸν Τισσαφέρην κατ' ἐπανάληψιν. Ὁ μέγας βασιλεὺς τόσον πολὺ ἐταράχθη ἀπὸ τὰς ἡττας τοῦ Τισσαφέρνου, ὥστε ἐλησμόνησε τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας τοῦ σατράπου του καὶ διέταξε νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν. Ὁ διάδοχος τοῦ Τισσαφέρνου Τιθραύστης ἐφάνη πολιτικώτερος. Συνωμολόγησε μετὰ τὸν Ἄγησιλαον ἐξάμηνον ἀνακωχὴν καὶ τὸν ἔπεισε νὰ στραφῆ κατὰ τοῦ Φαρναβάζου, σατράπου τῆς Φρυγίας. Ἦτο καὶ αὐτὸ δεῖγμα τῆς παραλυσίας καὶ παρακμῆς τοῦ περσικοῦ κράτους. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς ἄλλοτε ἰσχυρᾶς αὐτοκρατορίας εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ Ἄγησιλαός καὶ ὠνειρεύετο νὰ καταλύσῃ τὸ περσικὸν κράτος. Τὰ σχέδιά του ὁμως ἐναυάγησαν. Ὅ,τι δὲν κατῶρθωσαν οἱ Πέρσαι διὰ τῶν ὀπλων τὸ ἐπέτυχεν ὁ Τιθραύστης διὰ τοῦ χρήματος. Διέθεσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄφθονον χρυσὸν καὶ κατῶρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὰς σημαντικώτερας πόλεις τῆς ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

## ΟΙ ΝΕΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

**ΑΝΑΚΛΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ. Ο ΒΟΙΩΤΙΚΟΣ Ή ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ.** Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον παρατηρεῖται εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλη μεταβολή. Αἱ Ἀθηναίαι ἤρχισαν νὰ ἀναλαμβάνουν οἰκονομικῶς μὲ τὸ ἐμπόριον. Ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος ἐξηκολούθουν νὰ ἀσκοῦν γοητεῖαν εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Οἱ Κορίνθιοι ἐξ ἄλλου δὲν ὠφελήθησαν τίποτε ἀπὸ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, τὸν ὅποιον αὐτοὶ προεκάλεσαν. Ὅταν μάλιστα εἶδον, ὅτι ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων διὰ νὰ ὑποδουλωθοῦν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐγκατέλειψαν τὴν Σπάρτην καὶ προσεχώρησαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς.

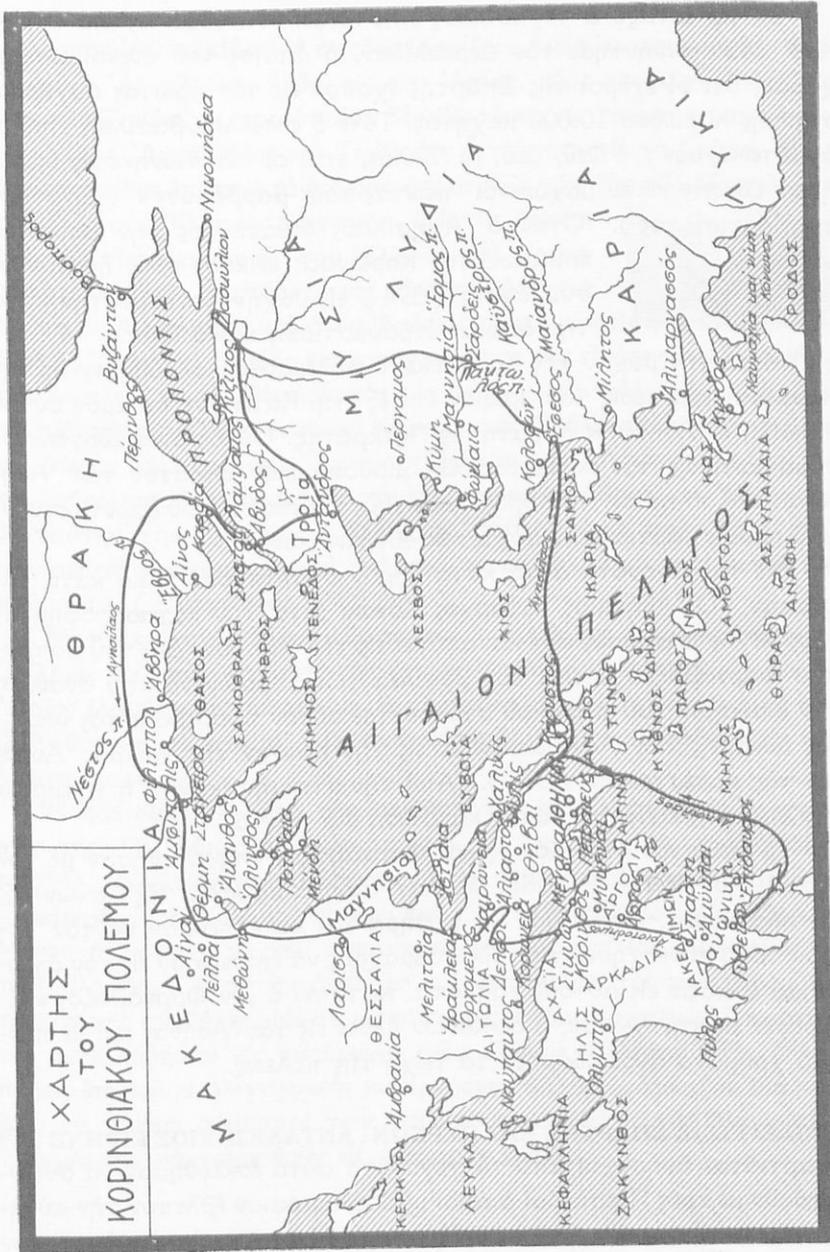
Οἱ Θηβαῖοι εἶχον ἀρχίσει νὰ δημιουργοῦν ἀξιόλογον δύναμιν καὶ δὲν ἠνείχοντο τὰς αὐθαιρεσίας τῆς Σπάρτης καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς περιφρόνησιν καὶ ἀδιαφορίαν.

Τέλος τὸ Ἄργος, τὸ ὅποιον πάντοτε εἶχεν ἀντιζηλίαν πρὸς τὴν Σπάρτην, ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ τὴν ὑπεροχὴν του μεταξὺ τῶν δευτερευουσῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους μόλις ἔφθασαν τὰ χρήματα τοῦ Τιθραύστου εἰς τὴν Ἑλλάδα, Θηβαῖοι, Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι εὐρέθησαν πρόθυμοι νὰ πολεμήσουν κατὰ τῆς Σπάρτης. Μὲ αὐτοὺς ἠνώθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφ' ἐνὸς λόγῳ τῆς παλαιᾶς ἔχθρας των πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι ἤθελον νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς Θηβαίους, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐβόηθησαν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέος ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ λεγόμενος βοιωτικὸς ἢ κορινθιακός (395 π.Χ.).

Οἱ Σπαρτιάται πρὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνακαλέσουν ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον, ὁ ὅποιος ἔσπευσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατρίδος του.

**Ἡ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΟΡΩΝΕΙΑΣ. ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΝΑΥΤΙΚΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ.** Οἱ νέοι ἀγῶνες διεξήχθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Βοιωτίαν μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Θηβαίων. Ὑπὸ τὰ τεῖχη τῆς μικρᾶς πόλεως Ἀλιάρτου οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν τὸν σπαρτιατικὸν στρατόν. Αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Λύσανδρος ἔπεσεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης.



Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἀγησίλαος ἐπιστρέφει ἐσπευσμένως διὰ ξηρᾶς. Καθ' ὁδὸν συνήντησε τὸν Δερκυλίδαν, ὁ ὁποῖος τοῦ ἀνεκοίνωσε μὲ χαρὰν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης ἔχασαν εἰς τὰς πρώτας συγκρούσεις τῆς Κορίνθου 10.000 μαχητάς. Τότε ὁ φιλέλλην βασιλεὺς εἶπε μὲ ἀναστεναγμὸν : « Φεῦ, φεῦ, ὦ Ἑλλάς, ἐπεὶ οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους » (Ξενοφῶντος Ἀγησίλαος). Ὅταν ὁ Ἀγησίλαος ἔφθασεν εἰς τὴν Βοιωτίαν πλησίον τῆς Κορωνείας ἐνίκησε τοὺς ἠνωμένους συμμάχους (394) εἰς μάχην φονικωτάτην κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτραυματίσθη καὶ ὁ ἴδιος.

### 394 π. Χ.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Κορωνείας ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν εἰς τὴν Κορινθίαν καὶ περίξ τοῦ Ἴσθμοῦ ἐπὶ ἕξ ἔτη. Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν διεκρίθη ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Ἴφικράτης. Οὗτος ἀναδιωργάνωσε στρατιωτικῶς τὸν ἐκ πελταστῶν μισθοφορικὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων καὶ πλησίον τῆς Κορίνθου μὲ τοὺς πελταστάς του ἐξώντωσεν ὁλόκληρον σπαρτιατικὸν τάγμα ἐκ 400 ἀνδρῶν.

Μὲ τὰ γεγονότα αὐτὰ κατὰ ξηρὰν συμπίπτουν ἄλλα κατὰ θάλασσαν. Ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος Κόνων μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Κύπρον. Διὰ τοῦ σατράπου Φαρναβάζου ἔπεισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ περσικοῦ στόλου. Μὲ αὐτὸν προσέβαλε τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰς κατέστρεψεν (394). Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης κατὰ θάλασσαν κατελύθη διὰ παντός.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος Κόνων καὶ Φαρνάβαζος ἐνεφανίσθησαν μὲ τὸν στόλον των εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐληλάτησαν τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς καὶ Μεσσηνίας, κατέλαβον τὰ Κύθηρα καὶ κατέπλευσαν εἰς τὸν Ἴσθμόν. Ἐκεῖ συνέστησαν εἰς τοὺς συμμάχους νὰ ἐπιμείνουν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἔδωσαν εἰς αὐτοὺς χρήματα. Κατόπιν ὁ μὲν Φαρνάβαζος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ Κόνων ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μὲ περσικὰ χρήματα ἀνοικοδόμησε τὰ τείχη τῆς πόλεως.

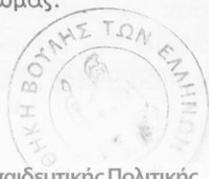
**ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΙΣ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ . ΑΝΤΑΛΚΙΔΕΙΟΣ ΕΙΡΗΝΗ .** Οἱ Σπαρτιαῖται ἀνήσυχοι ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτὰ ἐσκέφθησαν νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς Πέρσας, οἱ ὁποῖοι μὲ δυσἀρέσκειαν ἐβλεπον τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸς τοῦτο ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν

ναύαρχον Ἀνταλκίδαν, ὁ ὁποῖος ἐφημίζετο διὰ τὴν πανουργίαν του. Ὅταν ὁ Ἀνταλκίδας ἦλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, εὔρε σατράπην τῆς Ἰωνίας τὸν Τιρίβαζον, τοῦ ὁποῖου δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην. Ἀνταλκίδας καὶ Τιρίβαζος μετέβησαν εἰς τὰ Σοῦσα, ὅπου ὁ Ἀνταλκίδας ἐπέτυχε νὰ ἐκδώσῃ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐξευτελιστικὴν διὰ τοὺς Ἕλληνας διαταγὴν διὰ τῆς ὁποίας ἐπέβαλε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ εἰρήνη αὐτὴ ὠνομάσθη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Ἀπὸ τὰ Σοῦσα ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος ἐπέστρεψαν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ τὸ ἐξῆς ἐπίσημον κείμενον τῆς εἰρήνης : « Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενάς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονόμους ἀφεῖναι πλὴν Λήμνου καὶ Ἰμβρου καὶ Σκύρου· ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων. Ὅπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τούτοις ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτά βουλομένων καὶ πεζῆ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ χρήμασι » ( Ξενοφῶντος Ἑλληνικά ).

387 π.Χ.

Μὲ τοὺς βαρεῖς ὄρους τῆς περσικῆς συνθήκης ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ ὑπακούουν εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ ὁποῖος ἐλάμβανε τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ κανονίζῃ ὡς ἀνώτατος ἄρχων τὰς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διαφορὰς.

Ἡ κατακραυγὴ κατὰ τῆς συνθήκης δὲν ἐσταμάτησε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι διέλυσαν τὴν νέαν συμμαχίαν, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχον ἰδρύσει καὶ οἱ Θηβαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθοῦν τῆς ἡγεμονίας των ἐπὶ τῶν ἄλλων βοιωτικῶν πόλεων. Μόνον ἡ Σπάρτη μὲ τὴν συμμαχίαν τῆς ἔμενε πλέον κυρίαρχος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς αὐτὴν ἀνέθεσεν ὁ Ἀρταξέρξης τὴν αὐστηρὰν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης. Μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Περσῶν οἱ Σπαρτιαῖται μετεβλήθησαν εἰς τυράννους τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Εἰς ἄλλας πόλεις ἐπέβαλον ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις, ἄλλας ἠνάγκαζον διὰ τῆς βίας νὰ γίνουσι σύμμαχοί των, ἐνῶ τοὺς κατοίκους τῆς Μαντινείας ὑπεχρέωσαν νὰ χωρισθοῦν εἰς τέσσαρας κώμας.



## Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

### 1. ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΑΔΜΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

Ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας κατὰ τὸ ἔτος 382 π.Χ. ἐστάλη μὲ στρατὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐναντίον τῆς Ὀλύμπου, πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς. Κατὰ τὴν διάβασίν του ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, ἐστάθμευσε πλησίον τῶν Θηβῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Θηβαίων ὀλιγαρχικῶν Λεοντιάδης ἦλθεν εἰς συνάντησίν του καὶ προέτεινε εἰς αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως Καδμείαν. Ὁ φιλόδοξος Φοιβίδας

**382 π. Χ.**

ἔδεχθη τὴν πρότασιν. Ἀμέσως εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν ἐγκατέστησε σπαρτιατικὴν φρουράν, τὴν δὲ διοίκησιν τῶν Θηβῶν παρέδωκεν εἰς τὸν Λεοντιάδην. Συγχρόνως συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν ἀρχηγὸν τῶν δημοκρατικῶν Ἴσμηνίαν. Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοὶ κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εὖρον πρόθυμον φιλοξενίαν.

Ἡ καταπάτησις τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας προεκάλεσε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη προσεποιήθη ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὸ πραξικόπημα τοῦ Φοιβίδου καὶ τὸν ἐτιμώρησεν, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωσε τὴν Καδμείαν. Ἐπὶ πλέον παρέπεμψε τὸν Ἴσμηνίαν εἰς σπαρτιατικὸν δικαστήριον, τὸ ὁποῖον τὸν κατέδικασεν εἰς θάνατον.

### 2. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοὶ οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας, κατάρθωσαν νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν πατρίδα των τρία ἔτη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας. Μεταξὺ τῶν πατριωτῶν τούτων ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος μὲ θερμὴν φιλοπατρίαν καὶ ἐξαιρετικὴν γενναϊότητα.

Ὁ Πελοπίδας καὶ ἄλλοι Θηβαῖοι ἐξόριστοι συνενόησαν μυστικῶς μὲ ὁμόφρονες εἰς τὰς Θήβας, εἰσῆλθον κρυφίως ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ὀλιγαρχικῶν. Κατόπιν ἠνάγκασαν τὴν σπαρτιατικὴν φρουρὰν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Καδμείαν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐπαναστάται ἐγίναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἐπανέφερον εἰς τὴν πόλιν τὴν δημοκρατίαν.

**379 π. Χ.**

### **3. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ**

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Πελοπίδου εἰς τὰς Θήβας καὶ ἡ ταπείνωσις τῆς Σπάρτης ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσκέφθησαν λοιπὸν νὰ ἀνασυστήσουν τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν, ἡ ὁποία εἶχε διαλυθῆ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἤθελον νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς Σπάρτης καὶ ὡς μέσον δι' αὐτὸ ἐθεώρουν τὴν συμμαχίαν τῶν μὲ τοὺς Ἀθηναίους ἐντὸς τῶν διατάξεων τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης. Οὕτω τὸ Βυζάντιον, ἡ Τένεδος, ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Εὐβοία ἐγίναν μέλη τῆς συμμαχίας. Ὡς σκοπὸς τῆς ὠρίστης ἡ προστασία τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἀπὸ σπαρτιατικὴν ἀπόπειραν πρὸς ἡγεμονίαν.

**378 π. Χ.**

Τὴν νέαν συμμαχίαν διοικεῖ συνέδριον ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν συμμαχῶν, τὸ ὁποῖον ἐδρεύει εἰς τὰς Ἀθήνας. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις διατηροῦν πλήρη τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν τῶν, δὲν πληρώνουν φόρους καὶ ἔχουν ἴσην ψῆφον μὲ τοὺς Ἀθηναίους.

Ἡ νέα ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἔδωκε τὴν πρώτην ἀποτελεσματικὴν ἐνίσχυσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Θηβαίων κατὰ τῆς Σπάρτης, μέχρις ὅτου ἐγίναν ἱκανοὶ νὰ τὸν διεξαγάγουν μόνοι.

### **4. Η ΠΑΛΗ ΜΕΤΑΞΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΘΗΒΩΝ**

**ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ ΚΑΙ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ.** Ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ὁ πατριωτισμὸς δύο ἀνδρῶν, τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἔφεραν τὰς Θήβας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς πρωτεύουσαν θέσιν μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ὁ Πελοπίδας κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῶν Θηβῶν, ἔζη δὲ βίον ἀπλοῦστατον. Τὸν διέκρινε φλογερά ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, διὰ τὴν ὁποίαν διέθεσε ὄχι μόνον τὸν πλοῦτόν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν του. Ὁ Πελοπίδας εἶναι ὁ ὀργανωτὴς τοῦ περιφήμου ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβῶν. Τὸ σῶμα τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 ἐκλεκτοὺς νέους, οἱ ὅποιοι συνεδέοντο μεταξύ των μὲ στένοτάτην φιλίαν, ἀφωσιωμένοι ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον μέχρι θανάτου. Ὁ Πελοπίδας μὲ τὸν ἱερὸν λόχον πρῶτον ἐνίκησε τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐνίσχυσε τὸ θάρρος καὶ τὸ φρόνημα τῶν συμπατριωτῶν του.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ, ἀλλὰ πτωχὴν οἰκογένειαν. Ἦτο λιτοδίαιτος, ἐφρόντιζεν ὅμως πολὺ διὰ τὴν πνευματικὴν του ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο ἠκροάσθη τοὺς σοφωτέρους ἀνδρας τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀπέκτησε σπουδαίαν φιλοσοφικὴν μὀρφωσιν. Καίτοι εὐφραδέστατος ρήτωρ, ἀπεστρέφετο τοὺς ἐπιδεικτικούς λόγους καὶ ἦτο ὀλιγόλογος μέχρις ὑπερβολῆς. Πρὸ πάντων ὅμως ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦτο ἐξαιρετικὴ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα. Μὲ νέα πολεμικὰ σχέδια κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν μοναδικὸν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους στρατὸν τῆς Σπάρτης. Ἡ φιλία του μὲ τὸν Πελοπίδαν ἔμεινε παραδειγματικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν.

**Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΛΕΥΚΤΡΩΝ.** Οἱ Ἀθηναῖοι ἔβλεπον ὅτι μὲ τὴν παράτασιν τοῦ πολέμου ἐναντίον τῆς Σπάρτης αὐτοὶ μὲν ἐφθείροντο, ἐνῶ οἱ Θηβαῖοι καθημερινῶς ἐνισχύοντο. Διὰ τοῦτο ἐνήργησαν νὰ συγκληθῆ εἰς τὴν Σπάρτην συνέδριον τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ συζητήσῃ τὴν σύναψιν εἰρήνης μεταξύ ὄλων τῶν ἐμπολέμων. Τὸ συνέδριον συνῆλθε καὶ ὡς πρῶτον ὄρον διὰ τὴν εἰρήνευσιν ἐδέχθη νὰ γίνουιν ὄλαι αἱ πόλεις αὐτόνομοι. Ἄλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Θηβαίων Ἐπαμεινώνδας ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ, διότι ὁ ὄρος αὐτὸς τῆς συνθήκης κατέλυε τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ ἡ μὲν εἰρήνη συνωμολογήθη μεταξύ τῶν ἄλλων πόλεων, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο μὲ στρατὸν εἰς τὴν Φωκίδα, διετάχθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς Θηβαίους τὴν εἰρήνην διὰ τῶν ὀπλων.

Ἡ εἰσβολὴ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν κατετρόμαξε τοὺς Θηβαίους. Ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔδωκαν θάρρος εἰς τοὺς συμπολίτας των καὶ ἐνίσχυσαν τὸ ἠθικόν των. Οἱ δύο στρατοὶ

συνητηθήσαν εἰς τὰ Λεῦκτρα. Εἰς τὴν μάχην, ἡ ὁποία ἐγίνεν ἐκεῖ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπέδειξε τὰ μεγάλα στρατιωτικὰ προτερήματά του. Ἐφήρμοσε νέον τρόπον παρατάξεως, ἰδικῆς του ἐμπνεύσεως, τὴν λεγομένην Λοξὴν Φάλαγγα. Παρέταξε δηλαδὴ εἰς μέγα βάθος καὶ ἐνίσχυσε πολὺ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ στρατεύματός του, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἦτο ἡ δεξιὰ τῶν Σπαρτιατῶν μὲ τὸν Κλεόμβροτον καὶ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας του. Τὸ κέντρον καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς παρατάξεώς του εἶχον ταχθῆ μὲ λοξὴν διεύθυνσιν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ προωρίζοντο δι' ἄμυναν. Μὲ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐνήργησε τὴν ἐπίθεσιν.

371 π. Χ.

Τὸ εὐφυὲς σχέδιον τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐπέτυχε καθ' ὀλοκληρίαν. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσε πολὺ καὶ ὁ Πελοπίδας, ὁ ὁποῖος μὲ τὸν ἱερὸν λόχον, ἐπολέμησε γενναϊότατα. Κατὰ τὴν μάχην ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος, 400 γνήσιοι Σπαρτιάται καὶ πολλοὶ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι. Τὸ στρατιωτικὸν γόητρον τῆς Σπάρτης κατέρρευσε καὶ μαζί μὲ αὐτὸ καὶ ἡ κυριαρχία τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα.

**ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ.** Μετὰ τὴν μάχην τῶν Λεῦκτρων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐδημιουργήθη εὐνοικὴ κατάστασις διὰ τοὺς Θηβαίους. Ὁ Ἐπαμεινώνδας κατὰ πρόσκλησιν τῶν συμμάχων τὸν χειμῶνα τοῦ 370 π.Χ. ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀμέσως ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης, Ἀρκάδες, Ἀργεῖοι, Ἡλεῖοι, ἠνώθησαν μαζί του. Κατ' ἀπαίτησιν τῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ ἔφθασε πρὸ τῆς ἀτειχίστου Σπάρτης. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς δωρικῆς κατακτήσεως ἐχθρικός πούς δὲν εἶχε πατήσει εἰς τὴν Λακωνικὴν.

Ἐν τούτοις ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην, διότι τὴν ὑπερήσπιζεν ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος. Ἐπροχώρησεν ὁμως μέχρι τοῦ Γυθείου, ἐληλάτησε τὴν χώραν, ἔκαυσε τοὺς ναυστάθμους τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψεν εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας. Τότε ἵδρυσεν πλησίον τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς τὴν Μεγάλην πόλιν (Μεγαλόπολιν), τὴν ὁποίαν ὠχύρωσε καὶ κατέστησε κοινὴν μητρόπολιν τῶν Ἀρκάδων.

Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον εἶχε καὶ ἄλλας σοβαρὰς συνεπειὰς διὰ τὴν Σπάρτην. Ἡ Μεσσηνία ἀπλευθερώθη

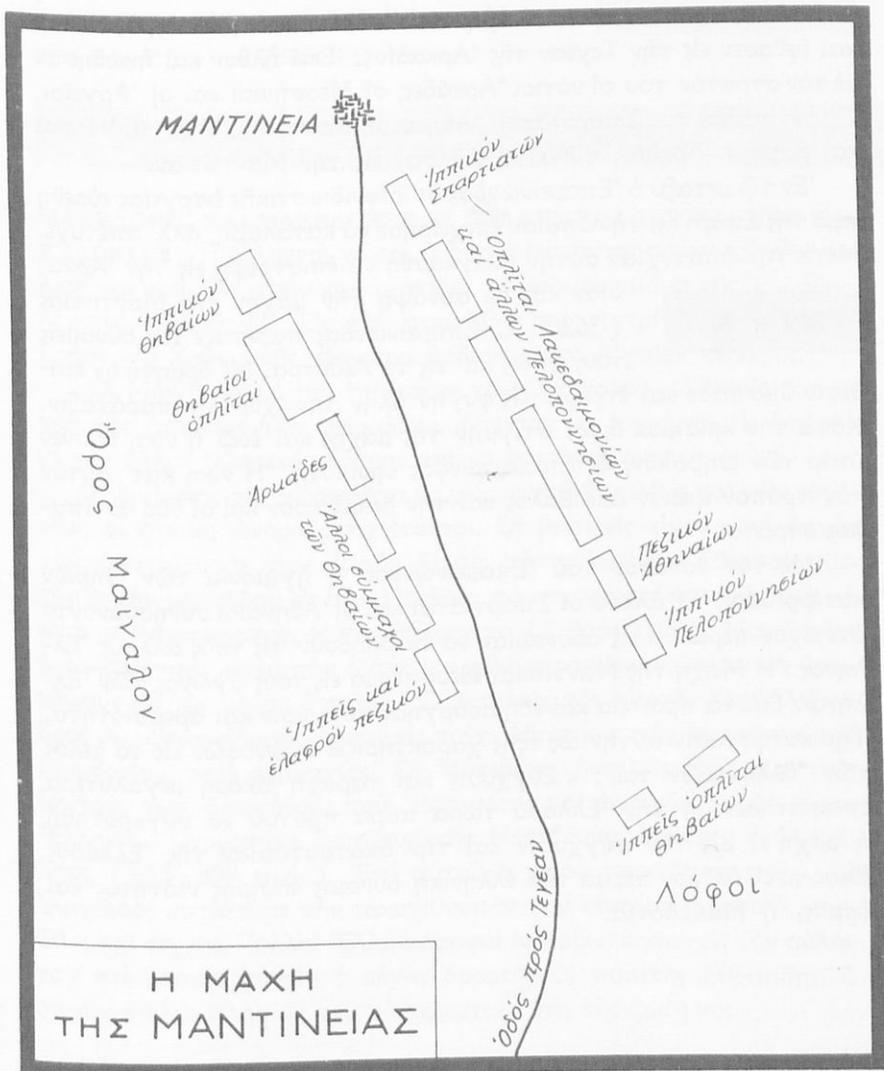
ἀπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγὸν καὶ ἀπετέλεσεν ἀνεξάρτητον κράτος. Ἡ πόλις Μεσσήνη, ἡ ὁποία ἐκτίσθη τότε εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἰθώμης, ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ νέου μεσσηνιακοῦ κράτους. Ἀφοῦ περιώρισε τὴν Σπάρτην εἰς τὴν Λακωνικὴν, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπέστρεψε θριαμβευτὴς εἰς τὰς Θήβας.

**ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ.** Ὁ Ἐπαμεινώνδας τὸ ἐπόμενον ἔτος (369) ἐστράφη πρὸς βορρᾶν. Κατόπιν προσκλήσεως τῶν Θεσσαλῶν ἔστειλε τὸν Πελοπίδαν μὲ στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας προσετέθη εἰς τὴν δύναμιν τῶν Θηβῶν. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Πελοπίδας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν κατέστησε σύμμαχον. Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν μάλιστα τὴν συμμαχίαν ἔλαβε 30 ὁμήρους ἀπὸ τὰς ἐπισημοτέρας οἰκογενεῖας τῆς μακεδονικῆς κοινωνίας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ νεαρὸς Φίλιππος, υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Γ' καὶ κατόπιν ἔνδοξος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνησυχῆσαντες ἀπὸ τὴν ραγδαίαν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τῶν Θηβῶν συνῆψαν συμμαχίαν μὲ τὴν Σπάρτην. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς αἱ περισσότεραι χῶραι μεταξὺ Θερμοπυλῶν καὶ Ἰσθμοῦ, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία ἦσαν κατ' οὐσίαν ὑπήκοοι τῶν Θηβῶν.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τὴν κυριαρχίαν τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐδίστασαν νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Περσῶν. Ὁ Πελοπίδας τὸ 367 π.Χ. μετέβη εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ἐνήργησε διὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πράγματι ὁ Πέρσης βασιλεὺς ἐξέδωκε διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Θηβαῖοι ἀνεκηρύσσοντο ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τῶν Θηβῶν προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρος μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ἀθηναίων ὑπέταξε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Πελοπίδας ἔσπευσε μὲ στρατὸν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐνίκησε, ἀλλ' ἔφονεῦθη (364). Ὁ Ἐπαμεινώνδας μὲ περσικὸν χρῆμα κατεσκεύασε στόλον διὰ τὴν ἀφαιρέσιν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν. Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν παρουσίαζε συμπτώματα καταρρεύσεως.



**Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΝΤΙΝΕΙΑΣ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΟΥ.** Αἱ βόρειοι ἀρκαδικαὶ πόλεις μὲ τὴν ὑποκίνησιν τῶν Μαντινέων εἶχον συμμαχήσει μὲ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὁποίους προσχώρησαν καὶ οἱ Ἄχαιοι καὶ οἱ Ἡλεῖοι. Ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ τετάρτην φορὰν

μέ πολυάριθμον στρατόν διέβη τὸ Ἴσθμόν, κατήλθε πρὸς νότον καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκεῖ ἦλθον καὶ ἠνώθησαν μετὸν στρατόν του οἱ νότιοι Ἀρκάδες, οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι. Οἱ ἀντίπαλοί του Σπαρτιᾶται, Ἀθηναῖοι, Μαντινεῖς, Ἀχαιοί, Ἡλεῖοι καὶ βόρειοι Ἀρκάδες συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Μαντινείαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἐπαμεινώνδας δι' αἰφνιδιαστικῆς ἐνεργείας εὗρέθη πρὸ τῆς Σπάρτης, τὴν ὁποῖαν ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ, ἀλλ' ἀπέτυχε. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀρκα-

### 362 π. Χ.

δίαν καὶ νὰ συνάψῃ τὴν μάχην τῆς Μαντινείας (362). Ὁ Ἐπαμεινώνδας παρέταξε τὰς δυνάμεις του, ὅπως καὶ εἰς τὰ Λεῦκτρα. Μὲ ὀρμητικὴν ἐπιθεσιν διέσπασε καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν ὄλην τὴν ἐχθρικὴν παράταξιν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ὁμως στιγμὴν τῆς μάχης καὶ ἐνῶ ἡ νίκη ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Θηβαίων, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐφονεύθη. Ἡ νίκη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔμεινεν ἀμφίβολος καὶ τὴν διεξεδίκουν καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοί.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν κατέρρευσε. Ἐξ ἄλλου οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι συνησθάνοντο ὅτι εἶχον περιέλθει εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Ἡ Μάχη τῆς Μαντινείας ἔθεσε τέρμα εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰ πρωτεῖα καὶ ἐδημιούργησε σύγχυσιν καὶ ἀβεβαιότητα. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὡς ἐξῆς χαρακτηρίζει ὁ Ξενοφῶν εἰς τὸ τέλος τῶν Ἑλληνικῶν του: «Σύγχυσις καὶ παραχῆ ἀκόμη μεγαλύτερα ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶρα παρὰ προτοῦ νὰ συγκροτηθῇ ἡ μάχη». Εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀκαταστασίαν τῆς Ἑλλάδος ἔθεσε μετ' ὀλίγον τέρμα νέα ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης νεότητος καὶ ὀρμῆς, ἡ Μακεδονία.

## Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

**ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ. Η ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.** Ἡ ἑλληνικὴ χώρα, ἣ ὁποία ἐκτείνεται πέραν τῆς Θεσσαλίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἀποτελεῖ τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἑλλάδος, λέγεται Μακεδονία. Εἰς τὴν παραλίαν τῆς ἢ τρίγλωσσος χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς, εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Οἱ Μακεδόνες μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὰς ἀποικίας τῶν παραλίων, ἤρχισαν νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἄλλον ἑλληνικὸν κόσμον καὶ νὰ ἐκπολιτίζωνται.

Ἡ διοίκησις τῆς χώρας ἦτο εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο ἑταῖροι. Οἱ βασιλεῖς εἶχον κατ' ἀρχὰς τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὰς Αἰγὰς, τὴν σημερινὴν Ἐδεσσαν. Κατόπιν τὴν μετέφεραν εἰς τὴν Πέλλαν, τὰ σημερινὰ Γιανιτσά, διὰ νὰ εἶναι πλησιέστερον πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἠναγκάσθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν περσικῶν πολέμων νὰ ὑποκύψουν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α', ὅπως εἶδομεν, ἔφερεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου περὶ συμμαχίας. Οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς θεώρουν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐκαυχῶντο, ὅτι ἦσαν Ἕλληνες. Ὀνομαστὸς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὑπῆρξεν ὁ Ἀρχέλαος (453 - 399 π.Χ.). Ἐπ' αὐτοῦ ἡ χώρα προώδευσε πολὺ. Ὁ Ἀρχέλαος κατέστησε τὴν πρωτεύουσάν του κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης. Πολλοὶ Ἕλληνες σοφοὶ ἐφιλοξενήθησαν εἰς τὴν αὐλήν του καὶ μεταξύ αὐτῶν ὁ μέγας δραματικὸς ποιητὴς Εὐριπίδης, ὁ ὁποῖος διήλθε πλησίον του τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του.

**ΦΙΛΙΠΠΟΣ Ο Β'.** Ὁ Φίλιππος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Γ'. Εἰς τὰς Θήβας, ὅπου εἶχεν ὀδηγηθῆ ὡς ὄμηρος, πολὺ ὠφελήθη ἀπὸ τὰς σχέσεις του μὲ τὸν Πελοπίδαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Ἐπαμεινώνδαν, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐθαύμαζεν. Ἀπὸ αὐτὸν ἐδιδάχθη τὴν πολεμικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν κατόπιν ἐφήρμοσεν ὁ ἴδιος. Ἐκεῖ εὗρε τὴν εὐκαι-



Φίλιππος Β΄.

ικανότητα και με τὸ μέγα προσόν νὰ διακρίνη ἀμέσως τὸ συμφέρον του εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις και νὰ προχωρήῃ μὲ ἀποφασιστικότητα εἰς τὴν ἐξυπηρέτησίν του. Ὁ Φίλιππος ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ ἐνδόξου μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὰς Θήβας ἐβασίλευεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ ἀδελφὸς του Περδίκκας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν κατ' ἀρχὰς ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του Ἀμύντου, υἱοῦ τοῦ Περδίκκου. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, οἱ ὁποῖοι περιέβαλλον τὸ κράτος, ἦσαν μεγάλοι, διὰ τοῦτο κατεπάτησε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνηλίκου και ἐγένινεν αὐτὸς βασιλεὺς (359). Διὰ νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐξώντωσεν ὅλους τοὺς ἀνταπαιτητὰς τοῦ θρόνου του. Ἀμέσως κατόπιν ἐπέδοθη εἰς τὴν αὐξησιν και ὀργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν του δυνάμεων.

**Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.** Ὁ Φίλιππος ὑπεχρέωσεν ὅλους τοὺς ὑπηκόους του νὰ ἐκτελοῦν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ἐφήρμοσε δηλαδή τὴν ὑποχρεωτικὴν στρατολογίαν. Κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ μὲ νέας στρατιωτικὰς μεθόδους. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο εἶχε πολῦτιμον ὁδηγὸν τὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβε πλησίον τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὰς Θήβας.

Πρὸ τοῦ Φιλίππου ὁ πεζικὸς στρατὸς τῆς Μακεδονίας ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀτελῶς ὡπλισμένους πελταστὰς. Ὁ Φίλιππος ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς

δευτερεύουσιν θέσιν εἰς τὸν στρατόν. Κύριον σῶμα τοῦ πεζικοῦ κατέστησε τὴν περίφημον μακεδονικὴν φάλαγγα, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησε καὶ ἐξώπλισεν ὁ ἴδιος. Οἱ φαλαγγῖται, οἱ πεζέταιροι, ὅπως ἐλέγοντο, ἦσαν Μακεδόνες ὀπλίται μὲ σπουδαιότερον ὄπλον ἀμυντικὸν καὶ ἐπιθετικὸν τὴν σάρισαν, ἣ ὁποία ἦτο μακρότατον δόρυ μήκους ἕξ μέτρων. Περετάσσοντο εἰς δέκα ἕξ πυκνὰς γραμμάς. Βοηθητικὰ σώ-



Μακεδῶν Ἴππεύς. (Παράστασις ἐπὶ νομίσματος τοῦ 5ου αἰῶνος).

ματα τοῦ πεζικοῦ ἦσαν οἱ πελτασταί, οἱ ἀκοντισταί καὶ οἱ τοξόται. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς προήρχοντο ἀπὸ τοὺς περίξ βαρβάρους. Καὶ οἱ μὲν πελτασταί προορισμὸν εἶχον νὰ ἀσφαλίζουν τὰ πλευρὰ τῆς φάλαγγος, οἱ δὲ ἀκοντισταί καὶ οἱ τοξόται νὰ προπορεύονται ὡς ἐμπροσθοφυλακή. Τὸ ἵππικόν, ἄριστον ἀνέκαθεν, διετήρησε τὴν σπουδαίαν θέσιν του εἰς τὴν νέαν ὀργανώσιν τοῦ στρατεύματος. Οἱ ἵππεῖς ἔφερον περικεφαλαίαν, θώρακα, ξίφος καὶ βραχεῖαν λόγχην, τὸ λεγόμενον ζυστόν. Προήρχοντο ἀπὸ τὰς εὐπόρους τάξεις τῶν γαιοκτημόνων καὶ ὠνομάζοντο ἑταῖροι.

Ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν εἰς ὅλον τὸν στρατὸν τὴν σιδηρᾶν πειθαρχίαν καὶ τὸν ἐφωδίασε μὲ πλῆθος πολεμικῶν μηχανῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἰσχυρότατος στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς, μὲ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἄλλος προηγούμενος ἢ σύγχρονος ἠδύνατο νὰ παραβληθῆ.

**ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ.** Ὁ Φίλιππος ἀφοῦ ἀπῆλλαξε τὴν χώραν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γειτόνων, ἐστράφη πρὸς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας διὰ νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ νὰ τὸ ἀσφαλίσῃ ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐκυρίευσε τὴν Ἀμφίπολιν, παλαιὰν ἀποικίαν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος, ἔπειτα δὲ τὴν Πύδναν ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ ( 357 ).

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὴν χώραν, ἣ ὁποία ἐκτείνεται ὑπὸ τὸ Πάγγαιον ὄρος. Ἐκεῖ ὑπῆρχε παλαιὰ πόλις, αἱ Κρηνίδες, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος μετωνόμασε Φιλίππους. Μὲ

τά εισοδήματα τῶν χρυσοφόρων μεταλλείων τοῦ Παγγαίου κατεσκεύασε στόλον διὰ τοῦ ὁποίου ἠπείλει νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντον καὶ τὸν Βόσπορον.

Παραλλήλως μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτὰς διεξήγαγε πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ὅπου ἐκυρίευσεν τὴν Ποτειδαίαν ( 356 ), τὴν ὁποίαν παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν των. Ἡ Ὀλυνθος τότε ἦτο ἰσχυροτάτη πόλις ὡς κέντρον καὶ μητρόπολις τῆς ὁμοσπονδίας πολλῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς.

**Ο ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ.** Μετὰ τὴν μάχην τῆς Μαντινείας αἱ Ἀθῆναι παρέμειναν ἡ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος, διότι εἶχον τὴν ναυτικὴν ἡγεμονίαν καὶ προΐσταντο πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν συμμάχων. Μεταξὺ αὐτῶν ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, αἱ παράλιοι πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ ἰδίως τὸ Βυζάντιον κατεῖχον πρωτεύουσαν θέσιν.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀντὶ νὰ στρατεύωνται οἱ ἴδιοι ἐχρησιμοποιοῦν ξένους μισθοφόρους, οἱ ὅποιοι κατεπίεζον τοὺς συμμάχους. Ἐξ ἄλλου κατέλαβον πολλὰ κτήματα εἰς τὴν Σάμον καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ τὰ ἔδωκαν εἰς Ἀθηναίους κληροῦχος. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς τὸ 358 π.Χ. ἀπὸ τοὺς συμμάχους οἱ Χίοι, οἱ Κῶοι, οἱ Ρόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἤρχισε πόλεμος μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη κατὰ θάλασσαν ἐπὶ ὀλόκληρον τριετίαν ( 358 - 355 π.Χ. ). Αἱ ἀπώλεια τῶν Ἀθηναίων ἦσαν σημαντικά. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν νὰ τερματίσουν τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποστατῶν. Ὁ τριετής αὐτὸς πόλεμος ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν συμμαχικὸς πόλεμος καὶ ἐπέφερε τὴν ὀριστικὴν διάλυσιν τῆς δευτέρας ναυτικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων.

**ΠΡΩΤΗ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΟΤΙΟΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΟΛΥΝΘΟΥ.** Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου ἄλλος ἐμφύλιος πόλεμος ἐξερράγη εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος.

Οἱ Θηβαῖοι, ὅταν οἱ Φωκεῖς ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη ἀνήκοντα εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, κατήγγειλαν τὴν βέβηλον πράξιν των εἰς

τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον τοὺς κατεδίκασεν εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων. Ἄλλ' οἱ Φωκεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ καταβάλουν τὸ ὑπέρογκον αὐτὸ ποσόν. Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἐκήρυξε τότε ἱερὸν πόλεμον κατὰ τῶν Φωκέων (355 π.Χ.), τὸν ὁποῖον ἀνέλαβον νὰ διεξαγάγουν ὑπὲρ τοῦ μαντείου οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ. Οἱ Φωκεῖς ὄχι μόνον ἠμύνθησαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ δευτέρον ἔτος τοῦ πολέμου εἰσέβαλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ὀνόμαρχον.

Ὁ Φίλιππος, ἐπωφεληθεὶς ἐκ προσκλήσεως εἰς βοήθειαν τῶν εὐγενῶν τῆς Θεσσαλίας, ἐξεδίωξε τοὺς Φωκεῖς καὶ κατέλαβε τὰς Παγασὰς καὶ τὴν χερσόνησον τῆς Μαγνησίας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Ἡναγκάσθη ὁμως νὰ ἀποσυρθῆ, διότι δὲν ἤθελε νὰ συγκρουσθῆ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει τὸ στενόν. Μὲ τὴν ἐστρατείαν του αὐτὴν ὁ Φίλιππος ἔγινε κύριος ὀλοκλήρου τῆς Θεσσαλίας.

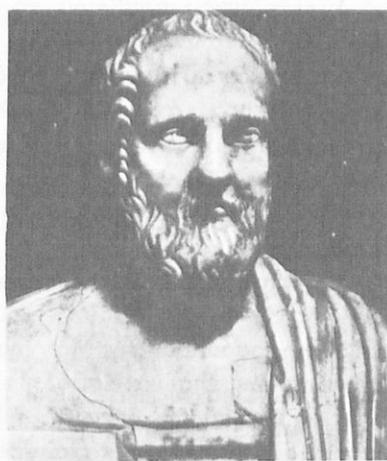
Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Φίλιππος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Προποντίδος. Κατόπι ἐστράφη κατὰ τῆς Ὀλύμπου. Τὸ 349 π.Χ. ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ὀλυθίων, οἱ ὁποῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀδράνεια καὶ ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς μόνον μικρὰν μισθοφορικὴν δύναμιν. Ματαίως ὁ πολιτικὸς καὶ ρήτωρ Δημοσθένης διὰ τῶν περιφήμων Ὀλυθιακῶν του λόγων συνέστησε νὰ στείλουν γενναίαν βοήθειαν. Ἡ Ὀλυθιος, ἀντέστη γενναίως μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 348 π.Χ., ὅτε ὑπέκυψε διὰ προδοσίας καὶ κατεσκάφη ἐκ θεμελίων ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. Τότε ὀλόκληρος ἡ Χαλκιδικὴ προσηρτήθη εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος.

352 π. Χ.

**ΦΙΛΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ.** Αἱ Ἀθηναὶ παρά τὴν διάλυσιν τῆς δευτέρας ἀθηναϊκῆς συμμαχίας ἦσαν ἀκόμη ὑπολογίσιμος δύναμις. Εἰς οἰανδήποτε στιγμήν ἠδύναντο νὰ παρατάξουν ἰσχυρότατον στόλον μὲ τὸν ὁποῖον ἐκυριάρχουν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ἄλλ' εἰς τοὺς Ἀθηναίους τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τὰ ἰδανικὰ τῶν προγόνων τῶν δὲν προεκάλουν τὴν παλαιὰν συγκίνησιν. Μόνον μερικοὶ μορφωμένοι καὶ φιλοπάτριδες ὠνειρεύθησαν νὰ ἀνυψώσουν τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν παλαιὰν δόξαν. Ἄλλ' ὁ πόθος τῶν ἤτο ἀνεκπλήρωτος.



Δημοσθένης.



Ίσοκράτης.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς ἄνδρας αὐτοὺς ἦτο ὁ Δημοσθένης, μέγας πολιτικός καὶ ρήτωρ. Ὄταν ἀντελήφθη, ὅτι ὁ Φίλιππος θὰ ἐκυριάρχει εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα, προσεπάθησε μὲ τοὺς ρητορικούς του λόγους νὰ φιλοτιμήσῃ τοὺς συμπολίτας του νὰ ἐξεγερθοῦν κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἐγίνε λοιπὸν ὁ ἐπισημότερος ἐκπρόσωπος τοῦ ἀντιμακεδονικοῦ κόμματος εἰς τὰς Ἀθήνας. Μὲ τὴν ἀγνήν φιλοπατρίαν του ἔμεινε προσκεκολλημένος εἰς τὴν παλαιὰν ἰδέαν περὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατανοήσῃ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολήν. Διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ του οὔτε τὴν πατρίδα του οὔτε τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ὠφέλησεν. Ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους ἦτο ὁ ρήτωρ καὶ πολιτικός Αἰσχίνης. Αὐτὸς ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ φιλομακεδονικοῦ κόμματος, τῶν φιλιππιζόντων, ὅπως ἐλέγοντο.

Τότε ὅμως εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἄνδρες μεγάλης ἀξίας, οἱ ὅποιοι ἐπίστευον ὅτι μόνον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν νέαν καὶ ρωμαλέαν ἑλληνικὴν δύναμιν τοῦ βορρᾶ ἠδύνατο νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν διαρκῆ ἀλληλοσπαραγμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν θρίαμβον ἠνωμένου. Τοιοῦτοι ἄνδρες ἦσαν ὁ ρήτωρ Ἰσοκράτης καὶ ὁ στρατηγὸς Φωκίων.

**ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΦΩΚΙΔΟΣ. ΝΕΑ ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΟΤΙΟΝ ΕΛΛΑΔΑ.** Οί Θηβαίοι ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον ἱερὸν πόλεμον ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ εἰρηνεύσουν. Ἔστειλαν λοιπὸν πρεσβείαν ὑπὸ τὸν Φιλοκράτην εἰς τὸν Φίλιππον, διὰ νὰ διαπραγματευθῆ τὴν εἰρήνην. Μεταξὺ τῶν πρέσβων ἦσαν ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης. Μετὰ μακρὰς συνηνοήσεις οἱ δύο ἀντίπαλοι συνῆψαν εἰρήνην διὰ τῆς ὁποίας διετήρουν τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα κατεῖχον μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Φιλοκράτειος εἰρήνη.

346 π. Χ.

Ἔπειτα ὁ Φίλιππος διῆλθε τὰς Θερμοπύλας καὶ κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὴν Φωκίδα. Ἀμέσως συνεκάλεσε τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον κατ' ἔμπνευσίν του ἀπεφάσισε τὰ ἑξῆς : α ) νὰ κατασκαφοῦν αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος καὶ νὰ διασκορπισθοῦν οἱ κάτοικοι· εἰς κόμας· β ) νὰ ἀποδοθοῦν οἱ θησαυροὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς μὲ ἐτησίαις δόσεις ἐκ 50 τάλαντων· γ ) νὰ δοθοῦν εἰς τὸν Φίλιππον αἱ δύο ψῆφοι τῶν Φωκέων εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καὶ ἡ προεδρία τῶν πυθικῶν ἀγώνων.

Ὁ Φίλιππος κατόπιν ἐστράφη πρὸς τὴν Θράκην διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατὰκτησίν της. Τότε ἔκτισεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴμου τὴν Φιλιππούπολιν (342) καὶ κατέλαβε τὰ παραλίους πόλεις Ἀπολλωνίαν καὶ Ὀδησσόν. Κατόπιν ἐπολιόρκησε τὰς πόλεις Πέρινθον καὶ Βυζάντιον, τὰς ὁποίας ὁμως δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ χάρις εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου.

Ἐν τῷ μεταξὺ νέος ἱερὸς πόλεμος ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλά-



Αἰσχίνης.



‘Ο Λέων τῆς Χαιρωνείας.

τάς Ἀθήνας. ‘Ο Δημοσθένης μὲ λόγον γεμᾶτον ἀπὸ φιλοπατρίαν συνέστησεν εἰς τοὺς περιφόβους Ἀθηναίους νὰ συμμαχήσουν μὲ τοὺς Θηβαίους πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τὸν ἴδιον εἰς τὰς Θήβας καὶ δι’ ἐνεργειῶν του συνωμολογήθη ἡ συμμαχία.

‘Ο συμμαχικὸς στρατὸς τῶν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων συνεκεντρώθη εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χαιρωνείας. Ἐκλεκτὸν τμῆμα τοῦ στρατοῦ τῶν Θηβαίων ἀπετέλει ὁ ἱερὸς λόχος. Μετ’ ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ Φίλιππος μὲ 30.000 πεζοὺς καὶ 2.000 ἵππεῖς. Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο ἰσοπάλων στρατῶν ὑπῆρξε φοβερά. Θηβαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι ἠγωνίσθησαν μὲ φλογερὸν πάθος διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Οἱ 300 ἰδίως

**338 π. Χ.**

Θηβαῖοι ἱερολοχίται ἐπάλαισαν ὡς μυθικοὶ ἥρωες καὶ ἔπεσαν μέχρις ἐνός. Ἄλλ’ ἡ ἀνωτέρα στρατηγικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ Φιλίππου ὑπερίσχυσε καὶ

ὁ μακεδονικὸς στρατὸς συνέτριψε τὰς δυνάμεις τῶν δύο πόλεων. Κατὰ

δος. Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν εἰς πρόσσιμον τοὺς κατοίκους τῆς Ἀμφίσσης, διότι ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη τοῦ δελφικοῦ μαντείου. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Ἀμφισσεῖς ἤρνούντο νὰ πληρώσουν, οἱ ἀμφικτίονες ἀνέθεσαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ τοὺς τιμωρήσῃ. Ὁ Φίλιππος κατῆλθεν ἐσπευσμένως πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φωκίδα. Καὶ μικρὸν μὲν μέρος τοῦ στρατοῦ του ἐκυρίευσεν καὶ κατέστρεψε τὴν Ἀμφίσσαν, αὐτὸς δὲ μὲ τὸ μεγαλύτερον τμῆμα κατέλαβε τὴν Ἐλάτεια καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔγινε κύριος τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν.

**Ἡ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑΣ.** Ἡ εἶδησις περὶ τῆς καταλήψεως τῆς Ἐλατείας προεκάλεσε κατάπληξιν εἰς

τὴν μάχην ἐφρονεύθησαν 1.000 Ἀθηναῖοι καὶ 2.000 ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ Θηβαῖοι εἶχον πολὺ μεγαλύτερας ἀπωλείας.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἔδειξε μεγάλην ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἀπολύσας τοὺς αἰχμαλώτους των. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐδείχθη σκληρός. Ἐπανάφερε τοὺς ἐξοριστοὺς φίλους του καὶ ἐθανάτωσε τοὺς κυριωτέρους ἐκ τῶν ἀντιπάλων του. Ἐπὶ πλεόν διέλυσε τὴν βοιωτικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ εἰς τὴν Καδμείαν ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουράν. Οἱ Θηβαῖοι, ὅταν βραδύτερον ἀποκατεστάθη ἡ ἡρεμία εἰς τὴν χώραν, ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν νεκρῶν των κenoτάφιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἐτοποθέτησαν μαρμάρινον λέοντα, τὸν λεγόμενον λέοντα τῆς Χαιρωνείας.

Ἡ νίκη τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Χαιρώνειαν ἀποτελεῖ τὴν ἀφελήριαν μιᾶς νέας μεγάλης ἱστορικῆς περιόδου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Κατ' αὐτὴν πρωταγωνιστεῖ ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς, ὁ ὁποῖος προσέδωσε νέαν δόξαν καὶ λάμπην εἰς ὀλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

**ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΤΗ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ.** Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν νίκην τῆς Χαιρωνείας κατέλαβε τὴν Χαλκίδα, ἐγκατέστησε φρουράν εἰς τὴν Κόρινθον, συνῆψε συνθήκας μὲ τοὺς Ἀρκάδας, Μεσσηνίους καὶ Ἡλείους καὶ περιώρισε τὴν ἀπομεμονωμένην Σπάρτην εἰς τὰ παλαιὰ λακωνικὰ σύνορα. Γενικῶς ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξεν ἐπιεικῆς, διότι σκοπὸς του ἦτο νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις διὰ τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἐσχεδίαζε κατὰ τῶν Περσῶν.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κόρινθον συνέδριον ἀντιπροσώπων ὄλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ἡ σπουδαιότερα ἀπόφασις τοῦ συνεδρίου ἦτο ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Φιλίππου ὡς ἀρχιστρατήγου εἰς τὸν ἀποφασισθέντα πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν.

Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ συνεδρίου ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ἐκστρατείαν. Ὅπως ἦτο μάλιστα ἀποφασιστικὸς τὴν ἀνοιξιν τοῦ 336 π.Χ. ἔστειλεν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν τοὺς στρατηγούς Παρμενίωνα, Ἀμύνταν καὶ Ἄτταλον μὲ στρατὸν διὰ νὰ προελιάνουν τὸν δρόμον. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν ἐδολοφονήθη διὰ λόγους προσωπικοῦς ἀπὸ ἑνα ἀξιωματικόν, ἐνῶ ἐτέλει τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς

**336 π.Χ.**

του. Ήτο δὲ τότε μόλις 47 ἐτῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξε βασιλεία τὸν νεαρὸν υἱὸν του Ἀλέξανδρον.

**Ἡ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ.** Οἱ διαρκεῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι τῶν πόλεων τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ἐξήντησαν τὰς δυνάμεις των καὶ προητοίμασαν τὴν εὐκολὴν ἐπικράτησιν τῶν Μακεδόνων. Οἱ Μακεδόνες, νεαρὰ ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης ὁρμῆς καὶ ζωτικότητος, ἐπέτυχον νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἐπικράτησις των ὑπῆρξε πολλαπλῶς ὠφέλιμος διὰ τὸν ἑλληνισμὸν.

Ἐν πρώτοις ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔθνους ἐτέθη λαὸς ἑλληνικός, ἀκμαῖος, μὲ ἀρχηγὸν ἰκανώτατον καὶ δραστήριον. Μόνον τοιοῦτος ἀνὴρ ἦτο δυνατὸν νὰ δώσῃ νέαν δόξαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς ἀπέβλεπεν ἡ προσπάθεια τοῦ Φιλίππου νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ μεγαλύτερον ὅμως ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὁ Φίλιππος εἶναι, ὅτι ἐσταμάτησε τοὺς καταστρεπτικούς ἐμφυλίους πολέμους μεταξύ των, οἱ ὅποιοι θὰ κατέληγον εἰς τὸν ὀριστικὸν ἀφανισμὸν τῆς φυλῆς. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ ἔνωσις ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνισμοῦ μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς Μακεδόνας ὠφέλησε καὶ ἐδόξασε τὴν Ἑλλάδα.

## Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

### ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

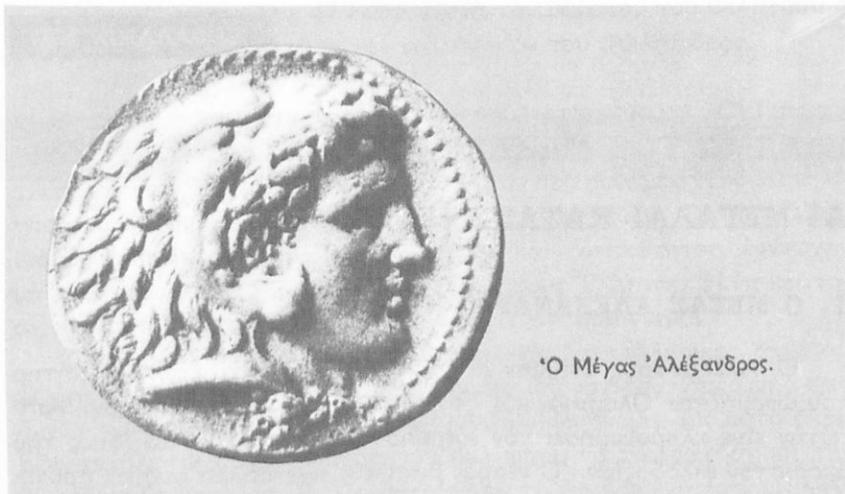
#### 1. Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον μόλις 20 ἐτῶν. Ἡ μήτηρ του ὠνομάζετο Ὀλυμπιάς καὶ ἦτο κόρη βασιλέως τῆς Ἡπείρου. Ἀπὸ αὐτὴν εἶχε κληρονομήσει τὸν εὐερέθιστον χαρακτήρα καὶ ἰδίως τὴν ἀκόρεστον φιλοδοξίαν. Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς εἶχε πολλὰ φυσικὰ προτερήματα. Ἦτο εἰλικρινής, ἐργατικός, φιλομαθὴς μὲ ὀξείαν ἀντίληψιν καὶ δυνατὸν νοῦν. Ἠγάπα πολὺ τὰ στρατιωτικά, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ του. Ἡ τόλμη καὶ ἡ ἀφοβία του ἦσαν μοναδικαί. Εἰς ἡλικίαν 12 μόλις ἐτῶν κατώρθωσε νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον θεσσαλικὸν ἵππον Βουκεφάλαν, τὸν ὅποιον οὐτὲ ὁ πατὴρ του οὐτὲ ἄλλος κανεὶς ἐκ τῶν αὐλικῶν εἶχε δυνηθῆ νὰ ἱππεύσῃ. Ἠγάπα τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν. Ἰδίως ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ διηγείρεν εἰς αὐτὸν μέγαν ἐνθουσιασμόν.

Ἀλλὰ καὶ τὰ σωματικὰ χαρίσματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν μοναδικά. Εἰς τὸ εὐρωστον καὶ ὑψηλὸν σῶμά του ἐστηρίζετο ὠραιότατη κεφαλὴ μὲ πλουσίαν βοστρυχωτὴν κόμην. Εἶχε πρόσωπον ἄρρενωπὸν μὲ ὑγροὺς καὶ ἀκτινοβόλους ὀφθαλμούς, οἱ ὅποιοι ἐφάνερον τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸν συναισθηματικὸν χαρακτήρα του.

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο 13 ἐτῶν, ὁ πατὴρ του ἐκάλεσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὸν μέγαν Μακεδόνα φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, εἰς τὸν ὅποιον ἀνέθεσε τὴν μόρφωσιν τοῦ υἱοῦ του. Ὁ Ἀλέξανδρος τόσῃν ἀφοσίωσιν καὶ σεβασμῶν ἠσθάνετο πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ὥστε ἔλεγε συχνά : « εἰς μὲν τὸν πατέρα μου ὀφείλω τὸ ζῆν, εἰς δὲ τὸν διδάσκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν ». Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰργάσθη μὲ ἐπιμονὴν διὰ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ ἀγάπην εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς μεγάλας καὶ εὐγενεῖς πράξεις.

Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς ὁ Ἀλέξανδρος ἠγάπησεν ἰδιαιτέρως τὸν Ὀμηρον, διότι ἐθαύμαζε τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος καὶ πρὸ πάντων τὸν



Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος.

Ἀχιλλέα, μὲ τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ ἐξομοιωθῆ. Εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας ἔφερε μαζί του τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

**ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ.** Ὁ Ἀλέξανδρος ὄταν ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς σοβαρὰς δυσκολίας. Οἱ νότιοι Ἕλληνες, μόλις ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἐπανάστασιν. Οἱ ὑποτεταγμένοι ἐπίσης βάρβαροι ἐκινουῦντο διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ὑπῆρχον οἱ ἀνταπαιτηταὶ τοῦ θρόνου. Ἄλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς μὲ κεραυνοβόλον ταχύτητα ἠνάγκασεν ὅλους νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὴν θέλησίν του.

Κατὰ πρῶτον ἐστράφη ὁ Ἀλέξανδρος ἐναντίον τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου. Ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀφοῦ ἐστερέωσε τὴν ἀρχὴν του διηυθύνθη πρὸς νότον μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου. Ἐκεῖ συνεκάλεσε πανελλήνιον συνέδριον, ὅπως ἄλλοτε ὁ πατὴρ του. Ὅλαι αἱ πόλεις ἐκτὸς τῆς Σπάρτης ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὁποῖον ὁμοφώνως ἀνεκήρυξε τὸν Ἀλέξανδρον ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπολέμει ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως διεδόθη εἰς τὴν Ἑλ-

λάδα ή ψευδής φήμη ότι έφονεύθη. Άμέσως τότε οί Θηβαίοι έπανεστάτησαν και έπολιόρκησαν τήν μακεδονικήν φρουράν εις τήν Καδμείαν. Ο Άλέξανδρος μόλις έπληροφόρηθη τήν έπανάστασιν τών Θηβαίων, έφθασε με καταπληκτικήν ταχύτητα εις τας Θήβας. Με όρμητικήν επίθεσιν κατά τής πόλεως τήν έκυρίευσεν ( 335 ). "Εξ χιλιάδες Θηβαίοι έφονεύθησαν, οί δε υπόλοιποι, έπωλήθησαν ως δουλοι έξαιρέσει τών ιερέων, τών άπογόνων του ποιητου Πινδάρου και εκείνων, οί όποιοι ειχον άντιταχθῆ εις τήν άποστασίαν. Ολόκληρος ή πόλις κατεσκάφη πλην τής Καδμείας, τών ναών και τής οικίας του Πινδάρου. Έκτός τών Θηβαίων και οί Άθηναίοι ειχον δείξει έπαναστατικάς διαθέσεις.

Ο Άλέξανδρος, καιτοι έλαβε γνώσιν τών έπαναστατικών σχεδίων τών Άθηνών, έσεβάσθη τήν πόλιν δια τó ένδοξον παρελθόν της. Κατόπιν ηλθεν εις τόν Ισθμόν, όπου άντιπρόσωποι από όλην τήν Ελλάδα τον διεβεβαίωσαν δια τήν πίστιν και άφοσίωσιν των εις τó πρόσωπόν του. Άφου καθώρισε τήν στρατιωτικήν δύναμιν, τήν όποίαν εκάστη πόλις υπεχρεούτο να έτοιμάση δι' αυτόν μέχρι τής προσεχοϋς άνοιξεως, επέστρεψεν εις τήν Μακεδονίαν. Έκει ηρχισε να έτοιμάζη δραστηρίως τήν μεγάλην εκστρατείαν κατά τών Περσών. Ήτο βέβαιος ότι έντός όλίγου θα διέλυε τήν άλλοτε τρομεράν περσικήν αυτοκρατορίαν.

## **2. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ**

**ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ. Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΓΡΑΝΙΚΟΥ.** Τήν άνοιξιν του 334 π.Χ. ο Άλέξανδρος, άφου άφησεν εις Μακεδονίαν έπίτροπον τόν Άντίπατρον, ξεκίνησεν από τήν Πέλλαν με 30.000 πεζούς και 5.000 ίππεις. Άξιόλογον τμήμα του πεζικού άπετέλουν οί σύμμαχοι από τήν νότιον Ελλάδα. Οί σπουδαιότεροι στρατηγοί του ησαν ο Παρμενίων, ο Φιλώτας, ο Κράτερος, ο Κλείτος και ο άγαπητότατος εις αυτόν Ηφαισίων. Ο Άλέξανδρος ήκολούθησε τήν θρακικήν παραλίαν. Άφου διέβη τόν Έλλησποντον διηυθύνθη εις τήν Τροίαν και έτέλεσεν άγώνας εις τόν τάφον του Άχιλλέως, τόν όποιον ειχεν ως πρότυπον εις όλην του τήν ζωήν.

Βασιλεύς τοῦ περσικοῦ κράτους ἦτο τότε ὁ Δαρεῖος Γ΄ ὁ Κοδομανός ( 336 - 330 π.Χ.). Κατὰ διαταγὴν του οἱ σατράπαι μὲ δύναμιν 20.000 Περσῶν καὶ ἴσον ἀριθμὸν Ἑλλήνων μισθοφόρων παρατάχθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ ἀναμένοντες τὸν Ἀλέξανδρον ( Μάϊος 334 π.Χ.). Δὲν ἤκουσαν τὴν συμβουλὴν τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων Ροδίου Μέμνωνος νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἐρημοῦντες τὴν χώραν καί, ἀφοῦ φέρουν εἰς δύσκολον θέσιν τὸν εἰσβολέα ἀπὸ ἑλλειψιν τροφῶν, νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον του.

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπληροφορήθη τὴν συγκέντρωσιν τῶν περσικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Γρανικὸν ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν των. Μετὰ τὴν παράταξιν τοῦ στρατοῦ ὁ ἴδιος ἠγούμενος τοῦ ἵππικοῦ ρίπτεται εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ὀρμᾶ ἐναντίον των. Ὁ ἥρωισμὸς τῶν Μακεδόνων γιγαντῶνεται καὶ ὅλοι μαζὶ ἐξέρχονται ἀσυγκράτητοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ, ὁπότε συνάπτεται σφοδρὸς ἀγών. Ὁ Ἀλέξανδρος μάχεται μετὰ τῶν πρώτων καὶ κινδυνεύει νὰ φονευθῆ. Ὁ Πέρσης

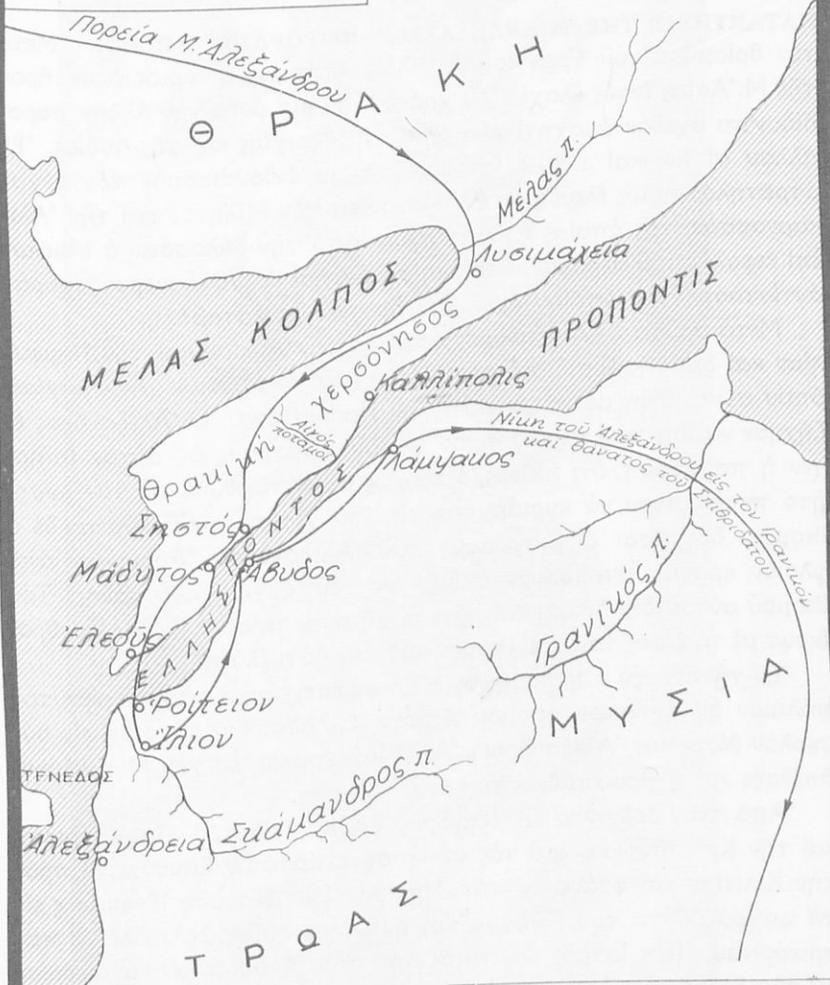
### 334 π. Χ.

στρατηγὸς Σπιθριδάτης ἐτοιμάζεται νὰ τὸν κτυπήσῃ ἐκ τῶν ὀπισθεν, ἀλλ' ὁ Κλεῖτος μὲ τὴν σπάθην τοῦ ἀποκόπτει τὸν βραχίονα καὶ σώζει τὸν Ἀλέξανδρον. Τέλος οἱ Πέρσαι μετὰ φονικώτατον ἀγῶνα τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Περσῶν ἦσαν μεγάλαι. Δύο χιλιάδες πεντακόσιοι ἐφονεύθησαν καὶ ἀρκετοὶ ἐκ τῶν στρατηγῶν των. Ἡ τύχη ἐπίσης τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπῆρξεν ἀξιοθρήνητος. Ὅσοι ἐσώθησαν ἐστάλησαν δέσμιοι εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν, « ὅτι Ἕλληνες ὄντες, ἐναντίον τῆ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο » ( Ἀρριανός ).

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ἀλέξανδρος ἔθαψε μὲ μεγάλας τιμὰς τοὺς νεκροὺς του, ἐν ὄλῳ 34 κατὰ τὸν Πλούταρχον. Πιστὸς εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν διέταξε νὰ θάψουν ἐπίσης καὶ τοὺς νεκροὺς Ἕλληνας μισθοφόρους. Ἐφρόντισεν ὁμοίως καὶ διὰ τὴν ταφὴν τῶν Περσῶν στρατηγῶν. Εὐθύς κατόπιν ἔστειλεν εἰς Ἀθήνας 300 ἀσπίδας ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ τὰς ἀφιερῶσουν εἰς τὸν Παρθενῶνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν « Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων ». Ἐπάνω εἰς τὸ ἐπιστύλιον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς

# ΕΛΛΗΣΠΟΝΤΟΣ



ΠΟΡΕΙΑ  
ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ  
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ  
ΠΟΤΑΜΟΥ ΓΡΑΝΙΚΟΥ

τοῦ Παρθενῶνος διακρίνονται μέχρι σήμερον τὰ σημεῖα τῶν ἤλων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκρεμάσθησαν τὰ περσικὰ λάφυρα.

**ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ. Ο ΓΟΡΔΙΟΣ ΔΕΣΜΟΣ.** Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Γρανικοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος ὀλοκλήρου τῆς Μ. Ἀσίας ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην παραδίδονται σχεδὸν ἀμαχητὶ αἱ πόλεις τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Λυδίας. Ἐξ ἄλλου αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ὑποδέχονται μὲ ἐνθουσιασμόν τὸν μέγαν στρατηλάτην ὡς ἐλευθερωτὴν. Μόνον εἰς τὴν Μίλητον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν, τὰς ὁποίας ἐπροστάτευεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὁ Μέμνων ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ περσικοῦ στόλου, συνήνητησεν ὁ Ἀλέξανδρος ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν ὁμως δὲν ἤργησε νὰ καταβάλλῃ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέταξε τὴν Λυκίαν καὶ τὴν Παμφυλίαν καὶ διὰ τῆς Πισιδίας ἐπροχώρησεν εἰς τὸ Γόρδιον τῆς Φρυγίας, ὅπου συνητήθη μὲ τὸν στρατηγὸν Παρμενίωνα. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν περιλάλητον γόρδιον δεσμόν. Δι' αὐτὸν ὑπήρχεν ἡ παράδοσις, ὅτι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ κατῶρθωνε νὰ τὸν λύσῃ, ἦτο πεπρωμένον νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. «Ἀπετελεῖτο δὲ ὁ δεσμός, διηγεῖται ὁ βιογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρριανός, ἀπὸ φλοιὸν κраниῶς στριμμένον ἐπάνω εἰς τὸν ζυγὸν βοῖδαμάξης. Τοῦ δεσμοῦ αὐτοῦ δὲν διεκρίνετο οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος». Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκοψε μὲ τὸ ξίφος του τὸν δεσμόν καὶ εἶπεν ὅτι ἐλύθη.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ στρατηγὸς Μέμνων ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον δι' ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ φέρῃ εἰς δύσκολον θέσιν τὸν Ἀλέξανδρον. Ἄλλ' ἐνῶ ἐπολιόρκει τὴν Μυτιλήνην, ἀπέθανε καὶ ἡ προσπάθειά του ἐγκατελείφθη.

Ἀπὸ τὸ Γόρδιον ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει εἰς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὰς ὑποτάσσει. Κατόπιν διευθύνεται πρὸς τὴν Κιλικίαν καὶ φθάνει εἰς τὴν Ταρσόν. Ἐκεῖ ἐλούσθη ἰδρωμένος εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κύδνου καὶ ἠσθένησε σοβαρῶς. Ἄλλ' ὁ πατρικὸς του φίλος ἰατρὸς Φίλιππος ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν κατῶρθωσε νὰ τὸν διασώσῃ.

**Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΙΣΣΟΥ.** Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ αὐτοπροσώπως τὸν Ἀλέξανδρον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνεκέντρωσε μεγάλας δυνάμεις ἐκ 400.000 πεζῶν



Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ. (Ψηφιδωτὸν τῆς Πομπηίας)

ΤΥΡΟΣ

ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ

ΤΥΡΟΣ

Σάδωκος Λιμνών

Αιγυπτιακή Λιμνή

Έργον Μ. Αλεξάνδρου

Συμμετρική Πύλη

Παλαιά παραλία

Ὁδὸς πρὸς Σιδῶνα

Ὁδὸς πρὸς Σιδῶνα

Ὁδὸς πρὸς Δαμασκὸν

Ι

Κ

Ι

Ν

Ι

Φ

Υψρανωγείον

Ὁδὸς πρὸς Ἄλυπν

Πηγὴ

καὶ 10.000 ἰππέων. Ἐπειδὴ δὲ ἐφαντάζετο, ὅτι ὁ στρατός του ἦτο ἀκατανίκητος, κατέβη ἀπὸ τὰς ἀνοικτὰς πεδιάδας τῆς Βαβυλωνίας, ὅπου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ ἀνέτως τὰς δυνάμεις του, εἰς τὰς στενοπορίας τῆς Κιλικίας.

Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν τὸν Νοέμβριον τοῦ 333 π.Χ. εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς Ἴσσοῦ. Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ διέρρηξε τὴν ἐχθρικὴν μᾶζαν, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸ ἰππικὸν ἐπετίθετο κατὰ τοῦ πλευροῦ τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Ὁ περσικὸς στρατὸς διελύθη πανικόβλητος καὶ ὁ Δαρεῖος ἔφυγεν ἔντρομος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ἐγκαταλείψας καὶ αὐτὴν τὴν οἰκογένειάν του. Ἡ μήτηρ, ἡ σύζυγός του, αἱ δύο νεαρὰ θυγατέρες του, ἀμέτρητοι θησαυροὶ καὶ ἄλλα πολύτιμα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν ἀτυχήσασαν οἰκογένειαν τοῦ ἡττημένου ὑπῆρξεν ἀληθῶς βασιλική. Ἀνηγγειλεν εἰς αὐτὴν ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῆ, τὴν παρηγόρησε καὶ διέταξε νὰ ἀποδίδωνται εἰς τὴν σύζυγον τοῦ Δαρείου βασιλικὰ τιμαί.

**333 π. Χ.**

**ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΦΟΙΝΙΚΗΣ, ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΑΙΓΥΠΤΟΥ.** Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν συνέχισε μετὰ τὴν νίκην τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, ἀλλ' ἐβάδισε νοτιώτερον πρὸς τὴν Φοινίκην, ἡ ὁποία ἦτο ἡ κυρία βᾶσις τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ. Αἱ φοινικικαὶ πόλεις παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν καὶ τὰ φοινικικά, κυπριακὰ καὶ ροδιακὰ πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στόλος, προσεχώρησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Περσῶν ἐξεμηδενίσθη, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὸν στόλον του, μὲ τὸν ὁποῖον ἐκυριάρχει πλέον καὶ κατὰ θάλασσαν. Μόνον ἡ Τύρος, ἡ « βασιλις τῆς θαλάσσης », ὅπως ἐκολακεύοντο νὰ τὴν ὀνομάζουσιν οἱ κάτοικοί της, ἐνόμιζεν, ὅτι εἶναι ἀσφαλὴς ἐπάνω εἰς τὴν νησιδὰ της καὶ ἠρνήθη νὰ ὑποταχθῆ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἐξηνάγκασεν εἰς παράδοσιν μετὰ ἐπτάμηνον στενὴν πολιορκίαν. Ἡ τιμωρία τῶν Τυρίων ὑπῆρξε σκληρά. Μόνον ἐλάχιστοι, οἱ ὁποῖοι ἐπρόφθασαν νὰ καταφύγουν εἰς τὰ ἱερά, ἐσώθησαν. Οἱ λοιποὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀπρησυχολημένος μὲ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου ὁ Δαρεῖος ἔστειλε πρέσβεις εἰς αὐτὸν μὲ ἐπιστολὴν καὶ τοῦ

προσέφερε 10.000 τάλαντα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς οἰκογενείας του, προσέτι δὲ ὅλην τὴν χώραν πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου καὶ μίαν ἐκ τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον. Εἰς ἀντάλλαγμα ἐζήτηι ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ γίνῃ φίλος καὶ σύμμαχός του. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶπεν εἰς τοὺς πρέσβεις τοῦ Δαρείου νὰ ἀνακοινώσουν εἰς τὸν κύριόν των ὅτι αἱ προτάσεις του δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν δεκταί, διότι ἄλλος εἶναι τῶρα ὁ ἄρχων τῆς Ἀσίας. Ἐάν θέλῃ ὁ Δαρείος τὴν οἰκογένειάν του, ἡμπορεῖ νὰ ἔλθῃ ἀφόβως νὰ τὴν παραλάβῃ ὁ ἴδιος.

Ἀπὸ τὴν Τύρον ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισε πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Παλαιστίνην. Μόνον ἡ παραθαλάσσιος πόλις Γάζα προέβαλεν ἀντίστασιν, ἀλλὰ μετὰ δίμηνον πολιορκίαν ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη.

Ἡ ὑποταγὴ τῆς Παλαιστίνης ἤνοιξεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν δρόμον πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ Αἰγύπτιοι τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν ἀπὸ τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐσεβάσθη τὴν θρησκείαν, τὰς παλαιὰς παραδόσεις καὶ τὰ μνημεῖα των. Τότε ἐκτίσεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου τὴν πρῶτην ἀπὸ τὰς πολλὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐγκατέσπειρεν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς ἀχανοῦς περσικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὀνόμαζον Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ πόλις ἐντὸς μικροῦ χρόνου ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπεσκέφθη τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἀμμωνος εἰς θελεκτικὴν ὄσασιν τῆς Διβύης. Ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τὸν ὠνόμασε παῖδα Διός. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκολακέυθη καὶ ἀπὸ τότε ἐφρόντιζε νὰ ἐμπνέῃ εἰς τοὺς δεισιδαίμονας λαοὺς τῆς Ἀσίας τὴν ἰδέαν αὐτήν, διὰ τὴν εὐκολωτέραν ὑποταγὴν των. Μετὰ παραμονὴν πέντε μηνῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπανῆλθε κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 331 π.Χ. εἰς τὴν Φοινίκην.

**Ἡ ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΓΑΥΓΑΜΗΛΩΝ.** Ὁ Δαρείος μετὰ τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς προτάσεις του, συνήθροισε κολοσσιαίαν στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς σατραπείας. 1.000.000 πεζοί, 40.000 ἵππεις, 200 δρεπανηφόρα ἄρματα, ἀρκετοὶ ἐλέφαντες καὶ κάμηλοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς ἐκτεταμένas πεδιάδας τῆς Ἀσσυρίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὴν Φοινίκην ἐστράφη πρὸς τὸν Εὐφράτην. Ἀφοῦ διέβη ἀνενόχλητος τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα ἐπροχώρησε πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου μὲ 40.000 πεζοῦς

καί 7.000 ἵππεις. Οἱ δύο στρατοὶ συνητηθήσαν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γαυγαμήλων πλησίον τῆς ἄσσυριακῆς πόλεως τῶν Ἄρβηλων ( Σεπτέμβριος 331 ). Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε τρομερά. Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ εἰσέδυσεν εἰς τὴν μάζαν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ὀρμητικὰς καὶ ριψοκινδύνους ἐπιθέσεις τοῦ ἱππικοῦ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ δεξιοῦ τῆς περσικῆς παρατάξεως ἔσπειρε τὸν πανικὸν καὶ τὸν θάνατον εἰς τὰς πολυπληθεῖς τάξεις τῶν ἀντιπάλων. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ μὲ ἀταξίαν καὶ καταδιωκόμενος διελύθη. 300.000 νεκροί, κατὰ τὸν Ἀρριανόν, καὶ ἄλλοι τόσοι αἰχμάλωτοι ὑπῆρξαν αἱ ἀπώλειαι τῶν βαρβάρων. Οἱ Μακεδόνες ἀπώλεσαν μόλις 100 ἄνδρας καὶ 1.000 περίπου ἵππους. Κατὰ τὴν μάχην ἐκινδύνευσε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δαρεῖος. Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων ἔκρινεν ὀριστικῶς τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δαρείου εἶχε διαλυθῆ καὶ ὁ δρόμος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας ἔμεινεν ἀνοικτός. Ἡ ἔνδοξος αὐτοκρατορία τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Καμβύσου εἶχε καταρρεῦσει.

331 π. Χ.

Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην ἡ Βαβυλῶν ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς τοὺς Μακεδόνας. Τὰ Σοῦσα μὲ τοὺς ἀμυθητοὺς βασιλικοὺς θησαυροὺς ἐμμήθησαν τὴν Βαβυλῶνα. Ἐκεῖ εὔρεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὰ καλλιτεχνήματα τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὅποια εἶχε λαφυραγωγῆσει ὁ Ξέρξης. Ἡ Περσέπολις ἐπίσης μὲ τὰ λάμπρὰ ἀνάκτορα τῶν παλαιῶν βασιλέων καὶ αἱ Πασαργάδαι, ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Περσίας, παρεδόθησαν εἰρηνικῶς εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκαυσε τὰ ἀνάκτορα τῆς Περσέπολεως διὰ νὰ ἐκδικηθῆ τὴν πυρπόλησιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Ξέρξην καὶ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ περσικὴ αὐτοκρατορία κατελύθη. Τὸν χειμῶνα διήλθεν εἰς τὴν Περσέπολιν. Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναπαύσῃ τὸ κουρασμένον ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας στράτευμα.

**ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΔΑΡΕΙΟΥ. ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.** Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 330 π.Χ. ὁ Ἀλέξανδρος διευθύνεται εἰς τὴν Μηδίαν πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου. Εἰς τὰ Ἐκβάτανα, πρωτεύουσαν τῆς Μηδίας, μανθάνει ὅτι ὁ Πέρσης βασιλεὺς ἐτράπη πρὸς βορρᾶν. Διὰ ταχείας πορείας τὸν πλησιάζει, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν πληροφορεῖται ὅτι ὁ συγγενὴς τῶν Ἀχαιμενιδῶν σατράπης τῆς Βακτριανῆς ( σήμερον Τουρκεστάν ) Βῆσσοσ κρατεῖ αἰχμάλωτον τὸν

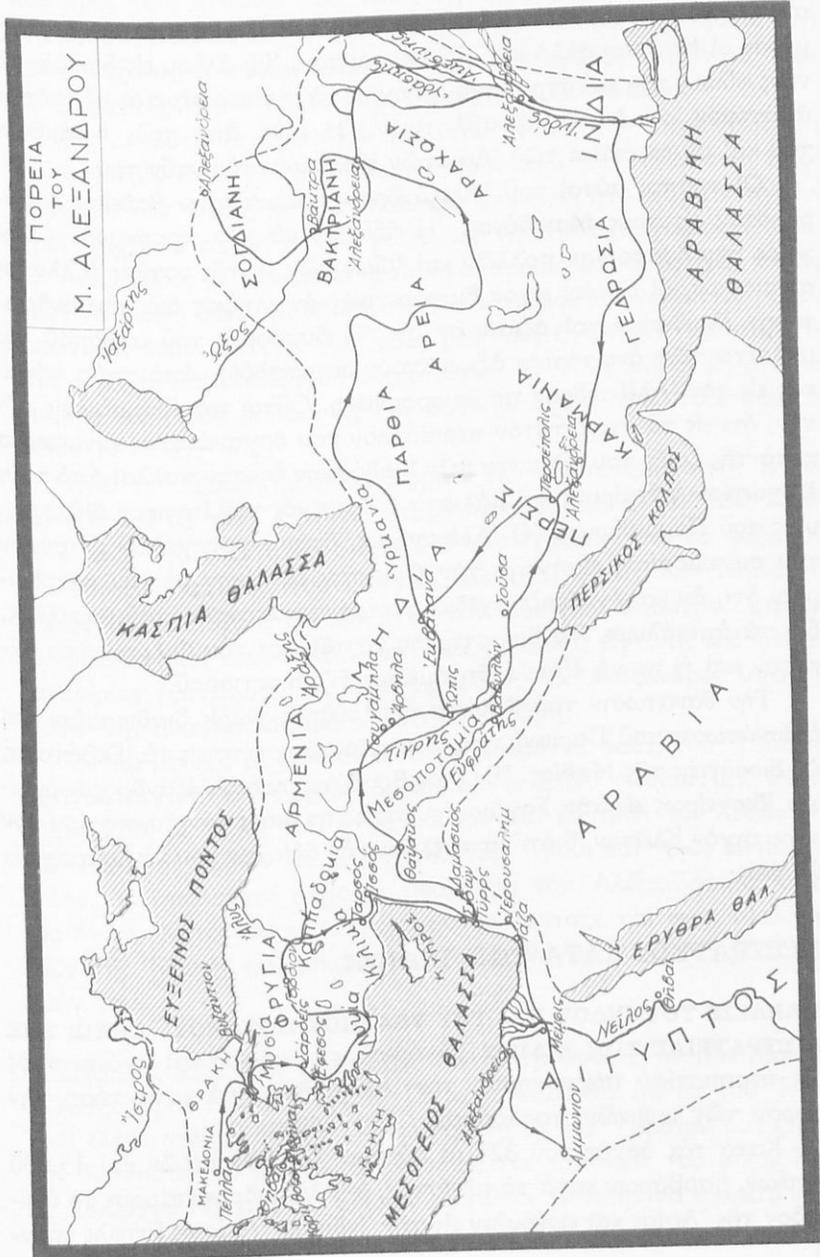
Δαρείον, ἐφόρεσεν αὐτὸς τὸ περσικὸν στέμμα καὶ ἐτοιμάζεται νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Μὲ μικρὸν τμήμα στρατοῦ ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει κατὰ τοῦ ἀπίστου σατράπου. Αὐτὸς, ἐπειδὴ ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ, φονεύει τὸν Δαρείον καὶ φεύγει πρὸς τὴν σατραπείαν του.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐλυπήθη διὰ τὸ θλιβερὸν τέλος τοῦ ἀντιπάλου του. Διέταξε νὰ θάψουν τὸν νεκρὸν μὲ βασιλικὰς τιμὰς καὶ ἀνεκήρυξε τὸν ἑαυτὸν του διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν (Ἰούλιος 330 π.Χ.). Ἐντὸς ὀλίγου κατέλαβε τὴν Ὑρκανίαν, τὴν Παρθίαν, τὴν χώραν τῶν Μάρδων, τὴν Ἀρείαν (σήμερον Ἀφγανιστάν), ὅπου ἔκτισε τὴν ἐν Ἀρείοις Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀραχωσίας (σήμερον νότιον Ἀφγανιστάν). Ἐκεῖ διῆλθε τὸν χεμιῶνά του.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 329 π.Χ. ἀφοῦ ἐπέρασε μὲ μεγάλας ταλαιπωρίας τὸν χιονοσκεπῆ Παροπάμισον ἢ Ἰνδικὸν Καύκασον (σήμερον Ἰνδοκοῦς), εἰσβάλλει εἰς τὴν Βακτριανήν, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ Βῆσσοσ. Ἡ χώρα ὑπετάχθη οἰκειοθελῶς, ἀλλ' ὁ Βῆσσοσ διέφυγεν εἰς τὴν Σογδιανήν. Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ ἐπίπονον καταδίωξιν τὸν συνέλαβε καὶ τὸν παρέδωκεν εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Δαρείου, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ τὸν ἐβασάνισαν σκληρῶς, ἔπειτα τὸν ἐφόνευσαν. Μετὰ τοῦτο ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Τάναϊν (Ἰαξάρτην, σήμερον Σιρ Ντάρια) ποταμὸν. Εἰς τὸ ἀκρότατον αὐτὸ σημεῖον τοῦ κράτους ἔκτισε τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐσχάτην (σήμερον Κοτσένδ).

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς συνεπληρώθη εἰς διάστημα ἑπτὰ ἐτῶν ἡ κατάκτησις τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους. Κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν Σογδιανὴν ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος ὡς σύζυγον τὴν ὠραιοτάτην Ρωξάνην, κόρην μεγιστᾶνος τῆς Βακτριανῆς.

**ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΥΝΗΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΤΡΟΠΟΥΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.** Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπὸ τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ἀνεκήρυξε τὸν ἑαυτὸν του διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ἀπέβαλε τὴν παλαιὰν ἀπλότητά του. Τώρα ἠκολούθει τὴν ἔθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, παρουσιάζετο εἰς τὰς ἐορτὰς μὲ τὴν στολὴν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καὶ γενικῶς ἐμιμεῖτο τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῶν Ἀσιατῶν. Ἐκτὸς αὐτοῦ περιεποιεῖτο τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας καὶ διετήρησε πολλοὺς σατράπας εἰς τὰς θέσεις των. Τὸ σπουδαιότερον ἦτο, ὅτι εἶχε τὴν ἀξίω-



ΠΟΡΕΙΑ  
ΤΟΥ  
Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

σιν νὰ τὸν προσκυνοῦν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Πέρσην μονάρχη, ὄχι μόνον οἱ ἐντόπιοι ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπήκοοί του. Ἐξ ἄλλου εἰς δοκιμασμένους φίλους του καὶ στρατηγούς ἤρχισε νὰ συμπεριφέρεται μὲ τρόπον ἀπτόμοτον καὶ ἐνίοτε προσβλητικόν. Ἡ μῆθη ἀπὸ τοὺς θριαμβοῦς του καὶ αἱ κολακεῖαι τῶν Ἀσιατῶν ἐθόλωσαν τὸν νοῦν του.

Οἱ τρόποι αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου προεκάλεσαν βαθεῖαν δυσρέσκειαν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ἡ ἀξίωσις νὰ τὸν προσκυνοῦν ἐξήγειρε τὴν δυσφορίαν πολλῶν καὶ ἰδίως τῶν ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος συμμάχων, οἱ ὅποιοι εἶχον διαφορετικὰς ἀντιλήψεις διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν. Ἡ δυσφορία τοῦ στρατοῦ καὶ μάλιστα τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματούχων μετεδόθη ἀπὸ τοὺς κόλακας εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παραμορφωμένη. Οὗτοι παρέστησαν εἰς αὐτόν, ὅτι εἰς τὸ στενώτατον περιβάλλον του ὀργανώνεται συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς του. Θύματα τῶν διαδόσεων ἔπесαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους ἐταίρους καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἰππικοῦ Φιλώτας, υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν κατήγγειλαν εἰς αὐτὸν τὴν συνωμοσίαν, εἰσήγαγε τὸν Φιλώταν εἰς δίκην μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι, ἂν καὶ ἐγνώριζε σχέδια στρεφόμενα ἐναντίον τοῦ βασιλέως, δὲν τὰ ἀπεκάλυψε. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν Φιλώταν εἰς θάνατον καὶ ἡ ποινὴ ἐξετελέσθη ἀμέσως δι' ἀκοντισμοῦ.

Τὴν θανάτωσιν τοῦ Φιλώτα ἠκολούθησε χωρὶς διαδικασίαν καὶ ἡ θανάτωσις τοῦ Παρμενίωνος, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ὡς διοικητὴς τῆς Μηδίας. Ἐν ἔτος βραδύτερον ὁ Ἀλέξανδρος ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως εἰς τὴν Σογδιανὴν κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου τὸν στρατηγὸν Κλεῖτον, διότι κατεγέλασε τὴν ἀξίωσίν του νὰ λατρεύεται ὡς θεός.

## **ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ**

**ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΝΔΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΔΑΣΠΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ. ΛΗΕΙΣ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ.** Ἀκόρεστος φιλοδοξία καὶ ἀγάπη πρὸς τὰς περιπετείας παρεκίνησαν τὸν Ἀλέξανδρον νὰ κατακτήσῃ τὴν χώραν τῶν μυθικῶν παραδόσεων, τὰς Ἰνδίας.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 327 μὲ δύναμιν 100.000 πεζῶν καὶ 15.000 ἵππῶν, βαρβάρων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασε τὸ ὑπίπεδον τῆς Ἀσίας καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰνδικήν. Ἀμέσως ἔστειλε κήρυ-

κας πρὸς τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ ἡγεμόνας νὰ ἔλθουν πρὸς συνάντησίν του. Πολλοὶ ἐδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Ταξίλης, ὁ ὁποῖος ἔφερον εἰς τὸν Ἀλέξανδρον πολῦτιμα δῶρα, 25 ἑλέφαντας καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν 5.000 Ἰνδῶν.

Μετὰ τοῦτο ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Ἰνδόν, τὸν ὁποῖον διέβη μὲ τὸν στρατὸν ἀνενόχλητος. Ὄταν ἔφθασε πρὸ τοῦ Ὑδάσπου, παραποτάμου τοῦ Ἰνδοῦ, παρετήρησεν ὅτι ἀπέναντι ἦτο παρατεταγμένος πρὸς μάχην ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πενταποταμίας Πύρου. Ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὴν προστασίαν καταρρακτώδους βροχῆς κατάρθωσε νὰ διαβῆ ἀπὸ ἀβαθῆ σημεῖα τὸν ποταμὸν καὶ νὰ ἐπιτεθῆ αἰφνιδιαστικῶς ἐναντίον του. Ὁ Ἰνδὸς βασιλεὺς ἠγωνίσθη γενναιοῦτατα, ἀλλ' ἐνίκηθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ Ἀλέξανδρος εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του ἔκτισεν εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Ὑδάσπου τὴν πόλιν Νίκαιαν.

Ἀπὸ τὸν Ὑδάσπην ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ὑφασιν, παραπόταμον καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ ἠτοιμάζετο νὰ διαβῆ καὶ τὸν Ὑφασιν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐφορον κοιλάδα τοῦ Γάγγου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, ἐδοκίμασεν ἀπροσδόκητον καὶ ὀδυνηρὰν ἔκπληξιν. Στρατὸς καὶ ἀξιωματικοὶ κουρασμένοι ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας καὶ τὰς τλαιπωρίας ἠρνήθησαν νὰ προχωρήσουν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ.

Ἐν τῷ μεταξὺ μὲ ξυλείαν ἀπὸ τὰ ἀπέραντα δάση τοῦ Ὑδάσπου εἶχε ναυπηγήσει ὁ Ἀλέξανδρος στόλον ἐκ 2.000 πλοίων. Ἐπ' αὐτῶν ἐπεβιβάσθη μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ του καὶ κατῆλθε τὸν Ὑδάσπην, τὸν Ἀκεσίνην, ἄλλον παραπόταμον τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ τέλος αὐτὸν τὸν Ἰνδόν. Ὁ ὑπόλοιπος στρατὸς ἠκολούθει τὸν Ἀλέξανδρον ἀπὸ τὰς δύο ὄχθας. Κατὰ τὸν κατάπλου αὐτὸν ὑπέταξε καὶ τοὺς Μαλλοὺς, λαὸν τῆς Ἰνδικῆς πολεμικώτατον, ἀλλὰ ὀλίγον ἔλειπε νὰ χάσῃ τὴν ζωὴν του.

**ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΣΙΑΝ.** Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Μαλλῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλευσεν εἰς τὰ Πάταλα παρὰ τὸ Δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐκεῖ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ ξηρᾶς. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου ἀνέθεσεν εἰς τὸν παιδικὸν του φίλον Κρηῖτα ναύαρχον Νέαρχον. Ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ πρὸς

τὴν μεγάλην θάλασσαν, δηλ. τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, νὰ ἐρευνησῆ τὴν παραλίαν του καὶ κατοπίην διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου νὰ ὀδηγήσῃ τὰ πλοῖα εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου. Μέρος τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀναχωρήσει προηγουμένως ὑπὸ τὸν Κράτερον διὰ τῆς Ἀραχωσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠκολούθησε τὴν ὁδὸν διὰ τῆς Γεδρωσίας (σήμερον Βελουχιστάν). Ἡ πορεία διὰ τῆς ἐρήμου αὐτῆς χώρας διήρκεσεν 60 ἡμέρας κατὰ τὰς ὁποίας ἡ φθορὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων ἀπὸ τὸν ἀφόρητον καύσωνα, τὴν δίψαν καὶ τὰς στερήσεις ἦτο μεγάλη. Τέλος ἐξηντημένη καὶ ἀποδεκατισμένη ἐφθασεν ἡ στρατιὰ εἰς τὰ Ποῦρα, πρωτεύουσαν τῆς Γεδρωσίας, ὅπου εὗρεν ἀφθονίαν ἀγαθῶν.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Καρμανίαν (σήμερον Κερμάν), ὅπου ἐφθασε καὶ ὁ Κράτερος. Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον κατέπλευσε καὶ ὁ Νεάρχος εἰς τὴν Καρμανίαν. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος αὐτὸν μὲν διέταξε νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος, τὸν δὲ Ἠφαισίωνα μὲ ἰσχυρὸν μέρος τοῦ στρατοῦ νὰ προχωρήσῃ διὰ τῆς παραλίας εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ ἴδιος μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν διηυθύνθη εἰς τὰς Πασαργάδας. Τὸν Μάρτιον τοῦ 324 ἦλθεν εἰς τὰ Σοῦσα. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσε καὶ ὁ Νεάρχος μὲ τὸ ναυτικόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεθουσιάσθη ἀπὸ τὰς διηγήσεις τοῦ Νεάρχου καὶ τὸν ἐτίμησε μὲ χρυσοῦν στέφανον διὰ τὸ ἐξερευνητικὸν του ἔργον εἰς τὸν Ἰνδικόν.

## ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐκτὸς τῆς στρατιωτικῆς του ἰδιοφυίας εἶχε καὶ μοναδικὸν πολιτικὸν νοῦν. Ὁνειρεύθη νὰ συγχωνεύσῃ ὅλον τὸν βαρβαρικὸν κόσμον μὲ τὸν ἑλληνικὸν εἰς ἓν εὐρύτατον κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλοι οἱ λαοὶ θὰ εἶχον ἴσα δικαιώματα, χωρὶς φυλετικὰς διακρίσεις καὶ ἐχθρότητας, μὲ κοινὰ χαρακτηριστικὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου του ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ἀλλοφύλων. Πρὸς τοῦτο ἐφήρμοσε διάφορα μέσα. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐσεβάσθη τὰ ἦθη, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ μνημεῖα τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς τὴν Περσίαν ἠκολούθησε τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, διετήρησε πολλοὺς Πέρσας σατράπας εἰς τὰς θέσεις των, ἔλαβε Περσίδα σύζυγον. Ἐξ ἄλλου διὰ νὰ φέρῃ εἰς μεγαλυτέραν ἐπα-

φήν τὸν ἑλληνικὸν τρόπον ζωῆς μὲ τὸν βαρβαρικὸν ἔκτισε τὰς πολυπληθεῖς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας τὸν πυρῆνα τοῦ πληθυσμοῦ ἀπετέλουν οἱ παλαίμαχοι Μακεδόνες καὶ ἄλλοι Ἕλληνες.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἢ προσπάθεια τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο κόσμων ἔγινεν ἀκόμη ἐντονωτέρα. Προσεκάλεσεν εἰς τὰ Σοῦσα ὅλους τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας των, διὰ νὰ συνορτάσουν τὴν ἀδέλφωσιν τῶν Ἀσιατῶν καὶ Ἑλλήνων. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὁ ἴδιος νυμφεύεται τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Δαρείου, ἐνῶ τὴν νεωτέρα ἔδωκεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἀγαπητὸν του Ἡφαιστίωνα. Ἐξ ἄλλου 80 ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντας ἑταίρους ἔλαβον ὡς γυναῖκας κόρας ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν περσικὴν ἀριστοκρατίαν. Ἐπίσης 10.000 Μακεδόνες στρατιῶται ἐνυμφεύθησαν ἀσιάτιδας, τὰς ὁποίας ἐπροίκισεν ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος. Μὲ τοὺς γάμους αὐτοὺς ἐπραγματοποιήθη κατὰ τρόπον συμβολικὸν ἢ συγχώνευσις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

## ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Ἐν τούτοις οἱ Μακεδόνες δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν ὑψηλὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως των. Διὰ τοῦτο, ὅταν εἶδον νὰ σχηματίζη στρατιωτικὸν σῶμα ἐκ 30.000 Περσῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Ἐπίγονοι, μὲ ὀργάνωσιν καὶ ὄπλισμόν μακεδονικόν, ἐδοκίμασαν πικρίαν μαζί μὲ ἀγανάκτησιν. Ἡ ἀγανάκτησις ἐμεγάλωσε περισσότερο, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος προσέλαβεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν φρουρὰν ἀσφαλείας του βαρβάρους.

Ἄλλ' ὅ,τι κυρίως προεκάλεσεν ἀναβρασμὸν μεταξὺ τοῦ στρατοῦ ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ στείλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν ὅλους τοὺς παλαιμάχους Μακεδόνας ὡς ἀχρήστους πλέον δι' αὐτόν. Τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς περιφρόνησις ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κατηνάλωσαν τὰς δυνάμεις των διὰ τὴν δόξαν τοῦ βασιλέως. Οἱ ζωηρότεροι ἐξήγειραν στάσιν, τὴν ὁποίαν ἀντιμετώπισε μὲ θάρρος ἀλλὰ καὶ περίσκεψιν. Μὲ τὴν σκληρὰν τιμωρίαν τῶν πρωταιτίων καὶ μὲ καταλλήλους περιποιήσεις κατώρθωσε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν πειθαρχίαν. Ἐκουσίως τότε 10.000 Μακεδόνες ἀπόμαχοι ἐκ τῶν γηρατείων ἢ ἄλλων ἀτυχημάτων ἀπῆλθον ὑπὸ τὸν Κρατερὸν εἰς τὴν πατρίδα των. Εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἔδωκεν ὡς δῶρον ὁ Ἀλέξανδρος ἓν τάλαντον.

## ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΒΥΛΩΝΑ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Μετά τήν ἀναχώρησιν τῶν ἀπομάχων ἀπῆλθε καί ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὰ Ἐκβάτανα, ὅπου ἐτέλεσεν εὐχαριστηρίους θυσίας καί ὠργάνωσεν ἑορτὰς καί μουσικούς ἀγῶνας. Κατὰ τήν διάρκειαν αὐτῶν ἀπέθανεν ὁ ἐπιστήμιος φίλος του Ἡφαιστίων. Ὁ θάνατος τοῦ Ἡφαιστίωνος ἐλύπησε πάρα πολύ τόν Ἀλέξανδρον. Ὁ νεκρός του μετεκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα καί ἐτάφη μέ ἐξαιρετικὰς τιμάς.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 324 ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέλειπε τὰ Ἐκβάτανα. Διηθύνετο πρὸς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἐσκέπτετο νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Καθ' ὁδὸν συνήντησε πρεσβείας ἀπὸ ὅλα σχεδὸν τὰ μέρη, αἱ ὁποῖαι ἤρχοντο νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὰ κατορθώματά του καί νὰ ζητήσουν τὴν φιλίαν του. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, εὔρε πρέσβεις ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἤλθον νὰ τὸν στεφανώσουν διὰ τὰς νίκας του. Εἰς αὐτοὺς παρέδωσεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπαναφέρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅλα τὰ ἀναθήματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀρπάσει ἀπὸ τὴν χώραν ὁ Ξέρξης. Εἰς τὴν Βαβυλῶνα κατέπλευσε καί ὁ στόλος ὑπὸ τὸν Νέαρχον, ἀφοῦ ἀνέπλευσε τὸν Εὐφράτην. Τώρα ὁ Ἀλέξανδρος ἐσχεδίαζε νέας ἐκστρατείας διὰ νὰ ἐνώσῃ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Ἀλλ' ὁ ἰσχυρὸς ὀργανισμὸς του εἶχε καταβληθῆ ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας, τὰς κακουχίας, τὴν ὑπερβολικὴν λύπην διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡφαιστίωνος. Αἴφνης ἠσθένησε βαρέως καί τὴν δωδεκάτην ἡμέραν τῆς ἀσθενείας του ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν.

**323 π. Χ.**

Ὁ νεκρὸς του ἐταριχεύθη καί ἐτέθη ἐντὸς χρυστῆς λάρνακος. Μετὰ δύο ἔτη μετεκομίσθη εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν Ἀλεξάνδρειαν καί ἐτάφη μέ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα ἐντὸς τεμένους, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ ἡγεμὼν τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος.

## Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι καταπληκτικόν. Κανεὶς ἄλλος εἰς τὴν Ἱστορίαν δὲν ἔλαβε τόσον ἐπαξίως τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου. Μὲ ἐλαχίστας δυνάμεις καί εἰς μικρότατον διάστημα κατέλυσε τὴν

ἰσχυρὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν, προήλασε μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ, κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὠργάνωσε τὸ ἀπέραντον κράτος κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον.

Ἄλλὰ πολὺ ἀνώτερον εἶναι τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῶν νικῶν του ἔφευρον εἰς φιλικὴν ἐπαφὴν τὸν ἀνατολικὸν καὶ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ γλῶσσαν, μὲ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς οἱ λαοὶ τῆς ἀνατολῆς ἀρχίζουν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Ἡ ἱστορία τῶν λαῶν μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ συνέχεια τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμός.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὰς κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, διότι εἶχε φροντίσει νὰ τὸν συνοδεύη εἰς τὰς ἐκστρατείας του ἐπιτελεῖον εἰδικῶν ἐρευνητῶν. Μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἐρεύνης των ἐπλούτισαν τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν μὲ νέα, ἄγνωστα ἕως τότε, στοιχεῖα. Ἐξ ἄλλου αἱ περιγραφαὶ τῶν παραλίων τοῦ Ἰνδικοῦ, τῆς Ἀραχωσίας, τῆς ἐρήμου Γεδρωσίας κ.λπ. ἀπὸ τὸν Νέαρχον ἐπλάτυναν τοὺς ὀρίζοντας τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης καὶ ἔδωκαν ἀργότερον τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τοὺς θαλασσοπόρους καὶ τοὺς ἄλλους ἐρευνητὰς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν νέων κόσμων. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐχαρακτήρισαν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς ἔξνοπλον ἐξερεύνησιν.

## ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ' ΑΙΩΝΑ

**Η ΙΣΤΟΡΙΑ.** Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἐξακολουθεῖ ἡ δημιουργία πνευματικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται κλασσικά, ὅπως τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἡ ἱστορία, ἡ ρητορική καὶ ἡ φιλοσοφία λαμβάνουν τότε τὴν τελειοτέραν ἔκφρασιν καὶ μορφήν.

Οἱ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς τοῦ 4ου αἰῶνος περιποιοῦνται τὴν μορφήν τοῦ λόγου καὶ δίδουν εἰς τὴν ἀττικὴν διάλεκτον χάριν καὶ δροσερότητα, ἡ ὁποία μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἐπιβάλλεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὡς κοινὸν γλωσσικὸν ὄργανον εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

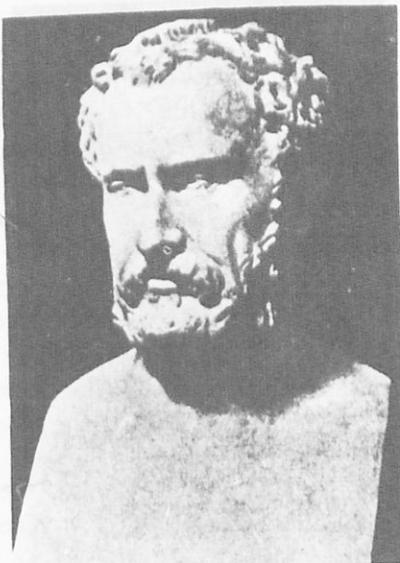
Τὴν ἱστορίαν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀντιπροσωπεύει ὁ Ξενοφῶν, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Θουκυδίδου ἀποτελοῦν τοὺς τρεῖς μεγάλους ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Ἐγενήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 430 π.Χ. Τὰ ἱστορικά του συγγράμματα εἶναι ἡ Κύρου Ἀνάβασις καὶ τὰ Ἑλληνικά, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 411 ἕως τὸ 362, δηλαδὴ μέχρι τῆς μάχης τῆς Μαντινείας. Ἐκτὸς αὐτῶν ὁ Ξενοφῶν ἔγραψε καὶ ἄλλα βιβλία μὲ ποικίλην ὕλην. Εἰς ὅλα τὰ ἔργα του ἡ γλῶσσά του εἶναι γλαφυρὰ καὶ θεωρεῖται ὑπόδειγμα τοῦ πεζοῦ ἀττικοῦ λόγου.

**Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ, Η ΠΟΙΗΣΙΣ, Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.** Ἡ ρητορική εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν δημιούργημα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. ἔχομεν τρία εἶδη ρητορικῶν λόγων, τοὺς δικανικοὺς, τοὺς πανηγυρικοὺς ἢ ἐπιδεικτικοὺς καὶ τοὺς συμβουλευτικοὺς ἢ δημηγορίας.

Μεταξὺ τῶν δικανικῶν ρητόρων τοῦ 4ου αἰῶνος κατέχει ἐξέχουσαν θέσιν ὁ Λυσίας. Ἐγραφεν ἐπὶ πληρωμῇ λόγους χάριν κατηγορουμένων ἢ κατηγορῶν.

Ὁ Ἰσοκράτης ὑπῆρξεν ἐξοχος ρητοροδιδάσκαλος. Ὁ περιφημότερος ἐκ τῶν λόγων του εἶναι ὁ Πανηγυρικός, εἰς τὸν ὁποῖον δικαιολογεῖ τὴν ἀξίωσιν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὰ πρῶτα.

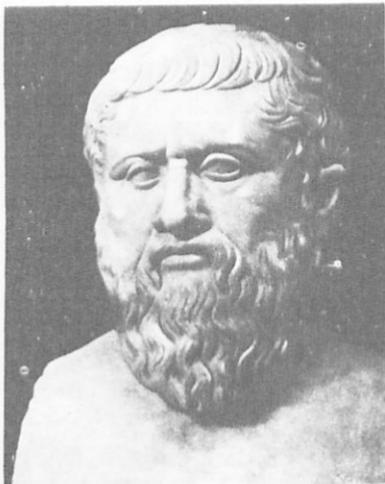
Ὡς συμβουλευτικοὶ ρήτορες ἀνεδείχθησαν κυρίως ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης. Οἱ Φιλιππικοὶ καὶ Ὀλυνθιακοὶ λόγοι τοῦ Δημοσθένους στρέφονται μὲ ἐξαιρετικὴν βιαιότητα κατὰ τοῦ Φιλίππου. Διακρίνονται διὰ τὴν ἀπαράμιλλον πατριωτικὴν θέρμην, τὴν δύναμιν καὶ τὸ πάθος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ τὴν στενὴν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ ρήτορος. Ἐκτὸς τῶν συμβουλευτικῶν ἔχομεν καὶ δικανικοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους. Αὐτοὶ εἶναι δύο εἰδῶν, ἰδιωτικοὶ καὶ δημόσιοι. Ὁ Δημοσθένης θεωρεῖται ὡς ὁ κορυφαῖος ρήτωρ τοῦ κόσμου διὰ τὴν δύναμιν, τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἰδανικῶν. Πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους καὶ ἐξ ἴσου νευρώδης ρήτωρ ἦτο ὁ Αἰσχίνης, ἀρχηγὸς τοῦ φιλομακεδονικοῦ κόμματος. Δύο ἄλλοι ὀνομαστοὶ ρήτορες τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἦσαν ὁ Ὑπερείδης καὶ ὁ Λυκοῦργος, τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος.



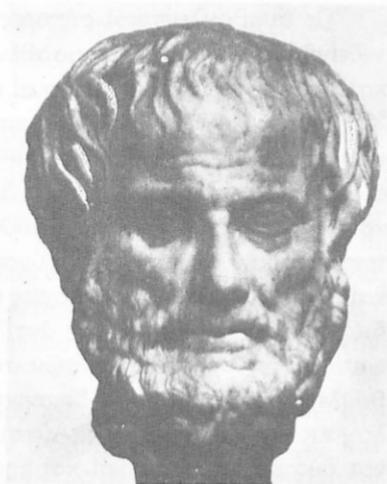
Ξενοφῶν.

Ἐκ τῆς ποιήσεως μόνον ἡ κωμωδία παράγει ἀξιόλογα ἔργα, ἀλλ' ὑπὸ νέαν μορφήν. Κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 4ου αἰῶνος παρουσιάζεται ὡς νέα κωμωδία. Αὐτὴ θέμα ἔχει χαρακτῆρας καὶ πάθη ἀνθρώπων, εἶναι δηλ. ἠθογραφικὴ. Τὴν νέαν κωμωδίαν ἀντιπροσωπεύουν ὁ Φιλῆμων καὶ ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς τὴν ποιητικὴν μεγαλοφυΐαν Μένανδρος ὁ Κηφισιεὺς ( 342 - 290 ).

Ἡ φιλοσοφία μετὰ τὰς βάσεις, τὰς ὁποίας ἔθεσεν εἰς αὐτὴν ὁ Σωκράτης, ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην περιωπὴν διὰ τῶν δύο μεγάλων φιλοσόφων Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Ὁ Πλάτων ( 427 - 347 ) ὑπέβη ὁ ἐπιφανέστατος τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους. Ἐυσσηματοποίησε καὶ συνεπλήρωσε τὰς περὶ ἠθικῆς καὶ τοῦ κόσμου ἰδέας τοῦ Σωκράτους. Τὰς παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς εἰς τὰ ἀθάνατα συγγράμ-



Πλάτων. (Μαρμαρινή προτομή. Μουσείον Βατικανού).



Ἀριστοτέλης.

ματά του, τὰ ὁποῖα λέγονται διάλογοι, διότι ὅλα ἐκτὸς τῆς Ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους εἶναι εἰς διαλογικὴν μορφήν. Μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος ἦτο ὁ Ἀριστοτέλης (384 - 322) ἀπὸ τὰ Στάγिरα τῆς Μακεδονίας. Ὁ Ἀριστοτέλης περιέλαβεν εἰς τὰ συγγράμματά του ὅλην τὴν τότε σοφίαν καὶ προήγαγεν ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Ἄλλ' ὁ τετράγωνος ἐκεῖνος νοῦς εἶχε καὶ ποιητικὰς ἐμπνεύσεις. Ἐκτὸς ἄλλων ποιημάτων ἔγραψε καὶ περίφημον ὕμνον εἰς ἀρετὴν.

## ΑΙ ΚΑΛΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα εἶναι ἐξ ἴσου ζωηρά, ὅπως καὶ κατὰ τὸν προηγούμενον. Οἱ ἐμφύλιοι ὁμως πόλεμοι ἔκαναν τοὺς Ἕλληνας νευρικούς, περισσότερο εὐκόλους εἰς τὰς συγκινήσεις. Αὐτὴν τὴν συναισθηματικὴν κατάστασιν τῶν χρόνων των ἀπετύπωσαν οἱ καλλιτέχναι τοῦ 4ου αἰῶνος εἰς τὰ ἔργα των. Διὰ τοῦτο οἱ τεχνῖται προσέχουν πολὺ εἰς τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου, ἢ ὁποῖα κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἔφθασεν εἰς ἀνυπερβλήτον τελειότητα.

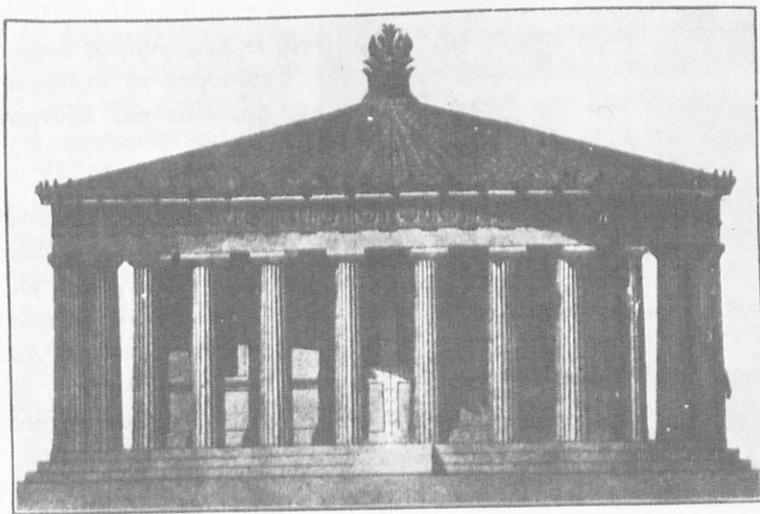
Καὶ αἱ περιστάσεις ὁμως, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐργάζονται οἱ καλλιτέχναι τοῦ 4ου αἰῶνος, ἔχουν ἀλλάξει σημαντικῶς. Ἡ ἀθηναϊκὴ πο-

λιτεία κατά τους χρόνους αυτούς είναι πτωχή. Σπανίως αναθέτει εις τους καλλιτέχνας τήν έκτέλεσιν δημοσίων έργων. Οί πλούσιοι Ἀθηναῖοι δίδουν ἐργασίαν εις τους ἀρχιτέκτονας, τους γλύπτας, τους ζωγράφους. Τοῦτο εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τήν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης. Ὁ καλλιτέχνης ἐργάζεται τώρα μέ πρωτοβουλίαν καί ἡ ἔμπνευσις του δέν δεσμεύεται ἀπό κανέναν περιορισμόν.

**Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ.** Κατά τόν 4ον αἰῶνα οἱ καλλιτέχνηαι κτίζουν ναοὺς δωρικούς καί ἰωνικούς, ἀκολουθοῦν δηλ. τήν παράδοσιν τοῦ 5ου αἰῶνος. Σιγὰ σιγὰ ἐν τούτοις τόν ἰωνικόν ρυθμόν παραμερίζει ὁ πολυτελέστερος κορινθιακός καί τὰ οἰκοδομήματα λαμβάνουν σχῆμα κυκλικόν μέ κωνικήν στέγην. Θαυμάσιον δεῖγμα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ ἦτο ἡ Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπό τήν ὁποίαν ἐσώθησαν μόνον ὀλίγοι κίονες. Εἰς τὰς Ἀθήνας τοιοῦτον στρογγύλον οἰκοδόμημα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ μέ μονολιθικήν στέγην ἔχομεν τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους.

Ἀντιθέτως πρὸς τήν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κυριαρχεῖ κατά τόν 4ον αἰῶνα ὁ ἰωνικός ρυ-

Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου. (Ἀναπαράστασις). Οἱ ἐξωτερικοὶ κίονες ἦσαν δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ κιονοστοιχία ἦτο κορινθιακοῦ.





Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου, ὅπως εἶναι σήμερον.

θμός. Θαυμαστά οἰκοδομήματα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἦσαν ὁ ναὸς τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος καὶ ὁ μικρὸς ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς εἰς τὴν Πριήνην τῆς Καρίας. Κατὰ τὸν αἰῶνα αὐτὸν αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν φιλοτιμοῦνται νὰ κτίζουσι θέατρα. Τότε ἀνεγείρεται εἰς τὰς Ἀθήνας μαρμάρινον τὸ Διονυσιακὸν θέατρον καὶ εἰς τὴν Ἐπίδουρον τὸ περιφημότερον διὰ τὸ κάλλος, τὴν ἀκουστικὴν καὶ τὴν ἀρμονίαν τοῦ θεάτρον τῆς Ἐπιδαύρου.

**Η ΓΛΥΠΤΙΚΗ. α) ΚΗΦΙΣΟΔΟΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΞΙΤΕΛΗΣ.** Περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αἱ κλίσεις τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος γίνονται φανεραὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν. Οἱ μεγάλοι γλύπται αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι Ἀθηναῖοι ἢ εἰργάσθησαν εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀθηναῖος Κηφισόδοτος κατεσκεύασε χάλκινον ἄγαλμα τῆς θεᾶς Εἰρήνης μὲ τὸ τέκνον τῆς, τὸν Πλοῦτον, εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς. Ἡ βαθεῖα καὶ ἐντελῶς ἀνθρωπίνῃ ἔκφρασις τῆς μητρικῆς ἀγάπης εἰς τὸ ὠραῖον πρόσωπον τῆς θεᾶς προδίδει μὲγάλον καλλιτέχνην.

Υἱὸς τοῦ Κηφισοδότου ἦτο ὁ Πραξιτέλης, ὁ ἐπιφανέστερος γλύπτῃς τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Πραξιτέλους δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν καὶ ἀπὸ ἀρκετὰ ἀντίγραφα ἀγαλμάτων του, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ πρωτότυπον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐσώθη ἐλαφρῶς ἠκρωτηριασμένον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸν Ἑρμῆν. Ἡ κατεργασία τοῦ ἀγάλματος εἶναι μοναδική. Ἡ σμίλη τοῦ Πραξιτέλους εἶχε πράγματι τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλλῃ τὴν ψυχρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ μαρμάρου εἰς λεπτοτάτην ἐπιδερμίδα, ἣ ὁποία δίδει τὴν ἐντύπωσιν θερμῆς, ζωντανῆς σαρκός. Καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι, σύμφωνα τοῦλάχιστον πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν, δὲν ἔθεωρεῖτο τὸ ἀγαλμα τοῦτο ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ καλλιτέχνου. Πολὺ περισσώτερον ἐφημιζέτο τὸ ἀγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, τὸ ὁποῖον εἶχε τοποθετηθῆ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ Κνιδία Ἀφροδίτη.

### β) ΣΚΟΠΑΣ ΚΑΙ ΛΥΣΙΠΠΟΣ

Ἐξ ἴσου μεγάλης ἐμπνεύσεως καλλιτέχνῃς ἦτο καὶ ὁ Σκόπας. Ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Πάρον, ἀλλ' ἐργάσθη εἰς πολλὰ μέρη τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς μικρασιατικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Σκόπας κατεγίνετο πολὺ εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ σφοδροῦ καὶ βιαίου πάθους. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν μᾶς ἀφήνουν ἀντίγραφα τῶν ἔργων του, ὅπως ἡ Βακχίς (μαινάς) τοῦ Μουσείου τοῦ Μονάχου καὶ τὸ ἀγαλμα τοῦ

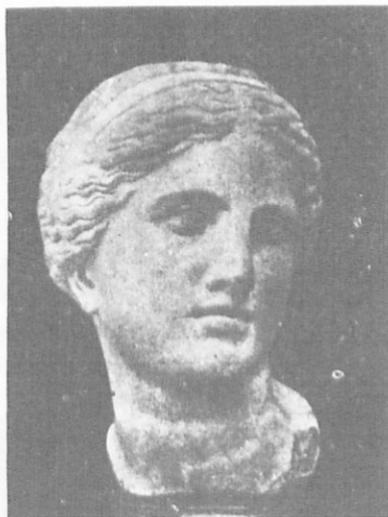
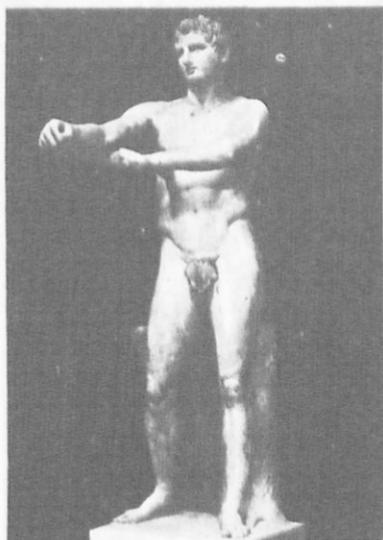


Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου.



Ἡ κεφαλή τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλου. (Μουσεῖον Ὀλυμπίας).

Ἵ ἀποξυόμενος τοῦ Λυσίππου. (Μουσεῖον τοῦ Βατικανού).



Κεφαλή τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης.

Μελεάγρου, τοῦ μυθικοῦ ἥρωος τῶν Αἰτωλῶν. Εἰς τὴν ὥριμον τέχνην τοῦ Σκόπα ἀνήκει καὶ ὁ ἀνάγλυφος στολισμὸς τοῦ τάφου τοῦ Μασώλου, τοῦ Μασωλείου ὅπως λέγεται, εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Νεώτερος τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλου καὶ σύγχρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ὁ τρίτος μέγας γλύπτης τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ὁ Λύσιππος. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα καὶ κατεργάζετο κυρίως τὸν χαλκόν. Κατεσκεύαζεν ἀγάλματα θεῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀνδριάντας ἀθλητῶν καὶ συγχρόνων ἐπιστήμων προσώπων. Ὁ Λύσιππος ἦτο ὁ προνομιούχος ἀνδριαντοποιὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ

προτίμησις αὐτὴ πρὸς τὸν Σικυώνιον καλλιτέχνην ὠφείλετο εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὸς μόνον ἀπέδιδεν εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Μακεδόνοιο ἦρωος τὸν ἀρρενωπὸν καὶ λεοντόκαρδον χαρακτήρα του.

Πρωτότυπον ἔργον τοῦ Λυσίππου δὲν ἐσώθη. Ἐχομεν ὅμως ἄρκετὰ μαρμάρινα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του. Ἐξαιρετὸν εἶναι ἀντίγραφον χαλκοῦ ἀνδριάντος, τοῦ Ἀποξυομένου, ὅπως τὸν ὠνόμαζον οἱ παλαιοί. Παριστάνει ἀθλητὴν, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν νίκην του ἀποξέει μὲ τὴν σπλεγγίδα ( ξύστραν ) τὸ ἔλαιον καὶ τὴν σκόνην ἀπὸ τὸ δέρμα του.

Εἰς τὰ γλυπτικὰ προϊόντα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος κατατάσσεται καὶ τὸ σύμπλεγμα τῆς Νιόβης μὲ τὰ τοξεύόμενα τέκνα της καὶ ὁ Ἀπόλλων, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ ( Μπελβεντέρε ) εἰς τὴν Ρώμην ( Ἀπόλλων τοῦ Μπελβεντέρε ).

Δύο ἐπίσης χάλκινα ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης, ὁ ἔφηβος τῶν Ἀντικυθήρων καὶ ὁ παῖς τοῦ Μαραθῶνος, εἶναι ἔργα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

**γ) ΕΙΔΩΛΙΑ.** Κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀναζῆ παλαιότατη βιοτεχνία, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς δύο προηγουμένους αἰῶνας εἶχε παραμεληθῆ. Εἶναι ἡ βιοτεχνία τῆς κατασκευῆς μικρῶν πηλίνων ἀγαλμάτων ἢ εἰδωλίων, ὅπως λέγονται. Πλῆθος τοιούτων εἰδωλίων εὐρέθη εἰς τοὺς τάφους ἰδίως τῶν ἀρχαίων νεκροταφείων τῆς Τανάγρας εἰς τὴν Βοιωτίαν.

Ὁ Μελέαγρος. (Μαρμάρινον ἀντίγραφον).



Παριστάνουν ως επί τὸ πλεῖστον γυναίκας μὲ ἔνδυμασίαν περιπάτου, δηλαδή χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, συχνὰ μὲ σκιάδιον εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ μὲ ριπίδιον εἰς τὴν χεῖρα. Πολλὰ ἀπὸ τὰ εἰδώλια αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ κομφοτεχνήματα.

**ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΓΕΙΟΓΡΑΦΙΑ.** Καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀντιπροσωπεύεται κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἀπὸ ἐπιφανεῖς καλλιτέχνας. Ὁ μεγαλύτερος ἐξ ὅλων ἦτο ὁ Ἀπελλῆς ἀπὸ τὴν Κολοφῶνα τῆς Ἰωνίας. Τὴν ζωγραφικὴν ἐδιδάχθη εἰς τὴν Ἔφεσον. Διὰ τὴν τελειοποιηθῆναι, ἦλθε κατόπιν εἰς τὴν Σικυῶνα. Τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου πιστοποιεῖ τὸ γεγονός ὅτι μόνον αὐτὸς εἶχε τὸ προνόμιον νὰ ζωγραφῆ εἰκόνας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἀπελλοῦ ἐξύμνησαν οἱ



Εἰδώλια Ταναγρας.  
(Ἄνδρ καὶ γυνὴ μὲ  
ἔνδυμα περιπάτου  
καὶ σκιάδιον).



Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος.  
(Χάλκινος ἀνδριάς. Ἐθνικὸν Μουσεῖον).

ἀρχαῖοι τὴν Ἀναδυομένην Ἀφροδίτην, ἀφιερωμένην εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς νήσου Κῶ. Ὁ πίναξ παρίστανε τὴν γέννησιν τῆς θεᾶς ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ὡς περίφημον ἐπίσης ἔργον τοῦ Ἀπελλοῦ ἀναφέρεται ἡ Ἄρτεμις, τὴν ὁποῖαν ἐζωγράφισεν ὁ καλλιτέχνης νὰ κυνηγῇ εἰς τὰ βουνὰ μαζὶ μὲ τὰς νύμφας τῶν ὀρέων. Ὅχι ὀλιγώτερον ἐθαυμάζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἄλλος πίναξ τοῦ Ἀπελλοῦ, ὁ ὁποῖος παρίστανε τὸν Μ. Ἀλέξανδρον μὲ τὸν κεραυνὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν χεῖρα.

Μὲ τὴν πρόοδον τῆς ζωγραφικῆς κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἡ διακοσμητικὴ τῶν ἀγγείων παρακμάζει. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μοναδικὴ εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἑλληνικὴ τέχνη τῆς ἀγγειογραφίας, ἡ ὁποία ἔδωσεν ἄλλοτε ἀριστουργήματα, ἔπαυσε πλέον νὰ παράγῃ ἐκλεκτὰ προϊόντα. Ὅλα προμηνύουν, ὅτι ἡ ἀγγειογραφία βαδίζει γοργῶς πρὸς τὴν δύσιν. Καὶ πράγματι κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἔσβησε σχεδὸν ἐντελῶς.



Π Ι Ν Α Ξ  
 ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΩΝ  
 ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

1. ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ.

- 4000 π.Χ. Ένωσις τῆς Αιγύπτου εἰς ἓν κράτος.  
 1800 - 1580 » Οἱ Ὑκσῶς κυριαρχοῦν εἰς τὴν Αἴγυπτον.  
 525 » Ὑποταγὴ τῆς Αἴγυπτου εἰς τοὺς Πέρσας.

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ.

- 4000 π.Χ. Οἱ Σουμέριοι εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς κάτω Μεσοποταμίας.  
 2000 » Ἰδρυσις τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους.  
 1100 » Ὑποταγὴ τῶν Βαβυλωνίων εἰς τοὺς Ἀσσυρίους.  
 612 » Ἰδρυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους.  
 539 » Κατάλυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Κύρου.

3. ΕΒΡΑΙΟΙ.

- 2000 π.Χ. Οἱ Ἑβραῖοι εἰς τὴν Παλαιστίνην.

4. ΦΟΙΝΙΚΕΣ.

- 800 π.Χ. Μεγίστη ἀκμὴ τῆς Τύρου. Κτῆσις τῆς Καρχηδόνος.

5. ΧΕΤΤΑΙΟΙ.

- 1400 - 1300 π.Χ. Ἀκμὴ τῶν Χετταίων.

6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ.

- 550 π.Χ. Ὁ Κύρος βασιλεὺς τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν.  
 539 » Ὁ Κύρος κυριεύει τὴν Βαβυλῶνα.  
 528 » Θάνατος τοῦ Κύρου.

- 2000 - 1400 π.Χ. Ἀκμὴ τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ.  
 2000 » Κάθοδος τῶν Ἀχαιῶν.  
 1500 » Ἀκμὴ τῶν Μυκηρῶν.  
 1100 » Κάθοδος τῶν Δωριέων.  
 1000 - 900 » Α' Ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς.  
 900 - 700 » Ὀμηρικοὶ χρόνοι.  
 800 - 600 » Β' Ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς.  
 621 » Νομοθεσία Δράκοντος.  
 594 » Νομοθεσία Σόλωνος.  
 560 - 527 » Τυραννίς Πεισιστράτου.  
 510 » Κατάλυσις τῆς τυραννίας τῶν Πεισιστρατιδῶν.  
 507 » Κλεισθένης.  
 499 - 494 » Ἴωνικὴ ἐπανάστασις.  
 490 » Μάχη τοῦ Μαραθῶνος.  
 480 » Μάχη Θερμοπυλῶν — Ναυμαχία Σαλαμῖνος.  
 479 » Μάχη Πλαταιῶν καὶ Μυκάλης.  
 478 » Α' Ἀθηναϊκὴ συμμαχία τῆς Δήλου.— Ἀριστείδης.  
 467 » Νίκη τοῦ Κίμωνος εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα.  
 449 - 429 » Κυβέρνησις τοῦ Περικλέους.  
 431 - 404 » Πελοποννησιακὸς πόλεμος.  
 404 - 403 » Οἱ τριάκοντα τύραννοι.  
 396 » Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.  
 395 - 387 » Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς πόλεμος.  
 378 » Β' Ἀθηναϊκὴ συμμαχία.  
 371 » Μάχη τῶν Λεύκτρων.  
 371 - 362 » Ἡγεμονία τῶν Θηβῶν.  
 362 » Μάχη τῆς Μαντινείας.— Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου.  
 338 » Μάχη τῆς Χαιρωνείας.  
 336 » Δολοφονία τοῦ Φιλίππου.— Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος βασιλεὺς.  
 334 » Μάχη τοῦ Γρανικοῦ.  
 333 » Μάχη τῆς Ἴσσοῦ.  
 331 » Μάχη τῶν Γαυγαμήλων.— Κατάλυσις τοῦ περσικοῦ κράτους.  
 327 » Ἐκστρατεία εἰς τὰς Ἰνδίας.  
 323 » Θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ἱερογλυφικά . . . . .	σελ. 10	Μονομαχία Ἀχιλλέως καὶ	
Αἱ πυραμίδες . . . . .	» 13	Ἑκτορος . . . . .	σελ. 53
Ἰγύστουλος αἰθουσα τοῦ ναοῦ		Κεφαλὴ τοῦ Διὸς . . . . .	» 55
τοῦ Καρνάκ . . . . .	» 14	Ἡ Ἥρα . . . . .	» 55
Κυνήγιον λεόντων (Ἀσσυρια-		Ὁ Ἀπόλλων . . . . .	» 56
κὸν ἀνάγλυφον) . . . . .	» 17	Ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ὁ Ποσειδῶν . . . . .	» 57
Πτερωτὸς ταῦρος . . . . .	» 18	Ἡ Ἄρτεμις . . . . .	» 58
Σφηνοειδὴς γραφὴ . . . . .	» 19	Θυσία εἰς τὴν Ἀθηνᾶν . . . . .	» 59
Ἀσσυριακὸς ναὸς . . . . .	» 20	Περσῆς ὁ Κορίνθιος . . . . .	» 71
Ὁ τάφος τοῦ Κύρου εἰς τὰς		Νόμισμα Μιλήτου . . . . .	» 73
Πασαργάδας . . . . .	» 29	Ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος εἰς	
Περσικὸν ἀνάκτορον . . . . .	» 32	τὴν Ἐφεσον . . . . .	» 74
Περσικὸν κιονόκρανον . . . . .	» 33	Ὁ Πυθαγόρας . . . . .	» 75
Κρῆτες προσφέροντες σπον-		Νόμισμα Μυτιλήνης . . . . .	» 76
δὴν . . . . .	» 38	Κορινθιακὸν ἀγγεῖον (Ὀινο-	
Ἀνάκτορον Κνωσοῦ . . . . .	» 40	χόη) . . . . .	» 80
Πηλινὴ πινακὶς μετὰ ἑλληνικὴν		Νόμισμα Αἰγίνης . . . . .	» 82
γραμμικὴν γραφὴν . . . . .	» 41	Νόμισμα Χαλκίδος . . . . .	» 83
Τύπος γυναικὸς τῆς Κρήτης		Νόμισμα Λαρίσης . . . . .	» 85
(Ἡ «Παρισιάνα») . . . . .	» 42	Νόμισμα Ἀκαρνανίας . . . . .	» 86
Κρητικὰ ἀγγεῖα . . . . .	» 42	Νόμισμα Κρότωνος . . . . .	» 89
Ἀκροβατικὰ γυμνάσια ἐπὶ		Νόμισμα Συρακουσῶν . . . . .	» 90
ταύρου . . . . .	» 43	Νόμισμα Ἀκράγαντος . . . . .	» 91
Μυκηναῖοι πολεμισταὶ . . . . .	» 44	Ἐρείπια ναοῦ τοῦ Σελινοῦν-	
Ἡ Πύλη τῶν λεόντων . . . . .	» 45	τος . . . . .	» 92
Ἡ κυρία μετὰ τὴν πυλῖδα . . . . .	» 46	Ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα καὶ	
Ἐγχειρίδιον Μυκηναϊκόν . . . . .	» 47	ὁ Ταύγετος . . . . .	» 93
Μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα . . . . .	» 47	Λυκούργος . . . . .	» 95
Θολωτὸς τάφος. Ὁ «Θησαυ-		Σπαρτιάται ὀπλιταὶ . . . . .	» 98
ρὸς τοῦ Ἀτρέως» . . . . .	» 48	Νόμισμα Σπάρτης . . . . .	» 99
Γεωμετρικὰ ἀγγεῖα . . . . .	» 51	Ὁ Σόλων . . . . .	» 107
Ὁ Ὀμηρος . . . . .	» 52	Ἀθηναῖος ἵππεὺς . . . . .	» 111

'Ερείπια τοῦ ναοῦ τοῦ 'Απόλ- λωνος εἰς Δελφούς.....	σελ. 116	Σωκράτης .....	σελ. 187
'Η Πυθία καθημένη ἐπὶ τοῦ τρίποδος χρησιμοδοτεῖ ..	» 117	Δωρικός, ἰωνικός καὶ κοριν- θιακὸς κίων .....	» 190
'Ο θησαυρὸς τῶν 'Αθηναίων εἰς τοὺς Δελφούς .....	» 117	Κοῦρος .....	» 191
"Αποφίς τῆς 'Ολυμπίας .....	» 118	Κόρη .....	» 191
"Σκηναὶ ἀπὸ τοὺς 'Ολυμπια- κούς ἀγῶνας .....	» 121	'Αθηνᾶ τοῦ Βαρβακείου ...	» 192
"Αρπα καὶ λύρα .....	» 124	'Ο δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος ..	» 193
'Αλκαῖος καὶ Σαπφῶ .....	» 126	'Ο δορυφόρος τοῦ Πολυκλεί- του .....	» 194
'Ο 'Ανακρέων .....	» 127	Μελανόμορφος ἀμφορεὺς....	» 195
'Ο 'Οράκλειτος .....	» 131	'Η 'Ακρόπολις τῶν 'Αθηνῶν	» 196
Δαρεῖος Α' .....	» 134	'Ο Παρθενῶν .....	» 197
Πέρσαι πολεμισταὶ .....	» 135	Τὸ 'Ἐρέχθειον .....	» 198
"Ἐλλην ὀπλίτης .....	» 139	'Ο ναὸς τῆς 'Αθηνᾶς ('Απτέ- ρου) Νίκης .....	» 199
Μιλτιάδης .....	» 142	'Αλκιβιάδης .....	» 208
'Αριστείδης .....	» 143	Στήλη 'Ερμού .....	» 209
Θεμιστοκλῆς.....	» 144	Φίλιππος Β' .....	» 234
'Ο χρυσοῦς τρίπους τῶν Δελ- φῶν .....	» 156	Μακεδὼν ἰππεὺς .....	» 235
"Οστρακὸν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ πατρὸς του .....	» 160	Δημοσθένης .....	» 238
Κεφαλὴ τοῦ Κίμωνος .....	» 162	'Ισοκράτης .....	» 238
Περικλῆς .....	» 166	Αἰσχίνης .....	» 239
Τριήρης .....	» 171	'Ο λέων τῆς Χαιρωνείας .....	» 240
'Ανὴρ μὲ χιτῶνα καὶ ἀνὴρ μὲ ἱμάτιον .....	» 174	'Ο Μέγας 'Αλέξανδρος .....	» 244
Γυνὴ μὲ χιτῶνα καὶ γυνὴ μὲ ἱμάτιον .....	» 175	'Η μάχη τῆς 'Ισοῦ (Ψηφιδω- τὸν Πομπηίας) .....	» 249
Σχολεῖον .....	» 176	Ξενοφῶν .....	» 263
Παλαιστρα .....	» 177	Πλάτων .....	» 264
'Εσωτερικὸν σιδηρουργεῖον...	» 178	'Αριστοτέλης .....	» 264
Παναθηναϊκὸς ἀμφορεὺς....	» 180	Θόλος τῆς 'Επιδάουρου .....	» 265
Αἰσχύλος .....	» 184	Τὸ θέατρον τῆς 'Επιδάουρου ..	» 266
Σοφοκλῆς .....	» 184	Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου ...	» 267
Εὐριπίδης .....	» 184	'Η κεφαλὴ τοῦ 'Ερμού τοῦ Πραξιτέλους .....	» 268
'Αριστοφάνης .....	» 184	Κεφαλὴ τῆς Κνιδίας 'Αφρο- δίτης .....	» 268
'Ηρόδοτος .....	» 185	'Ο ἀποξυόμενος τοῦ Λυσίππου	» 268
Θουκυδίδης .....	» 186	'Ο Μελέαγρος .....	» 269
		Εἰδῶλια Τανάγρας .....	» 270
		'Η κεφαλὴ τοῦ παιδὸς τοῦ Μα- ραθῶνος .....	» 271

	σελ.	9
Ἀρχαία Αἴγυπτος .....	»	16
Βαβυλωνία καὶ Ἀσσυρία .....	»	22
Παλαιστίνη καὶ Φοινίκη .....	»	25
Φοινικικὴ ἐξάπλωσις .....	»	30
Τὸ Περσικὸν κράτος ἐπὶ Δαρείου Α' .....	»	35
Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς .....	»	62
Μεγάλῃ Ἑλλάς .....	»	65
Ὁ ἑλληνικὸς κόσμος .....	»	103
Ἀρχαία Ἀττικὴ .....	»	138
Χάρτης τῶν περσικῶν πολέμων .....	»	141
Σχέδιον τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος .....	»	147
Σχέδιον τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν .....	»	151
Σχέδιον τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος .....	»	155
Σχέδιον τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν .....	»	167
Σχέδιον τῶν μακρῶν τειχῶν .....	»	173
Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας .....	»	188
Ναὸς ἐν παραστάσει .....	»	188
Ναὸς πρόστυλος .....	»	189
Ναὸς ἀμφιπρόστυλος .....	»	189
Ναὸς περίπτερος .....	»	205
Σχέδιον Πύλου καὶ Σφακτηρίας .....	»	223
Χάρτης τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου .....	»	231
Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας .....	»	247
Πορεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Γρανικοῦ .....	»	250
Σχέδιον τῆς Τύρου .....	»	255
Χάρτης τῆς πορείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου .....	»	255

## ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ	Α'	Εἰσαγωγή	σελ.	5 - 7
»	Β'	Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ	»	8 - 33
»	Γ'	Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς	»	34 - 36
»	Δ'	Προϊστορικοὶ χρόνοι	»	37 - 49
»	Ε'	Ἡ Ἑλλάς μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν Δωριέων	»	50 - 54
»	ΣΤ'	Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ θρησκεία	»	55 - 59
»	Ζ'	Ἀποικιακὴ ἐξάπλωσις	»	60 - 66
»	Η'	Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ὀργάνωσις	»	67 - 71
»	Θ'	Ἡ μικρασιατικὴ Ἑλλάς	»	72 - 77
»	Ι'	Ἡ μητροπολιτικὴ Ἑλλάς	»	78 - 87
»	ΙΑ'	Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Δύσεως	»	88 - 92
»	ΙΒ'	Ἡ Σπάρτη	»	93 - 101
»	ΙΓ'	Αἱ Ἀθῆναι	»	102 - 113
»	ΙΔ'	Ἡ ἐνότης τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους	»	114 - 122
»	ΙΕ'	Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις	»	123 - 131
»	ΙΣΤ'	Ἀκμὴ καὶ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος. Μηδικοὶ ἢ περσικοὶ πόλεμοι	»	132 - 158
»	ΙΖ'	Ἡ ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία	»	159 - 167
»	ΙΗ'	Ὁργάνωσις καὶ λειτουργία τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους	»	168 - 172
»	ΙΘ'	Ἡ ἰδιωτικὴ καὶ δημοσία ζωὴ εἰς τὰς Ἀθήνας	»	173 - 182
»	Κ'	Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους	»	183 - 199
»	ΚΑ'	Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος	»	200 - 217
»	ΚΒ'	Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης	»	218 - 225
»	ΚΓ'	Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν	»	226 - 232
»	ΚΔ'	Ἡ μακεδονικὴ ἡγεμονία	»	233 - 242
»	ΚΕ'	Ἡ ἀκμὴ τοῦ μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αἱ μεγάλοι κατακτήσεις	»	243 - 261
»	ΚΣΤ'	Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα	»	262 - 271

ΕΣΤΙΝ  
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΥΣ  
**ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ**  
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΥΠΟΜΕΜΝΗΝ  
ΕΙΣ ΤΟΥΤΑ ΠΡΟΒΗΝΤΑ

1	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
2	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	2
3	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	3
4	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	4
5	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	5
6	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	6
7	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	7
8	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	8
9	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	9
10	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9	10
11	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10	11
12	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11	12
13	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12	13
14	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13	14
15	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14	15
16	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15	16
17	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16	17
18	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17	18
19	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18	19
20	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19	20
21	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20	21
22	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21	22
23	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22	23
24	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23	24
25	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24	25
26	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25	26
27	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26	27
28	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27	28
29	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 28	29
30	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 29	30
31	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 30	31
32	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 31	32
33	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 32	33
34	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 33	34
35	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 34	35
36	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 35	36
37	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 36	37
38	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 37	38
39	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 38	39
40	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 39	40
41	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 40	41
42	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 41	42
43	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 42	43
44	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 43	44
45	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 44	45
46	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 45	46
47	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 46	47
48	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 47	48
49	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 48	49
50	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 49	50
51	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 50	51
52	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 51	52
53	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 52	53
54	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 53	54
55	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 54	55
56	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 55	56
57	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 56	57
58	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 57	58
59	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 58	59
60	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 59	60
61	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 60	61
62	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 61	62
63	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 62	63
64	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 63	64
65	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 64	65
66	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 65	66
67	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 66	67
68	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 67	68
69	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 68	69
70	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 69	70
71	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 70	71
72	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 71	72
73	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 72	73
74	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 73	74
75	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 74	75
76	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 75	76
77	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 76	77
78	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 77	78
79	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 78	79
80	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 79	80
81	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 80	81
82	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 81	82
83	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 82	83
84	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 83	84
85	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 84	85
86	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 85	86
87	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 86	87
88	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 87	88
89	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 88	89
90	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 89	90
91	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 90	91
92	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 91	92
93	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 92	93
94	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 93	94
95	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 94	95
96	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 95	96
97	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 96	97
98	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 97	98
99	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 98	99
100	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 99	100
101	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 100	101

ΙΣΤΟΡΙΑ  
ΕΛΛΗΝΙΚΗ - ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ  
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ  
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ (146 π. Χ.)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ-ΡΩΜΑΪΚΗ  
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ (Β' & Χ')

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

### ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ὁ κόσμος δὲν εἶχε συνέλθει ἀπὸ τὴν κατάπληξιν διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁπότε ἐγνώσθη ἡ ἀπίστευτος ἀγγελία τοῦ προώρου θανάτου του. Τί θὰ ἐγένετο μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἐξαφάνισιν τοῦ δημιουργοῦ τόσοσ κολοσσιαίου καὶ πολυσυνθέτου οἰκοδομήματος ;

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια παρασύρει καὶ ἐξαφανίζει ὁ θάνατος ἑνὸς προσώπου. Μὲ τὴν κατὰ κτησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰς συνεπειάς, αἱ ὅποια τὴν ἠκολούθησαν, ἤρχισε νέα φάσις τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας καὶ μία ἀπὸ τὰς ἐνδοξότερας περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ τιμὴ τῆς διαδόσεως καὶ ἐξαπλώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὅποιον ἐφώτισε τὴν κατοπινὴν ἀνθρωπότητα, ἀνήκει ἐν πολλοῖς εἰς τὴν ἱστορικὴν περίοδον, τὴν ὁποίαν θὰ ἐξετάσωμεν.

Ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Οἰκουμένης εἶχεν ἀρχίσει βεβαίως ἐνωρίτερα. Αἱ ἀποικίαι μετέδωσαν ἑλληνικὰ ἤθη καὶ ἑλληνικὴν παιδείαν εἰς ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας. Καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου καὶ 4ου αἰῶνος οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπαυσαν νὰ διεισδύουν διαρκῶς πολυαριθμότεροι μεταξὺ τῶν ξένων καὶ ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων λαῶν. Ἐμποροὶ, μισθοφόροι, πολιτικοὶ πρόσφυγες, διπλωμάται, ἰατροὶ, καλλιτέχναι καὶ αἰχμάλωτοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Φοινίκην συναντῶμεν φιλελληνικὰς δυναστείας. Εἰς τὴν Γάζαν κόπτουν τετράδραχμα, τὰ ὅποια ἀπομιμοῦνται τὰ ἀττικά.

Αἱ νίκαι ὁμως τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέρριψαν τοὺς φραγμοὺς, οἱ ὅποιοι ἐχώριζον τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Μεγάλαι ἐκτάσεις γῆς διανοίγονται τότε εἰς τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ζωογοοῦνται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Οἱ κάτοι-

κοί των προσαρμόζονται εις τὰ ἑλληνικὰ ἦθη, ἐξελληνίζονται εἰς μεγαλύτερον ἢ μικρότερον βαθμόν. Διὰ τοῦτο τὴν περίοδον τῶν τριῶν αἰώνων μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν 3ον, 2ον καὶ 1ον π.Χ. αἰῶνα, οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνος ὠνόμασαν ἑλληνιστικοὺς χρόνους.

Ἄλλὰ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηντλήθησαν μὲ τὸν καιρὸν καὶ ἀπὸ τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος δὲν κατώρθωσαν ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὴν δύναμιν ἑνὸς νεαροῦ λαοῦ τῆς Ἰταλίας, τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι, λαὸς Ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς, ὀρμώμενοι ἀπὸ τὴν μικρὰν κατ' ἀρχὰς πρωτεύουσάν των *Ρώμην*, ἰδρύουσι τὴν μεγαλύτεραν αὐτοκρατορίαν τῆς ἀρχαιότητος, ὑποτάσσουν τὴν Ἑλλάδα, Μ. Ἀσίαν, Συρίαν καὶ Αἴγυπτον. Εἰσέρχονται δηλαδὴ εἰς τὴν περιοχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀκμάσει ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός.

Δέχονται τὴν ἐνεργητικὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, διαμορφώνουσι νέον τύπον αὐτῆς, τὸν λεγόμενον ἑλληνορωμαϊκὸν πολιτισμόν, καὶ κυβερνήσαντες ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας διαδίδουσι αὐτὸν μὲ ὄργανον τὴν ἰδικὴν των γλῶσσαν, τὴν λατινικὴν, εἰς ὅλην τὴν ἑκτάσιν τῆς αὐτοκρατορίας των, ἰδίως εἰς τὴν Δύσιν, δηλαδὴ τὴν Ἰσπανίαν, Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν.

Ἀπὸ τὰ σπέρματα αὐτοῦ ἐβλάστησεν ὁ πολιτισμὸς τῶν μεωτέρων λαῶν.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου μας θὰ ἐξετάσωμεν τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, εἰς τὸ δεύτερον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ  
ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ

Ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐδημιούργησε μεγάλην ἀναστάτωση εἰς τὸ κράτος του, διότι ὁ περίφημος κατακτητὴς δὲν εἶχε φροντίσει διὰ τὸν διάδοχόν του. Δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχεν ὁ ἀδελφός του Φίλιππος Ἀρριδαῖος, ἀπὸ ἄλλην μητέρα, ἄνθρωπος ἀδύνατος πνευματικῶς, καὶ τὸ ἀναμενόμενον τέκνον τῆς Ρωξάνης.

Ἡ δύναμις περιῆλθε κατ' οὐσίαν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποκτήσει φήμην καὶ πλοῦτον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ὁ Περδίκκας (συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, διακριθεὶς διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας του κατὰ τὴν ἐκστρατείαν, ἔμπιστος τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τὸν ὅποιον ἀποθνήσκων ὁ βασιλεὺς παρέδωκε τὸν δακτύλιόν του, δηλαδὴ τὴν σφραγίδα του), ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Λεοννάτος (ἀνήκοντες εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ βασιλέως), ὁ Ἀντίγονος, ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Εὐμένης. Μεγάλην ἰσχὺν εἶχεν ἐπίσης ὁ διοικητὴς τῆς Μακεδονίας Ἀντίπατρος καὶ ὁ υἱός του Κάσσανδρος.

Ὅλοι ἐνεπνέοντο ἀπὸ ἀπεριόριστον φιλοδοξίαν καὶ ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἐπικρατήσουν. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν ἤλθον εἰς φῶς τὰ κακῶς μέχρι τότε κρυπτόμενα πάθη καὶ ἀντιζηλῖαι καὶ ἡ σύγκρουσις ἤρχισεν ἤδη πρὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ. Ἀλλὰ πρὸς στιγμὴν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ὁ Φίλιππος Ἀρριδαῖος ἀνεκνήρυχθη βασιλεὺς μὲ τὸν ὄρον νὰ συμβασιλεύσῃ μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Ρωξάνης. Πλησίον του ἐτέθη ὡς ἐπίτροπος ὁ Περδίκκας μὲ τὸν τίτλον τοῦ χιλιάρχου. Μετὰ τρεῖς μῆνας ἡ Ρωξάνη ἐγέννησεν υἱόν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἤδη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐξυπνοῦσαν μὲ τὸ ἐρώτημα εἰς τὰ χεῖλη «τέθηκεν Φίλιππος;», ἦτο ἀδύνατον ν' ἀκούσουν τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ μείνουν ἤσυχοι. Κατ' ἀρχὰς ἐδυσκολεύθησαν νὰ πιστεύσουν εἰς τὴν εἶδησιν. Ὁ περιβόητος μάλιστα δημαγωγὸς *Λημάδης* ἐφώναζεν: «Ἡ οἰκουμένη θὰ ἐγέμιζεν ἀπὸ τὴν ὄσμην του, ἂν ἀπέθνησκεν ὁ Ἀλέξανδρος!».

Ὁ *Δημοσθένης* ἀπουσίαζεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐξόριστος. Ἄλλ' ἕως ὅτου φθάσῃ, ὑπῆρχεν ὁ φίλος του Ὑπερείδης. Μάτην ὁ γηραιὸς Φωκίων συνεβούλευσεν εἰς τὴν ἀμέσως συγκροτηθεῖσαν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σύνεσιν.

Ἡ φιλοπόλεμος μερὶς ὑπερίσχυσεν. Ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι του ἐτέθησαν εἰς κίνησιν. Οἱ Αἰτωλοὶ καὶ πολλαὶ πόλεις ἤκουσαν τὴν πρόσκλησιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των τὸν δραστήριον καὶ ἱκανὸν ἀρχηγὸν μισθοφόρων *Λεωσθένην*, τὸν ὅποιον εἶχον ὑποστηρίξει κρυφίως οἱ δημοκρατικοὶ νὰ διατηρῆ μισθοφόρους εἰς τὸ Ταίναρον.

Ὁ *Λεωσθένης* κατέλαβε τὰς *Θερμοπύλας*. Ὁ *Ἀντιπάτρος*, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν του μὲ 13.000 πεζοὺς καὶ 600 ἵππεις, ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν *Λαμίαν*, ὅπου ἐπολιορκήθη. Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος ὠνομάσθη *Λαμιακὸς πόλεμος*. Σχεδὸν ὅλη ἡ μέση Ἑλλάς καὶ πολλαὶ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου προσεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἄλλ' ὁ *Λεωσθένης* ἐφονεύθη εἰς ἐπιθέσειν κατὰ τῆς *Λαμίας* καὶ ἡ συνοχὴ τῶν συμμάχων ἤρχισε νὰ χαλαροῦται, ἐνῶ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου ἔσπευδον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν ὁ *Λεοννάτος* καὶ ὁ *Κρατερός*.

Πρῶτος ἐφθασεν ὁ *Λεοννάτος*. Οἱ Ἕλληνες ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς *Λαμίας*, διὰ νὰ συναντήσουν αὐτόν. Εἰς πεισματῶδη σύγκρουσιν εἰς τὴν *Θεσσαλίαν* ἔπεσεν ὁ *Λεοννάτος* καὶ τὸ ἵππικόν του ὑπεχώρησε· τὸ πεζικόν του ὅμως ἐκράτησε τὴν θέσιν του καὶ τὴν ἐπομένην ἡνῶθη μετὰ τοῦ ἐξεληθόντος ἀπὸ τὴν *Λαμίαν* Ἀντιπάτρου.

Ὁ πόλεμος ἔλαβε κακὴν τροπὴν διὰ τοὺς Ἀθηναίους, ἰδίως εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ στόλος των ὑπέστη δεινὴν ἤτταν πρῶτον εἰς τὴν *Ἄβυδον*· ὕστερον παρὰ τὴν *Ἰμοργόν*, κατὰ τὴν μεγαλυτέραν ναυμαχίαν, ἣ ὁποία ἐδόθη εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα μετὰ τὴν *Σαλα-*

μίνα ( άνοιξις του 322 ). Με τὸ κτύπημα αὐτὸ « ἔσβησε διὰ παντὸς ἡ ναυτικὴ ὑπεροχὴ καὶ μετ' αὐτῆς τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν », ὅπως ἔγραψεν ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Μπέλοχ.

Τὸ θέρος ἔφθασεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου ὁ Κρατερός καὶ αἱ δυνάμεις τῶν Μακεδόνων ἀνῆλθον εἰς 50 περίπου χιλιάδας, ἐξ ὧν 5.000 ἵππεις. Εἰς μάχην παρὰ τὴν Κραννῶνα τῆς Θεσσαλίας οἱ Ἕλληνες 25 χιλιάδες πεζοὶ καὶ 3.500 ἵππεις ἠττήθησαν ( 5 Σεπτεμβρίου 322 ).

Αἱ πόλεις ἐδέχθησαν κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Ἀντιπάτρου νὰ συνθηκολογήσουν χωριστά. Οἱ Αἰτωλοὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ἀπόρητα ὄρη των. Ἀλλ' αἱ Ἀθηναὶ εὐρέθησαν πρὸ ἐσχάτου κινδύνου. Ὁ Ἀντίπατρος ἔφθασε πρὸ τῆς πόλεως, ἐνῶ ὁ μακεδονικὸς στόλος ἔκαμεν ἀπόβασιν εἰς τὰ περὶ χωρα. Ὑπεχρεώθησαν νὰ δεχθοῦν μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Φωκίωτος καὶ τοῦ Δημάδου τοὺς σκληροὺς ὅρους τοῦ νικητοῦ: φρουρὰ μακεδονικὴ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Μουνηχίαν, νὰ πληρώσουν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, νὰ παραδώσουν τοὺς ἐχθροὺς τῶν Μακεδόνων, νὰ περιορίσουν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Σάμον. Ὁ Ἀντίπατρος ἐσχεδίαζε μάλιστα ἐν συν-ενοήσει μὲ τοὺς μακεδονίζοντας νὰ ἐκτοπίσῃ εἰς τὴν Θράκην ἢ εἰς τὸν Πόντον « ὀλόκληρον τὸν δημοκρατικὸν ὄχλον τῶν Ἀθηνῶν ».

Ὁ Ὑπερείδης, παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον, ἐφονεύθη. Ὁ Δημοσθένης, καταφυγὼν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ ( Πόρῳ ) ναὸν τοῦ Ποσειδῶτος καὶ ἀπειλούμενος ν' ἀποσπασθῇ ἐκεῖθεν ἀπὸ καταφθάσαντας « φυγαδοθήρας » τοῦ Ἀντιπάτρου, ἔπιε τὸ δηλητήριον, τὸ ὅποιον εἶχε μετ' ἑαυτοῦ, διὰ νὰ τὸ μεταχειρισθῇ ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης.

Ὁ Ἀντίπατρος εἰσηῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐγκατέστησε φιλικὰ πρὸς αὐτὸν καθεστῶτα καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους ( 322 ) ἐπετέθη μετὰ τοῦ Κρατεροῦ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ εἶχον γίνει σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἠπειλοῦν τὰ πλευρὰ τοῦ μακεδονικοῦ κράτους. Ἀλλ' εἰδήσεις ἐξ Ἀσίας ὑπεχρέωσαν τοὺς δύο στρατηγοὺς νὰ διακόψουν τὴν ἐπιχείρησιν, διὰ νὰ ἐτοιμασθοῦν κατὰ τῶν παλαιῶν ἐν ὄπλοις συναδέλφων των. Ἦρχιζεν ὁ ἐξοντωτικὸς ἀγὼν μεταξὺ τῶν διαδόχων.



ΑΓΩΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΝ

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου χρόνων εἶναι οἱ πεισματώδεις καὶ καταστρεπτικοὶ πόλεμοι

μεταξύ τῶν στρατηγῶν του διὰ τὴν ἐπικράτησιν. Ἡ Μ. Ἀσία καὶ ἡ Ἑλλάς ἀνεστατώθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφὰς ἀπὸ τοὺς πολέμους. Ἐδημιουργήθη ἀστάθεια καὶ χάος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον οὐδεὶς ἐγνώριζε τι θὰ προκύψῃ. Αἱ συμμαχίαι ἀντεστρέφοντο διαρκῶς, τολμηροὶ ἄνδρες ἀνεπηδῶν ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ ἐνεφανίζοντο μὲ νέαν δύναμιν καὶ νέας διεκδικήσεις.

Παριστάμεθα ἐπανειλημμένως πρὸ τοῦ ἐξῆς φαινομένου: Εἰς τῶν ἀρχηγῶν ἀποκτᾶ μεγάλην δύναμιν καὶ προσπαθεῖ νὰ γίνῃ μόνος κύριος εἰς τὸ ἀχανές κράτος, ὑποτάσσων τοὺς ἄλλους. Κατ' αὐτοῦ συνασπίζονται οἱ ἄλλοι καὶ συντρίβουν τὴν δύναμιν του. Τοῦτο ἐπεχείρησε κατ' ἀρχὰς ὁ *Πελοπίδας*, ἀργότερον μετὰ περισσοτέρας πιθανότητος ὁ *Ἰντίγονος*.

Οἱ χρόνοι αὐτοὶ εἶναι περίοδος ἀναστατώσεως, ἀναρχίας καὶ θλιβερῶν καταστροφῶν. Μαρτυροῦν ὅμως καὶ καταπληκτικὴν ζωτικότητα, παράτολμον σθένος, ἐφευρετικότητα καὶ ἀντοχήν τῶν Μακεδόνων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ὑπερβαίνουσιν τὰ συνήθη μέτρα. Ἡ παρουσία προσωπικοτήτων μὲ ἀκαμπτον φιλοδοξίαν καὶ φλογερὰν ὀρμὴν διὰ κυριαρχίαν χαρακτηρίζει περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους. Ζωηρότατον μέρος ἔλαβον εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ἀντεκδικήσεις καὶ αἱ γυναῖκες τῶν Μακεδόνων ἀρχηγῶν.

#### ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΔΙΚΚΑ

Πρὸς στιγμήν ἐφάνη ὅτι τὸ κράτος εἶχεν ὑπερικήσει τὴν κρίσιν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὴν Εὐρώπην ἐβασίλευσεν ἡσυχία μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Εὐμένης μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Περδίκκα ὑπέταξε τὴν πρὸς τὸν Πόντον Καππαδοκίαν, ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἀρμενίας ἔβαινεν ὁμαλῶς, ὁ *Πτολεμαῖος* εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατέλαβε καὶ προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν Κυρηναϊκὴν. Αἱ ἀντιθέσεις τῶν ἀρχηγῶν ἐφαίνοντο ἐξομαλυνόμεναι διὰ τῶν μεταξὺ αὐτῶν συνοικεσίων. Ὁ Περδίκκας, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Κρατερὸς συνεζεύχθησαν τρεῖς ἀδελφάς, θυγατέρας τοῦ γηραιοῦ Ἀντιπάτρου.

Ἄλλὰ δὲν ἤργησαν νὰ φανοῦν τὰ προμηνύοντα τὴν θύελλαν νέφη. Ὁ Περδίκκας ἐδείκνυε καθ' ἑκάστην περισσότερον τὰς μοναρχικὰς του διαθέσεις.

Ἐπωφεληθεὶς τῆς συμφιλίσεως ἐφόνευσεν ὑπόουλως τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ πεζικοῦ, οἱ ὅποιοι ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὸ κίνημα κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πεζικοῦ Μελέαγρον, καταφυγόντα εἰς ναόν. Ἀπαλλαγεὶς τώρα τῶν ἀντιπάλων του, ἔγινε πραγματικὸς κύριος τοῦ κράτους, ἔχων ἄβουλον ὄργανον τὸν βασιλεῖα Ἀρριδαῖον. Οὕτω, ὡς ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καὶ αὐτοκράτωρ ἐπιμελητῆς, εἶχε ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τὰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχάς, ἔφερε τὴν βασιλικὴν σφραγίδα καὶ ἀπέβη παντοδύναμος κυβερνήτης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐμπιστον συνεργάτην εἶχε τὸν Εὐμένην τὸν Καρδιανόν (ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν πόλιν τῆς Θράκης Καρδίαν), τὸν μόνον μὴ Μακεδόνα ἀπὸ τοὺς ἐπιτελεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου, γραμματέα τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὰς πολιτικὰς καὶ στρατηγικὰς ἰκανότητας κατὰ τὴν θυελλώδη αὐτὴν ἐποχὴν. Μετὰ τοῦ Περδίκκα συνειργάζετο καὶ ἡ αὐταρχικὴ καὶ φιλόδοξος μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιάς. Ὁ Περδίκκας ἐνυμφεῦθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Κλεοπάτραν καὶ ἀπέπεμψε κατ' ἀξίωσιν τῆς μητρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀντιπάτρου Νίκαιαν.

Ὅταν ὁμως ἐπεχείρησε νὰ συλλάβῃ τὸν σατράπην τῆς Φρυγίας Ἀντίγονον, ἐναντίον του συνησπίσθησαν ὁ Ἀντίγονος, ὁ υἱὸς του Δημήτριος (ὁ μετὰ ταῦτα περίφημος ὑπὸ τὸ ὄνομα Πολιορκητῆς), ὁ Ἀντίπατρος, ὁ Κρατερὸς καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν προσεχώρησαν ὁ Ἀνσίμαχος τῆς Θράκης καὶ ὁ Πτολεμαῖος τῆς Αἰγύπτου.

Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Περδίκκας ἀνέθεσεν εἰς τὸν Εὐμένην καὶ ὁ ἴδιος ἀνέλαβε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου.

Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πολυαριθμοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον συνώδεον καὶ οἱ βασιλεῖς Ἀρριδαῖος καὶ Ἀλέξανδρος (υἱὸς τῆς Ρωξάνης), ἔφθασε τὴν ἀνοιξιν τοῦ 321 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἐκέθηεν εἰς τὰ σύνορα τῆς σατραπείας τῆς Αἰγύπτου. Ἐκεῖ ἠθέλησε κατὰ τὰ μακεδονικὰ ἔθιμα νὰ δικασθῇ καὶ νὰ καταδικασθῇ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὁ Πτολεμαῖος διὰ τὴν ἀπειθειάν του εἰς τὰς βασιλικὰς διαταγὰς. Ὁ στρατὸς ὁμως ἠθώωσε τὸν Πτολεμαῖον.

Ὅταν παρὰ ταῦτα ἐπέμεινε νὰ διαβῇ ὁ στρατὸς τὸν Νεῖλον καὶ εἰς τὴν ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν ἐπνίγησαν πολλοὶ στρατιῶται—γενόμενοι βορὰ τῶν κροκοδείλων—οἱ ἀξίωματικοὶ ἐξήγειρον τὸν στρατὸν καὶ ὁ Σέλευκος, εἰσελθὼν μετ' ἄλλων εἰς τὴν σκηνὴν του,

ἐφόνευσαν τὸν Περδίκκαν ( 321 ). Εἰς τὴν Ἀσίαν ὅμως ὁ μεγαλοφυῆς στρατηγὸς Εὐμένης, μένων πιστὸς εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ εἰς τὸν Περδίκκαν, ἀπέκρουσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν. Εἰς τὴν μάχην ἐφονεύθη ὁ Κρατερός.

#### ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ

Ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ Περδίκκα ὠφελήθη πρωτίστως ὁ Ἀντίγονος. Οὗτος εἶλκε τὸ γένος ἀπὸ βασιλικὴν οἰκογένειαν, ὀνομαζόμενος Μονόφθαλμος καὶ Κύκλωψ ἕνεκα τῆς παθήσεως τοῦ ἐνὸς ὀφθαλμοῦ του. Ἐγένετο ὁ γενάρχης τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Ἀντιγονιδῶν, ὁ ὁποῖος βραδύτερον—ἀπὸ τοῦ 277—ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀνεδείχθη ἐκ τῶν δραστηριωτέρων διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀντίγονος (382 - 301) εἶχε διακριθῆ ὡς εἰς ἐκ τῶν ἰκανωτέρων στρατηγῶν τῆς Μακεδονίας, ἤδη ἐπὶ Φιλίππου Β' πατρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Προσέφερεν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐκστρατείαν καὶ διωρίσθη μετὰ τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ 333 κατάληψιν τῆς Μεγάλης Φρυγίας σατραπείας αὐτῆς, κριθεὶς ὡς ὁ καταλληλότερος διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς περιστοιχιζομένης ἀπὸ ληστρικὰς ὄρεινὰς φυλάς χώρας.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Περδίκκα οἱ Μακεδόνες στρατηγοὶ συνεκρότησαν τὸ 321 συνέλευσιν εἰς τὸν Τριπαραδείσον, πόλιν τῆς Κοίλης Συρίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου, πρὸς νέαν διανομὴν τῶν ἀξιωμάτων καὶ σατραπειῶν, ἀφοῦ εἶχεν ἐκλείψει καὶ ὁ Κρατερός. Ἡ συνέλευσις ὑπέβηθε θυρωβώδης. Ἠπειλήθη πάλιν σύγκρουσις τῶν ἰππέων καὶ τοῦ πεζικοῦ. Ὁ συνετὸς Πτολεμαῖος ἠρνήθη νὰ δεχθῆ τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιμελητοῦ.

Εἰς τὴν διανομὴν τοῦ Τριπαραδείσου τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιμελητοῦ ἐδόθη εἰς τὸν πρεσβύτερον ἐκ τῶν στρατηγῶν Ἀντίπατρον. Ὁ δολοφόνος τοῦ Περδίκκα Σέλευκος ἔλαβε τὴν σατραπείαν τῆς Βαβυλωνίας. Ἡ ἐξουσία τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ πραγματικοῦ ὑπευθύνου τῆς στάσεως κατὰ τοῦ Περδίκκα, αὐξάνεται. Εἰς αὐτὸν ἀνατίθεται ἡ τιμωρία τοῦ Εὐμένου. Οἱ παλαιοὶ ἐν ὄπλοις σύντροφοὶ τοῦ κατακτητοῦ κηρύττουν ἔνοχον καὶ ἐκτὸς νόμου τὸν μόνον, ὁ ὁποῖος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν ὄρκον του.

## ΕΥΜΕΝΗΣ

Τὰ ἐπόμενα τέσσαρα ἔτη (320 - 316) ἐπληρώθησαν ἀπὸ τοὺς πεισματώδεις ἀγῶνας μεταξὺ Ἀντιγόνου καὶ Εὐμένους, οἱ ὁποῖοι κατέληξαν εἰς τὴν καταστροφήν τοῦ τελευταίου.

Ὁ Εὐμένης εἰς τὰς μάχας αὐτὰς ἀπέκτησε τὴν φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἄλλ' εἶχεν εἰς βάρος του τὴν κατογωγὴν του. Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν οἱ Μακεδόνες ἀξιωματικοὶ τὸν ἐγκατέλειψαν, διὰ νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του. Αὐτὸ ἔγινεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ὅταν ὁ Εὐμένης μετὰ καταπληκτικὴν ἄμυναν ἐστράφη εἰς τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρητα χώρας, ὅπου ὠργάνωσε στρατὸν καὶ ἐνίκησε τὸν ἐλθόντα κατ' αὐτοῦ κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Σελεύκου Ἀντίγονου. Ἄλλ' εἰς νέαν σύγκρουσιν ὁ Πευκέστας μετὰ τοὺς ὑπ' αὐτὸν 10.000 Πέρσας ἠτύμολησεν εἰς τὸν Ἀντίγονον καὶ οἱ ἀργυράσπιδες συνέλαβον τὸν Εὐμένην καὶ παρέδωσαν αὐτὸν εἰς τὸν Ἀντίγονον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐφόρευσε.

Ὁ Ἀντίγονος κατεδίωξε καὶ ἐξώντωσεν ἀκόμη καὶ τοὺς βοηθήσαντας αὐτὸν, ὅσοι ἦτο δυνατόν νὰ διεκδικήσουν πρὸς αὐτὸν τὴν ἀρχὴν. Κινδυνεύσας καὶ ὁ Σέλευκος, ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τὴν σατραπείαν του, τὴν Βαβυλῶνα.

## ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ

Ὁ Ἀντίγονος ἦτο κύριος τῆς Ἀσίας πλουσιώτατος, διότι κατέλαβε τοὺς θησαυροὺς εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὰ Ἐκβάτανα. Οἱ πόροι του ἀνῆρχοντο εἰς 11.000 τάλαντα τὸ ἔτος καὶ εἶχεν ἀπόθεμα 40.000 τάλαντων. Διετήρει ἐμπειροπόλεμον στρατὸν, ὁ ὁποῖος ἀνῆρχετο εἰς 70.000. Δικαίως λοιπὸν ἀπέβλεπεν εἰς ἀποκλειστικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ κατ' αὐτοῦ συνασπισμὸς ἦτο ἀναπόφευκτος. Κάσσανδρος, Λυσίμαχος, Πτολεμαῖος, Σέλευκος συνηνώθησαν. Εἰς τὸν ἐπακολουθήσαντα τετραετῆ πόλεμον (315 - 311) ὁ Ἀντίγονος ἀναπτύσσει θαυμαστὴν στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν ἰκανότητα. Ἄλλ' ὁ Πτολεμαῖος τοῦ ἀφαιρεῖ τὴν μεσημβρινὴν Συρίαν, ὁ δὲ Σέλευκος μετὰ 800 πεζοὺς καὶ 200 ἵππους—τοὺς ὁποῖους δανείζεται ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖον—σπεύδει εἰς τὴν σατραπείαν του τῆς Βαβυλῶνος, βασιζόμενος εἰς τὴν ἀγάπην τῶν κατοίκων.

## ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ο ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΗΣ (337 - 283)

Ἡ τύχη φαίνεται στρεφόμενη κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου. Ὁ Πτολεμαῖος ἐδημιούργησε σπουδαίαν ναυτικήν δύναμιν. Τὸ 309 ἐμφανίζεται εἰς τὰ παράλια τῆς Καρίας, τὸ 308 διασχίζει τὰς Κυκλάδας καὶ καταλαμβάνει τὴν Κόρινθον καὶ τὰ Μέγαρα. Ὁ Κάσσανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ



Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς (337 - 283)  
Ἐπὶ νομίσματος. Φορεῖ τὸ βασιλικὸν  
στέμμα.

Ἀντιπάτρου, γενόμενος κύριος ἔπειτα ἀπὸ περιπετείας τοῦ πατρικοῦ θρόνου, ἔχει ἐγκαταστήσει φρουρὰς εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Εἰς τὰς Ἀθήνας διώρισε κυβερνήτην τὸν Δημήτριον Φαληρέα, ὁπαδὸν τῆς Περιπατητικῆς Σχολῆς, μαθητὴν τοῦ Θεοφράστου, μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἐπιμελητοῦ, ἐφοδιάσας αὐτὸν μὲ φρουρὰν μακεδονικὴν. Τύραννος κατ' οὐσίαν ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος, μὲ τὰς ὀφθαλμικὰς φράσεις οἰκονομίας καὶ

περισυλλογῆς εἰς τὰ χεῖλη, κατασπαταλᾷ τοὺς πενιχροὺς πόρους τῆς πόλεως, ἡ ὁποία τότε ἀριθμεῖ μόλις 21 χιλιάδας πολίτας.

Τότε ἀπεκαλύφθη ἡ ἐξαιρετικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριου, ὁ ὁποῖος μετ' ὀλίγον ἔλαβε τὸν τίτλον Πολιορκητῆς (πορθητῆς πόλεων) καὶ κατὰ τὴν πολυτάραχον εἰκοσιπενταετηῆ δρᾶσιν του ἀνεδείχθη ὁ ἐξοχώτερος τῶν Ἐπιγόνων, ὅπως ὠνόμασαν τοὺς υἱοὺς τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἐζησεν εἰς στρατόπεδα καὶ μάχας. Τὴν στρατιωτικὴν του προπαιδείαν ἔκαμεν εἰς τοὺς πολέμους τοῦ πατρός του κατὰ τοῦ Εὐμένου. Μόλις εἰκοσαετῆς ἔλαβε μέρος εἰς μάχην ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἑταίρων καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (316) ὠδήγησε τὸ δεξιὸν κέραν. Ρωμαλέος, σοβαρὸς καὶ μὲ παράστημα μεγαλοπρεπές, ἐγοήτευε μὲ τὴν γλυκεῖαν μορφήν του καὶ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος. Παρουσίαζε μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον. Πελλοῖ

μάλιστα Ισχυρίσθησαν ὅτι εἰς μερικά χαρίσματα ἦτο ἄνωτερος ἐκείνου. Παρὰ τὴν ὀρμητικὴν φύσιν καὶ τὸν βίαιον χαρακτήρα ἦτο φιλόμουςος καὶ συνεπάθει τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην.

### Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ὁ Δημήτριος τὸ 307 ἐδέχθη μ' ἐνθουσιασμόν τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρός του νὰ ἀπελευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κασσάνδρου, ἀποδίδων μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ νὰ ἐξυμνηθῇ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἐλευθερωτὴς καὶ σωτήρ. Τὴν δόξαν αὐτὴν ἐπροτίμα ἀπὸ τὰς δάφνας νικῶν εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν εἶχε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν. Μόλις ὁ στόλος του ἐφάνη πρὸ τοῦ Πειραιῶς, ἡ πόλις παρεδόθη.

Ὁ Δημήτριος ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Ἐφέσου μὲ 250 πλοῖα, ἐφθασεν εἰς τὸ Σούνιον καὶ μὲ 20 μόνον ἐκλεκτὰς τριήρεις κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, τὸν ὅποιον εὖρεν ἄκλειστον. Ἐπεφάνη τότε ἐν ὅλῃ τῇ λάμψει τῆς πανοπλίας του ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ναυαρχίδος, ἀνεκοίνωσε διὰ κήρυκος ὅτι ἤρχετο ν' ἀπελευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ πάτριον πολίτευμα. Ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐδραπέτευσεν εἰς Θήβας καὶ ἐκεῖθεν διεπεραιώθη εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὸν Πτολεμαῖον, ἀντίπαλον τοῦ Πολιορκητοῦ. Ἡ εἰσοδος τοῦ Δημητρίου εἰς Ἀθήνας ἔγινεν ἐν μέσῳ ἀπεράντων ἐπευφημιῶν. Ἀπενεμήθησαν εἰς αὐτὸν θεῖαι τιμαί. Ὁ δῆμος ἐψήφισε νὰ στηθῶσι χρυσᾶ ἄρματα μετὰ τῶν εἰκόνων τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ πατρός του Ἀντιγόνου παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τῶν τυραννοκτόνων Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος καὶ νὰ ἰδρυθῇ βωμὸς εἰς αὐτοὺς μετὰ τῆς προσηγορίας τῶν « Σωτήρων » καὶ νὰ διορίζεται κατ' ἔτος ἱερεὺς πρὸς λατρείαν αὐτῶν. Ἀλλὰ μετὰς παρεκτροπᾶς καὶ τὴν ἀσυγχώρητον διαγωγὴν του ὁ Δημήτριος ἀπεγοήτευσεν τοὺς θαυμαστάς του. ( Πλούταρχος, « Βίος Δημητρίου » ).

Τὸ 306 ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην τὰς δυνάμεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου, πρῶτον εἰς τὴν ξηρὰν τὸν ἀδελφόν του Μενέλαον καὶ ἔπειτα τὸν ἴδιον εἰς τὴν θάλασσαν, ὅταν μετὰ τοῦ στόλου ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὸ ὄνομα τοῦ Δημητρίου ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὸ ὄνομα τοῦ Δημητρίου ἔγινεν ἔνδοξον καὶ ἀπὸ τότε ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν « Πολιορκητὴς » διὰ τὴν τεχνικὴν ἰκανότητά καὶ ἐφευρετικότητά εἰς τὴν πολιορκίαν.

### ΤΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΣΤΕΜΜΑ

Ἡ εἶδησις τῆς μεγάλης νίκης ἐφθασεν εἰς τὸν Ἀντίγονον, ἐνῶ

έκτιζε παρά τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ τῆς Συρίας τὴν πόλιν Ἄντιγόνηαν, καὶ ἐπανηγυρίσθη μὲ ζωηρὰς ἐκδηλώσεις. Ὁ Ἄντιγονος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως καὶ ἐστέφη μὲ τὸ διάδημα

Ἐν τῷ γέρον βασιλεὺς ἠὲχαρίστησε τὸν νικητὴν υἱὸν δι' ἐπιστολῆς, ἣ ὅποια ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν « τῷ βασιλεῖ Δημητρίῳ » καὶ ἔστειλε μετ' αὐτῆς διάδημα βασιλικὸν (Πλούταρχος, « Δημήτριος », ΙΗ' ). Ἐνθύμια τῆς νίκης εἶναι τὰ λαμπρὰ τετράδραχμα, τὰ ὅποια φέρουν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψέως τὴν ἐπιγραφὴν « Δημητρίου Βασιλέως » καὶ τὸν Ποσειδῶνα μαχόμενον, ἐπὶ τῆς ἄλλης τὴν Νικηὴν ὀρθίαν ἐπὶ τῆς πρῶρας τριήρους σαλπίζουσαν καὶ ὀρμῶσαν πρὸς τὰ ἔμπρός. Τὴν νίκην αὐτὴν παρέστησαν καὶ ὡς μαρμάρινον ἀγαλμα. Αὐτοῦ, ὅπως θὰ ἴδωμεν, σώζεται ἀντίγραφον, ἣ περιφημὸς Νίκη τῆς Σαμοθράκης.

Τὸ παράδειγμα τοῦ Ἄντιγόνου ἠκολούθησαν τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοί. Ὁ Κασσανδρος, ὁ Λυσιμάχος, ὁ Σέλευκος, καὶ ὁ Πτολεμαῖος ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Ὁ Ἀρριδαῖος καὶ Ὀλόκληρος ἢ οἰκογένεια τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἶχον ἐξοντωθῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αἰματηρᾶς πάλης τῶν διαδόχων. Ἡ διάσπασις τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο πλέον ὀριστικῆ.

H EN IΨΩ MAXH ( 301 π.Χ. )

Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦ Δημητρίου, ὁ Ἄντιγονος ἐπίστευσε ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ καταβάλλῃ ὀριστικῶς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἄλλ' ἢ κατὰ τῆς *Αἰγύπτου* ἐκστρατεία, ἐπιχειρηθεῖσα μετὰ σημαντικῶν δυνάμεων, ἀπέτυχε, ὅπως πρὸ 16 ἐτῶν καὶ ἡ τοῦ Περδίκκα. Ὁ δὲ Δημήτριος ἐσπατάλησε τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν ἄδικον καὶ ἄσκοπον ἐπιθεσιν κατὰ τῆς οὐδετέρας *Ρόδου* ( τὸ 305 ). Ἡ πολιορκία τῆς ἀκμαίας τότε ἐμπορικῆς πόλεως ἔγινεν ὀνομαστή, διότι ἀπέδειξε τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Πολιορκητοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν ὑπερασπιστῶν.

Μετὰ τὰς ἀποτυχίας αὐτὰς οἱ σύμμαχοι ἀπεφάσισαν νὰ πλήξουν τὸν Ἄντιγονον εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὰς σημαντικὰς δυνάμεις τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Λυσιμάχου προσετέθησαν καὶ αἱ τοῦ Κασσάνδρου, ἀποσταλεῖσαι ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν. Τότε ὁ Ἄντιγονος ἐκάλεσεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸν Δημήτριον, ὁ ὅποιος εἶχε περισφιξεί τὸν Κασσανδρον. Αἱ δυνάμεις τοῦ Πτολεμαίου εἰσέβαλον εἰς τὴν Συρίαν, ἀλλὰ ἀπὸ ὑπολογισμὸν δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Ἰψὸν τῆς Φρυγίας τὸ 301. Οἱ ἠνωμένοι στρατοὶ τοῦ Σελεύκου, τοῦ Λυσιμάχου καὶ τοῦ Κασσάνδρου ἐνίκησαν κατὰ κράτος. Ὁ Ἀντίγονος, γέρων ὀγδοηκοντοῦτης, ἐφονεύθη. Ὁ Δημήτριος μόλις διεσώθη μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ του. Τὴν νίκην ἔδωσαν κυρίως οἱ 400 ἐλέφαντες, τοὺς ὁποίους εἶχε κομίσει ὁ Σέλευκος ἀπὸ τὴν Βαβυλωνίαν.

Ἡ καταπληκτικὴ ἱστορία τοῦ Δημητρίου ἀρχίζει μετὰ τὴν καταστροφὴν. Ὠπλισμένος μὲ τὴν ἀνεξάντλητον εὐφυΐαν του καὶ τὴν ἀδάμαστον εἰς τὰ ἀτυχήματα ἀντοχὴν του, κατῴρθωσε νὰ ἀναγεννήσῃ ἐκ τῆς τέφρας τὴν δυνάμιν του, συναθροίζων χρήματα διὰ λοφυραγωγίας πόλεων, ἐξαγοράζων μισθοφόρους, συνεννοούμενος μετὰ τῶν παλαιῶν ἐχθρῶν του, προσελκύνων νέους, ὅπως τὸν Πύρρον βασιλέα τῆς Ἡπείρου. Ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας καὶ κατεῖχεν αὐτὸν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (294 - 287). Ἐξεδιώχθη ὁμως ὑπὸ τοῦ Πύρρου. Ἀναγκασθεὶς νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, κατέβη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν (εἰς τὰς Σάρδεϊς) καὶ μετὰ περιπετειώδεις ἐπιδρομὰς καὶ περιπλανήσεις, συνελήφθη καὶ μετὰ αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Σελεύκου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐνέκλεισεν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀπαμείας (πλησίον τῆς Ἀντιοχείας). Ἐκεῖ ἀπέθανεν ὁ θυελλώδης πολεμιστὴς, ὁ διαπρεπέστερος τῶν ἐπιγόνων (283).

#### ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαδόχων, διότι ἐσημείωσε τὴν τελειωτικὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας πρὸς διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ κληρονομία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διαμελίζεται ὀριστικῶς καὶ δημιουργοῦνται τὰ ἀνεξάρτητα βασίλεια τῶν διαδόχων. Ταῦτα εἶναι:

- 1) Τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ἢ τῶν Πτολεμαίων, τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος.
  - 2) Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας ἢ τῶν Σελευκιδῶν, τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Σέλευκος.
  - 3) Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου ἢ τῶν Ἀτταλιδῶν, τὸ ὁποῖον ἱδρύεται ἀργότερον.
  - 4) Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.
- Πλὴν τούτων δημιουργοῦνται ἐθνικὰ κράτη — ἱδρυθέντα



ἀπὸ ἐγχωρίους ἡγεμόνας — τὰ λεγόμενα βαρβαρικά βασίλεια: τὸ βασίλειον τῆς Βακτριανῆς, τὸ βασίλειον τῶν Πάρθων (εἰς τὴν ἐνδοτέραν Ἀσίαν) καὶ τὰ μικρότερα βασίλεια τῆς Μ. Ἀσίας: ὅπως τῆς Ἀρμενίας, τοῦ Πόντου, τῆς Βιθυνίας, τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Γαλατίας.

#### ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Τὰ κράτη, τὰ ὅποια ἰδρύθησαν εἰς ξένας χώρας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διοικητικῶς ὠργανώθησαν κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Μακεδόνων. Ἄλλ' ὑπῆρχε ριζικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν βασιλείων τούτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ τὸ κράτος ἦτο ἐθνικόν, ἐστηρίζετο ἐπὶ ἐνὸς λαοῦ, τοῦ μακεδονικοῦ, ὁ ὁποῖος ἐθεώρει ἰδικόν του τὸ κράτος καὶ τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν. Ἀντιθέτως, εἰς τὰ κράτη τῶν διαδόχων ὁ λαὸς ἦτο ξένος καὶ οἱ Μακεδόνες μικρὰ μειοψηφία, ἡ ὁποία ἐκράτει τὴν ἐξουσίαν μὲ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν. Οἱ Ἕλληνες ἐπεβλήθησαν μὲ τὴν δραστηριότητα, τὴν τόλμην, τὴν ἀνωτέραν εὐφυΐαν των, ἀνέπτυξαν τὰς πηγὰς τοῦ πλοῦτου καὶ ἐδημιούργησαν τὴν οἰκονομικὴν εὐεξίαν τοῦ τόπου. Ἄλλὰ δὲν ἐπῆλθε στενωτέρα ψυχικὴ ἐπαφή μεταξὺ τῆς κυριάρχου τάξεως καὶ τῶν ὑποτελῶν, μολονότι οἱ Μακεδόνες ἐφάνησαν ἐπιδέξιοι διπλωμάται καὶ περιεποιήθησαν τοὺς ἐγχωρίους σεβασθέντες τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των. Διὰ τοὺς λόγους τούτους τὰ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἰδρυθέντα ὑπὸ τῶν διαδόχων κράτη δὲν εἶχον στερεὰς βάσεις, ὅπως τὰ καθαρῶς ἐθνικά.

Ἐν τούτοις διετηρήθησαν περίπου τρεῖς αἰῶνας καὶ κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία εἰσεχώρησαν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἐξελληνισμὸς δηλαδὴ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθησεν ἐντονώτερον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν τοὺς χρόνους ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἢ χρόνους τῶν διαδόχων καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων ἑλληνιστικὰ κράτη.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

### ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

#### Ι. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

##### Η ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἡ εὐδαίμων χώρα τοῦ Νεῖλου περιῆλθεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον, τὸν συνετὸν καὶ πεπειραμένον υἱὸν τοῦ Λάγου. Ἐνεκα τούτου οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου ὀνομάζονται Λαγίδαι. Ὀνομάζονται καὶ Πτολεμαῖοι, διότι ὅλοι φέρουν αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων περιελάμβανε πλὴν τῆς Αἰγύπτου τὴν Κυρηναϊκὴν καὶ κατὰ καιροὺς τὴν νότιον Συρίαν καὶ τὴν νῆσον Κύπρον, ἣ ὅποια ἦτο ἡ βάση τῆς ναυτικῆς δυνάμεως αὐτῶν.

Οὐδὲν ἐκ τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια προῆλθον ἀπὸ τὴν κληρονομίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, δύναται νὰ συγκριθῆ μετὰ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν συνοχήν καὶ στερεότητα. Τὸ κράτος ἀπετέλει σύνολον κλειστὸν μετὰ καθωρισμένα σύνορα. Οἱ ἴδιοι οἱ Πτολεμαῖοι εἶχον τὴν διορατικότητα νὰ μὴ ἐπιδιώξουν σχέδια μονοκρατορίας ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν κτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Περιωρίσθησαν κατ' οὐσίαν εἰς τὸ νὰ στερεώσουν καὶ νὰ προαγάγουν τὸ μερίδιόν των. Ὅλοι σχεδὸν οἱ πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους περιεπλάκησαν, ἦσαν ἀμυντικοί.

Οἱ κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου μετὰ τὸν πανάρχαιον πολιτισμὸν των, τὸν σχεδὸν μυθικὸν καὶ ὀλίγον μεταβληθέντα διὰ τῶν αἰώνων, ἀπετέλουν μᾶζαν πειθαρχικὴν καὶ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἡ θεοποίησις τοῦ προσώπου τοῦ ἄρχοντος ἦσαν βαθέως ριζωμέναι εἰς τὴν παράδοσιν των. Οἱ Πτολεμαῖοι περιεποιήθησαν μετὰ πᾶν μέσον τοὺς ἔντοπίους, ἐσεβάσθησαν τὴν θρησκείαν των, ἐτίμησαν τοὺς ἱερεῖς των.

Τὴν ἐξουσίαν του ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος ἐστήριξεν ἐπὶ καλῶς

ὠργανωμένου στρατοῦ καὶ στόλου. Ἡ στρατολογία ξένων, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Ἀλέξανδρος, ἐσυνεχίσθη. Ἀλλὰ οἱ Πτολεμαῖοι ἐστηρίχθησαν κυρίως εἰς τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς ἐλαφρῶς ὠπλισμένους Θρακκας καὶ Κρήτας, τοὺς ὁποίους ἐπολιτογράφησαν καὶ ἐφωδίασαν κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα μὲ κλῆρον γῆς, διὰ νὰ ζήσουν οἱ ἴδιοι καὶ νὰ τὸν ἀφήσουν εἰς τοὺς ἀπογόνους των, τοὺς ἐπιγόνους, ὅπως ὠνόμασαν καὶ αὐτούς.

Ἡ πολιτικὴ τῆς συγχωρεύσεως Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων δὲν ἦτο συμπαθὴς εἰς τοὺς Πτολεμαίους, οὔτε ἦτο ἐφαρμόσιμος εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐστηρίχθησαν εἰς τὸ μακεδονικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ ἐδειξαν μεγάλην ἀνεξιθρησκίαν ἀπέναντι τῶν ξένων, ὅπως λ.χ. ἀπέναντι τῶν Ἑβραίων, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν ἀκμαῖον στοιχεῖον τῆς χώρας.

Ὁ φυσικὸς πλοῦτος τῆς χώρας, ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ συνετὴ πολιτικὴ τῶν ἡγεμόνων καὶ τὰ μακρὰ ἔτη εἰρήνης, ἔκαμαν τὴν Αἴγυπτον τῶν Πτολεμαίων γῆν τῆς ἐπαγγελίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔρριψε βαθείας ρίζας καὶ ἤνθησεν ὁ ἑλληνιστικὸς πολιτισμὸς.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας μέχρι σχεδὸν τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ (31 π.Χ.).

## ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Πτολεμαῖος Α΄ ὁ Λάγου ἢ Σωτήρ (323 - 285), στενὸς συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας, θεωρούμενος νόθος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐμεγάλωσεν εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Ἀριστοφιλίππου καὶ ἐξεπαιδευθὴ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡ διδασκαλία τοῦ μεγάλου σοφοῦ ἐκαρποφόρησεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον περισσότερο, διότι εἶχε μακροτέραν ζωὴν.

Ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος, ἂν δὲν ἦτο ὁ μεγαλοφυέστερος τῶν διαδόχων, ἦτο ὁμως ὁ ψυχραιμότερος καὶ συνετώτερος, ἀνθρωπος μὲ πρακτικὸν νοῦν καὶ ὀργανωτικὴν ἰκανότητα. Μόλις ἔγινε κύριος τῆς Αἰγύπτου, ἐπεδόθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας. Ἐτακτοποίησε τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως, ἐξετέλεσε μεγάλα ἀρκευτικά ἔργα, διώρυγας πρὸς συγκοινωνίαν καὶ ἄρδευσιν, κα-



Πτολεμαῖος Β' καὶ Ἀρσινόη  
σιμοποίησαν αὐτὸ ὡς τὴν σοβαρωτέραν πηγὴν.

Πτολεμαῖος Β' ὁ Φιλάδελφος (285 - 247), ὁ διάδοχός του, κατέστησε τὴν Ἀλεξάνδρειαν κέντρον τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ. Αὐτός, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε τὴν ἔμπνευσιν νὰ μεταφρασθῇ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Ἑβραίων, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐπ' αὐτοῦ ἐκτίσθη ὁ περίφημος *Φάρος*. Ἐπωφελοῦμενος ἀπὸ τὴν οικονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀκμὴν, τὴν ὁποίαν ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἐπέδιδωκε κατακτήσεις ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου. Διὰ τοῦτο περιεπλάκη εἰς μακροὺς πολέμους πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον τὸν Β'. Κατέλαβε τὴν Παλαιστίνην, τὴν Φοινίκην, τὰ νότια παράλια

τῆρτισε μόνιμον καὶ ἄριστα ὀργανωμένον στρατὸν ἐκ μισθοφόρων Ἑλλήνων, πολιτοφυλακὴν ἐξ ἐνοπιῶν καὶ ἐναυπήγησε πλοῖα πολεμικά, μεταγωγικά καὶ φορτηγικά. Φιλομουσότητος, ἴδρυσε τὸ *Μουσεῖον*, ἐκάλεσε σοφοὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐφιλοξένησεν αὐτοὺς ἡγεμονικῶς, συνομιλῶν καὶ συντρώγων μὲ αὐτοὺς. Ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἀξιόλογον ἱστορίαν τῆς ἑκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἔργον δὲν διεσώθη, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι τοῦ μεγάλου Μακεδόνοιο ἔχρη-



Ἀρσινόη Β'  
Θυγάτηρ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου, σύζυγος τοῦ Λυσιμάχου. (Ἐπὶ νομίσματος).



## Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

Ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς κρατικῆς ὀργανώσεως στηρίξας αὐτὴν ἐπὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ ἐπιτυχοῦς φορολογικοῦ συστήματος. Ὁ βασιλεὺς ἐχρειάζετο ἰδίως χρήματα, διότι δι' αὐτῶν μόνον κατώρθωνε νὰ εὕρισκη στρατιώτας καὶ νὰ κατασκευάζῃ πλοῖα. Ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ διάδοχοί του ἐξεμεταλλεύθησαν τὸν πλοῦτον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀρχὴ τῶν ἤτο νὰ αὐξάνουν τὰς πηγὰς καὶ ὄχι νὰ τὰς ἐξαντλήσουν. Τὸ ταμεῖον τῶν ἐγέμιζεν ἰδίως ἀπὸ τὴν φορολογίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐνῶ ἀπέφευγον νὰ βαρύνουν πολὺ μὲ φόρους τὸν ἐγχώριον πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος ἦτο κυρίως γεωργικός. Διὰ τοῦτο οἱ Πτολεμαῖοι ὑπεστήριξαν μὲ ὅλα τὰ μέσα τὸ ἐμπόριον. Ἐπ' αὐτῶν ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε κέντρον παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ Πτολεμαῖοι δὲν ἤλλαξαν τὸ παλαιὸν διοικητικὸν σύστημα· ἐξηκολούθησαν νὰ διορίζουν εἰς τὰς περισσοτέρας θέσεις ἐγχωρίους, καὶ μόνον τὰς ἀνωτάτας διοικητικὰς θέσεις ἔδιδον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐσεβάσθησαν ἐπίσης τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἦθη τῆς χώρας. Ἐπεσκεύασαν τοὺς παλαιοὺς αἰγυπτιακοὺς ναοὺς καὶ ἔκτισαν νέους.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐμπορικὴ πόλις. Ὁ Ἀλέξανδρος, μὲ ἀπαράμιλλον ὀξυδέρκειαν, εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν τῆς. Προτοῦ παρέλθῃ αἰὼν ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ἡ πόλις ἀπέβαιεν ὁ μεγαλύτερος λιμὴν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, πρὸς μεγάλην ζημίαν τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας. Ἡ κοιλάς τοῦ Νείλου ἦτο τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον συνητῶντο οἱ δρόμοι τῶν τριῶν ἡπείρων τῆς ἀρχαιότητος, Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης. Πολλὰ μεγάλα ἐμπορικὰ ὁδοὶ κατέληγον ἐκεῖ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια δὲν συνεκέντρωνε μόνον τὰ προϊόντα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ εἰς αὐτὴν συνέρρεον, ὅπως εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ἀγορὰς τῆς ἀρχαιότητος, τὰ προϊόντα τῶν πλέον μακρινῶν χωρῶν, διότι ἐκεῖ εὑρισκον ἀγοραστάς. Τὸ ἐμπόριον ἔδωσε κυρίως τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἦτο ἡ σταθερὰ βᾶσις τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν τῶν Πτολεμαίων.

## 2. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

### Η ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὁ πραγματικὸς διάδοχος τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι τὸ βασιλεῖον τῶν Σελευκιδῶν. Ἐχει τὰς διαστάσεις ἐκείνης, τὴν τάσιν νὰ ἐξαπλώνεται εἰς τὸ βάθος τῆς Ἀσίας, νὰ ἐπιδρᾷ ἐπὶ ποι- κίλων πληθυσμῶν καὶ νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴν συγχώνευσιν ἢ συνεννόη- σιν αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὅπως ἐκείνη, δὲν ἔχει σύνορα κα- θωρισμένα μὲ ἀκρίβειαν. Εἰς πολλὰς περιφερείας τῆς ἢ κρατικῆ ἐπιρ- ροῆ εἶναι χαλαρὰ ἢ μηδαμινή.

Τὸ εὐρύτερον αὐτὸ κράτος τῶν διαδόχων, τὸ Βασίλειον τῆς Ἀσίας, ὅπως ἔλεγον κατ' ἀρχάς, ἢ Βασίλειον τῆς Συ- ρίας, ὅπως τὸ εἶπον ἀργότερον, διότι κέντρον αὐτοῦ ἦτο ἡ Συ- ρία, τὸ ἵδρυσεν ὁ κυριώτερος νικητῆς τῆς ἐν Ἰψῶ μάχης Σέλε- υκος. Οἱ βασιλεῖς τοῦ κράτους ὀνομάζονται Σελευκίδαι ἀπὸ τὸν γενάρχην των καὶ φέρουν συνήθως τὸ ὄνομα Σέλευκος ἢ Ἀντίοχος.

Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἦτο πολὺ ἐκτεταμένον. Ἐξηπλοῦ- το ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόν- του, τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν ἐρήμων τοῦ Τουρκεστάν μέχρι τοῦ Περ- σικοῦ κόλπου, τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς Ἀραβίας. Ἀλλὰ τὸ εὐρύτατον αὐτὸ κράτος παρουσίαζε τὰ μειονεκτήματα τοῦ κρά- τος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Δὲν εἶχεν ἐσωτερικὴν συνοχὴν οὔτε πό- λιν, ἢ ὅποια νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρωτεύουσα τῶν ποικιλομόρφων περιφερειῶν. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς σύνορα τοῦ κράτους ἔμειναν πάν- τοτε ἀκαθόριστα. Πολὺ ἔνωρις οἱ Σελευκίδαι ἔχασαν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καθὼς καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Διὰ νὰ θεραπεύσουν τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ οἱ Σελευκίδαι, ἵδρυσαν σειρὰν πόλεων. Ὁ ἱστορικὸς Ἀππιανὸς λέγει ὅτι ὁ Σέλε- υκος ἔκτισε 16 Ἀντιοχείας, τὰς ὁποίας ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς του· 5 Λαοδικείας, αἱ ὁποῖαι ἔφερον τὸ ὄνομα τῆς μη- τρὸς του· 9 Σελευκείας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωκε τὸ ὄνομά του· τέλος 3 Ἀπαμείας καὶ 1 Στρατονίκειαν εἰς ἀνάμνησιν τῶν γυναικῶν του. Κατ' ἀρχάς πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Σελεύκεια ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Ἀλλ' οἱ Σελευκίδαι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ πλη- σιάσουν τὴν Μεσόγειον. Εἰς τὴν Συρίαν ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ποτα-

μοῦ ἰδρύθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῶ μάχην ἢ Ἀντιόχεια, ἡ ὁποία ἀργότερον ἔγινεν ἢ πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Ἡ πολιτικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἦτο, καθὼς εἶπομεν, τεχνητὴ καὶ πρόσκαιρος· ἐπὶ τινὰ χρόνον ὅμως ἀπέκτησε τοῦτο μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς πλουτοπαραγωγούς πηγὰς του. Πολλὰ ἀπὸ τὰς χώρας τῶν Σελευκιδῶν ἦσαν πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι, ὅσον δὲν δυνάμεθα σήμερον νὰ φαντασθῶμεν. Ἡ γεωργία ἀνεπτυχθῆ εἰς ἀπίστευτον σημεῖον. Καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν ἢ γῆ ἀπέβη εὐφροωτάτη μὲ τοὺς ὑδατοφράκτας, τὰς διώρυγας καὶ ἄλλα ὑδραυλικά ἔργα, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα εὐρέθησαν σήμερον καὶ κινοῦν τὸν θαυμασμόν. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, διήρχοντο ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐμπορικὸι δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἐχρησίμευσε δὲ τοῦτο ὡς σύνδεσμος τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου.

#### ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Σέλευκος Α΄ ὁ Νικάτωρ (321 - 281), υἱὸς τοῦ Ἀντιόχου, στρατηγοῦ τοῦ Φιλίππου, ἐκ τῶν νεωτάτων στρατηγῶν, ὁμηλικὸς περίπου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκστρατείαν, διεκρίθη κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ τῶν Ἰνδιῶν Ὑδάσπου (326). Ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ Περδίκκα κατὰ τὴν πρώτην ἐξέγερσιν, ὁ ὁποῖος τὸν προήγαγεν εἰς διοικητὴν τῶν ἰππέων τῶν ἑταίρων, μέγα ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον κατεῖχε ὁ Ἡφαιστίων καὶ ὁ ἴδιος ὁ Περδίκκας. Ἦτο τότε 30 ἐτῶν, μὲ ὠραῖον καὶ ἐπιβλητικὸν παράστημα, ψυχραίμος, ὀλιγόλογος καὶ πολὺ ρωμαλέος.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῶ νίκην, τῆς ὁποίας ἦτο ὁ πρωτεργάτης, ἔγινε κύριος ἀπεράντου κράτους. Ἐχων βάσιν τὴν Βαβυλῶνα, ἐκυρίευσεν ὀλίγον κατ'ὀλίγον ὅλην τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἰαξάρτου. Ἐπεχείρησεν ἐκστρατείαν εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐπροχώρησεν ἴσως μέχρι τοῦ Γάγγου. Μετ' ὀλίγον ἐγκατέλειπε τὸ βᾶρος τῆς κατοχῆς τῶν Ἰνδικῶν ἐπαρχιῶν. Ἐξηκολούθησεν ὅμως τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὰς Ἰνδίας. Ἔστειλε τὸν γραμματέα του Μεγασθένην εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Γάγγου αὐλὴν τοῦ Ἰνδοῦ βασιλέως Τσαντρακούπτα, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον Σανδράκοτον. Ὁ Μεγασθένης ἔγραψε τὴν ἀφήγησιν τοῦ ταξιδίου του καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας πρώτην φορὰν ἀκριβεῖς πληροφορίας διὰ τὰς Ἰνδίας.



την όποίαν είχεν άναγνωρίσει ό Μ. Ἀλέξανδρος. Ἡ πράξις όμως ή όποία έδόξασε τόν Ἀντίοχον εἶναι ή *νίκη του κατά τών Γαλατών*, οί όποίοι διαπεραιωθέντες έκ τής Εὐρώπης έλεηλάτουν τήν Μ. Ἀσίαν. Δι' αὐτήν έλαβε τόν τίτλον *Σωτήρ*.

Οί άπόγονοι τοῦ Σελεύκου έβασίλευσαν δύο και ήμισυ αιώνας. Τό κράτος των έχανε διαρκώς έκτασιν. Αί πρὸς άνατολάς τοῦ Τίγρητος περιοχαί, κατοικούμεναι άπό λαούς διατηρήσαντας τήν περσικήν θρησκείαν, άπεσπάσθησαν ένωρίς. Ἐχασαν επίσης σχεδόν και ὄλην τήν Μ. Ἀσίαν. Τό κράτος των περιωρίσθη εις τήν Μεσοποταμίαν και τήν Συρίαν. Ἀλλά και εις αὐτάς δέν ήτο στερεά ή έξουσία των. Αί παράλια πόλεις τής Φοινίκης υπήκουον δυσκόλως. Οί Ἐβραιοι επίσης, άποτελέσαντες πάλιν έθνος υπό τόν Ἀρχιερέα τής Ἱερουσαλήμ, έζήτουν άνεξαρτησίαν. Οί Σελευκίδαι όμως διετήρησαν τάς μακεδονικάς άρετάς. Ἦσαν πολεμικοί και ὄργανωταί στρατῶν.

Ὁ Ἀντίοχος Β' (260 - 246), ό έπιλεγόμενος Θεός, ήτο μέθυσος και παίγνιον τών εὐνοουμένων του.

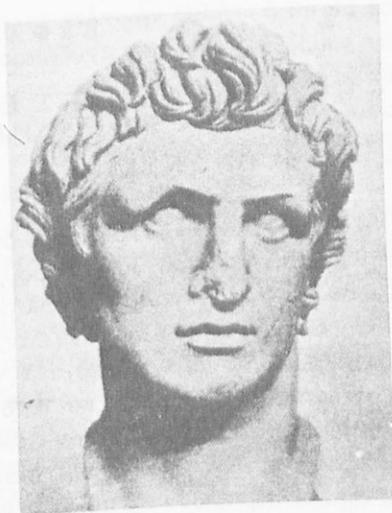
Ἄλλ' ό Ἀντίοχος Γ', ό ὀνομασθεῖς Μέγας (223 - 187), ήτο σημαντικός ήγεμών. Ἐφιλοξένησε τόν Ἀνίβαν καταφυγόντα εις τήν αὐλήν του και κατά παρακίνησησιν αὐτοῦ έκήρυξε τόν πόλεμον κατά τών Ρωμαίων.

Σημαντικωτάτη όμως ήτο ή έκπολιτιστική άποστολή τοῦ βασιλείου. Ὑπό τήν επίδρασιν αὐτοῦ έκαλλιεργήθη ιδίως ή Συρία και είχεν ιστορικῆς σημασίας άπόδοσιν βραδύτερον, ὅπως θά ἴδωμεν κατωτέρω.

#### ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Ὀλίγον βραδύτερον άπό τά μεγάλα βασίλεια ιδρύθη τό μικρόν κράτος τής Περγάμου εις τήν δυτικήν Μ. Ἀσίαν, τό όποιον προωρίζετο νά λάβη άξιόλογον θέσιν εις τόν έλληνικόν πολιτισμόν τών χρόνων αὐτῶν. Ἰδρυτής αὐτοῦ υπήρξεν ό Φιλέταρος, άνθρωπος ταπεινῆς καταγωγῆς. Οὗτος ήτο υπηρέτης τοῦ Λυσιμάχου, άρχοντος τής Θράκης, ό όποίος είχε διορίσει αὐτόν φρούραρχον τής άκροπόλεως τής Περγάμου ( βορείως τής Σμύρνης ) και φύλακα τοῦ

σημαντικοῦ θησαυροῦ (9.000 τάλαντα) τὸν ὅποιον εἶχε κρύψει ἐκεῖ. Μετὰ τὴν πτώσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του ἐγένεν ἀνεξάρτητος καὶ στηριζόμενος εἰς τὰ χρήματά του ἐξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν περὶ τὴν πόλιν χώραν ἰδρύσας τοιοῦτοτρόπως μικράν ἡγεμονίαν (281), τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνησε μετ' αὐτὸν ὁ Εὐμένης Α' (263 - 241). Ἄλλ' ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ περγαμικοῦ κράτους εἶναι ὁ Ἄτταλος Α' (241 - 197), ὁ ὁποῖος νικήσας τοὺς Γαλάτας ἐστερέωσε τὸ κράτος του καὶ ἀνύψωσεν αὐτὸ εἰς βασιλείον. Ἀπ' αὐτὸν οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου ὀνομάζονται Ἄτταλίδαι καὶ φέρουν τὸ ὄνομα Ἄτταλος ἢ Εὐμένης.



Ἄτταλος ὁ Α' τῆς Περγάμου.  
(Βερολῖνον. Κρατικὸν Μουσεῖον)

Υἱὸς τοῦ Ἄττάλου ἦτο ὁ Εὐμένης Β' (197-159), ὁ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων. Μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἄττάλου Β' (159-138) ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἄτταλος Γ' ἀφήνει κληρονόμος τοῦ κράτους του τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι γίνονται κύριοι αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατόν του (133).

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

### Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

#### Η ΑΝΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις μὲ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ κυρίως Ἑλλάς ἔχει πάντοτε ἀξιόλογον θέσιν καὶ μεγάλην ἐπιβολήν. Διατηρεῖ ἐπίσης ἀρκετὴν δημιουργικὴν δύναμιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς τέχνας. Ἄλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ πάσχη ἀπὸ τὴν παλαιάν πληγὴν, ἀπὸ τὴν ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμόν τῶν κομμάτων.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα σύγχυσις καὶ ἀναρχία. Ὁ θρόνος τῆς Μακεδονίας εἶχε πολλοὺς ἀπαιτητάς, οἱ ὅποιοι περιῆλθον εἰς πόλεμον καὶ ἐδημιούργησαν μεγάλην ταραχὴν, καὶ ἡ ἀτυχής χώρα ὑπέφερε πάλιν ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου.

Μεγίστην ἀναστάτῳσιν ἐπροκάλεσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἀνησύχου καὶ πολυμηχάνου υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ περιφρήμου Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγινε πρὸς στιγμὴν κύριος τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Πύρρου, τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐκλονίσθη ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ πολλοὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἦτο δυνατὸν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μακεδόνων. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δημοσθένους μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, δηλαδὴ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας (322 - 146), ἡ Ἑλλάς ἔκαμε πολλὰς προσπάθειας, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς. Ἀλλὰ καμία ἀπ' αὐτὰς δὲν ἐπέτυχε, διότι — ἐκτὸς ὀλίγων ἰδεολόγων ἢ δημαγωγῶν — ὁ λαὸς ἔμεινε ἀδιάφορος καὶ αἱ πόλεις δὲν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν.

#### Η ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΓΑΛΑΤΩΝ

Ὅταν τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας εἶχε καταλάβει ὁ υἱὸς τοῦ Πτο-

λεμαίου Α' τῆς Αιγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, τότε ἀκριβῶς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἐτάραξεν ἡ αἰφνίδια ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.

Οἱ Γαλάται ἀνήκον εἰς τὴν μεγάλην κελτικὴν φυλὴν, ἡ ὁποία κατεῖχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν βορειοδυτικὴν Εὐρώπην, ἰδίως τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, καὶ ἦτο διηρημένη εἰς πολλοὺς λαοὺς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου αἰῶνος ἐγένε μεγάλη κίνησις γαλατικῶν φυλῶν. Οἱ Γαλάται προσέβαλον ἐπανειλημμένως τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐπὶ τοῦ Δουνάβευς.

Ἄπ' ἐκεῖ κατήλθον πολυάριθμα στίφη τὸ 280 νοτιώτερον καὶ ἐνεσκηψαν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Πύρρος ἀπουσίαζεν εἰς τὴν Ἰταλίαν προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ταραντίνων κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ εἶχε παραλάβει μεθ' ἑαυτοῦ μέρος τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις τοῦ Κεραυνοῦ συνετρίβησαν, ὁ ἴδιος ἐφονεύθη καὶ οἱ βάρβαροι ἐπλημύρησαν τὴν χώραν.

Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὰς Θερμοπύλας, ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη, ὅταν οἱ Γαλάται εἰσέβαλον εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Οἴτης. Ὄταν ὁμως ἀπόσπασμα αὐτῶν ἐπεχείρησε νὰ λαφυραγωγῆσθαι τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Φωκῶν, Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ὑπέστη καταστροφὴν. Οἱ Γαλάται ὑποχωροῦντες ἐπροξένησαν μεγάλας ζημίας. Τότε ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, υἱὸς τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην καὶ ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν (277).

Οἱ Γαλάται μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις διέβησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐληλάτησαν τὴν χώραν καὶ ἠπειλήσαν τὸ κράτος τῆς Περγᾶμου. Ἄλλ', ἀφοῦ ἐνίκηθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Ἄγκυραν χώραν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἀπ' αὐτοὺς Γαλατία. Πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνει τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν τοῦ ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

#### Ο ΠΥΡΡΟΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀποκτᾷ σπουδαιότητα τὸ κράτος τῆς Ἠπείρου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς βασιλείας ἰδίως τοῦ Πύρρου ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἠπειρος ἀπὸ παλαιοτάτους χρόνους εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ ἑλληνι-

κὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν μικρὰ κράτη καὶ διετήρησαν τὴν πατρικὴν βασιλείαν. Τὸ ἰσχυρότερον κράτος ἦτο τῶν Μολοσσῶν, τῶν ὁποίων οἱ βασιλεῖς ἀνῆγον τὴν καταγωγὴν των εἰς τὸν Ἀχιλλέα. Ἀπὸ τὸ γένος αὐτὸ κατήγετο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιάς. Οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν εἶχον κατορθώσει νὰ συνένωσουν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον των ὅλην σχεδὸν τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἡπειρος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μακεδόνας.

Ὁ Πύρρος (318 - 272) ἔζησε κατὰ τοὺς παραχῶδεις χρόνους τῆς συγκρούσεως τῶν διαδόχων. Ἐπανειλημμένως ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸ κράτος του καὶ συνέδεσε τὴν τύχην του μὲ τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν υἱόν του Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν. Εἰς τὴν ἐν Ἰψῶ μάχην ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρόν των καὶ ἔδειξεν ἐξαιρετὰ στρατιωτικὰ προσόντα. Μετὰ πολλὰς περιπετείας συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Α' καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξίν του ἀνέκτησε τὸν θρόνον καὶ τὸ βασίλειόν του. Ἀπὸ τότε ὁ Πύρρος ἀναμειγνύεται ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, διεξάγει διαρκεῖς πολέμους καὶ ἀποκτᾷ φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Μολονότι τὸ κράτος του δὲν ἔδιδε περισσοτέρους ἀπὸ 10 χιλ. στρατιώτας, ὁ Πύρρος ὠνειρεύετο νὰ κατακτήσῃ ὅλον τὸν κόσμον.

Ἀφοῦ ἐξέτεινε τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ πρὸς νότον εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Μακεδοσίαν. Προτοῦ ὅμως φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦτο, δέχεται τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων καὶ μὲ ἀξιόλογον δύναμιν ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Ἰταλίαν (280) ὠνειρευόμενος νὰ ἰδρῦσῃ μεγάλην αὐτοκρατορίαν εἰς τὴν Δύσειν, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας του, δὲν κωλύθη νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν Ρώμην. Διακόπτει τὸ ἔργον του καὶ μεταφέρει τὸν στρατόν του εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου τὸν εἶχον προσκαλέσει οἱ Συρακούσιοι κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ αἱ ἐπιτυχίαι του ἦσαν προσωριναὶ καὶ χωρὶς σοβαρὸν ἀποτέλεσμα. Μετ' ὀλίγον ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου τὸν εἶχον προσκαλέσει οἱ σύμμαχοι πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Τέλος μετὰ περιπέτειαν πέντε ἐτῶν, ἀφοῦ ἀπέτυχεν ὀριστικῶς νὰ κάμψῃ τὴν δύναμιν τῆς νεαρᾶς Ρώμης, ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἡπειρον (275).

Ἄλλ' ἢ ἀνήσυχος φύσις του τὸν ρίπτει εἰς νέας περιπετείας. Φαντάζεται ὅτι ἦτο εὐκολὸν νὰ ἐξουσιάσῃ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ ἀποτυγχάνει καὶ τέλος εὕρισκει ἄδοξον θάνατον εἰς τὸ Ἄργος (272).

#### Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία

Ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς (277 - 239) μετὰ τὴν νίκην του κατὰ τῶν Γαλατῶν ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἀντιγονίδαι ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα (μέχρι τοῦ 168), δηλαδὴ μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ὁ Ἀντίγονος ἦτο σοβαρὸς ἡγεμὼν, ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὴν χώραν του, διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν δύο πολιτικῶν ὀργανώσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῆ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, δηλαδὴ τῆς Αἰτωλικῆς καὶ Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας.

Ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀχαΐα, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχον μείνει γεωργικαὶ καὶ καθυστερημέναι κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους καὶ δὲν ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 4ου καὶ ἰδίως τὸν 3ον αἰῶνα προώδευσαν οικονομικῶς, ὁ πληθυσμὸς ἠϋξήθη, ἐδημιούργησαν πόλεις καὶ γενικῶς παρουσίασαν σημαντικὴν ἀνάπτυξιν. Αἱ πόλεις τῆς Αἰτωλίας καθὼς καὶ τῆς Ἀχαΐας ἠνώθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἀπετέλεσαν δύο ὁμοσπονδίας ἢ δύο συμπολιτείας, ὅπως ἔλεγον τότε. Ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία εἶχον σχεδὸν τὴν ἰδίαν ὀργάνωσιν.

Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἔχει ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν πόλεων, εἰς τὴν ὁποῖαν λαμβάνουν μέρος οἱ πολῖται ὅλων τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις συνέρχεται μίαν ἢ δύο φορές τὸ ἔτος καὶ ἐκλέγει ἓνα διαρκὲς συμβούλιον ἀπὸ 10 μέλη, ἓνα στρατηγὸν καὶ ἓνα γραμματέα. Τὸ συμβούλιον μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κυβερνᾷ τὴν συμπολιτείαν. Μεγάλην ἐξουσίαν ἔχει ἰδίως ὁ στρατηγός, ὁ ὁποῖος εἶναι πρόεδρος τοῦ συμβουλίου καὶ ἀνώτερος ἀρχηγὸς τῆς συμπολιτείας. Εἰς τὰς συνελεύσεις ἐκάστη πόλις ἔχει ψῆφον καὶ ὅλαι ἴσα δικαιώματα· δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ πόλις ἡγε-

μονεύουσα, όπως ή Σπάρτη και αί 'Αθήναι τόν παλαιότερον καιρόν. Αί πόλεις τής συμπολιτείας έδέχθησαν τά ίδια μέτρα και σταθμά καθώς και νομίσματα, αλλά διετήρησαν τήν ανεξαρτησίαν και τήν αυτοδιοίκησιν εις τας τοπικάς υποθέσεις. Τοιουτοτρόπως ή 'Ελλάς μόνον πρὸς τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων ἔφθασεν εις τήν ἔννοιαν τοῦ εὐρυτέ-



ρου κράτους και ἀνεκάλυψε πολιτικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον, ἂν ἐφηρμόζετο ἐγκαίρως, θὰ ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ τήν σώσῃ ἀπὸ τήν παρακμήν.

Κατ' ἀρχὰς ἰσχυροτέρα ἦτο ἡ Αἰτωλική Συμπολιτεία. Ἐξουσίαζε τήν κεντρικήν Ἑλλάδα και μερικάς πόλεις τής Θεσσαλίας, ἦτο κυρία τῶν Δελφῶν και τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ Συνεδρίου και ἡ ἐπιρροή της ἔφθασεν ἕως τήν Πελοπόννησον. Ἀλλά σημαντικώτερον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἡ Ἀχαϊκή Συμπολιτεία, ἡ ὁποία εἶχεν

άνωτέρους ανθρώπους ως άρχηγούς και έφθασεν εις μεγαλυτέραν πνευματικήν ανάπτυξιν. Η Άχαική Συμπολιτεία, ιδρυθεΐσα τὸ 280 π.Χ., περιέλαβε σχεδὸν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ ἐπιρροή της ἔγινεν αἰσθητὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο Συμπολιτεῖαι εἶχον ἰδρυθῆ κυρίως, διὰ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων καὶ ἐπὶ τινα καιρὸν κατῶρθωσαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν. Ἄλλὰ δὲν ἤρρησαν νὰ περιέλθουν εἰς ἔριδας καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλῆως τῆς Μακεδονίας.

#### Ο ΑΡΑΤΟΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ἡ Ἀχαική Συμπολιτεία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιβολήν, ἰδίᾳ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος, ὁπότε τὴν διεύθυνον αὐτῆς ἔλαβεν ὁ Ἄρατος ὁ Σικυῶνιος.

Ὁ Ἄρατος (272 - 213) κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα, τὴν παλαιὰν ναυτικὴν πόλιν, ἡ ὁποία εἶχε δώσει ἀξιολόγους καλλιτέχνας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατῶρθωσε νεώτατος ν' ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν τύραννον, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπίεζεν, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν Συμπολιτείαν, τῆς ὁποίας ἐξελέγη στρατηγὸς (245) καὶ ἔγινεν ἡ ψυχὴ της ἐπὶ πολὺν καιρὸν. Ὁ Ἄρατος ἦτο τολμηρὸς, φρόνιμος, πομπυρὴς ἐπὶ πολὺν καιρὸν. Ἐξελέγη στρατηγὸς μέτριος, λυ ἐπιδέξιος εἰς παρασκευαστικὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ στρατηγὸς μέτριος, ἐμπαθὴς πολλάκις καὶ στενῆς ἀντιλήψεως διπλωμάτης. Εἶχεν ἐννοήσει ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἂν δὲν ἦτο ἡνωμένη. Προσεπάθησε λοιπὸν νὰ ὑπαγάγῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀχαικὴν Συμπολιτείαν. Εἶχε τάσεις ὀλιγαρχικὰς, ὅπως ὅλη ἡ Ἀχαικὴ Συμπολιτεία, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἂν κατῶρθωνε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς δημοκρατίας καὶ τοὺς τυράννους, νὰ ἐκδιώξῃ τὰς μακεδονικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐνόμιζεν ὡς τὸ μόνον σωτήριον διὰ τὰς τότε περιστάσεις.

Ὁ Ἄρατος διήθυσεν ἐπὶ μακρὸν τὴν Συμπολιτείαν, ἐξελέγη 16 φορὰς στρατηγὸς καὶ ἐξέτεινε τὴν ἐπιβολὴν της. Μὲ τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις κατῶρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς τυράννους ἢ τὰς μακεδονικὰς φρουρὰς ἀπὸ πολλὰς πόλεις, ὅπως ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ βραδύτερον ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Ἡ Κόρινθος, τὰ Μέγαρα, ἡ Ἐπίδου-

ρος, ἡ Μεγαλόπολις, τὸ Ἄργος καὶ ἡ Τροιζήν εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν, ἡ ὁποία ἐγένε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πραγματικὴ ὁμοσπονδία τῆς Πελοποννήσου.

#### ΑΓΙΣ ΚΑΙ ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ

Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει καὶ ἡ προσπάθεια τῶν δύο βασιλέων τῆς Σπάρτης Ἄγιδος καὶ Κλεομένους, νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα τῆς πατρίδος των.

Ἀπὸ μακροῦ ἡ Σπάρτη εἶχε παύσει νὰ εἶναι σημαίνουσα πόλις. Ἡ παλαιὰ πληγὴ τῆς, ἡ ὀλιγανθρωπία, ἐπροχώρησε βαθύτερον καὶ οἱ μακροὶ πόλεμοι εἶχον ἐξαντλήσει αὐτὴν τελείως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Πτωχὴ μὲ διαρκῶς ἐλαττούμενον πληθυσμόν, ἀποκλεισμένη εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα ἐτρέφετο μὲ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος. Πολῖται μὲ πλήρη δικαιώματα ἔμειναν 700 καὶ ἀπ' αὐτοὺς 100 μόνον ἦσαν οἱ ἔχοντες γῆν καὶ περιουσίαν. Εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀλίγων αὐτῶν εἶχον περιέλθει ὅλα τὰ κτήματα καὶ ὅλη ἡ ἐξουσία, ἐνῶ οἱ λοιποὶ Σπαρτιῶται ἔζων πτωχοὶ καὶ ταπεινοί, ὄνειρευόμενοι ἀνατροπὰς καὶ πολιτικὴν μεταβολήν. Εὐνόητον διατὶ ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς εὐρήκαν εἰσοδὸν εἰς τὴν Σπάρτην αἱ ἰδέαι περὶ βαθυτέρας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, αἱ ὁποῖαι ἐκυκλοφόρουν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἤρχισαν νὰ πιστεύουν ὅτι αἰτία τῆς κακοδαιμονίας ἦτο ἡ ἀνισότης τῆς περιουσίας καὶ ὅτι ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπανεῦρη τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον, ἐὰν ἐγένετο παραγραφή τῶν χρεῶν καὶ νέα δικαιότερα κατανομή τῆς γῆς καὶ τῆς περιουσίας.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς Ἄγις (ἀπὸ τοῦ 245 περίπου) ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως. Ἐπρότεινε κατάργησιν τῶν χρεῶν καὶ νέαν διανομὴν τῶν γαιῶν καὶ συγχρόνως, διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπέτρεψε νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τοὺς πολίτας οἱ ἄκμαϊότεροι ἀπὸ τοὺς περιοίκους. Ὁ Ἄγις μὲ ζέσιν νεανικὴν ἐπεδίωξε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του. Ἄλλ' οἱ ἔφοροι συνησπίσθησαν μετὰ τῶν πλουσίων καὶ παρεσκεύασαν τὴν πτώσιν του. Ὁ Ἄγις συλληφθεὶς διὰ δόλου ἐφρονεῦθη ὑπὸ τοῦ ἄλλου βασιλέως, τοῦ Λεωνίδου.

Μετ' ὀλίγα ἔτη τὸ ἔργον τοῦ Ἄγιδος ἐπανέλαβεν ὁ Κλεομένης, υἱὸς τοῦ Λεωνίδου. Συζευχθεὶς μετὰ τῆς χήρας τοῦ Ἄγιδος, κατηχήθη ὑπ' αὐτῆς εἰς τὰς πολιτικὰς ἰδέας ἐκείνου. Πολιτικώτερος τοῦ προ-

κατόχου του παρεσκεύασε στρατόν άφωσιωμένον εις τὸ πρόσωπόν του καὶ ὠνειρεύετο νὰ ἐπιβάλῃ τὰς μεταρρυθμίσεις του καὶ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ γόητρον τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ἤλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Ἄρατον, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀρχίσει νὰ ἀνησυχοῦν τὰ σχέδιά του. Ἄλλ' ὁ Κλεομένης ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιοὺς (227), ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐφόνησε τοὺς ἐφόρους, ἐξώρισε τοὺς ἀντιδραστικούς καὶ ἐπέβαλε τὴν μεταρρύθμισιν, ἣ ὁποία ἐσήμαινε πραγματικὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπανάφερε τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, τὰ συσσίτια, τὸν αὐστηρὸν στρατιωτικὸν βίον, ἐδέχθη μέγαν ἀριθμὸν περιοίκων εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν καὶ προέβη εἰς νέαν διανομὴν τῆς γῆς. Ἐγινε τότε κάτι περιέργον. Ἡ παλαιὰ ὀλιγαρχικὴ Σπάρτη ἐφάνη τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὡς ἡ δημοκρατικωτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸς αὐτὴν ἐστράφησαν αἱ συμπάθειαι τῶν πτωχοτέρων εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἐνῶ οἱ πλουσιώτεροι, περίτρομοι ἀπὸ τὴν μεταβολὴν τῆς Σπάρτης, ἐζήτησαν στήριγμα εἰς τὸν Ἄρατον καὶ τὴν Ἀχαικὴν Συμπολιτείαν.

Ἀνήσυχος ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Κλεομένου καὶ ἀνίκανος νὰ ἀντιταχθῇ εἰς αὐτὸν ὁ Ἄρατος ἀπεφάσισε νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δώσωνα (229 - 220). Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὴν Σελλασίαν παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώτα, ὁ Κλεομένης ὑπέστη θλιβεράν ἤτταν (222) καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη μετὰ δύο ἔτη ἐπιχειρήσας νὰ ἐξεγερῇ εἰς ἐπανάστασιν τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὴν Σπάρτην καὶ ἀποκατέστησε τὴν ὀλιγαρχίαν.

Ἡ νίκη εἰς τὴν Σελλασίαν εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ κυριαρχήσουν πάλιν οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κόρινθος κατελήφθη ἀπὸ μακεδονικὴν φρουράν. Ἡ ἀντιζηλία τῶν Ἑλλήνων ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς. Ὁ Ἄρατος ἀπὸ φθόνον πρὸς τὸν Κλεομένην κατέστρεψεν ἰδιοχείρως τὸ ἔργον του προκαλέσας ὁ ἴδιος τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ διάδοχός του, εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του, ἐφρόντισε νὰ τὸν δηλητηριάσουν (213). Ὁ Δώσων ἀπέθανεν εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιός του Φίλιππος ὁ Ε' (220 - 179), ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἀρχίζει ἡ ἐνεργὸς ἀνάμειξις τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

## Ο ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

Μετά τὸν Ἄρατον, ὁ ἀξιολογώτερος στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας ὑπῆρξεν ὁ Φιλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης (253 - 183).

Ἄλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἶχε γίνεи σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν, ἤρχισε νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Φιλοποίμην, συνετώτερος, ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῶν Ρωμαίων, ἀπέφυγε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς αὐτοὺς καὶ προσεπάθησε μὲ κάθε μέσον νὰ σώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Διωργάτωσε τὰς δυνάμεις τῆς Συμπολιτείας καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀκόμη καὶ τὴν Σπάρτην.

Τοιοῦτότρόπως ὁ Φιλοποίμην ἔδωσε τὴν τελευταίαν λάμπιν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν, τὸν σημαντικώτερον συνασπισμὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους του, καὶ ἀπέκτησε τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων του. Πραγματικῶς ὁ Φιλοποίμην ἦτο ἐξαιρετικὸς ἄνθρωπος. Εἶχε λάβει ὡς ὑπόδειγμα τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ προσεπάθησε νὰ ὁμοιάσῃ πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν ἀπλότητα τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ἀνιδιοτέλειαν καὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς. Διετήρει ζωηρὰν εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ εἰργάσθη μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι βιογράφοι τὸν ὠνόμασαν τὸν τελευταῖον Ἑλληνα (ἔσχατον τῶν Ἑλλήνων).

Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἤθελον διηρημένην τὴν Ἑλλάδα, ὑπέκίνησαν τοὺς Μεσσηνίους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. Προσπαθῶν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐξέγερσιν ὁ Φιλοποίμην συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον (183). Οἱ Ἀχαιοὶ ἐτίμησαν αὐτόν, τοῦ ἕκαμαν μεγαλοπρεπῆ κηδείαν καὶ ἐτιμώρησαν τοὺς Μεσσηνίους. Ἄλλ' ἡ Συμπολιτεία δὲν ἐπανέκτησε πλέον τὴν προηγουμένην ἀκμὴν.

Ὁ Πλούταρχος περιγράφει ὡς ἐξῆς τὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος :

Ὅταν ἔφθασεν ἡ εἶδησις τοῦ θανάτου του εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, ἐπεκράτησε παντοῦ γενικὴ κατῆφεια καὶ πένθος.

Ἐξέλεξαν στρατηγὸν τὸν Λυκόρταν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐβλαπταν τὴν χώραν. . . Ἀφοῦ ἔκαυσαν τὸ σῶμα του καὶ συνέλεξαν τὰ λείψανα εἰς μίαν ὕδριαν, ἤρχισαν νὰ προχωροῦν ὄχι κατὰ τὴν συνήθειαν, ὅπως τύχη ὁ καθεὶς, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐσχημάτισαν πομπὴν ἐπικίκειον μαζί καὶ ἐπικηδεῖον. Καὶ τοὺς ἐβλεπες νὰ φοροῦν στεφάνια καὶ μαζί νὰ δακρῦουν. Τὴν ὕδριαν, ἣ ὅποια μόλις ἐφαίνετο ἀπὸ τὰς ταινίας καὶ τοὺς στεφάνους, τὴν ἐβάσταζεν ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν Πολύβιος\* καὶ γύρω του ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς. Οἱ στρατιῶται ὠπλισμένοι καὶ μέστολισμένους ἵππους ἠκολούθουν οὔτε κατηφεῖς, ὅπως ἔπρεπεν εἰς τόσο μεγάλο πένθος οὔτε χαρούμενοι, ὅπως ἔπρεπε διὰ τὴν νίκην των. Ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, ἀπ' ὅπου διήρχοντο, ἔτρεχον εἰς προὔπαντησιν, ὡσάν νὰ ἐγύριζεν ἀπὸ ἐκστρατείας, ἔψαυαν τὴν ὕδριαν καὶ τὴν συνώδευσαν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν. Ὅταν δὲ ἀνεμίχθησαν με' αὐτοὺς οἱ γεροντότεροι, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά, ἐξεχύθη θρήνος ἀπὸ ὅλον τὸ στρατόπεδον εἰς τὴν πόλιν, ἣ ὅποια ἐπόθει τὸν ἄνδρα καὶ βαρέως ἔφερε τὴν στέρησίν του, διότι ἐνόμιζεν ὅτι μαζί του ἔχασε τὴν πρῶτην θέσιν εἰς τὴν Ἀχαιάν.

(Πλούταρχος « Βίος Φιλοποίμενος », κεφ. ΚΑ')

Ἡ Ἑλλάς καὶ μετὰ τὸν Φιλοποίμενα δὲν ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζεται με' τὰς ἀσθενεῖς δυνάμεις της διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἄλλ' ὁ ἀγὼν ἦτο ἄνισος καὶ μετ' ὀλίγας δεκαετίας ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους (146).



\* Ὁ κατόπιν περίφημος ἱστορικός, ὁ ὁποῖος ἦτο τότε μόλις 22 ἐτῶν.

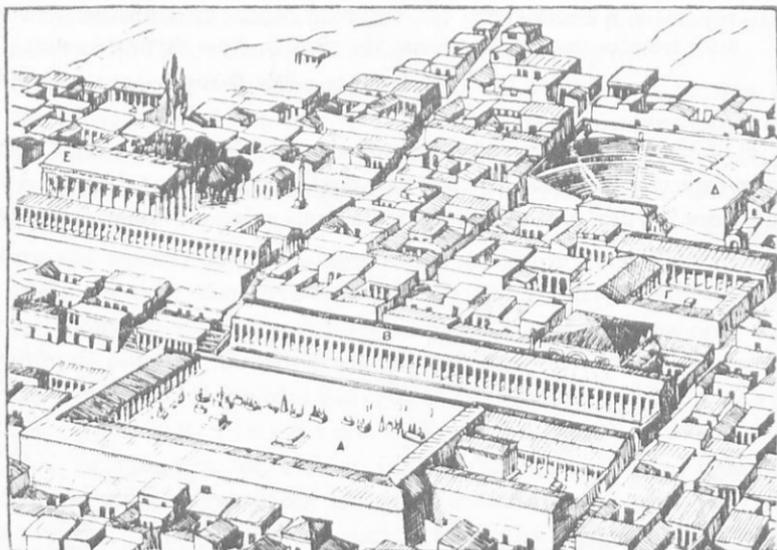
## Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Δ'

### Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

#### Α' ΓΕΝΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

##### Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὴν περίοδον τῶν 300 περίπου ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Ρω-



Πόλις τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων : ἡ Πριήνη. (Ἀναπαράστασις).

Ἐρχαία πόλις τῆς Ἰωνίας, ἀκμάσασα κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος ἔφερον εἰς φῶς ὀλόκληρον τὴν ἑλληνιστικὴν πόλιν, κτισμένην κατὰ τὴν νέαν πολιοδομικὴν : πλατεῖς δρόμοι τεμνόμενοι καθέτως, ὑδρευσις, φωτισμὸς τὴν νύχτα. Α) Ἄγορά, Β) Μεγάλῃ στοῶ (τόπος συναλλαγῶν), Γ) Γυμναστήριον, Δ) Θεᾶτρον καὶ Ε) Ναὸς Ἀθηνᾶς.

μαίους (323 - 31 π. Χ.) ὀνομάζουσι ἑλληνιστικοὺς ἢ ἀλεξανδρινοὺς χρόνους.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι συνέχεια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔπεσεν ὁ φραγμὸς, ὁ ὁποῖος ἐχώριζε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, καὶ ἡ Μ. Ἀσία, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Συρία καὶ ἡ Μεσοποταμία μέχρι τῶν Ἰνδιῶν ἀνοίγονται εἰς τὸν ἑλληνισμόν. Οἱ Ἕλληνες μεταφέρουν εἰς τὰς χώρας αὐτὰς τὸν πολιτισμὸν των. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀφυπνίζονται καὶ ἀρχίζουν νέαν ζωὴν.

Ἀλλὰ συγχρόνως οἱ Ἕλληνες ὑφίστανται μοιραίως τὴν ἐπίδρασιν τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους εἶχον περιφρονήσει ἕως τότε ὡς βαρβάρους. Αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, τὰ ἔθιμα καὶ αἱ περὶ ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἀναμειγνύονται μετὰ τὰς ιδέας καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων.

#### Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἀκμάζουν ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ Μεσόγειος ἀποτελεῖ μίαν οἰκονομικὴν ἐνότητα, ἡ ὁποία διευκολύνει τὴν συναλλαγὴν.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν ἀκμάζει πολὺ ἡ γεωργία. Ἡ γῆ καλλιεργεῖται μετὰ πολλὴν ἐπιμέλειαν, οἱ γεωργοὶ χρησιμοποιοῦν ἀρκετικὰ ἔργα καὶ λιπάσματα καὶ παράγουν ἀφθονα δημητριακὰ. Ἐπίσης εὐδοκιμοῦν ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία. Ἐκ παραλλήλου προοδεύουν ἡ *κτηνοτροφία* καὶ ἡ *βιομηχανία*.

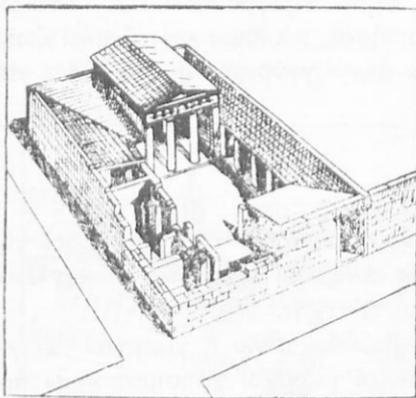
Πρὸ πάντων ἀκμάζει τὸ *ἐμπόριον*. Ἡ *συγκοινωνία* εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ξηρὰν. Οἱ κυριώτεροι *λιμένες*—ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας—εἶναι ἡ *Ρόδος*, ἡ ὁποία εἶχε λάβει τὴν σπουδαιότητα τοῦ Πειραιῶς. Οἱ λιμένες τῆς κυρίως Ἑλλάδος παρήκμασαν καὶ μόνον ἡ Κόρινθος διατηρεῖ ἀξιόλογον κίνησιν, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δρόμων. Εἰς τὴν ξηρὰν ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἀσία ἔχουν πολλοὺς καὶ καλοὺς δρόμους.

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς εἶναι ἡ δημιουργία *μεγάλων πόλεων*. Ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, καὶ ἡ Σελεύκεια ἔχουν περισσοτέρους ἀπὸ 500 χιλ. κατοίκους ἐκάστη. Ἐχουν δρόμους μεγάλους καὶ εὐθετοὺς καὶ οἰκίας πολυωρόφους μετὰ ὑδραυλικὰς ἐγκαταστάσεις, ὑπνόθετοι καὶ οἰκίας πολυωρόφους μετὰ ὑδραυλικὰς ἐγκαταστάσεις, ἄγνωστον ἕως μὲν καὶ λουτρὰ καὶ εἶναι ἐπιπλωμένα μετὰ πολυτέλειαν ἄγνωστον ἕως

τότε. Ὁ κόσμος ἀγαπᾷ πολὺ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν τῶν πόλεων καὶ δι' αὐτὸ συγκεντρώνεται εἰς αὐτάς. Ἡ ἀστυφιλία, ὅπως λέγουν, ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη εἰς τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπαιθρος ἐρμύνεται, ἐνῶ γιγαντώνονται αἱ πόλεις.

## ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ

Οἱ ἑλληνιστικοὶ χρόνοι παρουσιάζουν ἀπὸ ἀπόψεως ἐστῶν τοῦ



Οἰκία Πριήνης.

Εἰς τὴν Πριήνην εὐρέθησαν πολλὰ ἰδιωτικὰ κατοικίαι εἰς καλὴν κατάστασιν. Εἶναι κτισμέναι ἐπὶ εὐρέος οἰκοπέδου, σχήματος ὀρθογωνίου τετραγώνου, μήκους 47 μ., πλάτους 35 μ. Ἀποτελοῦν σύμπλεγμα οἰκοδομῶν, ἀλλὰ χωρίζονται ἀπὸ δρομίσκους. Εἶναι ἐστραμμέναι πρὸς μεσημβρίαν, ὥστε νὰ εἶναι εὐήλιοι τὸν χειμῶνα καὶ εὐσκιοὶ τὸ θέρος. Ὅπως ὅλαι αἱ οἰκίαι τῆς ἀρχαιότητος δὲν εἶχον παράθυρα πρὸς τὸν δρόμον. Εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πλευρᾶν εἶναι ἡ θύρα τοῦ στενοῦ διαδρόμου, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποῦ ὑπάρχει ἡ καθαυτὴ θύρα τῆς οἰκίας. Ἐξ αὐτῆς εἰσέρχεται τις εἰς ὑπαίθριον αὐλήν, ἐκ τῆς ὁποίας φωτίζονται καὶ ἀερίζονται τὰ δωμάτια. Εἰς αὐτὴν εἶναι τὰ παράθυρα. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρᾶν, εἶναι στοά, βασιταζομένη ἀπὸ τρεῖς μαρμαρίνους κίονας. Εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας πλευράς εἶναι τὰ δωμάτια, ἄλλα διὰ τοὺς ἀνδρας (ἀνδρωνίτης), ἄλλα διὰ τὰς γυναῖκας (γυναικωνίτης).

πολιτισμοῦ ὁμοιότητα πρὸς τὴν πρὸ τῶν Μηδικῶν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ὑπάρχει μία πνευματικῶς δεσπύζουσα πόλις, ὅπως αἱ Ἀθηναί τὸν 5ον καὶ 4ον αἰῶνα. Ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ δραστηριότης εἶναι κατεσπαρμένη εἰς πολλὰ κέντρα, ἀπομεμακρυσμένα τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ διαρκῶς ἀνακύπτουν νέα. Ἐπανήλθομεν — κατ' ἄλλον ἐννεοῖται τρόπον — εἰς τὸ σύστημα τοῦ ἀποικισμοῦ. Ὅπως τότε ἀπὸ τῆς μικρασιατικῆς Μιλήτου μέχρι τῆς Ἰταλικῆς Κύμης εἶχομεν τὴν ἀυθησιν εἰς πολυάριθμα κέντρα — Χαλκίδα, Αἴγινα, Κόρινθος, Συρακούσας, Σύβαριν, Κρότωνα, Κυρήνην — οὕτω καὶ τώρα ἡ βᾶσις ἐπλατύνη ἀκόμη περισσότερον. Ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Συρία ἠνοίχθησαν εἰς τὴν ἄμεσον ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Ἀντιόχεια, τὰ κτίσματα τοῦ Ἀλε-



Ἄλλ' ἤδη εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν ἀναμειγνύονται ξένοι, καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαρκῶς αὐξάνει. Ὁ Ζήνων π.χ. εἶναι ἀπὸ τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου, φοινικικῆς καταγωγῆς. Ἡ πόλις τῆς Παλλάδος ὁμως παραμένει ἐστία φωτὸς καὶ παιδευτήριον πάσης τῆς Μεσογείου. Παρὰ τὴν οἰκονομικὴν παρακμὴν τῆς εἶναι ἡ πανεπιστημιούπολις, εἰς τὴν ὁποίαν συναντῶνται Ἕλληνες ἀπὸ ὅλας τὰς περιοχάς: Σύροι, Καρχηδόνιοι καὶ Αἰθίοπες ἀκόμη. Τέσσαρες φιλοσοφικαὶ σχολαί, δηλαδὴ τέσσαρα πανεπιστήμια: ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία, τὸ Λύκειον ἢ ἡ Περιπατητικὴ Σχολή, ὁ Κῆπος δηλαδὴ ἡ σχολὴ τοῦ Ἐπικούρου, ἡ Στοὰ τοῦ Ζήνωνος, ἐκτὸς ἄλλων μικροτέρων, εὐρίσκονται καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων ἐν πλήρει λειτουργίᾳ ἢ ὅποια συνεχίζεται εἰς τοὺς Ρωμαίκοὺς χρόνους.

Ἐπίσης ἄλλα κέντρα τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀναδεικνύουν σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας καὶ δύναται νὰ λεχθῆ γενικῶς ὅτι τὸ γνήσιον ἑλληνικὸν ἔχει πατρίδα τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἄλλ' εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔχουν δημιουργηθῆ κέντρα — ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Πέργαμος — τὰ ὅποια ὑπερτεροῦν πολὺ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἰς πλοῦτον καὶ λαμπρότητα.

## Γ' Ἡ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

### Ἡ ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Ἡ πρωτεύουσα τῶν Λαγιδῶν εἶναι ἡ λαμπροτέρα ἐστία πολιτισμοῦ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Μ' ἐξαιρετικὴν διορατικότητα εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν ὁ Ἀλέξανδρος.

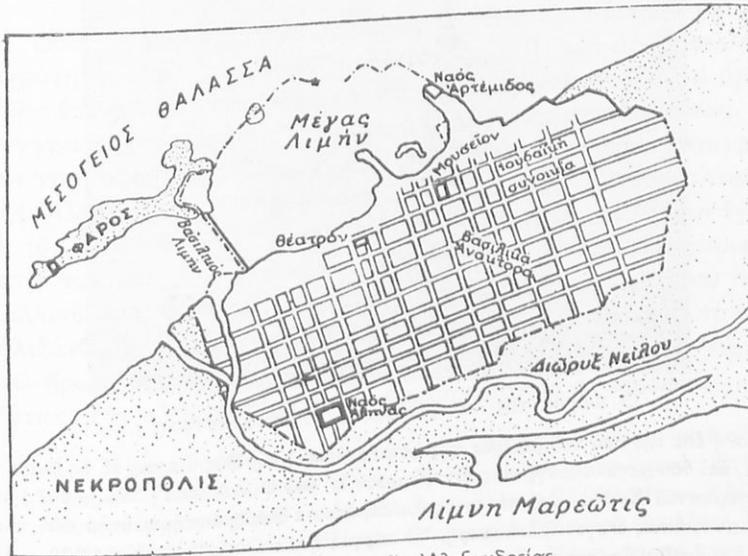
« Καὶ ἔδοξεν αὐτῷ », γράφει ὁ ἱστορικὸς Ἀρριανός, « ὁ χῶρος κάλλιστος κτίσαι ἐπ' αὐτῷ πόλιν καὶ γενέσθαι ἂν εὐδαίμονα τὴν πόλιν. Πόθος οὖν λαμβάνει αὐτὸν τοῦ ἔργου, καὶ αὐτὸς τὰ σημεῖα τῆ πόλει ἔθηκεν, ἵνα τε (= ὅπου) ἀγορὰν ἐν αὐτῇ δείμασθαι ἔδει καὶ ἱερά. . . καὶ ἐπὶ τούτοις ἐθύετο καὶ τὰ ἱερά καλὰ ἐφαίνετο » ( Ἀρριανός « Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις », Γ', 1 - 5 ).

Ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος μάλιστα διέγραψε μὲ ἄλφита ( ζυμαρί ) τὸ σχῆμα καὶ τὰ ὄρια τῆς πόλεως.

Ἐπὶ ἔποψιν στρατηγικὴν ἢ θέσις ἦτο ἀσφαλῆς, διότι δυσκόλως

τὴν ἔφθανεν ὁ ἐχθρὸς· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ὑγιεινῆς ἦτο ἐξαιρετική, διότι οἱ ἄνεμοι ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἐμετρίαζον τὸν ἀφρικανικὸν καύσωνα.

« Καὶ τὸ εὐαέρον ἄξιον σημειώσεώς ἐστιν. Τότε δὲ καὶ οἱ ἐτήσια πνέουσι ἐκ τῶν βορείων καὶ τοσούτου πελάγους, ὥστε κάλλιστα τοῦ θέρους οἱ Ἀλεξανδρεῖς διαίουσι », γράφει ὁ γεωγράφος Στράβων, ὁ ὁποῖος ἐξησεν εἰς τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ καὶ συνέταξε διεξοδικὴν περιγραφὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. ( C. 793 ).



Σχεδιάγραμμα τῆς Ἀλεξανδρείας.

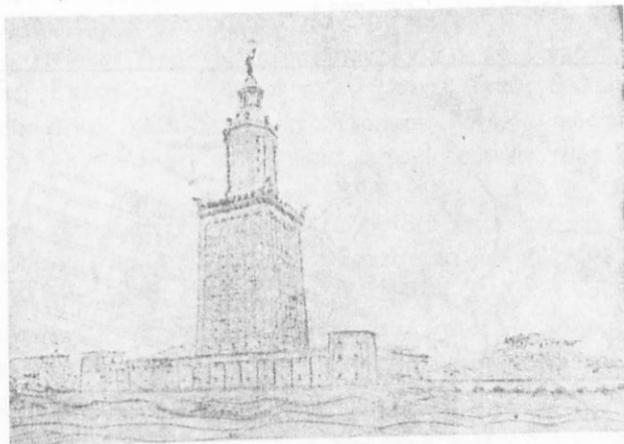
Μὲ ὅλην τὴν ἐπίσπευσιν τῶν ἐργασιῶν, μόλις ἐπὶ τοῦ δευτέρου Πτολεμαίου (μέσα 3ου αἰῶνος) ἔλαβε μορφήν πόλεως, ἡ ὁποία ἠϋξήθη εἰς « μέγεθος καὶ εὐδαιμονίαν » ( Πausanias H', 33,3 ) καὶ ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

## Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΛΙΣ

Ἐκτὸς τῆς ταχείας ἀνθήσεως ἔλαβε παγκόσμιον σημασίαν ( ὅπως αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ρώμη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ), διότι ἐχρησίμευσε καὶ ὡς σύνδεσμος μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου κλασσικοῦ κόσμου καὶ τοῦ βυζαντινοῦ, τῶν εἰδωλολατρικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων. Ἐπὶ δέκα

αἰῶνας μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς ὑπὸ τῶν Ἀράβων ( 332 π.Χ. - 641 μ.Χ. ) ἡ Ἀλεξάνδρεια ἡ Μεγάλη εἴτε ἡ κατ' Αἴγυπτον, ὅπως ἐλέγετο, ὑπῆρξεν ἡ βασίλισσα τῆς Μεσογείου, ἡ μεγάλη πόλις τοῦ φωτός καὶ τῆς χαρᾶς, κληρονόμος τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ τῆς μυστηριώδους Αἴγυπτου τῶν Φαραῶ.

Ἦτο κέντρον ἀνοῦντος ἐμπορίου. Διετῆρει σχέσεις μὲ ὅλα τὰ



Ἐκτίθη τῆς Ἀλεξάνδρειας. (Ἀναπαράστασις ).

Ἐκτίθη ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξάνδρειας νηίδος Φάρου, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἐπὶ τοῦ μεγαλοπράγμονος Πτολεμαίου Β' τοῦ Φιλαδέλφου ( 285 — 247 ) ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ Κνιδίου ἀρχιτέκτονος Σωστράτου « Θεοῖς σωτῆρσι ὑπὲρ τῶν πλωιζομένων », ὅπως ἔλεγεν ἡ ἐπιγραφή. Ὁ πύργος ἦτο πολυώροφος, ὕψους 120 — 150 μ., καὶ ἐφώτιζεν ἀπόστασιν 300 σταδίων \* ἀπὸ τὴν πυρὰν καιομένων ξύλων. Τὴν ἡμέραν διεκρίνεται ἀπὸ μεγαλύτεραν ἀπόστασιν ἐκ τοῦ καπνοῦ.

παράλια τῆς Μεσογείου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς μακρινὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς ( τὴν Κεϋλάνην, τὰς Ἰνδίας, καὶ τὴν Κίναν ) διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἐγίνεν ἡ πόλις τῆς πολυτελείας. Κομψὴ καὶ πλουσία, ἐξῆσε βίον εὐκόλον καὶ τρυφηλόν. Ἐγίνεν ὀνομαστὴ διὰ τὴν ἀνήκουστον χλιδὴν τῶν ἑορτῶν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν οἰκοδομῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρωτεύουσα τῆς σοφίας καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς τελειώσεως.

Ὡς πόλις ἦτο ἐπὶ αἰῶνας ἡ μεγίστη καὶ ὠραιότατη : « κορυφὴ τῶν πόλεων », « πολλὰι πόλεις εἰς μίαν », ὅπως τὴν χαρακτηρίζου

\* Δηλαδὴ τριάκοντα ναυτικῶν μιλίων ἢ 54 χιλιόμετρων.

οί ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Τὴν ἐστόλιζον ὁδοὶ μεγάλαι, πλατεῖαι ἀπέ-  
 ραντοι, στοαί, κολοσσιαῖα καὶ πολυτελῆ παλάτια, ναοί, ἵππόδρο-  
 μοι, γυμνάσια καὶ μνημεῖα ἀπὸ μάρμαρον καὶ πορφυρίτην μὲ ἀμύ-  
 θητον πλοῦτον καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἐκεῖ συνέρρεον οἱ ἔμποροι ὀ-  
 λου τοῦ κόσμου. Τὰ πλοῖα τῶν λαῶν τῆς Μεσογείου συνηντῶντο  
 εἰς τὸν λιμένα τῆς μὲ τὰ καρβάνια τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.

#### ΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

Οὐδεμία ἀπὸ τὰς ἀρχαίας πόλεις παρουσιάζει σήμερον τόσην πε-  
 νιχρότητα εἰς μνημεῖα ὅσην ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἡ νέα ἀραβοφραγκική  
 πόλις ἔπνιξε καὶ ἐξηφάνισε κάθε παλαιὸν μεγαλεῖον. Ἄλλ' οἱ ἀρχαῖοι  
 συγγραφεῖς διέσωσαν τὴν εἰκόνα τῆς λαμπρᾶς μεγαλοπόλεως. Ἀπὸ  
 τὸν γεωγράφον Στράβωνα ἔχομεν μακρὰν καὶ ὀνομαστήν περιγραφὴν  
 τῆς Ἀλεξανδρείας. Πληροφορίας μᾶς ἔδωκεν καὶ ὁ Ψευδοκαλλισθένης  
 εἰς τὸν Βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα, ἔργον τὸ ὁποῖον ἐγράφη  
 κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα καὶ φέρεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ περιφήμου  
 Καλλισθένου, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἱστοριογράφου τοῦ Μ.  
 Ἀλεξάνδρου. Σύντομον ἄλλ' ὠραίαν περιγραφὴν θέτει εἰς τὸ στόμα  
 τοῦ ἥρωός του ὁ μυθιστοριογράφος τοῦ 5ου αἰῶνος μ.Χ. Ἀχιλλεὺς  
 Τάτιος. Τὰς πληροφορίας αὐτὰς ἐπεκύρωσαν αἱ ἀνασκαφαί.

Κατὰ τὸν Στράβωνα ἡ πόλις εἶχε μῆκος 5.500 μέτρα, κατὰ τὸν Διό-  
 δωρον ἔφθανε τὰ 7.400 μέτρα. Ὁ περίβολος ἐνισχυόμενος ἀπὸ πολ-  
 λούς πύργους ἔφθανε τὰ 14.800, κατ' ἄλλους 22.000 μέτρα. « Μόλις δὲ  
 διήλθον τὰς Πύλας τοῦ Ἥλιου », διηγεῖται ὁ ἥρωος τοῦ Ἀχιλλέως Τατίου,  
 « συνηντᾶτο εὐθὺς τῆς πόλεως ἀστράπτων τὸ κάλλος, καὶ μοι τοὺς ὀφθαλ-  
 μοὺς ἐγέμισεν ἡδονῆς ». (« Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα », Ε, 1 ).

Ἡ πόλις εἶχε κτισθῆ κατὰ τὸ τελειότερον σύστημα τῆς ἀρχαίας  
 πολεοδομικῆς. Δύο μεγάλοι λεωφόροι, εὐθύτατοι καὶ πλατύτατοι,  
 τεμνόμενοι καθέτως, ἐχώριζον τὴν πόλιν εἰς τέσσαρας συνοικίας. Τὸ  
 πλάτος αὐτῶν ἦτο 31 μέτρα. Εἰς τὰς δύο πλευρὰς καὶ εἰς μακρὰν  
 συνέχειαν εἶχον σειρὰν ἀπὸ στοᾶς καὶ κίονας, ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν  
 ἕως τὴν Δύσιν : « ἐκ τῶν Ἥλιου πυλῶν εἰς Σελήνης πύλας », ὅπως  
 λέγει ὁ Τάτιος. Εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δύο λεωφόρων ὑπῆρχε  
 μεγάλη πλατεῖα. Αἱ οἰκίαι λοιπὸν ἦσαν κτισμέναι εἰς κανονικὰ τε-  
 τράγωνα, ὅπως εἰς τὰς σημερινὰς ἀμερικανικὰς πόλεις.

Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς πόλεως ἐπὶ λόφου ὑπῆρχεν ἄλσος, ἱερὸν τοῦ Πανὸς ( δι' αὐτὸ Πάνειον ὀνομαζόμενον ), εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέβαινε κανεὶς διὰ κοχλίου, δηλαδὴ ἑλικοειδοῦς ὁδοῦ. « Ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἔστιν ἐπιθεῖν ὄλην τὴν πόλιν ὑποκειμένην αὐτῷ πανταχόθεν », γράφει ὁ Στράβων.

Τὰ ἀνάκτορα, οἱ δημόσιοι κῆποι, οἱ μεταξὺ αὐτῶν τόποι ἀναψυχῆς καὶ τὰ ἄλση κατελάμβανον σημαντικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὸ τέταρτον ἢ καὶ τὸ τρίτον αὐτῆς : « Τεμένη τε κοινὰ κάλλιστα καὶ βασιλεία, τέταρτον ἢ καὶ τρίτον τοῦ παντὸς περιβόλου », λέγει ὁ Στράβων.

#### ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Ἡ σπουδαιότερα συνοικία εἶναι τὸ Β ρ ὄ χ ι ο ν, ἡ κυρίως ἑλληνικὴ συνοικία, ἐκτεινομένη μεταξὺ τοῦ Μεγάλου λιμένος καὶ τῆς παραλίας, καὶ περιλαμβάνουσα τὰ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα. Ἐκεῖ εἶναι τὰ β α σ ί λ ε ι α, σύμπλεγμα πολλῶν οἰκοδομῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν « πολλὰς καὶ ποικίλας διαίτας ( = τόπους διαμονῆς ) καὶ ἄλση », κατὰ τὸν Στράβωνα. Ὑπάρχει ἐπίσης ὁ Ἰ π π ὀ δ ρ ο μ ο ς, τὸ Γ υ μ ν ἄ σ ι ο ν καὶ τὸ Μ ο υ σ ε ῖ ο ν.

Τὸ Μ ο υ σ ε ῖ ο ν εἶναι μέρος ἢ συνέχεια τῶν πτολεμαϊκῶν ἀνακτόρων, πλατὺ μαρμάρινον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον οἱ Πτολεμαῖοι ἴδρυσαν πρὸς θεραπείαν τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Εἶναι δηλαδὴ ἀφιερωμένον εἰς τὰς Μούσας « Μούσαις ἱερὸν », ὅπως ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία.

Τὸ Μουσεῖον περιελάμβανε πρὸς τούτοις Βοτανικὸν καὶ Ζωολογικὸν κῆπον, Ἀστεροσκοπεῖον, Ἀνατομεῖον, αἰθούσας συγκεντρώσεων καὶ καταλύματα διὰ τοὺς λογίους : « ἔχον περίπατον καὶ ἐξέδραν καὶ οἶκον μέγαν, ἐν ᾧ τὸ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τοῦ Μουσείου φιλολόγων ἀνδρῶν » ( Στράβων C. 794 ).

Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Βιβλιοθήκη ἦτο ἐντὸς τοῦ Μουσείου. Εἰς αὐτὴν ἐφιλοτιμήθησαν οἱ Πτολεμαῖοι νὰ συγκεντρώσουν τὰ βιβλία ὅλου τοῦ κόσμου, ἑλληνικὰ καὶ ξένα. Ὁ ἐκ παπύρου χάρτης παρεῖχε καλὸν ὕλικὸν διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ βιβλίου, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἀπέκτησε τὴν πρώτην μεγάλην βιβλιοθήκην τοῦ κόσμου, ἀριθμοῦσαν 700 χιλιάδας τόμους. Ἐπανευρίσκομεν εἰς αὐτὴν τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου σοφοῦ Ἀριστοτέλους. Τὴν ἰδέαν τῆς βιβλιοθήκης ( κατὰ τὸ

υπόδειγμα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Λυκείου) ἔδωσεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, μαθητῆς τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς, φυγὰς εἰς τὴν Αἴγυπτον μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Πολιορκητοῦ.

Τὸ Σεραπεῖον ἢ Σεράπειον ἦτο μέγας ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἑλληνοαιγυπτιακὸν θεὸν Σάραπιν. Ἐκτίσθη ἐπὶ ἀρχαιοτέρου ἱεροῦ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Α', ἴσως ἐπὶ σημείου ὀρισθέντος ἤδη ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀρριανὸς εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ χωρίου, τὸ ὁποῖον παρεθέσαμεν, λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὤρισεν εἰς τὸ σχέδιον τῆς πόλεως τὰς θέσεις ναῶν διὰ τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ αἰγυπτιακοὺς θεοὺς. Εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην ἦτο ἀρχαῖον προσκύνημα αἰγυπτιακῆς θεότητος. Ὁ Πτολεμαῖος διετήρησε τὸν ὀβελίσκον καὶ τὸ ἀρχαῖον ξόανον. Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῆς αἰγυπτιακῆς θεότητος μὲ τὸν ἑλληνικὸν Πλούτωνα προῆλθεν ὁ θεὸς Σάραπις, γέννημα τῆς τάσεως, ἡ ὁποία ἐζήτει νὰ συμβιβάσῃ τὰς ξένας δοξασίας μὲ τὰς ἑλληνικάς. Ἡ εἰσαχθεῖσα τοιουτοτρόπως νέα θεότης συνεδύαζε τὰς κυριωτέρας ιδιότητας τῶν ἑλληνικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν θεῶν καὶ ἡ λακτριὰ τῆς ἔγιγεν εὐπρόσδεκτος καὶ κοινὴ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς παραστάσεις ἐπὶ νομισμάτων ὁ Σάραπις φέρει ἐπὶ κεφαλῆς τὸν κάλαθον τῆς Δήμητρος, τὸ κέραν τοῦ Ἄμμωνος, τὰς ἀκτίνας τοῦ Ἥλιου, τὴν τρίαιναν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τὸ κέραν τῆς ἀφθονίας τοῦ Νεῖλου. Ἀρχαῖος συγγραφεὺς περιγράφων τὴν παράστασιν λέγει ὅτι ἐξέφραζεν ἰδιαίτους γλυκύτητα μετὰ τινος μυστηριώδους ἐκφράσεως.

## Δ' Η ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

### Η ΚΤΙΣΙΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ

Ἀντιόχεια ἢ ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ἢ ἐπὶ Δάφνῃ ἦτο ἡ σημαντικώτερα ἀπὸ τὰς 28 ὁμωνύμους πόλεις, τὰς ὁποίας ἔκτισαν ἢ μετωνόμασαν εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Σελευκίδαι, ἐκ τῶν ὁποίων τὰς 16 ἔκτισεν ὁ Σέλευκος Α'. Ἐκτίσθη τὸ 300 ἀκριβῶς εἰς μνήμην τῆς ἐν Ἰψῶ νίκης τοῦ Σέλευκου Α' πρὸς τὴν Ἄνω Συρίαν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου καὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέτας πρὸς Δαμασκόν, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἀπέναντι τῆς Κύπρου. Σήμερον εἶναι μικρὰ κωμόπολις, μὲ ἀνατολικὸν χρῶμα, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀντέκια.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἤδη εἶχε σχεδιάσει τὴν ἰδρυσιν πόλεως εἰς τὴν



Ἡ τύχη τῆς Ἀντιοχείας.

(Μαρμάρινον ἀντίγραφον. Ρώμη, Βατικανόν).

Τὸ πρωτότυπον ἦτο ἔργον τοῦ Εὐτυχίδου, μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου. Ἡ Ἀντιόχεια παριστάνεται ὡς νεαρὰ γυνὴ καθήμενὴ ἐπὶ βράχου. Κρατεῖ στάχεις, σύμβολον τῆς εὐτυχίας τῆς χώρας. Τὸ πυργωτὸν στέμμα συμβολίζει τὰ τείχη τῆς πόλεως, τὸ παιδάκι κάτω εἰς τοὺς πόδας τῆς τὸν ποταμὸν Ὁρόντην, πλησίον τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ πόλις.

περιοχὴν αὐτὴν. Ταχέως ἀναπτυχθεῖσα ἡ Ἀντιόχεια ἔγινε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας κα ἔνδοξότερας πόλεις τῆς ἀρχαιότητος, μητρόπολις τοῦ ἑλληνισμοῦ μαζί με τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ ἐξ αἰῶνας, μέχρι τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (330 μ. Χ.) καὶ ἐπὶ μίαν περίπου χιλιετηρίδα, μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων (638 μ. Χ.), ἔλαμψεν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἔρριψε πολὺ μακρὰν τὴν λάμπην τοῦ ἑξημερωμένου βίου, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ὀλίγον μικρότερα ἴσως ἀπὸ τὸ παρὰ τὸν Νεῖλον κτίσμα τοῦ Ἀλεξάνδρου συνέβαλεν, ὅσον καὶ ἡ ἀντίζηλός της εἰς τὴν λάμπην τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὴν διάδοσιν ἀνὰ τὸν κόσμον τοῦ κοσμοπολιτικοῦ πνεύματος τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, τῆς κοινωνικῆς κομψότητος καὶ εὐμα-

ρείας. Ὠνομάσθη Ἀντιόχεια ἡ μεγάλη, ἡ καλή, orient-

uis apis pulcher (ώραία μέλισσα τῆς Ἀνατολῆς) καὶ ἀργότερον ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν *Θεούπολις*, διὰ τὴν σημασίαν τῆς εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἡ « βασιλίσις τῆς Ἀσίας ».

Τὸν πυρῆνα τῆς πόλεως ἀπετέλεσαν Ἕλληνες, Μακεδόνες, Κρήτες, Κύπριοι — ἀναφέρονται καὶ Ἀθηναῖοι — μετοικισθέντες ἀπὸ τὰ περὶ χώρα. Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁμως ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ ἐγχώριοι.

## Η ΤΕΤΡΑΠΟΛΙΣ

Ἐκτίσθησαν τέσσαρες μεγάλαι συνοικίαι, αἱ ὅποια παρουσίαζον ὄψιν τεσσάρων χωριστῶν πόλεων. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀντιόχεια ὠνομάσθη *Τετράπολις*. Ὅταν δὲ βραδύτερον ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς (174 - 164) ὄλοι ὁμοῦ περιεβλήθησαν διὰ κοινοῦ μεγάλου περιβόλου, ἐχρειάζετο πορεία πέντε ὥρων, διὰ τὴν διαδρομὴν τῆς περιφερείας, ἡ ὅποια οὕτω μόνον τῆς Ρώμης ἦτο μικροτέρα.

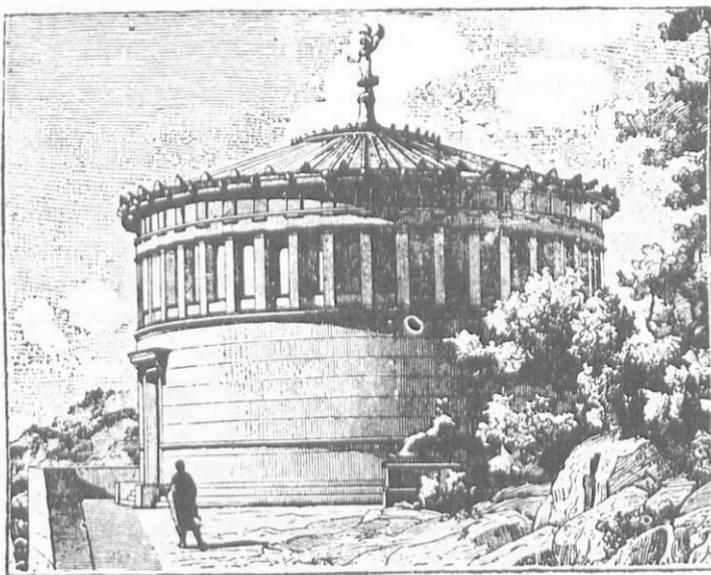
Ὁ Σέλευκος καὶ οἱ διάδοχοί του ἐξωράισαν τὴν πόλιν καὶ διεκόσμησαν αὐτὴν μὲ πολυάριθμα καὶ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα.

Ἡ πλέον πολυτελής ἀπὸ τὰς τέσσαρας πόλεις ἔκειτο ἐπὶ νησίδος τοῦ ποταμοῦ. Τὸ κέντρον αὐτῆς ἔκοσμεῖτο διὰ τετραγώνου στοᾶς μὲ τέσσαρας πύλας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξήρχοντο τέσσαρες μεγάλαι ὁδοὶ κεκοσμημένοι μὲ στοᾶς. Ἡ πρὸς βορρᾶν ὁδὸς ὠδήγει πρὸς τὰ παλάτια τῶν Σελευκιδῶν, τὰ ὅποια (ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν) κατεῖχον μεγάλην ἔκτασιν, σχεδὸν τὸ τέταρτον τῆς νήσου.

Διὰ τοῦ κέντρον τῆς πόλεως ἐξετείνετο ὁδὸς ἐξαιρετικῆς μεγαλοπρεπείας, ἡ ὅποια ἔκοσμεῖτο ἀπὸ τέσσαρας σειρῶν κιόνων, τὴν λεγομένην *στοᾶν τετράστιχον*, καὶ εἶχε μῆκος τριῶν χιλιομέτρων. Μὲ αὐτὴν διεσταυροῦτο ἄλλη ἐγκαρσία ὁδὸς, κεκοσμημένη ἐπίσης μὲ στοᾶς. Αἱ τέσσαρες αὐταὶ ἀπέραντοι μὲ στοᾶς ὁδοὶ ἐχώριζον τὰς τέσσαρας πόλεις. Αἱ μακρᾶι στοαί, αἱ ὅποια ἐπλαίσωνον τὰς ὁδοὺς, εἶχον σπανίαν μεγαλοπρέπειαν. « Ἦσαν «πανευπρεπεῖς», ὅπως γράφει μεσαιωνικὸς συγγραφεύς.

Ἐξαιρετικὴν χάριν ἔδιδον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὰ περίφημα προᾶστία τῆς, ὁ Πλάτανων ἢ Πλάτανος, (ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Κιλικίαν), καὶ ἡ Ἡράκλεια· κυρίως ὁμως ἡ Δάφνη.

Ἡ Δάφνη, τὸ ἐξαίσιον προάστιον, τὸ ὁποῖον μεγάλως διεφθίμωσεν εἰς τὸν κόσμον τὴν καλλονὴν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς Ἀντιόχειας καὶ συνεδέθη μὲ τὸ ὄνομά της (« Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνη »), ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος μετὰ τῆς πόλεως. Ὁ τόπος περιερίετο ἀπὸ ἀφθονα νερά. Ἄλση κυπαρίσσων καὶ δάφνης ἐσκίαζον αὐτὸν καὶ ἡ φύσις ἦτο πλήρης θεληγῆτρων διὰ τὴν ὡραίαν καὶ πλουσίαν βλάστησιν. Ἀφιέρωθη εἰς Ἀπόλλωνα τὸν Πύθιον, τὸν μυθολογούμενον πρόγονον τῶν Σελευκιδῶν. Τὸ ὄνομά της ἔλαβεν ἀπὸ τὴν νύμφην Δάφνην, ἡ ὁποία καταδικωμένη ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἦλθεν ἐδῶ καὶ μετεβλήθη εἰς δένδρον.



Ἀρσινόειον τῆς Σαμοθράκης. ( Ἀναπαράστασις ).

Χαρακτηριστικὸν οἰκοδόμημα τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Ἐκτίσθη ὑπὸ τῆς Ἀρσινόης ( θυγατρὸς τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Α' ) καὶ συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Λυσιμάχου μετὰ τῶν ἐτῶν 288 - 281. Τὸ σχέδιον συνεχίζει τὰς θολωτὰς οἰκοδομὰς τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἐπὶ ὑψηλοῦ κυκλικοῦ τοίχου ἐπικάθηται 44 τετραγωνικαὶ παραστάδες, αἱ ὁποῖαι ὑποβαστάζουν θριγκὸν δωρικῶν ρυθμοῦ.

Εἰς τὸν ἐξαίρετον αὐτὸν τόπον ἐκτίσθησαν περίφημοι ναοὶ διὰ τοὺς ἐλληνικοὺς θεοὺς καὶ διὰ τὴν ἑλληνοαιγυπτιακὴν θεὰν Ἴσιδα, δημόσια οἰκοδομήματα, καὶ θέρμαι. Ἐπίσης ἐτελοῦντο ὀνομαστοὶ ἀγῶνες καὶ ποικίλα ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, τῶν ὁποίων ἡ φήμη διετηρήθη ἐπὶ αἰῶνας.

## Η ΕΥΔΑΙΜΩΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

Ἡ Ἀντιόχεια ἔγινε ταχέως κοσμόπολις, μὲ πολυάριθμον καὶ σύμμεικτον πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος ἔφθανε τὰς 500.000. Εἰς αὐτὴν εἶχον ἐγκατασταθῆ ἕξ ἀρχῆς πολλοὶ Ἑβραῖοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἰδρυτὴς Σέλευκος ἔδωκεν ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τὸ κυριαρχοῦν στοιχεῖον εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον ἦσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἡ πόλις εἶχεν ἔντονον ἑλληνικὸν χαρακτήρα.

Ἀντίοχος ὁ Φιλοπάτωρ (τέλος τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.) ἔκτισε Βιβλιοθήκην καὶ ἱερὸν τῶν Μουσῶν, ἀμιλλώμενον πρὸς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας. Τέλος ὁ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς Βουλευτήριον καὶ διάφορα ἱερά.

Ἡ πόλις προσωποποιεῖται ἀπὸ τὸ ἀγαλμα τῆς Τύχης τῆς Ἀντιοχείας, ἔργον Εὐτυχίδου τοῦ Σικυωνίου, μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου

Ἄλλ' ἡ Ἀντιόχεια δὲν εἶναι κυρίως τόπος συναντήσεως σοφῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ κέντρον κατ' ἐξοχὴν πολυτελείας καὶ διασκεδάσεως. Μεγάλοι γεωκτῆμονες καὶ εὐκόλως πλουτίσαντες ἔμποροι ἐπεδείκνυον τὸν πλοῦτον των καὶ τὴν χλιδὴν, πού ἐλάμβανε μορφήν διαρκῶς ἀνατολικωτέραν. Οἱ Σύροι ἦσαν ἀνέκαθεν ἐξαίρετοι ἔμποροι ἢ δὲ σχετικὴ ἀσφάλεια τῆς συγκοινωνίας καὶ ἡ συντήρησις τῶν ὁδῶν εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἠσφάλιζε μεγάλα κέρδη. Ἡ ἔμπορικὴ κίνησις συντετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἀξιολόγου βιομηχανίας.

Τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον ἦτο ζωηρότατον. Ἀρώματα, τάπητες, ἔργα ὑφαντουργίας καὶ μεταλλουργίας, πολύτιμοι λίθοι, μπαχαρικά ἀπὸ τὴν μακρινὴν Ἀσίαν μετεκομίζοντο διὰ τῆς Ἀντιοχείας εἰς ὅλας τὰς ἀγορὰς τῆς Μεσογείου. Ἦσαν ὀνομαστά τὰ πορευτὰ τῆς ὑφάσματα, τὰ εἶδη ὑφαντουργίας καὶ ἡ λεπτὴ βιομηχανία τῆς.

## Η ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ

Ἡ Ἀντιόχεια δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξη κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ὀνόματα λογίων, ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἄλλ' ἡ Συρία ἐδέχθη βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν καὶ διετήρησεν αὐτὴν μακρότερον. Ὁ πληθυσμὸς ἐδῶ ἦτο δραστηριώτερος καὶ δεκτικώτερος ἀπὸ τοὺς ἐγγχωρίους τῆς Αἰγύπτου. Οἱ Σύροι ἠγάπησαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν ἑλλήνων σοφῶν εἰς τὴν

γλώσσαν των καὶ τὰ μετέδωσαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἄραβας καὶ εἰς τὸν ἰσλαμικὸν κόσμον. Τὸ λεγόμενον ἀραβικὸν κράτος εἶναι κυρίως συριακὸν καὶ ὁ λεγόμενος ἀραβικὸς πολιτισμὸς εἶναι κυρίως συριακός. Οἱ Σύροι ἐδέχθησαν τὴν ἰσλαμικὴν θρησκείαν καὶ ὠμίλησαν ἀραβικά· αὐτοὶ ἀπετέλεσαν τὸ κέντρον τῆς ἀραβικῆς δυνάμεως· αὐτοὶ μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀραβικὴν καὶ κατέστησαν αὐτὰ βάσιν τῆς μεσαιωνικῆς σοφίας καὶ τῆς ἀναγεννήσεως.

## Ε' Η ΠΕΡΓΑΜΟΣ ΚΑΙ Η ΡΟΔΟΣ

### Η ΠΕΡΓΑΜΟΣ

Ἡ Πέργαμος ἦτο πρωτεύουσα μικροῦ κράτους, ἀλλ' ἀπὸ τὰς κομφοτέρας πόλεις τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Τὸ ὄνομα σημαίνει φρούριον ἢ ἀκρόπολις. Ἡ κυρίως ἱστορία τῆς Περγάμου ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ ἔτους 293, ὅτε ὁ βασιλεὺς Λυσίμαχος ἀφῆκεν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ὡς φρούραρχον καὶ ταμίαν τὸν στρατηγὸν *Φιλέταιρον*. Τὰ μνημεῖα κατεσκευάσθησαν βραδύτερον μετὰ τὰς νίκας τοῦ βασιλέως *Ἀττάλου τοῦ Α'* κατὰ τῶν Γαλατῶν (238 - 230).

Ἡ πόλις ἦτο κτισμένη ἐπὶ ὠχυρωμένου ὑψώματος. Ὁλόκληρος ὁ ἐπ' αὐτοῦ χῶρος εἶχε καλλωπισθῆ ὑπὸ τῶν Ἀτταλιδῶν διὰ πλήθους μνημείων. Ἡ ἀγορὰ ἦτο ὑπαίθριος, περιβαλλομένη ἀπὸ διωρφοῦς στοάς. Τὸ *Γυμναστήριον* τῶν παιδῶν εἶχεν ἐπίσης μακρὰς στοάς καὶ συναφῆ δωμάτια. Ὑπεράνω αὐτοῦ εὕρισκετο τὸ *Γυμνάσιον* τῶν ἐφήβων καὶ τῶν νέων, τὸ μεγαλοπρεπέστερον πάντων. Ὁπισθεν τοῦ Γυμνασίου ἦτο τὸ *Θέατρον*, τοῦ ὁποίου ἡ σκηνὴ ἦτο ξυλινὴ φορητὴ. Ἀριστερόθεν τοῦ θεάτρου ὑψοῦτο ὁ *ναὸς τοῦ Ἡρακλέους*, ἀκόμη ἀριστερώτερον καὶ ὑψηλὰ τὸ μέγα *τέμενος τῆς Δήμητρος*, ὑψηλότερον δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ *ναὸς τῆς Ἥρας*.

### Ο ΒΩΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΣ — Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἀλλὰ τὸ περικαλλέστερον μνημεῖον τῆς Περγάμου ἦτο ὁ μέγας *Βωμὸς τοῦ Διὸς Σωτήρος*, ἐν ἀπὸ τὰ ἐπτὰ θαύματα τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀνεγερθεὶς ἐπὶ Εὐμένους Β' (197 - 159) εἰς ἐπιφανέστατον σημεῖον τῆς ἄνω ἀγορᾶς. Τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον κατεῖχε τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως.

Ὁ Βωμὸς ἐκτίσθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς περγαμηνῆς γλυπτικῆς. Πολλοὶ καλλιτέχναι εἰργάσθησαν διὰ νὰ συντελεσθῇ τὸ

περίφημον ἄριστοῦ ῥήμα, ὅπως μαρτυροῦν αἱ διασωθεῖσαι ἐπιγραφαί. Εἰς τὸ μεγαλειῶδες τοῦτο γλυπτικὸν σύμπλεγμα καταπλήσσει ἡ τόλμη, ἡ ζωηρότης τῶν κινήσεων καὶ ἡ συνταρακτικὴ ὄρμη τῶν μορφῶν.

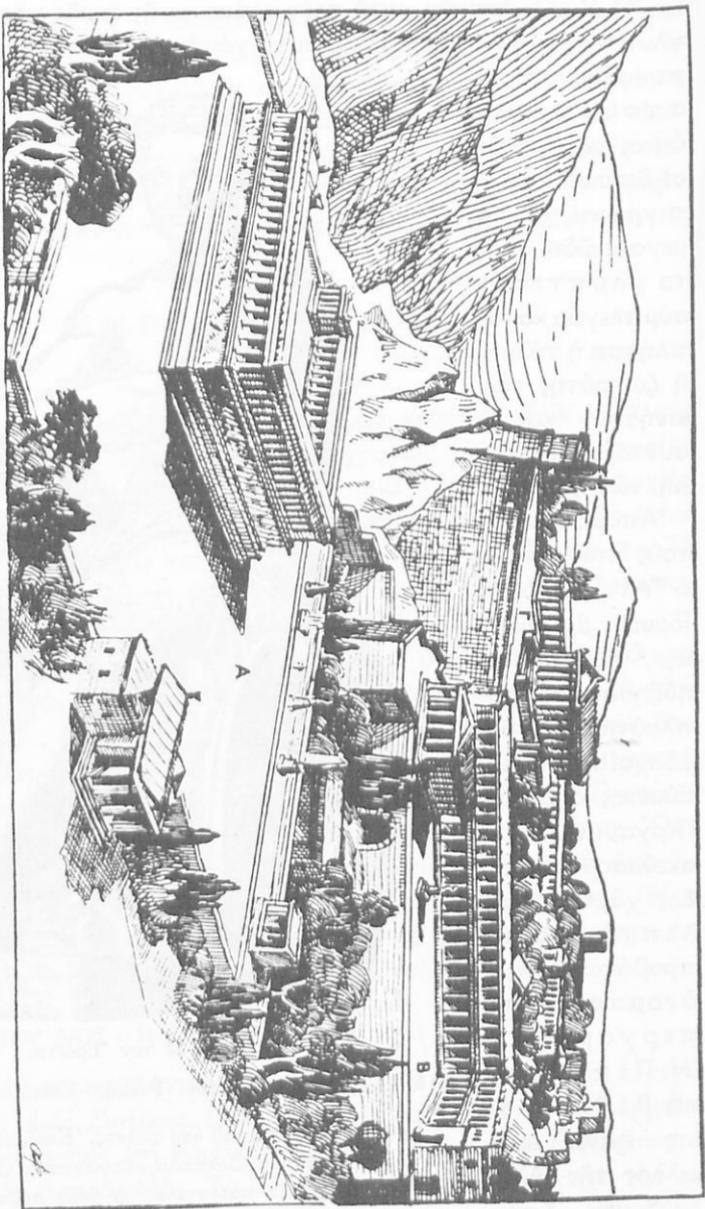
Ἀπομιμούμενος τοὺς Πτολεμαίους ὁ Ἄτταλος ὁ Α' ἱδρυσεν βιβλιοθήκην, τὴν ὁποίαν ἠύξησαν καὶ ἐπλούτισαν οἱ διάδοχοί του, ἰδίως Εὐμένης ὁ Β'. Οἱ Περγαμηνοὶ κατεσκεύασαν νέον εἶδος χάρτου ἀπὸ λεπτὰ δέρματα προβάτων, τὴν ὀνομασθεῖσαν περγαμηνὴν. Ἡ Περγαμηνὴ βιβλιοθήκη ἔγινεν ἐφάμιλλος τῆς Ἀλεξανδρινῆς. Κατὰ



Ὁ Ἄρης μετὸν Ἔρωτα.

(Μαρμάρινον ἀντίγραφον. Ρώμη, Ἐθνικὸν Μουσεῖον).

Ἔργον τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἐπίδρασις τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Λυσίππου. Διασκευὴ ἑλληνιστικῆ. Ὁ Ἔρως πρόσθετος. Ἀρχικῶς παρίστανε τὸν θεὸν σοβαρὸν καὶ σύννον ἀναγκυόμενον μετὰ τὴν μάχην.



Ἀκρόπολις τῆς Περγᾶμου. (Ἀναπαράστασις).

Ἡ Πέργαμος εἶναι τὸ κόμημα τῶν ἐξαγωγιστικῶν χρόνων. Οἱ Ἀτταλίδαι ἐστόλισαν μὲ ὑπέροχα μνημεῖα τὴν πόλιν αὐτοῦσαν, ἰδίως τὴν Ἀκρόπολιν. Εἰς τὴν εἰκόνα : Α) Ὁ Βασιλεὺς τοῦ Διός. Β) Τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ὁ πύλω εἰς τὴν σειρὰν τῶν κίων ἢ διοριστῆ βιβλιοθήκη. Γ) Ναὸς τὸν ὄποιον ἔκτισεν ὁ Πρακινός.

τούς χρόνους τῆς ἀκμῆς περιελάμβανε 200 χιλιάδας τόμους.

Ἡ Πέργαμος εἶχε τοὺς λογίους τῆς, σχολὴν γραμματικῶν καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς. Ἀπὸ τὴν Πέργαμον κατάγεται ὁ διάσημος ἱατρός *Γαληνός* (131 - 201 μ.Χ.), τὸν ὁποῖον θέτουν ἀμέσως μετὰ τὸν Ἱπποκράτην.

## Η ΡΟΔΟΣ

Ἡ νῆσος ἔχει πολὺ παλαιότεραν ἱστορίαν. Ἄλλ' ἡ πόλις προῆλθεν ἐκ συνοικισμοῦ (407 π.Χ.) καὶ ἐχαράχθη ἀμφιθεατρικῶς, με εὐρείας ὁδοῦς, ὑπὸ τοῦ περιφήρου πολεοδόμου *Ἰπποδάμου* τοῦ Μιλησίου. Τὸ τεῖχος τῆς εἶχε περιφέρειαν 15 περίπου χιλιομέτρων. Ταχέως αὐξηθεῖσα, ἀπέβη μία τῶν πλουσιωτέρων πόλεων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, κοσμουμένη ἀπὸ πλῆθος ναῶν, ἱερῶν μνημείων καὶ ἀνδριάντων.

Ἡ ἐπικρατοῦσα γλῶσσα ἦτο ἡ δωρική καὶ εἰς αὐτὴν ἐγράφοντο τὰ ψηφίσματα. Ἡ πόλις εἶχε πέντε λιμένας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔναυτὰ λόχουν αἱ νῆες ἔτοιμοι πρὸς ἔκπλουν. Ἡ μεγάλη ἀγάπη τῶν Ροδίων εἰς τὰ ναυτικά ἔγινε παροιμιώδης. « Δέκα Ρόδιοι, δέκα νῆες », ἔλεγον.

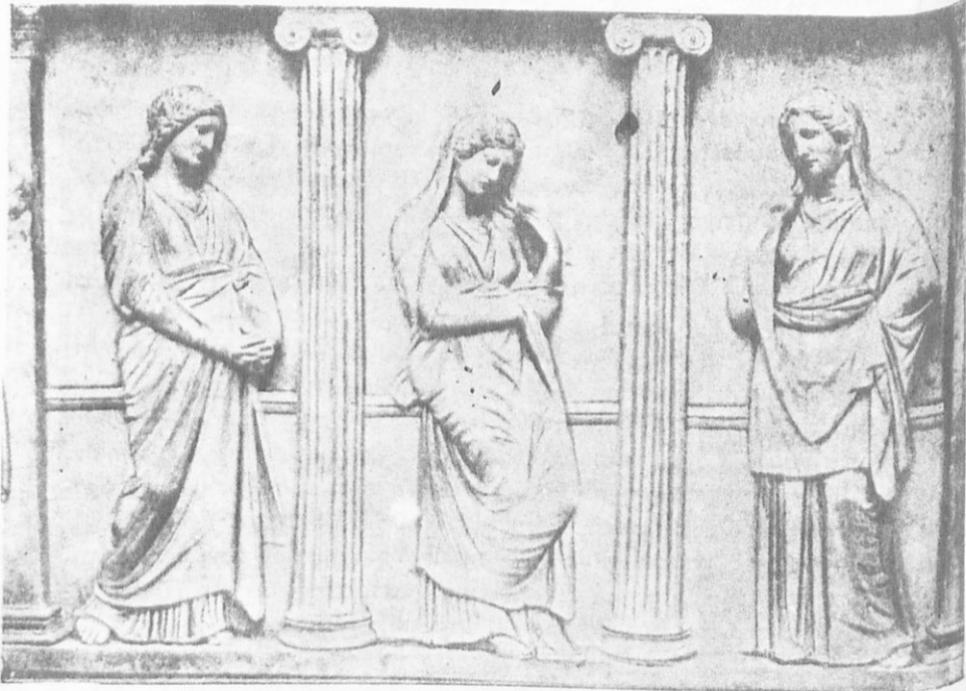
Εἰς τὴν διπλωματικὴν ἱστορίαν εἰσέρχεται ἡ Ρόδος μετὰ τὴν ὀνομαστήν ἄμυναν κατὰ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (305 - 304). Εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ἡ πόλις ἐπροχώρησε ταχέως, ὠφεληθεῖσα ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καταστροφὴν τῆς Τύρου, μεγάλου ἐμπορικοῦ λιμένος τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

### Ἡ Διοίκσις καὶ τὰ Πολιτικά

Ἡ Ρόδος κυβερνᾶται δημοκρατικῶς ὑπὸ μετριοπαθοῦς ἀριστοκρατίας ἐμπόρων καὶ τραπεζιτῶν καὶ φθάνει τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς. Τὰ νομίσματά τῆς κυκλοφοροῦν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, διότι ἔχουν πραγματικὴν ἀξίαν.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κάμουν λογικὰς παραχωρήσεις εἰς τὸν λαόν. Οἱ πλοῦστοι δέχονται ἐνίοτε νὰ θρέψουν τοὺς πτωχοὺς καὶ δὲν γίνονται ποτὲ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν συνετὴ καὶ σοφὴ πολιτικὴ ἐπιτρέπει εἰς τοὺς Ροδίους νὰ παίζουσι πρόσωπον διαιτητοῦ εἰς τὰς συγκρούσεις Μακεδονίας, Αἰγύπτου καὶ Συρίας. Ἐπιδιώκει τὴν ἰσορροπίαν μετὰ τῶν μεσογειακῶν δυνάμεων, διότι εἰς αὐτὴν

βλέπει τὴν ἐγγύησιν τῆς εἰρήνης καὶ εἰς τὴν εἰρήνην τὴν ἐλευθερίαν τῶν θαλασσῶν. Εἶναι ἀρκετὰ πλουσία καὶ δυνατὴ, διὰ τὸ ἐπιβάλλει τὴν θέλησιν τῆς. Τὰ 2 %, τὰ ὅποια εἰσπράττει ἀπὸ τὰ εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα ἐμπορεύματα, τῆς ἀποφέρουν τὸ 170 π.Χ. 1 ἑκατομύριον



Σαρκοφάγος τῶν πενθουσῶν γυναικῶν. (Μουσεῖον Κωνσταντινουπόλεως).

Εὐρέθη, ὅπως καὶ ἡ λεγομένη σαρκοφάγος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν Σιδῶνα. Τὸ μνημεῖον, εἶδος μονοπτέρου ἰωνικοῦ ναοῦ, περιβάλλεται ἀπὸ 18 πενθούσας γυναικείας μορφάς, αἱ ὅποια ἐκπροσωποῦν τὴν γυναικωνίτιδα τοῦ θαμμένου εἰς τὴν σαρκοφάγον Ἀσιάτου. Ἡ θλίψις ἐκδηλοῦται μὲ σωφροσύνην καὶ μετριπάθειαν, ὅπως εἰς τὰς ἀττικὰς ἐπιτυμβίους στήλας.

δραχμὰς περίπου. Δὲν διατηρεῖ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν συγχρόνως περισσότερα ἀπὸ 50 πλοῖα, ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι τοῦ πλέον συγχρονισμένου τύπου. Κατέχει ναυπηγεῖα νεωτάτου τύπου, εἰς τὰ ὅποια ἀπαγορεύει τὴν εἴσοδον ἐπὶ ποινῇ θανάτου εἰς ἐντοπίους καὶ ξένους.

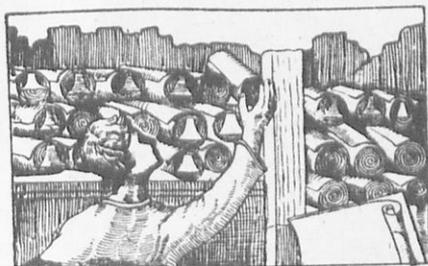
## Ἡ Παιδεία

Ἡ Ρόδος ὅμως εἶναι συγχρόνως πόλις λογίων καὶ καλλιτεχνῶν. Εἰς τὴν νῆσον διέτριψε τὸν 4ον αἰῶνα ( 325 - 314 ) ἐξόριστος ὁ ἀθηναῖος ρήτωρ Αἰσχίνης καὶ ἴδρυσεν ἓν καταφύτω τόπω ἔκτος τῆς πόλεως ρητορικὴν σχολήν, ἣ ὁποία διετηρήθη καὶ εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους. Εἰς αὐτὴν ἐσπουδαζαν Ἕλληνες, Ἀσιᾶται καὶ Ρωμαῖοι. Οἱ ζωγράφοι Πρωτογένης καὶ Παρράσιος συνθέτουν εἰς τὴν Ρόδον μερικά ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα των. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ( τέλος 4ου αἰῶνος ) κατασκευάζεται ὁ περίφημος κολοσσὸς τῆς Ρόδου, χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἡλίου, στημένον παρὰ τὸν λιμένα.

Πλάστης αὐτοῦ ἀναφέρεται ὁ Χάρης ὁ Λίνδιος, μαθητὴς τοῦ Λυσίππου, ἡ δὲ συμπολίτης αὐτοῦ Λάχης. Ὁ κολοσσὸς εἶχεν ὕψος 31 μέτρα περίπου. Ἡ κατασκευὴ του διήρκεσεν, ὡς λέγεται, 12 ἔτη. Δὲν ἦτο τοποθετημένος εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος μὲ ἀνοικτὰ τὰ σκέλη, ὥστε νὰ διέρχωνται ὑπ' αὐτὸν τὰ πλοῖα, ὅπως ἐφαντάσθησαν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Παρὰ τοὺς ὀγκολίθους, τοὺς ὁποίους ἔθεσαν ἐντὸς αὐτοῦ, ἐκρημίσθη τὸ 227 πιθανῶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ καὶ ἔκτοτε ἔκειτο κατὰ γῆς μέχρι τῆς κατακτῆσεως τῆς Ρόδου ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ( 651 μ. Χ. ), οἱ ὅποιοι ἐτεμάχισαν καὶ ἐπώλησαν αὐτὸν ὡς μέταλλον.

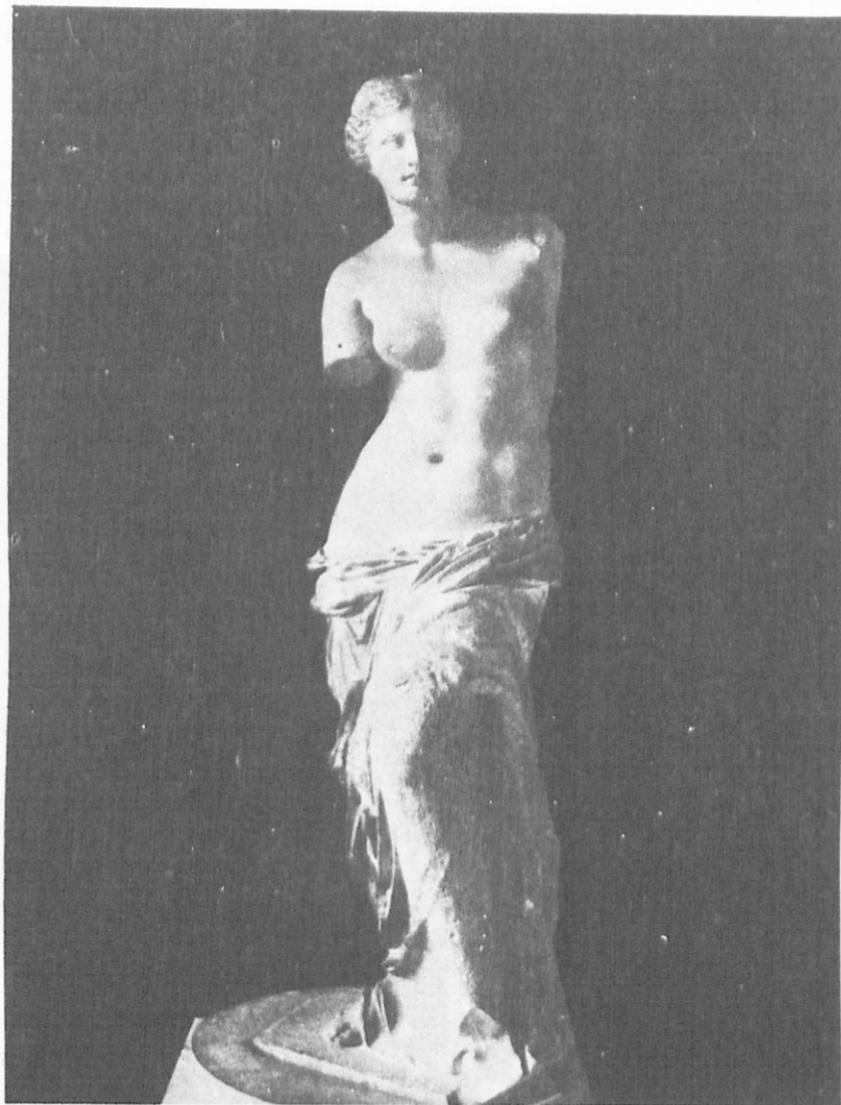
Εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν ἤκμασεν ὀνομαστὴ σχολὴ γλυπτῶν, τῆς ὁποίας ἡ παραγωγὴ μετέβαλε τὴν Ρόδον εἰς μουσεῖον ἀγαλμάτων πού ἐπωλοῦντο μέχρι τῆς Μεσοποταμίας. Περίφημα ἀγάλματα θεῶν καὶ συμπλεγματα, τῶν ὁποίων ἀντιγραφα ἐσώθησαν, κατεσκευάζοντο εἰς τὴν Ρόδον. Ροδίων καλλιτεχνῶν ἔργον εἶναι τὸ συμπλεγμα τοῦ Λαοκόοντος ( 1ος αἰών).

Ἡ Ρόδος εἶχε καὶ τὸ Πανεπιστήμιόν της. Εἰς αὐτὸ διδάσκει τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα ὁ πο-



Βιβλιοθήκη

Τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἦσαν κύλινδροι ἀπὸ πάπυρον ἢ περγαμηνήν, τοὺς ὁποίους ἔθετον εἰς ἰδιαιτέρας θήκας. Ἀπὸ τὸ ἓν ἄκρον τοῦ κυλίνδρου ἐκρέματο πινακίς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔγραφον τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου. Εἰς τὴν εἰκόνα ὁ βιβλιοθηκᾶριος τακτοποιεῖ τὰ βιβλία.



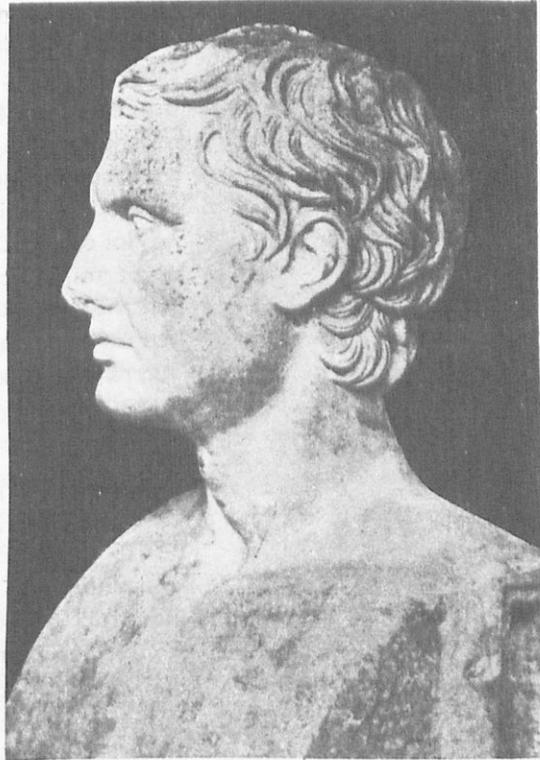
Ἀφροδίτη τῆς Μήλου. (Μαρμάρινον ἀγαλμα. Παρίσιοι, Λοῦβρον).

Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Εὐρέθη τὸ 1820 εἰς τὴν νῆσον Μήλον.  
Ὁ τεχνίτης εἶναι ἄγνωστος. Πολλοὶ παραδέχονται ὅτι εἶναι τοῦ Σκόπα. Ἄλλοι  
ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι ἀντίγραφον ἔργου τοῦ τέλους τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων.  
Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀρισθῇ πῶς παριστάνετο ἡ θεὰ καὶ τί ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας.  
Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ μαρμάρου εἶναι ἀπαράμιλλος τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς ἔχει  
ἐξαιρετικὴν χάριν καὶ συγχρόνως θεϊκὸν μεγαλεῖον.

λυμαθής φιλόσοφος και ιστορικός, ο Ποσειδώνιος ( 135 - 50 π.Χ. ), τὸν ὅποῖον ἐπεσκέφθη ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Πομπήιος καὶ ἤκουσεν ὁ Κικέρων.

Εἰς τὴν Ρόδον ἐμορφώθησαν τὰ στοιχεῖα *Διεθνῶς δικαίου*, τὰ ὅποια ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ τὰ ἐληλάτησαν οἱ Βενετοί.

Ὁ μαρασμὸς τῆς πόλεως ἐπῆλθεν, ὅταν αὐτὴ ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ρωμαίους ( 43 π.Χ. )



Ὁ Μένανδρος  
(Μαρμάρινον ἄγαλμα. 1ος π.Χ. αἰών, Βοστώνη).

## 5' ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

### ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινούς χρόνους ἔγινε μεγάλη κίνησις εἰς τὰ γράμματα. Ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα ποσοῦ ἡ παραγωγή βιβλίων εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα ἀπὸ τοὺς κλασσικούς χρόνους, διότι καὶ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν εἶναι πολυπληθέστερον καὶ ἡ βιομηχανία τῶν βιβλίων ἐτελειοποιήθη. Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς τοῦ 3ου καὶ

Ζου π.Χ. αἰῶνος δὲν ἔχουν οὔτε τὴν πρωτοτυπίαν οὔτε τὴν λεπτὴν χάριν τῶν συγγραφέων τῶν Ἀθηναίων. Ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν γράφουν εἶναι ἡ ἄττικὴ, τροποποιημένη ὀλίγον συμφῶνως μὲ τὰς



Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης.  
(Μαρμάρινον ἄγαλμα.  
Παρίσιοι, Λουβρον).

Ἡ θεὰ παρίσταται μὲ πλουσίαν ἐνδυμασίαν, μὲ τὰς ἀφθόνοους καὶ κομψὰς πτυχώσεις, εἰς στάσιν ἐπιδεικτικὴν. Τὸ περίφημον ἄγαλμα εἶχε στήσει ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς εἰς τὴν πρῶμην πλοίου, διὰ τὴν ἑπιπέσει τὴν νίκην του κατὰ τοῦ Πτολεμαίου παρὰ τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου. Παράβαλε τὴν παράστασιν ἐπὶ τοῦ νομίσματος.

ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς αὐτῆς εἶδος λογίας ποιήσεως, ἡ ὁποία ἔχει ἀνάγκην σχολίων διὰ τὴν ἐννοηθῆ. Τὴν τάσιν αὐτὴν ὠνόμασαν ἁλεξανδρινισμόν καὶ ὁ χαρακτηριστικώτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς εἶναι ὁ Καλλιμάχος, ὁ ποιητὴς τῶν ὕμνων.

Μόνον ἡ νοσταλγία τῆς φύσεως, τὴν ὁποίαν ἤσθάνθη ἡ γενεὰ τῶν χρόνων αὐτῶν, ἡ ζῶσα εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν τύρβην τῶν

ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προῆλθεν ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ. Εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν γράφουν ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ διαλέκτου, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγιοι ὄλων τῶν λαῶν ἀπὸ τῆς Σικελίας μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Αἱ ἐπιγραφὰι τῶν ποικιλωνύμων λαῶν συντάσσονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὰ νομίσματα τῶν φέρουν ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς.

#### Η ΠΟΙΗΣΙΣ

Εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ποιηταὶ Μένανδρος (342 - 290) καὶ Φιλήμων (361 - 262) κ. ἄ. σατιρίζουν εἰς τὰς κωμωδίας τῶν ἐλαττώματα καὶ ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων (τὸν φιλάργυρον πατέρα, τὸν ἄσωτον υἱόν, τὸν πονηρὸν δοῦλον κλπ.), ἀκολουθοῦντες τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη νέα ἄττικὴ κωμωδία, ἡ ὁποία ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τοὺς νεωτέρους κωμικούς, ἀπὸ τοῦ Πλαύτου μέχρι τοῦ Μολιέρου.

Εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ἐκαλλιεργήθη

πόλεων, ἐγέννησε γνησίαν ποιητικὴν συγκίνησιν. Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς δηλαδὴ χρόνους ἀνεπτύχθη ἡ λεγομένη βουκολικὴ ποίησις, ἡ ὁποία περιγράφει τὸν βίον τῶν ποιμένων καὶ τῶν ἀγροτῶν καὶ ψάλλει τὰς ἀπολαύσεις τῆς ἀπλῆς ζωῆς εἰς τὴν ἐξοχὴν. Ὁ τελειότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι ὁ Θεόκριτος, γεννηθεὶς περὶ τὸ 300 π.Χ. εἰς τὰς Συρακούσας ἢ εἰς τὴν νῆσον Κῶ, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ *Εἰδύλλια* του ἔχει πραγματικὴν ἔμπνευσιν καὶ ἀνύψωσε τὸ μικρὸν αὐτὸ εἶδος εἰς μεγάλην ποίησιν.

## ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

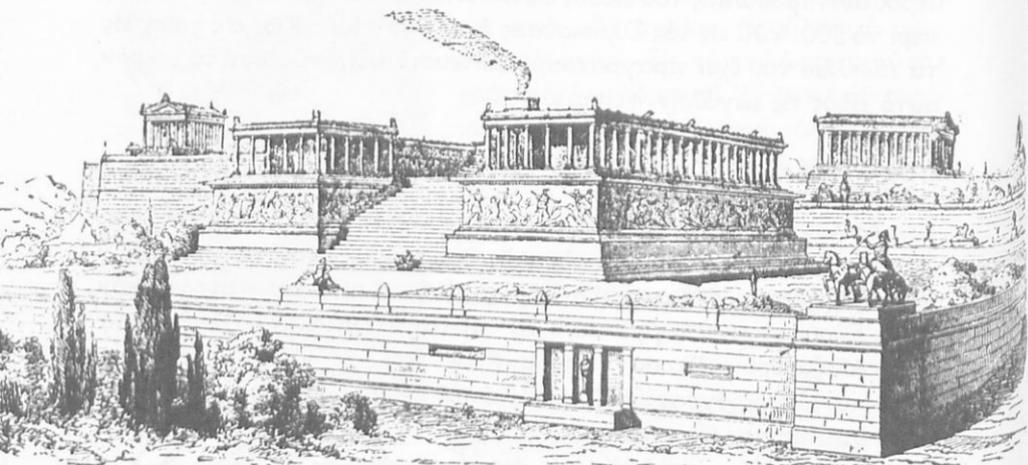
Τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος, τὸ ὁποῖον προεξέχει, εἶναι ὁ πεζὸς λόγος. Ἡ ρητορικὴ, ὡς ὄπλον πολιτικῆς δραστηριότητος, δὲν ἔχει θέσιν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διατηρεῖται ὅμως τὸ δικανικὸν καὶ πανηγυρικὸν εἶδος. Εὐρύτατα καλλιεργεῖται ἡ ἱστορία. Τὰ μεγάλα κατορθώματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς πλουσίαν ἱστοριογραφίαν. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους ἀξιωματικούς, ὅπως ὁ *Πτολεμαῖος ὁ Λάγον* καὶ ὁ *Νέαρχος*, διηγήθησαν τὴν ἐκστρατεῖαν ἢ ἐπεισόδιά της. Ἄλλ' ἀπὸ τὰ ἔργα των, τὰ ὁποῖα δὲν διεκρίνοντο διὰ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς, μόνον ἀποσπάσματα διεσώθησαν. Διὰ νὰ συναντήσωμεν ἱστοριογράφον δυνάμενον νὰ συγκριθῇ μὲ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ 5ου ἢ 4ου αἰῶνος, πρέπει νὰ κατέλθωμεν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ἀρχαίκης Συμπολιτείας. Αὐτὸς εἶναι ὁ *Πολύβιος ὁ Μεγαλοπόλιτης* (205 - 125), ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους. Οὗτος συνέγραψε γενικὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων του, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του τοὺς λόγους τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων καὶ διὰ νὰ νουθετήσῃ αὐτοὺς ἐκθέτων τὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα διέπραξαν.

Ἄλλ' οἱ ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι δὲν εἶναι κυρίως περίοδος παραγωγῆς πρωτοτύπων ἔργων, ὅσον περὶ συλλογῆς ἐκείνου, τὸ ὁποῖον



Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης  
(Ἐπὶ νομίσματος Δημητρίου  
τοῦ Πολιορκητοῦ)

ἔδημιουργήθη εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους. Τὸ τιμητικὸν διὰ τοὺς λογίους καὶ ποιητὰς τῆς ἐποχῆς εἶναι ὅτι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι δὲν στεροῦνται ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ καὶ πολυπληθῶν θαυμαστῶν τῶν ἔργων των, ἀναγνωρίζουν ἐν τούτοις τὴν ἀνωτέραν πνοὴν καὶ τελειότητα τῶν



Ὁ Μέγας Βωμὸς τοῦ Διός. ( Ἀναπαράστασις ).

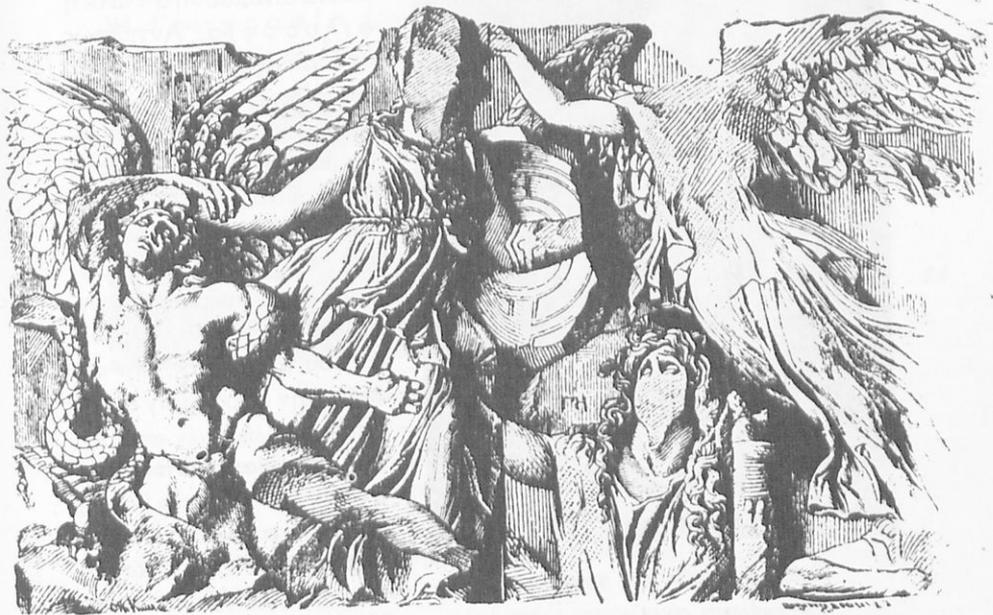
Τὸ περικαλλέστατον μνημεῖον τῆς Περγάμου, ὁ Βωμὸς τοῦ Διός, ἐν ἐκ τῶν ἐπιτὰ θαυμάτων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀνηγέρθη εἰς ἐπιφανεστάτην θέσιν τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ τοῦ Εὐμένους Β' περί τὸ 150 π.Χ. Τὸ ὄλον κτίριον ἦτο ὀρθογώνιον τετράπλευρον, ὕψους 9 μ., μήκους 36 μ. καὶ πλάτους 34 μ., ὀλόκληρον ἐκ μαρμάρου. Μεγαλοπρεπῆς κλιμαῆξ 20 μ. πλάτους, ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἀνεβίβαζεν εἰς τὸν κυρίως βωμόν. Ἐστηρίζετο εἰς βᾶσιν ἢ κρηπίδωμα κοσμούμενον εἰς ὄλας τὰς πλευρὰς ἀπὸ παραστάσεις ἀναγλύφους, δηλαδὴ ἀπὸ μακρὰν συνεχιζομένην ζωφόρον ὕψους 1,67 μ., ἡ ὁποία παρίστανε τὴν Γίγαντομαχίαν συμβολίζουσαν τὰς κατὰ τῶν Γαλατῶν νίκας τῶν Ἀτταλιδῶν. Ἡ μεγαλειώδης γλυπτικὴ σύνθεσις, γενομένη τῇ συνεργασίᾳ πολλῶν καλλιτεχνῶν κατέπλησσε μὲ τὴν τόλμην καὶ τὴν βιαιότητα τῶν κινήσεων καὶ τὴν συνταρακτικὴν ὄρμην τῶν παραστάσεων. Ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος ὕψοῦτο στοὰ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, περιβάλλουσα ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευρὰς τὸν βωμόν.

ἔργων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν γραμματικοί, περισυλλέγουσιν μετὰ σεβασμοῦ καὶ ζήλου, ἀντιγράφουσιν καὶ σχολιάζουσιν τὰ ἔργα αὐτά. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἰδίως, χάρις εἰς τὴν γενναίαν ὑποστήριξιν τῶν Πτολεμαίων, προοδεύει ἡ ἐργασία αὐτή. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐζησαν οἱ

ἐξοχώτεροι τῶν Ἑλλήνων σχολιαστῶν καὶ ἐρμηνευτῶν, ἀπὸ τοῦς ὁποίους ὀνομαστότερος εἶναι ὁ Ἀρίσταρχος, καὶ ἔγιναν ἀξιόλογα ἀντίγραφα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. Οἱ σοφοὶ τῆς Περγάμου ἐμελέτησαν ἰδίως τοὺς ρήτορας.

## ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Οἱ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον χρόνοι σημειῶνουν νέαν ἀκμὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Προεξέχουν τῶρα τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, δηλαδή:



Τὸ σύμπλεγμα τῆς Ἀθηνᾶς

(Ἀπὸ τὴν Τιτανομαχίαν τοῦ βωμοῦ τῆς Περγάμου)

Ἡ Ἀθηνᾶ βεβαίαν διὰ τὴν νίκην ἔχει ἀρπάσει εἰς ὀρμητικὴν τῆς κίνησιν ἐκ τῆς κόμης ἓνα νεαρὸν Τιτᾶνα. Ἡ μορφή κάτω εἶναι ἡ Γῆ, ἡ μήτηρ τῶν Τιτάνων, ἡ ὁποία ζητεῖ ἐπιείκειαν διὰ τὰ τέκνα τῆς

τί ἀξίαν ἔχει ἡ ζωὴ καὶ πῶς πρέπει νὰ ζῆσῃ ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶναι εὐτυχής; Ἡ φιλοσοφία γίνεται τῶρα πρακτικὴ καὶ ἠθικὴ. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα ὁ 3ος αἰὼν ἔδωκε δύο ἀπαντήσεις: Ἡ μία ἀπὸ αὐ-

τὰς εἶναι ὅτι ἡ ζωὴ ἔχει μικρὰν ἀξίαν καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι αὐτάρκης, νὰ ζητήσῃ δηλαδὴ τὴν εὐτυχίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν του μόνον καὶ νὰ μὴ τὴν ἐξαρτήσῃ ἀπὸ ἐπίγεια ἀγαθὰ: ἀπὸ πλοῦτον,



Γαλάτης φονεύει τὴν γυναῖκα του  
(Μαρμάρινον σύμπλεγμα. Ρώμη).

Ἐπίγραφον χαλκίνου συμπλέγματος ἀπὸ ἐκεῖ-  
να τὰ ὁποῖα ἔστησεν ὁ Ἄτταλος εἰς τὴν ἀκρό-  
πολιν τῆς Περγάμου εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κα-  
τὰ τῶν Γαλατῶν. Ὁ Γαλάτης κρατεῖ τὸ σῶμα  
τῆς γυναίκος του, τὴν ὁποῖαν ἐφόνευσεν διὰ νὰ  
μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἐνῶ βυθίζει  
τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος του.

φαγοπότια, τὰ τραγούδια καὶ αἱ διασκεδάσεις, ἡ παραλυσία εἴτε ἡ ἀπό-  
λαυσις ψαριῶν καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα σηκώνει πολυτελεῆς τράπεζα, πού

δόξαν, ἀπολαύσεις. Ἡ τά-  
σις αὕτῃ διδάσκει αὐστη-  
ρὰν ἐγκράτειαν. Αὕτῃ εἶ-  
ναι ἡ περίφημος διδασκα-  
λία τοῦ Ζήνωνος (270), ἡ  
ὁποῖα ὠνομάσθη στωικὴ  
φιλοσοφία. Ἐπιθέτως  
ὁ Ἐπίκουρος (341 - 270)  
ἀποδίδει μεγάλην ἀξίαν  
εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐ-  
δαιμονίαν εὐρίσκει εἰς τὴν  
ἀπόλαυσιν. Ἄλλὰ δὲν ἐν-  
νοεῖ τὰς χυδαίας ἢ ἀπλῶς  
τὰς σωματικὰς ἀπολαύ-  
σεις, ὅπως ἐνόμισαν πολ-  
λοὶ, ἀλλὰ τὴν καλλιέργει-  
αν τοῦ πνεύματος, τὴν φι-  
λίαν, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ  
καθῆκον.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ἐπικού-  
ρειος φιλοσοφία, ἡ  
ὁποῖα ἔχει ἑλληνικώτερον  
χαρακτῆρα: ἀντιθέτως ἡ  
στωικὴ προδίδει ἀνατολι-  
κὴν ἐπίδρασιν.

« Ὅταν λέγωμεν σκοπὸς  
τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἡδονή »,  
γράφει ὁ Ἐπίκουρος, « δὲν  
ἐννοοῦμεν τὰς ἡδονὰς τῶν  
ἀσώτων ἢ ὅσας προέρχον-  
ται ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν μόν-  
ον... Δὲν εἶναι τ' ἀτελείωτα

κάμνουν ευχάριστον τὴν ζωὴν, ἀλλὰ ὁ νηφάλιος στοχασμός, ὁ ὁποῖος ἐρευνᾷ καὶ ἀνακαλύπτει τοὺς λόγους διατὶ προτιμῶμεν τοῦτο καὶ ἀποφεύγομεν τὸ ἄλλο, καὶ ἐκδιώκει τὰς πλανερὰς δοξασίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς ψυχικῆς ταραχῆς».  
(Διογένης Λαέρτιος «Ἐπιστολὴ πρὸς Μενοικέα», Γ', 131).

## Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Οἱ χρόνοι τῶν διαδόχων εἶναι ἰδίως ἡ ἐποχὴ ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ Γεωγραφία ἦτο φυσικὸν νὰ κάμῃ μεγάλας προόδους.  
Ἡ κατάκτησις τοῦ Περσικοῦ κράτους ἤνοιξεν εἰς τοὺς Ἕλληνας



Ἡ πληγωμένη Ἀμαζὼν τῆς Περγάμου.

(Ἀπὸ τὰ ἀναθήματα τοῦ Ἀττάλου Α' ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγάμου).  
Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἔργα τῆς ἐλληνιστικῆς γλυπτικῆς, ποὺ εἰκονίζει θαυμαστικῶς τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ρώμης καὶ τῆς σφυζούσης νεότητος.

τὸν δρόμον διὰ τὴν διερεύνησιν χωρῶν, τὰς ὁποίας οὐδόλως ἐγνώριζον ἢ ἐλάχιστα εἶχον ἀκούσει περὶ αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ ναύαρχος *Νέαρχος* ἐξετέλεσε καὶ περιέγραψε τὸν περίπλου τοῦ Ἰνδικοῦ Ἰσκειανοῦ, με σκοπὸν τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Ὁ *Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης*, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, πλέων κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Εὐρώπης ἐφθασε μέχρι τῆς βορειοτέρας ἄκρας τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ἑλβα. Αἱ πληροφορίαι του διὰ τὸ βόρειον σέλας καὶ τὸν παγωμένον ὠκεανὸν ἐθεωρήθησαν μᾶλλον φανταστικαὶ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του.

Χρησιμοποιοῦν τὰς ἐργασίας ἄλλων ἐρευνητῶν καὶ τὰς ἰδικὰς

του παρατηρήσεις ὁ γεωγράφος Ἐρατοσθένης συνέταξε παγκόσμιον χάρτην, μὲ πολλὰς ἀτελείας φυσικά, καὶ διὰ τὰς περισσότερον ἀκόμη γνωστὰς χώρας τῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου· ὅπωςδὴποτε ὁμως κατόρθωμα διὰ τὴν ἐποχὴν του.

Τὸ σφαιροικὸν σχῆμα τῆς γῆς εἶναι διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πεποιθῆσις γενικὴ.

Ἡ Ἀστρονομία συμβαδίζει μὲ τὴν γεωγραφίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν γίνονται ἀκριβέστερον γνωσταὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας αἱ



Κεφαλή γυναικὸς  
(Βερολῖνον)

Μαρμαρινὴ κεφαλή, προερχομένη  
ἐκ Περγάμου

ἀστρονομικαὶ γνώσεις τῶν Χαλδαίων. Ὁ σπουδαιότερος τῶν ἀστρονόμων τῆς ἐποχῆς Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος διετύπωσε σαφῶς τὴν θεωρίαν, ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ τὸν ἄξονά της καὶ κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον. Ἀνεκάλυψε δηλαδὴ ὅσα ἀνεκαλύφθησαν μετὰ 18 αἰῶνας ὑπὸ τοῦ Κοπερνίκου καὶ ἀπεδείχθησαν ἀπὸ τὸν Γαλιλαῖον καὶ τὸν Κέπλερ, ἀφοῦ εἶχον ταφῆ ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὴν παρακμὴν τῆς ἐπιστήμης.

Τὰ Μαθηματικὰ καὶ ἡ Μηχανικὴ ὑπῆρξαν προϋπόθεσις διὰ τὰς ἀνακαλύψεις αὐτάς. Αἱ ἀστρονομικαὶ ἀνακαλύψεις θὰ ἦσαν ἀδύνατοι, χωρὶς τὰς λαμπρὰς προ-

όδους τῶν μαθηματικῶν. Κέντρον καὶ διὰ τὰς σπουδὰς αὐτάς ὑπῆρξεν ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ὁ *Εὐκλείδης*, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πρώτου Πτολεμαίου, ἔγραψε τὰ «*Στοιχεῖα τῆς Γεωμετρίας*», τὰ ὅποια καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα καὶ μετέπειτα ὑπῆρξαν τὸ μᾶλλον διαδεδομένον βιβλίον τῆς γεωμετρίας.

Ὁ Ἀρχιμήδης ( 287 - 212 ), γεννηθεὶς καὶ ἐργασθεὶς εἰς τὰ Συρακούσας, ἀνεδείχθη ὁ μεγαλύτερος μαθηματικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Ἀνεκάλυψε τὴν ὑδροστατικὴν ἀρχήν, ἣ ὅποια φέρει τὸ ὄνομά του καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ εἰδικοῦ βάρους τῶν σωμάτων.

Τὸ « δὸς μοι ποῦ νὰ σταθῶ καὶ θὰ κινήσω τὴν γῆν » ( δὸς μοι πᾶ στω καὶ τὰν γὰν κινάσω ) εἶναι φράσις τὴν ὅποιαν λέγεται ὅτι εἶπεν, ὅταν ἀνεκάλυψε τὴν δύναμιν τῶν μοχλῶν· ἀλλὰ πιθανῶς δὲν εἶναι ἰδική του. Μαρτυρεῖ ὅμως τὸν θαυμασμόν, τὸν ὅποιον προεκάλεσεν εἰς τοὺς συγχρόνους ἢ ἀνακάλυψις.

Εἰς τὴν μηχανικὴν ἐπέτελεσε σπουδαιοτάτας προόδους καὶ εἰς τὰς μηχανάς του ὀφείλεται ἡ μακρὰ ἀντίστασις τῶν Συρακουσῶν εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ρωμαίων τὸ 213-212

Εἰς τὴν Ἀλεξανδρεῖαν ἤκμασαν οἱ μηχανικοὶ Κτησίβιος καὶ Φίλων.

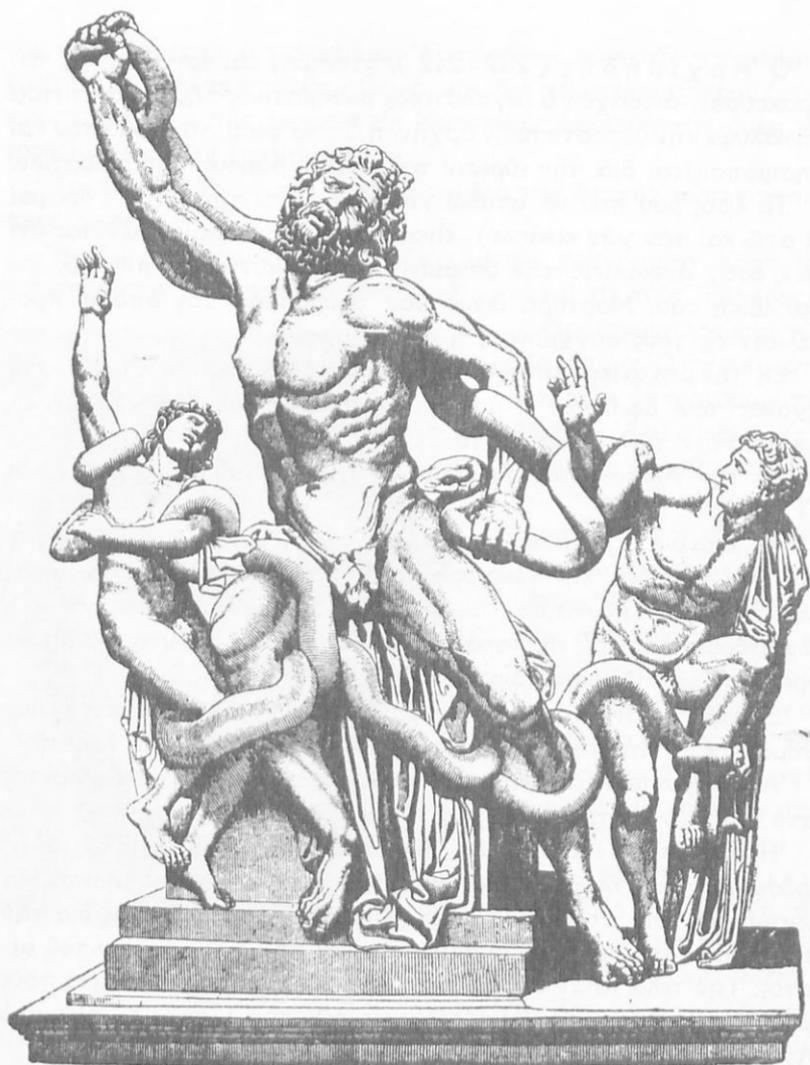
Ἡ Ζωολογία καὶ ἡ Βοτανικὴ μεγάλως ὠφελήθησαν ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς γεωγραφίας. Μὲ τὰς μεγάλας γεωγραφικὰς ἀνακαλύψεις ἐπληθύνθησαν αἱ ζωολογικαὶ καὶ φυτολογικαὶ γνώσεις τῶν ἀνθρώπων χάρις εἰς παράξενα ζῶα καὶ ἐξωτικά φυτά, τὰ ὅποια εὐρέθησαν εἰς τὰς νέας χώρας.

Ὁ παρὰ τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλεξανδρείας ζωολογικὸς κήπος ἐγένετο ὀνομαστός μὲ τὰ παντὸς εἶδους ἄγρια θηρία, πτηνὰ καὶ ἔρπετά.

Ἀξιόλογοι ἐπιστήμονες τῶν κλάδων τούτων δὲν ἀναφέρονται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διαδόχων, ὅπως θὰ ἀνέμενε κανεὶς.

Ἡ Βιολογία ἔχει ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σπουδαιοτάτον ἀντιπρόσωπον τὸν Ἡρόφιλον, ὁ ὅποιος, διὰ συνεχῶν παρατηρήσεων ἐπὶ ζῶντων καὶ ἐπὶ πτωμάτων, ἐπέτυχε σοβαρὰς ἀνακαλύψεις διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἀνακάλυψιν, λησμονηθεῖσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς, ἐπανέφερον εἰς φῶς τὸν 17ον μ.Χ. αἰῶνα ὁ Ἄγγλος Χάρβεϋ ( Harvey ) καὶ ἐγένετο ἔνδοξος.

Ἡ Ἱατρικὴ ἐπίσης σημειώνει ἀξιόλογον πρόοδον. Αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἰατρῶν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πατρὸς τῆς ἑλληνικῆς ἱατρικῆς, τοῦ Ἱπποκράτους, ὁποῖος ἔζησε τὸν 5ον αἰῶνα. Τὰς νέας ἀντιλήψεις ἐσυστηματοποίησεν ἀργότερα ὁ δεῦτερος μέγας Ἕλληνας ἰατρός Γαληνὸς ὁ Περγαμηνός, ὁ ὅποιος ἔζησε κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους ( 131 - 201 μ. Χ. ).



Ὁ Λαοκόων καὶ τὰ τέκνα του.

(Σύμπλεγμα τῶν Ροδίων Ἀγησάνδρου, Ἀθηνοδώρου καὶ Πολυδώρου.  
Ρώμη, Βατικανόν).

Ἔργον προχωρημένων ἑλληνιστικῶν χρόνων ( μέσα τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος ) ἀνακαλυφθὲν τὸ 1506 μ.Χ. Τὸ πάθος διαβαθμίζεται με ἐξαιρετικὴν τέχνην. Τὸ δεῖγμα τοῦτο, ὀψίμου ροδιακῆς τέχνης, ἐθαυμάσθη παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων.

## Η ΤΕΧΝΗ

Ἡ σημαντικωτέρα ὁμως παραγωγή τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων σημειώνεται εἰς τὴν τέχνην. Ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ παραγωγικότης τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν δὲν ἐξηντλήθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς καὶ ἡ ἑλληνιστικὴ τέχνη δὲν εἶναι παρακμὴ οὔτε μίμησις, ἀλλὰ νέα μορφή τῆς ἑλληνικῆς τέχνης.

Ἐστία τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης εἶναι πάντοτε ἡ κυρίως Ἑλλάς, ὅπου διατηροῦνται ἀκμαῖα ἔργα-στήρια καὶ οἱ καλλιτέχναι, οἱ ἐργασθέντες εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς, προέρχονται γενικῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Πέργαμον ἀνεπτύχθη ἰθαγενῆς τέχνη.

Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου αἰῶνος εἶχον παραστήσει τὴν ἡρεμὸν ἰσχὺν καὶ τὴν σεμνὴν αὐτοπεποίθησιν (ὁ Πραξιτέλης τὴν συναισθηματικὴν ἀνησυχίαν, ὁ Σκόπας τὸ πάθος). Οἱ τεχνῖται τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν ἰσχυρὰς κινήσεις τῆς ψυχῆς, τὸν φυσικὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἀγαποῦν τὴν πολυτέλειαν. Πρότυπον τοιοῦτου ἔργου εἶναι ὁ περίφημος Λαοκόων, ὁ θνήσκων Γαλάτης κλπ. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀνήκει ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης. Τὴν πρώτην θέσιν ἔχει πάντοτε ἡ γλυπτικὴ, ἀλλὰ κατασκευάζονται καὶ ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς μεγάλα καὶ ἐπιβλητικά· ὄχι ὁμως πάντοτε καλαισθητικά, πρὸς στολισμὸν τῶν ἀνακτόρων τῶν βασιλέων. Ἐπίσης ἀναπτύσσεται ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν.



Τὸ παιδί μετὴν χῆνα.  
(Μαρμάρινον ἀντίγραφον.  
Ρώμη, Βατικανόν).

Ἡ ἑλληνιστικὴ τέχνη εὐχαριστεῖται νὰ παριστάνῃ ἀστεία ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Τὸ ἀνωτέρω παριστάνει μὲ πολλὴν χάριν παιδάκι πού παλεύει μετὰ χῆνα. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδιοῦ μετὰ τὸ σοβαρὸν ὕφος προκαλεῖ θυμηδίας.

Μερικά ἀπὸ τὰ καλύτερα γλυπτικὰ ἔργα τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων κατεσκευάσθησαν εἰς τὴν Πέργαμον, ὅπου ὁ Ἄτταλος ἱδρυσεν σειρὰν ἀφιερωμάτων εἰς τοὺς θεοὺς μετὰ τὴν νίκην του κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ἀπὸ αὐτὰ ἀνευρέθη ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διός. Τὸ γλυπτικὸν σύμ-



Τὸ ψηφιδωτὸν μετὰ τὰς περιστεράς.

(Ρώμη, Καπιτώλιον).

Λεκάνη μετὰ περιστεράς καθήμενας εἰς τὰ χεῖλη της. Εἶναι ἀντίγραφον ὀνομαστοῦ ἔργου τοῦ διασημοτέρου ψηφιδωτοῦ τῆς ἀρχαιότητος Σώσου (2ος π.Χ. αἰών), ὁ ὅποιος ἐφιλοτέχνησεν εἰς δωμάτιον — πιθανώτατα τῆς κατοικίας τῶν βασιλέων τῆς Περγᾶμου — τὸν περίφημον « ἀσάρωτον οἶκον », δηλαδὴ ψηφιδωτὸν δάπεδον παριστάνον ἀπερρίμματα δείπνου καὶ τὴν λεκάνην μετὰ τὰς περιστεράς. Ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκὰ ὀνομάζονται χρωματισταὶ εἰκόνες κεκαλυμμέναι μετὰ μικρὰ χρωματιστὰ πετράδια. Ἡ τέχνη ἐμφανίζεται πρὸς τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰῶνος. Τὸν τρίτον αἰῶνα εἶναι τόσον διδεδομένη, ὥστε ὁ βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν Ἰέρων Β' (266 — 215 ἐστόλισεν ὀλόκληρον τὸ δάπεδον πολυτελοῦς πλοίου μετὰ ψηφιδωτὰ, εἰς τὰ ὅποια εἰκονίζετο « πᾶς ὁ περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθος ».

πλεγμα, τὸ ὁποῖον κοσμεῖ τὸν βωμόν, παριστάνει συμβολικῶς τὸν πόλεμον τῶν θεῶν κατὰ τῶν Γιγάντων καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικώτερα γλυπτικὰ συμπλέγματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀπαράμιλλος ἐπίσης εἶναι ὁ γλυπτικὸς διάκοσμος τοῦ λεγομένου τάφου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ  
ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ  
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'  
Η ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

Ἡ ἱστορία τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅπως καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι κυρίως ἱστορία τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον χωρῶν. Διὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπλάτυνεν ὁ χῶρος, ἀλλὰ πρὸς Ἀνατολὰς. Ἡ ἱστορία τῆς Ρώμης μᾶς φέρει δυτικώτερον. Εἰς τὴν Ἰταλίαν πρῶτον, ἢ ὅποια ἀνήκει ἀκόμη εἰς τὸν μεσογειακὸν χῶρον· ἀργότερον διαρκῶς δυτικώτερον, πρὸς τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὰς Βρετανικὰς νήσους καὶ τὴν Γερμανίαν. Ὁ ὀρίζων αὐτὸς εὐρύνεται περισσότερον κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ περιλαμβάνει εἰς τὸν κύκλον τοῦ ἐκτάσεις τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, καθὼς καὶ τὴν Σκανδιναβικὴν χερσόνησον.

Ἐπὶ τῶν Ρωμαίων ἤδη ἡ ἱστορία γίνεται περισσότερον εὐρωπαϊκῆ. Λαοὶ τῆς Εὐρώπης ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰσέρχονται, ἀπὸ τοῦ τέλους ἰδίως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἱστορίας καὶ διαδραματίζουσι διαρκῶς σημαντικώτερον μέρος ὡς ἐργάται τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἡ Εὐρώπη εἶναι ἡ προνομιοῦχος ἡπειρος, ἢ ὅποια ἔχει κεντρικὴν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς.

Οἱ λαοὶ τῆς δυτικώτερας πρὸς ἡμᾶς Εὐρώπης εἰσῆλθον εἰς τὴν ἱστορικὴν ζωὴν πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ προϊστορία των οἰήκεσε πολὺ περισσότερον μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐτάραξαν τὴν πρωτόγονον γαλήνην των.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ γνωρίσωμεν τὴν παλαιότεραν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης, τὴν προϊστορίαν τῆς, καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν λαῶν τῆς.

## ΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἡ ὀνομασία Εὐρώπη εἶναι τόσον παλαιά, ὅσον καὶ ἡ ἱστορία. Ἄλλ' οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἐγνώριζον ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἡρόδοτος γνωρίζει μόνον ὅτι δὲν εἶναι νῆσος. Ἐξακόσια ἔτη βραδύτερον, τὸν καιρὸν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος (ὁ περίφημος ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος) εἰς τὸ ἔργον του «Γεωγραφικὴ ἀφήγησις» γνωρίζει ἐντελῶς ἀορίστως τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Σκανδιναβίας, τὴν ὁποίαν νομίζει νῆσον, καὶ τὴν Σαρματίαν διὰ τῆς ὁποίας ἡ Εὐρώπη ἠνοῦτο μετὰ τῆς Ἀσίας. Ὁ ἀξιόλογος Ρωμαῖος ἱστορικός Τάκιτος, ζήσας πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, περιέγραψε μὲ παρατηρητικότητά καὶ ἀκρίβειαν τὴν Γερμανίαν. Διὰ τοὺς ἀρχαίους ἡ Εὐρώπη ἐτελείωνεν εἰς τὸν ποταμὸν Τάναϊν, τὸν σημερινὸν Δόν, ὁ ὁποῖος χύνεται εἰς τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν. Ὁ εὐφυέστατος καὶ πολὺ μορφωμένος συγγραφεὺς Λουκιανός, ποὺ ἔζησε τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα, γράφει ὅτι ὁ ποταμὸς αὐτὸς εἶναι τὸ ὄριον τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Εὐρώπη ἤρχισε νὰ γνωρίζεται κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἤλθεν εἰς τὸ φῶς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Αἱ πληροφορίαι λοιπὸν τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς Εὐρώπης εἶναι πένιχρόταται.

## ΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΑΠΟ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ

Ἐπὶ μακρὸν οἱ Εὐρωπαῖοι περιωρίσθησαν εἰς τὰς πληροφορίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων διὰ τὴν παλαιότεραν Εὐρώπην. Ἄλλὰ τὸν περασμένον αἰῶνα ἔγινε ζωηρὰ κίνησις διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἐδάφους τῆς Εὐρώπης μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀνακαλύψουν τὰ ἴχνη τῶν παλαιότερων κατοίκων τῆς. Αἱ ἀνακαλύψεις ἦσαν ἀξιόλογοι καὶ προεκάλεσαν ἐντύπωσιν. Οἱ ἐπιστήμονες ὑπέθεσαν ὅτι δι' αὐτῶν θὰ λύσουν πολλὰ προβλήματα σχετικὰ μὲ τὴν προέλευσιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ὀργανισμοῦ, τῆς διανοίας, τῆς τέχνης καὶ τῶν ιδεῶν του.

Αἱ ἔρευναι ἔδειξαν ὅτι εἰς τὴν Εὐρώπην ἔζησαν ἄνθρωποι εἰς πολὺ παλαιότερους χρόνους καὶ ὅτι ἡ Εὐρώπη ἔχει πλουσίαν προϊστορίαν. Προϊστορίαν ἢ προϊστορικὴν ἀρχαιολογίαν

ώνόμασαν, καθώς γνωρίζομεν, τὴν ἐπιστήμην ἣ ὁποία μελετᾷ τὴν ἐμφάνεισιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

Οἱ ἀρχαιολόγοι, ἀναλόγως τοῦ ὑλικοῦ τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθησαν οἱ ἄνθρωποι πρὸς κατασκευὴν ἐργαλείων, συνηθίζουν νὰ διαιροῦν τὴν προϊστορίαν εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους: τὴν παλαιολιθικήν, τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ τοῦ ἀκατεργάστου λίθου· τὴν νεολιθικήν, τὴν ἐποχὴν τοῦ κατεργασμένου λίθου· καὶ τὴν ἐποχὴν τῶν μετὰλλων. Ἐκάστη ἀπ' αὐτάς, ἰδίως αἱ δύο πρῶται, διήρκεσαν πολλὰς χιλιετηρίδας.



Τάρανδος

(Σκαλισμένος εἰς κέρας).

Κομψοτέχνημα τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς.

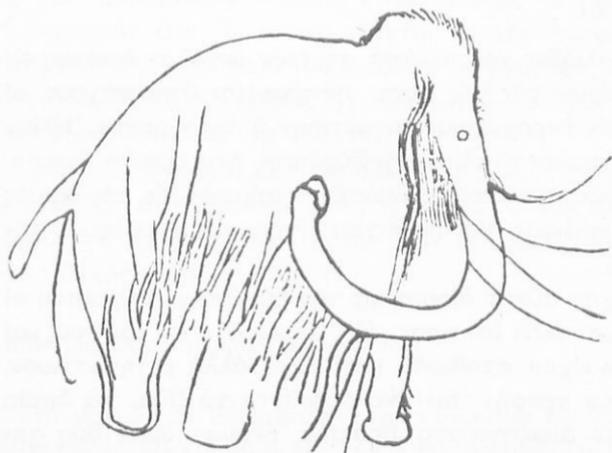
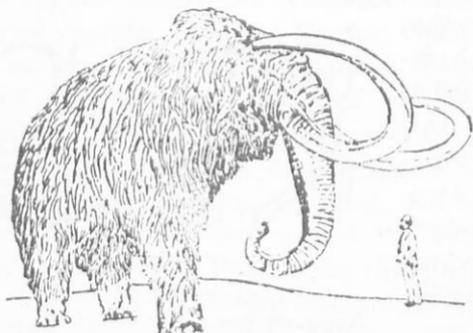


#### ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ἐκατοντάδες χιλιάδες χρόνια ἀπὸ σήμερον μεγάλαι ἐκτάσεις εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον τῆς γῆς ἦσαν σκεπασμένα ἀπὸ πάγους, οἱ ὁποῖοι κατὰ καιροὺς ἐπροχώρουν νοτιώτερον ἢ ἀπεσύρνοντο. Ἦλθεν ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ κλίμα τῆς Εὐρώπης ἦτο ἄρκετὰ θερμόν, ὥστε ἐζησαν ἐκεῖ ζῶα, τὰ ὁποῖα συναντῶμεν σήμερον εἰς τὰς θερμὰς χώρας: ἐλέφαντες, ρινόκεροι καὶ τεράστιαι τίγρεις μὲ μακροὺς καὶ κοπτεροὺς κυνόδοντας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐζησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι οὔτε ἐφύτευον οὔτε ἔσπειρον, ἀλλ' ἐτρέφοντο μὲ καρπούς καὶ μὲ ζῶα. Οὗτοι δὲν εἶχον σταθερὰν κατοικίαν ἀλλὰ μετηνάστευον, ὅταν ἐξήντλουν τὴν τροφήν των ἀκολουθοῦντες τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἀλλάζουσαν διαμονὴν ἀναζητοῦντα βροσκήν. Ἐκαμαν ὅμως δύο σημαντικὰς ἐφευρέσεις: ἐγνώριζον δηλαδὴ νὰ ἀνάπτουν φωτιὰν καὶ νὰ σπάζουν τὸν πυριτόλιθον, ὁ ὁποῖος χωρίζεται εὐκόλως εἰς τεμάχια, καὶ τὸν μετεχειρίζοντο διὰ νὰ κατασκευάζουν ὄπλα καὶ ἐργαλεῖα. Δὲν ἤξευραν ὅμως ἀκόμη νὰ τὸν κατεργάζωνται. Ἐπέρασαν χιλιάδες χρόνια, τὸ κλίμα ἐγίνε ψυχρότερον καὶ οἱ πάγοι κατέβησαν εἰς τὰς πεδιάδας. Νέα εἶδη ζῶων τῶν ψυχρῶν κλιμάτων (βόνασοι, μεγάλαι ἔλαφοι, ἵπποι, φαιαὶ ἄρκτοι καὶ ἀγριόχοιροι) ἐξηπλοῦντο εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὰ χαρακτηριστικώτερα ὅμως ζῶα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι τὰ μαμούθ (εἶδος ὑψηλοῦ ἐλέφαντος μὲ παχὺ τρί-

χωμα) και ὁ τάρανδος, εἶδος ἐλάφου, ὁ ὅποῖος ζῆ σήμερον εἰς τὰς πολικὰς χώρας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐζῆσαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἄνθρωποι περισσότερον ἀνεπτυγμένοι. Ἐπειδὴ ἔνεκα τοῦ ψύχους καὶ



Μαμουθ

Ἐπάνω: ὁ φυσικὸς ἀποκαλυφθεὶς ἐκ τῶν πάγων τῆς Σιβηρίας (Μουσεῖον Πετρούπολεως). Κάτω: ἰχνογράφημα παλαιολιθικῆς ἐποχῆς εἰς τοῖχον σπηλαίου τῆς Ν. Γαλλίας.

θησαν εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν καὶ τὴν Βόρειον Ἰσπανίαν. Ἐξακολουθοῦν ὅμως καὶ αὐτοὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν ἀκατέργαστον λίθον πρὸς κατασκευὴν ἐργαλείων.

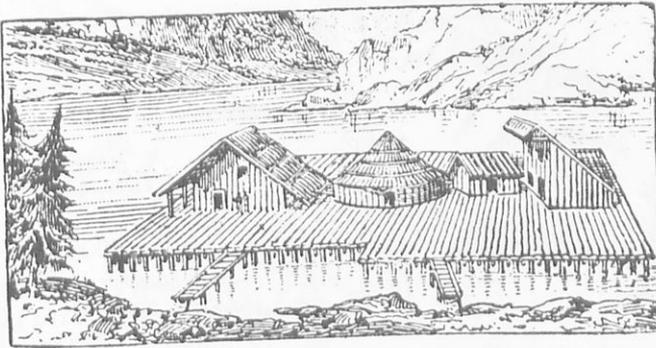
Ἄσπρη αὐτὴν τὴν μακρὰν περίοδον, κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ ἄνθρω-

τοῦ φόβου τῶν θηρίων κατοικοῦσαν εἰς σπήλαια, τοὺς ὠνόμασαν ἄνθρωπους τῶν σπηλαίων. Οἱ νέοι ἄνθρωποι εἶναι ἐξυπνότεροι καὶ διακρίνονται πρὸ πάντων διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἰδιοφυίαν. Σκαλίζουν ἐπάνω εἰς τὰ κόκκαλα τοῦ τάρανδου καὶ εἰς τὸν χαυλιόδοντα τοῦ μαμουθ ἄνθρωπους καὶ ζῶα καὶ σκεπάζουν τοὺς τοίχους καὶ τὴν ὀροφήν τῶν σπηλαίων με εἰκόνας τῶν ζῶων τὰ ὅποια κυνηγοῦν. Τοιαῦτα σπήλαια εὐρέ-

πος μεταχειρίζεται τὸν ἀκατέργαστον λίθον διὰ τὴν κατασκευὴν ὀπλων καὶ ἐργαλείων, τὴν ὠνόμασαν Παλαιολιθικὴν ἐποχὴν ἢ ἐποχὴν τοῦ ἀκατέργαστου λίθου

## ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ἄργότερον οἱ πάγοι ἀποσύρονται εἰς τοὺς πόλους, ἡ Εὐρώπη ἀποκτᾷ τὸ εὐκρατον κλίμα τὸ ὁποῖον ἔχει σήμερον, ὁ μαμούθ καὶ οἱ ἄρκτοι ἐξαφανίζονται καὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων ἐκλείπουν ἢ



Λιμναῖα κατοικίαι. (Ἄναπαράστασις).

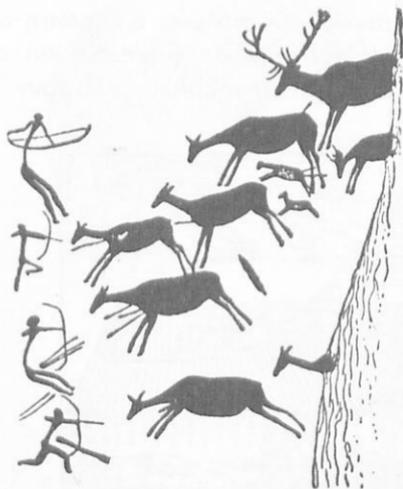
Ἄπο συνουρισμὸν τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς εἰς τὸ ἄχρον μιᾶς λίμνης τῆς Ἑλβετίας.

ὀλιγοστεύουν. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν ἄνθρωποι ὀλιγώτερον καλλιτεχνικοί, ἀλλὰ μὲ πρακτικώτερον νοῦν. Ἀνήκουν εἰς μίαν μεγάλην φυλὴν, ἢ ὁποία ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἰς τὰς γύρω ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν χώρας. Κυνηγοὶ κατ' ἀρχὰς καὶ νομάδες, ἐγκαθίστανται εἰς τὰς πεδιάδας καὶ γίνονται γεωργοί. Ἔμαθαν νὰ ἀροτριῶν τὴν γῆν, νὰ καλλιεργοῦν τὸ σιτάρι καὶ τὸ κριθάρι διὰ νὰ παράγουν ἀλεύρι, ὅπως καὶ τὸ λινάρι διὰ νὰ κατασκευάζουν ἐνδύματα. Ἔχουν ποιμνία ἀπὸ ἀγελάδας, αἴγας, πρόβατα καὶ χοίρους καὶ ἐξημέρωσαν τὸν ὄνον καὶ τὸν σκύλον. Κατεσκευάζον ἐργαλεῖα ἀπὸ ἄργιλον τὰ ὁποῖα ἔψηνον.

Τὸ χαρακτηριστικώτερον διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔμαθον νὰ κατεργάζονται τὸν λίθον. Τὸν λειαίνουν, τὸν τρυποῦν καὶ κατασκευάζουν ἀξίνια, πριόνια, ἐγχειρίδια καὶ βέλη, τὰ ὁποῖα πολλάκις κάμνουν ἐντύπωσιν διὰ τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν. Διὰ

τοῦτο τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὠνόμασαν Νεολιθικὴν ἐποχὴν ἢ ἐποχὴν τοῦ κατεργασμένου λίθου.

Εἰς τὴν Εὐρώπην συνήντησαν μεγάλας δυσκολίας, διότι ἡ χώρα ἦτο σκεπασμένη ἀκόμη ἀπὸ ἔλη καὶ λίμνας, τὰ ὁποῖα ἦσαν λείψανα τῶν



Οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων κυνηγοῦν ταρανδούς.

(Τοιχογραφία εἰς σπήλαιον τῆς Ἰσπανίας)

πάγων· ἐπίσης, διότι τὰ ἀπέραντα δάση ἔκαμνον τὸ κλίμα ὑγρὸν. Εἰς πολλὰ μέρη, ἤναγκάζοντο νὰ στήνουν τὰς κατοικίας των εἰς τὰς ὄχθας τῶν λιμνῶν ἐπάνω εἰς τὰ νερά. Αὐταὶ εἶναι αἱ λιμναῖαι κατοικίαι, τῶν ὁποίων λείψανα εὐρέθησαν εἰς τὴν Ἑλβετίαν.

#### Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ

Περί τὸ 5000 π.Χ. οἱ ἄνθρωποι ἔμαθον τὴν χρῆσιν τοῦ μετάλλου. Τὰ πρῶτα μέταλλα, τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψαν, ἦσαν ὁ χαλκὸς καὶ ὁ χρυσοῦς, τὰ ὁποῖα πολλακίς εὐρίσκονται πρόχειρα εἰς τὴν φύσιν.

Ἄμέσως κατόπιν ἔμαθον νὰ ἀναμειγνύουν τὸν χαλκὸν καὶ τὸν κασσίτερον καὶ κατεσκεύασαν τὸν ὀρειχάλκον, οὐσίαν πολὺ στερεωτέραν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ μετάλλου ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὀρειχάλκου.

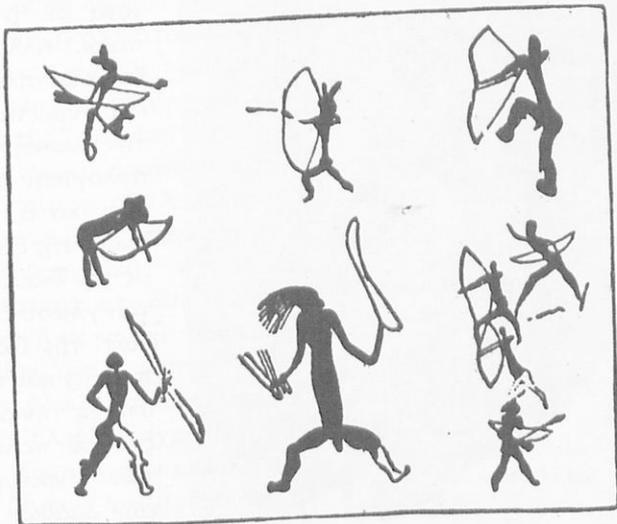
Ἡ χρῆσις τοῦ ὀρειχάλκου σημειώνει μεγάλην πρόοδον. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τώρα στερεωτέρα ἐργαλεῖα, τὰ ὁποῖα τὸν βοηθοῦν νὰ καλλιεργῇ καλύτερα τὴν γῆν, νὰ ἀναπτύσῃ τὰ τεχνικὰ μέσα καὶ συνεχῶς νὰ καλλιτερεύῃ τὴν ζωὴν του. Ἐπίσης ἔχει στερεωτέρα ὄπλα, τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουν εἰς μερικοὺς λαοὺς νὰ ὑπερισχύσουν. Μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ ὀρειχάλκου καὶ τὴν ἐπικράτησιν ὠρισμένων λαῶν ἀρχίζουν οἱ ἱστορικοὶ χρόνοι (5000 π. Χ.).

Πολὺ ἀργότερα κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους καὶ εἰς χώρας τῆς Β. Εὐρώπης (2000 π.Χ.) ἀνεκάλυψαν τὸν σίδηρον, ὁ ὁποῖος ἔφερεν

ἀληθῆ ἐπανάστασιν εἰς τὴν συγκοινωνίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην.

#### ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΣΩΝ

Ἡ ἐπιστήμη δὲν γνωρίζει τὴν ἀρχικὴν κοιτίδα τοῦ ἀνθρώπου· ἔχει ὅμως πρὸ αὐτῆς τὴν ἐμφανῆ κοιτίδα τῆς ἀνωτέρας διαμορφώσεως τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν Εὐρώπην. Φυλαὶ ἀνώτεραι καὶ κατώτεραι ἐκ



#### Τοξόται.

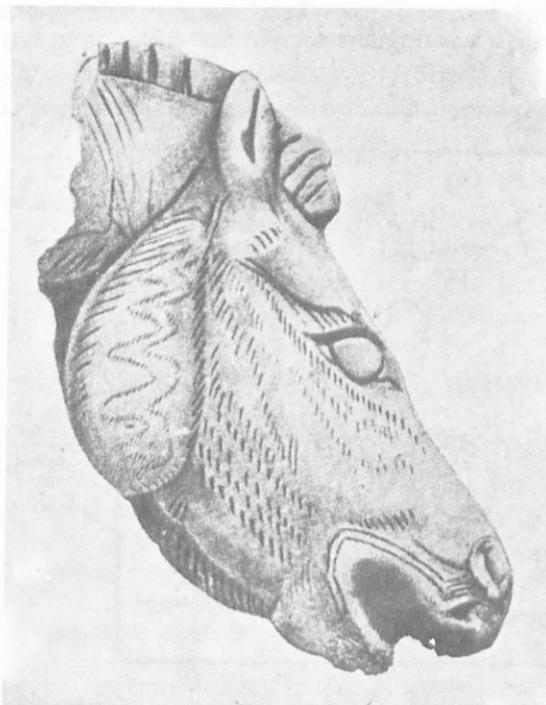
Τοιχογραφία εἰς σπήλαιον τῆς Ἀνατ. Ἰσπανίας. Τέλος τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων. Προχωρημένη τέχνη, ἣ ὁποία ζητεῖ νὰ παραστήσῃ ψυχικὰς διαθέσεις. Ἡ σκηνὴ παριστάνει κυνήγιον ἢ χορόν ἢ μαγικὴν τελετὴν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κυνηγίου.

φύσεως δὲν ὑπάρχουν. Ἄλλ' ἡ Εὐρώπη παρουσίασε τὰς εὐνοϊκὰς συνθήκας διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατοίκων της.

Ἀπὸ φυλετικὴν ἄποψιν ἡ Εὐρώπη παρουσιάζει κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν ἐξῆς εἰκόνα :

Ἀκόμη κατὰ τοὺς πρώτους νεολιθικοὺς χρόνους ἡ σύνθεσις τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης εἶναι σκοτεινὴ καὶ συγκεχυμένη. Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν μετάλλων τὰ ἀνώνυμα φύλα, ποὺ εἶχον ἐμφανισθῆ παλαιότερον εἰς τὴν Εὐρώπην, διαμορφώνονται εἰς λαοὺς. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν, κατὰ τμησιν καὶ ἀνάμειξιν·

αί ομάδες όμως είναι πλέον εὐδιάκριτοι, προβάλλουν μάλιστα καὶ ὠρισμένα ὀνόματα. Αἱ ομάδες αὐταὶ ἢ φυλαὶ εἶναι αὐτοχθόνες καὶ ἀπετέλεσαν τὸ ὑπόστρωμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξηπλώθησαν βραδύτερον



Κεφαλή ἵππου.

(Σκαλιστὴ ἐπὶ ὄστω. Ν Γαλλία.)

Ἐξαιρετὸν δεῖγμα τῆς τέχνης τῶν ἀνθρώπων τῶν σπηλαίων. Κάμνει ἐντύπωσιν μὲ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν ἔκφρασιν.

ζονται εἰς τὰ φυσικὰ ὑπολείμματα (σκελετοὺς, κρανία), εἰς ἀρχαίας παραδόσεις καὶ εἰς ὑπολείμματα τέχνης, γλώσσης, θρησκείας, τοπωνυμιῶν κλπ. Καὶ αὐτὰ εἰς ὠρισμένα μόνον μέρη τῆς Εὐρώπης. Διὰ τὰς ἑλληνικὰς π.χ. χώρας γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς ἀφθόνους παραδόσεις καὶ ἀπὸ ὑπολείμματα μὴ ἑλληνικά, ὅτι κατῳκλήθησαν χιλιετηρίδας πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἰνδοευρωπαίων (Ἀχαιοῖωνων, Δωριέων) ἀπὸ προελλη-

τὰ φύλα τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς γλωσσικῆς οἰκογενείας. Ἐπεκράτησαν κατὰ κανόνα οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι. Ἄλλὰ αἱ Ἰνδοευρωπαϊκαὶ φυλαὶ συμμετέσχον εἰς τὴν φυσικὴν ἀνθρωπολογικὴν σύνθεσιν τῶν κατὰ τόπους λαῶν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν γλωσσῶν (κλάδων τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς) καὶ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν ομάδων.

Αἱ γνώσεις μας περὶ τῶν παλαιότερων, τῶν προἸνδοευρωπαϊκῶν αὐτοχθόνων αὐτῶν φυλῶν τῆς Εὐρώπης εἶναι ἀνεπαρκεῖς. Στηρίζονται

νικά φύλα, γνωστά με διάφορα ονόματα (Κρήτες, Πελασγοί κλπ). Είς τήν Ἱταλικήν χερσόνησον εὐρίσκομεν ὅμοια ἀλλά ἀσαφέστερα ἴχνη λαῶν προϊνδοευρωπαϊκῶν ἀναφερομένων με διάφορα ονόματα: Τυρρηνοί, Λίγυρες. Τὸ ἴδιον καὶ εἰς τήν μεσημβρινήν Γαλλίαν. Εἰς τήν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, δηλαδή τήν σημερινήν Ἰσπανίαν μάλιστα, σώζεται λείψανον τοιοῦτου λαοῦ οἱ Βάσκοι, κατοικοῦντες εἰς τὰς δύο κατωφερείας τῶν δυτικῶν Πυρηναίων πρὸς τὸ μέρος τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Βάσκοι εἶναι ἀπόγονοι προϊνδοευρωπαϊκῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου, τῶν Ἰβήρων, καὶ παρουσιάζουν τύπον σωματικῆς κατασκευῆς καὶ γλώσσης μὴ δυνάμενον νὰ καταταχθῆ εἰς καμίαν τῶν ἄλλων ὁμοεθνιῶν τῆς Εὐρώπης. Ὑποθέτουν ὅτι ὅλοι οἱ παλαιότεροι λαοί, ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς Ἰσπανίας, ἀνήκον εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλὴν (homo mediterraneus).

Τέλος εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ βόρειον Εὐρώπην μέχρι τῶν Βρετανικῶν νήσων εὐρίσκομεν ἐνδείξεις γλώσσης καὶ τοπωνυμιῶν κυρίως, ἀλλὰ καὶ ὑπολειμμάτων πολιτισμοῦ γενικῶς, αἱ ὅποια μαρτυροῦν τὴν παρουσίαν προϊνδοευρωπαϊκῶν φυλῶν, μὴ δυναμένων νὰ καταταχθοῦν με ἀκρίβειαν.

Τὴν ὄψιν αὐτὴν τῆς παλαιότερας, μόλις ἀντιληπτῆς εἰς ἡμᾶς, ἀραιοτάτης ὅμως ἀσφαλῶς οἰκήσεως τῆς Εὐρώπης, ἥλλαξεν ἡ ἐμφάνισις τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν.

#### ΒΟΡΕΙΑ Ἡ ἸΝΔΟΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΦΥΛΗ

Ἰνδοευρωπαϊοὶ εἶναι μία ἰσχυρὰ φυλὴ, ἡ ὅποια τὸν ὀριστικὸν τύπον τῆς ἔλαβεν ἐκ τῆς μακρᾶς διαβιώσεως εἰς τὰ βορειότερα τῆς



Παλαιολιθικά ἐργαλεῖα.

Τύποι ἐργαλείων, με τὰ ὅποια ὁ παλαιότατος ἄνθρωπος ὥπλισε τὴν χεῖρα του. Εἶδος ἐργαλείων δι' ὅλας τὰς χρήσεις: νὰ τρυπήσῃ, νὰ σουβλίσῃ, νὰ σκάψῃ, νὰ κόψῃ, νὰ ξύσῃ. Ἀπὸ τὴν ἀνάποδὴ πάλιν καταφέρει δυνάττα κτυπήματα.

Ευρώπης. Δι' αὐτὸ ὀνομάζονται καὶ *βορεία φυλή* (homo nordicus). Ἀνήκουν εἰς τὴν λευκὴν φυλὴν καὶ ἔχουν ἕκδηλα χαρακτηριστικά.

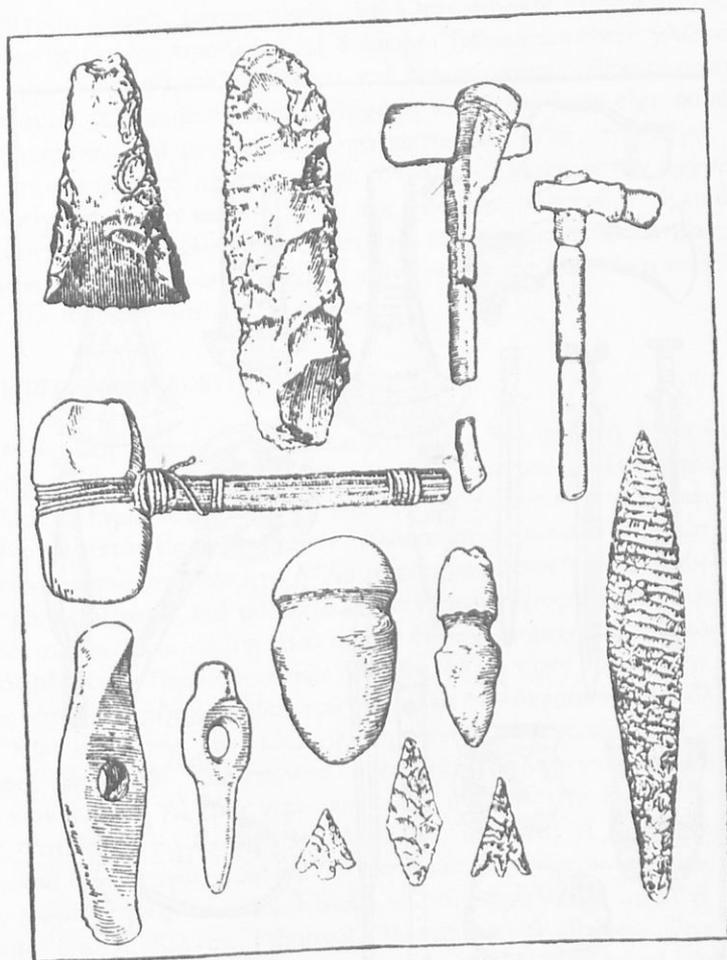
Εἶναι ὑψηλοί· τὸ ὕψος (μέσος ὄρος 1 μ. 74) ὀφείλεται εἰς τὰ κάτω ἄκρα — ἰσχυροὶ καὶ εὐλύγιστοι, δολιχοκέφαλοι καὶ λεπτοπρόσωποι. Τὸ μέτωπον κλίνει πρὸς τὰ ὀπίσω, ἢ ρις εἶναι ὑψηλὴ καὶ λεπτή. Ἡ κάτω σιαγὼν λεπτὴ μὲ πολλὰ ἀνεπτυγμένον γένειον. Χεῖλη λεπτά, σχισμὴ βλεφάρων εὐθεῖα. Τρίχες λεῖαι ἢ κυματοειδεῖς, λεπτά, μαλακά, ἀνοικτοῦ χρώματος, ξανθαὶ μὲ ὑπόχρυσον ἢ ὑπέρυθρον (ἰδίως τοῦ γενείου) τόνον. Ἡ ἶρις τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀνοικτόχρους, γαλανὴ μέχρι φαιᾶς. Τὸ χρῶμα ροδόλευκον καὶ εὐκόλον ἐρύθημα τῶν παρεῖων.

Ὡνομάσθη Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλή, διότι ἐξηπλώθη ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Ευρώπης μέχρι τῶν Ἰνδιῶν.

Οἱ Γερμανοὶ ἐθνικιστὰι προτιμοῦν τὸν ὄρον Ἰνδογερμανοὶ (Indogermanen). Συμβολικῶς λέγεται καὶ ἱαπετικὴ φυλή, ἀπὸ τὸν Ἰαπετὸν τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, τὸν υἱὸν τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Γῆς, ἀρχηγὸν τῶν Τιτάνων. Ἐπειδὴ ὑπέθεσαν ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι πρόγονοὶ τῶν ἦσαν οἱ κατακτητὰι κυρίαρχοι τῶν Ἰνδιῶν Ἄριοι, γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ ὄρου Ἄριοι (Aryens γαλλικά, Arier γερμανικά). Ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία τῶν Ἰνδιῶν ὠνόμαζεν ἑαυτὴν Ἀρυὰς (Aryas) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν καταφρονουμένην τάξιν τῶν ὑποτεταγμένων παλαιῶν κατοίκων. Ἡ λέξις ἔχει σχέσιν μὲ τὰς ἑλληνικὰς ἄρουρα (= χωράφι), ἄροτρον. Οἱ Ἄριοι ἐπέρασαν ὡς οἱ γνησιώτεροι, οἱ πλέον καθαρῶσιμοι Ἰνδοευρωπαϊοὶ καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας ἔγινε μεγάλη κατάχρησις τοῦ ὄρου.

Ἡ σημασία τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν διὰ τὴν ἱστορίαν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς εἰς τὸ σύνολόν του ἔχει σφραγίδα Ἰνδοευρωπαϊκὴν καὶ οἱ Ἰνδοευρωπαϊκοὶ λαοὶ ἔχουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς οἰκουμένης. Ἰνδοευρωπαϊοὶ εἶναι οἱ σημαντικώτεροι λαοὶ τῆς ἱστορίας: Ἕλληνες, Ρωμαῖοι, Κέλται, Γερμανοί, Σλάβοι, καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἰράνιοι (Μῆδοι Πέρσαι) κ.ἄ. Ἀπὸ τὴν πρώτην ἐμφάνισίν των παρουσιάζονται χωρισμένοι ἤδη εἰς λαοὺς. Ἄλλ' ἢ συγκριτικὴ μελέτη τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν ἢ ἱαπετικῶν γλωσσῶν — ἰδίως τῆς σανσκριτικῆς (γλώσσης τῶν ἀρχαίων Ἰνδῶν) καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς — γενομένη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀπέδειξαν τὴν στενὴν συγγένειαν αὐτῶν τῶν γλωσσῶν καὶ τὴν προέλευσίν των ἀπὸ μίαν ἀρχικὴν γλῶσσαν. Οὕτως ἀπεδείχθη ὅτι οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀποτελοῦν μίαν ὁμοεθνίαν καὶ αἱ γλῶσσαι των ἐπίσης μίαν ὁμοεθνίαν γλωσσικήν.

Ἡ γλωσσολογία προσέφερεν ἐδῶ μεγάλην ὑπηρεσίαν. Διὰ τῆς



Ἔργαλεία νεολιθικῆς ἐποχῆς.

Ἀπὸ τὰ ἀριστερὰ καὶ ἄνω πρὸς τὰ δεξιὰ: 1) κοπίδι, 2) σκαπάνη ἀπὸ πέτραν, 3) καὶ 4) πέλεκυς καὶ σφυρί ἀπὸ πέτραν με λαβὴν ἀπὸ κέρατα. Πρόσεξε τὴν διαφορετικὴν προσαρμογὴν. Εἰς τὸ μέσον: δεῖγμα τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον δένουν οἱ Ἰνδιάνοι τῆς Ἀμερικῆς τὸν πέλεκυν εἰς τὴν λαβήν.—Δεξιὰ: δύο βαρεῖες ἀπὸ πέτραν.—Κάτω: δύο πελέκεις ἀπὸ δουλεμένην πέτραν (με ὀπὴν εἰς τὸ μέσον) τρεῖς αἰχμαὶ βέλους ἀπὸ πυριτόλιθον.—Εἰς τὸ ἄκρον δεξιὰ: μάχαιρα ἀπὸ πυριτόλιθον.



Έργαλεία τῆς ἐποχῆς τοῦ ὀρειχάλκου.

Ἐπάνω ἀριστερά: δύο πελέκεις ἀπὸ χαλκόν· δεξιά: τρεῖς πελέκεις ἀπὸ ὀρειχάλκων. Ἐν τῷ μέσῳ: τρία ξίφη, ἓν ἐγχειρίδιον καὶ μία αἰχμὴ βέλους. Κάτω: τρία ἀγγεῖα, θήκη ξίφους, καὶ σάλπιγξ ἀπὸ ὀρειχάλκων.

συγκριτικῆς ἐρεύνης ἐσηματίσθη εἰκὼν τῆς ἀρχικῆς ἱαπετικῆς γλώσσης, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον αἱ διάφοροι Ἰνδοευρωπαϊκαὶ γλώσσαι, καὶ συγχρόνως τοῦ παλαιοτάτου καὶ πρωτογόνου Ἰνδοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐξηκριβώθη ὅτι ὁ ἀρχικὸς ἱαπετικὸς λαὸς εἶχε δαμάσει καὶ ἐξημερώσει καὶ μετεχειρίζετο τὰ κατοικίδια ζῶα: τὴν αἶγα, τὸν βοῦν, τὸν ἵππον, τὸ πρόβατον καὶ τὸν κύνα. Ἐγνώριζε τὸν ἄργυρον, τὸν ὀρείχαλκον, τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, τὴν πλεκτικὴν· εἶχεν ἀκόμη ἀνεπτυγμένην οἰκογένειαν, ὥστε νὰ διακρίνη διαφόρους βαθμοὺς συγγενείας. Αἱ λέξεις αἱ δηλωτικαὶ τῶν ἐνοιῶν τούτων εἶναι κοιναὶ εἰς ὅλας τὰς Ἰνδοευρωπαϊκὰς γλώσσας.

#### ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΙΩΝ

Ἡ πρώτη πατρὶς τῶν Ἰνδοευρωπαίων δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ ὀρισθῆ. Ἐγιναν μακρὰ συζητήσεις, ὅχι πάντοτε μὲ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα. Οἱ Γερμανοὶ ἤθελον νὰ τὴν τοποθετήσουν εἰς τὴν χώραν των, ἂν εἶναι δυνατὸν εἰς τὸ Βερολῖνον. Ἄλλοτε ἐπιστεύετο ὅτι ἡ πρώτη κοιτίς τῶν Ἰνδοευρωπαίων ἦτο ἡ Ἀσία· σήμερον ὅμως θεωρεῖται ὡς πιθανωτέρα ἡ Εὐρώπη, καὶ μάλιστα αἱ ἐκτεταμέναι βορειοανατολικά πεδιάδες αὐτῆς. Ὁρμηθέντες ἀπὸ αὐτὴν ἐπροχώρησαν ἄλλοι πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς Περσίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν, ἄλλοι πρὸς δυσμὰς καὶ ἄλλοι πρὸς νότον διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὴν ὀνομασθεῖσαν Ἑλλάδα.

Ἦδη κατὰ τὴν 3ην π.Χ. χιλιετηρίδα τὸ κατεχόμενον ὑπ' αὐτῶν ἔδαφος ἐκτείνεται ἀδιάσπαστα πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν. Αἱ τρεῖς χερσόνησοι τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης (Ἑλλάς, Ἰταλία, Ἰσπανία), ἡ Μ. Ἀσία, τὸ Ἰράν καὶ αἱ Ἰνδίαὶ κατελήφθησαν διὰ μεταναστεύσεως. Ἡ ἐξάπλωσις εἰς τόσον μεγάλας ἐκτάσεις χωρίζει τοὺς Ἰνδοευρωπαίους εἰς τὴν δυτικὴν ὁμάδα (Ἕλληνας, Ἰταλοὶ, Κέλται, Γερμανοὶ, Ἰλλυριοὶ) καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν (Ἰνδοὶ, Ἰράνιοι, Θράκες, Φρύγες, Ἀρμένιοι, Λεπτο-σλάβοι). Πάντως οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Ἰράνιοι ἀπετέλεσαν χωριστὴν ὁμάδα γνωστὴν μὲ τὸ ὄνομα Ἄριοι καὶ πολὺ πιθανὸν εἶχον ὡς ἀρχικὴν ἔδραν τὰς ὀρεινὰς χώρας περὶ τὸ ὄρος τῆς κεντρικῆς Ἀσίας *Παμίρ*.

Κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα οἱ Ἄριοι καὶ οἱ Ἕλληνες ἐρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἀρχαιοτάτους πολιτισμένους λαοὺς τῆς ἐγῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐμφανίζονται εἰς τὸ φῶς τῆς ἱστο-

ρίας. Τοιουτοτρόπως κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς 2ας π.Χ. χιλιετηρίδος στίφη Ἀρίων προχωροῦν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν καὶ φέρουν εἰς τοὺς Σημίτας τὸν ἄγνωστον ἕως τότε εἰς αὐτοὺς ἵππον. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἰδίας χιλιετηρίδος οἱ Ἕλληνες, ὡς πειραταὶ κατ' ἀρχὰς καὶ ἄποικοι βραδύτερον, ἐμφανίζονται εἰς τὴν Κρήτην, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

Περὶ τὸ 1000 π.Χ. οἱ Ἄριοι εἶναι κύριοι τῶν βορειοδυτικῶν Ἰνδιῶν, οἱ Ἕλληνες τῆς νοτίου Βαλκανικῆς, οἱ Θραῖκες καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ τῆς βορείου. Οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ καταλαμβάνουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰταλίας. Κέλται καὶ Γερμανοὶ τὴν Γερμανίαν καὶ τμήματα τῆς Γαλλίας καὶ Σκανδιναβίας. Περὶ τὸ 600 π.Χ. οἱ κυματισμοὶ τῶν Ἰνδοευρωπαίων ἐξακολουθοῦν ἀκόμη. Οἱ ὀλιγώτερον σταθερῶς ἐγκατεστημένοι ἀπ' αὐτοὺς, οἱ Κιμμέριοι, οἱ Ἰράνιοι νομάδες, οἱ Σκύθαι, οἱ Σαρμάται, κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς διαφόρους κατευθύνσεις, εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν κινοῦνται οἱ Κέλται.

Ἡ ἀνάμειξις μὲ τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ εἶχον ἀνώτερον πολιτισμόν, καὶ ἡ προσαρμογὴ εἰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἐδιαφοροποίησαν τοὺς Ἰνδοευρωπαίους τόσοσιν πολὺ, ὥστε δὲν ἀνεγνώριζον ἑαυτοὺς πλέον ὡς συγγενεῖς.

Κατὰ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ἰνδοευρωπαίων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν ἐγγὺς Ἀσίαν ἔκλεισε κατ' οὐσίαν. Αἱ μεταβολαὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη γίνονται τοῦ ἑνὸς εἰς βᾶρος τοῦ ἄλλου. Οἱ κυριώτεροι Ἰνδοευρωπαϊκοὶ λαοί, τοὺς ὁποίους θὰ συναντήσωμεν κατὰ τὴν πορείαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἰστορίας, εἶναι οἱ Κέλται καὶ οἱ Γερμανοὶ.

Οἱ Κέλται ἢ Κελτοί, πολυάριθμος καὶ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἐξηπλώθη κατ' ἀρχὰς εἰς ὅλην τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην· περιωρίσθη βραδύτερον εἰς τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ τὰς Βρετανικὰς νήσους. Ὁ κεντρικὸς κορμὸς αὐτῆς, ἦσαν οἱ Γαλάται κατοικοῦντες εἰς τὴν βορείως καὶ νοτίως τῶν Ἄλπεων πεδιάδα, τὴν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τῶν Ἄλπεων Γαλατίαν, ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι. Γαλάτας ὠνόμασαν (καὶ Γαλατίαν τὴν πατρίδα των) οἱ Ἕλληνες τοὺς Κελτικούς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα ἐπέδραμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ 279 ἐληλάτησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζαν αὐτοὺς Galli καὶ τὴν χώραν των Gallis.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

### ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ. — ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

#### ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους, δηλαδή τὸν 3ον καὶ 2ον π.Χ. αἰῶνα, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἦσαν πολὺ ἐξητλημένοι. Ἄλλὰ καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐξησθένησαν βαθμηδόν. Γενικῶς οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχουν τὴν παλαιὰν ἀκμὴν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐμφανίζονται οἱ *Ρωμαῖοι*, οἱ ὅποιοι ἀρχίζουν νέαν περίοδον τῆς Ἱστορίας. Ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν ἕνας μικρὸς λαὸς τῆς Ἱταλίας, κατῴρθωσαν νὰ προκόψουν γρήγορα. Ἐνίκησαν τὸ ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ κράτη τῶν χρόνων τῶν, ἴδρυσαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἐκυβέρνησαν αὐτὴν πολὺ καλὰ, ἔθεσαν σοφοὺς νόμους, ἔλαβον τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν ἐξήπλωσαν ἀπὸ τὴν μίαν ἕως τὴν ἄλλην ἄκρην τῆς αὐτοκρατορίας τῶν. Κυρίως ἦτο πολὺ μεγάλη ἡ ἐπίδρασις τῶν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔλαβον τὸν πρῶτον πολιτισμὸν καὶ γενικῶς οἱ Εὐρωπαῖοι ἐδιδάχθησαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

#### Η ΙΤΑΛΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι ὁ δεῦτερος μετὰ τοὺς Ἕλληνας μεγάλος λαὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἔχουν σημαντικώτατην θέσιν εἰς τὴν Ἱστορίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ἔζησαν εἰς τὴν Ἱταλίαν. Ἡ Ἱταλία εἶναι ἡ μεσαία ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας χερσονήσους, αἱ ὅποια προβάλλουν ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἡ θέσις τῆς ἦτο ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκὴ. Πρὸς βορρᾶν συνώρευε πρὸς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, μετὰ τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς ἐπλησίαζε πολὺ τὴν Ἀφρικὴν, ἐνῶ τὸ στενὸν τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης τὴν ἔφερεν εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τὴν ἄλλην Ἀνατολήν. Κατεῖχε δηλαδή κεντρικὴν θέσιν εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἦτο προωρισμένη νὰ παίξῃ σημαντικώτατον ρόλον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς.



Ἡ Ἰταλία εἶναι χώρα ὄρεινή, ὅπως ἡ Ἑλλάς. Μία μεγάλη ὄροσειρά, τὰ Ἀπέννινα, διατρέχει τὴν χερσόνησον ἀπὸ βορρᾶ ἕως τὸ νοτιώτατον ἄκρον καὶ χωρίζει αὐτὴν εἰς δύο ἄνισα μέρη. Ἡ ἀνατολικὴ παραλία εἶναι πολὺ στενὴ. Ἐκεῖ τὰ ὄρη χαμηλώνουν ἀποτόμως καὶ ἀφήνουν μόνον στεναὺς κοιλάδας κατὰ μῆκος τῶν μικρῶν ὄρητικῶν ποταμῶν, οἱ ὁποῖοι καταβαίνουν ἀπὸ τὰ Ἀπέννινα καὶ χύνονται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Ἡ μόνη σημαντικὴ πεδιάς εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν εἶναι ἡ πεδιάς τῆς Ἀπουλίας. Ἀντιθέτως ἡ δυτικὴ πλευρὰ παρουσιάζει ἄρκετὰ μεγάλας καὶ εὐφόρους πεδιάδας, ὅπως τῆς Τυρρηνίας, τοῦ Λατίου καὶ τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν εἶναι ἡ σημαντικωτέρα τῶν ἰταλικῶν πεδιάδων, ἡ πεδιάς τοῦ Πάδου. Τὴν χώραν διατρέχουν ἄρκετὰ μεγάλοι ποταμοί: ὁ Τίβερις εἰς τὸ Λάτιον, ὁ Ἄρνος εἰς τὴν Τυρρηνίαν, ἐνῶ ὁ Πάδος μὲ τοὺς παραποτάμους του πλημμυρεῖ κυριολεκτικῶς τὴν ἄνω Ἰταλίαν.

Ἐπίσης τὸ κλίμα τῆς Ἰταλίας εἶχε μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος. Τὸν χειμῶνα ἦτο μᾶλλον γλυκὺ, ἐνῶ τὸ θέρος ἦτο ξηρὸν καὶ θερμὸν. Ἄλλ' ἡ θερμοκρασία ἐμετριάζετο ἀπὸ τὸν δρόσερον ἄνεμον τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους.

Ἡ Ἰταλία διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς. Αἱ πεδιάδες τῆς παρῆγον ἀφθονοὺς σίτον, κριθὴν καὶ ἄλλα δημητριακά. Εἰς τοὺς λόφους ἤκμαζεν ἡ ἄμπελος καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν Ἀπεννίνων ἡ ἐλαία. Ἡ Ἰταλία εἶχεν ὀνομαστοὺς οἶνους καὶ ἐλαία. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ εἰς τὰ ὄρεινά διαμερίσματα ἤκμαζεν ἡ κτηνοτροφία.

Ἡ μεγάλη ὅμως διαφορὰ τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς παραλίας. Ἡ ἀνατολικὴ ἄκτὴ εἶναι σχεδὸν ἀπρόσιτος εἰς τὰ πλοῖα, διότι τὰ Ἀπέννινα κατέρχονται ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν σχηματίζουν κόλπους καὶ ὄρμους. Μόνον ἡ νότιος Ἰταλία ἔχει ἓνα μὲγάλον κόλπον, τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος. Εἰς τὴν δυτικὴν ὅμως ἄκτὴν ὑπῆρχον λιμένες καὶ ἡ παραλία ἦτο περισσότερον φιλόξενος εἰς τὰ πλοῖα.

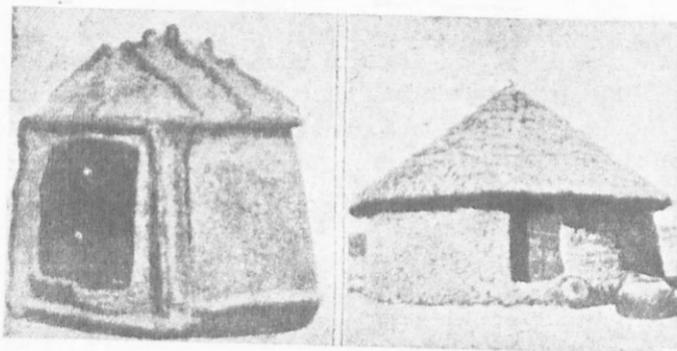
Ἐπίσης ἡ Ἰταλία στεφανώνεται, ὅπως ἡ Ἑλλάς, ἀπὸ συμπλέγματα νήσων. Μόνον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχουν τρεῖς μεγάλοι νῆσοι: ἡ Σικελία, ὀνομαστὴ διὰ τὴν εὐφορίαν τῆς, ἡ Σαρδηνία καὶ ἡ Κορσικὴ. Ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς ἡ Σικε-

λία είχε μεγάλην σημασίαν, διότι κειμένη εις θέσιν ἐπικαιροτάτην ἐξουσίαζε τὸ στενόν, τὸ ὁποῖον ἐνώνει τὸ Τυρρηνικόν μὲ τὸ Ἴόνιον πέλαγος καὶ μὲ τὴν εὐφορίαν τῆς ἤτο ὁ σιτοβολῶν τῆς Ἰταλίας.

#### Η ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Διὰ τοὺς ἀρχαίους ὡς Ἰταλία ἐλογίζετο μόνον ἡ χερσόνησος. Σύννορά τῆς πρὸς βορρᾶν ἦτο ὁ μικρὸς ποταμὸς Ρουβίκων, ὁ ὁποῖος χύνεται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Τὴν Ἰταλίαν λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἐχώριζον εἰς τρία μέρη: εἰς



Κατοικία τῶν παλαιῶν Ρωμαίων.

Νεκρικὴ ὑδρία εἰς σχῆμα οἰκίας τῶν παλαιωτάτων κατοικῶν τῆς Ἰταλίας. Δεξιὰ, καλύβη τῶν σημερινῶν μαύρων τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι φανερὰ ἡ ὁμοιότης.

τὴν Ἄνω, τὴν Μέσην καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Ἄνω Ἰταλίαν ἦτο ἡ Τυρρηνία, εἰς τὴν Μέσην ἡ Ρώμη καὶ εἰς τὴν Κάτω αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

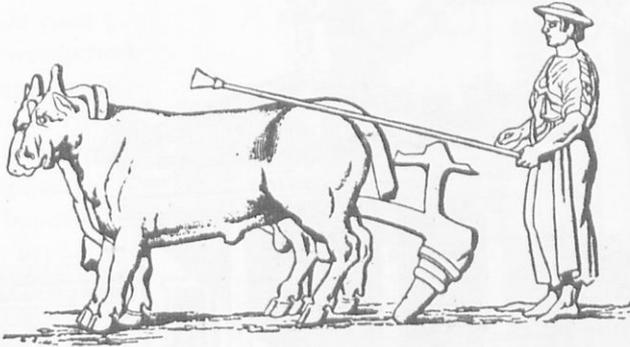
Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σήμερον λέγομεν βόρειον Ἰταλίαν, δηλαδὴ τὴν χώραν μεταξὺ τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῶν Ἀλπεων, οἱ ἀρχαῖοι τὴν ὠνόμαζαν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, διότι ἐκεῖ κατοικοῦσαν οἱ Γαλάται, ἕνας λαὸς ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν σημερινὴν Γαλίαν.

#### ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ὁποῖαι ἐγιναν εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἀπέδειξαν ὅτι εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπῆρχον ἄνθρωποι κατὰ τὴν λιθίνην ἐποχὴν.

Οί άνθρωποι αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλὴν, ἣ ὅποια καθὼς ἤξεύρομεν, ἔζη εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου κατὰ τοὺς προ-ιστορικοὺς χρόνους. Κατεσκεύαζον καλύβας στρογγυλὰς ἢ κωνικὰς, ἐγνώριζον τὴν κατεργασίαν τοῦ λίθου καὶ ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς των. Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ὀνομάζονται **Λίγουρες**, ὅπως οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος Πελασγοί.

Ἀπὸ τὰ 2000 π.Χ. ἀρχίζει ἡ κάθοδος τῶν Ἰνδοευρωπαίων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅταν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες—δηλαδὴ οἱ Ἀχαιοὶ—ἔλαβον τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἑλλάδα, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἰνδοευρω-



Τυρηνὸς γεωργός. (Ὁρειχάλκινον σύμπλεγμα).

παϊκὴν ὀμοφυλίαν (συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων) κατέβησαν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς καὶ κεντρικὰς Ἀλπεῖς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἦσαν ἀρκετὰ πολιτισμένοι. Εἶχον ἐξημερώσει τὸν σκύλον, τὸν βοῦν, τὸν χοῖρον, τὸ πρόβατον, τὸν ἵππον καὶ ἄλλα κατοικίδια, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ ἐγνώριζον τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀρειχάλκου. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἐξήπλωσαν τὸν πολιτισμὸν των ἀπὸ τὴν βόρειον Ἰταλίαν μέχρι τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς χερσονήσου, μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος.

Ἀργότερον, σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ 1000 π. Χ. περίπου, νέοι ἐπιδρομεῖς (καὶ αὐτοὶ Ἰνδοευρωπαῖοι) κατῆλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ νέοι λαοὶ ἐγνώριζον τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου καὶ ἐξήπλωθησαν πρὸς νότον μὲ διάφορα ὀνόματα: Ὀμβριοί, Σαμνῖται, Λουκανοί, Βρούττιοί κ.λ.π.

“Όλους αυτούς τούς ινδοευρωπαϊκούς λαούς, οι όποιοι έγκατεστάθησαν εις δύο έποχάς εις την Ίταλίαν, ονομάζουν με κοινόν όνομα Ίταλιώτας. Άλλ’ ή Ίταλία έδέχθη τόν πολιτισμόν από άλλους λαούς, τούς Τυρρηνούς και τούς Έλληνας.

## ΟΙ ΤΥΡΡΗΝΟΙ

Οί Τυρρηνοί ή Έτροϋσκοι, όπως ονομάζουν αυτούς οι Ρωμαίοι, ειχον έγκατασταθῆ εις την πεδιάδα του Άρνου βορειοδυτι-



Τυρρηνικός ναός.

Όμοιότης και διαφορά από τόν ελληνικόν.

κώς τῆς Ρώμης και ή χώρα από τότε ώνομάσθη Τυρρηνία (σημ. Τοσκάνα). Δέν γνωρίζομεν πολλά πράγματα περι τῆς καταγωγῆς, του χρόνου τῆς έγκαταστάσεως εις την Ίταλίαν και περι τῆς γλώσσης του ιδιορρυθμου αυτού λαου. Σήμερον παραδέχονται ότι ησαν Αιγαίοι, ότι ζζων τόν 13ον — 12ον αιώνα εις τας νήσους και τὰ παράλια του Αιγαίου και ότι ήναγκάσθησαν να φύγουν απ’ εκεί κατά τούς χρόνους τῆς δωρικῆς μεταναστεύσεως (1200 - 1000). Οί άρχαιο Έλληνες έγνώρισαν τούς Τυρρηνούς ως τολημρούς πειρατάς.

Οί Τυρρηνοί ἴδρυσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκτεταμένον ἀλλ' ἐφήμερον κράτος. Περί τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον καὶ ἐπροχώρησαν ἕως τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας Κύμην καὶ Νεάπολιν. Ἐξουσίασαν τὴν θάλασσαν, ἣ ὅποια ἀπὸ τὸ ὄνομά των ὠνομάσθη Τυρρηνική, καὶ ἀργότερον κατέλαβον ὅλην τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἡ ἀκμὴ των ὅμως δὲν διήρκεσε πολὺ. Εἰς διάστημα δύο αἰῶνων ( 500 - 300 π. Χ. ) τὸ κράτος των διελύθη. Τὸ 524 Ἕλληνες καὶ Λατίνοι συνεννοήθησαν καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Τυρρηνοὺς ἀπὸ τὸ Λάτιον, ἐνῶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου ἐγκατεστάθησαν διάφοροι γαλατικά φυλαί. Τοιουτοτρόπως οἱ Τυρρηνοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν μικρὰν των πατρίδα, τὴν Τυρρηνίαν.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἤσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἐφεραν εἰς αὐτοὺς πολλὰ στοιχεῖα ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Πρῶτοι ἐδίδαξαν τοὺς ἰθαγενεῖς λαοὺς νὰ μεταχειρίζονται εἰς τὰς οἰκοδομὰς τὸν λίθον ἀντὶ τοῦ ξύλου, ἀπεξήρηναν ἔλη, ἔκοψαν δάση, ἐκανόνισαν τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ κατῶρθωσαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Οἱ Τυρρηνοὶ ἐπίσης προώδευσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὠραιότατα ἀγγεῖα, ἐπιτραπέζια σκεύη καὶ ἄλλα κομψοτεχνήματα μαρτυροῦν πολιτισμὸν λεπτὸν καὶ πολὺ προωδευμένον. Ἐπίσης πολὺ ἀνεπτυγμένη, ἀλλὰ ἰδιόρρυθμος καὶ σκοτεινὴ, ἦτο ἡ θρησκεία των. Τοὺς θεοὺς των ἐφαντάζοντο τερατώδεις. Ἰδίως ἐλάτρευον πολὺ τοὺς νεκροὺς, διὰ τοὺς ὁποίους κατεσκεύαζον μεγάλους ὑπογείους τάφους καὶ ἐκόσμουσαν αὐτοὺς με τοιχογραφίας καὶ κίονας καὶ ἐγέμιζον μὲ πλῆθος ἀντικειμένων.



Τυρρηνικὸς βωμὸς.

(Παράστασις ἐπὶ ἀγγείου. Παρίσιοι, Λουβρῶν).

Εἰς τὸ μέσον ὁ βωμὸς μὲ τὴν φλόγα ἀριστερὰ ὁ ἱερεὺς μὲ στέφανον εἰς τὰς χεῖρας· πλῆσιον ὁ μικρὸς ὑπῆρέτης μὲ στολήν· ὀπίσω τὸ πρὸς θυσίαν ζῶον· δεξιὰ αὐλητής.

## ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ

Πολύ μεγαλύτερα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα. Αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας, ἦσαν: ὁ Τάρας, ἡ Σύβαρις καὶ ὁ Κρότων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος· τὸ Ρήγιον εἰς τὴν Καλαυρίαν· ἡ Κύμη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν Σικελίαν ἦσαν αἱ Συρακοῦσαι, ὁ Σελινοῦς καὶ ἡ Κατάνη.



Τυρρηκὴ σαρκοφάγος.

(Περὶ τὸ 500 π.Χ. Παρίσιαι, Λουβρον).

Ἐκ τῆς ἀργιλοῦς. Εἰκονίζονται ἐπ' αὐτῆς οἱ δύο σύζυγοι καθήμενοι ἐπὶ τῆς κλίνης.

Βραδύτερον ἡ Κύμη ἴδρυσε τὴν Νεάπολιν καὶ δι' αὐτῆς μετέδωκε τὸ ἀλφάβητον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀργότερον αἱ ἀποικίαι ἴδρυσαν νέας πόλεις καὶ τοιοῦτοτρόπως ὅλη ἡ παραλία τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐκαλύφθη ἀπὸ ἑλληνικὰς ἀποικίας.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας εἶναι μεγάλη. Οἱ Ἕλληνες μετέφερον ἀπὸ τὴν πατρίδα τῶν τοῦ νόμου, τὰ ἔθιμα, τὴν θρησκείαν, τὰς τέχνας, τὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, τοὺς ἀγῶνας καὶ ὅλην τὴν εὐθυμον ζωὴν, ἡ ὁποία διέκρινε τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Ἐκεῖ ἐπλούτησαν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ αἱ χῶ-

ραι, τὰς ὁποίας εἶχον κατοικήσει, μετεμορφώθησαν διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι δικαίως ὠνόμαζον τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν **Μεγάλην Ἑλλάδα**.

Ἀπὸ τὸν 5ον αἰῶνα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικῶν. Οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῶν Ἑλλήνων γενικῶς ἦσαν αἱ πολιτικαὶ φιλονεικίαι. Αὗται ἔφθειραν μὲ τὸν καιρὸν τὴν δύναμιν τῶν ἀποικῶν καὶ τὰς ἔκαμαν εὐκολον λείαν εἰς τοὺς πολεμικοὺς Ρωμαίους.

## ΟΙ ΛΑΤΙΝΟΙ

Ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἀνεπτυχθησαν περισσότερο καὶ διεδραμάτισαν σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς χώρας τοῦ Λατίου, οἱ Λατίνοι. Οἱ Λατίνοι προῆλθον ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν διαφόρων λαῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπεκράτησεν ὁμοῦ τὸ ἰνδοευρωπαϊκὸν στοιχεῖον καὶ τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτάτας φυλάς, οἱ Λατίνοι.

Εἰς τὸ Λάτιον πολὺ ἔνωρις ἐκτίσθησαν μικροὶ συνοικισμοί: ἡ Ἄλβη Λόγγα, τὸ Τούσκουλον, τὸ Λαβίνιον, τὸ Τίβραυρον κλπ. Αἱ μικραὶ αὗται κῶμαι εἶχον συνδεθῆ μὲ ἓνα εἶδος θρησκευτικῆς ἀμφικτιονίας, διότι ὅλοι ἐλάτρευον εἰς κοινὸν ἱερὸν κείμενον εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τοῦ Ἄλβανου ὄρους τὸν θεὸν Δία. Μὲ τὸν καιρὸν ὁμοῦς ἡ ἀμφικτιονία ἐγένε πολιτικὴ ὀργάνωσις. Ἀργότερον οἱ Λατίνοι ἐξεπολιτίστησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Τυρρηνῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἰταλιώτας. Εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν ἔμελλε νὰ ἀναπτυχθῆ ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία ἦτο πεπρωμένον νὰ ἐξουσιάσῃ τοῦ ἀρχαίου κόσμου.



## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

### ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ.—ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

#### ΟΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΜΥΘΟΙ

Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον λησμονήσει τὴν παλαιότερον ἱστορίαν των καὶ διηγοῦντο διαφόρους μύθους, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν καταγωγὴν των, τὴν κτίσιν τῆς Ρώμης καὶ τὰς συνηθείας των.

Κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν παράδοσιν οἱ παλαιότεροι Ρωμαῖοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Τροίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἥρωὸς τῆς Τροίας Αἰνεΐας μὲ πολλοὺς συντρόφους τοῦ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὴν θάλασσαν, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐκυρίευσεν μέρος τοῦ Λατίου καὶ ἔγινε βασιλεὺς τῆς χώρας. Ἀπὸ τὸν Αἰνεΐαν καὶ τοὺς Τρῶας λοιπὸν λέγεται ὅτι κατάγονται οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ υἱὸς τοῦ Αἰνεΐου Ἀσκάριος ἢ Ἰουλος ἔκτισε μακρὰν τῆς θαλάσσης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους τὴν Ἀλβαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευσαν οἱ ἀπόγονοί του.

Ἀπόγονος τοῦ Αἰνεΐου ἦτο ὁ Ρωμύλος. Οἱ Ρωμαῖοι ἔλεγον ὅτι, ὅταν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος μὲ τὸν ἀδελφόν του Ρῶμον, ὁ θεὸς των ἠθέλησε νὰ τοὺς ἐξαφανίσῃ καὶ τοὺς ἔρριπεν εἰς τὸν Τίβεριν ἐντὸς καλαθίου, διὰ νὰ ἔχη αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ εἶχον πλημμυρήσει, παρέσυραν τὸ καλάθι καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου λόφου. Ἐκεῖ μία λύκαινα ἐθήλασε τὰ δίδυμα καὶ τὰ ἔσωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἀπὸ ἐκεῖ τὰ ἔλαβεν ἕνας βοσκὸς, ὁ ὁποῖος τὰ υἰοθέτησεν. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ὅταν ἐμεγάλωσαν, ἐφόνευσαν τὸν ἄγριον θεῖον των καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κτίσουν ἰδικὴν των πόλιν. Τοιοῦτοτρόπως ἐκτίσθη ἡ Ρώμη. Τὸ γεγονός αὐτὸ κατὰ τὴν παράδοσιν ἔγινε τὸ 753 π. Χ.

Ἡ Ρώμη ὅμως δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς κατοίκους. Διὰ τοῦτο ὁ Ρωμύλος ἐκήρυξεν αὐτὴν ἄσυλον καὶ τοιοῦτοτρόπως κατέφυγον εἰς αὐτὴν πολλοὶ τυχοδιῶκται καὶ κακοῦργοι. Δὲν ὑπῆρχον ὅμως γυναῖκες. Ὁ Ρωμύλος τότε ἔκαμε μεγάλην πανήγυριν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦλθον αἱ γυ-

ναϊκες και τὰ κορίτσια τῶν Σαβίνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν γειτονικός λαός. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἑορτῆς, οἱ Ρωμαῖοι ἤρπασαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων· τὸ γεγονός ὅμως αὐτὸ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πόλεμον. Αἱ Σαβίνοι ὅμως ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ τοὺς συνεβίβασαν καὶ ἀπὸ τότε ἀπεφάσισαν νὰ βασιλεύη μὲ τὴν σειρὰν εἰς τὴν Ρώμην ἕνας Ρωμαῖος καὶ ἕνας Σαβίνος.

Μετὰ τὸν Ρωμύλον ἐβασίλευσαν ὁ Νουμᾶς Πομπίλιος, Σαβίνος· ὁ Τύλλιος Ὁστίλλιος, Ρωμαῖος· ὁ Ἄγκος Μάρκιος, Σαβίνος. Εἰς ὅλους αὐτοὺς ἡ παράδοσις ἀποδίδει πολλὰς κατακτήσεις καὶ σημαντικὰς πολιτικὰς πράξεις. Ὁ Νουμᾶς κυρίως ἐφημίσθη ὡς εἰρηνικός καὶ συνετός βασιλεὺς. Μετ' αὐτοὺς τὴν Ρώμην ἐκυβέρνησαν βασιλεῖς καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν· ὁ Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος, ὁ Σέρβιος Τύλλιος καὶ ὁ Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος. Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς οἱ Ρωμαῖοι ἀπέδωσαν πολλὰ εἰρηνικὰ καὶ πολεμικὰ ἔργα.

Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς ἐκυβέρνησε κατὰ τὴν παράδοσιν τυραννικῶς. Ἰδίως κατεδίωξε τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι τέλος ἐξηγέρθησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ταρκύνιον νὰ φύγῃ τὸ 509 π.Χ. Ἀπὸ τότε ἔληξεν ἡ βασιλεία.

#### ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Ὅλα αὐτὰ εἶναι μῦθοι τοὺς ὁποίους ἐπλασαν οἱ Ρωμαῖοι, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως καὶ τοῦ κράτους των. Ἄλλ' εἰς τὸ βάθος τῶν μύθων κρύπτεται συνήθως ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν θὰ προσπαθήσωμεν νὰ διευκρινίσωμεν.



Ἡ Λύκαινα  
(Ρώμη, Καπιτώλιον).

Εἶναι πλασμένη ἀπὸ ὄρειχαλκον. Κατεσκευάσθη τὸν 6ον ἢ τὸ πολὺ τὸν 5ον αἰῶνα ἀπὸ Ἑλλήνα ἢ Τυρρηνὸν τεχνίτην. Οἱ δίδυμοι Ρωμύλος καὶ Ρῶμος προσετέθησαν βραδύτερον. Ἡ Λύκαινα ἦτο πιθανώτατα τὸ ἱερὸν ζῶον, ὁ ὑποθετικὸς γενάρχης τῶν Ρωμαίων.

Ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς θέσιν σπουδαιοτάτην. Ἐπτὰ λόφοι ἐκ φύσεως ὄχυροὶ ἀπετέλουν ἕνα ἰσχυρὸν σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη προστατεύεται ἀπὸ φυσικὰ ὄχυρώματα: τὸν Τίβεριν, τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον ὄρη. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Ρώμη ἐκτίσθη τὸ 753 π. Χ. φαίνεται ὁμως ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λόφους αὐτοὺς εἶχον κατοικηθῆ πολὺ ἐνωρίτερον.

Ἄργότερον (περὶ τὸ 600 π.Χ.) οἱ Τυρρηνοὶ κατέκτησαν, καθὼς εἶδομεν, τὸ Λάτιον καὶ ἔφεραν εἰς αὐτὸ τὸν ἀνώτερον πολιτισμὸν τῶν. Αὐτοὶ συνήνωσαν τὰς κώμας τῶν λόφων εἰς μίαν πόλιν καὶ κατεσκεύασαν μὲ ὀγκώδεις λίθους τεῖχος τετράγωνον. Οἱ Τυρρηνοὶ ἔκαμαν καὶ ἄλλα σημαντικὰ ἔργα. Ἀπεξήραναν τὰ μεταξὺ τῶν λόφων ἔλη, κατασκευάσαντες μεγάλας ὑπονόμους. Μεταξὺ τῶν λόφων Καπιτωλίνου καὶ Παλατίνου ἐγκατέστησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἀγορὰν (Forum Romanum). Ἡ παράδοσις αὐτὴ σημαίνει ὅτι Τυρρηνοὶ βασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὴν Ρώμην.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτὰ, ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς χρόνους παλαιότερους τοῦ 753 π. Χ. Ἡ ἀναφερομένη εἰς τοὺς μύθους κτίσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ρωμύλου εἶναι ἴσως συνένωσις τῶν μικρῶν κωμῶν εἰς μίαν πόλιν, ἕνα εἶδος συνοικισμοῦ ὅπως εἶχε κάμει ὁ Θησεὺς εἰς τὴν Ἀττικὴν.

## Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας, ἡ κοινωνία τῆς Ρώμης ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς τάξεις: 1) τοὺς πατρικίους, 2) τοὺς πελάτας καὶ 3) τοὺς πληβείους.

Πατρικιοὶ ἦσαν οἱ γνήσιοι Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὰς μεγάλας ρωμαϊκὰς οἰκογενεῖας. Εἰς τὴν Ρώμην ὅλοι, ὅσοι κατήγοντο ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα, ἦσαν μέλη μιᾶς οἰκογενεῖας. Αὕτη δὲν περιελάμβανε μόνον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα ἄτομα. Ἡ οἰκογένεια αὕτη ὀνομάζεται *γένος* καὶ τὰ μέλη πατρικιοὶ, διότι κατὰγονται ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα. Ὅλα τὰ μέλη ἀνεγνώριζον ὡς ἀρχηγὸν τὸν γεροντότερον τοῦ γένους, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής, ὁ ἀρχηγὸς ἐν καιρῷ πολέμου καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενεῖας.

Πελάται, δηλαδή υπήκοοι, ἦσαν οἱ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τοῦ Λατίου τῶν Λιγούρων, τοὺς ὁποίους ὑπέταξαν οἱ κατακτηταὶ Λατῖνοι καὶ τοὺς ἔκαμαν δουλοπαροίκους· ἦσαν δηλαδή ὅπως οἱ εἰλωτες τῆς Σπάρτης. Ἀργότερον οἱ πελάται ἀπετέλεσαν μέρος τῶν γενῶν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεχωνεύθησαν μετὰ τοὺς πατρικίους.

Πληβεῖοι ἦσαν οἱ νεώτεροι κάτοικοι τῆς Ρώμης, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν κατὰ διάφορους τρόπους. Οἱ Ρωμαῖοι, ὅταν κατέστρεφον μίαν γειτονικὴν πόλιν, ὑπεχρέωναν τοὺς κατοίκους νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν Ρώμην ἦλθον πολλοὶ ἔμποροι καὶ τεχνῖται καὶ πολλοὶ τυχοδιῶκται. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ νεώτεροι κάτοικοι ἀπετέλεσαν ἐντελῶς ἰδιαιτέρον λαόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε κανένα δεσμόν μετὰ τοὺς πατρικίους καὶ πελάτας καὶ ὠνομάσθησαν πληβεῖοι ἢ πλεθῆθος. Οἱ πληβεῖοι δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ νυμφεύονται μετὰ γυναῖκας ἐκ τῶν πατρικίων καὶ ἐστεροῦντο τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων.

#### Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ρώμης ἦτο, ὅπως εἰς ὅλας τὰς παλαιὰς πολιτείας, ἡ πατρικὴ βασιλεία. Ὅπως εἰς τὸ γένος ὁ πατὴρ, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἀρχηγὸς εἰς τὸν πόλεμον. Τὴν δύναμιν ὁμως αὐτὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πολιτείαν περιώριζαν δύο σώματα, ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ σύγκλητος.

Ἡ ἐκκλησία ἦτο συνάθροισις ὄλων τῶν πατρικίων μετὰ τῶν πελατῶν. Ἐπειδὴ συνήρχοντο διηρημένοι εἰς 30 τμήματα, φράτρας ὅπως ἔλεγον, ἡ πρώτη αὐτῆ ἐκκλησία ὠνομάζετο φρατρικὴ. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ὠμοίαζε μετὰ τὴν ὀμηρικὴν. Δὲν ἀπεφάσιζεν, ἀλλ' ἐνέκρινεν ἢ ἀπέρριπτε τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως διὰ βοῆς « ναι » ἢ « ὄχι ». Ἡ ἐκκλησία ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου.

Ἡ σύγκλητος εἶχεν 100 καὶ ἀργότερον 300 μέλη. Τὴν ἀπετέλουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γενῶν καὶ ὠμοίαζε μετὰ τὸν Ἄρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν Γερουσίαν τῆς Σπάρτης, δηλαδή ἦτο τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως. Ἡ σύγκλητος ἐπεκύρωνε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸ πάντων ἐπέβλεπε τὴν διαφύλαξιν τῶν παραδόσεων τῆς πόλεως.

## Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 509

Τὸ 509 π. Χ. ἔγινεν ἓν σημαντικὸν γεγονός εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πατρίκιοι ἐξεθρόνισαν τὸν τελευταῖον βασιλέα Ταρκύνιον, κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι. Τὸ πολίτευμα λοιπὸν ἔγινεν ἀριστοκρατικόν. Συνέβη δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὅ,τι εἶχε συμβῆ πολὺ ἐνωρίτερον εἰς τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου οἱ εὐγενεῖς ἐξεδίωξαν τοὺς βασιλεῖς καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι.

Τὴν περίοδον μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ὀνομάζουσι οἱ Ρωμαῖοι *δημοκρατίαν*.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

### Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΙΣΩΣΙΣ

#### ΤΟ ΝΕΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 509 ἦτο ἔργον τῶν πατρικίων, οἱ ὅποιοι κατέλυσαν τὴν βασιλείαν, διότι ἐκινδύνεον ἡ δύναμις καὶ τὰ πρόνομιά των ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ταρκυνίου. Τὸ νέον πολίτευμα οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμασαν *δημοκρατίαν*. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἦτο κυβερνήσις *ὀλιγαρχική*, διότι ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ πατρικιοί. Ἡ δημοκρατία διήρκεσε πεντακόσια χρόνια (509 - 31 π. Χ.).

Εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν δημοκρατίαν ἀνώτατοι ἄρχοντες εἶναι δύο ὑπατοί, οἱ ὅποιοι ἔλαβον ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἦσαν ἀνώτατοι ἄρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, πρόεδροί τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀνώτατοι θρησκευτικοὶ λειτουργοὶ καὶ ἀνώτατοι δικασταί. Ἐπίσης διετήρησαν ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐμβλήματα τοῦ βασιλέως: τὴν περιπόρφυρον τήβεννον, τὸν ἐλεφαντινὸν θρόνον, τοὺς δώδεκα ραβδούχους. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων διέφερον ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν σημαντικῶς, διότι ὑπεβλήθη εἰς πολλοὺς περιορισμούς. Ἡ ἐξουσία διεμοιράσθη εἰς δύο καὶ ἡ ἐνστασις τοῦ ἑνὸς ἠδύνατο νὰ ματαιώσῃ πᾶσαν πράξιν τοῦ ἄλλου. Ἐκτὸς τούτου οἱ ὑπατοὶ ἐξελέγοντο μόνον δι' ἓν ἔτος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἦτο ισόβιος.

Εἰς στιγμὰς ὅμως κρίσιμους, οἱ Ρωμαῖοι ἐξέλεγον ἓνα μόνον ἄρχοντα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία δὲν εἶχε κανένα περιορισμόν. Αὐτὸς ἦτο ὁ *δικτάτωρ*. Τὸν δικτάτορα ἐξέλεγον οἱ ὑπατοὶ καὶ ἡ ἀρχὴ του διήρκει μόνον ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος, ἀλλὰ ποτὲ περισσότερον ἀπὸ ἕξ μῆνας.

Εἰς τὸ νέον πολίτευμα ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν ἡ *σύγκλητος*, ἡ ὁποία κατ' οὐσίαν ἐκυβέρνησε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Αὕτη ἔδειξε μεγάλην σταθερότητα καὶ σύνεσιν καὶ δικαίως θεωρεῖται ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ μεγαλείου.

#### ΠΑΤΡΙΚΙΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΒΕΙΟΙ

Τὸ νέον πολίτευμα ὠφέλησε κυρίως τοὺς πατρικίους, οἱ ὅποιοι

κατώρθωσαν να συγκεντρώσουν όλην τήν δύναμιν καί όλον τόν πλοῦτον εἰς χεῖρας των. Οἱ πληβεῖοι δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα, δὲν ἠδύνατο νὰ γίνουν οὔτε ὕπατοι οὔτε συγκλητικοί. Εἰς τήν ἐκκλησίαν εἶχον θέσιν μειονεκτικὴν καί εἰς τὰς δίκας ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τήν αὐθαιρεσίαν τῶν πατρικίων.

Κυρίως ὅμως ὑπῆρχε μεγάλη ἀντίθεσις οἰκονομικὴ μεταξὺ τῶν δύο τάξεων. Οἱ πληβεῖοι ἦσαν μικροκτηματῆαι γεωργοὶ καί ἔνεκα τῶν μακρῶν πολέμων παρημέλησαν τὰ κτήματά των. Ἐκτὸς τούτου περιῆλθον εἰς τήν ἀνάγκην νὰ δανεισθοῦν, διὰ νὰ συντηρήσουν τὰς οἰκογενεῖας των. Ἀλλὰ οἱ νόμοι τοῦ δανεισμοῦ τότε ἦσαν σκληρότατοι. Ὁ δανειστής εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πωλήσῃ τὸ κτῆμα τοῦ χρεώστου καί τὸν ἴδιον νὰ τὸν κάμῃ δοῦλον. Ἡ θέσις τῶν πληβεῖων τοιοῦτοτρόπως ἐγένεν ἔλεεινή· πολλοὶ κατήντησαν δοῦλοι καί σχεδὸν ὅλοι ἐξῶν βίον ἄθλιον. Ἡ σκληρότης τῶν πλουσιῶν δανειστῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς πληβεῖους ἦτο παροιμιώδης. Ἴδου πῶς περιγράφει τήν θέσιν ἐνὸς πτωχοῦ πληβεῖου ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς Λίβιος :

Παρουσιάσθη κάποιος γέρον εἰς τήν ἀγορὰν φέρων καταφανῆ τὰ σημεῖα ἀπὸ τὰ μαρτύριά του. Τὰ ἐνδύματά του ἦσαν ρυπαρώτατα, τὸ πρόσωπόν του ὠχρὸν καί ἀδύνατον. Ἡ μεγάλη του γενεῖα καί ἡ μακρὰ κόμη προσέδιδον εἰς αὐτὸν ὄψιν ἀγρίου. Ἄλλ' ὅλοι τὸν ἀνεγνώριζον. Ἦτο ἐκατόνταρχος καί ἐγένετο πολὺς λόγος διὰ τὰς τιμὰς, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει κατὰ τὸν πόλεμον εἰς τὸ θάρρος του. Ὁ ἴδιος ἐδείκνυεν ἐπὶ τοῦ στήθους του τὰ τραύματα, δείγματα τῆς ἀνδρείας του. . . Τὸν ἠρώτησαν διατί φορεῖ αὐτὰ τὰ ράκη καί πῶς κατήντησεν εἰς αὐτὴν τὴν τρομερὰν δυστυχίαν. Ὑπῆρέτει, εἶπεν, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σαβίνων, ὅποτε οἱ ἐπιδρομεῖς ἤρπασαν τὴν ἐσοδείαν του, τοῦ ἔκαυσαν τὴν οἰκίαν καί τὰ ἐπιπλά καί ἀπήγαγον τὰ ποιμίαιά του. Διὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς φόρους, ἐδανείσθη. Ἀλλὰ τὸ χρέος μὲ τοὺς τόκους ἐμεγάλωσε καί οἱ δανεισταὶ τοῦ ἀφῆρσαν τὸν ἀγρόν, τὸν ὅποιον εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν πάππον του, καί ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Ἀργότερον ἔκαμαν δοῦλον καί τὸν ἴδιον, ὁ δὲ δανειστής δὲν ἦτο κύριός του, ἀλλὰ δεσμοφύλαξ, ἀληθὴς δήμιος. Καί διὰ νὰ βεβαιώσῃ αὐτὰ ἔδειξε τὴν ράχιν του αὐλακωμένην καί πληγωμένην ἀπὸ τὸ μαστίγιον. . .

Διὰ τοῦτο οἱ πληβεῖοι ἀνέλαβον ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα κατὰ τῶν πατρικίων, ὁ ὁποῖος διήρκεσε 200 περίπου ἔτη ( 500 - 300 ) καί κατέληξεν εἰς τὴν πλήρη νίκην τῶν πληβεῖων, διότι ἦσαν περισσότεροί καί ἀπετέλουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ.

## Η ΔΗΜΑΡΧΙΑ

Αἱ αὐθαιρεσίαι καὶ αἱ καταπιέσεις τῶν πατρικίων ἐγέννησαν πολλές πικρίας εἰς τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο τὸ 493 π.Χ. ἀφοῦ ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἕνα νικηφόρον πόλεμον, ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπαιτήσεις των. Ἀπεσύρθησαν εἰς ἕνα λόφον βορείως τῆς πόλεως — εἰς τὸ λεγόμενον *Ἰεῶν ὄρος* — καὶ ἠπέιλησαν ὅτι θὰ κτίσουν ἰδικήν των πόλιν, διὰ νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι. Αὐτὸ ὀνομάζεται *ἀποχώρησις τῶν πληβείων*. Οἱ πατρίκιοι ἐταράχθησαν πολὺ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἠλευθέρωσαν ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶχον γίνει δοῦλοι, καὶ τοὺς ἀπήλλαξαν ἀπὸ τὰ χρέη.

Οἱ πληβεῖοι ἐζήτησαν τότε νὰ διορισθοῦν δύο ἰδιαιτέροι ἄρχοντες, διὰ νὰ τοὺς προστατεύουν ἀπὸ τὰς αὐθαιρεσίας τῶν πατρικίων. Οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ὠνομάσθησαν *δήμαρχοι*. Ἡ δύναμις τῶν δημάρχων ἦτο πολὺ μεγάλη. Εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐμποδίζουν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Αὐτὸ ἦτο τὸ περίφημον *δικαίωμα τοῦ Veto*, τὸ ὅποιον σημαίνει ἀπαγορεύω. Ἐπροστάτευον μὲ ὅλα τὰ μέσα τοὺς πληβείους κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν πατρικίων. Το πρόσωπον τῶν δημάρχων ἦτο ἱερὸν καί, ἔαν κανεὶς ἐπέιραζε τὸν δήμαρχον, κατεδικάζετο εἰς θάνατον. Οἱ δήμαρχοι ἦσαν 2, κατόπιν ἐγίναν 5 καὶ τελευταῖον 10· ἐξελέγοντο μόνον ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν πληβείων καὶ ἡ ἀρχὴ των διήρκει ἕν ἔτος.

Ἀργότερον οἱ Ῥωμαῖοι ἔπλασαν ἕνα μῦθον. Διηγήθησαν δηλαδὴ ὅτι οἱ πατρίκιοι ἔστειλαν εἰς τοὺς πληβείους τὸν *Μενήμιον Ἀγρίππα*, ὁ ὅποιος τοὺς διηγήθη τὸν μῦθον τοῦ στομάχου καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος. Ὅτι δηλαδὴ κάποτε τὰ μέλη ἐβαρύνθησαν νὰ ἐργάζωνται διὰ τὸν στόμαχον καὶ ἐστασίασαν· προτοῦ ὅμως πάθῃ ὁ στόμαχος, ἤρχισαν νὰ ἀδυνατίζουσιν αἱ χεῖρες καὶ οἱ πόδες. Μὲ τὸν μῦθον ἤθελε νὰ δείξῃ ὅτι οἱ πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι εἶναι ἀπαραίτητοι ὁ ἕνας διὰ τὸν ἄλλον καὶ ὅτι ἀπὸ τὰς φιλονεικίας κινδυνεύουν νὰ πάθουν περισσότερον οἱ πληβεῖοι. Οἱ πληβεῖοι ὅμως ἐγύρισαν εἰς τὴν πόλιν· ὄχι τόσον διότι ἐπέισθησαν ἀπὸ τὸν μῦθον τοῦ Ἀγρίππα, ὅσον διότι ἐγίναν δεκτὰ ὅσα ἐζήτησαν.

## Η ΕΞΙΣΩΣΙΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Οἱ πληβεῖοι ἔχοντες τώρα ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους ἐξηκο-

λούθησαν τὸν ἀγῶνα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν πλήρη ἰσότητα κοινωνικήν καὶ πολιτικήν.

Πρῶτον ἐζήτησαν γραπτούς νόμους, διότι οἱ πατρίκιοι ἐδίκαζον σύμφωνα μὲ τὰ ἄγραφα ἔθιμα, τὰ ὅποια ἡρμήνευον πάντοτε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς τάξεώς των. Τὸ 450 π.Χ. λοιπὸν ἔγιναν οἱ παλαιότεροι γραπτοὶ νόμοι τῆς Ρώμης ἡ Δωδεκάδελτος. Ὦνομάσθησαν τοιοιουτρόπως, διότι ἐχαράχθησαν ἐπάνω εἰς δώδεκα χαλκᾶς πλάκας—«δέλτους» ὅπως ἔλεγον.

Τὸ 445 οἱ πληβεῖοι ἐπέτυχον νὰ καταργηθῇ ὁ νόμος, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευε τοὺς γάμους μεταξὺ πατρικίων καὶ πληβείων. Ἀπὸ τότε οἱ πληβεῖοι ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰς οἰκογενεῖας τῶν πατρικίων καὶ καμία πλέον κοινωνικὴ διαφορὰ δὲν ἐχώριζε τὰς δύο τάξεις.

Οἱ πατρίκιοι ὅμως ἐφάνησαν ἀνένδοτοι εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῶν πληβείων ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ὑπάτους νὰ εἶναι πληβεῖος Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε μακρὸς καὶ ἐχρειάσθη αἰὼν ὀλόκληρος, διὰ νὰ ἐπιτύχουν οἱ πληβεῖοι τὴν πολιτικὴν ἰσότητα. Τέλος ὅμως οἱ πατρίκιοι ὑπεχώρησαν καὶ ἔδωσαν εἰς τοὺς πληβείους τὸ δικαίωμα τῆς ὑπατείας.

Τὴν τελειωτικὴν νίκην ἐκέρδισαν οἱ πληβεῖοι τὸ 309 π.Χ., ὅτε ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωνται *μέγιστοι ἀρχιερεῖς*. Τοιοιουτρόπως ἀπέκτησαν καὶ θρησκευτικὴν ἰσότητα μὲ τοὺς πατρικίους. Ἀπὸ τότε ἠνωμένοι πλέον προχωροῦν εἰς τὰς μεγάλας κατακτήσεις.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

### Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

#### ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Μετά μακρούς και αίματηρούς ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν περίπου τρεῖς αἰῶνας (μέχρι τοῦ 272), οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξουν εἰς τὴν ἐξουσίαν των ὅλην τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον.

Οἱ πρῶτοι πόλεμοι τῆς Ρώμης ἦσαν ἴσως δυσκολώτεροι, διότι ἡ ρωμαϊκὴ δύναμις εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἦσαν πολεμικοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπολέμησαν πρῶτον μὲ τοὺς γείτονάς των. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν οἱ *Λατῖνοι*, ἔπειτα οἱ *Σαβῖνοι*, οἱ *Αἰκῶνοι*, οἱ *Οὐόλσκοι* καὶ εἰς ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν Ρώμην εὐρίσκετο ἡ Τυρρηνικὴ πόλις *Βήιοι*.

Οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου διεξάγουν πόλεμον καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων αὐτῶν, διότι ἡ παράδοσις ἀνέμειξε πολλοὺς μύθους, διὰ νὰ κολακεύσῃ τὴν ρωμαϊκὴν φιλοτιμίαν. Μὲ τοὺς πολέμους π.χ. πρὸς τοὺς Αἰκούους συνέδεσαν τὸν μῦθον τοῦ Κιγκινάτου, ὅτι δηλαδὴ διωρίσθη δικτάτωρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καί, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς ἐχθροὺς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸν ἀγρόν του. Ὁ ὑπερήφανος πατρίκιος Κοριολανός, ἐπειδὴ ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς δημάρχους, ὠδήγησε κατὰ τῆς Ρώμης τοὺς Οὐόλσκους. Περὶ τῆς πόλεως τῶν Βηίων διηγήθησαν ὅτι ἐχρειάσθη νὰ τὴν πολιορκήσουν οἱ Ρωμαῖοι ἐπὶ 10 ἔτη, ὅπως ἄλλοτε οἱ Ἕλληνες τὴν Τροίαν. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἐδοξάσθη ὁ *Φούριος Κάμιλλος*.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχὴν καὶ κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν (396).

#### ΟΙ ΓΑΛΑΤΑΙ (390)

Μετά τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς Τυρρηνίας. Ἄλλὰ βλέψεις ἐπ' αὐτῆς εἶχον καὶ οἱ Γαλάται, οἱ

κατοικοῦντες εἰς τὴν σημερινὴν βόρειον Ἰταλίαν τὴν ὁποίαν οἱ Ρωμαῖοι, καθὼς εἶδομεν, ὠνόμαζον ἐντεῦθεν τῶν ἙΑλπεων Γαλατίαν.

Τὸ 390 οἱ Γαλάται ἐπολιόρησαν τὴν ὄχυρὰν τυρρηνικὴν πόλιν *Κλούσιον* τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ Γαλάται, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἐπικουρίαν, ὤρμησαν κατὰ τῆς Ρώμης. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν εἰς τὸν ἙΑλλίαν, παραπτόταμον τοῦ Τιβέρεως. Οἱ ξανθοὶ καὶ μεγαλόσωμοι Γαλάται μὲ τὰς κραυγὰς τῶν διέσπειραν τὸν πανικὸν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὅλίγοι μόνον Ρωμαῖοι ἐσώθησαν καὶ αὐτοὶ μετέδωσαν τὸν τρόμον εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ Γαλάται εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν χωρὶς μάχην, διότι οἱ κάτοικοι εἶχον σκορπισθῆ εἰς τὰ περίχωρα. Οἱ συγκλητικοὶ ὅμως καὶ οἱ ἄρχοντες μὲ ἀρκετοὺς πολεμιστὰς ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον, δηλαδὴ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν οἱ ἄπειροι εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην Γαλάται δὲν κατῴρθωσαν νὰ κυριεύσουν ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας. Μολταῦτα οἱ Ρωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἔδωσαν πολὺν χρυσὸν εἰς τοὺς Γαλάτας, οἱ ὁποῖοι μόνον τοιοῦτοτρόπως ἐπέισθησαν νὰ φύγουν.

Ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ρώμης ἐξηγέρθησαν οἱ Οὐόλσκοι, οἱ Αἰκοὶ καὶ οἱ Τυρρηνοὶ καὶ τούτους ἠκολούθησεν ἐπικίνδυνος ἐξέγερσις τῶν λατινικῶν πόλεων ( 340 ). ἙΑλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατῴρθωσαν πάλιν νὰ ἐπιβληθοῦν. ἙΥπέταξαν ὀριστικῶς τὰς πόλεις τοῦ Λατίου ( 338 ) καὶ ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν τῶν εἰς τὴν Καμπανίαν. Αἱ πόλεις τῆς συνῆψαν φιλικούς δεσμούς πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παρακολουθοῦν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τοὺς πολέμους ὡς σύμμαχοι.

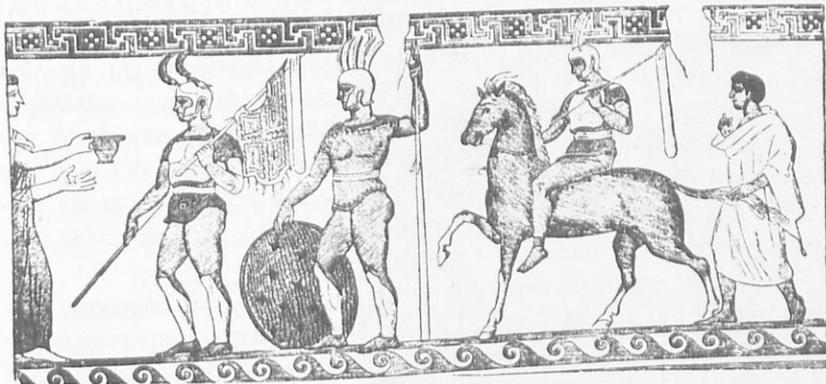
#### ΟΙ ΣΑΜΝΙΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ( 343 - 290 )

Μετ' ὀλίγον οἱ Ρωμαῖοι εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παλαίσουν πρὸς τὸν πολεμικώτατον λαὸν τῶν Σαμνιτῶν. Οἱ *Σαμνῖται* ἦσαν τραχεῖς ὄρειοι κατοικοῦντες εἰς τὰς ἀποκρήμους πλαγιάς τῶν ἙΑπεννίνων νοτιανατολικῶς τῆς Ρώμης, μεταξὺ τῆς ἙΑπουλίας καὶ Καμπανίας, ἐπικίνδυνοι διὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν εἰς τὰς γειτονικὰς πεδιάδας.

ἙΑφορμὴ τοῦ πολέμου ἦτο κυρίως ἡ πλουσία πεδιάς τῆς Καμπανίας. Ρωμαῖοι καὶ Σαμνῖται ἐπάλαισαν περισσότερον ἀπὸ ἡμισυν αἰῶνα. ἙΑριθμοῦν τρεῖς σαμνιτικούς πολέμους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ τύχη ἤλλαζεν ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Σαμνι-

των. Το 321 ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπέστη μεγάλην ἥτταν εἰς τὰ λεγόμενα *Κανδιανὰ στενά*, μεταξύ Καπύης καὶ Βενεβέντου, καὶ ὑπεχρέωθη νὰ περάσῃ κάτω ἀπὸ ζυγόν, δηλαδή κάτω ἀπὸ ὀριζόντιον ἀκόντιον, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ ἄκρα ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἄλλων καθέτων ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο ἔθεωρεῖτο πολὺ ταπεινωτικόν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ πολέμου τοὺς Σαμνίτας ὑπεστήριξαν διάφοροι λαοὶ τῆς κεντρικῆς καὶ βορείου Ἰταλίας—Τυρρηνοὶ Ὀμβροὶ, Ἑρνίκοι, Σαβῖνοι, Λουκανοὶ καὶ Γαλάται—καὶ ὁ ἀγών



Σαμνῖται πολεμισταί.

(Τοιχογραφία Παιστοῦ, Νεάπολις).

Διακρίνονται ἀπὸ τὰ μεγάλα πτερά εἰς τὴν περικεφαλαίαν. Αἱ ἀσπίδες των εἶναι σχετικῶς μικραὶ καὶ στρουγγυλαί. Ἐπιστρέφουν ἀπὸ ἐπιτυχῆ πόλεμον.

ἔλαβε χαρακτῆρα ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἰταλιωτῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας. Ἡ Ρώμη περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Εἰς τὸ τέλος ὅμως ὑπερίσχυσε πάλιν ἡ ἀντοχὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ κατὰ τῶν μεμονωμένως ἐνεργούντων ἀντιπάλων καὶ τὸ 282 ἡ Ρώμη ἦτο κυρία τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐκτείνεται τώρα ἀπὸ τὸν Ρουβίκωνα ποταμὸν μέχρι τῆς νοτίου Ἰταλίας, περιλαμβάνει δηλαδή τὰ  $\frac{3}{4}$  τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου.

#### ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

Αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας εἶχον καθὼς γνωρίζομεν περίοδον μεγάλης ἀκμῆς, ἰδίως τὸν 6ον καὶ 5ον αἰῶνα.

Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῶν ἀποικιῶν, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους.

Οἱ ἀποικοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διεξάγουν σκληροὺς καὶ διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς κατοικοὺς τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀποκλείσει ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἐφθειραν τὰς δυνάμεις τῶν ἀποίκων. Ἄλλ' ἰδίως τοὺς ἀποίκους ἔβλαψαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ἔχουσι βλέψεις ἐπὶ τῆς Σικελίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ περίφημος τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος ὁ πρεσβύτερος (405 - 367), ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπικίνδυνον ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων, ἐπιχειρεῖ νὰ ἰδρῦσῃ μέγα κράτος ἐκτεινόμενον εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἐγίνε τότε κύριος τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσήνης, κατέλαβεν εἰς τὸ Τυρρηλικὸν πέλαγος τὴν νῆσον Ἐλβαν καὶ ἰδρυσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς τὸν Ἀγκῶνα καὶ τὸν Ἀδρίαν. Ὁ υἱὸς τοῦ Διονύσιος ὁ νεώτερος (367 - 344) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὰς προσπάθειάς τοῦ πατρὸς του. Ἄλλὰ τὸ ἔργον τῶν Διονυσίων κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κυρίως ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ Τάραντος. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ὁ Τάρας διεξάγει σπουδαιότατον ἐμπόριον, ἔχει στόλον καὶ χρήματα καὶ εἶναι ἀξιόλογος στρατιωτικὴ δύναμις διαθέτουσα 50 χιλ. πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἵππεις. Οἱ Ταραντῖνοι ἔβλεπωσὴν διαρκῆ ἐξάπλωσιν τῶν Ρωμαίων μὲ ἀνησυχίαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἰταλικῶν πόλεμον ἐβοήθησαν μὲ χρήματα τοὺς συμμάχους. Ἡ Ρώμη ἐν τούτοις τὸ 303, ἐκ φόβου μήπως ἐξεγείρῃ ἐναντίον τῆς τοὺς Ἕλληνας τῆς Μεγ. Ἑλλάδος συγκατένευσε νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην μὲ τοὺς Ταραντῖνους, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπηγορεύετο εἰς τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα νὰ πλέουσι πέραν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Βρουττίας Λακωνίου, δηλαδὴ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν. Ἄλλ' ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς συμμάχους λαοὺς, κατῆλθον εἰς τὰ σύνορα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Οἱ Θούριοι, οἱ Λοκροί, ὁ Κρότων καὶ τὸ Πήγγιον ἐδέχθησαν ρωμαϊκὰς φρουράς ἢ μοιραῖο σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο πόλεων δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ.

#### Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ (281 - 275)

Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωκε τυχαῖον ἐπεισόδιον. Δέκα ρωμαϊκὰ πλοῖα διέβησαν τὸ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 303 καθορισθὲν

ὄριον καὶ ἔπλεον πρὸς ἀνατολάς. Ὁ στόλος τῶν Ταραντίνων προσέβαλεν αὐτά, ἐβύθισε τέσσαρα καὶ συνέλαβεν ἓν. Οἱ Ταραντῖνοι, ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσουν μόνοι τοὺς Ρωμαίους, προσεκάλεσαν τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον.

Ὁ Πύρρος ἀπεβεβάσθη εἰς τὸν Τάραντα ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ 20 χιλ. στρατόν, 3 χιλ. ἵππεις καὶ 20 πολεμικοὺς ἐλέφαντας. Παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (280) πρῶτην φορὰν ἡ ρωμαϊκὴ

λεγεὼν εὐρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Τὸ θεσσαλικὸν ἱππικὸν καὶ οἱ ἐλέφαντες μετέδωσαν τὸν τρόμον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ἔχασε 4 χιλ. στρατιώτας καὶ ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν τάξει εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Ὅλη ἡ νότιος Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς τὸν Πύρρον, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς παραλίας τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης. Δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, διότι δὲν διέθετε τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς κατάληψιν ὀχυρᾶς πόλεως.

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 279 ἐπανελάβε τὴν ἐπίθεσιν διὰ τῆς Ἀδριατικῆς παραλίας. Εἰς τὸ Ἀσκουλον τῆς Ἀπουλίας ἐδόθη ἡ δευτέρα μάχη πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ὑπέστη πάλιν ὀδυνηρὰς ἀπωλείας (3.500, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἔχασαν 6 χιλ.). Ἀντελήφθη πλέον ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὸν Τάραντα.



Ὁ Πύρρος  
Μαρμάρινον ἄγαλμα.  
(Νεάπολις, Ἐθνικὸν Μουσεῖον).

Ἀπὸ ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν δύσκολον θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιέλθει, ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν τῶν Συρακουσίων ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων καὶ ἔσπευσε εἰς τὴν Σικελίαν. Ἐκεῖ ἔμεινε ἀρκετὰ ἔτη καὶ εἶχεν ἐπιτυχίας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τὴν νῆσον. Ἦναγκάσθη λοιπὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οἱ σύμμαχοί του ἐκινδύνευον. Παρὰ τὸ Βενεβέντον τοῦ Σαμνίου ἔδωκε τὴν τελευταίαν μάχην (275) καὶ ἠττηθεὶς εἶδε τὰ



Ἵππρος ἐπὶ νομισματος

ὄνειρά του νὰ ματαιώνωνται ὀριστικῶς. Ἀφοῦ ἄφησε φρουρὰ εἰς τὸν Τάραντᾶ, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς *Μίλων* παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν Τάραντα (272).

Ἡ ὑποταγὴ τοῦ Τάραντος ἐσήμαινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης ἐφ' ὅλοκλήρου τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου. Ἡ Ἰταλία ἐντὸς ὀλίγου, ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ρώμης, ἀποβαίνει κράτος ἰσχυρὸν καὶ λαμβάνει θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Μεσογείου, τῆς *Μακεδονίας*, τῆς *Αἰγύπτου*, τῆς *Συρίας* καὶ τῆς *Καρχηδόνας*.

#### ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ἡ Ἰταλία ἠνώθη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης· δὲν διωργανώθη ὁμως εἰς κράτος ἐνιαῖον ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν. Ἡ Ρώμη ἔμεινε *κυρίαρχος πόλις* καὶ ἡ λοιπὴ χώρα ὡς ὑποτελής εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ἡ σχέσις τῶν ὑποτεταγμένων πρὸς τὴν Ρώμην δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ δι' ὅλους. Εἰς μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου

πολίτου, εἰς ἄλλους μόνον τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκτήσουν κτήματα εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ νυμφεύωνται Ρωμαίας, εἰς ἄλλους ἐπέτρεψεν ἀπλῶς νὰ αὐτοδιοικοῦνται καὶ εἰς ἄλλους τέλος διώρισε Ρωμαίους διοικητάς. Τὴν ποικιλίαν αὐτὴν ἐδημιούργησε σκοπίμως, διὰ νὰ διατηρῇ ἀντιθέσεις καὶ ἀντιζηλίαν μεταξύ τῶν ὑποτελῶν, ὥστε νὰ καταστῇ ἀδύνατος πᾶσα μεταξὺ τῶν συνεννόησις.

## Αἱ ΑΠΟΙΚΙΑΙ – Αἱ ΟΔΟΙ

Τὰ πολιτικώτατα αὐτὰ μέτρα συνεπλήρωσεν ἡ σύγκλητος μετὰ τὰς ἀποικίας καὶ τὰς στρατιωτικὰς ὁδοῦς.

Οἱ Ρωμαῖοι εἰς στρατηγικὰς θέσεις τῶν χωρῶν τὰς ὁποίας ὑπέταξαν, ἐγκατέστησαν παλαιοὺς στρατιώτας εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσαν κληρὸν γῆς. Οἱ ἀποικοί, ἀφοῦ ὠχύρωσαν τὰς θέσεις, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ πρὸ πάντων ἐπέτηρουν τοὺς ὑπηκόους. Εἰς τὰς ἀποικίας αὐτὰς ὀφείλεται ἡ σωτηρία τῆς Ρώμης κατὰ τοὺς πολέμους πρὸς τὸν Πύρρον καὶ ἀργότερον πρὸς τὸν Ἀννίβαν, οἱ ὁποῖοι ματαίως ἐπεχείρησαν νὰ ἐξεγείρουν τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῆς Ρώμης.

Ἡ σημασία τῶν ἀποικιῶν ἠυξήθη περισσότερον μετὰ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ὁδοῦς. Τὸ σύστημα τῆς ρωμαϊκῆς ὁδοποιίας ἦτο ἐξαιρετικόν. Αἱ ὁδοί, αἱ ὁποῖαι ἐκτίζοντο μετὰ μεγάλους λίθους καὶ ἄσβεστον καὶ κατόπιν ἐστρώννοντο, ἦσαν πλατεῖαι καὶ στερεώταται. Καὶ σήμερον ἀκόμη σώζονται ἴχνη τῶν ρωμαϊκῶν ὁδῶν, εἰς τὰς ὁποίας θαυμάζομεν τὴν στερεότητα τῆς κατασκευῆς. Αἱ ὁδοὶ προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ στρατός, πού ἔτσι ἦτο δυνατὸν νὰ διατρέξῃ ὁλόκληρον τὴν Ἰταλίαν ἐντὸς 10 μόνον ἡμερῶν, ἐβοήθει τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα καὶ κατέπνιγε τὰ στάσεις.



## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

### Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

#### Ο ΡΩΜΑΙΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀνεδείχθη ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς στρατοὺς τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ἐνίκησε τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τοὺς στρατοὺς ὄλων τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἄφησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ τὴν μεσαίαν τάξιν, ἀπὸ τοὺς μικροκτηματίας γεωργοὺς τῆς ὑπαίθρου, τοὺς ὁποίους ἡ ἐργασία τῶν ἀγρῶν εἶχε σκληραγωγῆσει καὶ εἶχε κάμει ρωμαλέους. Ὅλοι οἱ Ρωμαῖοι πολῖται ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 60οῦ ἔτους ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατὸν (μέχρι τοῦ 45ου ὡς τακτικοὶ στρατιῶται καὶ ἀπὸ τοῦ 46ου ὡς ἔφεδροι). Ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ *προλετάριοι*. Αὐτοὶ ἦσαν ὅσοι δὲν εἶχον διόλου περιουσίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐνοήσουν καλὸν στρατιώτην ἂν δὲν εἶχε νὰ ὑπερασπίσῃ ἀγρὸν ἢ οἰκίαν. Ὡστε ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν στρατὸν δὲν ἐσήμαιεν εὐνοίαν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ κοινωνικὴν ταπεινότητα.

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς δὲν ἦτο μόνιμος. Οἱ στρατιῶται ἐκαλοῦντο εἰς τὰ ὄπλα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσουν καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὰς ἐργασίας των, μόλις ἐτελείωνεν ἡ ἐκστρατεία.

#### Η ΛΕΓΕΩΝ

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς εἶχεν ἰδιαιτέραν ὀργάνωσιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον λεγεῶνα. Ἡ λεγεὼν ἀπετελεῖτο ἀπὸ 4.200 πεζοὺς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τρεῖς γραμμάς. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν παρετάσσοντο οἱ νεώτεροι, εἰς τὴν δευτέραν οἱ ἔχοντες ὠριμον ἡλικίαν καὶ εἰς τὴν τρίτην οἱ παλαίμαχοι. Ἐκάστη γραμμὴ ἦτο διηρημένη εἰς 10 τμήματα, τὰς λεγομένας *σπεῖρας*, ἐκάστη δὲ σπεῖρα εἰς 2 *λόχους*. Τοιοῦτοτρόπως, ἡ λεγεὼν εἶχε 30 σπεῖρας καὶ 60 λόχους. Αἱ γραμμαὶ τῆς λεγεῶνος δὲν ἐσχημάτιζαν συνέχειαν, ἀλλὰ

αί σπείραι ἄφηναν μεταξύ των κενὸν ὅσον ἡ ἑκτασίς μιᾶς σπείρας.  
Ἐκτὸς τῶν πεζῶν ἡ λεγεῶν εἶχε 300 ἵππεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν



Λεγεωνάριος. (Ἀπὸ ἀνάγλυφον).

Φορεῖ περισκελίδα ἀπὸ καφέ ὕφασμα, μακρὸν χιτῶνα (tunica) με κοντὰ μα-  
νίκια, εἰς τὰ πόδια σανδάλια (caligae),  
μεταλλίνην περικεφαλαίαν (cassis),  
λωρία ἀπὸ χάλυβα εἰς τὸ στήθος καὶ  
τοὺς ὤμους (lorica). Εἰς τὴν δεξιὰν  
κρατεῖ τὸ δόρυ (pilum), εἰς τὸ δεξιὸν  
του κρέμεται τὸ βραχὺ ξίφος (gladius),  
εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἔχει  
ἀσπίδα (scutum) με προεξοχὴν εἰς  
τὸ μέσον (umbo).



Ὁ ἑκατόνταρχος (centurio).

(Ἀπὸ ἀνάγλυφον τῆς ἐποχῆς τοῦ  
Καίσαρος)

Φορεῖ χιτῶνα με μετάλλινα ἐλάσματα καὶ  
παράσημα. Εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ ράβδον  
ἀπὸ κλῆμα, ἐμβλημα τοῦ βαθμοῦ του.

διηρημένοι εἰς 10 ἴλας ἀνὰ 30 ἄν-  
δρας. Ἡ λεγεῶν ἀπετελεῖτο ἀπὸ  
Ρωμαίους πολίτας. Πολὺ ἐνωρὶς ὁ-  
μως οἱ Ρωμαῖοι ἐστρατολόγησαν  
τοὺς κατοίκους τῶν Ἰταλικῶν πό-

λεων καὶ ἐσχημάτισαν ἀπ' αὐτοὺς ἰδιαιτέρα σώματα πεζῶν καὶ κυ-  
ρίως ἱππέων· αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι *σύμμαχοι*. Ἐπίσης μετεχει-

ρίζοντο ξένους μισθοφόρους, ώπλισμένους ελαφρώς με τόξα και με σφενδόνας, οί όποιοι ώνομάζοντο *επίκουροι*. Οί άξιωματικοί του ρωμαϊκού στρατού ήσαν οί περίφημοι *χιλίαρχοι* και *εκατόνταρχοι*, άνθρω-



Τοξότης (sagittarius)

ποι με μεγάλην στρατιωτικήν πείραν, τολμηροί και άποφασιστικοί εις τους πολέμους. Εις αυτούς χρεωστέι κατά μέγα μέρος την δόξαν του ό ρωμαϊκός στρατός. Άρχηγός όλου του στρατού ήτο συνήθως ό *ύπατος*.

#### ΟΠΛΑ – ΜΗΧΑΝΑΙ

Οί Ρωμαίοι στρατιώται ειχον έπιθετικά όπλα τώ *ξίφος*, τώ *δόρυ* και τώ *άκόντιον*. Αυτό ήτο τώ έθνικόν όπλον τών Ρωμαίων και τώ έφερον οί άνδρες τών δύο πρώτων γραμμών. Άμυντικά ήσαν ή *περικεφαλαία*, ό *θώραξ*, ή *άσπις* και αί *κνημιδες*.

Οί Ρωμαίοι διεκρίθησαν πολύ εις τας πολιορκίας. Διά τούτο έδη-



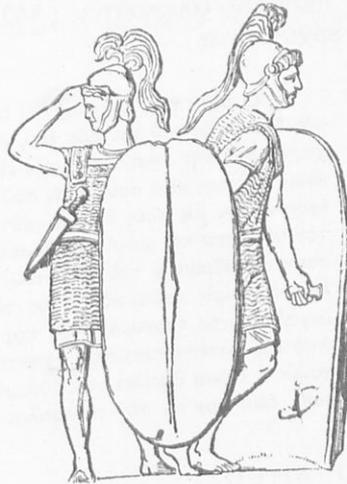
Σημαιοφόρος

(Άνάγλυφον έπιτυμβίου στήλης  
Βόνη, Γερμανία).

μιουργήθη πλήθος μηχανῶν, οἱ ξύλινοι πύργοι, οἱ ὅποιοι ἐφθανον εἰς τὸ ὕψος τοῦ τείχους καὶ ἐχρησίμευον νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς ἐχθρούς



Ρωμαῖος Ἱππεύς  
(Ἐπιτυμβία στήλη).



Ρωμαῖοι στρατιῶται  
Φέρουν τὴν μακρὰν ἀσπίδα (scutum).

ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις. Ἐπίσης ὁ ὄναγρος, ὁ καταπέλτης, ὁ σκορπιός, ὁ κροῖς κλπ. Οἱ Ρωμαῖοι, ὅταν ἐστρατοπέδευον εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα, κατεσκεύαζον στρατόπεδον τὸ ὅποιον ἦτο πραγματικὸν φρούριον.

## Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ἔκανε πρὸ πάντων ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχρόνους στρατοὺς, ἡ σιδηρὰ πειθαρχία.

Ἡ παραβίασις τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς. Εἰς τὰς ἐλαφρὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον τὸν ραβδισμόν ἢ ἐξέθετον τοὺς στρατιώτας ἐπὶ πολλὰς ὥρας μὲ σίδερα εἰς τοὺς πόδας. Εἰς βαρύτερα σφάλματα ἀπέπεμπον τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς πατρίδας των, τὸ ὅποιον ἔθεωρεῖτο ἀτιμωτικώτατον καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν σημερινὴν στρατιωτικὴν καθαίρεσιν. Συνηθέστατα ἐπέβαλλον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Ὁ καταδικαζόμενος ἐδένετο εἰς πάσσαλον, ἐραβδίζετο ὑπὸ τῶν ραβδούχων καὶ κατόπιν ἀπεκεφαλίζετο μὲ πέλεκυν. Εἰς ὅμα-

δικὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον οἱ Ρωμαῖοι τὸν δεκατισμὸν. Ὁ στρατηγὸς δηλαδὴ ἐκλήρωνεν ἐκ τοῦ στασιάσαντος σώματος ἀνὰ ἓνα μεταξὺ δέκα ἀνδρῶν καὶ ἐφόνευεν αὐτούς. Ὁ Λίβιος διηγεῖται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μανλίου Τουρκοάτου (340), τὸ ὁποῖον ἐγίνε παροιμιῶδες εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Ὁ υἱὸς τοῦ Τουρκοάτου ἐμονομάχησε μὲ ἓνα ἐχθρὸν παρά τὰς αὐστηρὰς διαταγὰς τοῦ πατρὸς του, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπάτος. Γεμᾶτος λοιπὸν ἀπὸ χαρὰν διὰ τὴν νίκην ἔσπευσεν εἰς τὴν πατέρα του. « Διὰ νὰ ἀποδείξω ὅτι εἶμαι γνήσιος υἱὸς σου, εἶπε, σοῦ φέρω τὰ λάφυρα ἐνὸς ἱππέως, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσα ». Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ ὑπάτος γυρίζει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὸν υἱὸν του καὶ χωρὶς νὰ βραδύνη διατάσσει τοὺς σαλπικτὰς νὰ σαλπίσουν συνάθροισιν τοῦ στρατοῦ. « Τίτε Μάνλιε, εἶπεν εἰς τὴν συνέλευσιν, ἐπειδὴ χωρὶς σεβασμὸν πρὸς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν προγονικὴν μεγαλειότητα ἐμονομάχησες παρά τὰς διαταγὰς μου καί, ὅσον ἐξηρτᾶτο ἀπὸ σέ, κατέστρεψες τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε ἡ Ρώμη ὀφείλει τὴν δυνάμιν της. . . Ἐμπρός, ραβδοῦχε εἶπε τελειῶνων, δέσε τον εἰς τὸν πάσσαλον καὶ φόνευσέ τον ».

## Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ

Οἱ Ρωμαῖοι ἔδιδαν πλουσίας ἀμοιβὰς εἰς τοὺς καλοὺς στρατιώτας : ὅπλα πολύτιμα, παράσημα, στεφάνους, χρηματικὰς δωρεὰς καὶ μέρος ἀπὸ τὰ λάφυρα. Ἄλλ' ἢ μεγαλυτέρα τιμὴ διὰ τοὺς νικητὰς στρατιώτας καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸν στρατηγὸν ἦτο ὁ θρίαμβος.

Ὁ θρίαμβος ἦτο μεγάλη πομπή, ἡ ὁποία ἐξεκινουῖσε ἀπὸ τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως. Προηγούντο οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοί, ἠκολούθει ἡ μουσικὴ καὶ μετ' αὐτὴν αἱ ἄμαξαι μὲ τὰ λάφυρα, οἱ αἰχμάλωτοι καὶ τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα. Κατόπιν ἤρχετο ὁ στρατηγὸς καθήμενος ἐπὶ ἐλεφαντίνου θρόνου ἐν σχήματι ἀμάξης, ἡ ὁποία ἐσύρετο ὑπὸ τεσσάρων ἵππων. Ἐφόρει πορφυρᾶν ἐσθῆτα καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν ἔφερε στέφανον δάφνης. Πρὸ αὐτοῦ ἐβάδιζον οἱ ραβδοῦχοι. Τὴν πομπὴν ἔκλειον οἱ νικηταὶ στρατιῶται ψάλλοντες διάφορα ἐμβατήρια.

Ἡ συνοδεία παρήλαυεν ἀργὰ διὰ μέσου τῆς πόλεως, ὅπου αἱ οἰκίαι ἦσαν καταστόλιστοι. Ὁ λαὸς ἐπευφῆμει τοὺς νικητὰς καὶ οἱ ναοὶ τῶν θεῶν μετέχοντες τρόπον τινὰ εἰς τὴν κοινὴν χαρὰν παρέμενον ἀνοικτοί.

Κατόπιν ἡ πομπή ἀνέβαινεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπου ὁ στρατηγὸς ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Δία, καθ' ἣν στιγμὴν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ ναοῦ ἐστραγγαλίζοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῶν αἰχμαλώτων. Μετὰ τὸν θρίαμβον ἐπηκολούθει συμπόσιον τοῦ στρατοῦ καὶ ὁ λαός, συμμετέχων εἰς τὴν χαράν, ἐπανηγύριζε.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

### ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑ·Ι·ΚΟΥ ΛΑΟΥ

#### ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ

Οί Ρωμαῖοι εἶναι μετὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ δεύτερος μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ διαφέρουν πολὺ ἀπὸ ἐκείνους. Εἶχον ἀνάστημα μέτριον καὶ μᾶλλον μικρόν, σῶμα εὖρωστον καὶ ρωμαλέον. Ἐκαλλιέργουν μὲ ἀφοσίωσιν τοὺς ἀγροὺς των, περιεφρόνουν τοὺς κόπους καὶ ὄνειρόν των ἤτο νὰ καλυτερεύσουν τὸ κτῆμα των. Ἦγάπων τὰς φι-



Ρωμαῖος.

(Μουσεῖον Βελιγραδίου).

ἽΟρειχαλκίνη κεφαλὴ, ὀνομαζομένη «πατῆρ τοῦ Τραϊανοῦ». Παρουσιάζει ἔντονα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ρωμαίου.



Ρωμαία.

(Ἡ Λιβία Φλωρεντία).

Κανονικαὶ γραμμαί. Ἐνθυμίζει ἑλληνικὸν τύπον.

λοικίας καὶ δὲν ἐκουράζοντο ἀπὸ τὰς μακρὰς δίκας, ὅταν ἐγνώριζον ὅτι κινδυνεύει ἡ περιουσία των.

Οἱ Ρωμαῖοι χωρικοὶ ἦσαν ἄνθρωποι συντηρητικοί, ἐδυσπίστουν εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ πολὺ δυσκόλως ἤλλασσον τὰς παλαιὰς των συνηθείας.

Εἶχον πρακτικὸν πνεῦμα, ἀλλ' ἔστεροῦντο φαντασίας. Ἦρκοῦντο μόνον εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν των καὶ θεώρουν ὡς περιττὴν πολυτέλειαν τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

Εἶχον ὁμῶς οἱ Ρωμαῖοι μεγάλα προτερήματα. Ἦσαν λαὸς πειθαρχικός, ὑπήκουον εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν γενῶν, εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ εἰς τὴν σύγκλητον. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἄριστοι στρατιῶται, κατάλληλοι ὄχι μόνον δι' ἥρωικά κατορθώματα ἀλλὰ καὶ διὰ βαρυτάτας ἐργασίας. Σημαντικώτατον ἐπίσης χάρισμα τοῦ Ρωμαίου ἦτο ἡ διοικητικὴ ἱκανότης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐκυβέρνησαν καλῶς τοὺς οἴκους των, τὴν οἰκογένειαν, τὴν πόλιν καὶ βραδύτερον κατώρθωσαν νὰ ὀργανώσουν τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τὸ ἐκυβέρνησαν κατὰ τρόπον ἐξαιρετον.

#### ΤΑ ΗΘΗ

Ὁ βίος τῶν Ρωμαίων ἦτο μονότονος καὶ τραχύς. Ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου εἰργάζοντο εἰς τοὺς ἀγρούς των, ἀνεπαύοντο ὀλίγον τὴν μεσημβρίαν, ἐξηκολούθουν κατόπιν τὴν ἐργασίαν μέχρις ἑσπέρας καὶ ἔπειτα ἐδείπνουν καὶ ἐκοιμῶντο. Μόνον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐκκλησιῶν διαταράσσετο ἡ μονοτονία τῆς ἐργασίας, ἡ ὅταν ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ βιομηχανία εὐρίσκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Ὁ Ρωμαῖος κατεσκεύαζε μόνος του ὅσα ἐχρειάζετο διὰ τὴν οἰκίαν του. Ἐπίσης δὲν ὑπῆρχεν ἐμπόριον ὅταν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐγένετο μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησις, ὁ Ρωμαῖος δὲν εἶχεν ἀκόμη νομίσματα καὶ ἔκαμνε τὰς συναλλαγὰς του μὲ ζῶα, μὲ βοῦς ἢ μὲ πρόβατα.

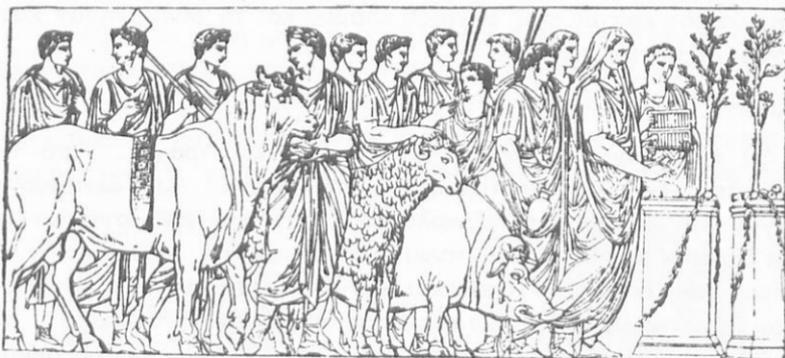
Παροιμιώδης ἦτο ἡ ἀπλότης τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Ἡ οἰκία των εἶχεν ἓν μόνον δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων, διὰ τὰ γεύματα, διὰ τὸν ὕπνον ἀκόμη καὶ διὰ τὸ μαγεῖρεμα. Τὸ δείπνον ἦτο λιτότατον. Ὀλίγος ἄρτος, χόρτα, ὄσπρια καὶ τυρὸς ἦσαν τὰ συνήθη φαγητὰ τῶν Ρωμαίων· κρέας καὶ οἶνον μόνον κατὰ τὰς θυσίας ἔτρωγον καὶ ἔπινον. Τὸ ἐνδυμα εἰσὶς ἦτο πολὺ ἀπλοῦν· συνίστατο κυρίως ἀπὸ ἓνα χιτῶνα, τὸν ὁποῖον ἐσφιγγον εἰς τὴν μέσην καὶ σπανίως ἐφόρου ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον ἦτο τεμάχιον ὑφάσματος.

#### ΑΙ ΠΡΟΓΟΝΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ

Ἄλλ' ὁ Ρωμαῖος μὲ ὄλην τὴν ἀπλότητά του ἐκοσμεῖτο μὲ ἐξόχους ἀρετάς: τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα, τὴν ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὴν ἀφιλοκέρδειαν.

Ἐναφέρουν πολλὰ παραδείγματα ὑπακοῆς εἰς τὸν πατέρα. Ὅταν ἐπρόκειτο περὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νόμους, ὑπεχώρει κάθε ἄλλο συναίσθημα καὶ αὐτὸ τὸ πατρικὸν φίλτρον.

Ὁ Βροῦτος διέταξεν ὁ ἴδιος νὰ φονεύσουν τοὺς υἱούς του, διότι ἐσκέφθησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν βασιλείαν. Ὁ Μάγλιος Τουρκοῦτος κατεδίκασεν ὡς εἶδομεν εἰς θάνατον τὸν υἱόν του.



Θυσία Ρωμαϊκή. (Ἀνάγλυφον. Παρίσιοι, Λουβρον).  
Πανηγυρική θυσία (Suovetaurilia), εἰς τὴν ὁποίαν ἔσφαζον  
χόϊρον, κριὸν καὶ ταῦρον.

διότι παρεβίασε τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Ἔχομεν ἐπίσης ἔξοχα παραδείγματα ἀφιλοκερδείας καὶ ἀδιαφορίας διὰ τιμὰς καὶ θέσεις. Ὁ Κούριος Δεντᾶτος ἔτρωγε χόρτα ἐντὸς ξυλίνου πινακίου, ὅταν ἦλθον οἱ Σαμνίται διὰ νὰ τὸν δελεάσουν μὲ δῶρα· αὐτὸς ὁμως ἀπήντησεν ὅτι προτιμᾷ νὰ ἐξουσιάζῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὸν χρυσὸν παρὰ νὰ τὸν ἔχη ὁ ἴδιος. Τέλος ὁ Κιγκινᾶτος, ἐνῶ ἐκαλλιέργει τὸν μικρὸν του ἀγρόν, ἔλαβε τὴν εἶδησιν ὅτι ἐξελέγη δικτάτωρ καί, ἀφοῦ ἔσωσε τὴν πατρίδα του, μετὰ 16 ἡμέρας ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸ ἄροτρον του.

#### Ἡ ΡΩΜΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν θρησκευτικώτατοι. Δὲν ὑπῆρχε δημοσία ἢ ἰδιωτικὴ πρᾶξις, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ ἤρχιζαν μὲ θρησκευτικὴν τελετὴν. Προτοῦ συνέλθη ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ σύγκλητος, οἱ Ρωμαῖοι

ἐπεκαλοῦντο τοὺς θεοὺς καὶ οἱ ἄρχοντες δὲν προέβαινον εἰς καμίαν ἐπίσημον πρᾶξιν χωρὶς νὰ ζητήσουν τὴν γνώμη τῶν θεῶν. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον οἱ Ῥωμαῖοι πιστεύουν ὅτι οἱ θεοὶ ἐπεμβαίνουν καὶ κανονίζουν ὅλα, τὰ εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα γεγνότα: τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὸν θάνατον, τὰ γέυματα κ.λ.π.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ θρησκεία εἶχε μεγάλην ἐξέλιξιν. Εἰς τὰς ἀρχὰς παρρουσιάζεται ὡς θρησκεία ποιμένων καὶ γεωργῶν. Ἀργότερον, ὅταν οἱ Τυρρηνοὶ ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον, ἔδωκαν πολλὰ στοιχεῖα τῆς θρησκείας τῶν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Κυρίως ὅμως ἡ Ῥωμαϊκὴ θρησκεία ἐδέχθη τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς. Ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα, ἐγνώρισαν τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς καὶ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, ἐγοητεύθησαν ἀπὸ τὴν ὠραιότητά τῶν καὶ ἀσυναισθήτως ἐταύτισαν τοὺς παλαιοὺς θεοὺς τῶν μετὰ τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἀργότερον, ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἀνατολήν, εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐλατρεύθησαν μαζί με τοὺς ἄλλους καὶ οἱ θεοὶ τῆς Φρυγίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου κ.λ.π.

#### ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἔδωσαν εἰς τοὺς θεοὺς τῶν χαρακτηριστικὰ καὶ ἰδιαιτέραν φυσιογνωμίαν, ὅπως οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς ἰδικούς τῶν, οὔτε διηγήθησαν δι' αὐτοὺς μύθους καὶ τερπνὰς περιπετείας. Εἰς τοὺς παλαιότερους καιροὺς οἱ θεοὶ τῶν Ῥωμαίων ἦσαν ὄντα ἄμορφα καὶ ἀκαθόριστα. Περὶ τῶν θεῶν τῶν οἱ Ῥωμαῖοι τίποτε δὲν γνωρίζουν. Πολλάκις ἀγνοοῦν καὶ τὸ ὄνομά τῶν. Διὰ τοῦτο δὲν κατασκευάζουν οὔτε ἀγάλματα οὔτε ναοὺς, ἀλλὰ φαντάζονται ὅτι οἱ θεοὶ κατοικοῦν εἰς ὠρισμένα ἀντικείμενα (εἰς τὴν θύραν, εἰς τὸ κατώφλιον, εἰς τὴν φλόγα τῆς ἐστίας) καὶ τοὺς παριστάνουν μετὰ λίθους, ξύλα, χόρτα κλπ.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἄπειρον πλῆθος θεῶν. «Εὐκολώτερον εἶναι νὰ συναντήσης ἕναν θεὸν παρά ἕνα ἄνθρωπον», ἔλεγεν ἕνας Ῥωμαῖος ἀστειευόμενος. Ἡ θύρα ἔχει τὸν ἰδιαιτέρον θεὸν τῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ κατώφλιον καὶ αἱ στρόφιγγες τῆς θύρας ἔχουν τοὺς ἰδικούς τῶν θεοὺς. Ἄλλος θεὸς κάμνει τὰ παιδιὰ νὰ ὀμιλοῦν, ἄλλος τὰ μανθάνει νὰ πίνουν, ἄλλος νὰ τρώγουν, ἄλλος νὰ ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν οἰκίαν καὶ ἄλλος νὰ ἐπιστρέφουν. Ὁ γεωρ-

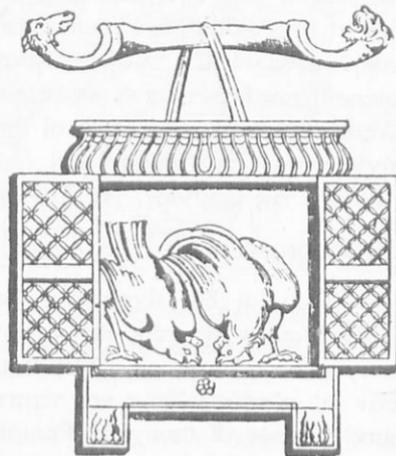
γὸς καλλιεργεῖ τὸν ἀγρὸν, λιπαίνει, ἢ θερίζει ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰδιαιτέρων θεῶν.

Εἰς τὴν Ρώμην διακρίνομεν δύο εἶδη θρησκείας, τὴν θρησκείαν τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας. Τὴν πρώτην ἀντιπροσωπεύουν οἱ ἐφέστιοι καὶ οἱ ἀγροτικοὶ θεοί, τὴν ἄλλην οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας.

Μεταξὺ τῶν ἐφεστίων θεῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ νεκροί, τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι ἐλάτρευον ὡς θεοὺς ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἦτο ἱερεὺς τῆς



Ἑστίας.



Κλωβὸς τῶν ἱερῶν ὀρνίθων. (Ἀνάγλυφον).

λατρείας τῶν νεκρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους καθημερινῶς προσέφερε σπονδὰς. Αἱ μεγάλαι ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι διατηροῦν εἰδῶλια τῶν προγόνων ἀπὸ κηρὸν καὶ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἑορτὰς δοῦλοι περιάγουν αὐτά. Ἄλλοι ἐφέστιοι θεοὶ ἦσαν ὁ Ἴανός, θεὸς τῆς θύρας τῆς οἰκίας, καὶ ἡ Ἑστία, θεὰ τοῦ οἰκιακοῦ πυρός.

Οἱ ἀγροὶ—μὲ τοὺς ὁποίους τόσον ἦτο συνδεδεμένη (ἰδίως κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους) ἡ ζωὴ τῶν Ρωμαίων—εἶχον ἕκαστος τὸν θεὸν του. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀγροτικοὶ θεοί. Οἱ ἀγρόται ὅμως ἐλάτρευον εἰς ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ ἄλλους πολλοὺς θεοὺς, οἱ ὅποιοι ἐπροστάτευον τὴν γεωργίαν, τὴν σποράν, τὸν θε-

ρισμόν, τὴν ἄμπελον, τὰ δάση κτλ. Εἰς τοὺς θεοὺς αὐτοὺς ἔκαμαν διαφόρους ἑορτάς.

Οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας ἦσαν ὁ Ἰανός, ἡ Ἑστία, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἄρης.

Ὁ Ἰανός ἦτο θεὸς τῆς κυρίας πύλης τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὴν ἀγοράν. Ὁ θεὸς παριστάνετο μὲ δύο μορφάς, ἓκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἔβλεπεν ἔξω καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως. Ὁ ναὸς του ἦτο εἰς τὴν ἀγοράν καὶ ἔμενέ κλειστός μὲν ἐν εἰρήνῃ, ἀνοικτὸς δὲ ἐν καιρῷ πολέμου.

Ἡ Ἑστία ἦτο θεὰ τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς πολιτείας, τὸ ὁποῖον διετηρεῖτο ἐντὸς ναοῦ περιφερικοῦ. Ὁ Ζεὺς ἦτο θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θυέλλης καὶ ἐλατρεύετο πολὺ. Ὁ ναὸς του ἦτο εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ὁ Ἄρης τέλος ἦτο θεὸς τῆς βλαστῆσεως καὶ τοῦ πολέμου καὶ ἔθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς πατὴρ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔθνους, διότι ἀπ' αὐτὸν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος.

#### Η ΛΑΤΡΕΙΑ

Οἱ κυριώτεροι τύποι τῆς ρωμαϊκῆς λατρείας ἦσαν αἱ προσευχαί, αἱ σπονδαί, αἱ θυσίαι, αἱ λιτανεῖαι καὶ αἱ ἐστιάσεις τῶν θεῶν. Αἱ προσευχαί, αἱ σπονδαί καὶ αἱ θυσίαι δὲν διέφερον κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὰς ἑλληνικάς.

Αἱ λιτανεῖαι ἐγίνοντο εἰς ὠρισμένας ἡμέρας. Εἰς αὐτὰς παρευρίσκοντο οἱ ἱερεῖς, οἱ μεγάλοι ἱερατικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ θεοί, τῶν ὁποίων τὰ σύμβολα ἐτοποθετοῦντο ἐπάνω εἰς ἀμάξας καὶ παρηκολούθουν τὴν πομπήν. Εἰς τὰς ἐστιάσεις προετοιμάζον διὰ τοὺς θεοὺς κλίνας, ὅπως εἰς τὰ συνήθη γεύματα, καὶ ἐτοποθέτουσαν εἰς αὐτὰς τὰ σύμβολα ἢ τὰς προτομάς τῶν θεῶν καὶ προσέφερον φαγητὰ ἀπὸ θυσίαν ἢ δεῖπνα, τὰ ὁποῖα ἐγίνοντο συγχρόνως εἰς ὅλην τὴν πόλιν. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς λατρείας συνηθίζετο εἰς κρίσιμους περιστάσεις καὶ εἶχε χαρακτῆρα γενικῆς ἰκεσίας. Διὰ τὰ γνωρίζουσαν τὴν θέλησιν τῶν θεῶν, οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν οἰωνοσκοπίαν. Ἰδιαιτεροὶ ἱερεῖς, οἱ λεγόμενοι οἰωνοσκόποι, παρετήρουν τὸν οὐρανόν, τὴν πτῆσιν καὶ τὴν φωνὴν τῶν πτηνῶν ἢ τὰς ἀστρατάς. Πολλάκις συμβουλευόντο τὰς ἱερὰς ὄρνιθας, τὰς ὁποίας ἔτρεφον

εις ιδιαίτερον κλωβόν. Ἐρριπτον τροφήν εἰς τὰ πτηνὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὄρεξιν, μὲ τὴν ὁποίαν ἔτρωγον αὐτὴν, ἐμαντεύοντο.

Οἱ σημαντικώτεροι ἱερεῖς τῶν Ῥωμαίων ἦσαν οἱ Σάλλιοι, ἱερεῖς τοῦ Ἄρεως κυρίως, οἱ ὁποῖοι ἐφύλαττον τὰς 12 ἱερὰς ἀσπίδας. Αἱ Ἑστιάδες ἦσαν ἱέρειαι τῆς θεᾶς Ἑστίας καὶ εἶχον ὡς ἔργον τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς καὶ τὴν τήρησιν τοῦ ἱεροῦ πυρός, τὸ ὁποῖον νύκτα καὶ ἡμέραν ἔκαιεν εἰς τὸν ναόν.

Μὲ τὸν καιρὸν ἐδημιουργήθησαν καὶ διάφοροι ἱερατικοὶ σύλλογοι, οἱ ὁποῖοι ἔργον εἶχον νὰ διαφωτίζουν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπάτους περὶ τῶν θρησκευτικῶν τύπων. Σημαντικώτεροι ἀπὸ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς ἦσαν οἱ πιντίφικες καὶ οἱ οἰωνοσκόποι. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν πιντίφικων, μέγιστος ἀρχιερεὺς ὀνομαζόμενος, μὲ τὸν καιρὸν ἐγένεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς θρησκείας καὶ τὸ ἀξίωμά του ἐθεωρεῖτο ἕνα ἀπὸ τὰ πλέον ἀξιόσεβαστα τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας.

## Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

## ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἀπὸ τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων μέχρι τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἀρχίζουν αἱ μεγάλοι κατακτήσεις (300 - 133 π.Χ.), ἡ Ρώμη διέρχεται μακρὰν περίοδον ἐσωτερικῆς γαλήνης. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα διαμορφώνεται καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς. Ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος, ὁ ὁποῖος ἐζησεν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ρώμην κατὰ τὸν 2ον π.Χ. αἰῶνα, μᾶς ἔδωκεν ἀκριβῆ περιγραφὴν αὐτοῦ.

Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζον τὸ πολίτευμα των δημοκρατίαν.

Αἱ ἐξουσίαι τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτεύματος ἦσαν: 1) αἱ ἐκκλησιαί, 2) οἱ ἄρχοντες καὶ 3) ἡ σύγκλητος.

## ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν, καθὼς γνωρίζομεν, μὲ τὸν καιρὸν τρεῖς ἐκκλησιαί: 1) ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία, 2) ἡ λοχιτίς καὶ 3) ἡ φυλετικὴ.

Ἡ φρατρικὴ ἐκκλησία ἦτο εἰς τοὺς παλαιούς χρόνους ἡ συνάθροισις τῶν πατρικίων· ὑφίστατο μόνον ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ δὲν εἶχε καμίαν ἐξουσίαν.

Ἡ λοχιτίς ἐκκλησία ἦτο, ὅπως εἴπομεν, ἡ συνάθροισις τοῦ στρατευομένου λαοῦ, ἀπετελεῖτο δηλαδὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ρωμαίους πολίτας, πατρικίους καὶ πληβείους, διηρημένους εἰς 193 λόχους. Οἱ Ρωμαῖοι ἐψήφίζον ὄχι κατὰ κεφαλὰς, ἀλλὰ κατὰ λόχους· δηλαδὴ ἕκαστος λόχος ἐλάμβανε χωριστὰ ἀποφάσεις καὶ ἡ γνώμη του ἀντιπροσώπευε μίαν ψῆφον. Ἡ λοχιτίς ἐκκλησία ἐξέλεγε τοὺς ἀνωτέρους ἄρχοντας (ὑπάτους, τιμητάς, πραιτόρας) καὶ συνήρχετο εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως μεταξὺ Καπιτωλίου καὶ Ἰανίκλου λόφου.

Ἡ φυλετικὴ — ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς ἦτο συνάθροισις τῶν πληβείων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν δημάρχων — μετὰ τὴν ἐξίσωσιν τῶν τάξεων ἐγίνε κοινὴ συνάθροισις ὅλων τῶν Ρωμαίων, οἱ ὁποῖοι

σνήρχοντο κατὰ φυλάς. Ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς εἶχε διαιρεθῆ εἰς φυλάς, ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς κατοικίας. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν



### Ραβδοῦχοι

(Ἀπὸ ἀνάγλυφον).

Φυροῦν περισκελίδα κολλητὴν (ἢ ὅποια κατεβαίνει κάτω ἀπὸ τὸ γόνα), χιτῶνα ἐσφιγμένον εἰς τὸν κορμὸν καὶ μέγα ἐπανωφόριον (ἐνδυμασίαν ἐκστρατείας). Εἰς τὸν ἀριστερὸν ὤμον κρατοῦν δέσμην ἀπὸ ράβδους, τὴν fascia. Ὁ πέλεκυς σημαίνει ὅτι εὐρίσκονται ἐντὸς τῆς Ρώμης. Οἱ ραβδοῦχοι ἀκολουθοῦν τοὺς ὑπάτους, στρατηγούς καὶ ἄλλους ἄρχοντας.

Οἱ τιμηταὶ εἶχον μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἦσαν 2 καὶ ἐξελέγοντο κατὰ πενταετίαν διὰ 18 μῆνας. Τὸ ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο σημαντικώτατον :

1) Ἐκαμμον τὴν τίμησιν τῶν πολιτῶν κατέτασσαν

πόλιν ἀπετέλεσαν τὰς 4 ἀστικὰς φυλάς, οἱ δὲ διαμένοντες εἰς τὴν ὑπαιθρον τὰς 21 ἀγροτικὰς φυλάς. Καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν ἐψήφισον κατὰ φυλάς. Ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία συνήρχετο εἰς τὴν ἀγοράν, ἐξέλεγε τοὺς κατωτέρους ἄρχοντας καὶ ἐψήφισε τοὺς νόμους.

### Οἱ Ἀρχοντες

Αἱ ἐκκλησίαι εἶχον κυρίως νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ἄρχοντες εἶχον τὴν ἐκτελεστικὴν. Ἐνεκα τῆς πάλης τῶν τάξεων εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν μὲ τὸν καιρὸν πλῆθος ἄρχόντων.

Οἱ ὑπατοὶ ἦσαν δύο καὶ εἶχον κατ' ἀρχὰς ὀληντὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἀλλὰ παρ' ὅλους τοὺς περιορισμούς, τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἡ ἀρχὴ αὐτὴ μὲ τὸν καιρὸν, οἱ ὑπατοὶ διετήρησαν πάντοτε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐν εἰρήνῃ προήδρευον τῆς συγκλήτου καὶ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας καὶ ἐπέβλεπον τὴν τήρησιν τῶν νόμων. Ἐν πολέμῳ διευήργουν τὴν στρατολογίαν καὶ εἶχον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ.

δηλαδή αυτούς αναλόγως τῆς κατοικίας καὶ περιουσίας εἰς τὰς φυλάς, τὰς τάξεις καὶ τοὺς λόχους. 2) Συνέτασσον τὸν κατάλογον τῶν συγκλητικῶν ὠρίζον δηλαδή ποῖοι ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐχρημάτισαν ἄρχοντες, ἐδικαιοῦντο νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ ποῖοι δι' ἀνάρμοστον διαγωγὴν ἔπρεπε νὰ ἐκβληθοῦν ἢ νὰ ἀποκλειστοῦν ἀπ' αὐτήν. 3) Συνέτασσον εἶδος προὔπολογισμοῦ τοῦ κράτους. 4) Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῶν τιμῶν ἦτο ἡ ἐπιβλεψίς τῶν ἡθῶν. Εἰς τοὺς δεικνύοντας ἀσυμβίβαστον συμπεριφορὰν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρωμαίου ἐπέβαλλον τὴν στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι ἐσέβοντο καὶ ἐφοβοῦντο πολὺ τοὺς τιμητὰς καὶ ἦτο παροιμιώδης ἡ αὐστηρότης πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Οἱ πραιτορες, ἦσαν δικασταί, στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ ἐπαρχιῶν. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχεν εἰς πραιτώρ, ὁ ὅποιος ἐδίκαζε τὰς δίκας μεταξὺ τῶν Ρωμαίων πολιτῶν καὶ ἐλέγετο ἀστυδίκης. Βραδύτερον διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ξένων ὠρίσθη νέος πραιτώρ, ὁ λεγόμενος ξενοδίκης. Ὅταν ὅμως αἱ ρωμαϊκαὶ στρατιαὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ δύο ὑπάτοι δὲν ἐπῆρκουν διὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἐξελέγοντο καὶ ἄλλοι πραιτορες καὶ διοικηταὶ στρατιῶν. Ἀργότερον ἐστέλλοντο ὡς διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν πραιτορες. Διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαρκῶς ἠυξάνετο.

Οἱ ταμίαι ἐπίσης ἦσαν πολλοὶ καὶ εἶχον τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Δύο ἔμενον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐφύλαττον τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἄλλοι παρηκολούθουν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς πραιτορας εἰς τὰς ἐκστρατείας ἢ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ ἀγορανόμοι ἐπέβλεπον τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς Ρώμης, τὴν συντήρησιν τῶν δρόμων καὶ διωργάνων τὰ δημόσια θεάματα.

Οἱ δημάρχοι — οἱ ὅποιοι ἐφθασαν μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 10 — εἶχον πάντοτε μεγίστην δύναμιν, ἡ ὁποίαν συνίστατο κυρίως εἰς τὸ νετο ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ προσώπου των. Μόνον ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν δικτατόρων καὶ τῶν τιμητῶν ἤργει τὸ νετο τῶν δημάρχων.

Ὁ δικτάτωρ, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο ἑκτακτος ἄρχων, ἐκλεγόμενος ὡσάκις ἢ πολιτεία ἠπειλεῖτο ἀπὸ μεγάλους ἐξωτερικοὺς ἢ ἐσωτερικοὺς κινδύνους. Ἀπὸ τοῦ τέλους ὅμως τοῦ δευτέρου καρχηδονιακοῦ πολέμου οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐξέλεγον πλέον δικτάτορας, ἀλλ' ἀνέθετον εἰς τοὺς ὑπάτους δικτατορικὴν ἐξουσίαν.

Ἐκτὸς τῶν τιμητῶν καὶ τῶν δικτατόρων, οἱ ἄλλοι ἄρχοντες ἦσαν ἐ ν ι α ὕ σ ι ο ι, ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἦσαν ὕ π ε ὕ θ υ ν ο ι, δηλαδή μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των ἔδιδον λόγον. Μερικοὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων εἶχον ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ σημεῖα. Τοὺς ὑπάτους ἠκολούθουν 12 ρ α β δ ο ὕ χ ο ι, τοὺς πραιτορας 6.

Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ηὔξηθη πολὺ, οἱ Ρωμαῖοι ἐδημιούργησαν νέους ἄρχοντας, ἀναπληρωτὰς τῶν ὑπάτων καὶ πραιτόρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον ἀ ν θ υ π ἄ τ ο υ ς καὶ ἀ ν τ ι π ρ α ἴ τ ο ρ α ς.

Ἡ ἐξουσία τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας ἦτο πολὺ μεγάλη, διότι ἀντιπροσώπευε τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχήν. Ἦτο συγχρόνως στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητής, δηλαδή ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἐπόπτης τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐπίσης ἐφρόντιζε διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων.

#### Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ

Ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας εἶχε συγκεντρώσει μὲ τὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστον σταθερότητα πολλάκις ἔσωσε τὴν Ρώμην εἰς κρισιμωτάτας στιγμὰς. Τὴν σύγκλητον κατήρτιζον οἱ τιμηταὶ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν ὑπερέβαινον τὰ 300. Συγκλητικοὶ ἐγίνοντο οἱ χρηματίσαντες ἀνώτεροι ἄρχοντες ἢ δήμαρχοι. Σημαντικὴ ἦτο ἡ ἐξουσία τῆς συγκλήτου εἰς τὰ οἰκονομικά, θρησκευτικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Ὡριζε τοὺς φόρους, διέθετε τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐψήφιζε τὰ ἔξοδα καὶ ἐν γένει εἶχε τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν, ὅταν δὲν ὑπῆρχον τιμηταί. Διέτασσε τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς τελετάς, τὰς ὁποίας ὑπεδείκνυον οἱ ἱερεῖς, ἐπέβλεπε τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐθνικῆς λατρείας. Ἐδέχετο καὶ ἀπέστελλε πρεσβευτάς, διεπραγματεύετο μὲ ξένα κράτη, ἐπρότεινε τὸν πόλεμον ἢ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ἐκκλησίαν κλπ.

Ἡ σύγκλητος συνήρχετο εἰς ἰδιαίτερον οἶκημα, τὸ β ο υ λ ε υ τ ἡ ρ ι ο ν. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου ὠνομάζοντο σ υ γ κ λ η τ ι κ ἄ δ ὄ γ μ α τ α καὶ εἶχον ἰσχὺν νόμου. Εἰς τοὺς ξένους ἐπροξένει καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν ἡ σοβαρότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς συγκλήτου.

#### Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ὅπως ἡ διοίκησις τῆς Ρώμης, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ ἰδιωτικὸς

βίος διακρίνεται διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν αὐστηρότητα. Τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, τὴν κηδεῖαν κ.λ.π. κανονίζει αὐστηρὰ ἐθιμοτυπία.

Ὁ πατὴρ εἶναι ἄρχων τῆς οἰκογενείας με ἀπεριόριστον ἐξουσίαν· τὰ ἄλλα μέλη ( ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ ὑπῆρται ) ὀφείλου ὑπακοὴν εἰς αὐτόν. Αὐτὸς δίδει εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τὴν ἀδειαν τοῦ γάμου, εἶναι ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἔχει δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπ' αὐτῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ρωμαία οἰκοδέσποινα ἔχει μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ ἐπιβολὴν: Αὐτὴ διοικεῖ τὸν οἶκον καὶ διευθύνει τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας· συμερίζεται ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ χαίρει μεγάλου σεβασμοῦ.

## Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ

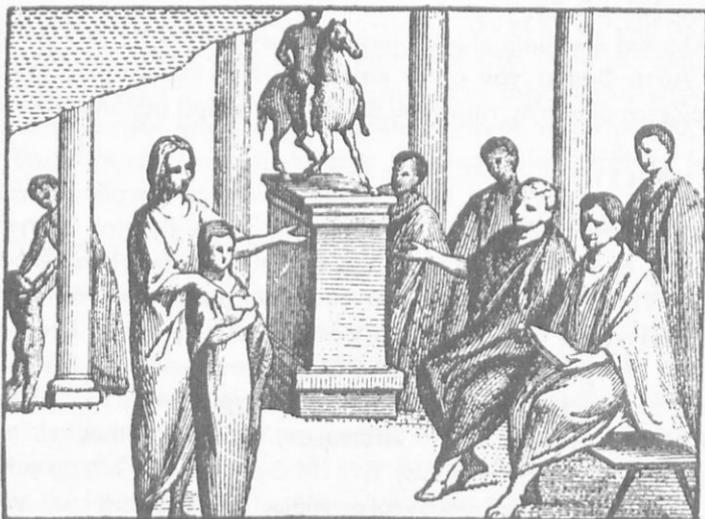
Ἡ γέννησις τοῦ τέκνου ἦτο μεγάλη χαρὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐγεννᾶτο παιδίον, ἡ ἐξώθυρα τῆς οἰκίας ἐκοσμεῖτο με ἄνθη. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν διὰ τὰ κοράσια καὶ τὴν ἐνάτην διὰ τὰ ἀγόρια ἐγένετο ἡ τελετὴ τοῦ καθαρμοῦ, ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη ἑορτὴ τῆς οἰκογενείας. Παρίσταντο ὅλοι οἱ συγγενεῖς καὶ ἔδιδον τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογέννητον. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον τρία ὀνόματα: τὸ κύριον, τὸ ὄνομα τοῦ γένους καὶ τὸ ἐπώνυμον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ πλήρες ὄνομα τοῦ ρήτορος Κικέρωνος ἦτο Μάρκος Τύλλιος Κικέρων. Τὰ κοράσια ὠνομάζοντο συνήθως με τὸ ὄνομα τοῦ γένους: π.χ. Τυλλία ὠνομάζετο ἡ κόρη τοῦ Κικέρωνος.

## Η ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι καὶ εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν ἔδωσαν χαρακτηριστικὴν πρακτικόν. Ἀπέβλεπον τὰ τέκνα τῶν νὰ γίνουιν καλοὶ στρατιῶται, καλοὶ πολῖται καὶ καλοὶ ἄρχοντες. Τὰ σχολεῖα, τὰ ὁποία ἦσαν μικρὰ καὶ συνοικιακά, συνετήρουν συνήθως δούλοι ἐγγράμματοι, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον ἀνάγνῶσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἐπέβαλλον εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς τὴν ἀπιστήθισιν γνωμικῶν καὶ νόμων.

Ἀπὸ τοῦ 13ου ἔτους τὰ παιδία ἐφοίτων εἰς τὸν γ ρ α μ μ α τ ι κ ὀ ν , ὁ ὁποῖος ἀνεγίνωσκε καὶ ἡρμήνευε τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων καὶ τὴν δωδεκάδελτον. Γενικῶς ὁμως ἡ ἀγωγή τῶν παιδῶν εἰς τὴν Ρώμην μέχρι τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος παρέμεινε στοιχειώδης, καὶ μόνον

ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἤρχισαν οἱ Ῥωμαῖοι νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην ἀνωτέρας μορφώσεως. Τότε ἰδρύθησαν ρητορικὰ καὶ σχολαί, ὅπου οἱ νέοι ἤσκοῦντο εἰς τὴν ρητορείαν. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἔφθασαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν μόρφωσιν. Ἐθεώρουν περιττὸν ὅ,τι δὲν τοὺς ὠφελεῖ πρακτικῶς καὶ δὲν εἶχον ἀγάπην πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, ὅπως οἱ Ἕλληνες.



Ἀπὸ τὴν παιδικὴν ζωὴν  
(Τοιχογραφία Πομπηίας)

Παριστάνει μητέρα ὀδηγοῦσαν τὴν κόρην της εἰς τὸ σχολεῖον. Σεμνὴ καὶ δειλὴ ἡ στάσις τῆς μητρός.



αν, ἐδημιούργησαν ἰσχυρὸν πολεμικὸν στόλον καὶ ἐκόσμησαν τὴν πόλιν των μὲ ὠραιότατα οἰκοδομήματα. Δικαίως ἔλεγον ὅτι ἡ Καρχηδὼν ἦτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἡ ἰσχυροτέρα ναυτικὴ δύναμις τῶν χρόνων τῆς. Τὸ κράτος ἐκυβέρνην οἱ πλούσιοι ἔμποροι, οἱ ὅποιοι ἐκράτουν τὸν λαὸν μακρὰν τῆς διοικήσεως καὶ τὸν ἐπετήρουν αὐστηρῶς. Τὴν ἐξουσίαν εἶχε κυρίως τὸ συμβούλιον τῶν 100, δηλαδὴ ἡ Σ ύ γ κ λ η τ ο ς τῆς Καρχηδόνος



Νόμισμα Καρχηδόνος

(Χάλκινον τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἑλληνικῆς τεχνοτροπίας)

1. Κεφαλὴ τῆς θεᾶς τῆς γεωργίας. 2. Νομαδικὸς ἵππος, λευκὸς καὶ εὐκίνητος. Ἐνθυμίζει ἀραβικοὺς ἵππους τῆς ἐποχῆς μας.

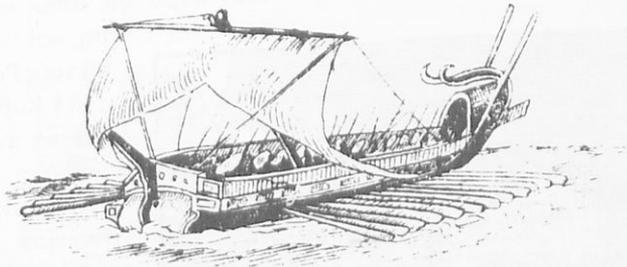
Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν εἶχον ἔθνικὸν στρατόν, ἀλλὰ ξένον μισθοφορικόν. Μόνον οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν Καρχηδόνιοι. Εὐστηρίζοντο ὅμως εἰς τὸ πολυπληθὲς ναυτικὸν των, τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ τελειότερα πλοῖα τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ πεντήρεις.

#### Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἀφορμὴ καὶ κύριον θέατρον τοῦ πρώτου πολέμου ἦτο ἡ Σικελία. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὰς λεπτομερείας του, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ἐπάλαισαν μὲ πείσμα 23 ἔτη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν

Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεκράτησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περιώρισαν τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς νήσου. Ἦτο φανερὸν ὅμως ὅτι ὁ πόλεμος δὲν θὰ ἐτελείωνεν, ἐφόσον οἱ Καρχηδόνιοι

ἐξουσίαζον τὴν θάλασσαν. Οἱ Ῥωμαῖοι λοιπὸν κατεσκεύασαν στόλον ἀπὸ 130 πλοῖα καὶ ὁ ὑπάτος Γάιος Δουίλιος ἐνίκησε τοὺς Καρχηδονίους. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι ἔλαβον θάρρος καὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὑπὸ τὸν Ρήγουλον. Ἀλλὰ τὸν μισθοφορικὸν στρατὸν τῆς Καρχηδόνος διωργάνωσεν ὁ ἐξόριστος Σπαρτιάτης Ξάνθιππος· οἱ ἴθαγε-



Πολεμικὸν πλοῖον Καρχηδονίων

(Τοιχογραφία Πομπηίας)

Ἀπὸ παράστασις ναυμαχίας. Ὁ ζωγράφος ἔχει πιθανώτατα ὑπ' ὄψιν νεωτέρου τύπου πολεμικὸν πλοῖον.

νεῖς ὅμως εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐλπίσει οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐκινήθησαν. Ὁ Ρήγουλος ἐνίκηθη καὶ ἠχμαλωτίσθη (255).

Μετὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀποτυχίαν τῶν Ῥωμαίων ὁ πόλεμος πάλιν περιωρίσθη εἰς τὴν Σικελίαν. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον στείλει τὸν δραστήριον στρατηγὸν Ἀμίλκαν Βάρκαν, ὁ ὁποῖος ἀντέταξε ζωρὰν ἀντίστασιν. Τέλος ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι κατεσκεύασαν νέον στόλον καὶ εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Σικελίας κατέστρεψαν τὸν Καρχηδονιακὸν στόλον (241). Οἱ Καρχηδόνιοι κουρασμένοι ἐζήτησαν εἰρήνην. Παρέδωσαν τὴν Σικελίαν καὶ τὰς περίξ νήσους καὶ ἐπλήρωσαν μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (241).

#### ΤΟ ΜΕΤΑΞΥ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΩΝ ΔΙΑΣΤΗΜΑ

Ἡ εἰρήνη διήρκεσεν 23 ἔτη (241 – 218) καὶ ἦτο μόνον προσωρινὴ ἀνακωχή. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς συνέβησαν μερικὰ ἀξιοσημείωτα γεγονότα.

Ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην, εἰς τὴν Καρχηδόνα ἐστασίασαν οἱ μισοφόροι καὶ οἱ ἰθαγενεῖς. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεξε τότε ἡ Καρχηδών, καὶ ἐκυρίευσαν δύο ἄλλας νήσους, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικήν.

Ὁ ὄνομαστός καὶ γνωστός στρατηγὸς Ἀμίλκας Βάρκας ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς μιᾶς μερίδος, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ κάμῃ τὸ πολίτευμα τῆς Καρχηδόνος δημοκρατικόν, νὰ καταρτίσῃ ἐθνικὸν στρατόν, ὅπως καὶ ἡ Ῥώ-



μη, καὶ νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς Ῥωμαίους.

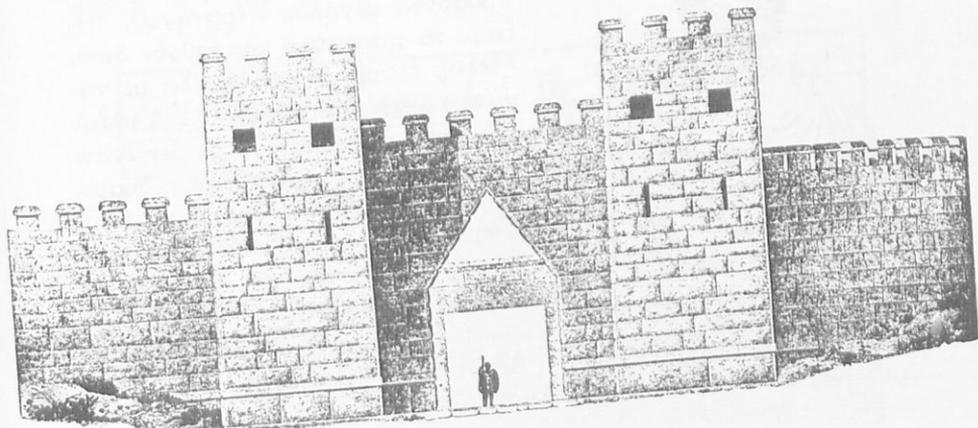
Ἡ Κυβέρνησις, διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, τὸν ἐστειλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ ὁ Ἀμίλκας ἐκυρίευσεν τὴν νοτιοανατολικὴν Ἰσπανίαν καὶ ἵδρυσεν ἀληθινὸν κράτος. Τὸ ἔργον του ἐσυνέχισεν ὁ υἱὸς του Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος ἦτο προωρισμένος νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην δόξαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ εἶχον καὶ ἄλλας ἐπιτυχίας. Ἐκυρίευσαν τὴν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν (225 – 218), ἐκαθάρισαν τὴν Ἀδριατικὴν ἀπὸ τοῦ Ἰλλυριοῦς πειρατᾶς καὶ ἔκαμαν συμμάχους τὰς ἑλληνικὰς πόλεις Ἀπολλωνίαν, Ἐπίδαμνον καὶ Κέρκυραν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀνησύχησε πολὺ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ ἤρχισαν αἱ πρῶται προστριβαὶ μετὰ Μακεδονίας καὶ Ῥώμης.

**ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (218 – 201).**

Ἡ ἀφορμὴ διὰ νέον πόλεμον μετὰ Ῥώμης καὶ Καρχηδόνος δὲν

ἄργησε νὰ δοθῇ. Ὁ Ἀννίβας — ἀφοῦ κατέκτησε τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰβηρος — ἐπολιόρησε τὴν πόλιν Ζάκανθαν, ἣ ὁποία ἦτο σύμμαχος τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ προστατεύσουν τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁ Ἀννίβας ἀπέκρουσε τὴν ρωμαϊκὴν ἀνάμειξιν καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν



Ἡ πόλις Μεσσήνη. (Σικελία).  
Ἐξωτερικὴ ὄψις.

(219). Ὁ πόλεμος τότε ἐκηρύχθη τὸ 218. Ὁ δεύτερος καρχηδονιακὸς πόλεμος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους καὶ δραματικωτέρους τῆς ἱστορίας.

#### Ο ΑΝΝΙΒΑΣ

Ἡρως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολέμου εἶναι ὁ Ἀννίβας. Ἐγεννήθη τὸ 247 καὶ ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρός του, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐνέπνευσεν ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Εἰς πολὺ μικρὰν ἡλικίαν ἦλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὑπηρετήσεν ὡς ἀξιωματικὸς μέχρι τοῦ 221, ὅποτε ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ στρατηγός.

Ἡ φύσις εἶχε προικίσει τὸν Ἀννίβαν μὲ ἐξαιρετὰ προτερήματα. Ἦτο τολμηρὸς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ψύχραιμος εἰς τοὺς κινδύ-

νους και δια τουτο ἐκέρδισε την λατρείαν και ἀφοσίωσιν του στρατου. Ἀκαταπόνητος εἰς τους κόπους, εἰς την ἀυπνίαν και εἰς τὰς στερήσεις, συνεμερίζετο ὅλας τὰς περιπετείας τῶν στρατιωτῶν του και πρῶτος ἔδιδε τὸ παράδειγμα αὐστηρᾶς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς.

Διὰ τουτο ἐγόητευε τους στρατιώτας του και τους ἔσυρεν ὅπου ἤθελεν.

Ἄλλ' ὁ Ἀννίβας εἶχε κυρίως τὰ προσόντα μεγάλου στρατηγου. Ἦξευρε νὰ παρασύρη τὸν ἐχθρὸν ὅπου ἤθελεν, ἐλάμβανε και ἐξετέλει μὲ ταχύτητα καταπληκτικὴν τὰς πλέον τολμηρὰς ἀποφάσεις, ποτὲ δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του και εἰς τὰς δυσμενείας τῆς τύχης συνήθιζε νὰ ὑπομένη. Ὑπῆρξεν ἀπὸ τους ἀξιολογωτέρους πολεμιστὰς τῆς ἀρχιότητος συγκεντρῶνων τὴν πονηρίαν του Φιλίππου και τὴν ἀνδρείαν του Μ. Ἀλεξάνδρου. Θεωρεῖται ἕνας ἀπὸ τους μεγίστους στρατηγούς ὄλων τῶν χρόνων.



Ὁ Ἀννίβας

Μαρμαρινὴ πρωτομή. ( Νεάπολις ).

τους μεγίστους στρατηγούς ὄλων τῶν χρόνων.

## Η ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ

Ὁ Ἀννίβας ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 218 ἐπέρασε τὸν Ἰβηρα και τὰ Πυρρηναῖα και ἔφθασεν εἰς τὸν Ροδανὸν ποταμὸν μὲ ἀξιόλογον στρατὸν ἀπὸ 50 χιλ. πεζούς και 9 χιλ. ἵππεις. Περίπου 40 πολεμικοὶ ἐλέφαντες παρηκολούθουν τὸ στράτευμα, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς προχώματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ διασποῦν τὰς τάξεις του και τέλος διὰ νὰ θραύουν μὲ τὸν ὄγκον τοῦ σώματός των τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν και νὰ διευκολύνουν τὴν διάβασιν. Κατόπιν ὁ Ἀννίβας ἐπέρασε τὸν Ροδανὸν ποταμὸν και τὸν Ὀκτώβριον εὐρίσκετο εἰς τὰ ὄροπέδια τῶν Ἀλπεων. Ἀπὸ τὸν σημερινὸν μικρὸν Ἅγιον Βερνάρδον, καθὼς ὑποθέτουν, ὁ καρχηδονιακὸς στρατὸς κατόπιν ἀπεριγράπτων δυσκολιῶν κατέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑπέστη ὁμως τρομερὰς ἀπωλείας και διεσώθησαν μόνον 20 χιλ. πεζοί, 5 χιλ. ἵππεις και 20 ἐλέφαντες.

## ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΝΙΚΑΙ

Ὁ ὕπατος Κορνήλιος Σκιπίων ἐνόμιζε τὸν Ἀννίβαν ἐξητλημένον καὶ ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ, ἀλλ' ἠττήθη παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Πάδου Τίκινον. Εἰς δευτέραν μάχην εἰς τὸν παραπόταμον Τρεβίαν ὁ Ἀννίβας ἐπέφερε τελείαν καταστροφὴν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν (Δεκέμβριος 218). Αἱ νίκαι αὗται περιέβαλον μὲ δόξαν τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀννίβα. Ὅλη ἡ ἄνω Ἰταλία



προσεχώρησεν εἰς αὐτὸν καὶ 20 χιλ. Γαλάται ἐνίσχυσαν τὸν στρατὸν του.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεχείρησαν μὲ δύο νέας στρατιάς νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθοδον τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν μέσην Ἰταλίαν. Ἀλλ' ὁ Καρχηδόνιος στρατηλάτης ἐπέρασε τὰ Ἀπέννινα ἀπὸ ἄλλα σημεία καὶ εὐρέθη εἰς τὰ νῶτα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ ὕπατος Φλαμίνιος παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ πονηροῦ Ἀφρικανοῦ εἰς τὸ στενὸν μεταξὺ τῆς λίμνης Τρασιμένης καὶ τῶν παρακειμένων λοφίσκων καὶ μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του κατεστράφη (217). Περίπου 15 χιλ. στρατιῶται ἐφονεύθησαν, χωρὶς νὰ προφθάσουν νὰ παραταχθοῦν εἰς μάχην.

## Ο ΦΑΒΙΟΣ ΜΑΞΙΜΟΣ

Ὁ δρόμος πρὸς τὴν Ρώμην ἦτο ἀνοικτός. Ἄλλ' ὁ Ἀννίβας δὲν ἔθε-  
 ῶρησε φρόνιμον νὰ βαδίση ἐναντίον αὐτῆς, ὅπως πρὸ 70 περίπου  
 ἐτῶν ὁ Πύρρος. Ἦθελε πρῶτον νὰ ἀπογυμνώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοὺς  
 συμμάχους τῆς. Ἐπέρασε λοιπὸν τὸ ὄρεινὸν Σάμνιον καὶ κατέβη εἰς τὴν  
 Καμπανίαν, διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Καπύην σπουδαιοτάτην θέσιν  
 διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του. Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Ρώμην ἐγίνοντο σοβα-  
 ραὶ προετοιμασίαι. Ἐστρατολόγησαν νέον στρατὸν καὶ διώρισαν δι-  
 κτάτορα τὸν Φάβιον, ὁ ὁποῖος ἐφήρμοσε νέαν τακτικὴν. Ἀπέ-  
 φευγε νὰ δώσῃ μάχην καὶ παρηκολούθει τὸν ἐχθρὸν προσπαθῶν νὰ  
 τὸν ἐξαντλήσῃ μὲ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις καὶ μικροσυμπλοκάς. Διὰ  
 τὴν τακτικὴν αὐτὴν ὠνομάσθη ὁ Φάβιος «μελλητής».

## ΑΙ ΚΑΝΝΑΙ (216)

Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦ συνετοῦ δικτάτορος δὲν ἤρρεσεν εἰς τοὺς Ρω-  
 μαίους καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς συμμάχους Ἰταλοὺς, οἱ ὁποῖοι ὑπέφε-  
 ρον ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τῶν Καρχηδονίων. Διὰ τοῦτο τὸ ἐπόμενον  
 ἔτος οἱ Ρωμαῖοι ἔπαυσαν τὸν δικτάτορα καὶ διώρισαν πάλιν δύο ὑπά-  
 τους, τὸν Αἰμίλιον Παῦλον καὶ τὸν Τερέντιον Βάρρωνα,  
 εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσαν τὴν διοίκησιν τοῦ νέου μεγάλου στρατοῦ.

Οἱ ὑπατοὶ ὠδήγησαν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὴν καταστρο-  
 φὴν. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἔγινε τὴν 2 Αὐγούστου 216 εἰς τὴν ἀμ-  
 μώδη πεδιάδα τῆς Ἀπουλίας πλησίον τῆς πόλεως Κάνναι. Ἡ μάχη  
 αὕτη εἶναι κλασσικὸν παράδειγμα κυκλώσεως διὰ τῶν πτερυγῶν καὶ  
 τὸ ἀριστούργημα τῆς τακτικῆς τοῦ Ἀννίβα. Ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας  
 καὶ ἀραιώσε τὸ κέντρον, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον κάμει τὸ ἀντίθετον. Ὁ  
 ρωμαϊκὸς στρατὸς περιεκυκλώθη καὶ ἔπαθε τρομερὰν καταστροφήν.  
 Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἐσφάγη, σημαντικὸν μέρος ἠχμαλωτίσθη καὶ μόλις  
 15 χιλ. ἐσώθησαν ὑπὸ τὸν Βάρρωνα. Ὁ Αἰμ. Παῦλος καὶ σχεδὸν ὅ-  
 λοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίου τῆς μάχης.

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σοβαρώταται. Αἱ πόλεις τῆς κάτω Ἰ-  
 ταλίας παρεδόθησαν, ἡ Καπύη ἦνοιξε τὰς πύλας εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ  
 Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἔκλεισε συμμαχίαν μὲ τὸν Ἀννίβαν καὶ  
 αἱ Συρακοῦσαι συνετάχθησαν μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Ὁ Ἀννίβας  
 διεχείμασεν εἰς τὴν Καπύην.

## ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ

Παρ' όλας όμως τās έπιτυχίας του ό 'Αννίβας δέν κατώρθωσε νά ξεχειρίσει τās πόλεις τής μέσης 'Ιταλίας κατά τών Ρωμαίων. Οί Ρωμαίοι αντίθετως δέν έχασαν τό θάρρος των, έδιπλασίασαν τās προσπάθειάς των και έπολιορκησαν τό όρμητήριο του 'Αννίβα, τήν Καπύην. 'Ο 'Αννίβας πρός αντίπερισπασμόν έκαμε τότε τήν περίφημον πορείαν κατά τής Ρώμης, τήν όποίαν έπλησίασε μέχρις ένός μιλίου ( Hannibal ante portas ). 'Αλλ' ό αντίπερισπασμός απέτυχε και οι Ρωμαίοι έκυτίωρσαν σκληρότατα.

Είς τήν Σικελίαν οι Ρωμαίοι είχαν μεγάλην έπιτυχίαν. Κατώρθωσαν νά κυριεύσουν τās Συρακούσας παρά τήν πεισματώδη αντίστασιν τών κατοίκων και τὰ μηχανικά μέσα του περιφήμου μαθηματικού 'Αρχιμήδους, ό όποίος με τās έφευρέσεις του έκαίε τὰ ρωμαϊκά πλοία και έματαίωνε τὰ σχέδια τών πολιορκητών ( 212 ). Τόν Φίλιππον τής Μακεδονίας ήμπόδισαν με πλοίαρια νά στείλη βοήθειαν είς τόν 'Αννίβαν.

'Αλλ' ή κρίσις του μεγάλου πολέμου ήρχισε νά φαίνεται κυρίως είς τήν 'Ισπανίαν. 'Ο νεαρός στρατηγός Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων, υίός του Σκιπίωνος, ό όποίος μετά τήν ήτταν του είς τόν Τρεβίαν είχε μεταφέρει τόν πόλεμον είς τήν 'Ισπανίαν, κατώρθωσε τό 209 νά κυριεύσει τήν πρωτεύουσαν τών Καρχηδονίων Καρθαγένην και ν' άποκτήσει φήμην μεγάλην. Τήν 'Ισπανίαν τότε έκυβέρνα ό άδελφός του 'Αννίβα 'Ασδρούβας, ό όποίος έσπευσε νά φέρη έπικουρίας είς τόν άδελφόν του είς τήν 'Ιταλίαν. Οί Ρωμαίοι όμως συνεκέντρωσαν όλας τās δυνάμεις έναντίον του και είς τόν μικρόν ποταμόν Μέταυρον, νοτίως του Ρουβίκωνος, κατέστρεψαν έξ όλοκλήρου τόν στρατόν του ( 207 ). 'Ο ίδιος ό 'Ασδρούβας έφονεύθη. 'Ο 'Αννίβας περιήλθεν είς δύσκολον θέ-



Σκιπίων ό 'Αφρικανός  
(Μαρμαρίνη προτομή).

σιν. Ἡ κυβέρνησις τῆς Καρχηδόνος, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ἄφησεν εἰς τὴν τύχην του τὸν μέγαν στρατηλάτην εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα. Ἄφοῦ τέλος δὲν κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἐνισχύσεις καὶ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, ἤλθεν εἰς δυσκολωτάτην θέσιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Βρουττίαν.

#### Η ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΖΑΜΑΝ ΜΑΧΗ. — ΕΙΡΗΝΗ

Οἱ Ρωμαῖοι παρακινούμενοι τότε ἀπὸ τὸν Σκιπίωνα, τὸν νικητὴν τῆς Ἰσπανίας, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔγινεν ὕπατος εἰς ἡλικίαν 30 ἐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος ὁ Σκιπίων. Τὸ 204 ἀπεβιβάσθη βορείως τῆς Καρχηδόνος, πλησίον τῆς πόλεως Ὑτίκης, καὶ ἔλαβεν ὡς σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας *Μασσανάσην*.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσουν τὸν Ἀννίβαν Ἡ κρίσιμος μάχη ἐδόθη πλησίον τῆς *Ζάμας* εἰς τὴν κεντρικὴν Τύνιδα ( σημ. *Naragara* ) τὸ 202. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπαθαν τὴν καταστροφὴν, ὥστε ὁ Ἀννίβας τοὺς συνεβούλευσε νὰ κλείσουν εἰρήνην καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ κτήματα του.

Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη τὸ 201 μὲ ὄρους βαρυτάτους. Οἱ Καρχηδόνιοι παρέδωσαν ὅλον τὸν πολεμικὸν στόλον ἐκτὸς 10 πλοίων, παρέχώρησαν ὅλας τὰς ἔξω τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις, ὁ Μασσανάσης ἀνεγνωρίσθη ἀνεξάρτητος βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας, ἀνέλαβον νὰ πληρώσουν εἰς διάστημα 50 ἐτῶν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 10 χιλ. ταλάντων ( 60 ἑκ. χρυσῶν δραχμῶν ) καὶ δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐπιχειροῦν πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν εἰς τὸν Σκιπίωνα τὴν τιμητικὴν προσωυμίαν Ἡ φ ρ ι κ α ν ὄ ς .

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

### ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

#### Η ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΣ

Ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἦτο ἀκόμη πόλεμος ἔθνικὸς διὰ τὴν Ρώμην, δηλαδὴ ἀγὼν διὰ τὴν ὕπαρξιν της. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ἀπέκτησαν συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς των καὶ ἀπὸ τότε ζητοῦν νὰ ἐπικρατήσουν εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ νὰ κανονίσουν τὴν πολιτικὴν τῶν γειτονικῶν κρατῶν κατὰ τὸ συμφέρον των. Ἐπειδὴ παρετήρησαν τὴν ἀδυναμίαν τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς των, ἀποκτοῦν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ὑποτάξουν καὶ νὰ προσαρτήσουν τὰς χώρας αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως διδεται ἐλεύθερον στάδιον εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Ρωμαίων ( εἰς τὸν ρω - μα ἰ κ ὸ ν ἰ μ π ε ρ ἰ α λ ἰ σ μ ὸ ν, ὅπως λέγουσιν ) καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ὑποτάσσει ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας.

#### Η ΑΝΑΜΕΙΞΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ β' καρχηδονιακοῦ πολέμου ἡ Ρώμη ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Ἀνατολή παρουσιάζει τὴν ἐξῆς εἰκόνα:

Ἡ Μ α κ ε δ ο ν ἰ α, εἰς τὴν ὁποίαν βασιλεύουν οἱ Ἀντιγονίδαι, εἶναι κράτος ἀρκετὰ ἰσχυρόν. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος Ε' ( 220 — 179 ) ἀναδιωργάνωσε τὸ κράτος του, προσπαθεῖ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὰ Ἰλλυρικὰ παράλια καὶ νὰ ἰδρῦσῃ ἰσχυρὰν μοναρχίαν.

Ἡ Σ υ ρ ἰ α, τὴν ὁποίαν κυβερνοῦν οἱ Σελευκίδαι, εἶναι κράτος πολὺ ἐκτεταμένον. Ὁ Ἀ ν τ ἰ ὀ χ ο ς Γ' ὁ Μ ἔ γ α ς ( 222 — 187 ), σύγχρονος τοῦ Φιλίππου, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἶχε πλοῦτον καὶ δύναμιν καὶ ἔθεωρεῖτο ὡς ὁ ἰσχυρότερος μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Αἴγυπτος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευον οἱ Πτολεμαῖοι, εὐρίσκετο εἰς παρακμὴν. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνηον τὸ κράτος, ἀπετέλουν μικρὰν μειονότητα μισητὴν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς καὶ οἱ διαρκεῖς πόλεμοι πρὸς τοὺς Σελευκίδας ἐξηντλήσαν τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους.

Τὸ βασιλεῖον τῆς Περγᾶμου ἦτο μικρὸν, ἀλλὰ συγκεντρωμένον καὶ καλῶς ὠργανωμένον.

Σπουδαία ναυτικὴ δύναμις ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ Δημοκρατία τῆς Ρόδου, ἡ ὁποία εἶχε γίνεσι σημαντικὸν κέντρον ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εὐρίσκετο εἰς τελείαν ἀναρχίαν. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἐλυμαίνοντο αὐτὴν. Αἱ δύο Συμπολιτεῖαι, ἡ Ἀχαϊκὴ καὶ ἡ Αἰτωλική, ἐξηντλήθησαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ δὲν ἀπετέλουν σοβαρὰν δύναμιν.

#### Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ( 200 – 197 )

Διηρημένη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐξηντλημένη ἡ Ἀνατολὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι προσβάλλουν πρῶτον τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Φίλιππος Ε' καὶ ὁ Ἀντίοχος Γ' εἶχον συνεννοηθῆ νὰ διαμοιράσουν τὰς ἀποικιακὰς κτήσεις τῆς Αἰγύπτου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας διεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Τότε αἱ δύο μικρασιατικαὶ δυνάμεις, Πέργαμος καὶ Ρόδος, ἐζητήθησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων καὶ ἡ Σύγκλητος, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ τὸν σύμμαχον τοῦ Ἀννίβα Φίλιππον Ε', ἀπήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Φίλιππος ἠνῆθη καὶ ἡ Ρώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ ( 200 ).

Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν μὲ ὀλίγην ὄρεξιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἐξήρχοντο ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὸν τραχὺν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ μόλις πρὸ ἑνὸς ἔτους εἶχον κλείσει εἰρήνην πρὸς τὴν Καρχηδόνα. Ὁ στρατὸς των, ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἡπείρου, δὲν κατῴρθωσεν ἐπὶ δύο ἔτη νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τὴν παραλίαν, ὅπου περιώρισεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος. Ἀλλὰ τὸ θέρος τοῦ 198 ὁ νεαρὸς ὕπατος Φλαμίνιος ἐπανέλαβε τὴν ἐπιθεσιν ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀῶου ποταμοῦ ( Βόρειος Ἡπειρος ) καί, ἀφοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ προσεῖλκυσε πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις καθὼς καὶ τὴν Αἰτωλικὴν Συμπολιτείαν.

Τὸ θέρος τοῦ 197 ἐδόθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν θέσιν Κυ - αῖ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες συνέτριψαν τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα εἰς τὴν νίκην των ὁμως συνετέλεσε πολὺ τὸ ἱππικὸν τῶν Αἰτωλῶν.

Ὁ Φίλιππος ὑπεχρεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὰς πόλεις τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὰς ὀχυρὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατέειχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἑλλησποντον, καὶ νὰ πληρώσῃ χίλια τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φλαμίνιος κατῆλθεν εἰς Κόρινθον (196), ὅπου ἐτελοῦντα τὰ Ἴσθμια. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ ἀπεριγράφτου ἐθνουσιασμοῦ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου οἱ Ῥωμαῖοι κατῴρθωσαν μὲ τὴν γνωστὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα νὰ χωρίσουν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀναρίθμητα κρατίδια καὶ νὰ τὴν καταστήσουν ἀνίκανον δι' ἄμυναν.

#### Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ (192 - 190)

Ὁ Ἀντίοχος Γ' ἐφάνη ἀδιάφορος διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀλ- λοτε συμμάχου τοῦ Φιλίππου καὶ ἠθέλησε μᾶλλον νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν του. Κατέλαβε τὰς κτήσεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 196 ἐπέρασε τὸν Ἑλλησποντον καὶ ἔγινε κύριος τῆς Θράκης. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον δυσареσθηθῆ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, διότι δὲν ὠφελήθησαν ὅσον ἠλπίζον ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου. Συνεννοήθησαν λοιπὸν μὲ τὸν Ἀντίοχον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας ἤρχισε τότε νὰ κάμνῃ προετοιμασίας, διὰ νὰ προσβάλλῃ τοὺς Ῥωμαίους. Εἰς τὰ σχέδια του τὸν ἐνεθάρρυνε πολὺ ὁ Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλήν του. Τὸ 192 ὁ Ἀντίοχος ἀπεβίβασε 10 χιλ. στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ῥώμη ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν δευτέραν μεγάλην δύναμιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ὁ Ἀντίοχος διεξήγαγεν ἀδεξιῶς τὸν πόλεμον καὶ δὲν ἠκολούθησε τὸ σχέδιον τοῦ Ἀννίβα.

Ἀντιθέτως οἱ Ῥωμαῖοι κατῴρθωσαν νὰ σχηματίσουν ἰσχυρὰν συμμαχίαν προσελκύσαντες τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν, τὸν Εὐμένην τῆς Περγ' μου καὶ τὴν Ρόδον. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος των. Τοιοῦτοτρόπως ἐδιχάζετο πάλιν ὁ ἑλληνισμὸς



καί ἔχανε διὰ παντός τὴν εὐκαιρίαν νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ Ἄντιοχος ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῆ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνῶ οἱ σύμμαχοί του Αἰτωλοὶ ἐζήτησαν ἀνακωχήν.

Οἱ Ῥωμαῖοι διεβίβασαν ἰσχυρὸν στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Λεύκιον Σκιπίωνα εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον δώσει ὡς σύμβουλον



Ἄντιοχος ὁ Γ' τῆς Συρίας  
Μαρμαρινὴ προτομὴ  
(Παρίσιοι, Λοῦβρον.)

τὸν ἀδελφόν του Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Τὸ 190 ἐδόθη ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν Μαγνησίαν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Σιπύλου, πλησίον τῆς Σμύρνης. Ὁ Ἄντιοχος ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην. Ἐξέκρινε τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑπεχρέωθη νὰ μὴ διατηρῆ πολεμικοὺς ἐλέφαντας καὶ στόλον πλέον τῶν 10 πλοίων καὶ ἐπλήρωσεν ἀποζημίωσιν 15 χιλ. τάλαντα. Πρὸς τούτοις ὑπεχρέωθη νὰ παραδῶσῃ τὸν Ἀννίβαν. Ὁ Ἀννίβας κατέφυγε εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν. Ἄλλ' οἱ Ῥωμαῖοι κατεδίωξαν καὶ ἐκεῖ τὸν Καρχηδόνιον στρατηλάτην, ὁ ὁποῖος, κινδυνεύων νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας

τῶν ἐχθρῶν, ἔπαι δηλητήριον καὶ ἑτεράτισε τὸν βίον του.

#### Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΣΕΩΣ (171 -- 168).

Τοιοιούτρόπως ἡ Ῥώμη ἀπέβαινε πανίσχυρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων αὐτῶν ἐγίνε βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δημοκρατικοὶ ὄλων τῶν πόλεων ὅπως καὶ οἱ φίλοι τῆς ἀνεξαρτησίας ἦσαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν τελευταίαν δύναμιν ἣ ὁποία ἀπέμενε εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Πράγματι ὁ Φίλιππος Ε' ἀπὸ τὴν ἐπομένην τῆς ἠττης εἰργάζετο δραστηρίως διὰ τὴν ἐκδίκησιν καὶ ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἄντιόχου ἐνέτεινε τὰς προπαρασκευάς.

Τὸ 179 ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος καὶ ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Περσεύς, ὁ ὁποῖος ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἠτοιμάζετο μὲ μεγαλυτέραν δραστηριότητα διὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἔγινε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ δὲν ἔπαυον νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς Ρώμης. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμήν δὲν κατῴρθωσαν σύμμαχοι τῆς Ρώμης. Ὁ Εὐμένης μάλιστα τῆς Περγάμου κατήγγειλεν εἰς τὴν Ρώμην ( 172 ) τὰς μυστικὰς προετοιμασίας τοῦ Περσέως. Οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ συνεκέντρωσαν στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκήρυξαν κατὰ τοῦ Περσέως τὸν πόλεμον ( 171 ).

Κατ' ἀρχὰς ὁ Περσεύς εἶχε σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ματαίως προσεπάθησεν ἐπὶ τρία ἔτη νὰ ἐκβιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ὀλύμπου, διὰ νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Μακεδοσίαν. Τέλος ἡ Σύγκλητος ἔστειλε τὸν ὑπατον Αἰμίλιον Παῦλον, δραστήριον καὶ ὀργανωτικὸν στρατηγόν. Ὁ Αἰμίλιος ἀπώθησεν τὸν μακεδονικὸν στρατὸν καὶ ἔδωκεν ἀποφασιστικὴν μάχην εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Πύδνης ( 2 Ἰανουαρίου 168 ). Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ ἐξεμυδενίσθη, ὁ Περσεύς συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ἡ λεία ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε οἱ Ρωμαῖοι δι' ἄρκετον χρόνον ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς ἀμέσους φόρους. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἐτέλεσε τὸν λαμπρότερον θρίαμβον ἀπὸ ὅσους εἶχεν ἴδει ἕως τότε ἡ Ρώμη.

Ὁ θρίαμβος διήρκεσε 3 ἡμέρας. Ἡ πρώτη μόνις ἐξήρκεσε διὰ τὴν παρέλασιν τῶν ἀνδριάντων καὶ τῶν πινάκων ζωγραφικῆς, οἱ ὁποῖοι ἐφέροντο ἐπὶ 200 ἀμαξῶν. Τὴν ἐπομένην παρήλασαν ἐπὶ πλῆθους ἀμαξῶν τὰ ὠραιότερα καὶ πλουσιώτερα μακεδονικὰ ὄπλα. . . κατόπιν 3 χιλ. ἄνθρωποι ἔφερον ἀργυρὰ νομίσματα ἐντὸς 750 δοχείων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐβαστάζετο ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν. Ἄλλοι ἐβάσταζον κρατῆρας ἀργυροῦς, ποτήρια καὶ ἄλλα πολυτίμα σκεύη. . . Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπροπορεύοντο 100 βόες προωρισμένοι πρὸς θυσίαν, ἠκολούθουν 77 δοχεῖα πλήρη χρυσῶν νομισμάτων, ὠρισμένοι πρὸς θυσίαν, ἠκολούθουν 77 δοχεῖα πλήρη χρυσῶν νομισμάτων, οἱ βασιλόπαιδες καὶ ὁ Περσεύς ἐνδεδυμένοι καστανοχρῶν ἱμάτιον καὶ φορῶν τὰ μακεδονικὰ πέδιλα. . . Κατόπιν ἤρχοντο 400 χρυσοὶ στέφανοι σταλέντες εἰς τὸν Αἰμίλιον ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Τέλος ἐπεφαινετο ὁ θριαμβευτὴς ἐπιβαίνων ἐπὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἄρματος. Τὴν πομπὴν ἐκλείεν ὁ στρατὸς μὲ κλάδους δάφνης εἰς τὰς χεῖρας καὶ ψάλλων ἄσματα ἔθνικὰ καὶ νικητηρίου παιᾶνας (πρὸς τιμὴν τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ).

(Πλουτάρχου: « Βίος Αἰμιλίου Παύλου »).

Ἡ Μακεδοσία διηρέθη εἰς τέσσαρα μέρη μὲ ἰδιαιτέραν διοίκησιν. Ἡ Ἡπειρος, ἡ ὁποία εἶχε βοηθήσει τὸν Περσέα, ὑπέστη πρωτοφανῆ

καταστροφήν: 70 πόλεις έξηφανίσθησαν και 150 χιλ. άνθρωποι έπωλήθησαν ως δοϋλοι. 'Αλλ' ήλθε και τών συμμάχων ή σειρά. Κατά τον πόλεμον εις πολλὰς πόλεις τής 'Αχαϊκής Συμπολιτείας ειχεν άκουσθή φωνή υπέρ του έθνικοϋ άγώνος του Περσέως. Διά τουτο οι πρώην σύμμαχοι έθεωρήθησαν υποπτοι. 'Η Ρώμη άπήτησε τότε από τας πόλεις τής 'Αχαίας ως όμήρους χιλίους επιφανείς άνδρας, τους όποιους υπέδειξε ο άρχηγός τής ρωμαϊκής μερίδος Καλλικράτης. Οι Ρωμαίοι μετέφερον αυτούς εις την 'Ιταλίαν και τους έσκόρπισαν εις διαφόρους πόλεις. Ένας από αυτούς ήτο και ο ιστορικός Πολύβιος, υίός του στρατηγού Λυκόρτα εκ Μεγαλοπόλεως τής 'Αρκαδίας. Οι Ρωμαίοι έφρόντισαν επίσης να ταπεινώσουν τον βασιλέα τής Περγάμου και την Ρόδον.

#### Η ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ( 148 ) ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ( 146 )

Εις το διάστημα τών 22 έτών μετά την μάχην τής Πύδνης οι Ρωμαίοι έκανόνισαν όριστικώς τα πράγματα τής Μακεδονίας και τής 'Ελλάδος.

Εις την 'Ελλάδα υπελείποντο δύο κέντρα άντιστάσεως: ή Μακεδονία, ή όποία δεν ήδύνατο να λησμονήση το ένδοxon παρελθόν· επίσης ή 'Αχαϊκή Συμπολιτεία, όπου τελευταίως ειχεν άφυπνισθή ή έθνική συνείδησις. Το έτος 151 μετά 17 έτών έξοριαν, έπανήλθον εις τας πατρίδας των οι επιζώντες 'Αχαιοι διαπνεόμενοι από αδιάλλακτον μίσος κατά τών Ρωμαίων. Οι έξόριστοι κατώρθωσαν να μεταστρέψουν την πολιτικήν τής 'Αχαϊκής Συμπολιτείας. Την άρχην κατέλαβον ο Δημόκριτος, ο Κριτόλαος και ο Δίαιος, όπαδοι του πολέμου κατά τών Ρωμαίων μέχρις έσχάτων. 'Η στιγμή ήτο κατάλληλος, διότι οι Ρωμαίοι ειχον περιπλακή εις τον τρίτον Καρχηδονιακόν πόλεμον και διεξήγον σκληρόν άγώνα εις την 'Ισπανίαν. 'Αλλά και την τελευταίαν στιγμήν οι 'Ελληνες δεν κατώρθωσαν να ένωθούν.

Το 151 εις την Μακεδονίαν, κάποιος 'Ανδρίσκοσ, ο όποιός έλεγεν ότι ήτο υίός του Περσέως και έπωνομάζετο Φίλιππος, έξήγειρε τον μακεδονικόν λαόν κατά τών Ρωμαίων. 'Αλλά το 148 ο ύπατος Καικίλιος Μέτελλος συνέτριψε τας όλίγας δυνάμεις του 'Ανδρίσκου και συνέλαβε τον ίδιον αιχμάλωτον. 'Η τύχη τής Μακεδονίας έκανονίσθη όριστικώς. Μετά τής 'Ηπειρου, Θεσσαλίας και νοτίου 'Ιλλυρίας άπετέλεσε ρωμαϊκήν έπαρχίαν υπό το όνομα Μ α κ ε δ ο ν ί α.

Οἱ Ἀχαιοὶ δὲν συνέπραξαν μὲ τοὺς Μακεδόνας. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἐπενέβησαν εἰς τὰς διαφορὰς τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας μὲ τὴν Σπάρτην, ἢ ὅποια ἐζήτει νὰ ἀποσπασθῆ, καὶ ἀπήτησαν τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Σπάρτης, τοῦ Ἄργου καὶ τῆς Κορίνθου, δηλαδὴ τὴν διάλυσιν τῆς Συμπολιτείας. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξηγέρθη καὶ τὸ 147 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Παρὰ τὸν ἥρωισμὸν τῶν τελευταίων ὑπερασπιστῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν. Ὁ Μέτελλος συνέτριψε τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν Σ κ ά ρ ρ ε ι α ν τῆς Λοκρίδος καὶ ἔγινε κύριος τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κριτόλαος ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 146 ὁ ὕπατος Μ ό μ μ ι ο ς κατέστρεψε τὸν τελευταῖον ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν Λ ε υ κ ό π ε τ ρ α ν πλησίον τοῦ Ἴσθμοῦ. Ὁ στρατηγὸς Δίαιος δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του καὶ ἠτύοκτόνησε. Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος διέβη τὸν Ἴσθμὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, τὴν ὅποιαν κατὰ διαταγὴν τῆς Συγκλήτου μετέβαλεν εἰς ἑρείπια. Οἱ Ἕλληνες ἔχασαν ὀριστικῶς τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἡ Ἑλλὰς προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας.

Τὸ ἔτος 133 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἄτταλος Γ' καὶ ἄφησε διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν ρωμαϊκὸν λαόν. Τὸ 129 οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβον αὐτὸ καὶ ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην ἀσιατικὴν ἐπαρχίαν, ἢ ὅποια ὠνομάσθη Ἄ σ ί α διότι περιελάμβανε τὸ ἥμισυ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἔθεωρεῖτο ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῶν Ρωμαίων.

#### Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ (146)

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ β' Καρχηδονιακοῦ πολέμου ἡ Καρχηδὼν ἐξέπληρωσε πιστῶς τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης καὶ προσεπάθησε μὲ κάθε τρόπον νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τοὺς Ρωμαίους.

Ἄλλ' ἡ ἐμπορικὴ ἀκμὴ τῆς πόλεως ἀνησυχοῦσε τοὺς Ρωμαίους, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν Καρχηδόνα ὑπῆρχον ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λησμονήσουν τὰς ταπεινώσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος.

Ὁ κακὸς δαίμων τῆς Καρχηδόνας ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας *Μασσανάσης*. Ὁ ἡμιβάρβαρος ἀλλὰ πονηρὸς καὶ φιλόδοξος αὐτὸς Ἀφρικανὸς διαρκῶς ἀφήρει χώρας τῆς Καρχηδόνας, ἢ ὅποια πῖστη εἰς τὴν συνθήκην, κατέφευγε πάντοτε εἰς τὴν διαιτησίαν τῆς Ρώ-

μης. Οί Ρωμαῖοι ἐδικαίωσαν πάντοτε τὸν Μασσανάσην. Τὸ 153 εἶχε μεταβῆ ὡς διαιτητῆς ὁ Κάτων, ὁ ὁποῖος ἐπέστρεψε φανατικώτερος ἀπὸ πρὶν καὶ ὄλους τοὺς λόγους του εἰς τὴν Σύγκλητον ἔτελείωνε μὲ τὴν φράσιν: « πρέπει νὰ καταστραφῆ ἡ Καρχηδῶν ».

“Οταν ὁμως τὸ 150 ὁ Μασσανάσης ἀφῆρεσε νέα ἐδάφτι, ἡ ὑπομονὴ τῶν Καρχηδονίων ἐξηντλήθη καὶ παρὰ τὴν συνθήκην ἔλαβον τὰ ὄπλα Ἡ Σύγκλητος ἐθεώρησε τοῦτο ἀφορμὴν πολέμου. Ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ὑτίκην. Ἐντρομοὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ παράσχουν πᾶσαν ἱκανοποίησιν. Ἐδῶσαν ὁμήρους καὶ παρέδωσαν τὰ ὄπλα καὶ τὰς μηχανάς των. Τότε ὁ ὕπατος ἀνεκοίνωσε τὰς βαρεῖας προτάσεις τῆς Συγκλήτου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπρεπε νὰ ἐκκενώσουν τὴν πόλιν των καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν 5 χιλ. μακρὰν τῆς θαλάσσης (149). Οἱ Καρχηδόνιοι, ἐξαγριωθέντες ἀπὸ τὴν δολίαν αὐτὴν συμπεριφορὰν, παρεσκευάσθησαν εἰς ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν. Ἡγωνίσθησαν ἥρωικῶς ἐπὶ τρία ἔτη (149 - 146). Ἄλλὰ τὸ 147 οἱ Ρωμαῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν Σ κ ι π ῖ ω ν α Ἰ ἴ μ ι λ ι α ν ὄ ν, υἱὸν τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός. Ὁ ἀγὼν ἀπὸ τότε εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Οἱ Ρωμαῖοι τὸ 146 εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ λυσσώδη μάχην εἰς τὰς ὁδοὺς — ἡ ὁποία διήρκεσεν 6 ἡμερονύκτια — ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν Β Ὑ ρ σ α ν . Ὁ Ἀ σ δ ρ ο ὕ β α ς, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὸν ἀγῶνα, παρεδόθη μὲ 50 χιλ. μαχητάς. Ἄλλ’ ἡ σύζυγός του καὶ χίλιοι ἄλλοι Καρχηδόνιοι κατέφυγον εἰς ἓνα ναὸν καὶ εὐρῆκαν οἰκτρὸν θάνατον εἰς τὸ μέσον τῶν φλογῶν.

Ἡ διαταγὴ τῆς Συγκλήτου ἐξετελέσθη κατὰ γράμμα. Ἡ Καρχηδῶν κατεστράφη συστηματικῶς καὶ ἀπηγορεύθη νὰ ἀνεγερθῆ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νέας πόλιν. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀ φ ρ ι κ ῆ καὶ ὁ Σκιπίων ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ ἐπωνομάσθη Ἀ φ ρ ι κ α ν ὄ ς ὁ ν ε ῶ τ ε ρ ο ς. Τοιοῦτοτρόπως ἐξηφανίσθη ἡ ὑπερήφανος φοινικικὴ ἀποικία τῆς Ἀφρικῆς.

#### ΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῆς Ζάμας ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἄλλὰ ἡ κακὴ διοίκησις ἐπροκάλεσε περὶ τὰ μέρη τοῦ 2ου αἰῶνος φοβερὰν ἐξέγερσιν εἰς ὅλην τὴν χῶ-

ραν, ἡ ὁποία διήρκεσε 21 ἔτη. Τέλος τὸ 134 ἐστάλη εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός, ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδόνος. Ἡ Ἰσπανία ὑπετάχθη ὀριστικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ 133 καὶ ἀπέβη ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῆς Δύσεως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ 201 - 177 εἶχον ἤδη ὑποτάξει τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν ὁποίαν ὠργάνωσαν μὲ ἀποικίας καὶ ὁδοῦς.

Τὸ 125 ὑπέταξαν τὴν μεσημβρινὴν Γαλατίαν, ἡ ὁποία ἐξησφάλισεν εἰς αὐτοὺς τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκ τῆς χώρας αὐτῆς ἐδημιούργησαν ἰδίαν ἐπαρχίαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Ν α ρ β ω ν ί τ ι δ α

Τοιοιουτρόπως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος, οἱ Ρωμαῖοι ἐκυριάρχησαν εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τότε τὴν ὠνόμαζον ἡ θά λ α σ σ ά μ α ς (mare nostrum).

## ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

### ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΙΩΝ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
Κ' αιών (2000)	Κάθοδος τών Ἀχαιῶν	Κάθοδος τών Ἰταλιωτῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν.
ΙΑ' αιών (1100)	Ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων.	Νέα Κάθοδος Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν.
Θ' - Η' αιών (900 - 700)	Οἱ Ὀμηρικοὶ χρόνοι	Ἐγκατάστασις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν.
ΣΤ' αιών (600 - 500)	594. Πεισίστρατος καὶ υἱοὶ του.  510. Ἐξωσις τῶν τυράννων.	Κυριαρχία Τυρρηνῶν εἰς κεντρικὴν καὶ βόρειον Ἰταλίαν.  509. Κατάλυσις τῆς βασιλείας.
Ε' αιών (500 - 400)	Μηδικοὶ Πόλεμοι. Ἀκμὴ ἀθηναϊκοῦ κράτους Περικλῆς Ἐναρξίς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.	493. Ἰδρυσις τῆς δημοκρατίας. Ἡγεμονία τῆς Ρώμης ἐπὶ τοῦ Λατίου. 405. Πολιορκία Βηίων. Ἀρχὴ παρακμῆς τῶν Τυρρηνῶν.
Δ' αιών (400 - 300)	404. Πτώσις τῶν Ἀθηνῶν 399. Θάνατος Σωκράτους. 371. Μάχη εἰς τὰ Λεῦκτρα. 338. Μάχη τῆς Χαιρωνείας. Ἡγεμονία τοῦ Φιλίππου. Κατακτήσεις Μ. Ἀλεξάνδρου.  323. Θάνατος Μ. Ἀλεξάνδρου	390 Ἀλωσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν.  338. Ὑποταγὴ τῶν Λατίνων. Πόλεμοι κατὰ τῶν Σαμνιτῶν καὶ Τυρρηνῶν.
Β' αιών (200 - 100)	146. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους.	146. Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνας.

## ΠΙΝΑΞ ΗΓΕΜΟΝΩΝ

### 1. ΟΙ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Πτολεμαῖος	Α'	ὁ Σωτήρ	323 - 283
»	Β'	ὁ Φιλάδελφος	285 - 247
»	Γ'	ὁ Εὐεργέτης	247 - 222
»	Δ'	ὁ Φίλοπάτωρ	222 - 205
»	Ε'	ὁ Ἐπιφανής	205 - 181
»	ΣΤ'	ὁ Φιλομήτωρ	181 - 146
»	Ζ'	ὁ Εὐπάτωρ	146

### 2. ΟΙ ΑΤΤΑΛΙΔΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Εὐμένης	Α'	263 - 241
*Ατταλος	Α'	241 - 197
Εὐμένης	Β'	197 - 159
*Ατταλος	Β'	159 - 138

### 3. ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΣΕΛΕΥΚΙΔΑΙ

Σέλευκος	Α'	321 - 281
*Αντίοχος	Α' ὁ Σωτήρ	281 - 261
*Αντίοχος	Β' ὁ Θεός	261 - 246
Σέλευκος	Β' ὁ Καλλίνικος	246 - 226
Σέλευκος	Γ' ὁ Κεραυνός	226 - 223
*Αντίοχος	Γ' ὁ Μέγας	223 - 187
Σέλευκος	Δ' ὁ Φίλοπάτωρ	187 - 175
*Αντίοχος	Δ' ὁ Ἐπιφανής	175 - 164
*Αντίοχος	Ε' ὁ Εὐπάτωρ	164 - 162
Δημήτριος	Α' ὁ Σωτήρ	162 - 150
*Ἀλέξανδρος	Α' ὁ Βάλας	150 - 146
Δημήτριος	Β' ὁ Νικάτωρ	146 - 138 καὶ 130 - 125



# ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ

## 1. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Δ' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 323 Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου.  
Λαμιακὸς πόλεμος.  
322 Ἦττα τῶν Ἑλλήνων. Θάνατος τοῦ Δημοσθένους.  
321 Ὁ Περδίκκας φονεύεται εἰς τὴν Αἴγυπτον.  
Νέα διανομὴ εἰς τὸν Τριπαράδεισον.  
319 Θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου.  
318 Ὁ Φωκίων καταδικάζεται εἰς θάνατον.  
316 Θάνατος τοῦ Εὐμένους.  
306 Οἱ διάδοχοι λαμβάνουσι τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως.  
301 Μάχη ἐν Ἰψῷ.

Γ' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 300 Κτίσις Ἀντιοχείας.  
297 Θάνατος τοῦ Κασσάνδρου. Ὁ Δημήτριος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.  
281 Ὁ Λυσίμαχος ἠττᾶται ὑπὸ τοῦ Σελεύκου καὶ φονεύεται. Τὸ βασίλειον τῆς Θράκης ἐξαφανίζεται.  
280 Τέσσαρες πόλεις τῆς Ἀχαΐας σχηματίζουν τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν.  
Ὁ Ἀντίοχος διαδέχεται τὸν Σέλευκον καὶ ἐγκαθίσταται εἰς τὴν Συρίαν.  
279 Ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.  
277 Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Ἡ δυναστεία τῶν Ἀντιγονιδῶν.  
251 Ὁ Ἄρατος ἐλευθερώνει τὴν Σικυῶνα.  
243 Ὁ Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄγις καταργεῖ τὰ χρέη. Φονεύεται τὸ 241.  
240 Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου ἀνεξάρτητον.

- 235 Ὁ Κλεομένης βασιλεὺς τῆς Σπάρτης.  
 226 Ὁ Κλεομένης ἐπιβάλλει τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ.  
 221 Μάχη εἰς τὴν Σελλασίαν.  
 215 Ὁ Φίλιππος Ε΄ πολεμεῖ τοὺς Ρωμαίους.  
 211 Πόλεμος μεταξύ τῶν δύο Συμπολιτειῶν.  
 200 Ἡ Ρώμη κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

## ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Περὶ τὸ 1700 Κάθοδος α΄ Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (ὄρειχαλκος)  
 » 1000 Κάθοδος β΄ Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (σίδηρος).  
 » 950 Ἄφιξις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν.  
 » 753 Κτίσις τῆς Ρώμης κατὰ τὴν παράδοσιν.  
 » 752 - 509 Περίοδος βασιλείας ἐν Ρώμῃ.

### Ε΄ ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 509 Ἐξωσις βασιλέων κατὰ τὴν παράδοσιν.  
 493 Δημορχία.  
 450 Δωδεκάδελτος.

### Δ΄ ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 395 Ἄλωσις Οὐηίων.  
 387 Οἱ Γαλάται κυριεύουσι τὴν Ρώμην.  
 338 Ἡ Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὸ Λάτιον.  
 300 Ἐξίσωσις πατρικίων καὶ πληβείων.

### Γ΄ ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 272 Ἡ Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν.  
 264 - 241 Α΄ Καρχηδονιακὸς πόλεμος.  
 241 - 218 Ἀνακωχὴ μεταξύ Ρώμης — Καρχηδόνος.  
 237 - 221 Οἱ Καρχηδόνιοι κυριεύουσι τὴν Ἰσπανίαν.  
 218 - 201 Β΄ Καρχηδονιακὸς πόλεμος.  
 216 Κάνναι.  
 212 Οἱ Ρωμαῖοι κυριεύουσι τὰς Συρακούσας. Θάνατος τοῦ Ἀρχιμήδους.

- 202 Μάχη παρά τὴν Ζάμαν.  
201 Εἰρήνη Ρώμης καὶ Καρχηδόνος.

Β' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 200 - 197 Πόλεμος κατὰ Φιλίππου Ε' Μακεδονίας.  
192 - 190 Πόλεμος κατὰ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας.  
171 - 168 Πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως.  
149 - 146 Γ' Καρχηδονιακὸς πόλεμος  
148 Ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας.  
146 Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος. Καταστροφή τῆς Καρχηδόνος

# ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ.....

Σελίς  
5 - 6

## ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

### ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

##### ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς.—'Η ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων.—'Αγὼν τῶν στρατηγῶν διὰ τὴν ἐπικράτησιν.—Τὸ τέλος τοῦ Πέρδικκα.—'Ανοδος τοῦ Ἀντιγόνου.—Εὐμένης.—'Επικράτησις τοῦ Ἀντιγόνου.—Δημήτριος ὁ Πολιορκητής.—'Ο Δημήτριος εἰς τὰς Ἀθήνας.—Τὸ βασιλικὸν στέμμα.—'Η ἐν Ἰψῶ μάχη.—Διαμελισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας — Τὰ κράτη τῶν διαδόχων.....

7 - 19

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

##### ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

##### 1. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

'Η φύσις τοῦ βασιλείου.—Οἱ βασιλεῖς.—'Η Αἴγυπτος ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων.....

20 - 25

##### 2. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

'Η φύσις τοῦ κράτους.—Οἱ βασιλεῖς.—Τὸ βασιλεῖον τῆς Περγᾶμου.....

25 - 29

#### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

##### Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους

'Η ἀναρχία εἰς τὴν Ἑλλάδα.—'Η ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.—'Ο Πύρρος.— Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία.—'Ο Ἄρατος ἀρχηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας.—'Αγίς καὶ Κλεομένης —'Ο Φιλοποίμην.....

30 - 39

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

### Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

#### Α' ΓΕΝΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

Χαρακτήρ τοῦ Ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ.—Οἰκονομική ζωή.— Τὰ κέντρα.....

#### Β' ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

\*Η ἔξασθένησις.—Πνευματική ζωή.....

#### Γ' ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Κτίσις τῆς πόλεως.—Ἡ μεγάλη πόλις.— Περιγραφή τῶν ἀρχαίων.— Τὰ μνημεῖα.....

#### Δ' ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

Κτίσις καὶ σημασία.—Ἡ τετράπολις.—Ἡ εὐδαίμων Ἀντιόχεια.— Ἀκτινοβολία.....

#### Ε' ΠΕΡΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΟΣ

Πέργαμος.—Ὁ βωμὸς τοῦ Διός.—Ἡ βιβλιοθήκη.—Ρόδος.—Διοικήσις καὶ πολιτικά.— Παιδεία.....

54 - 61

#### ΣΤ' ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Γενικά χαρακτηριστικά.—Ποίησις.—Πεζογραφία.—Φιλοσοφία.—Ἡ ἐπιστήμη.—Ἡ τέχνη.....

61 - 72

## ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

## ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

### ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

#### ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

\*Η Εὐρωπαϊκὴ περιοχὴ.—Γνώσεις τῶν ἀρχαίων περὶ Εὐρώπης.— Αἱ πληροφορίες ἀπὸ τὰς ἀνασκαφάς.—Παλαιολιθικὴ ἐποχὴ.— Νεολιθικὴ ἐποχὴ.—Ἐποχὴ τῶν μετάλλων.—Διαμόρφωσις λαῶν.—Βορεια ἡ Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλὴ.—Ἐξάπλωσις τῶν Ἰνδοευρωπαίων.....

73 - 86

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

### ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ.—ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Σημασία τῆς Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας.—Ἡ Ἰταλία.—Διαιρέσεις τῆς Ἰταλίας.—Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας.—Οἱ Τυρρηνοί.—Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.—Οἱ Λατίνοι..... 87 - 95

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

### ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ.—ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Οἱ Ρωμαῖκοι μῦθοι.—Αἱ ἀρχαὶ τῆς Ρώμης.—Ἡ Ρωμαϊκὴ κοινωνία.—Πολιτικὴ ὀργάνωσις.—Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 509..... 96 - 100

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

### ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΙΣΩΣΙΣ

Τὸ νέον πολίτευμα.—Πατρίκιοι καὶ πληβῆιοι.—Ἡ Δημαρχία.—Ἡ ἐξίσωσις τῶν τάξεων..... 101 - 104

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

### ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Οἱ πόλεμοι πρὸς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς.—Οἱ Γαλάται.—Οἱ Σαμνιτικοὶ πόλεμοι.—Οἱ Ἑλληγες τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας.—Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Ταραντίνων.—Πολιτικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἰταλίας.—Ἀποικίαι.—Ὀδοί..... 105 - 111

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

### Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Ὁ Ρωμαῖος στρατιώτης.—Ἡ λεγεών.—Ὅπλα.—Μηχαναί.—Ἡ πειθαρχία.—Ὁ θρίαμβος..... 112 - 117

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

### ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οἱ Ρωμαῖοι.—Τὰ ἤθη.—Αἱ προγονικαὶ ἀρεταί.—Ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία.—Οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων.—Ἡ λατρεία..... 118 - 124

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

### Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Τὸ πολίτευμα.—Ἑκκλησίαι.—Οἱ ἄρχοντες.—Ἡ σύγκλητος.—Ἡ οἰκογένεια.—Ἡ γέννησις.—Ἡ ἀγωγή τῶν παιδῶν..... 125 - 130

## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

### Η ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

Τὰ αἷτια.—'Η Καρχηδών.—'Ο πρῶτος καρχηδονιακὸς πόλεμος.—  
Μεταξὺ δύο πολέμων.— Δεύτερος καρχηδονιακὸς πόλεμος.—  
'Ο 'Αννίβας.—'Η διάβασις τῶν 'Αλπεων.—Αἱ πρῶται νίκαι.—  
Φάβιος.— Κάνναι.— Μεταβολὴ τῆς τύχης.—'Η παρὰ τὴν  
Ζάμαν μάχη.—'Η εἰρήνη..... 131 - 140

## ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

### ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

'Η νέα πολιτικὴ κατεύθυνσις.—'Ανάμειξις εἰς τὰ πράγματα τῆς 'Ανα-  
τολῆς.—'Ο πόλεμος κατὰ τοῦ Φιλίππου.—'Ο πόλεμος κατὰ  
τοῦ 'Αντιόχου.—'Ο πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως.—'Υποταγὴ  
Μακεδονίας καὶ 'Ελλάδος.—Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος.—  
Αἱ κατακτήσεις εἰς τὴν Δύσιν..... 141 - 149



'Εκδοσις Δ' / Ε' 1970 (V) - 'Αντίτυπα 170.000 - Σύμβασις 2034/11 - 4 - 70

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ : Ι. ΔΙΚΑΙΟΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Ι. ΚΑΜΠΑΝΑΣ Ο.Ε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής



0020557027  
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

